LEV NİKOLAYEVİÇ

TOLSTOY

Diriliş

ÇEVİREN
Ergin Altay

G.M. HAMBURG'UN ÖNSÖZÜ VE
HUGH MCLEAN'İN SONSÖZÜYLE

İLETİŞİM KLASİKLERİ

iletişim

İletişim Yayınları, Dünya Klasikleri, 2004-2012 (8 baskı)
© 2004 İletişim Yayıncılık A. Ş.

Воскресенье

© Önsöz: 2010, G.M. Hamburg, "Tolstoy's spirituality", *Anniversary Essays on Tolstoy*, der. Donna Tussing Orwin, Cambridge University Press, 2010, s. 138-158.
© Sonsöz: 2002, Hugh McLean, "Resurrection", *The Cambridge Companion to Tolstoy*, der. Donna Tussing Orwin, Cambridge University Press, 2002, s. 96-110.

İletişim Yayınları 1010 • İletişim Klasikleri 19
ISBN-13: 978-975-05-1398-5
© 2014 İletişim Yayıncılık A. Ş.
1-2. BASKI 2014-2015, İstanbul
3. BASKI 2018, İstanbul

DİZİ YAYIN YÖNETMENİ Murat Belge
YAYINA HAZIRLAYANLAR Bahar Siber, Güneş Akkor, Emrah Serdan
KAPAK Suat Aysu
KAPAK RESMİ Nikolay Kasatkin, "Mahkeme Kapısında", 1897
UYGULAMA Hüsnü Abbas
DÜZELTİ Beyza Altay, Öykü Elitez
BASKI ve CİLT Sena Ofset · SERTİFİKA NO. 12064
Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi B Blok 6. Kat No. 4NB 7-9-11
Topkapı 34010 İstanbul Tel: 212.613 38 46

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 10721
Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul
Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58
e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

LEV NİKOLAYEVİÇ TOLSTOY

Diriliş

Воскресение

RUSÇADAN ÇEVİREN ***Ergin Altay***

G.M. HAMBURG'UN ÖNSÖZÜ VE
HUGH MCLEAN'İN SONSÖZÜYLE

iletişim

LEV NİKOLAYEVİÇ TOLSTOY 9 Eylül 1828'de Moskova yakınlarında bulunan Tula'daki Yasnaya Polyana Malikanesi'nde zengin bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi. İki yaşında annesini, dokuz yaşında babasını kaybetti ve akrabaları tarafından yetiştirildi. 1844'te Kazan Üniversitesi'ne girdi fakat resmî eğitime duyduğu tepkiyle 1847'de Yasnaya Polyana'ya geri dönerek kendi kendisini yetiştirmeye karar verdi. 1852'de orduya katıldı ve burada boş zamanlarında yazmaya başladı. 1857'ye kadar *Çocukluk, İlk Gençlik* ve *Gençlik* adlarında üç ciltlik otobiyografik romanını tamamladı. 1854'te Kırım Savaşı'na katılan Tolstoy, buradaki tecrübelerinden yola çıkarak *Sivastopol*'ü kaleme aldı. 1857'de Fransa, İtalya ve İsviçre'yi kapsayan ilk Avrupa seyahatine çıktı ve eğitim kurumlarıyla ilgili bilgi topladı. Rusya'ya dönüşünde köylü çocuklar için bir okul açtı. 1859'da *Aile Mutluluğu* adlı romanını yazdı. 1860'ta tekrar Avrupa gezisine çıktı ve Almanya, Fransa, İngiltere ve İtalya'da eğitim kurumlarıyla ilgili araştırmasını derinleştirdi. Bu dönemde kendine ait ahlâk felsefesi de biçimlenmeye başlamıştı. 1862'de Sofya Andreyevna Behrs'le evlendi. 1863'te yazmaya başladığı ve başyapıtı olarak kabul edilen *Savaş ve Barış*'ı 1869'da tamamladı. Romanın başarısından cesaretle, 1873 ila 1877 arasında ikinci büyük romanı *Anna Karenina*'yı yazdı. 1880'den itibaren devlete ve kiliseye ağır eleştiriler yönelteceği kitaplar yazmaya başladı ve Tolstoyculuk düşüncesinin yapıtaşlarını oluşturdu. 1886'da *İvan İlyiç'in Ölümü*'nü, 1889'da *Kroyçer Sonat*'ı yayımladı. 1895'te *Efendi ile Uşağı*'nı yazdı. Aynı yıl Kilise'ye ağır eleştiriler yönelttiği son büyük romanı *Diriliş*'i yazmaya başladı; 1899'da yayımlanan roman, Rus Ortodoks Kilisesi'nden afaroz edilmesine sebep oldu. Son romanı *Hacı Murat*'ı 1896'da yazmaya başladı; 1904'te tamamlayacağı eser, ancak ölümünden sonra yayımlanacaktı. Tolstoy 1900'den sonra zamanının çoğunu din, toplum, ahlâk, sanat konularındaki görüşlerini anlatan yazılar yazmaya ayırdı. Bu dönemde, yazar kimliğinin yanı sıra ruhani ve ahlâki bir lider olarak da ün saldı. Hayatı ile fikirleri arasında tutarlılık sağlamak amacıyla, giderek daha sade bir yaşam sürmeye başladı. Önce içkiyi ve tütünü bırakıp köylüler gibi giyinmeye başladı, ardından ölümünden sonra mal varlığını köylülere bırakmaya karar verdi. Mülkiyet konusundaki radikal fikirleri nedeniyle ailesiyle, özellikle de karısıyla arası açıldı. Bu anlaşmazlık, son yıllarını gitgide artan bir psikolojik sıkıntı içinde geçirmesine sebep oldu. 1910 sonbaharında içinde bulunduğu şartlara daha fazla dayanamayarak küçük kızını ve doktorunu yanına alıp evi terk etti ve bir süre sonra, 20 Kasım'da Astapovo'da zatürreden öldü. Cenazesi iki gün sonra, binlerce kişinin katıldığı bir törenle Yasnaya Polyana'da defnedildi.

İÇİNDEKİLER

ROMANA DAİR GÖRSELLER *7*

KRONOLOJİ *15*

ÖNSÖZ
TOLSTOY VE TİNSELLİK / G.M. HAMBURG *31*

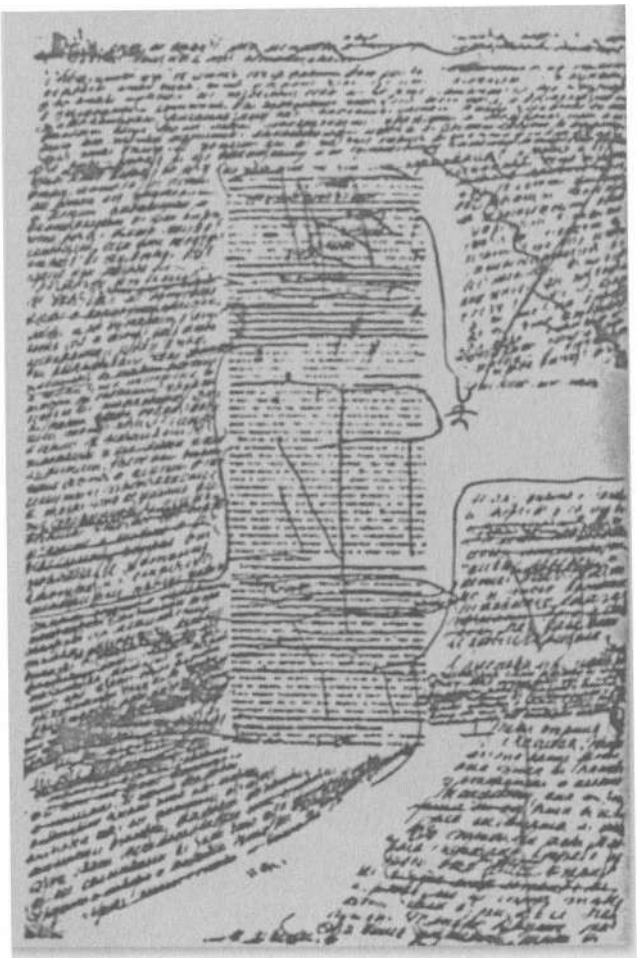
Diriliş

Birinci Bölüm *57*

İkinci Bölüm *271*

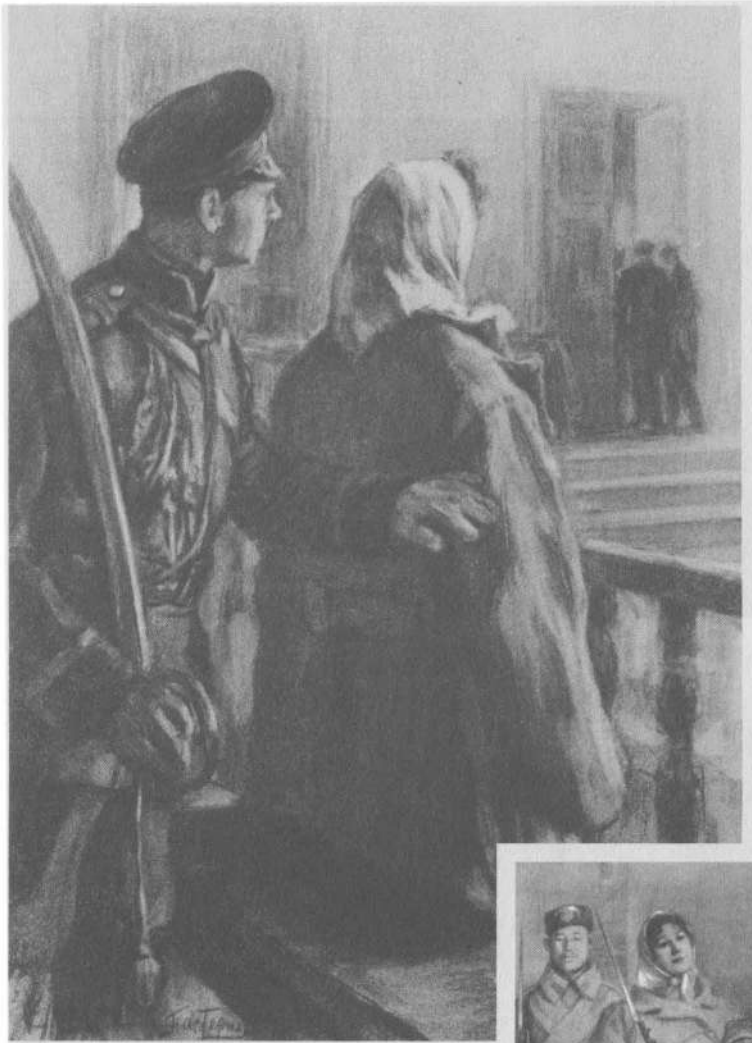
Üçüncü Bölüm *447*

SONSÖZ
DİRİLİŞ / HUGH MCLEAN *537*

Diriliş'in el yazmasından bir sayfa, 1889.

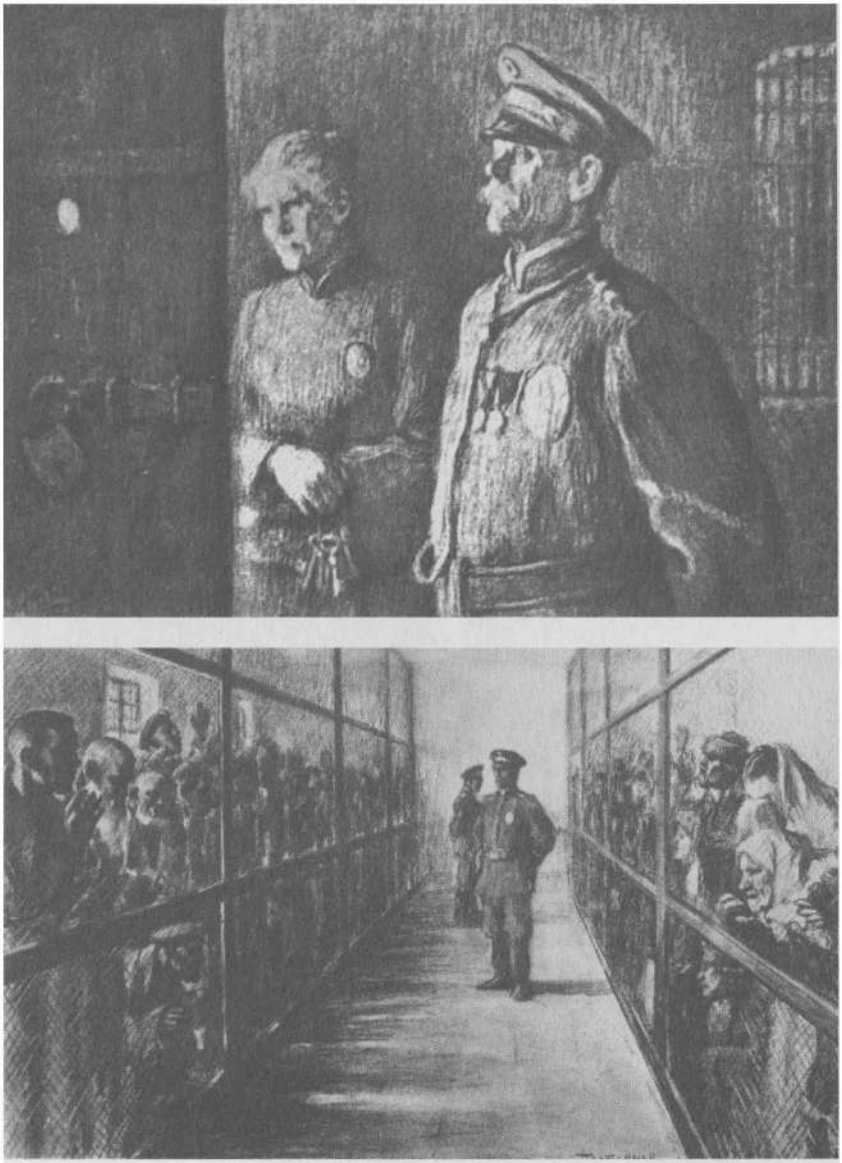

Leonid Pasternak'ın *Diriliş* için yaptığı çizimler:

- Sanık (solda).
- Karardan sonra (üstte).
- Maslova hapse girerken (sağda).

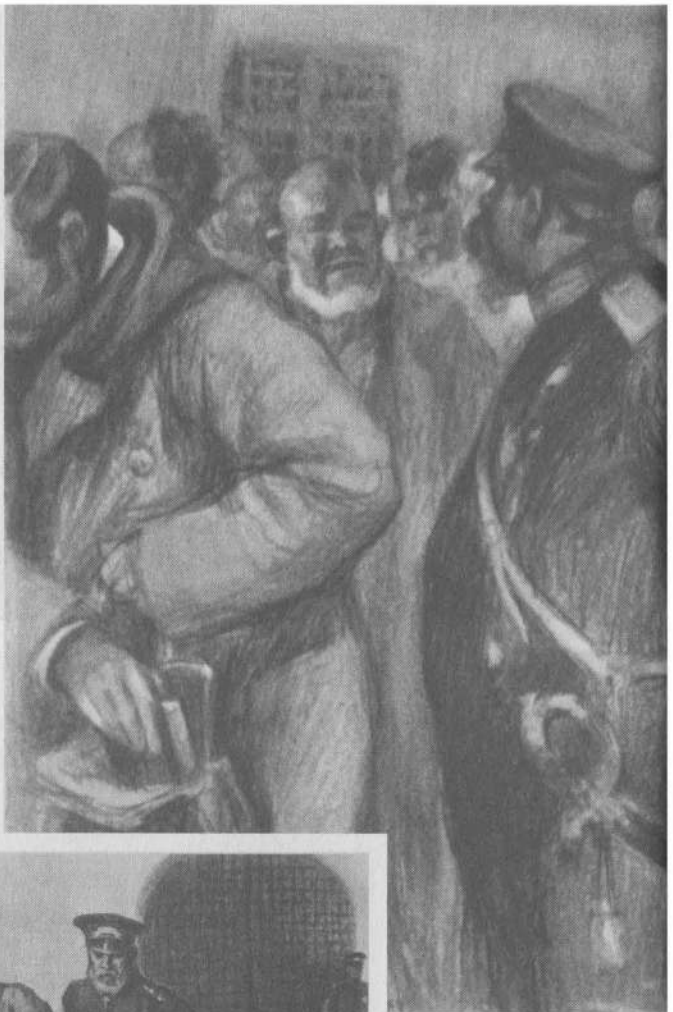

Leonid Pasternak'ın *Diriliş* için yaptığı çizimler:

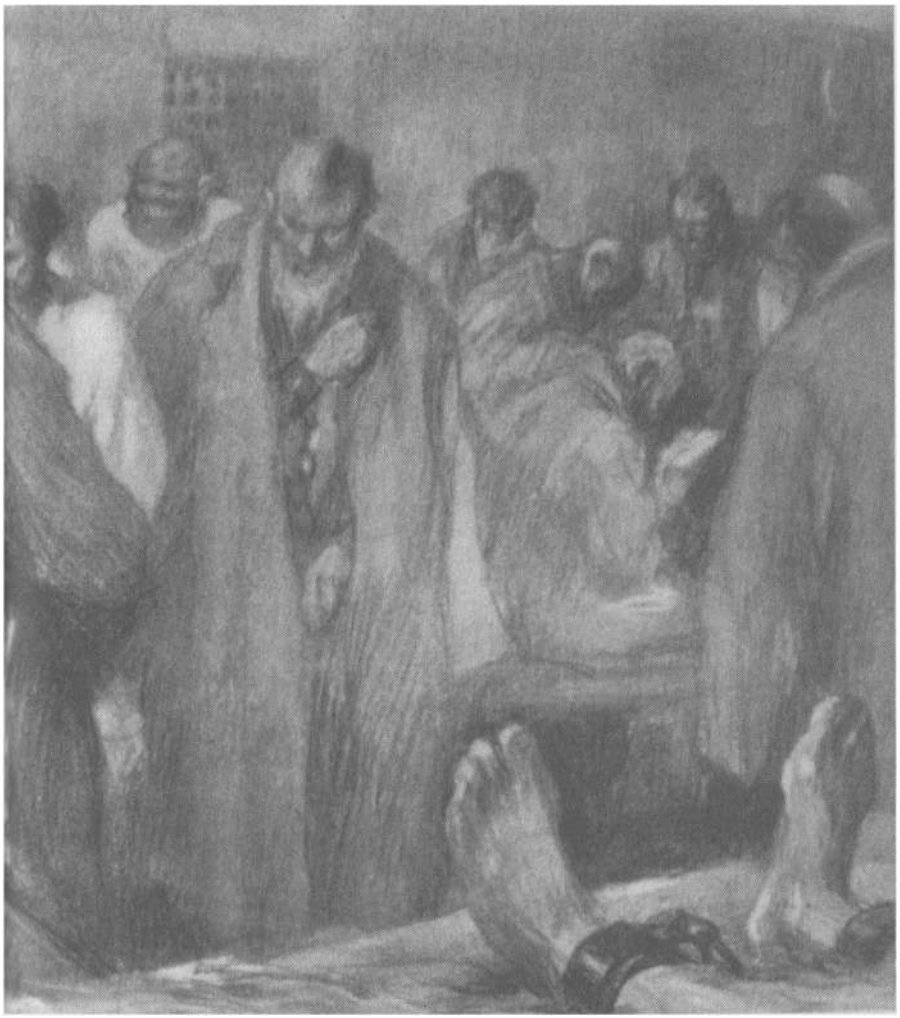
- Karardan sonra Maslova (sol üstte).
- Cezaevi sırası (sol altta).
- Cezaevi ve başhemşire (sağ üstte).
- Tutuklular ile buluşma (sağ altta).

Leonid Pasternak'ın *Diriliş* için yaptığı çizimler:

- Mahkûm odasında (üstte).
- Görüş sonrası (altta).

KRONOLOJİ

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1828	Lev Nikolayeviç Tolstoy, 28 Ağustos günü Rusya'nın Tula bölgesinde ailesinin Yasnaya Polyana adlı mülkünde dünyaya geldi. 1812'de Napoléon'un ordularıyla savaşmış Kont Nikolay İlyiç Tolstoy'un beş çocuğundan dördüncüsüydü.	
1829		– Johann Wolfgang von Goethe'nin *Faust* oyunu ilk kez sahnelendi. – Rusya ve Osmanlı İmparatorluğu arasındaki savaş, Edirne Antlaşması ile sona erdi. Yunanistan bağımsızlığını kazandı. – Sir Robert Peel, ilk modern polis teşkilâtı olan Metropolitan Polis Servisi'ni kurdu.
1830	Annesi Kontes Mariya Tolstaya, doğum sırasında öldü. Kont Nikolay'ın uzak akrabası Tatyana Aleksandrovna Yergolskaya çocukları yetiştirme ve evi çekip çevirme görevlerini üstlendi.	– X. Charles'ın sürgüne gitmesiyle Fransa'da Temmuz Devrimi oldu ve yeniden kurulan parlamento, Louis-Philippe'i başa getirdi. – Hollanda Birleşik Krallığı'nda ayaklanma sonrası bağımsız Belçika devleti kuruldu. – Stendhal, *Kırmızı ve Siyah*'ı yazdı.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1830		– Ahir Zaman Azizleri Kilisesi kuruldu. – Fransa'da dikiş makinesi icat edildi.
1831		– Osmanlı İmparatorluğu'nun Hersek Sancağı'nda ayaklanma oldu. İki yıl sürecek Osmanlı-Mısır Savaşları başladı. – 22 yaşındaki Charles Darwin, gönüllü bir doğabilimci olarak *HMS Beagle* gemisiyle Güney Amerika, Yeni Zelanda ve Avustralya'ya gitti. – Amerika'da Cyrus McCormick mekanik biçerdöveri icat etti. – I. Leopold, Belçika kralı oldu.
1832		– Mısır bağımsızlığını ilan etti. – Aleksandr Puşkin *Evgeni Onegin*'i, Goethe *Faust*'un ikinci bölümünü, Nikolay Gogol *Dikanka Yakınları'nda Bir Köyde Akşamlar*'ı yazdı.
1833		– Carl von Clausewitz'in *Vom Kriege* (*Savaş Üzerine*) kitabı ölümünden iki yıl sonra yayımlandı. Clausewitz'in benimsenen fikirleri arasında, şiddete verilebilecek tek mantıklı tepkinin şiddet olduğu ve savaşın siyasi amaçlara ulaşmak için meşru bir eylem olduğu vardı. – Honoré de Balzac, *Eugénie Grandet*'yi yazdı.
1834		– İspanya'da VII. Ferdinand'ın eşi Ana Kraliçe Maria Christina, Engizisyon'u resmen sona erdirdi. – Puşkin, "Bronz Süvari" şiirini yazdı.
1835		– Britanya'da aşı zorunlu hale getirildi. – Fırat ve Dicle nehirlerinde buhar gemileri seyahat etmeye başladı.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1835		– Balzac, *Goriot Baba* romanını yazdı.
1836	Tolstoy ailesi Moskova'ya taşındı.	– Papa XVI. Gregorius, papalık devletlerinde demiryolunu yasakladı. – Connecticut eyaletinde Samuel Colt, altıpatlar tabancayı icat etti.
1837	Kont Nikolay öldü. Kardeşi Kontes Aleksandra Osten Saken çocukların vasisi oldu.	– Amerika Birleşik Devletleri, Texas'ı bağımsız bir devlet olarak kabul etti. – Sam Morse, telgrafın patentini aldı. – Charles Dickens, *Oliver Twist* romanını yazdı. – Aleksandr Puşkin öldü. – Kraliçe Victoria'nın tahta çıkmasıyla Britanya İmparatorluğu'nun yükselişiyle birlikte anılan Victoria Dönemi başladı.
1839		– Belçika Krallığı resmen kuruldu. – Mısır, Osmanlı'yı Nusaybin'de yendi. – Stendhal, *Parma Manastırı*'nı yazdı. – İngiltere ve Çin arasında Afyon Savaşları'nın ilki patlak verdi. – Fransa, Teksas'ı Meksika'dan bağımsız olarak kabul eden ilk Fransız devleti oldu.
1840		– Yeni Zelanda devleti kuruldu, Yukarı ve Aşağı Kanada bölgeleri birleşti. – Justus Liebig'in bilimi çiftçiliğe uygulama yöntemleriyle Sanayi Devrimi tarım alanında başladı. – Mihail Lermontov, *Zamanımızın Bir Kahramanı*'nı yazdı. Edward William Lane, *Binbir Gece Masalları*'nı İngilizceye çevirdi.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1842		– Nanking Antlaşması'yla Hong Kong, İngiltere'ye devredildi. – Gogol, *Ölü Canlar*'ı yazdı. – Anestezi ilk defa kullanıldı. – Ruslar Kuzey California'da Fort Ross'tan, İngilizler Afganistan'dan çekildiler.
1843		– Charles Dickens'ın "Bir Noel Şarkısı" ve Edgar Allan Poe'nun "Gammaz Yürek" hikâyeleri ilk kez yayımlandı. – Amerikalı Charles Thurber, daktiloyu icat etti.
1844	Tolstoy'un resmi eğitimi, Kazan Üniversitesi'ne girmesiyle başladı. Önce Türk-Arap edebiyatı, sonra hukuk okumaya heves etti. Parlak bir öğrenci değildi, ama eğitimi sırasında on iki dil öğrendi.	Charles Dickens, *Martin Chuzzlewit*'i, Alexandre Dumas *Üç Silahşörler*'i yazdı.
1845		İrlanda'yı vuran Büyük Kıtlık sonrası, İrlanda diyasporası Amerika'ya göçlere başladı.
1846		– Rus yönetimi altındaki Lehler, Krakov'da ayaklandılar. Avusturya ve Rus askerleri şehre girdiler ve Avusturya, şehri topraklarına kattı. – Fyodor Dostoyevski *Öteki* ve *İnsancıklar*'ı yayımladı.
1847	Kazan Üniversitesi'nden mezun olamadan ayrıldı. Yasnaya Polyana'nın başına geçti, ancak devraldığı evin işlerine vakit ayırmak yerine Saint Petersburg'a ve Moskova'ya yaptığı sürekli ziyaretlerde kumara alıştı.	– Almanya ve Fransa'da monarşinin baskısından kaçan işçi sınıfı temsilcileri Londra'da toplandılar ve 2 Haziran'da isimlerini Komünist olarak değiştirdiler, sloganlarını "Bütün ülkelerin işçileri, birleşin!" olarak belirlediler. – Brontë kardeşler *Jane Eyre*, *Uğultulu Tepeler* ve *Agnes Grey*'i yayımladı.
1848		– Dostoyevski *Netoçka Nazanova*'yı, Karl Marx *Komünist Manifesto*'yu yazdı.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1848		– Avrupa'da 1848 Devrimleri patlak verdi. – İsviçre'de iç savaş sona erdi ve federal devlet kuruldu. – Orta California'da "altına hücum" başladı.
1849	Kamu hizmetine girmek için hukuk sınavlarına gireceği Saint Petersburg'a taşındı; kumar borçlarını karşılamak için Yasnaya Polyana'dan toprak satmaya başladı.	– Hindistan'da ikinci bir Sikh ayaklanması İngilizler tarafından bastırıldı. – Karl Marx, Paris'ten kovuldu ve Londra'ya yerleşti. – Kancalı iğne ve gaz maskesi icat edildi.
1850	Tolstoy Moskova'ya taşındı, kumar borçlarıysa tırmanmaktaydı.	– Küçük Buz Çağı bu yıl bitti. – Prusya'da köylülerin kazandığı özgürlükler muhafaza edildi, verilen kararla 640 bin çiftçi özgür tarıma başladı. – Çin'de Taiping Ayaklanması yüzyılın en kanlı isyanı oldu; 20 milyon kişi bu olaylar sonucu öldü. – İngiliz gemilerinin yüzde beşi bu tarihte buharla çalışmaktaydı.
1851	Kafkas Ordusu'ndaki ağabeyi Nikolay'ın Yasnaya Polyana'yı ziyaret etmesini fırsat bilerek teğmen sıfatıyla Rusya'nın güneyine seyahat etti.	– Binlerce insan Avustralya'da altına hücum etti. Nüfusu kırk binleri bulan çadır kentler kuruldu, yiyecek ihtiyacı Avustralya'da ekonomiyi canlandırdı. – İlk dünya fuarı olan Kristal Saray Fuarı Londra'da yapıldı. – Bonaparte'ın yeğeni Louis Napoléon, bir darbeyle Fransa'da hükümeti devirdi. – Herman Melville, *Moby Dick*'i yazdı.
1852	Astsubay olarak Kafkasya'daki topçu bataryalarından birine gönderildi, ve otobiyografik üçlemesinin ilk kısmı olan *Çocukluk*'u pek çok eserinin yayımlanacağı *Sovremennik* (Çağdaş) dergisi için yazmaya başladı.	– Burma'ya gelen İngilizler, Hindistan'dan getirdikleri afyonu Burma'ya satmaya başladı. – Birleşik Devletler'de Francis Wolle kese kâğıdı makinesini icat etti.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1852		– Louis Napoléon muhafazakârların desteğini toplayarak parlamentoyu lağvetti ve diktatörlüğünü ilan etti.
1853		– ABD Deniz Kuvvetleri Tuğamirali Matthew C. Perry, Japon başkenti Edo'yu gemileriyle topa tutmakla tehdit ederek, şehri ticarete açmalarını emretti. – Çar I. Nikolay, Osmanlı topraklarındaki Ortodoks Hıristiyanların haklarının korunması gerekçesiyle Osmanlı'ya savaş açtı. Kırım Harbi patlak verdi; Fransa ve İngiltere, Osmanlı İmparatorluğu'nun yanında yer aldı. – Louis Napoléon, kendini İmparator III. Napoléon olarak ilan etti. Fransa, İkinci İmparatorluk adını aldı.
1854	İlk kitabın gördüğü beğeniden sonra ikinci kısmı olan *İlkgençlik*'i yazdı. Bu sırada patlak vermiş olan Kırım Savaşı'nda Eflak'a gönderildi, Sivastopol Kuşatması sırasında İngiliz, Fransız ve Osmanlı ordularına karşı savaştı.	– Londra'da, bugün Big Ben adıyla bilinen saat kulesinin yapımı tamamlandı. Şehirleşmede ve sanayileşmede yeni bir çağa girildi. – Balaklava Muharebesi yapıldı. Sivastopol Kuşatması sonucu şehir İngilizlerin eline geçti.
1855	Ordudan ayrıldı, bu sırada kardeşi Dmitri'nin hastalandığını öğrendi. Yazarken savaş tecrübelerinden faydalandığı *Sivastopol Serisi*'ni yayımladı.	Chicago, Birleşik Devletler'deki en kapsamlı kanalizasyon sisteminin yapımına başladı.
1856	Kardeşi Dmitri öldü.	– Çar I. Nikolay'ın ölümünden sonra II. Aleksandr İngiltere ve Fransa'yla ateşkes yaptı. Kırım Harbi'nde hezimete uğrayan Rusya'da şiddetli bir reform başladı. – Gustave Flaubert, *Madame Bovary*'yi yazdı. – Louis Pasteur, pastörizasyonu icat etti.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1857	Otobiyografik üçlemesinin son kitabı *Gençlik*'i yazdı.	– Aleksandr Ivanov, yirmi yıl boyunca üzerinde çalıştığı "İsa'nın Halka Görünmesi" adlı başyapıtını tamamladı. Resim, Rus sanatında bir dönüm noktası olarak kabul edilmektedir. – Beş yıldır New York'ta yaşayan Giuseppe Garibaldi, İtalya'nın birleşmesini savunan İtalyan Ulusal Birliği'ni kurdu. – Hint Ayaklanması sonucu Britanya İmparatorluğu, yönetimi Doğu Hindistan Şirketi'nden devraldı.
1859	Yasnaya Polyana'da topraklarında çalışan *mujik*leri eğitmek için bir okul açtı, ama okul başarısız oldu. Evli bir kadınla yaşadığı ilişkiden ilk oğlu Timothy dünyaya geldi. *Aile Mutluluğu*'nu yazdı.	– Süveyş Kanalı'nın yapımına başlandı. – Birleşik Devletler'de, kuzey Pennsylvania'da ilk petrol kuyusu kazıldı. – Charles Darwin, *Türlerin Kökeni*'ni yayımladı. – Charles Dickens *İki Şehrin Hikâyesi*'ni, İvan Gonçarov *Oblomov*'u yazdı.
1860	Temmuz ayında Avrupa seyahatine çıktı ve Dresden'den Marsilya'ya geçti. Bu seyahati sırasında gördüğü ağabeyi Nikolay, Dmitri gibi veremden öldü. Tolstoy, Marsilya, Nice, Floransa, Napoli, Roma, Paris, Londra ve Brüksel şehirlerine uğradıktan sonra Varşova üzerinden ülkesine geri döndü. Bu sırada *Çocukluk* kitabı İngilizceye çevrilmiş ve Tolstoy dünyaca ünlü bir yazar olmuştu.	– Rus entelektüellerinden, Batı'da "popülizm" adıyla bilinen *narodnichestvo* akımını benimseyenler oldu – Britanya'da Yahudilere oy hakkı tanındı.
1861		– II. Aleksandr serfliği feshetti. – Abraham Lincoln, ABD Başkanı oldu. Dolaylı ya da dolaysız olarak köleliğe dokunmayacağını söylese de güney eyaletler ayrılıkçı bir siyaset izlediler. Bunun sonucu olarak 1865'e kadar sürecek iç savaş başladı.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1862	Otuz dört yaşındaki Tolstoy, on yedi yaşındaki Sofya Andreyevna Behrs ile evlendi.	– Alman devletlerinin en büyüğü olan Prusya'da Otto von Bismarck başbakan atandıktan sonra meclisi dağıttı ve kralın yetkisinin üstünde bir güç tanımadığını açıkladı. – Fransız Victor Hugo *Sefiller*'i yayımladı. Kitap on cilt halinde yayımlandı, Avrupa'da ve Kuzey Amerika'da çok satan bir kitap oldu. İvan Turgenyev *Babalar ve Oğullar*'ı yazdı. – Saint Petersburg ve Moskova'da konservatuarlar açıldı. – Birleşik Devletler'de ilk banknot basıldı.
1863	Sofya'yla evliliğinden olan ilk oğlu Sergey Lvoviç Tolstoy doğdu. Kısa romanı *Kazaklar*'ı yazdı. *Savaş ve Barış*'ı yazmaya başladı. Polonya'da Ocak Ayaklanması oldu.	– Başkan Lincoln Özgürlük Bildirgesi'ni kanun haline getirdi. – İç savaş yüzünden pamuğa ulaşımı kopan Rusya, ordularını pamuk yetiştirilmeye müsait toprakların olduğu Orta Asya'ya gönderdi. – Londra metrosunun ilk kısmı halka açıldı. – Hollanda yönetimindeki Endonezya'da kölelik sona erdi.
1864	Kızı Tatyana Lvovna dünyaya geldi.	Fyodor Dostoyevski, *Yeraltından Notlar*.
1865		– ABD'de iç savaş, General Robert E. Lee ve subaylarının kılıçlarını teslim etmesiyle sona erdi. Başkan Lincoln suikaste uğradı. – Rusya, Taşkent'i işgal etti.
1866	İlya Lvoviç dünyaya geldi.	– Bir Rus öğrenci Çar II. Aleksandr'a suikast girişiminde bulundu. Devlet tüm öğrencilere karşı baskıcı bir politika uygulamaya başladı; Eğitim Bakanlığı üniversitelerin kontrolünü üstlenerek sıkı yönetime başladı. – İlk okyanuslararası telgraf başarıyla çekildi. – Fyodor Dostoyevski, *Suç ve Ceza*.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1867	*Savaş ve Barış*'ın ilk iki kısmı *1805 Yılı* adıyla kitap halinde çıktı.	– Çar II. Aleksandr, Alaska'yı Birleşik Devletler'e sattı. – Jesse James'in çetesi Savannah, Missouri'de bir banka soygunu yaptı, bir kişiyi öldürdü. – İsveç'te Alfred Nobel dinamiti keşfetti. – Viyana'da Johann Strauss'un "Güzel Mavi Tuna" eseri ilk defa seslendirildi.
1868		Küba ve İspanya arasında On Yıl Savaşları başladı.
1869	*Savaş ve Barış* altıncı ve son cildiyle birlikte tamamlandı. Bu yıl Sofya'dan Leo adında ikinci bir oğlu oldu.	– Akdeniz'le Kızıldeniz'i bağlayan Süveyş Kanalı açıldı. – Dostoyevski *Budala*'yı, Flaubert *Duygusal Eğitim*'i yazdı.
1870		Fransa-Prusya Savaşı sonucu Almanya, arkasından İtalya birleşti.
1871		– Bessemer ve Thomas Çeliği'nin icadıyla İkinci Sanayi Devrimi başladı. – Fransız güçleri Paris Komünü'ne girdi ve sayıları 30.000'i bulan "komüncü" ve Paris vatandaşını idam etti. – Henry Morton Stanley, Tanganika Gölü kıyılarında Dr. David Livingstone'u buldu.
1871-2	İkinci kızı Marya, 1871'de dünyaya geldi. 1872'de doğan Petra, on sekiz aylıkken öldü.	
1872		Dostoyevski *Cinler*'i yazdı.
1873	Tolstoy, *Anna Karenina*'yı yazmaya başladı.	– Rus devleti İsviçre'ye gönderdiği öğrencilerini geri çağırdı. Geri dönen öğrenciler, toplumda devrim yaratacağını düşündükleri Narodnik/Halkın Dostları hareketini kurdular. – Ressam İlya Repin, "Volga'da Sal Çekicileri"ni tamamladı.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1874	Oğlu Nikolay haziran ayında dünyaya geldi, fakat ertesi sene öldü.	– *Société anonyme coopérative des artistes peintres, sculpteurs, et graveurs*, ya da bugün bildiğimiz adıyla Empresyonistler, fotoğrafçı Nadar'ın stüdyosunda ilk sergilerini düzenlediler. – Doğu Hindistan Şirketi lağvedildi. – Modest Musorgski'nin operası *Boris Godunov* ilk kez St. Petersburg'da sahnelendi.
1875	Üçüncü kızı prematüre olarak doğdu, fazla yaşamadı.	Kanada'da ampul icat edildi. Thomas Edison patentini satın aldı.
1876		– Osmanlı İmparatorluğu topraklarındaki ayaklanma Bulgaristan'a sıçradı. Abdülaziz Genç Osmanlılarca tahttan indirildi. Yerine geçen V. Murat'ın akli dengesi bozulunca, Mithat Paşa'ya Kanun-i Esasî'yi ilan edeceğini taahhüt eden II. Abdülhamit tahta geçti. – Kraliçe Victoria, Hindistan İmparatoriçesi oldu. – Richard Wagner'in *Nibelung Yüzüğü* ilk defa eksiksiz sahnelendi.
1877	1877 Oğlu Andrey dünyaya geldi. *Anna Karenina*'yı tamamladı.	– Thomas Edison gramofonu icat etti. – Rus ordusu, İstanbul'a doğru ilerlemeye başladı.
1878	Elli yaşındaki Tolstoy büyük bir bunalım geçirdikten sonra Hıristiyanlığı benimsedi.	93 Harbi'nin ardından Osmanlı İmparatorluğu ve Rusya arasında Ayestefanos Antlaşması imzalandı. Avrupa devletleriyle imzalanan Berlin Antlaşması'yla Sırbistan, Karadağ ve Romanya imtiyazlı vilayet haline getirildi. Bulgaristan prensliği kuruldu.
1879		St. Petersburg'da sanayi işçileri ilk büyük grevi düzenledi.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1880	Tolstoyculuğun temel taşlarından olan *İtiraf*ım'ı kaleme aldı. Bu kitaptan sonra devlete ve kiliseye ağır eleştirilerde bulunacağı kitaplar yazmaya başladı. *İtiraf*ım dört yıl sonra yasaklanacaktı.	– II. Aleksandr'a gerçekleştirilen bir diğer suikast teşebbüsü yine başarısız oldu. Radikaller çarın sarayındaki yemek odasını havaya uçurdu, on bir kişi öldü, elli altı kişi yaralandı. Çar yemeğe geç kalmıştı. Polis, Narodnaya Volya ("Halkın İradesi") örgütünün pek çok üyesini tutukladı. – Dostoyevski, *Karamazov Kardeşler*.
1881	Altıncı oğlu Aleksis dünyaya geldi.	– Çar II. Aleksandr, Narodnaya Volya mensubu Grinevistski isimli bir öğrencinin bombalı suikasti sonucu öldü. Oğlu ve halefi III. Aleksandr şiddet yanlısı olmayan siyasi eylemcilerle teröristleri bir tuttu, liberal fikirleri savunan yazarları ve yayınevlerini ağır baskıya aldı. – İlk elektrik santralı Godalming, İngiltere'de kuruldu.
1882		– Mısır İngilizler tarafından işgali edildi. – III. Aleksandr, Yahudilerin İsa'yı öldürdüğüne inanıyordu. Rusya İmparatorluğu'nda Yahudileri hedef alan pogromlar başladı. Moskova'dan kovulan Yahudiler, imparatorluktan kaçtılar.
1883	Tolstoy, zengin subay Vladimir Çertkov'la tanıştı. Sonya, kocasının günlüklerini okuma hakkı için bu adamla uzun süre mücadele edecekti.	– Karakatau Yanardağı'nda modern tarihin en büyük patlamalarından biri gerçekleşti. – Robert Louis Stevenson, *Define Adası*. – Osmanlı sultanı II. Abdülhamit eski sadrazamı Mithat Paşa'yı muhafızlarına boğdurttu. – Karl Marx öldü; John Maynard Keynes ve Benito Mussolini doğdular. – İstanbul'dan Bağdat'a uzanan Şark Ekspresi demiryolu açıldı.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1884	On birinci kızı Aleksandra doğdu.	Berlin Batı Afrika Konferansı'yla Afrika'da "sözlü işgal" dönemi başladı.
1885		Belçika kralı II. Léopold, Kongo Bağımsız Devleti'ni özel mülkü olarak ilan etti.
1886	Oğlu Aleksis beş yaşında öldü. Tolstoy, *İvan İlyiç'in Ölümü*'nü yazdı.	– Özgürlük Anıtı inşa edildi. – Burma, Kraliçe Victoria'ya doğum günü hediyesi olarak armağan edildi. – Stevenson, *Dr. Jekyll ve Bay Hyde*'ı yazdı. – Karl Benz ilk ticari otomobili sattı; Coca-Cola geliştirildi.
1887		Sir Arthur Conan Doyle'un ilk Sherlock Holmes öyküsü *Kızıl Dosya* yayımlandı.
1888	Son çocuğu İvan dünyaya geldi.	– Alman imparatoru öldükten sonra tahta geçen III. Friedrich doksan dokuz gün hüküm sürdükten sonra gırtlak kanserinden öldü. Kraliçe Victoria'nın liberal fikirli kızı Vicki'nin oğlu II. Wilhelm imparator oldu. – Londra'da zehirli üzümden ölen beş hayat kadını karınları deşilmiş halde bulundu. Cinayetler Karındeşen Jack'e atfedildi. – Brezilya monarşiye karşı ayaklandı, cumhuriyete geçti.
1889	*Kroyçer Sonat*'ı yazdı.	– Paris'te Eyfel Kulesi açıldı. – Vincent Van Gogh, "Yıldızlı Gece" resmini yaptı.
1890		– Halkın desteğini almak isteyen II. Wilhelm, Bismarck'ın anti-sosyalist kanunlarını onaylamadı. Bismarck görevinden istifa etti. – İtalya, Eritre'yi topraklarına kattı. – Kumkapı'da Ermenilerin ayaklanmasını devlet kanla bastırdı. – Vincent Van Gogh intihar etti.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1891	Altmış üç yaşındaki Tolstoy, tüm varlığını toprağında çalışan köylülere bırakacağını ilan etti. Ailesinin itirazları üzerine bu fikrinden vazgeçti.	Jön Türkler Cenevre'de toplanarak Abdülhamit'in saltanatının sonunu getirecek bir milliyetçi hareketin tohumlarını attı.
1892		– Rusya'nın yönetimindeki Polonya'da ayaklanan işçilere saldıran yetkililer, kırk altı kişinin ölümüne sebep oldu. – Parmak izi alma uygulaması ilk kez gerçekleştirildi. – Çaykovski'nin *Fındıkkıran Balesi* ilk kez sahnelendi. – George ve Weedon Grossmith, *Önemsiz Bir Adamın Günlüğü*'nü yazdılar.
1893		Yeni Zelanda kadınlara oy hakkı tanıyan ilk ülke oldu.
1894		– III. Aleksandr böbrek hastalığından öldü. En büyük oğlu II. Nikolay 26 yaşında çar oldu. Taç giyme töreninden birkaç gün sonra halka armağanlar verilirken izdiham sonucu yaklaşık bin kişi hayatını kaybetti.
1895	En küçük oğlu İvan öldü. *Efendi ile Uşağı*'nı yazdı ve *Diriliş* üzerine çalışmaya başladı.	– Oscar Wilde mahkeme karşısına çıktı, oyunu *Ciddi Olmanın Önemi* ilk defa sahnelendi. – Joseph Breuer ve Sigmund Freud'un kitabı *Studien über Hysterie* (*Histeri Üzerine Çalışmalar*) ile psikanaliz devri başladı. – Almanya'da Wilhelm Röntgen, röntgen ışınını buldu.
1896	*Hacı Murat*'ı yazmaya başladı. 1904'te tamamlanan kitap ancak ölümünden sonra yayımlanacaktı.	– İstanbul'da Ermeni milliyetçiler Osmanlı Bankası'na saldırdı. Yetkililer şiddetle karşılık verdi ve üç bin Ermeni öldürüldü. – Sudan'da artan Fransız etkisinden rahatsız olan Britanya, Horatio Kitchener'i ordularının başında Sudan'a gönderdi.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1897		– Dreyfus Olayı'nda gerçek casus bulunmasına rağmen, Fransız Ordusu olayı örtbas etti ve Dreyfus'u serbest bırakmadı. – Maaristan'da Yahudi gazeteci Theodor Herzl, Dreyfus Olayı'yla bağlantılı anti-Semitizmden rahatsız olarak Basel'de ilk Siyonist Kongresi'ni topladı.
1898		– Romancı Émile Zola, Genelkurmay Başkanı ve yüksek rütbeli subayları Dreyfus Olayı'ndaki yaklaşımından ötürü kınayan "J'accuse...!" ("Suçluyorum...!") başlıklı yazısını kaleme aldı. İftirayla suçlanan suçlaması alan Zola, İngiltere'ye kaçmak zorunda kaldı. – H.G. Wells, *Dünyaların Savaşı*'nı yayımladı.
1899	1899 Kiliseye ağır eleştirilerde bulunduğu üçüncü ve son büyük romanı *Diriliş* yayımlandı.	– Rudyad Kipling, "Sırtlan Beyaz Adam'ın Yükünü" şiirini yazdı. – İngilizler, altın bulma umuduyla Boer'a geldi ve altın madenleri İngilizlerin eline geçti. İki Boer cumhuriyetini İngiliz topraklarına katmak isteyen koloni liderlerine Boer savaş açtı ve II. Boer Savaşı başladı. – Çar II. Nikola'nın özerk Finlandiya'da baskısını artırmasıyla, Finlandiya'da Rusya'ya karşı direniş başladı. – Alfred Dreyfus beraat etti.
1900		Joseph Conrad *Lord Jim*'i, L. Frank Baum *Muhteşem Oz Büyücüsü*'nü yazdı.
1901	*Diriliş* romanı ve Tolstoy, Rus Ortodoks Kilisesi tarafından aforoz edildi. Kırım'a dinlenmeye giden yazar, Gorki ve Çehov ile tanıştı.	– Kraliçe Victoria öldü. – Thomas Mann'ın ilk romanı *Buddenbrooklar*, Berlin'de yayımlandı. – İlk Nobel Edebiyat Ödülü, Fransız şair Sully Prudhomme'a verildi.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1902		– II. Boer Savaşı sona erdi. – Joseph Conrad, *Karanlığın Yüreği*.
1903		– Wright Kardeşler, tek kanatlı ve buhar motorlu ilk pervaneli uçuşu gerçekleştirdi. – Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin dağılmasıyla Bolşevik ve Menşevik grupları kuruldu. – Jack London, *Vahşetin Çağrısı*.
1904		– İngiltere-Fransa Dostluk Antlaşması imzalandı. – Panama Kralı'nın yapımına başlandı. – Anton Çehov'un son oyunu *Vişne Bahçesi*, Moskova Sanat Tiyatrosu'nda Konstantin Stanislavski yönetmenliğinde sahnelendi.
1905		– Rusya'da yıl boyunca devam eden ayaklanmalar, hükümetin isteğiyle Kışlık Saray'a yürüyen kalabalığa ateş edilmesiyle büyüdü. İki yüz ila bin kişinin öldürüldüğü güne Kanlı Pazar adı verildi. Çar sonunda geri adım atmak ve ülkenin ilk demokratik meclisi olan Duma'nın kurulmasına izin vermek zorunda kaldı. – Albert Einstein, özel görelilik kuramını yayımladı. – Aralarında Henri Matisse'in de bulunduğu Fovist sanatçılar, Paris'te Salon d'Automne'da ilk kez sergi düzenlediler.
1906		– San Fransisco, California'da yaşanan depremde üç bin kişi, Valparaíso, Şili'de yirmi bin kişi öldü.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1906		– Burjuva ve soylularla ittifak kurup varlıklı bir köylü tabakası yaratmak isteyen Pyotr Stolypin, köylülere topraklarında özel işletme kurma hakkı tanıyan bir tarım reformu kararnamesi yazdı. – Maksmi Gorki, Bolşeviklere bağış toplama amacıyla metresi aktris Maria Andreyeva ile birlikte Birleşik Devletler'i ziyaret etti. – Upton Sinclair, *Chicago Mezbahaları* romanını yazdı.
1907	On yıl önce sürgüne gönderilmiş Çertkov'un dönüşüyle Tolstoy'la arkadaşlıkları kaldığı yerden devam etti. Tolstoy, Çertkov'a kitaplarında editörlük hakkı vermeye başladı.	
1908	Yazdığı vasiyetinde tüm telif haklarından feragat etti. Sekseninci yaş gününü, tüm Rusya bayram havasında kutladı.	– Osmanlı İmparatorluğu'nda İttihat ve Terakki merkez komitesinin organize ettiği Jön Türk devrimi yapıldı. – E.M. Forster, *Manzaralı Bir Oda*.
1909	Çertkov, Tolstoy'un karısı Sonya'dan habersiz bir vasiyet kaleme aldı; bu vasiyet Tolstoy'un günlüklerinin ve eserlerinin telif hakkını Çertkov'a devretmekteydi.	– Louis Bleriot, uçakla Manş Denizi'ni geçen ilk kişi oldu. – Jack London, *Martin Eden*. – Sergey Prokudin-Gorski, Çar II. Nikola'dan aldığı özel izin ve karanlık odalı bir otomobille imparatorluğun her yerine ulaşarak renkli fotoğraflar çekmeye başladı. – Léon Bakst, *Cleopatra* balesinden itibaren Sergey Diaghilev'in Ballets Ruses kumpanyası için dekor resimleri yapmaya başladı.
1910	*Her İyilik Ondan Gelir* oyununu yazdı. Karısından uzaklaşmak ve yeni bir hayata başlamak isteyen Tolstoy, 28 Ekim'de yola çıktığı Yasnaya Polyana'dan ancak Astapovo'ya kadar gidebildi. Burada zatürreye yakalandı ve birkaç gün sonra öldü.	– Birleşik Krallık'ta V. George tahta geçti. – Boris Pasternak, Moskova Konservatuarı'ndan ayrıldı.

ÖNSÖZ

TOLSTOY VE TİNSELLİK

G.M. HAMBURG

Kuşkusuz Tolstoy'un zengin eserlerindeki en tartışmalı ve en zorlayıcı taraf, tinselliktir. *Çocukluk*'tan *Anna Karenina*'ya kadar, tüm kurmaca eserlerinin büyüsü ve entelektüel derinliği karakterlerinin ıstırap içinde hayatın anlamını aramalarından ileri gelmektedir. 1879'dan 1910 yılındaki ölümüne dek, Tolstoy tinsel konularla ilgilendiği kadar başka hiçbir konuyla ilgilenmemiştir. Yazarın "tinsel metinleri" olarak adlandırılan metinlerde –1880'ler ve 1890'lar arasında yazdığı "dinî felsefi metinler", 1903-1910 arası yazdığı düşünce yazıları ve değişik kurmaca metinler, son romanı *Diriliş* dahil olmak üzere– Hıristiyanlıkta ahlâkî mutluluk ve doğruluk, Rusya'daki Ortodoks Kilisesi'nin eksiklikleri, Rus devletinin şiddet içeren keyfi hareketleri, Rus toplumunun ikiyüzlülüğü ve çürümüşlüğü, modern ideolojilerin tinsel iflası, sıradan bir Rus vatandaşı için yaşam ve ölümün anlamı, dinlerin temel mirası gibi konularda fikirlerini açıklamıştır. Tinsel görüşü o denli kapsamlıydı ki, Rus halkını günlük hayatta tedirgin eden "şaibeli sorular" dikkatinden kaçmamıştı. Ancak bu sorulara verdiği yanıtlardaki kendisiyle özdeşleşen bilgeliği ve berraklığı yüzünden tatsız anlaşmazlıklara maruz kalmaktan kendini kurtaramadı. Yazar İvan Sergeyeviç Turgenyev gibi laik okuyucular, Tolstoy'u tinsel yazılarında "yanlış önermelere" bağlı kalmakla ve "insan hayatında elzem olan her şeyi körü körüne reddetmekle" suçlamışlardır.[1] Diğer yandan, Ortodoks Kilise-

1 Bkz. *Perepiska I. S. Turgeneva v dvuh tomah*, cilt 1, yay. haz. Konstantin Ivanovich Tiunkin, Khudozhestvennaia literatura, Moskova, 1986, s. 57'de yer alan, Turgen-

si'nin Kutsal Kilise Meclisi, Tolstoy'u, 1901 Şubatı'nda içinde Kutsal Üçleme'nin varlığı, İsa'nın ilahiliği, Meryem'in bakire doğumu, ayinlerin yararı gibi Hıristiyanların on bir dogmasını reddettiği gerekçesiyle aforoz etti.[2] Bu arada, aynı tinsel metinler, yüzlerce entelektüele ve sıradan insana ilham verdi ve Tolstoycu inanç sistemini hayatlarının merkezi yaparak, Stalin dönemine kadar bu inançlarını taşıdılar.[3]

Bu bölümde Tolstoy'un tinselliği, hayatının ikinci evresinde yazdığı tinsel metinlere odaklanarak açıklanacaktır. Açıklama, üç ana eksende ele alınacaktır: Tolstoy'un dinî dönüşümü; "gerçek Hıristiyanları" toplumsal ikiyüzlülükten, devletten ve yanlış inançlardan azat etme çabaları ve kendisinin Hıristiyanlıkta özdisiplin hakkındaki fikirleri. Tolstoy'un, içinden geldiği Hıristiyan geleneğine karşı çıkan bir dinî düşünür olarak ne kadar önemli bir yere sahip olduğunun anlatılması amaçlanmaktadır.

Aslında Tolstoy'un 1879'dan 1910'a kadar olan yazıları, bu dönüşüm deneyimine değinmektedir. Inessa Medzhibovskaya bu dönüşümün en az on iki yıllık bir geçmişe uzanan uzun bir düşünce süreci sonucu gerçekleştiğini öne sürmektedir.[4] Tolstoy, kendisi de, bu dönüşümü tetikleyen unsurlardan birinin 1870'lerin sonlarındaki Rus-Türk savaşı olduğunu, bu savaşın kendisini ana dinlerden herhangi birisinin "doğru" kabul edilip edilemeyeceği sorunuyla yüzleştirdiğini söylemektedir.[5] Belki de bu

---

yev'in Dmitri Vasileviç Grigoroviç'e yazdığı 31 Ekim / 12 Kasım 1882 tarihli mektubu.

2 "Opredelenie Svyatelskovo Sinoda ot 20-22 fevralia 1901 goda. No. 557. S poslaniem vernım chadam Pravoclavnım Greko-Rossiyskoy tserkvi o Grafe L've Tolstom," *Za şto Lev Tolstoy bıl otluçen ot tserkvi* içinde, haz. E.F. Fomina, Izdatel'stvo Dar, Moskova, 2006, s. 10-11.

3 Bkz. Mark Aleksandroviç Popovski, *Russkie Muziki rasskazıvayut: posledovateli L. N. Tolstovo v Sovetskom Soyuze, 1918-1977*, Overseas Publications Exchange, Londra, 1983; haz. William Edgerton, *Memoirs of Peasant Tolstoyans in Soviet Russia*, Indiana University Press, Bloomington, 1993; Elena Dmitrievna Meleşko, "Tolstovskie zemledelçeşkiye kommunı," haz. Ruben Grantoviç Apresian, *Opyt nenasiliia v XX stoletti: sotsial'no-eticheskie ocherki*, Aslan, Moskova, 1996 s. 157-66; Meleshko, *Hristianskiye etiki L. N. Tolstovo*, Nauka, Moskova, 2006, s. 251-93.

4 Inessa Medzhibovskaya, *Tolstoy and the Religious Culture of His Time: A Biography of a Long Conversion, 1845-1887*, Lexington Books, Lanham, 2008.

5 Tolstoy'un *Hıristiyan Öğretisi*'ndeki etkili yorumu için bkz. *Hristianskoe uçenie; Polnoe sobranie schienii* [*PSS*] içinde, cilt 39, Khodozhestvennaie literatura, Moskova, 1928-1958, s. 118: "Beni [Hıristiyan] öğretisine inanmaktan alıkoyan temel şey, gerçeği sadece kendisinin söylediğini iddia eden bu Hıristiyan öğretisinin yanında Hıristiyan Katolik öğretisi, Lüteriyen ve Protestan öğreti ve her biri gerçeği sadece kendisinin söylediğini ileri süren diğer bütün çeşitli öğretilerin bulunduğu-

savaş, Tolstoy'a 1850'lerin başında Rusya'nın İmam Şamil isyanını bastırmak için gözlemci ve asker olarak Kafkaslar'a gittiği zaman duyduğu derin suçluluk duygusunu da hatırlatmıştır.[6]

Tolstoy'un dönüşüm metinlerinin en ünlüsü (1879-1880'de yazılıp 1882'de basılan) *İtiraflarım'da* on sekiz yaşında dinî inançlarını kaybetmesi, vasi bir dini benimsemesi (sosyal gelişim inancı), karmaşa ve ümitsizliğe düşmesi, yeniden inançla tanışarak hayatına ışık tutan bir yol bulmasını anlatmaktadır. *İtiraflarım,* William James tarafından *Dinî Deneyimlerin Çeşitlemesi*[7] adı altında analiz edilen dönüşüm metinleri arasında yer almaktadır. Kişisel bir dramadan bahsetmektedir –Tolstoy eski ve yeni inançları arasında sıkışıp kalmıştır, eski yaşam biçimi ve yenisi arasında– bu arada da kendisini ciddi bir anhedoni[8] içine batmış hisseder; sonrasında ise ruhsal açıdan katartik bir dönüşüm yaşar, bunun sonucunda da yeni bir inanç ve yaşam biçimi kabullenir; böylece varoluşsal sıkıntılarından duygusal bir çıkış noktası bulmuş olur. Bu dönüşüm deneyimi, birçok farklı dönüşümün son halini içermez – örneğin Augustinus'un *İtiraflarım*'da yer alan dönüşümü gibi. 1879'da Tolstoy, henüz yeni doktrinsel bakış açısını oturtmamıştır. O sırada, hâlâ Ortodoks Kilisesi'nin ayinlerinin anlaşılmaz olduğunu savunmaktadır, Ortodoks olmayanların yalancı ve sapkın sayılarak kurban edilmesini öngören Ortodoks savına tamamen karşıdır. Aslında o zamana dek Ortodoksların tek gerçek kilise oldukları iddiasını kurmaca ve "insanları itaat ettirmek için bir zorlama yolu" olarak görüyordu. Yine de, Kilise ve Rus halkının inanç sisteminde hâlâ biraz doğruluk payı olduğunu düşündüğü için, Ortodoks öğreti-

---

nu biliyor olmam ve bu Hıristiyan öğretilerinin yanında Budizm, Brahminizm, İslam, Konfüçyüsçülük gibi her biri kendisinin gerçek olduğunu ve diğer öğretilerin yanlış olduğunu ileri süren Hıristiyan olmayan dinsel öğretilerin bulunduğunu biliyor olmamdı. Dolayısıyla ne çocukluğumdan beri öğrendiğim inanca dönebildim, ne de diğer insanlar tarafından söylenenlere; çünkü bunların hepsi aynı çelişkileri, mantıksızlığı, mucizeleri, başkalarının inancının reddini ve esas olan şeyi, aldanmayı, öğretilerine körü körüne bağlı olma talebini içeriyordu."

6 Bu benim eleştiri yazımdaki argümanım. "War of Worlds", *Russian – Muslim Confrontation in the Caucasus, 1829-1859*, haz. Thomas Sanders, Ernest Tucker ve Gary Hambourg, Routledge, Londra, 2004, s. 221-23.

7 William James, *The Varieties of Religious Experience: A Study in Human Nature: Being the Gifford Lectures on Natural Religion Delivered at Edinburgh in 1901-1902*, haz. Martin Marty, Penguin, New York, 1982.

8 Genelde haz verici duygular uyandıran etkinliklerden haz alma yetisini kaybetme – ç.n.

sini gerçeklik ve yalanın bir karışımı olarak nitelendirmiştir. Kendi kendine "doğruyu ve yanlışı bulmak ve ikisini birbirinden ayırmak" konusunda söz vermiştir.

V chom maya vera? (Neye inanıyorum? 1883-1884'te yazılmış, 1884'te basılmıştır) Tolstoy'un dönüşüm deneyimini anlatmaktadır, Hıristiyan ahlâk kurallarını İsa'nın *Dağdaki Vaaz*'da açıklandığı şekliyle kabul ettiğini öne sürer. Buradaki ayinde İsa'nın "Kötülüğe meydan verme" emrini Tolstoy, Hıristiyan öğretinin temeli olarak kabul etmiştir, şöyle ki her Hıristiyan koşulsuzca birbirini sevmelidir; "Kötülüğe meydan verme demek kötülüğe bulaşmamak demektir, yani hiçbir koşulda sevgiyle çelişen şiddete başvurmamak" anlamına gelmektedir. İsa'nın diğer öğretileri de karşı koymama eylemi ışığında değerlendirilebilir. "Başkalarına kızma!" demek, diğer insanları da kendin gibi sev ve bütün insanları eşit kabul et anlamına gelmektedir. "Yemin etme!" ise insanı bazı kurumlara söz verip sonradan onlar tarafından başkalarını sevme eylemine ters düşecek davranışlara sevk edilmelerine meydan vermemek için bir uyarı niteliğinde söylenmiş olmalıdır. "İnsanlar ve milletler arasında ayırım yapma!" ise "herkesi etnik kökeni ne olursa olsun sevmeyi" gerektirmektedir. "Kendini eşine sakla!" ise karşılıklı verilen aşkta sadakat ilkesine bağlılık sözünü pekiştirmektedir. *Neye İnanıyorum?* Tolstoy'un önceden ima ettiği Hıristiyanlıktaki "doğruluk" ilkesinin direnmeme etiğinde bulunabileceğini öne sürerek, *İtiraflarım*'da yer alan fikirleri açıklığa kavuşturmuştur.

Hayat Üzerine Düşünceler (1886-1887'de yazılmış, 1888'de basılmıştır) ise dönüşüm üzerine ruhsal körlükten inanç hayatına geçiş konusunda felsefi bir yansıma sunmaktadır. Din değiştirme konusundan kişisel öğeleri soyutlamıştır. Odağını, bir bireyin Tanrı'ya giden özel yolundan genel olarak din değiştirme eyleminin doğasına kaydırmıştır. İsa'nın havarilerine söylediği, "insanoğlu yeniden ruh olarak doğmak zorundadır," sözlerine yer vermiş ancak Hıristiyanların direnmeme yolunu seçmelerinin gerekliliğini, inananların "mantıklarını" "hayvani doğalarının" önünde tutmaları konusundaki talepleri kadar vurgulamamıştır. *Hayat Üzerine Düşünceler* ruhsal yeniden doğuşu, *İtiraflarım*'da olduğu gibi dramatik bir olay olarak tasvir etmemiş, ancak bunun "her insanoğlunun içinde yer alan gerçek hayat gücünün yavaş yavaş uyanması" olduğunu dile getirmiştir, bir rüyadan "uyanmakla" eşdeğer bir süreç ve hayatın kayna-

ğının rüya gören tarafından "görülemeyecek" bir süreç olduğunu anlatmıştır. Tolstoy'a göre, mantıklı insanların uyanmaları gereken "rüya"ları bedenin zorbaca arzuları; aydınlanmış kişinin erişmesi gereken "mantıklı bilinç" veya "akıl" Evanjelist John'un "logos" olarak tanımladığı ve Hıristiyan olmayanların otokontrol diye adlandırdıkları kavram olan "dozunda farkındalık"tır. Dozunda farkındalık, insanların "hayvani dürtülerini" kontrol altına almalarını ama aynı zamanda da diğer insanları yalnızca insan oldukları için sevmelerini sağlar. Tolstoy'a göre, eğer bir insan mantıklı bir hayat sürerse –yani, fedakârca– bir düzeye kadar ölümsüz olabilir; ölümünden sonra diğer insanlar tarafından "ruhsal kişiliği" hatırlanabilir (*dubovnıy obraz).* Tolstoy'a göre Hıristiyanlar tarafından ruhsal kişiliği veya "ruh gücü" içselleştirilen İsa "ölümsüz"dü ve ilkesel olarak bütün onurlu kadın ve erkeklerin belli ölçüde ölümsüzlüğe ulaşmaları mümkün olabilirdi. *Hayat Üzerine Düşünceler* bu yüzden, *Neye İnanıyorum?*'da tartışılan Hıristiyan ahlâkî değerlerindeki felsefi terimleri açıklamakla kalmayıp aynı zamanda kişisel ölümsüzlük gibi Hıristiyan değerlerini özgecilik, güzel anılar ve ruh gücü ile bağdaştırarak felsefi bir bağlamda yeniden sunmuştur.

Hristianskoye uçenie (Hıristiyan Öğreti, 1894'te yazılmış, 1898'de basılmıştır) *Hayat Üzerine Düşünceler*'de bahsedilen ruhsal yeniden doğuş tartışmasını alevlendirmiş, ancak Hıristiyan tinsellik anlayışını diğer inanç geleneklerinde yer alan tinsellik fikirleriyle yan yana koymuştur. Tolstoy'a göre Hıristiyan olacakları bekleyen en büyük engel, çoklu-itirafçı bir dünyada karşılaşacakları yüzleşme sonucu başlarına gelecek olan zihin karışıklığıdır. Bu zihin karışıklığı, değişik inanç grupları tarafından ortaya atılan gerçek iddialarının çelişmesinden meydana gelir, ancak inananın belirli bir itirafa körü körüne bağlanmasını garantiye almak isteyen sistematik ve kasti yanıltmaların da birer sonucudur. Bu nedenle, inanç arayışı içindeki bir insan, Hıristiyan "politeizmi" (yani Kutsal Üçleme doktrini), Yahudi "legalizmi" ve ruhsal öğretmenlerinin orijinal görüşlerinden uzaklaşan Budistlerin, Daoistlerin ve Zoroastristlerin "sapkınlıkları" ile karşılaşacaktır. Tolstoy, ayrıca Muhammed'in "göğün yedinci mertebesine uçması" gibi imkânsız bir konuya paye veren bir dinin, İslâm dininin kendisine göre "yanlışlarının" da altını çizmiştir.

Sonraki yazılarında Tolstoy bütün dinlerin sevginin önemi üzerinde yoğunlaştığını söylemiştir, böylelikle dünyaya bir değer kattıklarını da ekle-

miştir. Ancak Hıristiyanlığın sevgiyi metafizik ilkelerle açıkladığını, "her şeyin özü olduğunu ve insan hayatının en üstün kanunu olduğunu, yani hiçbir istisnai durumu kabul etmeyen bir kanun," olduğunu savunmuştur. Diğer inanç geleneklerinin istisnai durumlara prim vermesi onların faydasını azaltmaktadır, Tolstoy'a göre. "Sevgi kanunu insanların hayatlarındaki en yüce ve değişmez kanun olmaktan çıkarsa, tüm kanunlar geçerliliğini yitirir ve sevgi konusundaki öğretiler, zorunlu retorik talimatlar ve sözcükler olmaktan ileri gidemezler ve milletlerin hayatı sevgi kanunu olmadan önce nasılsa yeniden öyle olur, yani şiddete dayalı."[9]

Yukarıda söz edilen metinlerden Tolstoy'un din değiştirmesi ile ilgili belirli sonuçlara ulaşılabilir. Öncelikle, bu bir olay ve süreçtir; olay (başlı başına düşünce ve varoluşsal endişe süreci) ile devam eden ve büyük olasılıkla Tolstoy'un *İtiraflarım*'da anlattığı gibi gelişen ama 1878-1879'larda Tolstoy tarafından bile tahmin edilemeyen ahlâkî, felsefi ve dünya dinleri gibi etkilerin tam olarak yerli yerine oturması ve bilincinde bir olgunluğa erişmesi yıllar sürmüştür. İkinci olarak, Tolstoy din değiştirme olayının kendisi ve sonrasında meydana gelen değişiklik sürecini kendini anlama süreci açısından vazgeçilmez görüyordu. Din değiştirme sadece hayatında bir sayfa veya dönem değildi, 1879'dan sonra bütün hayatının özü durumuna gelmişti. Üçüncü olarak, Tolstoy din değiştirmesinin başkaları için de bir örnek teşkil edeceğini düşünüyordu. Onlar da, öncelikle acı dolu bir kişilik krizi, Hıristiyanlıktaki sevgi kanunu konusunda bir uyanış, akılcı bilinç ve ölümsüzlük konusuna felsefi bir bakış açısı geliştirecek ve ruhun tekliğine rağmen, Hıristiyanlığın diğer inanç geleneklerine göre daha üstün olduğunu kabul edeceklerdir. Dördüncü olarak, bu üç noktadan da anlaşılacağı üzere, Tolstoy'un tinsellik anlayışı, bu din değiştirme öyküsünden bağımsız olarak derinlemesine anlaşılamaz. Ona göre, din değiştirmek, 1879'dan sonraki tinsel düşüncenin tetikçiliğini yapmakla kalmamış, aslında bu düşünüşün oluşumunu sağlamıştır. Bu yüzden de, din değiştirme konusundaki referansları çok sıktır, hatta takıntı derecesindedir; katartik olayın uyanışını yaşamış ve her günün yeni bir bakış açısı sunduğu, süregelen ruhsal uyanışın ortasında yer almıştır.

Bu sonuçlar, Tolstoy uzmanlarının; "tek bir Tolstoy mu yoksa iki farklı Tolstoy mu vardır?" konusundaki eski tartışmalarını daha da karmaşık hale getirmiştir. Yani, Tolstoy'un din değiştirmesi bir sanatçı ve düşünür

9 Tolstoy, "Zakon nasiliya i lūbvi", *PSS* 37, s. 166, 169.

olarak gelişimine ket vurmuş mudur? Tolstoy'un iki farklı kişilik sergilemesi konusundaki görüşü reddetmek için geçerli nedenler bulunmaktadır. Tolstoy'un eserlerinin jübile baskısının baş editörü Nikolai Sergeyeviç Rodionov, coşkuyla "tek Tolstoy" teorisini desteklemektedir.[10] Tolstoy'un dinî düşünceleri konusunda ABD'deki en tanınmış otorite olan Richard Gustafson da ona katılmaktadır. Gustafson "*Itiraflarım*'da ifade edildiği söylenen teorik anlayış ve davranışlardaki radikal farklılıkların buradan çıktığına dair geçerli bir kanıt olmadığını yazmıştır.[11] Medzhibovskaya'nın Tolstoy'un ruhsal değişiminin "uzun bir din değiştirme süreci"nden kaynaklandığını ortaya koyması, Tolstoy'un dönüşümün her şeyden öte bir "yenilik" olduğuna dair görüşü savunurken, bir yandan da Tolstoy'un dinî düşüncelerinin devam ettiğinin de altını çizmektedir. Benim bu sorun konusundaki yorumum ise, Tolstoy'un hayatı boyunca bir ruhsal arayış içinde olduğu ama 1878-1879 yıllarında James tarafından tanımlanan din değiştirme tipolojisiyle uyumlu olan eski yargılarından uzaklaşarak psikolojik bir "kırılma" yaşadığı yönündedir. Hayatının geri kalan bölümünde, Tolstoy bu kırılmanın etkilerini yaşamıştır. Benim fikrime göre, bu hiçbir şekilde, Tolstoy'un din değiştirmesinin edebi bir hile olmaktan başka bir önemi olmadığı veya *Itiraflarım*'ın yazarının başına bu eseri yazdıracak "hiçbir şey" gelmediği anlamına gelmez.

1879'dan önce yazdığı önemli eserlerinde, Tolstoy toplumsal ikiyüzlülük ve gösterişten acımasızca söz etmişti. *Savaş ve Barış,* yaşlı Kont Bezuhov ölüm döşeğindeyken mirası için yapılan yakışıksız mücadele; miyop Pierre'in ilk evliliği için yönlendirilmesi; Pierre'in ilk karısı Yerlana ile çekici ama aptal Anatole Kuragin'in yer aldığı aldatma öyküleri, cimri ve kötü kalpli Dolohov, yaşlı Kont Ilya Rostov'un anlamsız bir gurur gösterisiyle genç Nikolay Rostov'un kumar borcunu kapatmaya çalışmasının anlatıldığı bir eserdir. *Anna Karenina* ise, Rusya'nın devlet erkanı ile asilzadelerinin odalarında ve ötesinde gezinen, toplumun üst sınıflarının ikiyüzlülüğünün tahlilidir. Bu erken dönem boyunca, Tolstoy entelektüel kahramanı olan Jean Jacques Rousseau'dan derinlemesine etkilenmiştir, onun gibi üst-sınıf ikiyüzlülüğünün ve sonradan görmeliğinin altını çizmiştir. Bu

10 Bkz. *Srazhenie za Tolstovo*, Grant, Moskova, 2002, s. 109, Nikolai Sergeyeviç Rodionov'un günlüğünden alıntı: "Tek Tolstoy mu çift Tolstoy mu? Tek! Bunda çelişki de yoktur!"

11 Richard F. Gustafson, *Leo Tolstoy: Resident and Stranger*, Princeton University Press, Princeton, 1986, s. XVi.

nedenle, Tolstoy'un 1879'dan sonraki eserlerinde bu toplumsal eleştirinin görülmesi şaşırtıcı değildir. Yine de, tinsel metinlerinde varlıklı Rusların sosyal bozukluklarının sürmesini sağlayan alaycı ve denetimden uzak hayatlarına çok da fazla değinmemiştir.

İtiraflarım'da, Tolstoy çağdaşlarını dine karşı kayıtsız olmakla, bencillikle ve kendi kendilerini kandırmakla suçlamıştır. Ayrıca çalışan sınıfın, ki onlar birçok batıl inanca sahip olsalar da daha dürüst yaşamakta ve sosyal olarak kendilerinden daha üstün olanlara göre daha mutlu ve onlarla mukayese edilmeyecek kadar huzurlu ve neşeli hayatlar sürdürmektedirler, manevi değerlerini görmemekle de suçlamaktadır. Tolstoy şöyle der: "Biz, bütün zengin ve eğitimli insanlar... gerçekten de çıldırmış gibiyiz." Eğitimli elitler, yazara göre, kendilerinin "tamamen insan" olduklarını anlamamaktadırlar. Elitler, dürüst yaşamamaktadırlar çünkü kendilerine yanlış soruyu sorup durmaktadırlar –"Niçin yaşamalıyım?"– Halbuki doğru soru "Nasıl yaşamalıyım?" olmalıdır. Bu yüzden de, hayatlarını inanç üzerine kurmamışlardır. Tolstoy'a göre, "İnanç bir yaşam gücüdür. Eğer bir insan yaşıyorsa, o zaman bir şeye inanmak zorundadır... İnanç olmadan yaşamak imkânsızdır." Yani 1879 sonrası Tolstoy için hayat, Tanrı olmaksızın açıklanamazdı; "Tanrı'yı tanımak ve onu yaşamak aynı şeydir. Tanrı, hayatın ta kendisidir."

Neye İnanıyorum? adlı eserinde Tolstoy "dünyadaki yanlış öğretilere" saldırmıştır. Bunların, toplumsal ikiyüzlülüğün nedeni olduğunu savunmaktadır. Maddi kazanç için, insanlar doğayla olan bağlantılarını koparmış ve insanlık dışı yaşam koşulları olan kentlerde yaşamlarını sürdürmeye başlamışlardır. Sağlıklı fiziksel iş gücü yerine sağlıksız bürokratik rutinlere kendilerini kaptırmışlardır, cinsel flörtler uğruna düzgün aile hayatlarını tehlikeye atmışlardır, yüksek sosyetenin ikiyüzlü ilişkilerine dahil olabilmek için çalışan sınıfla kolayca iletişim kurmayı reddetmeye başlamış ve sağlıklı beslenme alışkanlıklarını bırakarak, her türlü sağlıksız bağımlılığa kendilerini kaptırmışlardır. Bu arada da, yeni, mantık dışı modern düzenin gelişimi simgelediğini savunmaya devam etmektedirler. Tolstoy'a göre, gerçekte modern sosyal düzenlemeler, partizanlarının birbiri ardına "aptallık" yapması üzerine kurulmuştur, ancak İsa'nın yolundan gitmek, basitçe "aptallıklar yapmamak" demektir. Çelişkili olarak, eğitimli elitler modern imkânları terk etmenin kendilerini acı çekmeye yönelteceğini düşünürken, onları derinlemesine acı çekmeye iten unsurların bizzat

bu imkânlar olduğunu, onların daimi şehitliğe benzer ağır şartlarda bir hayat sürmelerine neden olduğunu göremezler.

Hayat Üzerine Düşünceler'de, modern toplumları insanların "mantıklı açıklamaları olmayan hayatlar" sürdükleri, davranışlarının önemi üzerine birbirlerini kandırdıkları ancak bu davranışları "kendilerinin bile tam çözemediği gizemli anlamlara sahip olarak" nitelendirdikleri ölüm kültürleri olarak sınıflandırmıştır. Modern toplumlar, bireysel davranışların sürü psikolojisiyle analiz edilebileceği konformizmin ıslah edildiği alanlardır. Tolstoy'a göre "bu karmaşık, kargaşa yaratan insan davranışları; ticaret, demiryolları, bilim, sanat gibi eylemleriyle yalnızca yaşamın kapısını zorlayan çılgın bir kalabalığın baskısından başka bir şey değildir." Diğer taraftan, konformist halk, bencil bireylerden oluşmakta, bunların her biri "diğerlerinin kendilerini değil, sadece onları sevmesini" çılgınca umut etmektedir. Tolstoy'un öne sürdüğüne göre, modern bireysel mutluluk rüyası bir yanılsamadır, çünkü kaynakların hepsine rekabetçi bir savaş ilan eden bir düşüncedir; maddi tatminler, doğaları gereği geçici ve çoğunlukla yıkıcıdır ve bireysel mutluluk kaçınılmaz olarak ölüm gerçeği ile yok olacaktır.

Tanrı'nın Egemenliği İçinizdedir (1890-1893 arası yazılmış, 1893'de basılmıştır) adlı eserde, Tolstoy'un çağdaşlarının betimlenmiş ahlâkî değerleriyle (herkese insanca davranmak, evrensel kardeşlik gibi) "bunlara tamamen zıt davranış biçimleriyle şekillenen bir yaşam biçimi" arasında "yaygın bir karşıtlık" yaşamaktan mustarip olduklarına değinilmektedir. Böylece, devlet görevlileri kendi kendilerine düşünmektedirler: "Hepimiz kardeşiz, ama benim maaşım fakir işçilerin vergileriyle ödeniyor, ben de bu parayı avare ve lüks bir hayat sürebilmek için harcıyorum." Böylece, eğitimli insanlar entelektüel sorumluluklarıyla (örneğin mantık yürütme) devlet bütçesinin kaçınılmaz olarak arkaik kurumları (örneğin Rus İmparatorluk Mahkemesi) ve ahlâk dışı olanları (Ordu) desteklemesi gibi politikanın çıkarcı gerçekleri arasında bir zıtlık hissi yaşamaktadırlar. Derinine inersek, Tolstoy'un çağdaşları tanımlanmış insan sevgileri ve kanlı kurumlara duydukları sadakat arasında kalarak acı çekmektedirler. Bu zıtlık sonucunda "günümüz insanları kendilerini şarap, tütün, esrar, kumar, gazete okumak, yurtdışı seyahatleri ve her türlü eğlence ile oyalayarak içlerindeki korkunç baskıdan kurtulma yolları bulmaya çalışmaktadır." *Tanrı'nın Egemenliği İçinizdedir* adlı eserinde Tolstoy, ikiyüzlülüğün öncelikle

sistematik bir olgu olduğu, bireysel bir özellik olmasının ikinci sırada geldiğini belirtmektedir.

Tolstoy'a göre, devlet modern ölüm kültüründe derinlemesine suçludur. *Neye İnanıyorum?* adlı eserinde, devletin bizatihi varlığının –sadakat yeminleri, mahkemeler ve ceza sistemi, aşağılayıcı vergilendirme planları, orduları, savaşlar ve emperyal arzuları ile– İsa'nın "komşunu sev", komutuyla zıt düştüğünü ima etmektedir. Ancak İsa'nın karşı koymama mesajını izleyerek devrime ulaşmak, Rusya'nın devrimci partilerinin savunduğu birçok fikri izleyerek ulaşmaktan daha olasıdır.[12] *Tanrı'nın Egemenliği İçinizdedir* adlı eserinde, Tolstoy devletin, bir kurum olarak, bireyden büyük ama insanlıktan küçük toplumsal oluşumlar olan "toplumsal gruplarla" yönetilmesinin dünya tarihinin bu döneminin bir özelliği olduğunu belirtmiştir. Bu dönemde, sosyal dinler "bu grupların liderlerini (aşiret reisleri, aile büyükleri ve politik egemenler) yüceltmiş ve bu grupların tek koruyucusu ilan etmiştir". Her ne kadar devlet, dünya tarihi sürecinde bir yan-ürün olsa ve bu yüzden de "mantıklı" bir varlığı olsa da aynı zamanda insanlık dışı ve bu yüzden de akla uygun olmayan ve şiddet üzerine kurulu bir kurumdur. Tolstoy'un görüşüne göre, "devlet, insanları birbirine bağlayan veya yöneten bir ip veya zincir veya kırbaç, insanların uzuvlarını, burunlarını, kulaklarını veya kafalarını kesen bir balta veya bıçak – bu araçlarla tehdit edilmelerini sağlayan bir uygulamadır." Devlet himayesinde yaşadıkları için, modern insanlar kendilerini "kaçamayacakları bir şiddet kısırdöngüsünün içinde sıkışmış hissetmektedirler." Tolstoy, devleti vatandaşlarını boyun eğmeye zorladığı için suçlamaktadır; hükümet memurlarına fakirlerden kesilen fahiş haftalıklar ödemek, dinî törenler ve "vatanseverlik itikatları" sayesinde "halkı hipnotize etmek"le ve son olarak da gençleri askere almakla bu yolla beyni yıkanmış ama fiziksel gücü yerinde gençleri "cinayet aletleriyle donatarak şiddet uygulayacak ve komutlarını yerine getirecek sadık devlet yandaşlarına" dönüştürmektedir. Gerçek Hıristiyanları, şiddet yanlısı devletle işbirliği yapmayarak kendi özgürlüklerini sağlamaya davet eder. Karşı koymama –"sivil itaatsizlik"olarak da adlandırabileceğimiz– "devletin otoritesini sarsarak kaçınılmaz olarak herkesin bağımsızlığına kavuşmasına yol açacaktır." Açıkça, Tolstoy karşı koymamanın devlet tarafından yaratılan "kitle psikozu"nu sona erdirmekte önemli etkiye sahip

12 Tolstoy, *V çom maya vera?*, *PSS* 23, s. 368-70.

olacağını düşünüyordu. İnsanları, modern kurumlar tarafından dayatılan hipnotik trans durumundan uyandırabilirdi.

Hıristiyan Öğretileri'nde, Tolsoy'un günah için geliştirdiği beş "yanlış gerekçe" incelenmektedir, bunlardan biri "devletin baştan çıkarma gücü"dür. Sözde Hıristiyanların, rutin olarak devletin otoritesini kullanarak şiddeti maruz gördükleri, böylece de kendi hatalarının sorumluluğundan sıyrıldıklarını gözlemlemiştir: "Eğer başkasının malını alırsam, ailesine saldırıp öldürürsem, eğer başka milletten insanları öldürürsem, onlara zarar verirsem, onların kentlerine, çocuk ve kadınlara bomba atarsam, bu benim şahsi irademle yaptığım bir şey değildir, çünkü halkımın iyiliği için bağlılık yemini ettiğim yüksek otoritenin kararlarını uyguluyorum." Burada Tolstoy, güce duyulan hayranlığın yalnızca yüksek memurları ve egemen güçleri değil, bu egemen güç adına adım atan her bir bireyi etkileyen baştan çıkarıcı bir unsur olmasının ahlâkî tehlikesinden söz etmektedir. Ona göre, "devletin baştan çıkarıcı gücü" modern bir olgu idi, yalnızca modern çağda bu olgu insanların karşısına çıkmıştı. "Modern rejimle yönetilen insanların neredeyse hepsi, bilinçlendikçe kendilerini politik cazibelerin arasına hapsolmuş hisseder." Tolstoy'a göre, devlet en "acımasız baştan çıkarıcı" güçtü çünkü çocukları, küçük yaşlarından itibaren içgüdülerinden uzaklaştırarak etkisi altına alıyordu, onun adına "insan hayatı, kitlelerin iyiliği için kurban edilebilirdi." Devletin baştan çıkarıcı gücüyle ancak inananlar "bir politikaya veya millete ait olmadan önce, evrensel bir ülkenin vatandaşları olarak Tanrı'ya aidiyetlerini" unutmadıkları sürece baş edebilirlerdi.

Tolstoy'a göre gerçek tinsel yaşama sahip olmanın önündeki tek engel, Ortodoks Kilisesi tarafından desteklenen "sözde Hıristiyanlık"tır. Tolstoy'un tinsel metinlerinin çoğu bu "yanlış" inanç konusundaki polemiklerinden oluşur. *Issledovaniy dogmaticheskogo bogosloviya* (Dogmatik Teolojinin Eleştirisi, 1880-84 yılları arasında yazılmış, 1891 yılında da basılmıştır) adlı eserinde Ortodoksluğun "muğlak metinlerini" hedef almış, bu metinlerde "sözcüklerin günlük hayattaki anlamlarından farklı kullanıldıklarını ama bu farklı kullanımların da nasıl olacağının açıklanmadığını" belirtmiştir. Metropolitan Makarii'yi (Bulgakov) Üçleme Doktrini ile Tanrı'nın birliğini bağdaştırmaya çalıştığı ilmihalinde saçmalamakla suçlamıştır.[13] Tolstoy, Kutsal Kitap'ta İsa'nın ilahiliği dogmasına ait bir

13 Makarii (Bulgakov), *Pravoslavno-dogmaticheskoe bogoslovie*, 2 cilt, Tipografiia "A. Treia", St. Petersburg, 1868.

ipucu bile olmadığını öne sürmüştür. Ona göre Isa'nın "Tanrı'nın oğlu" olduğuna dair kutsal yazılardaki referanslar yalnızca İsa için değil bütün insanlar için geçerliydi. Tolstoy, Makarii'nin Kilise'yi "inananların birleştiği bir yer olarak değil, doktrinlerin tanımlandığı ve dinî inançlara ters düşen kişilerin cezalandırıldığı bir hiyerarşi olarak görmesini haddini aşan bir tutum olarak tanımlamıştır. Tolstoy ruhbani hiyerarşiye ve hayatın tamamını kontrol etme arzusunda olan "çürümüş, kokuşmuş ve cahil insanlara" karşı olduğunu açıklamıştır.

Soyedinenie i perevod chetyrekh evangelii (Dört İncil'in Ahengi ve Aktarımı, 1880-1884 yılları arasında yazılmış, 1892'de basılmıştır) eserinde Tolstoy, Hıristiyanlığın olumlu mesajlarının altını çizmeye çalışmıştır. Kilise otoriteleri İsa'nın Kutsal Üçleme'deki ikinci şahıs olarak kabul edilmesi konusunda kanıt olarak kullanıldığı için kendisine kabul edilemez gelen *Mucize* ve *İsa'nın Yeniden Doğuşu* ile ilgili ayinleri çıkarmıştı. Bu arada da, Kutsal Kitap'ta ilgili kendi düşüncelerini kaleme alarak, Tanrı'yı hayatın dışında ve üzerinde bir varlık olarak değil de doğal düzenin ve dolayısıyla da her insanın içinde varolan bir varlık olarak tanımlamıştır. İsa'nın bilgeliği, içindeki bu gücün varlığının farkında olarak şükretmesi ve kendisini bu varoluş veya ruhla özdeşleştirmesinden kaynaklanmaktadır. Tolstoy'a göre, İsa'nın Tanrı konusundaki farkındalığı ona baştan çıkarıcı güçlere ve tensel zevklere direnebilme gücünü vermektedir. İlkesel olarak, Tolstoy'a göre, diğer insanlar da bu içsel güçler konusunda hak iddia edebilmelidirler. Ona göre, Tanrı'nın evrensel ulaşılabilirliği ve bunun getirdiği mutluluk misyonerler tarafından yayılan "iyi haber"lerdendir ama kiliseye ait dinin yayılmasının bu mutlu mesajla uzaktan yakından ilgisi yoktur. *Dört Akide Tercümesi ve Ahengi*'nde İncillerin ana öğretisi olarak İsa'nın Dağdaki Vaaz'ındaki beş yasak incelenmektedir. Ancak bu kitabında Tolstoy bunlara dayanan ağdalı bir ahlâk sistemi kurmaya yeltenmemiştir. Bu işi *Neye İnanıyorum?'a* bırakmıştır.

Neye İnanıyorum? adlı eserinde Tolstoy, Kilise'nin bin beş yüz yıldır İsa'nın ilk vaazındaki ahlâkî öğretileri "iyi" ama "uygulanabilir olmaktan uzak", "zor" veya ütopik bir doktrin olarak yorumladığını öne sürmüştür. Tolstoy'a göre, Kilise "İsa'nın öğretilerinin bütün insanlık için iyi olduğunu ancak tatmin edici olmadığını" ve dünyevi hayatın zorluklar, acılar ve ölümle dolu olduğunu, bunun yanında ölümden sonraki hayatın bolluk, günahsızlık ve ölümsüz nimetlerle dolu olduğunu öğretmiştir. Tolstoy'a

göre, bu dogma "1500 yıllık sözde Hıristiyanlık"tan oluşmaktaydı. Tolstoy, "sözde Hıristiyan" Kilisesi'nin, köleliğin kaldırılışından, sosyal mülkiyetlerin kaldırılmasına kadar her türlü toplumsal gelişime karşı oluşunun tesadüf olmadığını düşünüyordu. Bu yanlış doktrinin şimdiki hedefinin özel mülkiyetin kaldırılması olduğuna inanıyordu.

Tanrı'nın Egemenliği İçinizdedir'de Tolstoy, Kilise'yi güce adanmış bir kurum olmakla suçlamış, varlığını, kendisini eleştirenleri "kiliseye karşı gelmekle" yaftalayarak, kendisini de "asla yanılmaz" olarak tanımlayarak sürdürdüğünü öne sürmüştür. "Kiliselerin, zorunlu Kiliselerin her zaman İsa'nın öğretilerine yabancı olmakla kalmayıp, üstüne üstlük ona düşman olduklarını" öne sürmüştür. Bu durum, özellikle Kilise ve devletin despotça birlik oldukları Rusya'da geçerlidir. Rusya'da, Ortodoksluk "insanları kaba ve ilkel bir puta tapma ibadetinde birleştirmekle kalmayıp" "batıl inancı ve dinî cehaleti de artırmış ve yaygınlaştırmıştır." Tolstoy, sözde Hıristiyanlarla devlet arasındaki bağdan *Hıristiyan Öğreti*'de söz etmektedir, "inanç yanılgısı" kavramını da bu eserde kullanmıştır. "Devletin baştan çıkarıcı gücü" gibi günahı haklı çıkarmak için kullanılan yalan yanlış yakıştırmaların sözde dinlerde var olan akıl sapmalarından başka bir şey olmadığını öne sürer. Sahte inançlılar taraftarlarına "hayatın anlamını çözmenin akla değil kör saflığa dayalı olduğunu" öğretmiştir. Hangi din tarafından ele geçirilmiş olursa olsun, yanılgılar beş farklı şekilde hayat bulur; dinî liderlerin ilahlaştırılması ve dinî kurumların kutsanması; "mucizelerle" inanç yatırımı yapmak; inananlarla Tanrı arasına ruhbani aracılar koymak; inananların duygularına ritüellerle yön vermek; yanlış inanışlarla çocukların beyinlerini yıkamak. Bu yanılgılar sisteminin en iyi panzehiri Tolstoy'a göre, "saptırılmamış akıl"dı, yani inananın "kutsal" kitaplar veya sahtekâr papazlar yerine kendi mantığına güvenme gücü.

Kendisini "gerçek bir Hıristiyan" olarak tanımlayan Tolstoy'u içinde yer aldığını iddia ettiği Hıristiyan geleneğinin neresine yerleştirebiliriz? Tarihî bir gerçek olarak, daha önce de belirttiğimiz gibi, 1901'de, Ortodoks Kilisesi, Tolstoy'u kilise kurallarına karşı gelmekle suçlamıştı –yani Hıristiyanlığın doğrularından uzaklaşmakla– ve kendisi de bu sınıflamanın mantığını kabullenmişti. *Tanrı'nın Egemenliği İçinizdedir*'de, kurumsal bir Kilisenin kendisine karşı çıkanlarla tanımlanabileceğini öne sürmüştü. Tolstoy'un dinî dogmatizm eleştirisi, Aleksey Komyakov'un "Kilise Tektir"

başlıklı ünlü makalesine bir düplik olarak, ayrıca kendi zıt görüşünün tanımlanması olarak da ele alınmalıdır.[14] Ancak, şayet Tolstoy'un Hıristiyanlıkla olan ilişkisinin bu bilinçli karşıt yönünün ortada olduğu kabul edilirse, diğer yönlerinin pek de öyle olmadığı düşünülebilir.

Tolstoy, kendisini açıkça politikadaki şiddete karşı çıkan eski Kilise öğretmenleriyle özdeşleştirmişti:[15] Tatianus; *Stromata'da* Hıristiyanlara düşmanlarını sevmeyi emreden İskenderiyeli Klement, *Apologeticus*'ta imparatora tapmayı reddeden ve şehit olmayı Roma Devleti'ne karşı silahlı saldırıda bulunmaya yeğleyen Tertullianus; Romalılara güçle karşı gelmediği için şehit olan Kartacalı Cypriaus; *De mortibus persecutorum*'da (Zalimlerin Ölümü Üzerine) Roma kıyımındaki kurbanları anan Lactantius ve kitabı *De principiis*'te (İlk İlkeler Üzerine) Tanrı'nın şiddetten nefret ettiğinin altını çizen Origenes ile özdeşleştirmişti. Ancak Tolstoy'un kendi çizdiği dinî silsiledeki her unsur ikna edici sayılamaz. Her ne kadar Tertulliaus, Klement, Cyprianus ve Origenes inançları yüzünden zulme maruz kalmış olsalar da, Tolstoy'un tinsel metinlerinde reddettiği dogmatik durumları savunmaktan geri durmamışlardı. Tertullianus Kilise papazları arasında, Kilise'ye hiddetle karşı gelmek konusunda ünlüydü. Tolstoy tarafından rağbet gören Kilise papazları arasında belki Origenes, Kutsal Üçleme konusundaki zıt görüşleri ve ruh konusundaki dolambaçlı fikirleri göz önüne alındığında Tolstoy'un hassasiyetine en yakın kişi olabilir.

Şayet Tolstoy'un kendi seçtiği örnek kişilerin değil de kendisinin Hıristiyan öğretilerini analiz etme metotlarını, yani Kutsal Kitap'ın bazı bölümlerini "doğru" diye kabul edip kendisine uygun gelmeyenleri yok sayma alışkanlığını göz önüne alırsak, o zaman tinsel metinlerini farklı bir gözle inceleyebiliriz. Metot söz konusu olduğunda, Tolstoy'un öncü olarak kabul ettiği ilk isimlerden biri Sinoplu Marcion olabilir, Eski Ahit'in hepsini reddedip yalnızca kendi Luke tefsirini kabul etmişti. Marcion'un çağdaşı sayılabilecek, Tatianus dört İncilin hepsini kabul etmiş ve Tolstoy'un 1600 yıl sonra yapacağı gibi, kendi tumturaklı yazılarını *Diatessaron* ile "harmanlamıştı." Birçok Hıristiyan Gnostic, John'un İncili'ni kabul etmemiş

14 Komyakov'un denemesi: "Kilisenin birliği kaçınılmaz olarak Tanrı'nın birliğini takip eder [...] Birliği gerçek ve koşulsuzdur." Komyakov "Greko-Rus Ortodoksluğunun" gerçekliğini bütün "yanlış öğretilere" karşı savunmuştur. Bkz. "Tserkov' odna", A.S. Komyakov, *Soçineyiva v dvuh tomah* içinde, cilt 2, *Pabota po bogoslovii*, Izdatel'stvo Medium, Moskova, 1994, s. 5-23.

15 Tolstoy, "Zakon nasiliia i zakon liubvi", PSS 37, s. 165.

ama Thomas'ın İncili'nin geçerliliğini kabul etmiştir. 16. yüzyılda, Martin Luther, James'in Mektubu'nu kiliseyle bağdaşmayan "basit bir mektup" olarak nitelendirmişti. 19. yüzyılın başlarında Thomas Jefferson, İsa tarafından söylenmemiş olan her şeyi çıkartarak Yeni Ahit'i hazırlamıştı, İsa'nın sözlerini ise derleyerek ve harmanlayarak anlatısına dahil etmişti.[16] Günümüzde, Robert Funk ve John Dominic Crossan tarafından düzenlenen "İsa Semineri" üyeleri de İsa'nın sözlerini İncil metinlerinden çıkartmışlardır. Tolstoy gibi, İsa Semineri öncüleri de İsa'nın aktarılan sözlerinin bazılarının ona ait olmadığını düşünmüşlerdir. İsa Semineri üyelerinin bazıları ise, İsa'yı Kutsal Üçleme'nin ikinci ayağı olmaktan çok, ahlâkî bir yol gösterici olarak görmeyi yeğlemişlerdir.

İncil'den bazı bölümleri ayıklamak, bazı bölümleri değiştirmek ve kendi dinî yazılarını eklemek cüretini gösteren bu kişilerin varlığının yanı sıra, belirli Hıristiyan gruplarının tek bir Hıristiyan öğretisine tek "doğru" inanç sistemi olarak bağlanma eğilimleri de göz ardı edilmemelidir. Bunların arasında, Tolstoy'un ruhuna en yakını hiç kuşkusuz ortaçağın sonlarında yaşamış Moravyalı Fransiskenler ve ahlâkî anlayışlarını İsa'nın İlk Vaazı'ndan esinlenerek kuran bazı Rus mezhepler sayılabilir.

Son olarak, Tolstoy'un bazı modern düşünürlerin Hıristiyanlık konusundaki düşüncelerine karşı duyduğu özel ilgiden bahsetmeden geçemeyiz. *Tanrı'nın Egemenliği İçinizdedir*'de Tolstoy, Bohemyalı Peter Chelcicky'den başlayıp İngiliz Quaker'lar[17] Amerikalı Quaker William Lloyd Garrison ve Amerikalı Unitarian[18] Adin Ballou[19] gibi barışseverlere karşı duyduğu hayranlıktan bahsetmektedir. 1903-1910 arasında yazdıklarında Tolstoy sıklıkla Blaise Pascal'in *Düşünceler* ve Anglikan Kilisesine bağlı olmayan Hıristiyan sosyalist John Ruskin'in *Unto This Last* (Sonuna Kadar) adlı eserlerinden alıntılar yapmıştır. Her ne kadar ruhani Tolstoy kendisini eski Hıristiyan geleneğinin içinde konumlandırmak için özel çaba gösteriyor olsa da, bu modern düşünürlerle olan bağlantısı da gerçektir.

Genel olarak, Tolstoy'un kurumsal Hıristiyanlıkla olan ilişkisi düşmanca olsa da, daha geniş anlamda Hıristiyan düşünce geleneği ile olan ilişkisi,

16 Thomas Jefferson, *The Jefferson Bible: The Life and Morals of Jesus of Nazareth*, Holt, New York, 1995.

17 Mevcut Hıristiyan mezheplerinden ve tarikatlarından memnun olmayanlar tarafından 17. yüzyıl ortalarında İngiltere'nin kuzeybatısında kurulmuş mezhep – ç.n.

18 Kutsal Üçlü doktrinini kabul etmeyen bir Hıristiyan mezhebi – ç.n.

19 Tolstoy, *Tsarstvo bojii vnutri vas*, 1. Bölüm, *PSS* 37, s. 165.

Pascal ve Ruskin gibi erken dönem ve modern dönem pasifistlerine dayanmaktadır. Tolstoy'un tinsel düşünce metodu Marcion, Tatiaus, Luther ve belki de Fransiskenlerden izler taşımaktadır. Ancak, Tolstoy'un düşünce sisteminin orijinal veya özel durumlarla ilgili olmasa da, dogmalar, ritüeller ve Kutsal Kitap'ın otoriter gücü konusunda Hıristiyan düşünce sisteminin dışında kaldığı kesindir. Tolstoy eşikte bir figürdür, tinselliğinin ince elenip sık dokunmasına bağlı olarak Hıristiyanlığın ne içinde ne de dışında tanımlanabilir.

Tolstoy'un modern toplum, devlet ve Kilise eleştirisi, kendisini izleyenlerin toplumsal ve kurumsal baskılara karşı gelmeleri konusunda yol gösterici olmuştur. *Tanrı'nın Egemenliği İçinizdedir*'de kendi hayatı süresince, "Tanrı merkezli" (*bojeskoe jizneponimanie*) olarak yaşanan yani hayatı bireyler veya küçük topluluklarla değil de "sonsuz ve ölümsüz hayat: Tanrı" ile açıklayan bir tarihî dönemin başladığını öne sürmüştür. Son olarak, sevginin yaygınlaşmasıyla tüm insanlığı sarmalayacağını "yaşayan ve var olan her şeyi" kapsayacağını düşünüyordu. Bu süreç tamamlandıkça, ikiyüzlü modern toplum, devlet ve kurumsal Kilise yok olup gidecektir. Gerçek Hıristiyanlar için bu gelişme, karanlıktan aydınlığa çıkmayı, tarihin sona ermesini, Tanrı'nın dünya üzerindeki krallığının farkına varılmasını temsil etmektedir. Ancak Tolstoy yine de gerçek Hıristiyanların bireysel özgürlüklerine kavuşmak için bu tarihsel sürecin tamamlanmasını beklemelerine gerek olmadığını vurgular, çünkü gerçek Hıristiyanlık insanlara dünyanın aldatmacalarından kendilerini kurtarabilmek için Tolstoy'un kendisinin de deneyimlediği bir dönüşüm veya "uyanış" sürecinden geçmeleri için bir olanak tanımaktadır. Aslında insanlığın özgürleşmesi, birçok kişisel özgürleşmenin sonucunda gerçekleşebilir. Bu yüzden de Tolstoy, "hayata dair daha üst düzey bir anlayışa sahip olmak devleti alttan vurur (...) Gerçek Hıristiyanlığı kabul etmek sadece devleti (meşruiyetini) kabul etmek olasılığını bertaraf etmekle kalmayıp onun kurumlarını da baltalamaktadır," der.

Tolstoy'un Hıristiyan anarşizmi,[20] müritlerini en az üç açıdan etkilemiştir; evrensel sevgiyi kucaklamak için daha geniş bakış açılarına sahip olmalarını sağlamış, kendi iradeleriyle sahtekârlıklardan arınmayı, kolaylıkla ulaşılabilecek bir cehaletten "kurtulma, aydınlanma" olarak ve kendi-

20 Tolstoy'un "Hıristiyan anarşizmine" ilişkin kısa bir yorum için bkz. Andrzej Walicki, *A History of Russian Thought from the Enlightenment to Marxism*, Stanford University Press, Stanford, 1979, s. 347-48.

ni modern hayata "şehit verme" durumundan kurtulmak olarak betimlemiştir; onları tarih boyunca kudretli kurumları şiddet kullanmadan yıkma gücüne sahip Tanrı'nın iradesinin araçları olarak tanımlamıştır. Bu başdöndürücü altrüizm ve bireysel özgürleşme karışımı, Tolstoy'un tinselliğinin bir açısını tanımlamaktadır. Tolstoy'un tinselliğinin sıklıkla göz ardı edilen diğer yanı ise, kendisi ve diğer gerçek Hıristiyanlar için vazgeçilmez gördüğü çelik misali öz disiplin anlayışıdır.

Tolstoy'un öz disiplin konusuna bağlılığı etik çalışmalarında pek açık yer almamaktadır ve bu yüzden de kısaca *Neye İnanıyorum?*'da İsa'nın beş emri ile ilgili tartışmasında yer almıştır. *Tanrı'nın Egemenliği İçinizdedir*'de Tolstoy, İsa'nın öğretilerinin "insanı dış kurallar tarafından değil daha çok ilahi mükemmelliğin içsel bir farkındalığa dönüşmesiyle yönlendirdiğinin" altını çizmiştir. Hıristiyan yönetim kuralları meşru kurallar değil, daha çok "yeni, farklı ve daha üstün bir hayat anlayışına" sahip olabilmek için gereken ilkelerdir.

Ancak, Tolstoy'un Hıristiyanlıktaki öz disiplin konusundaki düşünceleri *Hıristiyan Öğreti*'deki günah kavramı hakkındaki yansımalarından anlaşılabilir. Tolstoy, üç çeşit günah olduğunu öne sürmüştür: "doğal" veya "doğuştan" gelen günahlar, insan olarak "kalıtımsal eğilimlerimizden ortaya çıkan günahlar (ki Freud bunlara dürtü diyecektir); kalıtımsal olarak getirdiğimiz toplumsal sınıfımızdan (örneğin asilzade olmak gibi), yasal olarak bize yüklenen ayrıcalıklardan, geleneksel toplumsal düzenlemelerden (örneğin erkeklerin kadınlara olan toplumsal üstünlüğü veya zenginin fakire olan üstünlüğü veya eğitimlinin eğitimsize olan üstünlüğü) getirdiğimiz "kalıtımsal" veya "toplumsal" günahlar; "sonradan edinilmiş" (*pridumannoye*) veya çoğunlukla bireyin kendini büyük görme gibi özel durumlarından kaynaklanan "bireysel" günahlar. Bu günah sınıflandırmasının arkasındaki esas fikir, insanoğlunun günahkâr olduğudur. Fedakâr içgüdülerimizi bozan haset dolu toplumsal çevrelerin içine hapsolmuş durumdayız; şayet inanç disipliniyle sınırlandırılmadıysak, kötü niyetli olma yolunu da keşfedebiliriz. Tolstoy'un insanoğlunun kötülüğü konusundaki tanımlaması çok çarpıcıdır; çünkü yeni yüzyılın başlamasıyla Vladimir Solovyov'un *Three Dialogues* (Üç Diyalog) adlı eserinde bu konudaki sözde saflığı yüzünden saldırıya uğramıştır.[21]

---

21 Vladimir Sergeyeviç Solovyov, *Tri razgovora. 1899-1900*, içinde *Sobranie sochinenii V. Solov'eva: fototipicheskoe izdanie*, Foyer Oriental Chrétien, Brüksel, 1966, cilt

Tolstoy, *Hıristiyan Öğreti* adlı eserinde, günah konusundaki tartışmaları, onları sevgi yasasına karşı işlenen altı ana başlık altında incelemeye almıştır; sarhoşluk (*op'ianenie*), aylaklık (*prazdnost)*, şehvet veya ölçüsüz arzu (*pokhot*), hırs (*korist)*, güce tapma (*vlastoliubie*) ve zina (*blud*). Tolstoy'a göre, ahlâksız bir kadın veya erkek, bu günahlara belli bir sırada karşı durmadan kendisini günahkâr bir hayattan kurtaramaz. Öncelikle, insan kendisini sarhoşluktan kurtarmalıdır, bununla Tolstoy sadece Rusların abartılı alkol kullanımını kastetmekle kalmayıp, kendini zehirlemenin, uyuşturucu kullanmanın veya "duyuları uyuşturmanın" (*odurenie*) her türlüsünden bahsetmektedir. Bu uyuşturuculardan kurtulmadığımız sürece aylaklıktan kurtulmamız da imkânsızdır. Kendimizi sabit bir işe vererek aylaklıktan kurtulduğumuzda, diğer insanların mallarına karşı duyduğumuz arzu da yok olup gider ve böylece zina fantezilerimiz de söner. Aylaklığı keşfettikten sonra, Tolstoy zevk peşinde koşmayı (*udovol'stvie*), maddi ihtiyaçları gidermek için gerekli olandan daha fazla eşyaya sahip olmayı ve lüks düşkünlüğünü de dahil ettiği bir kötü alışkanlık türü olan ölçüsüz arzularımıza da karşı koyabileceğimizi ileri sürmüştür. Ölçüsüz arzuyu, yaradılıştan gelen duygulardan, doğuştan ya da sosyal kaynaklardan olduğu kadar günahı işleyenin zevklerinden de kaynaklanan bir günah olarak görmüştür. Ölçüsüz arzuyu yendikten sonra, tamahkârlığa olan eğilimimize karşı saldırıya geçebiliriz. Tolstoy bu günahı başlı başına para peşinde koşma olarak değil, mülk peşinde koşma olarak tanımlamıştır: Hayatının bu noktasında özel mülkiyetin ortadan kaldırılmasına kendisini adamıştır.

Tamahkârlığın üstesinden geldikten sonra, sosyal konumumuzu başkalarının konumlarını kötüleştirmek pahasına iyileştirmek ve böylece onlara karşı maddi ya da manevi avantajlar elde etmek için tasarlanmış bütün rekabet türlerini kapsayan bir kötü alışkanlık olan güce duyduğumuz aşkla yüzleşebiliriz. Güce tapma, kişisel eğilimlerden kaynaklanabileceği gibi, doğuştan gelen ayrıcalıkların korunması arzusundan da kaynaklanabilir. Tolstoy güce tapmayı, potansiyel olarak günahların en ölümcül olanı olarak görmüştür, çünkü birey ya da devlet tarafından gücün suistimal edilmesi insanların hayatlarını kolaylıkla mahvedebilir.

Üstesinden gelinecek olan son günah, Tolstoy'un bir diğer anlamda diğer suçların bir toplamı olarak gördüğü kötü bir alışkanlık olan zinadır. Zi-

---

10, s. 81-221. Tolstoy ilk iki diyalogda Solovyev'in sözcüsü "Mr. Z" tarafından teşhir edilen bir karakter olan "Prens" için bir modeldir.

na bir çeşit kendini uyuşturma yoludur; günahı işleyeni aylaklığa sürükler; gereksiz cinsel aktivite –yani "üreme amaçlı olmayan" cinsel ilişki– içerdiğinden bir çeşit ölçüsüzlüktür; zinanın amacı bazen mülk edinmek ya da kadınları bir nesne ve meta haline getirmek (fahişelikte) olabileceğinden tamahkârlığa yol açabilir; ve zina çoğu zaman ya erkekle kadın arasında ya da erkekler arasında (bir serf sahibinin ilk gece hakkı talep etmesi gibi) eşit olmayan güç ilişkileri içerir. Tolstoy şehvetli tutkularımızın yok edilemeyeceğini varsaymış, ancak zina günahının insanların çoğunda "minimum düzeye indirilebileceğine" (*doveden do naimenşey stepeni*) ve az sayıda olan gerçek bilge Hıristiyanlar arasında "sanal olarak ortadan kaldırılabileceğine" (*doveden do polnovo tselomudriya*) inanmıştır.

Bu günahları kontrol altına alma programının başarısı Tolstoy'a göre iki ön adıma bağlıdır: günahın beş "yanlış gerekçesinin" (erteleme, aile, işe yararlık, ortaklık ya da "sadakat" ve devlet) üstesinden gelmek ve inanç aldanmalarını ortaya çıkarmak. Ancak Hıristiyan bireylerin günaha sokan şeyleri kovmasından, sahte dinin aldanmalarını ortaya çıkarmasından ve hayatlarını kâbusa çeviren altı günahın üstesinden gelmesinden sonra, toplum bir bütün olarak Tanrı'nın krallığının yolunda engel oluşturan doğuştan gelen sosyal ayrıcalıkları ortadan kaldırabilecektir.

Tolstoy'un günah öğretisi, *Dobrotolibie*'deki (*Filokalya*'nın[22] Rus versiyonu) ya da Nil Sorski'nin yazılarındaki bir birey olarak papazların ve toplumun bütününün başarısının öz disiplin ile günahtan kaçınma üzerine kurulu olduğu anlaşmalar gibi manastır anlaşmalarına hafif bir benzerlik taşımaktadır.[23] Ancak Tolstoy'un Hıristiyanlık öz disiplinine ilişkin görüşü ile ilgili en ilginç şey, günahın analiz edilmesine ilişkin yerleşik Hıristiyan değerlerine başvururken aynı zamanda bu değerlerden sapma şekilleridir.

Günaha ilişkin erken dönem Hıristiyan düşünceleri Havariler, Çöl Papazları ve onların halefleri tarafından daha ayrıntılı hale getirilmiştir. Bu miras sekiz ölümcül günahın varlığını öne süren Evagrius ve Cassian tarafından sistematik hale getirilmiştir: oburluk (Latince: *gastrimargia*, Rusça: *cherevougodie*), şehvet (Latince: *fornicationus*, Rusça: *blud*), tamahkârlık ya da

22 (Yun.) İyi şeylerin sevgisi. Doğu Ortodoksluğu'nun mistik İsihazm geleneğinden ruhsal önderlere ve keşişlere ait metinler koleksiyonu – ç.n.

23 Sorski'nin manastıra dair fermanı için bkz. haz. George A. Maloney, S. J., *Nil Sorskii: The Complete Writings*, Paulist Press, New York, 2003, s. 50-120.

açgözlülük (Latince: *avaritia*, Rusça: *srebroliubie*), melankoli (Latince: *tristia*, Rusça: *peçal'*), öfke (Latince: *ira*, Rusça: *gnev*), umutsuzluk (Latince: *acedia*, Rusça: *unynie*), boş gurur (Latince: *inanis gloria*, Rusça: *cestlavie*) ve kibir (Latince: *superbia*, Rusça: *gordost*).[24] Aynı sekiz günah Snaili Nilus, Aziz Efraim ve Aziz John Lestvichnick tarafından kayda alınmıştır. Tolstoy bütün bu kaynaklara sık sık atıfta bulunduğu bir el kitabı olan *Dobrotolibie'de* ulaşmıştır.[25] Sekiz ölümcül günah kavramı, 15. yüzyıla gelindiğinde Rus manastır geleneğinin standart bir kinayesi olmuştu.[26]

Tolstoy'un öz disipline ilişkin öğretisi, Ortodoksların oluşturduğu sekiz ana günah listesinden melankoli, umutsuzluk, boş gurur ve kibri çıkarmıştı. Belki de melankoli ve umutsuzluğun kurumsal Kilise'nin dışında yaşayan "gerçek Hıristiyanları" etkileme olasılığı düşük olan "papazlığa ilişkin" günahlar olduğunu düşünmüştü. Öte yandan, bu günahların Hıristiyanların, Tolstoy'un listesinde ikinci olan aylaklığa saldırısı ile bu günahların yok olup gideceğini ummuş olabilir. Öfkenin kişinin kendisini başkalarının üzerinde görmesiyle ilişkili olması ve başka insanlar üzerinde hâkimiyet kurmaya ya da onları öldürmeye yol açabilmesi nedeniyle, öfkeyi muhtemelen güce tapma ile ilintili bir kötü alışkanlık olarak düşünmüştür. Benzer bir mantıkla, boş gurur ve kibri de güce tapmanın türleri olarak düşünmüş olabilir. Psikolojik olarak, melankoli ve umutsuzluğun ölümcül günahlar listesinden çıkartılması Tolstoy'un kendi intihar eğilimli karanlığında, 1878'den 1890'ların ortasına gelindiğinde, *Hıristiyan Öğretisi*'ni yazarken, belli ki önceleri intihar eğilimli depresyona olan yatkınlığın "üstesinden gelmiş olduğunu" *göster*iyor. Dağdaki Vaaz nezdindeki önemi dikka-

24 Bkz. Avva Evagrius, "Ob os'mi pomyslakh k Antonii", *Dobrotolibie* içinde, YMCA Press, Paris, 1988, cilt 1, s. 603-5; Sviatoi Ioann Kassian Rimlianin, "Obozrenie dukhovnoi brani", *Dobrotolibie* içinde, YMCA Press, Paris, 1988 cilt 2, s. 21-84. Daha doğrusu, Evagrius aslında sekiz ölümcül "günah" hakkında değil, sonraki Hıristiyan yazarlar tarafından sekiz "günaha teşvik eden şey", "yanılsama" ya da "bahaneler" hakkında yazmıştır.

25 Prepobodnyi Nilus Sinaili, "Ob os'mi dukhakh zla", *Dobrotolibie* içinde, YMCA Press, Paris, 1988, cilt 2, s. 229-70; "Podvizhnicheskiia nastavleniia Sv. Efrema", *Dobrotolibie* içinde, YMCA Press, Paris, 1988, cilt 2, s. 377-429; "Podvizhnicheskie uroki Sv. Ioanna Lestvichnika", *Dobrotolibie* içinde, YMCA Press, Paris, 1988, cilt 2, s. 515 vd.

26 Maloney haz., *Nil Sorskii*, s. 71-85. Ortodoks teolojisindeki sekiz ölümcül günah problemi hakkında bkz. Aimé Solignac, "Péchés capitaux", *Dictionnaire de spiritualité*, Beauchesne, Paris, 1984, cilt 12, bölüm 1, s. 853-62; I. Hausherr, "L'origine de la théorie orientale des huits péchés capitaux", *Orientalia Christiana 30*, 1933, s. 164-75.

te alındığında, aklındaki gerekçe ne olursa olsun, öfkeyi ölümcül günahlar listesinden çıkarma kararı şaşırtıcıdır. Tolstoy'un birçok Hıristiyan düşünürün geleneksel olarak ölümcül günahların en kötüsü ve hatta bütün kötülüklerin kaynağı olarak gördüğü kibri günahlar listesinden çıkarması ve zinayı en büyük günah mertebesine yükseltmesi de Doğu Hıristiyan geleneğinden garip sapmalardır. Belki de otoriter bir karaktere sahip olan bir Rus aristokratı olarak Tolstoy, kendi kibriyle yüzleşmemeyi tercih etmiştir. Köylü elbiseleri giymekte, ağır iş yapmakta ve köylülerin bilgeliğinden ders almakta ısrarcı olmasına karşın, bencil asillerin bütün özelliklerini sonuna kadar bünyesinde barındırmıştır. Kendi nefsine düşkünlüğünden duyduğu derin utancın yanı sıra, zinadan kaçınmaya verdiği önem, kadınlara olan hayranlığı ve onlar karşısındaki şaşkınlığına da yansımıştır.

Tolstoy'un günahlar hiyerarşisine ilişkin düşüncesi, onun son dönemlerdeki iki kurmaca hikâyesini, *Kroyçer Sonat* ve *Diriliş*'i analiz etmek için faydalı bir perspektif sağlayabilir. Her iki hikâye de kontrolsüz duyguların tehlikelerini vurgulamış ve farklı günahkâr dürtülerin terbiye edilmemiş bir ruhta birlikte yaşayabileceğini ayrıcalıklı bir açıklıkla ortaya koymuştur. Her iki hikâye de zina (ya da zina korkusu) ile güce tapma arasındaki bağlantıları tasvir etmiştir. *Diriliş*, diğer bazı hususlara ek olarak, günaha cezbeden şeylere, manevi aldanmalara ve günahkârlığa gittikçe daha fazla öz disiplinli bir saldırı tasvir eden manevi bir "uyanış" romanı idi.

Hıristiyan öz disiplini konusunu rafa kaldırmadan önce, günaha ilişkin Batı'ya özgü öğretilerden kısaca söz edelim. Batı'da yedi ölümcül günah hiyerarşisi 6. ve 12. yüzyıllarda vücut bulmuştur. Buradaki temel figürler; melankoliyi (*acedia*) ölümcül günahlar listesinden çıkaran ve yerine kıskançlığı (*invidia*) koyan Büyük Gregorius ve genelde yedi günahtan –şehvet (*luxuria*), oburluk (*gula*), aç gözlülük (*avaritia*), melankoli (*tristia*), öfke (*ira*), kıskançlık (*invidia*) ve kibir (*superbia*)– ilk bahseden Batılı teolog olarak bilinen Hugues de Saint-Victor'dur. Hem Gregorius hem de Hugues kibri kendilerinden sonra gelen bütün Batılı maneviyat yazarları tarafından değilse de birçoğu tarafından kabul görmüş bir durum olan "bütün kötülüklerin kaynağı" olarak sınıflandırmışlardır. Batı'da, Tolstoy'un *Hıristiyan Öğretisi*'ndeki listenin dışında tutulan iki günah olan öfke ve kibre din eleştirmenleri endişeyle yaklaşmışlardır, çünkü bu günahların şiddetle yakından ilişkili ve bu nedenle de var olan sosyal düzenlemeler için tehlikeli olduklarına inanılıyordu.

Batı'da günahların hiyerarşisi üzerine kurgulanmış en güçlü edebi meditasyon, *Hıristiyan Öğreti* ile yapıcı bir biçimde karşılaştırılabilecek olan Dante'nin *Cehennemi'dir.*[27] Dante'nin betimlemesiyle, cehennemdeki misafirleri artan ciddiyet sırasına göre şehvetin yıkıcı etkileri, oburluk, tamahkârlık, tembellik, sapkınlık, şiddet ve sahtekârlık ile karşı karşıya gelmiştir. Dante, bu en son ve en ciddi günah kategorisi olan sahtekârlık başlığı altında, her biri Tanrı'ya karşı işlenen kasıtlı bir günah ve aynı zamanda var olan politik düzene karşı işlenen bir suç sayılan büyücülük, sahte peygamberlik, yozlaşmış politika, hileli nasihatler, dinî hizipleşme ve ihanete de yer vermiştir. Politikacı Dante'nin en çok korktuğu şey Tanrı'ya, devlete ve Kilise'ye karşı başkaldırıdır. Bir yasal otorite hayranıydı ve dolayısıyla, Tolstoycu bir anlayışla, bir güç âşığıydı. Tolstoy'un aksine, bu büyük şair, söz konusu baskının, kurtuluşu ve dürüst yaşamı gerçekleştirmek için olduğu sürece, Kilise ya da devlet tarafından kullanılmasını hiç zorlanmadan desteklemişti. Ancak Dante, Tolstoy'un aldanmaya, özellikle de kötünün iyiye benzemek için kendi içinde gizlediği sahtekârlığa karşı olan nefretini paylaşıyordu. Dante'nin düzenbazlığa olan nefreti onun sahtekârlığın bütün çeşitlerinden tiksinmesine yol açmış; aynı nefret Tolstoy'un Hıristiyanları manevi aldanmalara ve vatanseverlik "yanılsamasına" karşı uyarmasına neden olmuştu.

Tolstoy'un dinî açıdan duyarlı bazı eleştirmenlerine göre, onun maneviyatı karakter olarak hem ilkel hem de olumsuz görünüyordu. William James onu "terbiyeli uygarlığımızın gereksizlikleri ve içtensizlikleri, açgözlülükleri, karışıklıkları ve gaddarlıklarının kendisine son derece yetersiz gelen ve sonsuz gerçekliklerin kendisi için daha doğal ve hayvani şeylerle birlikte olduğu anlamına gelen o ilkel koca adamlardan birisi. Onun içinde bulunduğu kriz, ruhunu düzene koymaktı [...] yanlışlıklardan onun için doğruluk yolu olan şeylere doğru kaçış," olarak tanımlamıştır.[28] Dmitri Sergeyeviç Merezhkovkski Tolstoy'un maneviyatını bir tür nihilizm, ilintili bir doğrulama olmaksızın Ortodoksluğun reddi olarak görmüştür.[29] Bu tür eleştiri-

27 *Purgatorio*'da Dante farklı bir günahlar hiyerarşisi ortaya koymuştur. Şair ve rehberi Virgil Araf Dağı'na çıkarlarken, her birinde belirli bir günahın cezalandırıldığı yedi düzlüğe girerler. Artan sırayla (ve azalan manevi ciddiyet sırasıyla) bu günahlar: kibir, kıskançlık, öfke, tembellik, tamahkârlık (ve "karşıtı" olan savurganlık), oburluk ve şehvettir.

28 William James, *The Varieties of Religious Experience*, haz. Marty, s. 186.

29 D.S. Merezhkovski, *L. Tolstoi i Dostoevskii*, haz. E.A. Andrushchenko, Nauka, Moskova, s. 196-97.

ler Tolstoy'un sosyal olarak geleneklere uyma, devlet ve kiliseye ilişkin eleştirisinin takdir edilmesinden kaynaklanmıştır ve söz konusu eleştiriler Tolstoy'un sosyal eleştirisinin çağdaşlarının gözünde ne kadar güçlü olduğunu bize hatırlatmak açısından faydalıdır. Yine de bu bölümde gördüğümüz gibi, Tolstoy'un maneviyatı dininden dönenin dinî "uyanış" ümidi üzerine, kardeşçe aşkın kanunu üzerine, kendi kendini özgürleştirme tarafından eski sahte-dinin "aldanmalarından" yaratılan enerji üzerine, aynı zamanda da gerçek bir Hıristiyan hayatı sürmek için gereksinim duyulan içsel kaynakların sert bir şekilde disipline edilmesi üzerine kurulmuştur.

Tolstoy'un maneviyatı Hıristiyan geleneği açısından bilincin eşiğinde, yani yaklaşılan perspektife ve belirli bir zamanda incelenen öğretisinin açılarına bağlı olarak, aynı anda bilincin hem içinde hem de dışında idi. İsa'nın ahlâkî öğretilerini Hıristiyanlığın "gerçekliği" olarak betimlemiş, Hıristiyanlığın ölümden sonraki yaşam düşüncesini kişiler üstü bir ölümsüzlük doktrinine evirmiş ve Hıristiyanlığın öz disipline ilişkin düşüncelerini yeniden ele almıştır. Bu arada, "gereksiz", "mantıksız" ve "yanlış" dogmaları ve Kilise'nin öğreti otoritesini insafsızca bir kenara fırlatmıştır. Tolstoy'un 1800 yıl sonra tek başına "İsa'nın kanununu yeni bir şey olarak keşfetmiş olduğu"[30] *Neye İnanıyorum?*'daki yarı sevinçli, yarı hüzünlü kabulü, geçerli Hıristiyan bilgeliğine olan dışarıdan bakış açısına ilişkin farkındalığına tanıklık etmektedir. Tolstoy'un bakış açısı, aklın sıra dışı bağımsızlığını ve aynı zamanda bazı Rus Ortodoksluğu savunucularının şeytani olarak yaftalamaktan çekinmediği vahşi bir kibri dile getirmiştir.

Tolstoy'un Hıristiyanlık karşısındaki karmaşık tavrı göz önüne alındığında, tarikatçılığa ve Hıristiyanlık dışındaki dinlere tavrı kimseyi şaşırtmamalıdır. Hayatı boyunca Rus tarikatçılarını, özellikle de pasifist grupları devlet zulmüne karşı dokunaklı bir şekilde savunmuştur. Hükümetin Yahudilere yaptığı zulmü kınamıştır. Batı ve Doğu'ya özgü bütün dinî gelenekleri, evrensel aşkı yücelttikleri ölçüde övmüştür. Yine de batıl inançlara, boş ayinlere ve tarikatçıların ve Hıristiyan olmayanların yaptığı dinsel aldatmalara ilk karşı çıkan kendisi olmuştur. Marjinal olması ve Rusya'da sık sık tehlike altında olması itibariyle, söz konusu gruplar için güçlü bir arkadaş olmuş fakat bir inanç yoldaşı olamamıştır.

Hayranı Vasili Rozanov'a göre "Tolstoy", "korkunç ve suç oluşturan gaflarına, hatalarına ve küstah sözlerine karşın, sapkın olsa da, *büyük* bir

30 Tolstoy, *V çom maya vera?*, *PSS* 23, s. 477.

dinî fenomen, belki de Rus dinsel tarihinin 19. yüzyıldaki en büyük fenomenidir. Ancak eğik bir meşe ağacı yine de bir meşe ağacıdır ve insan eliyle biçimlendirilmiş mekanik bir kurum tarafından yargılanamaz."[31] Rozanov'un düşüncesi elbette ki Kutsal Meclis'in Tolstoy'u Ortodoks Kilisesi'nden aforoz etme kararına karşı bir protestoydu, ancak aynı zamanda, koca bir meşe ağacının dalları gibi gök kubbeye dolanan kendine özgü dinî görüşü bugün bile şaşırtıcı, garip, karmaşık, söz dinlemez bir figürü sınıflandırmanın zorluğunun üstü kapalı bir kabulüydü.

Çeviren ELİF URAS AKHAN

31 V.V. Rozanov, "Ob otluchenii gr. L. Tolstovo ot tserkvi" içinde *Okolo tserskovskih sten. Sobranie soçineniy*, haz. A.N. Nikoliukin, Respublika, Moskova, 1995, s. 478. Asıl kaynağa atıfta bulunulmaksızın Aleksey Zverev ve Vladimir Tunimanov, *Lev Tolstoy*, Maladaya gvardiya, Moskova, 2006, s. 573'te de alıntılanmıştır.

O zaman Pyotr yanına sokuldu, şöyle dedi: Rabbim! Bana kötülük eden kardeşimi kaç kez bağışlayacağım? Yedi kez mi? İsa yanıt verdi: Yedi kez değil, yedi tane yetmiş kez bağışlayacaksın.

Matta, XVIII, 21-22

Ne o, kardeşinin gözündeki çöpü görüyorsun da kendi gözündeki merteği görmüyor musun?

Matta, VII, 1, s. 3

... içinizde günah işlememiş kimse, ilk taşı o atsın kadına.

Yuhanna, VIII, 7

Öğrenci öğretmeninden üstün olamaz hiç; ama tam olgunlaşan bir insan öğretmeni gibi olur.

Luka, VI, 40

Birinci Bölüm

I

Yüz binlerce insan avuç içi kadar bir yere toplanıp üst üste yaşadıkları toprak parçasını çirkinleştirmek için var güçleriyle çalışmış olsalar; üzerlerinde hiçbir şey yetişmesin diye her yanına taş dikmiş, filizlenen her otu kökünden koparmış, havayı taş kömürü, petrol yakarak ellerinden geldiğince kirletmiş, çevredeki tüm ağaçları kesmiş, tüm hayvanları, kuşları uzaklaştırmış olsalar bile gene de ilkbahar ilkbahardı. Kentte bile güneş pırıl pırıldı gökyüzünde. Çimenler yalnız bulvar yeşilliklerinde değil, koparılıp atılmadıkları her yerde, kaldırım taşlarının arasında bile boy atıyor, yeşeriyordu. Kayın, kavak, akdiken ağaçları hoş kokulu, taptaze yapraklar açıyor, ıhlamur ağaçlarının tomurcukları patlıyordu. Kargalar, serçeler, güvercinler ilkbaharın verdiği neşeyle yuvalarını yapmaya başlamıştı bile. Börtü böcek güneşin ısıttığı duvar diplerinde vızıldaşıyordu. Bitkiler de kuşlar da böcekler de çocuklar da neşeliydiler. Gelgelelim insanlar –büyük, yetişkin insanlar– birbirlerini kandırmayı, birbirlerini ezmeyi sürdürüyorlardı. İnsanlar bu ilkbahar sabahının, tüm canlıların mutluluğu için yaratılmış doğanın bu güzelliğinin değil, birbirlerine hükmetmek için uydurdukları şeylerin önemli, kutsal olduğu inancındaydılar.

İl cezaevi müdürünün odasındaysa ilkbaharın getirdiği mutluluk ile sevincin tüm canlılar, tüm insanlar için olduğu önemli değildi. Orada önemli hatta kutsal olan, bir gün önce gelen yazılı emirdi. Başlıklı, numaralı kâğıtta o gün, 28 Nisan sabahı saat dokuzda ikisi kadın biri erkek üç tutuklunun duruşmada hazır bulundurulmaları yazılıydı. Kadınlardan biri, en önemli suçlu olduğu için ayrı götürülecekti. Bu emir gereği, 28 Nisan sabahı saat sekizde kadınlar koğuşunun karanlık, pis kokan koridorunda başgardiyan görülmüştü. Peşinden ak saçları karmakarışık, yüzü renksiz, üzerinde kol ağızları sırmalı bir bluz, belinde kenarına açık mavi şerit geçirilmiş bir kuşak olan yaşlı bir kadın geldi.

Kadın, nöbetçi gardiyanla birlikte koridora açılan kapılardan birine yaklaştı.

– Maslova'yı mı istiyorsunuz? diye sordu.

Nöbetçi gardiyan gürültüyle çevirdi kilidi. Kapıyı açtı. Koridordakinden daha da pis kokan bir hava akın etti dışarı. Nöbetçi gardiyan,

– Maslova, diye bağırdı, mahkemeye!

Rüzgârın kente taşıdığı, tarlaların o taze, mis kokulu havası cezaevinin avlusunda bile vardı. Ama koridordaki hava iğrençti. Pislik, katran, küf kokuyordu. İçeri girer girmez bir ağırlık ve karamsarlık çöküyordu insanın üstüne. Avludan gelen kadın gardiyan – bu pis havaya alışık olmasına karşın– hemen fark etmişti bunu. Koridora girince bir bitkinlik hissetmişti üzerinde. Uyumak istemişti.

Hücrede bir telaştır başlamıştı, kadın sesleri, çıplak ayakla koşuşmalar duyuluyordu.

– Hadi kımıldan biraz Maslova! diye bağırdı başgardiyan.

İki dakika sonra orta boylu, dolgun göğüslü genç bir kadın çıktı koridora. Canlı adımlarla yürüdü. Tam gardiyanın önüne gelince hızla dönüp yanında durdu. Beyaz ceket ve eteğinin üzerine gri bir pelerin giymişti. Ayaklarında keten çorap ile cezaevlerinde giyilen terliklerden vardı. Başına beyaz bir başörtü bağlamıştı. Başörtünün kenarından –besbelli mahsus dışarıda bırakılmış– bir tutam siyah, kıvırcık saç gözüküyordu. Kadının yüzünde, uzun süre kapalı bir yerde kalmış insanların yüzünde görülen, rutubetli bir bodrumda patatesin sürdüğü filizleri andıran o tuhaf beyazlık var-

dı. Küçük, geniş ellerinde de pelerinin enli yakası arasından gözüken dolgun boynunda da vardı aynı beyazlık. Bu mat beyaz yüzde son derece siyah, biraz şiş, ama çok canlı, fıldır fıldır, parlak, biri hafif şaşı bir çift göz dikkati çekiyordu. Kadın, dolgun göğsü önde, dimdik duruyordu. Koridora çıkınca başını hafifçe yana yatırarak gardiyanın gözlerinin içine bakmış, kendisinden istenecek her şeyi yapmaya hazır bir tavırla geçip yanında durmuştu. O sırada düz, ak saçlı, yaşlı bir kadının soluk, sert çizgili, kırış kırış yüzü uzandı kapıdan. Maslova'ya bir şeyler söylüyordu. Ama gardiyan kapıyı üzerine kapayınca yaşlı kadının başı kayboldu. İçeriden bir kadın kahkahası duyuldu. Maslova da gülümsedi. Kapıdaki parmaklıklı deliğe baktı. Yaşlı kadın yüzünü parmaklığa dayamış, kısık sesiyle,

– Unutma, diyordu, az konuş, bir dediğinden dönme, geri yanı kolay.

Maslova başını salladı:

– Olur, unutmam, tek bir şey söyleyeceğim.

Başgardiyan âmirlere özgü bir kendine güvenle, pek akıllıca bir söz ediyormuş gibi,

– Elbette tek bir şey söyleyeceksin, dedi. On şey söyleyecek değilsin ya... Hadi yürü bakalım, marş!

Yaşlı kadının delikte gözüken gözü kayboldu. Maslova da koridorun ortasına çıktı. Çabuk, küçük adımlarla başgardiyanın peşi sıra yürüdü. Taş bir merdivenden alt kata indiler. Kadınlar koğuşundan daha da pis kokan gürültülü hücrelerin önünden geçtiler, –erkekler koğuşuydu burası, kapılardaki parmaklıklardan ve küçük pencereciklerden erkekler bakıyorlardı onlara– cezaevi müdürünün odasına girdiler. Silahlı iki er vardı orada. Masa başında oturan yazıcı, sigara dumanının sararttığı bir kâğıdı erlerden birine uzattı. Tutukluyu göstererek,

– Al götür, dedi.

Er, –çiçek bozuğu yüzlü, al yanaklı bir Nijegorod köylüsüydü bu– kâğıdı paltosunun devrik kol ağzının arasına soktu, gülümseyerek elmacık kemikleri çıkık çavuş arkadaşına göz kırptı, tutukluyu gösterdi. Erler tutukluyla birlikte merdiveni indiler, ana kapıya yöneldiler, avluyu geçip cezaevi duvarlarını geride bıraktılar ve kentin kabaca asfaltlanmış sokaklarına daldılar.

Arabacılar, dükkâncılar, çamaşırcı kadınlar, işçiler, memurlar durup merakla yukarıdan aşağı süzüyorlardı tutukluyu. Bazıları başını sallayarak şöyle mırıldanıyorlardı: "Kötü yola düşenin hali budur işte." Çocuklar canavar kadına içleri korkudan ürpererek bakıyor, ama arkasında iki askerin olduğunu, onlara bir şey yapacak durumunun olmadığını düşünerek rahatlıyorlardı. Köyden getirdiği kömürü sattıktan sonra bir meyhaneye girip doyasıya çay içmiş bir köylü yaklaştı Maslova'nın yanına, haç çıkardı, bir kapik uzattı ona. Tutuklu kızardı, başını önüne eğip bir şeyler mırıldandı; kendine yönelen bakışları hissediyor, başını çevirmeden belli etmemeye çalışarak yan gözle ona bakanları süzüyordu. Hoşuna gidiyordu ona gösterilen bu ilgi. Tertemiz ilkbahar havası da hoşuna gidiyordu. Ama uzun zamandır yürümediği için hamlaşmıştı, cezaevinin biçimsiz terliklerini geçirdiği ayaklarının altı sızlıyordu taşlara bastıkça. Eğilip ayaklarının altına bakıyordu arada bir. Elinden geldiğince hafif basmaya çalışıyordu yere. Önünde kimsenin ilişmediği güvercinlerin dolaştığı bir un dükkânının önünden geçerlerken az kaldı gümüş rengi bir güvercinin üstüne basıyordu. Güvercin birden ürktü, kanatlarını çırparak geçti tutuklunun kulağının dibinden. Rüzgârı yüzüne vurdu. Tutuklunun dudaklarında bir gülümseme dolaştı, sonra durumunu anımsayınca derin bir göğüs geçirdi.

II

Olağan bir öyküydü tutuklu Maslova'nın öyküsü. Köyde çiftlik sahibi iki kız kardeşin yanında hayvan bakıcısı, hiç evlenmemiş köle bir kadının kızıydı. Annesinin yanında kalıyordu. Ömründe hiç evlenmemiş olan annesi hemen her yıl bir çocuk doğuruyordu. Köylerde çoğunlukla olduğu gibi, hemen vaftiz ediyorlardı çocukları. Sonra anne, çalışmasına engel olan bu gereksiz, istenmeyen çocuğun karnını bile doyurmuyordu, çocuk da kısa bir zaman sonra açlıktan ölüyordu.

Kadının beş çocuğu ölmüştü böyle. Beşini de vaftiz etmişlerdi. Açlıktan ölmüşlerdi sonra. Köyden geçen bir Çingene'den olan al-

tıncı çocuk kızdı. Onu da aynı son bekliyordu kuşkusuz. Ama çıkarılan kaymak inek kokuyor diye yaşlı kız kardeşlerden birinin bakıcılara çıkışmaya ahıra gelmesiyle kaderi değişmişti bebeğin, ölümden kurtulmuştu. Yeni doğum yapmış kadın, yanında gürbüz bir çocukla ahırın bir köşesinde yatıyordu. Yaşlı hanım hem kaymak için hem de yeni doğum yapmış bir kadını ahırda yatırdıkları için söyleyeceğini söyledikten sonra tam çıkıp giderken yerde yatan bebeği görünce duygulanmıştı. Çocuğun vaftiz anası olacağını söylemişti. Vaftiz töreninde haç çıkararak kutsamıştı küçük kızı. Sonra da bebeğe acıdığı için annesine süt, para vermiş, böylece kız da ölmemişti. O günden sonra "kefeni yırtmış" diye ad takmışlardı kıza hanımlar.

Annesi hastalanıp öldüğünde kız çocuğu üç yaşındaydı. Kızın gene hayvan bakıcısı olan anneannesi torununa bakmak istemeyince yaşlı hanımlar çocuğu yanlarına almışlardı.

Siyah gözlü kız hayat dolu, tatlı bir çocuk olmuştu. Hanımlar bayılıyorlardı ona. Hanımların küçüğü Sofya İvanovna –kızı vaftiz eden– daha bir yumuşak yürekliydi. Büyüğü Mariya İvanova'ysa biraz sertti. Sofya İvanovna küçük kızı süslüyor püslüyor, ona okuma yazma öğretmeye çalışıyordu. Okutmaya niyetliydi onu. Mariya İvanovna kızı iyi bir oda hizmetçisi olarak yetiştirmelerinin gerektiğini söylüyordu. Bu yüzden titiz davranıyordu ona karşı, cezalandırıyordu sık sık, canı sıkkın olduğu zamanlar dövüyordu bile. Böylece, iki zıt etkinin altında büyüyünce yarı oda hizmetçisi, yarı okumuş bir kız oldu çocuk. Adı da ne Katka'ydı ne de Katenka, Katyuşa diyorlardı ona. Dikiş dikiyor, odaları topluyor, tasvirlerin tozunu alıyor, yemek pişiriyor, odun yarıyor, kahve servisi yapıyor, ufak tefek şeyleri yıkıyor, bazen de hanımlarla beraber oturuyor, onlara kitap okuyordu.

Birçok kimse evlenmek istemişti onunla, ama o evlenmemişti. Evlenirse yaşantısının güçleşeceğini, hanımların yanındaki rahatı bırakıp bir uşağa varırsa sonra bu günlerini arayacağını biliyordu.

On altı yaşına varana dek öyle yaşadı. On altısını doldurup on yedisine yeni basmıştı ki, hanımların üniversite öğrencisi zengin bir prens olan yeğeni geldi köye. Katyuşa tutuldu ona. Ama sevgisini ne delikanlıya açabilmişti ne de kendi kendine itiraf edebil-

mişti. İki yıl sonra aynı yeğen savaşa giderken yolu üzerindeki halalarının köyüne uğradı gene. Dört gün kaldı orada. Gitmeden bir gün önce de Katyuşa'yı iğfal etti. Devrisi gün eline bir yüz rublelik sıkıştırıp gitti. Delikanlı gittikten beş ay sonra öğrendi kız gebe olduğunu.

Artık her şeyden iğreniyor, onu bekleyen yüz karasından nasıl kurtulabileceğini düşünüyordu yalnız. Hanımlarının hizmetini aksatmaya başlamıştı. İstemeye istemeye yapıyordu her işi. Kendi de farkında olmadan değişivermişti birden. Sonunda pişman olup özür dilediği kaba sözler söylüyordu hanımlarına. Dayanamayıp hesabının görülmesini istedi bir gün. Bu yaptıklarından zaten bıkmış olan hanımları hemen yol verdiler ona.

Oradan ayrılınca bölge polis komiserinin yanına oda hizmetçisi girdi. Ama ancak üç ay kalabildi bu işte. Çünkü ellilik komiser asılmaya başlamıştı ona, ihtiyarın iyice azıttığı bir gün kızın da tepesi attı birden, "Aptal, bunamış şeytan suratlı," diye bağırdı yüzüne karşı ve öyle bir itti ki ihtiyar sırtüstü yere yuvarlandı. Bu yaptığı, işinden kovulmasına yetti kuşkusuz. Bir işe giremezdi artık. Yakında doğum yapacaktı. Şarap ticaretiyle uğraşan dul köy ebesinin yanına yerleşti. Kolay oldu doğumu. Ne var ki ebe kadın köydeki bir hastadan kaptığı bir hastalığı yeni doğum yapan Katyuşa'ya bulaştırınca bebeği –erkekti– bakımevine yollamak zorunda kaldılar. Çocuğu oraya götüren yaşlı kadın, yavrunun bakımevine gittikten biraz sonra öldüğü haberini getirdi.

Köy ebesinin evine yerleştiğinde Katyuşa'nın bütün parası yüz yirmi yedi rubleydi: Yirmi yedi rublesi çalışıp kazandığı paraydı. Yüz rubleyi de onu aldatan delikanlı vermişti. Ebenin yanından ayrılırken altı ruble vardı cebinde. Parasını tutmayı bilmiyordu. Kendine harcıyor, her isteyene çıkarıp veriyordu. Ebe iki aylık bakımına, yemesine içmesine karşılık kırk ruble almıştı ondan. Yirmi beş ruble çocuğun bakımevine yatırılmasına gitmişti. Ebe inek almak için kırk ruble istemişti, yirmi ruble şuna buna –giysiye, çaya kahveye– harcanmıştı... Öyle ki Katyuşa iyileştiğinde meteliksiz kalmıştı. Öte yandan bir iş bulması da gerekiyordu kendine. Orman bakıcısının yanında bir iş buldu. Evliydi orman bakıcısı. Ama tıpkı komiser gibi o da daha ilk günden asılmaya başlamış-

tı Katyuşa'ya. Katyuşa iğreniyordu bu adamdan. Elinden geldiğince kaçmaya çalışıyordu ondan. Gelgelelim adam Katyuşa'dan daha deneyimli, kurnazdı. Üstelik amiriydi de, istediği yere yollayabilirdi onu. Uygun bir anını bulup sonunda elde etti Katyuşa'yı. Ormancının karısı öğrendi durumu nasıl öğrendiyse, bir gün kocasını Katyuşa'yla odada yalnız yakalayınca kızın üzerine saldırdı, vurmaya başladı ona. Katyuşa boyun eğmedi. Saç saça baş başa dövüştü iki kadın, bu kavganın sonunda Katyuşa'yı içeride biriken parasını da vermeden kovdular evden. Katyuşa kente geldi. Halasının yanına yerleşti. Halasının kocası ciltçiydi, kitap ciltlerdi. Eskiden iyi gidermiş işleri, ama Katyuşa kente indiğinde tüm müşterilerini kaybetmişti. Gece gündüz durmadan içiyor, eline geçen her şeyi içkiye veriyordu.

Katyuşa'nın halası küçük bir çamaşırhane çalıştırıyor, oranın geliriyle çocuklarına, bu arada ayyaş kocasına da bakıyordu. Halası çamaşırcı olarak yanında çalışmasını önerdi Maslova'ya. Ama Maslova halasının çamaşırhanesindeki çamaşırcı kadınların ağır çalışma koşullarını gördüğü için bu öneriye yanıtını elinden geldiğince geciktirmeye çalışıyor, bir yandan da hizmetçi bulma yazıhanelerini dolaşıyor, hizmetçilik işi arıyordu. Buldu da sonunda. Lise öğrencisi iki oğluyla oturan bir kadının yanına girdi. Ama bir hafta sonra çocukların büyüğü, bıyıklı, altıncı sınıf öğrencisi olanı dersleri bir yana itip Maslova'ya rahat vermemeye başladı. Çocukların annesi Maslova'da buldu bütün suçu. Parasını ödeyip yol verdi ona. Başka yer de yoktu. Hizmetçi bulma yazıhanelerinden birinde parmakları kocaman taşlı yüzükler, tombul çıplak kolları bilezik dolu bir hanımefendiyde karşılaştı. Bu hanımefendi iş arayan Maslova'nın başından geçenleri dinledikten sonra adresini verdi ona, evine gelmesini söyledi. Maslova gitti. Hanımefendi güler yüzle karşıladı onu. Çörekle, tatlı şarapla ağırladı. Sonra oda hizmetçisini eline bir pusula tutuşturup bir yere yolladı. Akşam ak saçları uzun, sakallarına ak düşmüş, uzun boylu bir adam girdi odaya. Yaşlı adam hemen Maslova'nın yanına çöktü, gözlerinde tuhaf bir parıltı, gülümseyerek süzmeye başladı onu. Arada şaka da ediyordu. Hanımefendi yan odaya çağırdı sonra yaşlı adamı, "Taptaze bir köylü kızı," diye fısıldadığını duydu Maslova. Daha sonra

Maslova'yı çağırdı hanımefendi, yaşlı adamın çok paralı bir yazar olduğunu, hoşuna giderse ondan hiçbir şey esirgemeyeceğini söyledi. Yazar hoşlanmıştı Maslova'dan. Sık sık görüşeceklerini söyleyerek yirmi beş ruble verdi ona. Halasına olan borcunu ödedikten, kendine yeni bir giysi, bir şapka, birkaç da kurdele alınca bu yirmi beş ruble suyunu çekivermişti. Üç dört gün sonra adam yollayıp çağırttı onu yazar. Gitti Maslova. Yirmi beş ruble daha verdi ona. Sonra ayrı bir daireye taşınmasını önerdi.

Maslova yazarın tuttuğu dairede otururken aynı evde kiracı, şakacı bir satıcıya tutuldu. Maslova kendi açtı durumu yazara, ondan ayrılıp satıcının küçük dairesine yerleşti. Onunla evleneceğine söz veren satıcı Maslova'ya bir şey söylemeden Nijni'ye kaçınca gene yalnız kaldı Maslova. Dairede tek başına oturmak istedi, ama izin vermediler. Mahalle polisi ancak sarı kart alırsa, her hafta da muayeneye gelirse yalnız oturabileceğini söyledi. Yeniden halasına gitti Maslova. Üzerindeki son moda giysiyi, pelerini, şapkasını görünce saygıyla karşıladı onu halası. Onun yüksek tabakaya girdiğini düşünerek çamaşırhanesinde çalışmasını önermeye cesaret edemedi. Maslova için çamaşırcı olmak ya da olmamak önemli değildi artık. Çamaşırhanenin ilk odalarında bazıları çoktan vereme yakalanmış, soluk yüzlü, sıska çamaşırcı kadınların yaz kış açık duran pencerelerin arasında, otuz derece sıcakta sabunlu buharın içinde çamaşır yıkayarak, ütü yaparak sürdürdükleri kürek mahkûmlarınkinden farksız bu yaşama bakarken içi sızlıyordu. Kendisinin de burada çalışabileceği aklına gelince dehşete kapılıyordu.

Onun için bu pek güç günlerde –ne bir koruyanı vardı ne elinden tutanı– geneleve kız bulan bir muhabbet tellalı kadının ağına düştü Maslova.

Sigaraya çoktan başlamıştı. Son zamanlardaysa (satıcıyla ilişki kurduktan, satıcı onu bırakıp kaçtıktan sonra) içkiye alışmıştı. Şarap, yalnız tadı hoşuna gittiği için çekmiyordu onu. İçkiyi, başından geçen kötü olayları unutmasına yardım ettiği, davranışlarına daha bir rahatlık verdiği için içiyordu. İçtiği zaman kendine güveni artıyordu. İçkili olmadığı zamanlarsa bir ağırlık çöküyordu üzerine, sıkılgan oluyordu.

Muhabbet tellalı kadın halaya armağanlar yağdırdı. İyice sarhoş ettikten sonra kentteki eve taşınmasını önerdi Maslova'ya. Oradaki yaşamın göz alıcılığını, güzelliğini ballandıra ballandıra anlattı. Maslova ikisinden birini seçmek zorundaydı: Ya herkesin hor göreceği bir hizmetçi parçası olarak kalacaktı –bu arada erkekler gene kovalayacaktı onu kuşkusuz, ara sıra gizliden geçici aşklar da yaşayacaktı– ya da ona gelecek endişesi olmayan, huzur dolu bir yaşam sağlayacak o eve gidecekti. Orada da olacaktı aşkları, ama bu aşklar açıktan açığa yaşanacaktı, yasalar izin verecekti ona. Üstelik iyi de para kazanacaktı... Dahası onu bu duruma düşüren insandan, ona kötülük eden herkesten böylece öcünü alacaktı. Kesin kararını vermesinin bir nedeni daha vardı: Muhabbet tellalı, istediği giysiyi diktirip giyebileceğini söylemişti ona. Kadife, atlas, ipek giysileri, omuzları açık ya da kollu tuvaletleri olacaktı. Maslova kendini üzerinde siyah kadifeden güller olan parlak kırmızı, dekolte bir tuvaletle hayal edince dayanamadı, verdi kimlik cüzdanını. Muhabbet tellalı hemen o akşam kiralık bir faytonla gelip aldı onu, Kitayeva'nın ünlü evine götürdü.

O günden sonra Maslova için, kutsal kitapların, bilge insanların öylesine kötülediği, bilinen günahla dopdolu bir yaşam başladı. Yurttaşlarının mutluluğundan başka bir şey düşünmeyen devletimizin yalnız izniyle değil, üstelik koruması altında yüz binlerce kadın sürdürür bu yaşamı. Sonunda bu kadınların onda dokuzu korkunç hastalıklara yakalanırlar, zamanından önce çökerler, ölürler...

Çılgınca gece eğlencelerinden sonra gündüz geç saatlere dek ölü gibi uyumak. Öğleden sonra üçte ya da dörtte pis yataktan bitkin kalkmak, bol bol maden suyu, kahve, sabahlıkla, bir bluzla koridorlarda tembel tembel dolaşmak, perdeyi açmadan pencereden bakmak, birbirleriyle bezgin tartışmalar; sonra yıkanmak, yüzünü kremlemek, ellerine, saçlarına, omuzlarına koku sürmek, giysiler tam geliyor mu diye üzerine ölçmek, giysi istediği gibi olmamış diye ev sahibine çıkışmak, aynanın karşısına geçip kendine bakmak, yüzünü, kaşlarını boyamak, yağlı, tatlı yemekler yemek; sonra bedeni açıkta bırakan parlak, ipek giysiler giyinmek; dayalı döşeli, alabildiğine aydınlatılmış salona inmek; konukların gelişi, müzik,

dans, şeker, şarap, sigara; peşinden genciyle ihtiyarıyla yatmak; artık işi bitmiş ihtiyarların, bekârdı evliydi genç adamların, tüccarların, çiftlik kâhyalarının, Ermenilerin, Yahudilerin, Tatarların, zengin, yoksul, sağlıklı, hasta, ayık, sarhoş, kibar, kaba, asker, sivil, üniversite ya da lise öğrencisi demeden herkesin koynuna girmek... Bağırışmalar sonra, kahkahalar, kavgalar, müzik, sigara, şarap, gene şarap, sigara, akşamdan gün ağarıncaya dek kesilmeyen müzik. Ancak ortalık aydınlandıktan sonra kendi başına kalmak, derin uyku. Bütün hafta her gün aynı şey. Hafta sonunda faytonlara binip devlet dairesine, doktorların görevli oldukları kuruma gitmek... Erkek doktorlar doğanın günahtan uzak durmaları için yalnız insanlara değil, hayvanlara bile verdiği utanma duygusunu ortadan kaldırarak, yok ederek, bazen ciddi, sert, bazen oynak bir neşeyle muayene ediyorlardı bu kadınları; sonra onlara, hep beraber işledikleri günahı sürdürmeleri için birer belge veriyorlardı. Gene bir önceki gibi bir hafta başlıyordu. Yazın da kışın da, bayramda da seyranda da hep böyle geçiyordu günler.

Maslova'nın yedi yılı böyle geçti. Bu yedi yıl içinde iki ev değiştirdi. Bir kez de hastaneye yattı. Geneleve girişinin yedinci, ilk düşüşünün sekizinci yılında, yirmi altı yaşındayken cezaevine atılmasına, şimdi de hücrede katillerle, hırsızlarla altı ay bir arada kaldıktan sonra duruşmaya götürülmesine neden olan olay geldi başına.

III

Maslova, yürürken ayaklarının altı sızlaya sızlaya silahlı iki erin arasında bölge mahkemesine geldiğinde, eski hanımlarının onu iğfal eden yeğeni Prens Dmitri İvanoviç Nehlüdof kuştüyü döşekli, yüksek, yaylı karyolasında yatıyordu hâlâ. Hollanda malı ütülü ve tertemiz pijamasının önünü açmış, sigarasını tüttürüyordu. Gözleri önündeki bir noktaya takılmış, bugün neler yapması gerektiğini, dün neler yaptığını düşünüyordu.

Dün akşamı varlıklı, ünlü Korçaginlerde geçirdiğini anımsayınca –herkes onun Korçaginlerin kızıyla evleneceği inancındaydı– derin bir soluk aldı. Bitmek üzere olan sigarasını atıp gümüş si-

garalıktan bir tane daha almak için uzattı elini, ama vazgeçti, karyoladan sarkıttığı pürüzsüz, beyaz bacaklarını sallayarak terliklerini buldu, dolgun omuzlarına ipek sabahlığını aldı; çabuk, geniş adımlarla yatak odasının hemen bitişiğindeki lavanta, briyantin, kolonya, krem kokan tuvalet odasına geçti. Hemen hepsi dolgulu dişlerini özel bir macunla fırçaladı. Hoş kokulu bir suyla çalkaladı ağzını. Sonra yıkanmaya başladı. Kokulu sabunla ellerini yıkayıp uzamış tırnaklarını fırçayla dikkatlice temizledikten, yüzünü, kalın ensesini geniş mermer lavaboda yıkadıktan sonra, duşun hazır beklediği yan odaya geçti. Burada adaleli, yağlanmış, beyaz bedenini soğuk suyla yıkayıp kalın bir havluyla iyice kurulandıktan sonra kar beyazı iç çamaşırları giydi, ayna gibi parlatılmış potinlerini geçirdi ayağına; aynanın karşısına oturdu, kısa, siyah sakalını, önden hafif seyrelmiş kıvırcık saçlarını iki tarakla taramaya başladı.

İç çamaşırından, giysisinden, ayakkabısından tutun kravatına, kravat iğnesine, kol düğmesine kadar tuvalet için kullandığı her şeyi en iyisinden, en değerlisindendi. Göze batmayan, sade, sağlam, pahalı şeyler.

Nehlüdof yirmi otuz kravatın, kravat iğnesinin arasından eline ilk geçenleri aldı –bir zamanlar hoş bir uğraştı bunlardan birini seçmek, oysa şimdi umursamıyordu– temizlenmiş olarak sandalyenin üzerinde hazır bekleyen takım elbisesini giydi. Tam anlamıyla dinç olmasa bile yıkanıp paklanmış, mis gibi kokular sürünmüş olarak parkelerini dün akşam üç uşağın ova ova iyice temizlediği uzun yemek salonuna geçti. Salonda meşe ağacından kocaman bir büfe; gene meşe ağacından, aslan pençelerini andıran oyma bacaklarıyla soylu bir görünümü olan açılıp kapanır büyük bir masa vardı. Aile adının baş harfleri büyük büyük işlenerek süslenmiş kolalı, ince bir örtü serili masanın üzerinde kokulu kahve dolu gümüş bir kahvelik, gene gümüş bir şekerlik, kaymak dolu bir kaymaklık, taze francala, peksimet, bisküvi dolu bir sepet duruyordu. Bunlardan başka mektuplar, günlük gazeteler, yeni gelen *Revue des deux Mondes* da vardı. Nehlüdof tam mektuplara uzatıyordu elini ki koridora açılan kapıdan matem giysili, başında saçlarının döküldüğünü gizleyen dantelli bir başlıkla şişman, yaşlı bir kadın süzüldü içeri.

Nehlüdof'un kısa bir süre önce, şimdi oturduğu evde ölen annesinin oda hizmetçisi Agrafena Petrovna'ydı bu. Hanımı ölünce evden ayrılmamış, bu kez oğlunun ev işlerine bakmaya başlamıştı. Agrafena Petrovna, Nehlüdof'un annesiyle birkaç kez gitmişti Avrupa'ya. Toplam on yıl kadar kalmıştı orada. Bu yüzden hanımefendi havası vardı davranışlarında. Çocukluğundan beri Nehlüdofların evindeydi. Dmitri İvanoviç'in Mityacık diye çağırıldığı zamanları bilirdi.

– Günaydın, Dmitri İvanoviç.

– Günaydın, Agrafena Petrovna.

Gülümseyerek ekledi Nehlüdof:

– Ne var ne yok?

– Bir mektup. Prensesten mi, küçük prensesten mi, bilmiyorum.

Agrafena Petrovna mektubu verirken anlamlı anlamlı gülümsedi.

– Oda hizmetçileri getirdi onu, diye sürdürdü konuşmasını, çok oluyor, yanımda saklıyordum.

Nehlüdof mektubu alırken,

– Pekâlâ, şimdi okurum, dedi.

Agrafena Petrovna'nın gülümsediğini fark edince kaşlarını çattı. Bu gülümseme, yaşlı kadının, mektubun Nehlüdof'un evleneceğinden kuşku etmediği küçük prenses Korçagina'dan geldiğini bildiği anlamını taşıyordu. Agrafena Petrovna'nın gülümsemesinin verdiği bu haber hiç hoşuna gitmemişti Nehlüdof'un.

– Kıza söyleyeyim beklesin, dedi Agrafena Petrovna.

Masanın üzerindeki kırıntıları temizlemek için kullanılan küçük süpürgenin durması gereken yerde olmadığını görünce alıp yerine koydu onu. Sonra geldiği gibi gene sessizce çıktı yemek salonundan. Nehlüdof, Agrafena Petrovna'nın verdiği lavanta kokan mektubu açıp okumaya başladı. Sarı, kalın bir kâğıtta iri harflerle, karmakarışık bir el yazısıyla şöyle yazıyordu:

> Belleğiniz olmak sorumluluğunu üzerime aldığım için size anımsatmalıyım. Bugün, 28 Nisan günü mahkemede jüride görevlisiniz. Bu nedenle dün akşam kendinize özgü o rahatlığınızla söz verdiğiniz gibi, Kolosov ve bizimle tablolara bakmaya gelemeye-

ceksiniz bugün. Görevinize gitmeyip *à moins que vous ne soyez disposé à payer à la Cour d'Assises les 300 roubles d'amende que vous vous refusez pour votre cheval.*[1] Dün akşam siz gittikten hemen sonra anımsadım. Unutmayın sakın.

Pr. M. Korçagina

Kâğıdın arkasına şöyle eklenmişti:

Maman vous fait dire que votre couvert vous attendra jusqu'à la nuit. Venez absolument, à quelle heure que cela soit.[2]

M.K.

Nehlüdof yüzünü ekşitti. Mektup küçük prenses Korçagina'nın iki aydan beri ustalıkla yürüttüğü uğraşın bir devamıydı. Bu uğraş Nehlüdof'u görünmez bağlarla her gün biraz daha bağlıyordu genç kıza. Ne var ki ilk gençlik yıllarını geride bırakmış, deli gibi vurulmamış insanlarda görülen, evlenmek için ilk adımı atarkenki o alışılmış kararsızlık bir yana, Nehlüdof kararını vermiş olsa bile küçük prensesi hemen isteyemezdi annesinden babasından. On yıl önce Katyuşa'yı iğfal edip yüzüstü bırakması değildi bunun nedeni. Çoktan unutmuştu o olayı. Evlenmesine bir engel saymıyordu. Onu düşündüren, o sıralar evli bir kadınla arasındaki ilişkiydi. Gerçi kesmişti kadınla ilişkisini, ama kadın kabul etmiş değildi henüz aralarındaki ilişkinin bittiğini.

Nehlüdof kadınlardan çok korkardı. Evli kadında onunla ilişki kurma isteğini de onun bu korkaklığı uyandırmıştı zaten. Kadın, Nehlüdof'un seçimlere girdiği bölgenin soylular başkanının karısıydı. Kadın sonunda başarmıştı Nehlüdof'u elde etmeyi. Ne var ki bu ilişki gün geçtikçe hem sarıyordu Nehlüdof'u hem iğrendiriyordu. Başlangıçta kendini iyice kaptırmıştı kadına. Şimdi de kadına karşı kendini suçlu hissettiği için onun onayını almadan ilişkisini kesemiyordu. Nehlüdof'un, istese bile Korçagina'ya evlenme önerisinde bulunmaya hakkı olmadığını düşünmesinin nedeni buydu işte.

---

1 (Fr.) Bölge mahkemesine, ata vermeye acıdığınız üç yüz rubleyi ceza olarak ödemeyi göze almazsanız kuşkusuz.

2 (Fr.) Annem yemeğinizin gece geç saate dek sizi bekleyeceğini yazmamı söyledi. Gelin de ne zaman gelirseniz gelin.

Kadının kocasından gelen bir mektup da masanın üzerinde duruyordu. Zarfın üzerindeki el yazısıyla damgayı görünce kızardı Nehlüdof. Tehlikenin yaklaştığını sezinlediği zamanlar olduğu gibi hemen bir canlılık geldi üzerine gene. Ama boşuna heyecanlanmıştı böyle birden: Nehlüdof'un en büyük çiftliklerinin bulunduğu bölgenin soylular başkanı olan kadının kocası, mayısın sonunda olağanüstü bir toplantı yapılacağını haber veriyordu Nehlüdof'a. Toplantıya kesinlikle gelmesini, okullar ve yollar yüzünden çıkacak önemli tartışmalarda –gerici çevrenin bu konularda bütün gücüyle direteceği bekleniyormuş çünkü– *donner un coup d'épaule*[3] rica ediyordu.

Başkan aydın bir insandı. Kendisi gibi aydın birkaç arkadaşıyla III. Aleksandr zamanında başlamış gericiliğe karşı savaşıyordu. Bu uğraş öylesine doldurmuştu ki günlerini, ailesinin mutsuz gidişinden haberi yoktu.

Bu adamla ilgili bütün acı anıları canlandı Nehlüdof'un belleğinde: Bir gün onun karısıyla olan ilişkisini öğrendiğini sanıp onunla nasıl düelloya hazırlandığını, havaya ateş etmeye kararlı olduğunu anımsadı. Kadınla arasında geçen öfkeli bir tartışma sonunda kadının umutsuzluk içinde kendini havuza atmak için bahçeye koştuğu, onun da kadını aramaya çıktığı geldi aklına. Nehlüdof, "Olmaz, gidemem," diye geçirdi içinden. "Ondan bir yanıt almadan bir şey de yapamam." Bir hafta önce kadına bir mektup yazmış, ona karşı suçlu olduğunu, bu suçunu bağışlatmak için her şeye hazır olduğunu, kadının iyiliğini düşünerek aralarındaki ilişkiyi kendi yönünden kestiğini kesin bir dille bildirmişti. İşte bu mektuba yanıt bekliyordu şimdi. Hâlâ gelmemişti yanıt. Aslında yanıtın gelmemesi iyiye işaretti. Kadın ayrılmayı kabul etmemiş olsaydı şimdiye çoktan yanıt yollamış ya da önceleri olduğu gibi çıkıp gelmişti. Nehlüdof şimdi orada kadının peşinde koşan bir subayın olduğunu duymuştu. Bu hem kıskançlıktan köpürtüyordu onu, hem artık can sıkmaya başlayan bu yalandan kurtulma umudunu verdiği için sevindiriyordu.

Öteki mektup, çiftliklerinin baş kâhyasındandı. Kâhya Nehlüdof'u, miras hakkını bütünüyle üzerine almak, bir de işlerin bundan böyle nasıl yürütüleceğini karara bağlamak için çağırıyordu. "Çiftliklerinizi rahmetli annenizin zamanında olduğu gibi mi yö-

3 (Fr.) Onu savunmasını.

neteyim gene, yoksa eskiden annenize, şimdi de size önerdiğim gibi elimizdeki olanakları çoğaltıp köylülere dağıttığımız toprağı da biz mi işleyelim?" diye yazıyordu. Kâhya böyle bir yolun onlar için çok daha kârlı olacağı inancındaydı. Adam ayrıca, ayın birinde yollaması gereken üç bin rubleyi geciktirdiği için özür diliyordu. Parayı gelecek postayla yollayacakmış. Bunun nedeni köylülerden para toplamakta güçlük çekmesiymiş. Gerekli yerlere başvurmadan bir türlü alamıyormuş onlardan parayı. Bu mektup hem hoşuna gitmişti Nehlüdof'un, hem canını sıkmıştı. Hoşuna gitmişti, çünkü çiftliklerin nasıl yönetileceğinin onun buyruğu altında olduğunu bilmek hoş bir şeydi. Canını sıkmıştı, çünkü ilk gençlik yıllarında Herbert Spencer'ı çok severdi. Kendi de büyük bir toprak sahibiydi ama onun *Social Statics*'te[4] savunduğu, toprağın insanların ortak malı olduğuna inanırdı. Gençliğin verdiği kararlılıkla, içtenlikle toprağın kişinin özel malı olamayacağını söylemiyordu yalnızca. Üniversitedeyken bu görüşü savunan yazılar yazmakla kalmamış; babasından ona kalan küçük bir toprak parçasını, inançlarının tersine toprak sahibi olmak istemediği için tutup köylülere dağıtmıştı. Şimdiyse annesinden ona kalan mirasla büyük bir toprak sahibi olduktan sonra ikisinden birini seçmek zorundaydı: Ya on yıl önce babasından kalan iki yüz hektar yeri, yaptığı gibi kendisinin olan bir malı başkalarına verecekti ya da eskiden bağlandığı tüm düşüncelerin yanlış, yalan olduğunu kabullenecekti sessizce.

Birinci yolu tutamazdı, çünkü geçimini sağlamak için topraktan başka hiçbir şeyi yoktu. Devlet hizmetine girip çalışamazdı, canı istemiyordu. Öte yandan bu zengin yaşama da alışmıştı bir kez, başka türlü yaşayamayacağı inancındaydı. Hem ne gereği vardı? Gençliğindeki o inanç gücü, o kararlılık, o ün kazanma, çevresindekileri şaşırtma hırsı yoktu artık.

Ne var ki Spencer'ın "Sosyal Denge"sinden benimsediği toprak sahibi olmanın olumsuzluğunu, haksızlığını gösteren delilleri –sonra, çok sonra bunun kesin kanıtını Henry George'da bulduyadsımak da elinden gelmiyordu bir türlü.

Kâhya'nın mektubu bu yüzden canını sıkmıştı işte.

---

4 (İng.) *Sosyal Denge.*

IV

Nehlüdof kahvesini içtikten sonra kalktı, saat kaçta mahkemede bulunması gerektiğine bakmak, küçük prensese de bir yanıt yazmak için çalışma odasına yürüdü. Çalışma odasına gitmek için atölyeden geçmek gerekiyordu. Atölyenin ortasında, üzerinde yarım bırakılmış bir tablonun ters durduğu bir sehpa vardı. Duvarlarda etütler asılıydı. İki yıl üzerinde çalıştığı bu tablo, duvarlarda asılı etütler, atölyenin genel görünümü resim sanatında özellikle son zamanlarda hissettiği güçsüzlüğünü anımsattı ona. Bunu aşırı ince sanat zevkine veriyordu ama gene de hoş olmayan bir duyguydu.

Bundan on yıl önce ayrılmıştı devlet hizmetinden. Kendisinin resim sanatı için yaratılmış bir insan olduğuna karar vermiş, resim sanatından başka her uğraşa biraz küçümseyerek bakmaya başlamıştı. Şimdi de buna hiç hakkı olmadığı anlaşılmıştı. Bu yüzden, resmi anımsadıkça tatsız bir duygu çökerdi içine. Atölyeye can sıkıntısıyla şöyle bir göz gezdirdikten sonra keyifsiz, çalışma odasına geçti. Burası oldukça geniş, yüksek tavanlı, dayalı döşeli bir odaydı.

Nehlüdof büyük masasının gözünü çekip *önemli işler* bölümünde mahkemeden gelen kâğıdı buldu. Saat on birde olması gerekiyordu orada. Küçük prensese çağrısı için teşekkür etmek, akşam yemeğine yetişmeye çalışacağını bildirmek için kâğıt kalem alıp masaya oturdu. Ama pusulanın sonuna gelince yırtıp attı onu: Çok senli benli olmuştu. Bir tane daha yazdı: Bu kez de soğuk, handiyse küçümser bir havası olmuştu pusulanın. Gene yırttı. Duvardaki düğmeye bastı. Odaya donuk yüzlü, orta yaşlı bir uşak girdi. Üzerinde keten bezinden gri bir önlük vardı. Sakalını kesmiş, favorilerini uzatmıştı. Nehlüdof,

– Söyleyin arabamı hazırlasınlar, lütfen, dedi.

– Baş üstüne efendim.

– Ha, Korçaginlerin oda hizmetçisi bekliyor dışarıda, ona da söyleyin, teşekkür ediyor, kendi gelebilirse gelecekmiş desin.

– Baş üstüne.

Nehlüdof, "Ayıp oldu ama ne yapayım, yazamıyorum işte. Nasıl olsa görüşeceğiz bu akşam," diye geçirdi içinden. Giyinmeye gitti.

Giyinip dışarı çıktığında lastik tekerlekli arabası kapının önünde onu bekliyordu.

Arabacı sağlam, güneşten yanmış boynunu gömleğinin beyaz yakası içinde yarım döndürerek,

– Dün akşam siz çıkmışsınız, ben gelmişim Prens Korçagin'in evine, kapıcı, "Şimdi çıktılar," dedi.

"Arabacılar bile biliyor Korçaginlerle olan ilişkimi," diye geçirdi içinden Nehlüdof. Son zamanlarda aklından bir türlü çıkaramadığı "Korçagina'yla evlenmeli miyim evlenmemeli miyim?" sorusu gene çıktı karşısına. O sıralar karar vermesi gereken konularda çoğunlukla olduğu gibi, bu soruya da şöyle ya da böyle bir yanıt veremiyordu.

Evlenmeye karar vermesi için birtakım nedenler vardı. Önce, evlilik aile ocağına bir huzur getirmenin yanında, kadın erkek ilişkisinde düzensizliği ortadan kaldırdığı için kişinin ahlâk yönünden yükselmesini sağlardı; sonra –asıl önemli olan da buydu– Nehlüdof ailenin, çocukların bu anlamsız yaşayışına bir anlam katacağını umuyordu. Bunlar evlilikten yana olan düşüncelerdi. Evliliğe karşı olanları da vardı kuşkusuz: Yaşı geçmiş bütün bekârlar gibi o da özgürlüğünü yitirmekten korkuyordu. Sonra kadın yaradılışının bilinmezliği karşısında bilinçdışı bir ürkeklik vardı içinde.

Evlenmesi söz konusu olursa Missi'yi (küçük prenses Korçagina'nın adı Mariya'ydı, ama böyle ailelerde her zaman görüldüğü gibi, bir de başka ad yakıştırmışlardı ona) seçmesinden yana birtakım nedenleri vardı Nehlüdof'un: Soylu bir ailedendi Missi. Giyinişinden tutun da konuşmasına, yürüyüşüne, gülüşüne dek her şeyiyle değişikti çevresindeki insanlardan. Ama tuhaf bir değişiklik değildi bu, "göze hoş gelen" bir değişiklikti, bunu anlatmak için başka sözcük bulamıyordu. Genç kızın bu özelliğine büyük değer veriyordu. Sonra, herkesten daha bir yüksekti Missi'nin gözünde Nehlüdof. Anlıyordu onun düşüncelerini. Kızın gösterdiği bu anlayış, yani Nehlüdof'un yüksek yeteneklerini sezinlemesi kızın zeki, görüşlerinin doğru olduğunu kanıtlıyordu Nehlüdof'a. Missi'yle evlenmeyi düşünürken onu kararsızlığa düşüren nedenler de vardı: Missi'den çok daha değerli, dolayısıyla ona daha yakışır bir kız aranırsa pekâlâ bulunabilirdi. Sonra, yirmi yedi yaşın-

daydı Missi, yüzde yüz birkaç aşk serüveni geçmişti başından... Hele bu düşünce büyük acı veriyordu Nehlüdof'a. Kızın geçmişte bile olsa ondan başka birisini sevmiş olabilmesini kabul etmiyordu gururu. Nehlüdof'la karşılaşacağını bilemezdi elbette kız. Ama onun başka birini sevebildiği düşüncesi bile gururuna dokunuyordu.

Sözün kısası, bir karar verecek gibi olunca o kararını doğrulayan düşünce kadar da yanlışlığını kanıtlayan düşünce çıkıyordu ortaya hemen. İki yan da aynı derecede ağır basıyordu. Nehlüdof durumuna gülümseyerek sırtına iki bağ odun vurulmuş eşeğe benzetiyordu kendini. Hangi yanın daha ağır bastığını bilmeden, şaşkın, bekliyordu.

"Ne olursa olsun, diye vermişti kararını, Mariya Vasilyevna'dan (başkanın karısından) bir yanıt gelmedikçe, onunla ilişkimi kesmeden bir şey yapamam."

Karar vermekte acele etmemesinin gerektiği düşüncesi hoşuna gitmişti.

Faytonu adliyenin asfalt avlusuna hiç ses çıkarmadan girdiğinde kendi kendine, "Neyse canım, sonra düşünürüz bunları" dedi.

"Şimdi, her zaman yaptığım, kendimi yapmak zorunda gördüğüm gibi, toplumsal görevimi dürüstçe yerine getirmeliyim," diye geçirdi içinden. "Hem çoğunlukla ilgi çekici oluyor bu duruşmalar."

Kapıcının önünden geçip içeri girdi.

V

Nehlüdof geldiğinde adliyenin koridorlarında koşuşmalar başlamıştı bile.

Odacılar ellerindeki kâğıtları ayaklarını yere sürte sürte, soluk soluğa bir odadan ötekine dolaştırıp duruyorlardı. Yargıçlar, avukatlar, mahkeme görevlileri bir o yana bir bu yana gidip geliyor, davacılar, tutuklu olmayan sanıklar duvar diplerinde tasalı tasalı dolaşıyor ya da bir kenarda oturmuş bekliyorlardı.

Nehlüdof odacılardan birini çevirip,

– Bölge mahkemesi nerede? diye sordu.

– Hangi bölge mahkemesini soruyorsunuz? Sulh mahkemesini mi? Sulh ceza mahkemesini mi?

– Jürideyim.

– Öyle söylesenize. Ağır ceza mahkemesine gideceksiniz. Şuradan sağa dönün, sonra sola, ikinci kapı.

Nehlüdof odacının söylediği yoldan gitti. Kapıda iki adam bekliyordu: Biri uzun boylu, temiz yürekli olduğu yüzünden belli, şişman bir tüccardı; sabah sabah birkaç kadeh yuvarlamış olacak, pek neşeli gözüküyordu. Öteki Yahudi'ye benzeyen bir satıcıydı. Nehlüdof yanlarına yaklaşıp "Jüri heyetinin odası burası mı?" diye sorduğunda iki adam yün fiyatları üzerine konuşuyorlardı.

Güleç yüzlü tüccar,

– Burası efendim, burası, dedi.

Neşeyle göz kırparak,

– Siz de mi jüridesiniz kardeşim? diye sordu.

Nehlüdof'tan "evet" yanıtını alınca ekledi:

– Öyleyse birlikte çalışacağız.

Tombul, geniş elini Nehlüdof'a uzattı:

– İkinci dereceden tüccar Başlaşov... Kiminle tanışmak mutluluğuna erişiyorum efendim?

Nehlüdof adını söyleyip odaya girdi.

Jüri heyetinin küçük odasında toplumun çeşitli tabakalarından on kişi vardı. Hepsi yeni gelmişti daha; bazıları oturuyor, bazıları birbirini yukarıdan aşağı süzerek, birbirleriyle tanışarak dolaşıyorlardı odanın içinde. Resmi giysili emekli bir memur vardı. Ötekilerin bazıları redingotlu, bazıları ceketliydi. Bir de fraklı vardı. Hepsinin yüzünde –çoğu işlerinden geri kaldığını, böyle şeylerden hiç haz etmediklerini söylüyorlardı ama– önemli bir toplumsal görevi yerine getirmenin verdiği hazzı açığa vuran bir sevinç anlatımı dikkati çekiyordu.

Jüri üyeleri, birbirleriyle tanışanları da tanışmadan kim olduklarını az çok tahmin edenleri de, kendi aralarında havalardan, bu yıl ilkbaharın erken geldiğinden, onları bekleyen işten söz ediyorlardı. Nehlüdof'la tanışmayanlar, besbelli bunu bir onur sayıyor, onunla tanışmak için yarışıyorlardı. Nehlüdof da yabancıların arasında her zaman yaptığı gibi, bu tanışmayı zorunlu bir tören sayı-

yor, uyuyordu ona. Kendini insanların çoğundan niçin üstün gördüğü sorulsaydı kesinlikle yanıt veremezdi. Çünkü olağanüstü bir yanı yoktu. Almancayı, İngilizceyi, Fransızcayı çok iyi konuşmasının; iç çamaşırından giysisine, kravatından kol düğmesine dek her şeyinin en iyisinden, en pahalısından olmasının kendini başkalarından üstün görmesine neden olamayacağını biliyordu. Oysa çevresindeki insanlardan üstün olduğuna kesin bir inanç vardı içinde. Ona herkesin gösterdiği saygıyı zorunlu bir davranış görür, çevresindekilerin ona karşı davranışlarında bu saygı eksik olursa bunu kendine hakaret sayardı. Jüri odasında da aynı durum olmuş, ona istediği saygıyı göstermemişlerdi. Bu canını sıkmıştı. Jüri üyeleri içinde bir tanıdığı vardı. Pyotr Gerasimoviç'di bu (Nehlüdof, soyadını hiçbir zaman aklında tutamamıştı onun. Kimi zaman bununla övündüğü bile olurdu). Ablasının çocuklarının ilkokulda öğretmeniydi Pyotr Gerasimoviç. Sonra bir kursu bitirmiş, lise öğretmeni olmuştu. Şimdi lisede öğretmendi. Bu yılışık tavırlı, gülüşünde kendine aşırı bir güven olan, ablasının dediği gibi "komün" adamdan hiç haz etmedi Nehlüdof.

Pyotr Gerasimoviç çın çın öten bir kahkahayla karşıladı Nehlüdof'u.

– Siz de geldiniz demek ha, yan çizmediniz yani?

Nehlüdof canı sıkkın, sert bir tavırla,

– Aklımın ucundan geçirmem böyle bir şeyi, dedi.

Pyotr Gerasimoviç daha da yüksek sesle gülmeye başlamıştı.

– Yurttaşlık görevidir bu. Ama biraz sabredin hele, karnınız acıksın, uykusuzluktan kıvranın, bakalım böyle söyleyecek misiniz o zaman?

"Bu Allah'ın belası herif biraz sonra 'sen' demeye başlayacak bana..." diye geçirdi içinden Nehlüdof. Yüzüne, ancak o anda bütün akrabalarının öldüğü haberini alsa gerçek olabilecek bir keder anlatımı takınıp uzaklaştı Pyotr Gerasimoviç'in yanından. Heyecanlı heyecanlı bir şeyler anlatan sakalsız, temiz görünüşlü bir adamın çevresinde toplanmış gruba yaklaştı. Adam o günlerde sulh mahkemesinde görülen bir davadan söz ediyordu. Bu konuda çok şey bildiği belliydi. Yargıçların, ünlü avukatların adlarını, baba adlarını söylüyordu. Ünlü bir avukatın bu davanın gidişini nasıl değiştirdiğini,

yüzde yüz haklı olmasına karşın, yaşlı bir hanımefendinin şimdi davacıya büyük bir para ödemek zorunda kalacağını anlatıyordu.

– Dâhi bir avukattır! diyordu.

Herkes saygıyla dinliyordu onu. Arada kişisel görüşlerini belirtmek isteyen çıkıyordu ama konuşmacı, gerçeği yalnız o bilebilirmiş gibi, sözünü kimsenin kesmesine izin vermiyordu.

Nehlüdof geç gelmişti ama gene de uzun süre beklemeleri gerekiyordu. Mahkeme üyelerinden biri gelmemişti, onu bekliyorlardı.

VI

Başkan erken gelmişti. Uzun favorilerine ak düşmüş, şişmanca, uzun boylu bir adamdı. Evliydi, ama karısı gibi onun da pek düzensiz bir yaşayışı vardı. Karı koca hiç karışmazlardı birbirlerine. O sabah, yazın onların evinde çalışan İsviçreli mürebbiye kızdan bir pusula almıştı. Kız güneyde bir yerden Petersburg'a geçerken kente uğrayacağını, saat üçle altı arasında onu "İtalya" otelinde bekleyeceğini yazıyordu. Bu nedenle, geçen yaz sayfiyede ona güzel anlar yaşatan kızıl saçlı Klara Vasilyevna'ya saat altıya kadar yetişebilmek için duruşmanın bir an önce başlayıp bitmesini istiyordu.

Odasına girip kapının çengelini taktı. Evrakların bulunduğu masanın en alt gözünden iki küçük halter aldı, yirmi kez öne yukarı, yana aşağı indirip kaldırdı. Sonra halterleri başının üzerinde tutarak üç kez yavaş yavaş çömelip kalktı.

Yüzük parmağında altın bir yüzük olan sol eliyle şişmiş sağ pazusunu yoklarken "Soğuk duş, bir de jimnastik çok iyi geliyor bana," diye geçirdi içinden. Şimdi biraz da ip atlayacaktı (Uzun süre oturacağı zamanlar önce bu iki hareketi yapardı), o sırada kapı zorlandı dışarıdan. Biri açmak istiyordu kapıyı.

Başkan aceleyle yerine koydu halterleri, gidip kapıyı açtı.

– Affedersiniz, dedi.

Odaya gözlüğünün çerçevesi altın, kalkık omuzlu, kısa boylu, asık yüzlü bir adam girdi. Mahkeme üyelerinden biriydi bu. Hoşnutsuzlukla.

– Gene Matvey Nikitiç yok, dedi.

Başkan resmi giysisini giyerken,

– Hâlâ gelmedi demek, diye karşılık verdi. Her zaman geç kalır zaten.

Üye,

– Hiç utanmaz mı bu adam yaptığından, anlamam, dedi.

Öfkeyle oturup bir sigara çıkardı.

Her şeyinde son derece titiz bir insan olan bu üye o sabah karısıyla, evin aylık parasını zamanından önce bitirdi diye atışmıştı. Karısı gelecek ayın parasından biraz vermesini istemişti ondan, ama beriki vermemişti. Birbirlerine bağırıp çağırmışlardı. Kadın, "Öyleyse akşama yemek de olmayacak evde, boşuna bekleme," demişti. Üye bir şey söylemeden çıkmıştı evden. Karısının dediğini yapacağından da korkmuyor değildi hani, zira her şey beklenirdi ondan. Kollarını iki yana genişçe açarak güzel, beyaz elleriyle iki yandan işlemeli yakalığının üzerine dökülen uzun, hafif kır düşmüş favorilerini düzelten temiz yürekli, sağlıklı, neşeli başkanına bakarken "İnsanın düzenli, dürüst bir yaşamı olursa böyle güler yüzü işte, oysa cehennemden farksız benim yaşamım," diye geçirdi içinden.

Sekreter girdi. Bir dava dosyası getirdi. Başkan sigarasını yakarken,

– Çok teşekkür ederim, dedi. Önce hangi davaya bakacağız?

Sekreter önemsemez bir tavırla,

– Galiba zehirleme davasına, diye karşılık verdi.

Başkan bu davayı saat dörde kadar bitirip sonra gidebileceğini düşünerek,

– Eh, dedi, öyle olsun bakalım. Matvey Nikitiç hâlâ gelmedi mi?

– Gelmedi.

– Breve burada mı peki?

– Burada.

– Görürseniz söyleyin ona, zehirleme davasından başlayacağız.

Breve, bu davada görevli savcı yardımcısıydı.

Koridora çıkınca Breve'yle karşılaştı sekreter. Resmi giysisinin önü açık, çantası koltuğunun altında, omuzlarını kaldırmış, topuklarını hızla yere vura vura, boş olan kolunu yana doğru sallayarak çabuk adımlarla yürüyordu.

Sekreter seslendi ona:

– Mihail Petroviç hazır olup olmadığınızı soruyor.

Savcı yardımcısı,

– Elbette hazırım, dedi, her zaman hazırımdır ben. Önce hangi davaya bakılacak?

– Zehirleme davasına.

– Güzel, dedi savcı yardımcısı.

Aslında hiç de güzel bulmamıştı bunu: Bütün gece uyumamıştı. Bir arkadaşlarını uğurlamışlar, saat ikiye kadar içmişler, oyun oynamışlardı. Sonra da bundan altı ay önce Maslova'nın bulunduğu eve, kadınlara gitmişlerdi. Bu yüzden zehirleme davasının dosyasını inceleme fırsatını bulamamıştı. Şimdi şöyle bir göz gezdirmek istiyordu ona. Sekreter, savcı yardımcısının zehirleme davasının dosyasını incelemediğini bildiği için, bu davaya önce bakılmasını özellikle salık vermişti başkana. Sekreter ilerici, hatta devrimciydi. Breve'yse gerici, hatta –Rusya'da memurluk yapan bütün Almanlar gibi– koyu bir Ortodoks'tu. Sekreter hiç sevmezdi onu. Gözü onun yerindeydi.

– İğdişlerin davası ne oldu? diye sordu sekreter.

Savcı yardımcısı,

– İstediğim tanık bulunamadığı için davaya başka bir mahkemede bakılmasını isteyeceğim, dedi.

– Bir şeyi değiştirmez ki bu...

– Ben üzerime alamam böyle bir davayı.

Savcı yardımcısı kolunu gene öyle sallayarak odasına koştu.

İğdişler davasını son derece önemsiz, gereksiz bir tanığın olmaması yüzünden reddetmesinin asıl nedeni, bu davaya bakan jürinin çoğunluğunun aydın kimseler olmasıydı. Sanıkları suçsuz bulabilirlerdi. Başkanla anlaşmışlar, bu davayı –orada jüri üyeliğine daha çok köylü bulunabileceğinden sanıkların cezalandırılmaları şansı artacağı için– kasaba mahkemesine yollamaya karar vermişlerdi.

Koridorlardaki hareket giderek çoğalıyordu. En büyük kalabalık davalarla yakından ilgili gösterişli adamın jüri üyelerine sözünü ettiği davanın bakıldığı sulh mahkemesinin önünde vardı. Duruşmaya ara verilmiş, dâhi avukatın, elinden büyük bir parayı alıp buna en küçük bir hakkı olmayan davacı müvekkiline kazandırdığı yaşlı ka-

dın salondan çıkmıştı. Yargıçlar da biliyorlardı davacının bu parada hiç hakkı olmadığını. Davacının kendisi de avukat da biliyorlardı. Ama davaya öyle bir yön vermişlerdi ki parayı yaşlı kadından almamak da olanaksızdı, davacıya vermemek de. Yaşlı kadın şişmancaydı. Güzel giyinmişti. Şapkasında kocaman kocaman güller vardı. Kapıdan çıkınca durmuş; tombul, kısa kollarını iki yana açarak avukatına, "Ne olacak bunun sonu? Bir şeyler yapın Allah aşkınıza! Nedir bu böyle?" diye soruyordu. Avukat, yaşlı kadının şapkasındaki güllere bakıyor, onu dinlemiyor, bir şeyler düşünüyordu.

Yaşlı kadının hemen arkasından, önü açık, pırıl pırıl parlayan cüppesiyle, şapkasında güller olan yaşlı kadının varını yoğunu elinden alan ünlü avukat çıktı. Yüz binden çok kazanan davalı on bin ruble vermişti ona. Herkesin gözü avukatın üzerindeydi. O da farkındaydı bunun. Yürüyüşüyle şöyle diyordu sanki ona bakanlara: "Bağlılık gösterisinde bulunmayın, istemez." Kalabalığın arasından çabuk adımlarla geçip uzaklaştı.

VII

Sonunda Matvey Nikitiç de geldi. Uzun boyunlu, sıska mahkeme yöneticisi yan yan yürüyüşüyle jüri üyelerinin odasına girdi. Alt dudağı da yana çekilmişti. Mahkeme yöneticisi üniversiteyi bitirmiş, dürüst bir insandı. Ne var ki çok içtiği için bir yerde dikiş tutturamamıştı. Karısının akrabası bir kontes üç ay önce bu işi bulmuştu ona. Şimdiye dek kovulmadığı için seviniyordu.

Pince-nez'sini[5] takarak odadakileri gözden geçirdikten sonra,

– Hepiniz tamam mısınız baylar? diye sordu.

Tüccar,

– Galiba, dedi.

Mahkeme yöneticisi cebinden listeyi çıkardı:

– Önce yoklama yapalım.

Adını okudukları orada olduklarını bildirince *pince-nez*'sinin arkasından ya da üstünden sesin geldiği yana bakarak adları sırayla okuyordu.

5 (Fr.) Kelebek gözlük.

– Yedinci dereceden memur İ. M. Nikiforov.

Mahkemeler konusunda çok şey bilen gösterişli adam yanıt verdi:

– Benim.

– Emekli Albay İvan Semyonoviç İvanov.

Üzerinde emekli subay resmi giysisi olan zayıf bir adam,

– Burada, dedi.

– İkinci dereceden tüccar Pyotr Başlaşov.

İyi yürekli tüccar içtenlikle gülümseyerek,

– Buradayım, dedi.

– Muhafız teğmeni Prens Dmitri Nehlüdof.

– Benim, dedi Nehlüdof.

Mahkeme yöneticisi *pince-nez*'sinin üstünden Nehlüdof'a saygıyla gülümseyerek baktı. Öne eğilerek selam verdi. Onu öteki üyelerden ayrı tuttuğunu belirtmek için yapmıştı bunu sanki.

– Yüzbaşı Yuri Dmitriyeviç Dançenko, tüccar Grigori Yefimoviç Kuleşov...

Listedeki bütün isimleri okudu. İki kişi yoktu, ötekiler hazırdı.

Yönetici kapıyı saygıyla göstererek,

– Şimdi salona geçelim lütfen baylar, dedi.

Hepsi kalktı, kapıda birbirine yol vererek koridora, oradan da duruşmanın olacağı salona geçtiler.

Duruşma salonu geniş, uzun bir odaydı. Bir ucunda üç basamakla çıkılan yargıçlar yeri vardı. Yargıçlar yerinin ortasında püsküllleri daha koyu yeşil olan, yeşil çuha örtülü bir masa vardı. Masanın hemen arkasında oyma meşe arkalıkları çok yüksek üç koltuk vardı. Koltukların arkasında duvara bir generalin resmi giysisiyle, tüm nişanlarıyla, bir ayağını öne atmış, bir eliyle de kılıcını tutarken yapılmış altın çerçeveli resmi asılıydı. Sağ köşede İsa'yı kutsal acı çekerken gösteren bir tasvir vardı. Hemen önünde de bir kürsü. Savcının bölmesi bu kürsünün sağındaydı. Savcı yerinin tam karşısında, sol köşedeki küçük masa sekreterindi. Dinleyicilere ayrılan bölümle yargıçlar yeri arasında oyma kalın bir parmaklık, parmaklığın arkasında da sanıklara ayrılan bank vardı. Yargıçlar yerinin sağ yanına arkalıkları gene yüksek iki sıra sandalye konmuştu. Jüri üyeleri oturacaklardı orada. Hemen altta da avukat masaları duruyordu. Parmaklığın ikiye böldüğü salonun ön bölümündeydi bütün bun-

lar. Arka bölümde sıra sıra sandalyeler vardı. Sıralar yükselerek ta dip duvara dek uzanıyordu. Ön sırada fabrika işçisine ya da oda hizmetçisine benzeyen dört kadınla gene işçi kılıklı –besbelli salonun görkemi karşısında ezildikleri, kendilerini küçük hissettikleri için aralarında fısır fısır konuşan– iki erkek oturuyordu.

Jüri üyelerinin yerlerini almalarından sonra mahkeme yöneticisi gene o yan yan yürüyüşüyle ortaya çıktı. Hazır bulunanları sesiyle korkutmak istiyormuş gibi,

– Duruşma başlamıştır! diye bağırdı.

Herkes ayağa kalktı. Yargıçlar girdiler salona: Önde adaleli bedeni, güzel favorileriyle başkan vardı. Peşinde, gözlüğünün çerçevesi altın, asık yüzlü mahkeme üyesi – şimdi daha da sıkılıyordu canı. Biraz önce, mahkemede staj yapan kayınbiraderini görmüştü. Delikanlı gelirken ablasına uğradığını, ablasının akşama yemek yapmayacağını söylemişti ona.

Kayınbiraderi gülerek,

– Meyhaneye gidip karnımızı doyuracağız galiba, diye eklemişti.

Asık yüzlü mahkeme üyesi,

– Gülecek ne var bunda? diye homurdanmıştı.

En arkada mahkemenin üçüncü üyesi, göreve her zaman geç gelen Matvey Mikitiç girdi. İri, çekik gözlerinde bir içtenlik okunan sakallı bir adamdı. Midesinden hastaydı. Doktorun öğüdüne uyarak o sabah yeni bir rejime başlamış, bu yüzden geç kalmıştı. Şimdi, sandalyesine yürürken pek düşünceli görünüyordu. Bir alışkanlığı vardı çünkü: Kafasını kurcalayan her soruya bir yanıt bulmak için en küçük fırsatta fal bakardı. Salona girdiğinde de şöyle demişti kendi kendine: "Kapıdan koltuğuma kadar adımlarımı sayacağım, çıkan sayı üçe tam bölünürse bu sabah başladığım rejim iyi edecek midemi, bölünmezse etmeyecek." Yirmi altı adımdı koltuğuna kadar, ama o bir yarım adım atarak tam yirmi yedi adımda vardı koltuğuna.

Yakaları altın işlemeli resmi giysileriyle başkanın da mahkeme üyelerinin de görünümleri son derece etkileyiciydi. Onlar da hissediyorlardı bunu. Kendi büyüklüklerinden sıkılıyorlarmış gibi, alçakgönüllülükle önlerine bakarak aceleyle geçip yeşil çuha kaplı masanın arkasındaki oyma koltuklarına oturdular. Masanın üze-

rinde, tepesinde kartal başı olan üç köşeli bir araç, büfelerde şeker konulan cam kavanozlar, bir mürekkep hokkası, uç kalemler, en iyi çeşidinden tertemiz kâğıtlar, ağızları yeniden güzelce açılmış irili ufaklı kurşun kalemler vardı. Yargıçlarla birlikte savcı yardımcısı da girmişti salona. Çantası gene koltuğunun altında, kolunu gene öyle sallayarak çabuk adımlarla pencerenin dibindeki yerine geçti. Davaya hazırlanabilmek için her dakikadan yararlanarak hemen çantasını açıp kâğıtları incelemeye koyuldu. Bu dördüncü davasıydı. Gözü yükseklerde bir gençti. Yükselebilmek için her girdiği davada sanığın cezaya çarptırılması gerektiği inancındaydı. Zehirleme davasını genel çizgileriyle biliyordu. Konuşmasının planını da hazırlamıştı. Ama daha birtakım ayrıntılar gerekliydi ona. Şimdi dosyadan aceleyle çıkarmaya, not etmeye çalışıyordu bu ayrıntıları.

Sekreter karşı köşede oturuyordu. Okunması gerekebilecek bütün evrakları hazırlamış; dün ele geçirip okuduğu yasak bir yazıyı inceliyordu. Onunla aynı görüşleri paylaşan uzun sakallı mahkeme üyesiyle bu yazı üzerine konuşmak istiyor, konuşmadan önce yazıyı iyice anlamaya çalışıyordu.

VIII

Başkan önündeki evrakları inceledikten, mahkeme yöneticisiyle sekretere birkaç soru sorup olumlu yanıtlar aldıktan sonra sanıkların getirilmesini buyurdu. Parmaklığın ötesindeki kapı hemen açıldı. Kılıçları ellerinde, şapkaları başlarında iki jandarma girdi, onların arkasından sarı saçlı, yüzü çilli bir adam, en arkadan da iki kadın. Sanıklardı bunlar. Erkeğin üzerinde, ona çok bol ve uzun gelen bir cezaevi giysisi vardı. Salona girdiğinde ceketinin uzun kolları aşağı sarkmasın diye kocaman parmaklarını açabildiğince açıp elini pantolonunun yan dikişlerine yapıştırmıştı. Yargıçlara da dinleyicilere de bakmıyor, arkasından geçtiği banktan gözünü ayırmıyordu. Bankın öte başına varınca önüne geçti, ötekilere de yer bırakarak ucuna ilişti. Sonra gözlerini başkana dikip kendi kendine konuşuyormuş gibi dudaklarını kıpırdatmaya başladı. Yüz kasları çekiliyordu. Arkasından, gene cezaevi giysili, orta yaş-

lı bir kadın girmişti. Kadının başında cezaevi başörtüsü vardı. Yüzü kirli beyazdı. Kaşı, kirpiği yoktu, ama gözleri kıpkırmızıydı. Oldukça sakin gözüküyordu. Yerine geçerken eteği bir şeye takıldı, hiç telaşlanmadan, yavaşça kurtardı eteğini, sonra oturdu.

Üçüncü sanık Maslova'ydı.

Kapıdan girdiği anda salonda bulunan erkeklerin hepsinin bakışları ona yönelmişti. Siyah parlak gözlü beyaz yüzünden, önlüğünün altında dimdik duran göğüslerinden uzun süre ayırmamışlardı bakışlarını. Önünden geçtiği jandarma eri bile, yerine oturuncaya dek bakışıyla izlemişti onu. Oturduktan sonra kendini suçlu bulup birden çevirmişti bakışını, tam karşısındaki pencereye bakmaya başlamıştı.

Başkan, sanıkların yerlerini almasını bekledi. Maslova da oturduktan sonra sekretere döndü.

Her duruşmaya başlandığı gibi başlandı duruşmaya da: Jüri üyelerinin yoklaması yapıldı. Gelmeyenler çıkarılıp her birine verilecek cezalar görüşüldü. Görevden affını dileyen üyelerin durumu karara bağlandı. Boş üyelikler yedeklerle dolduruldu. Sonra başkan kartları katladı. Hepsini cam kavanoza koydu. Resmi giysisinin işlemeli kolunu hafifçe yukarı çekip –kıllı kolu gözükmüştü– bir sihirbaz tavrıyla kartları bir bir çıkarıp açarak okumaya başladı. Sonra kolunu düzeltti. Papaza jüri üyelerine yemin ettirmesini söyledi.

Uçuk benizli, şiş yüzlü ihtiyar papaz kahverengi cüppesiyle şiş bacaklarını cüppesinin ağırlığı altında güçlükle öne atarak yavaş adımlarla tasvirin altındaki kürsüye geldi. Boynunda altın bir haç asılıydı. Göğsünde cüppesine iğnelenmiş küçük bir de nişanı vardı.

Jüri üyeleri kalktılar, toplanarak kürsüye yürüdüler.

Papaz şiş eliyle boynundaki haça dokunarak jüri üyelerinin hepsinin kürsüye yaklaşmasını beklerken:

– Buyurunuz, diye mırıldandı.

Kırk altı yıldır din görevlisiydi. Katedral başpapazının geçenlerde kutladığı gibi, o da üç yıl sonra ellinci yılını kutlamaya hazırlanıyordu. Bölge mahkemesinde mahkemeler açılalı beri çalışıyordu. On binlerce insana yemin ettirdiğiyle de yaşı hayli ilerlemiş ol-

masına karşın kilise için, yurdu için, ailesi için –bir evden başka en azından otuz bin rublelik de tahvil bırakacaktı ailesine– hâlâ çalıştığıyla da övünürdü. İnsanları *İncil* üzerine yemin ettirmek olan mahkemedeki görevinin, *İncil* üzerine yemin etmek dinde kesinlikle yasak olduğu için hiç de iyi bir görev sayılamayacağını tasa etmezdi bile. Yalnızca tasa etmemekle kalmaz, yüksek tabakadan kimselerle tanışmasına sık sık fırsat verdiği için severdi de bu görevini. Biraz önce, bir davadan –şapkasında büyük güller olan yaşlı kadının davasından– on bin ruble kazandığı için büyük hayranlık, saygı duyduğu ünlü avukatla tanışmaktan da haz duymuştu.

Jüri üyelerinin hepsi kürsünün dibine gelince papaz ak saçlı, tepesi açık başını yana eğerek kolunu gömleğinin önündeki kenarları kirli delikten içeri soktu, yağlı saçlarını düzelterek jüri üyelerine döndü. Ağır ağır konuşarak:

– Sağ ellerinizi kaldırınız, dedi.

Parmakları boğum boğum şiş elini havaya kaldırıp başparmağıyla işaret ve orta parmaklarının uçlarını birleştirerek:

– Parmaklarınızı şöyle tutun, diye sürdürdü konuşmasını. Şimdi söyleyeceklerimi yineleyin. (Ses tonunu değiştirdi.) Yüce Tanrı'nın, O'nun *Kutsal Kitap*'ının, Haç'ının huzurunda yemin ederim ki (Tane tane konuşuyordu.) göreve çağırıldığım bu davada... (Kolunu indiren genç jüri üyesine döndü.) Kolunuzu indirmeyin, şöyle tutun... Göreve çağırıldığım bu davada...

Gösterişli, favorili bayla albay, tüccar, birkaç kişi daha parmaklarını tam papazın istediği gibi yapmış, kollarını iyice kaldırmışlardı. Bunu seve seve yaptıkları belliydi. Bazılarıysa pek isteksiz kaldırmışlardı kollarını. Bazıları yüksek sesle, heyecanla yineliyorlardı papazın söylediklerini; bazılarıysa yalnızca fısıldıyor, geri kalıyor, sonra –korkmuş gibi– çabuk çabuk yineleyerek yetişiyorlardı ötekilere. Bazıları aman çözülmesin diye sıkı sıkı birleştirmişlerdi parmak uçlarını. Bazılarıysa arada dalıyor, parmaklarının açıldığını fark edince hemen birleştiriyorlardı. Aslında hiçbiri hoşlanmamıştı bu törenden. Yalnızca yaşlı papaz çok yararlı, önemli bir iş yaptığı kanısındaydı. Yemin töreninden sonra başkan, jüri üyelerine aralarında bir sözcü seçmelerini söyledi. Jüri üyeleri kalkıp itişe kakışa görüşme odasına geçtiler. Orada ilk işleri sigara içmek ol-

du. İçlerinden biri, gösterişli bayı seçmelerini önerdi. Hepsi hemen katıldılar bu öneriye. Sigaralarını atıp, bazıları da söndürüp salona döndüler. Seçilen sözcü kimin seçildiğini bildirdi başkana. Jüri üyeleri gene birbirinin ayağına basmamak için oturanların ayakları arasındaki boşluklara basarak arkalıkları yüksek iki sıra sandalyedeki yerlerini aldılar.

İşler hiç aksamadan, ağırbaşlılıkla yürüyordu. Bu düzenin, ağırbaşlılığın görevlilere –onlarda önemli, ciddi bir toplumsal görevi yerine getirdikleri bilincini uyandırdığı için– büyük haz verdiği belliydi. Nehlüdof da tattı aynı duyguyu.

Jüri üyeleri yerlerini alınca başkan jürinin haklarını, görevlerini, sorumluluklarını kısaca anlattı. Konuşurken durmadan poz değiştiriyordu. Bir sağ kolunu, bir sol kolunu dayıyordu masaya. Kâh arkasına kâh koltuğunun kenarına yaslanıyor, kâh önündeki kâğıtların uçlarını düzeltiyor kâh kâğıt bıçağının üstünde dolaştırıyordu parmağını, kâh kalemlerle oynuyordu.

Başkanın sözlerinden anlaşıldığına göre jüri üyelerinin şu hakları vardı: Başkan aracılığıyla sanıklara soru sorabilirlerdi. Kâğıt kalem kullanabilirlerdi. Salonda bulundurulan maddi delilleri inceleyebilirlerdi. Görevleri, vicdanlarının sesini dinlemek, hakça karar vermekti. Sorumlulukları da görüşmelerinin gizliliğini sağlamaktı. Bu görüşmeleri bir yabancıya açmaları durumunda cezaya çarptırılacaklardı.

Hepsi saygılı bir dikkatle dinliyorlardı onu. Şarap kokan tüccar, yüksek sesle geğirmemek için kendini güç tutarak başkanın her tümcesinin sonunda, "evet" anlamında başını sallıyordu.

IX

Konuşmasını bitirdikten sonra sanıklara döndü başkan:

– Simon Kartinkin, ayağa kalkın.

Simon heyecanla ayağa fırladı. Yüz kasları şimdi daha da çok çekiliyordu.

– Adınız?

– Simon Petrov Kartinkin.

Çatlak bir sesle çabuk çabuk konuşuyordu. Söyleyeceklerini önceden hazırladığı belliydi.

– Toplumsal durumunuz?

– Köylüyüm.

– Hangi ilden, kasabadansınız?

– Tulsk ili, Krapivens kasabası, Kupyansk bölgesi, Borka köyü.

– Yaşınız?

– Otuz dört. Doğumum bin sekiz yüz...

– Dininiz?

– Rus dini, Ortodoks'um.

– Evli misiniz?

– Hayır efendim.

– Mesleğiniz?

– Mavritaniya Oteli'nin koridorunda çalışıyordum.

– Sabıkanız var mı? Bundan önce mahkemeye düştünüz mü hiç?

– Hayır efendim, çünkü eskiden ben...

– Sabıkanız yok demek?

– Vallahi de billahi de yok.

– Savcının iddianamesinin bir kopyasını aldınız mı?

– Aldım.

– Oturunuz.

Başkan öteki sanığa döndü:

– Yevfimiya İvanova Boçkova...

Ama Simon hâlâ ayakta duruyor, Boçkova'nın önünü kapıyordu.

– Kartinkin, siz oturun.

Kartinkin dikiliyordu hâlâ.

– Kartinkin, size söylüyorum, oturun!

Gelgelelim Kartinkin tınmıyordu. Ancak mahkeme yöneticisi koşarak yanına gelip başını yana eğerek, gözleri yuvalarından uğramış, öfkeli bir sesle, "Otur, otur!" diye fısıldayınca oturdu.

Kartinkin ayağa kalktığı gibi gene öyle çabucak oturmuştu. Bol ceketinin bir yanını öteki yanının üzerine çekerek iyice sarındı ona. Yüz kasları çekilmeye başlamıştı gene.

Başkan, önündeki kâğıtlarda bir şey ararken göğüs geçirdi. Başını kaldırıp yüzüne bakmadan kadın sanığa sordu:

– Adınız?

Başkan için dava alışılmış bir şeydi, öyle ki zaman kazanmak için iki işi birden görebilirdi.

Kırk üç yaşındaydı Boçkova, Kolomesk kentindendi. O da Mavritaniya Oteli'nde koridor hizmetçisiydi. Sabıkası yoktu. Herhangi bir nedenle soruşturma da geçirmemişti. İddianamenin bir kopyasını almıştı. Boçkova kendine büyük bir güvenle yanıtlıyordu soruları. Ses tonunda, "Evet, Yevfimiya, Yevfimiya Boçkova'yım, iddianamenin bir kopyasını aldım, bununla gurur duyarım, kimsenin benimle alay etmesine de izin vermem," demek istiyormuş gibi bir anlatım vardı. Sorular bitince başkanın "otur" demesini beklemeden hemen oturdu.

Çapkın başkan bu kez son derece kibar bir tavırla üçüncü sanığa döndü:

– İsminiz?

Maslova'nın hâlâ yerinde oturduğunu görünce yumuşak, tatlı bir sesle ekledi:

– Ayağa kalkmanız gerek.

Maslova çabucak kalktı. Dolgun göğüslerini öne çıkarıp bir şey söylemeden, içleri gülen hafif şehla, siyah gözlerini başkanın gözlerinin içine dikip öyle durdu.

– İsminiz neydi?

Maslova hemen yanıt verdi:

– Iyubov.

Bu arada Nehlüdof *pince-nez*'sini takmış, ayağa kalkıp başkanın sorularını yanıtlayan sanıkları sırayla inceliyordu. Gözlerini şimdi ayakta duran sanığın yüzünden ayırmadan, "Olamaz," diye geçirdi içinden. Kadının yanıtını duyunca "Iyubov nasıl olur?" dedi kendi kendine.

Başkan bir soru daha soracaktı, ama gözlüklü mahkeme üyesi eğilip kulağına öfkeyle bir şey fısıldayarak durdurdu onu. Başkan "evet" anlamına salladı başını, sanığa döndü:

– Iyubov mu? dedi. Burada öyle yazmıyor ama...

Sanık susuyordu.

– Size soruyorum, gerçek adınız nedir?

Öfkeli üye:

– Vaftiz adınız? diye sordu.

– Eskiden Katerina'ydı.

"Olamaz, olamaz," diye yineledi Nehlüdof kendi kendine. Öte yandan, bunun bir zamanlar âşık olduğu, evet basbayağı âşık olduğu, sonra ne yaptığını bilmediği bir çılgınlık anında iğfal edip yüzüstü bırakıp kaçtığı o oda hizmetçisi kız olduğundan kuşkusu yoktu. Bu anısı ona büyük ıstırap verdiği; görünüşte dürüstlüğüyle gurur duymasına karşın, aslında ne denli aşağılık bir insan olduğunu, o zavallıya ne denli çirkin davrandığını anımsattığı için başından geçen bu olayı unutmaya, aklına hiç getirmemeye çalışmıştı.

Evet, oydu bu. Her yüzün kendine özgü, başka hiçbir insanın yüzünde görülemeyecek o esrarlı özelliği şimdi açık seçik görüyordu. Yüzünün aşırı renksizliğine, şişmanlığına karşın bu sevimli, başkalarınınkinden çok değişik özellik yüzünde, dudaklarında, hafif şehla gözlerinde, hele hele içten, gülümseyen bakışında, yalnız yüzündeki değil, her şeyindeki o uysallıkta çarpıyordu göze:

Başkan gene çok yumuşak:

– Şimdi oldu. Adınız Katerina, dedi. Baba adınız?

– Piçim ben, diye karşılık verdi Maslova.

– Vaftiz babanızın adını söyleyin.

– Mihaylov.

Nehlüdof bu arada güçlükle soluk alarak düşünüyordu: "Ne yaptı acaba, suçu ne?"

– Başkan sormayı sürdürüyordu:

– Soyadınız ne?

– Anneminkini vermişler bana, Maslova.

– Toplumsal durumunuz?

– Kentli.

– Ortodoks musunuz?

– Evet.

– İşiniz? Ne iş yaparsınız?

Maslova yanıt vermedi. Başkan bir kez daha sordu aynı soruyu:

– Ne iş yaparsınız?

– Evdeydim, dedi Maslova.

Gözlüklü mahkeme üyesi sert:

– Hangi evde? diye sordu.

Maslova,

– Biliyorsunuz hangi evde olduğumu, dedi.

Gülümsedi, sonra aceleyle çevresine bakındı. Gene başkanın gözlerinin içine dikti gözlerini.

Yüzünün anlatımında öylesine tuhaf bir şey vardı; sözlerinin anlamında, o gülümseyişinde, bütün salonda gezdirdiği o çabuk bakışında öylesine dehşet verici, öylesine acıklı bir şey vardı ki başkan başını önüne eğdi, salonda bir an çıt çıkmadı. Sessizliği dinleyicilerden birinin gülmesi bozdu. Kıkır kıkır gülüyordu birisi. Başkan başını kaldırıp sordu:

– Sabıkanız var mı, hiç soruşturma geçirdiniz mi?

Maslova derin bir soluk aldı.

– Hayır, dedi.

– İddianamenin bir kopyasını aldınız mı?

– Aldım.

– Oturun.

Sanık, giyimli kuşamlı kadınların otururlarken eteklerini toplamak için yaptıkları hareketlerle arkadan eteklerini kaldırarak oturdu. Beyaz, küçük ellerini önlüğünün bol kollarının içine sokup gözlerini başkandan ayırmadan beklemeye koyuldu.

Sonra tanıklar yoklamaları yapılıp dışarı çıkarıldılar. Bilirkişi olarak doktor üzerine bir karara varıldı. Duruşma salonuna çağrıldı. Daha sonra sekreter ayağa kalktı. İddianameyi okumaya başladı. Yüksek sesle, tane tane okuyordu. Ama öylesine çabuk gidiyordu ki r'lerle l'leri zaten tam gerektiği gibi okuyamadığı için aralıksız bir uğultu gibi çıkıyordu sesi. Yargıçlar kâh bir yanına dayanıyorlardı koltuklarının, kâh öbür. Masanın üzerine eğiliyorlar, sonra arkalarına yaslanıyorlar, arada bir gözlerini kapıyorlar, gene açıyorlar, aralarında fısıltıyla konuşuyorlardı. Jandarmalardan biri birkaç kez gelen esnemesini güçlükle tutmuştu.

Sanıklardan Kartinkin'in yüzünde kaslar çekiliyordu durmadan. Boçkova çok sakin, dimdik oturuyordu yerinde. Arada bir parmağını sokup başörtüsünün altından başını kaşıyordu.

Maslova hiç kıpırdamadan duruyor, gözlerini sekreterden ayırmadan dinliyordu. Arada bir itiraz etmek istiyor gibi kıpırdanıyor, kızarıyor, göğüs geçiriyor, ellerinin durumunu değiştiriyor, çevresine bakınıyor, sonra gene sekreteri dinlemeye koyuluyordu.

Nehlüdof ön sırada, baştan ikinci sandalyede oturuyordu. *Pince-nez*'siyle Maslova'ya bakıyordu. Ruhunda karmakarışık, ona acı veren şeyler olmaktaydı.

X

İddianame şöyleydi:

"17 Ocak 188... günü Mavritaniya Oteli'nde, kentimize iş için gelmiş Kurgansk ili ikinci derece tüccarlarından Ferapont Yemelyanoviç Smelkov birdenbire ölmüştür.

Dördüncü bölge polis doktoru, düzenlediği raporda, Ferapont Yemelyanoviç Smelkov'un çok fazla alkol aldığı için kalp yetersizliğinden öldüğünü belirtiyordu. Ölü toprağa verildi.

Birkaç gün sonra Petersburg'dan dönen tüccar Timohin –Smelkov'un hem hemşerisi hem arkadaşıydı– Smelkov'un nasıl öldüğünü öğrenince arkadaşının parasını almak için zehirlenmiş olabileceği iddiasını attı ortaya.

Bu iddiayı ön soruşturmada ortaya çıkan bazı durumlar da doğruluyordu:

1) Smelkov ölmeden kısa bir süre önce bankadan 3800 gümüş ruble çekmişti. Oysa ölünün üzerinden 312 ruble 16 kapik çıkmıştı.

2) Ölümünden bir önceki günle son gecesini Smelkov genelevde ve Mavritaniya Oteli'nde genel kadın Lübka'yla (Yekaterina Maslova'yla) geçirmişti. Hatta genelevde eğlenirlerken Smelkov, Yekaterina Maslova'yı, ona para getirmesi için otele yollamıştır. Maslova Smelkov'un verdiği anahtarla, Mavritaniya Oteli'nin koridor hizmetçileri Yevfimiya Boçkova'yla Simon Kartinkin'in yanında Smelkov'un valizini açıp içinden para almıştır. Maslova valizin kapağını kaldırınca Boçkova'yla Kartinkin yüzlük banknot destelerini görmüşlerdir.

3) Smelkov genelevden Mavritaniya Oteli'ne genel kadın Lübka'yla döner. Genel kadın Lübka koridor hizmetçisi Kartinkin'in salık vermesiyle Smelkov'un konyak kadehine gene Kartinkin'den aldığı beyaz tozu döker.

4) Devrisi sabah Lübka (Yekaterina Maslova) kaldığı genelevin

sahibesi tanık Kitayeva'ya, sözde Smelkov'un ona armağan ettiği pırlanta yüzüğünü satar.

5) Mavritaniya Oteli'nin koridor hizmetçisi Yevfimiya Boçkova Smelkov'un ölümünden bir gün sonra bölge ticaret bankasındaki hesabına 1800 ruble yatırır.

Smelkov'un cesedi üzerinde adli tıpca yapılan inceleme, ölünün iç organlarında zehir bulunduğunu kesinlikle ortaya koymuştur. Bu da ölümün zehirlenme sonucu olduğu kuşkusunu doğrulamaktadır.

Sanık olarak karşınıza getirdiğimiz Maslova, Boçkova ve Kartinkin suçu kabul etmemişlerdir. Bunlardan Maslova, ifadesinde, çalıştığı genelevden Mavritaniya Oteli'ne para getirmesi için onu Smelkov'un yolladığını iddia etmiştir. Kendisine verilen anahtarla valizi açmış, tüccarın söylediği gibi oradan 40 gümüş ruble almış, başka para almamış, buna, valizi yanlarında açıp kapadığı Boçkova'yla Kartinkin de tanıklık edebilirlermiş. Smelkov'un otel odasına ikinci gelişinde, Kartinkin'in salık vermesi üzerine tüccarın konyağına bir toz koyduğunu kabul etmiştir. Uyku ilacı sanmış bu tozu. Smelkov hemen uyusun da onu rahat bıraksın diye içirmiş ona bu ilacı. Yüzüğe gelince, Smelkov bir tokat atmış Maslova'ya, sanık ağlamaya başlamış, kalkıp gitmek istemiş, tüccar gitmesin diye armağan etmiş ona bu yüzüğü.

Yevfimiya Boçkova'ysa kaybolan paradan haberi olmadığını, tüccarın odasına adımını bile atmadığını, oraya yalnız Lübka'nın girip çıktığını, odadan bir şey kaybolmuşsa bu hırsızlığı Lübka'nın, para almak için elinde tüccarın anahtarıyla geldiğinde yapmış olabileceğini söylemiştir."

İddianamenin burasında Maslova irkildi. Ağzını açıp Boçkova'ya baktı.

"Yevfimiya Boçkova'ya bir gün sonra bankaya 1800 gümüş ruble yatırdığı anımsatılıp bu parayı nereden bulduğu sorulunca bu parayı Simon Kartinkin'le on iki yıldır çalışarak biriktirdiğini, yakında da evleneceklerini söylemiştir.

Simon Kartinkin ilk sorgusunda, genelevden elinde anahtarla gelen Maslova'nın akıl vermesi üzerine Boçkova'yla birlikte parayı çaldığını, sonra da Maslova, o ve Boçkova, üçü arasında parayı paylaştıklarını itiraf etmiştir."

O anda Maslova gene ürperdi. Yüzü mosmor, ayağa bile fırladı. Bir şey söylemek için ağzını açıyordu ki mahkeme yöneticisi susturdu onu.

"Dahası (sekreter okumayı sürdürüyordu), Maslova'ya tüccarın konyağına dökmesi için bir toz verdiğini de itiraf etmiştir Kartinkin. İkinci sorgusundaysa paranın çalınması olayıyla ilgisi bulunmadığını, Maslova'ya toz falan da vermediğini söylemiş, bütün suçu Maslova'ya yüklemiştir. Boçkova'nın bankaya yatırdığı para konusunda da Boçkova'yla aynı şeyi, bu parayı otelde on iki yıl çalışarak biriktirdiklerini söylemiştir."

İddianame, sanıkların yüzleştirilerek ifadelerinin alınmasının, tanıkların ifadelerinin, bilirkişi raporunun vb. anlatılmasıyla sürüyordu.

Sonunda şöyle bitiyordu:

"İşbu yukarıda sıralanan durumlar göz önüne alınarak Borkav köylülerinden Simon Petrov Kartinkin'in (33), kentli Yevfimiya İvanova Boçkova'nın (43) ve gene kentli Yekaterina Mihaylovna Maslova'nın (27) kendi aralarında önceden anlaşarak 17 Ocak 188... günü tüccar Smelkov'un 2500 gümüş rublesiyle yüzüğünü çaldıkları, sonra da Smelkov'u öldürmek amacıyla içkisine zehir koydukları, böylece onu öldürdükleri kanısına varılmıştır.

"Bu suç, Ceza Yasamızın 1453. maddesinin dördüncü ve beşinci bentlerinde belirtilen eylemlere uymaktadır. Bu nedenle, köylü Simon Kartinkin'in, Yevfimiya Boçkova'nın ve Yekaterina Maslova'nın 201. mahkemeler yasasına göre kurulan jürili bölge mahkememizce yargılanmasını istiyoruz."

Sekreter uzun iddianameyi okuyup bitirince kâğıtları topladı. Uzun saçlarını iki eliyle düzelterek oturdu. Şimdi sorguya başlanacak, her şey birdenbire aydınlanacak, adalet yerini bulacak diye tatlı bir duygu içinde herkes derin bir soluk aldı. Yalnız Nehlüdof'un içinde yoktu bu tatlı duygu: On yıl önce öylesine masum, temiz bir kız olarak tanıdığı Maslova'nın ne yaptığı düşüncesinin verdiği dehşet bütün benliğini sarmıştı.

XI

İddianamenin okunması bitince başkan mahkeme üyeleriyle konuştuktan sonra, yüzünde, "Gerçeği şimdi anlarız," demek istiyormuş gibi bir anlatımla Kartinkin'e döndü. Koltuğunun sol yanına yaslanıp:

– Köylü Simon Kartinkin, diye başladı.

Simon Kartinkin ayağa kalktı. Parmakları gerilmiş ellerini pantolonunun yan dikişlerine yapıştırıp bedeni öne düşecekmiş gibi eğik durdu; yüzünde kaslar hâlâ çekiliyordu. Başkan konuşmasını sürdürdü:

– 17 Ocak 188... günü Yevfimiya Boçkova ve Yekaterina Maslova'yla tüccar Smelkov'un valizinden parasını çalmakla, sonra da Smelkov'un ölümüne neden olan getirdiğiniz zehri Maslova'ya, tüccarın içkisine koydurtmakla suçlanıyorsunuz. Suçunuzu kabul ediyor musunuz?

Başkan koltuğunun sağ yanına yaslandı. Simon Kartinkin:

– Olamaz böyle bir şey, diye karşılık verdi. Bizim görevimiz müşterilere hizmet etmektir, çünkü...

– Bunu sonra anlatırsınız. Suçunuzu kabul ediyor musunuz, etmiyor musunuz?

– Olamaz efendim. Ben yalnız...

Başkan sakin, ama sert bir sesle kesti sözünü:

– Sonra anlatırsınız. Suçunuzu kabul ediyor musunuz, etmiyor musunuz, onu söyleyin!

– Böyle bir şey yapmış olamam efendim, çünkü...

Mahkeme yöneticisi gene koşup geldi Kartinkin'in yanına. Öfkeli fısıldayarak susturdu onu.

Başkan, "Bu iş artık bitti," anlamında bir tavırla masaya dayadığı dirseğinin –bir kâğıt vardı o elinde– yerini değiştirerek Yevfimiya Boçkova'ya döndü:

– Yevfimiya Boçkova, 17 Ocak 188... günü Mavritaniya Oteli'nde Simon Kartinkin ve Yekaterina Maslova'yla birlikte tüccar Smelkov'un valizinden parasıyla yüzüğünü çalmaktan, çaldığınız şeyleri aranızda paylaştıktan sonra suçunuzu örtmek için tüccar Smelkov'u zehirleyerek öldürmekten sanıksınız. Suçunuzu kabul ediyor musunuz?

Sanık kararlı bir sesle, hiç beklemeden yanıt verdi:

– Hayır, suçsuzum. Odaya bile girmedim... Şu sokak süprüntüsü girdi, onun marifetidir.

Başkan gene yumuşak, kesin bir tavırla:

– Sonra anlatırsınız bunları, dedi. Suçlu olduğunuzu kabul etmiyorsunuz demek?

– Para falan almadım ben. Adamın içkisine de bir şey koymadım. Odaya ayağımı bile atmadım. Odaya girseydim kolundan tuttuğum gibi dışarı atardım zaten bu kadını.

– Suçlu olduğunuzu kabul etmiyorsunuz demek?

– Hiçbir zaman.

– Çok güzel.

Başkan üçüncü sanığa döndü:

– Yekaterina Maslova, genelevden elinizde tüccar Smelkov'un valizinin anahtarı, Mavritaniya Oteli'ne gelip valizden Smelkov'un parasıyla yüzüğünü çalmakla (başını solundaki, suç delilleri arasında zehir şişesinin eksik olduğunu söyleyen üyeye doğru eğmiş, ezberlenmiş bir ders gibi sürdürüyordu konuşmasını) valizinden Smelkov'un parasıyla yüzüğünü çalmakla, çaldığınız şeyleri suç ortaklarınızla paylaşıp sonra Mavritaniya Oteli'ne tüccar Smelkov'la gelince içkisine Smelkov'un ölümüne neden olan zehri koymakla suçlanıyorsunuz. Suçlu olduğunuzu kabul ediyor musunuz?

Maslova çabuk çabuk konuşarak:

– Hiçbir suçum yoktur benim, dedi. Daha önce söylediğimi şimdi de söylüyorum: Parayı ben almadım, almadım, hiçbir şey almadım ben, yüzüğü de kendi verdi bana...

– İki bin beş yüz rublenin çalınmasıyla ilginiz olmadığını iddia ediyorsunuz demek?

– Söylüyorum size, kırk rubleden başka para almadım ben.

– Peki, tüccar Smelkov'un içkisine bir toz döktüğünüzü kabul ediyor musunuz?

– Bunu kabul ediyorum. Yalnız şu var, bunun uyku ilacı olduğunu söylemişlerdi bana. Ben de öyle sanmıştım. Tüccara bir zararı dokunacağını bilmiyordum. Böyle bir şey düşünmedim. İstemedim de. Yemin ederim istemedim.

Başkan:

– Demek oluyor ki tüccar Smelkov'un parasıyla yüzüğünün çalınmasında bir suçunuzun olmadığını söylüyorsunuz, dedi. Ama içkisine tozu koyduğunuzu kabul ediyorsunuz?

– Öyle, kabul ediyorum, ama bunun uyku ilacı olduğunu sanıyordum. Bir an önce uyusun diye koydum onu içkisine. Kötü bir amacım yoktu. Aklımın ucundan bile geçmedi böyle bir şey.

Başkan, duruşmanın gidişinden hoşnut bir tavırla:

– Çok güzel, dedi.

Arkasına yaslanıp ellerini masanın üzerine koyduktan sonra ekledi:

– Şimdi her şeyi olduğu gibi anlatın bakalım bize. Gerçeği gizlemezseniz sizin yararınıza olur.

Maslova, gözlerini başkanın gözlerinin içine dikmiş, susuyordu.

– Anlatın nasıl olduğunu.

Maslova birden:

– Nasıl olduğunu mu? diye başladı. Otele geldik, odasına çıktık, çok sarhoştu. Gitmek istiyordum, o bırakmıyordu.

Maslova "O" derken dehşetle açılmıştı gözleri. Olayların akışını karıştırmış ya da başka bir şeyi anımsamış gibi sustu birden.

– Sonra?

– Sonra mı? Biraz daha kalıp eve döndüm.

O anda savcı yardımcısı bir dirseğine tuhaf bir biçimde yaslanarak yarım doğruldu yerinden. Başkan:

– Bir soru mu sormak istiyorsunuz? diye sordu.

Savcı yardımcısı, "Evet" deyince başını sallayarak sorusunu sormasına izin verdiğini belirtti.

Savcı yardımcısı, Maslova'ya bakmadan:

– Şunu sormak istiyordum, dedi, sanık Maslova, Simon Kartinkin'le daha önceden tanışıyor muydu acaba?

Sözünü bitirdikten sonra dudaklarını büzdü, kaşlarını çattı.

Başkan, savcı yardımcısının sorusunu yineledi. Maslova ürkek bakışlarını savcı yardımcısına doğrulttu.

– Simon'la mı? dedi. Evet, tanışıyordum.

– Şimdi de bu tanışıklığın nasıl bir tanışıklık olduğunu sormak istiyorum. Sık sık görüşüyorlar mıydı?

Maslova huzursuz bakışlarını savcı yardımcısından ayırıp yeniden başkana doğrulttu.

– Nasıl bir tanışıklık mı? dedi. Otel müşterilerine çağırırdı beni, hepsi o kadar. Ayrıca bir dostluk yoktu aramızda.

Savcı yardımcısı gözlerini kısarak, dudaklarında kurnaz, şeytanca bir gülümsemeyle,

– Kartinkin'in arada bir de başka kızları çağırmayıp her zaman niçin ille de Maslova'yı çağırdığını bilmek isterdik, dedi.

Maslova ürkek bakışlarını salonda gezdirirken bir an Nehlüdof'la göz göze geldi.

– Bilmiyorum, dedi. Nereden bileyim? Öyle istiyordu canı, beni çağırıyordu.

Nehlüdof'un yüzü bir anda kıpkırmızı olmuştu. "Tanıdı mı yoksa?" diye geçirdi içinden. Ama Maslova onu ötekilerden ayırmadan başını hemen çevirmiş, gene korkuyla savcı yardımcısına bakmaya başlamıştı.

– Sanık, Kartinkin'le aralarında birtakım özel ilişkilerin olduğunu kabul etmiyor demek? Çok güzel. Başka soracağım yok.

Savcı yardımcısı dirseğini önündeki bölmeden çekip bir şeyler yazmaya başladı. Aslında bir şey yazdığı yoktu, önündeki notların harflerinin üzerinden giderek yazıyormuş gibi yapıyordu: Savcılarla avukatların, kurnazca sorulmuş bir sorudan sonra, konuşmalarına karşılarındakileri yere çalacak birtakım notlar eklediklerini çok görmüştü.

Başkan hemen dönmedi sanığa. Çünkü o ara gözlüklü mahkeme üyesine, önceden hazırlanıp not edilmiş soruların sorulmasına ne diyeceğini soruyordu. Sonra sanığa döndü:

– Devam edin, sonra ne oldu?

Maslova, kendini biraz toparlamış olarak yalnız başkana bakarak devam etti:

– Eve geldim, diye sürdürdü. Parayı patrona verip yattım. Daha yeni uyumuştum ki bizim Berta uyandırdı beni. "Uyan, uyan, senin tüccar gene geldi." Yanına çıkmak istemedim, ama madam emretti. Bizim kızların hepsine içki ısmarladı. Sonra şarap bitince şarap aldırtmak istedi, ama parası kalmamıştı. Patron güvenemedi ona. –Maslova gene apaçık bir dehşet duymuştu ona derken.– O

zaman o da anahtarını verip otele yolladı beni. Paranın nerede olduğunu, ne kadar alacağımı söyledi. Ben de gittim.

Bu arada başkan solundaki üyeyle alçak sesle bir şeyler konuşuyor, Maslova'nın ne dediğini dinlemiyordu. Ama dinlediğini sansınlar diye Maslova'nın son tümcesini yineledi:

– Siz de gittiniz demek. Sonra ne oldu?

– Bana söyleneni yaptım: Odaya girdim. Yalnız girmedim ama, Simon Mihayloviç'le onu –Boçkova'yı gösterdi başıyla– çağırdım.

Boçkova,

– Yalan söylüyor, odaya adımımı atmadım ben... diye başlamıştı ki susturdular onu.

Maslova yüzünü buruşturdu. Boçkova'ya bakmadan,

– Onların yanında dört on rublelik aldım valizden, dedi.

Gene savcı yardımcısı karıştı söze:

– Kırk rubleyi alırken valizde ne kadar para olduğunu fark etmemiş mi acaba sanık?

Savcı yardımcısının sesini duyunca birden irkildi Maslova. Neden ve nasıl olduğunu bilmiyordu ama bu adamın onun kötülüğünü istediğini hissediyordu.

– Saymadım parayı, diye karşılık verdi. Yalnız bir sürü yüz rublelik gördüm.

– Sanık bir sürü yüz rublelik görmüş... Bunu öğrenmek istemiştim.

Başkan saatine baktıktan sonra sordu:

– Peki, parayı getirdiniz mi sahibine?

– Getirdim.

– Sonra?

– Sonra gene otele götürdü beni.

– İçkisine o tozu nasıl koydunuz?

– Nasıl mı koydum? Basbayağı döktüm içkinin içine, sonra da ona verdim.

– Niçin verdiniz?

Maslova yanıt vermeden derin bir göğüs geçirdi. Bir an sustuktan sonra,

– Bir türlü bırakmıyordu yakamı, dedi. Can sıkmaya başlamıştı artık. Koridora çıkıp Simon Mihayloviç'e, "Bıraksa beni de gitsem,

çok yoruldum," dedim. Simon Mihayloviç, "Biz de bıktık artık," dedi. "Uyku ilacı vermeyi düşünüyoruz ona. Hemen uyur, sen de gidersin." Sevindim, "Çok güzel," dedim. Bunun zararlı bir ilaç olduğunu aklımın ucundan geçirmemiştim. Küçük paketi elime verdi. Odaya girdim, paravananın arkasında yatıyordu. Geldiğimi duyunca konyak istedi. Masanın üzerindeki şişeden iki kadehi doldurdum, biri benim, biri onundu. Onun kadehine ilacı boşalttım, götürüp verdim. İçkisine koyduğum şeyin zehir olduğunu bilsem verir miydim hiç?

Başkan,

– Peki, yüzük nasıl elinize geçti? diye sordu.

– Kendi verdi onu bana.

– Ne zaman?

– Onun odasına gelmiştik. Ben eve dönmek istiyordum. Başıma vurdu, tokamı kırdı. O zaman iyice kızdım, gideceğim diye tutturdum. Gitmeyeyim diye parmağından yüzüğünü çıkarıp verdi bana.

Savcı yardımcısı hafifçe doğruldu gene yerinden, hep o yapmacık içten tavrıyla birkaç soru sormak için izin istedi, izni aldıktan sonra işlemeli yakalığının içinde başını öne eğerek,

– Sanığın Smelkov'un otel odasında ne kadar kaldığını bilmek isterdim, dedi.

Maslova'nın içine gene bir korku düştü. Ürkek bakışlarını savcı yardımcısından çekip başkana doğrulttu.

– Ne kadar kaldığımı bilmiyorum, diye karşılık verdi.

– Sanık, tüccar Smelkov'un odasından ayrıldıktan sonra nereye uğradığını anımsıyor mu acaba?

Maslova bir an düşündükten sonra:

– Yandaki boş odaya uğradım, dedi.

Savcı yardımcısı bu yanıtla ilgilenerek Maslova'ya döndü:

– Niçin uğradınız oraya?

– Üstüme başıma bir çekidüzen vermek, sonra araba beklemek için.

– Peki, sanık bu odadayken Kartinkin de uğramış mı oraya?

– Evet.

– Niçin?

– Tüccarın şişesinin dibinde biraz konyak kalmıştı, onu içtik.

– Birlikte içmişler demek. Çok güzel. Sanık, Simon'la ne konuşmuş o odada?

Maslova'nın kaşları çatıldı birden. Yüzü mosmor oldu. Çabuk çabuk konuşarak:

– Ne mi konuştum? dedi. Hiçbir şey konuşmadım. Olanların hepsini anlattım size. Başka bir şey bilmiyorum. Ne isterseniz yapın... Suçsuzum ben, hepsi bu kadar.

Savcı yardımcısı başkana döndü:

– Başka bir şey sormayacağım, dedi.

Omuzlarını tuhaf bir biçimde kaldırarak konuşmasının taslağına sanığın Simon'la boş bir odaya girdiğini itiraf ettiğini çabuk çabuk yazmaya başladı.

Bir anlık bir sessizlik oldu.

– Söyleyeceklerinizin hepsi bu kadar mı?

Maslova derin bir göğüs geçirdi.

– Her şeyi söyledim, dedi.

Oturdu.

Başkan bunun üzerine önündeki kâğıda bir şey not etti. Sol yanındaki üyenin alçak sesle söylediğine kulak verdikten sonra duruşmaya on dakika ara verdi. Aceleyle kalkıp salondan çıktı. Sol yandaki uzun boylu, sakallı, iri gözleri içtenlikle parlayan üye, başkana midesine hafif bir sancının saplandığını, biraz masaj yapıp ilacını içmek istediğini söylemişti. Duruşmaya ara verilmesinin nedeni buydu.

Yargıçların arkasından jüri üyeleri, avukatlar, tanıklar da kalktılar, önemli bir işin hiç olmazsa bir bölümünü bitirmenin verdiği hazla sağa sola gittiler.

Nehlüdof jüri odasına gitti, orada pencerenin dibine oturdu.

XII

Evet, Katyuşa'ydı bu.

Nehlüdof Katyuşa'yı ilk kez, üniversitenin üçüncü sınıfındayken, toprak mülkiyeti üzerine yapıtını hazırlamak amacıyla yaz tatilini halalarının yanında geçirmeye köye geldiğinde görmüştü.

Genellikle yaz tatillerini annesinin Moskova yakınlarındaki büyük çiftliklerinde annesiyle ablasının yanında geçirirdi. Ama o yıl ablası kocaya varmış, annesi de yurtdışına, kaplıcalara gitmişti. Nehlüdof'unsa yapıtını bitirmesi gerekiyordu. Yazı halalarının yanında geçirmeye karar vermişti. Halalarının köyünde eğlence falan yoktu. Hem halaları çok severlerdi onu. O da halalarını, onların geleneklere bağlı, sade yaşayışlarını severdi.

O yaz Nehlüdof, halalarının yanında, bir gencin, başkalarının uyarmasıyla değil de kendi kendine yaşamın tüm güzelliği ile öneminin, yaşamında kişioğluna düşen görevin anlamının bilincine ilk kez vardığı; kendisinin de dünyanın da kusursuz olma olanağının bulunduğunu gördüğü; hayalinde yaşattığı kusursuzluğa erişeceğine bütün varlığıyla inanarak kendini bu kusursuzluğa adadığı zaman duyduğu o coşkuyu duymuştu içinde. O yıl üniversitede Spencer'ın "Sosyal Denge"sini okumuş, Spencer'ın toprak mülkiyeti üzerine söyledikleri –daha çok, o da büyük bir toprak sahibi kadının oğlu olduğu için– ona hayli etki etmişti. Babası zengin değildi. Ama evlenirken annesine ailesi drahoma olarak aşağı yukarı on bin hektar arazi vermişti. Bir insanın toprak sahibi olmasının kötülüğünü, haksızlığını ilk kez o zaman hissetmişti. Kendini yüce duygulara adamaktan büyük haz duyan bir insan olduğu için toprak mülkiyeti hakkından yararlanmamaya karar vermiş, babasından ona kalan arazisini köylülere dağıtmıştı. Yazmakta olduğu yapıt da bunun üzerineydi.

O yıl köyde halalarının yanında günlerini şöyle geçiriyordu: Sabahları çok erken, bazen saat üçte kalkıyor, kimi zaman sabah sisi daha kalkmadan dağ dibindeki dereye gidip yıkanıyor; güneş doğduktan sonra, ama sabah çiyi otların, çiçeklerin üzerinden henüz kalkmadan eve dönüyordu. Sabah kahvaltısını yaptıktan sonra oturup yapıtı üzerinde çalışmaya ya da yapıtı için bulduğu kaynakları incelemeye başlıyordu. Ama çoğunlukla okumayı ya da yazmayı boş verip gene çıkıyordu evden, kırlarda, koruluklarda dolaşmaya gidiyordu. Öğlen üzeri bahçede bir köşeye uzanıp kestiriyor, yemekte halalarını neşesiyle güldürüp eğlendiriyor, yemekten sonra ya atla dolaşmaya çıkıyor ya da gölde kayıkla geziyordu. Akşamları da ya okuyor ya da halalarıyla oturup onlara kâğıt falı açıyordu. Geceleri çoğunlukla –özellikle ay aydınlık gecelerde– yaşa-

mak sevincini içinde bütün coşkunluğuyla duyduğu için uyku tutmuyordu gözünü. Hayalleriyle, düşünceleriyle baş başa, bazen ortalık aydınlanana dek bahçede dolaşıyordu.

Halalarının yanında ilk ayını böylesine mutlu, huzur içinde geçirdi. Siyah gözlü, her zaman çabuk çabuk yürüyen yarı oda hizmetçisi, yarı besleme Katyuşa'yla hiç ilgilenmemişti bile bu bir ay içinde.

Nehlüdof o zamanlar, küçüklükten beri annesi her şeyiyle ilgilendiği, onu istediği gibi yetiştirdiği için on dokuz yaşında tertemiz bir delikanlıydı. Kadını ancak karısı olarak düşünürdü. Karısı olamayacak bütün kadınlarsa onun için kadın değil, birer insandı. Ama öyle oldu ki o yaz Voznesenye'ye, halalarına bir komşuları kadın geldi. Kadının yanında –ikisi genç kız, biri lisede okuyan oğlan– üç çocuğuyla bir konuğu, köylülükten yükselmiş genç bir ressam vardı.

Çaydan sonra evin önündeki ekini biçilmiş tarlada ebecilik oynamaya başladı çocuklar. Katyuşa'yı da almışlardı oyuna: Birkaç oyundan sonra Nehlüdof'un Katyuşa'yla kaçması gerekmişti. Geldiğinden beri hoşlanırdı Katyuşa'dan Nehlüdof, ama aralarında değişik birtakım ilişkilerin olabileceğini aklının ucundan geçirmemişti.

Neşeli bir genç olan "ebe" ressam –kısa, çarpık, ama güçlü köylü bacaklarıyla çok hızlı koşuyordu– gülerek,

– İşte bunları dünyada yakalayamam, dedi, ayakları takılır da düşerlerse ancak...

– Yakalayamayacaksınız elbette!

– Bir, iki, üç!

Avuç içlerine üç kez vuruldu. Katyuşa gülmemek için kendini güç tutarak Nehlüdof'un kalın elini küçük, yumuşak eliyle sıktı, –kolalı etekliği hışırdaya hışırdaya– sola doğru koşmaya başladı.

Nehlüdof hızlı koşardı. Ressamın onu yakalamasını istemediği için olanca hızıyla koşmaya başladı. Başını çevirip geri baktığında ressamı Katyuşa'nın arkasından koşarken gördü. Ama Katyuşa dolgun, genç bacaklarını çabuk çabuk atarak sola doğru koşuyor, ressamla arayı açıyordu. Önünde, daha önce kimsenin kaçmadığı bir çalılık vardı. Katyuşa Nehlüdof'a bakıp onunla göz göze gelin-

ce başıyla çalılığın arkasına koşmasını işaret etti. Nehlüdof anladı onun bu işaretini, çalılığa doğru koşmaya başladı. Ama çalılığın arkasında Nehlüdof'un bilmediği, üzeri ısırgan otlarıyla kapanmış küçük bir çukur vardı. Ayağı takılıp yüzükoyun yere yuvarlandı. Kollarını sızlattı ısırgan otları. Düşen akşam çiyinden ıpıslak otlar üstünü başını ıslattı. Ama kendi haline gülerek hemen kalktı, gene koşmaya başladı.

Katyuşa sevinçle gülerek uçarcasına ona doğru koşuyordu. Birbirlerine kavuştular, el ele tutuştular.

Katyuşa soluk soluğa, içtenlikle gülümseyerek boşta kalan eliyle koşarken bozulmuş saçını düzeltirken,

– Kazandık, dedi.

Aşağıdan yukarıya Nehlüdof'un gözlerinin içine baktı.

Delikanlı da gülümsedi. Katyuşa'nın elini bırakmadan,

– Orada çukur olduğunu bilmiyordum, dedi.

Genç kız Nehlüdof'a sokuldu. Delikanlı da nasıl olduğunun farkına varmadan başını öne eğdi. Katyuşa geri çekilmedi. Nehlüdof avcunun içindeki yumuşacık eli olanca gücüyle sıktı. Genç kızı dudaklarından öptü.

Katyuşa,

– Hoppala! diye mırıldandı.

Elini hızla çekip koşarak uzaklaştı Nehlüdof'un yanından.

Hemen oradaki leylak ağacının yanına gitti. Artık dökülmeye yüz tutmuş beyaz leylaktan iki küçük dal kopardı. Çiçekleri ateş gibi yanan yüzüne sürterek Nehlüdof'a baktı. Sonra dönüp elini kolunu sallayarak öteki çocukların yanına yürüdü.

O günden sonra Nehlüdof'la Katyuşa arasındaki ilişki değişmişti. Birbirine tutkun tertemiz bir delikanlıyla gene öyle bir kızın arasındaki ilişkiydi artık bu.

Katyuşa odaya girdiğinde ya da Nehlüdof onun beyaz önlüğünü ta uzaktan gördüğünde delikanlı için her şey birdenbire aydınlanıveriyordu sanki. İlgi çekici, insana neşe verici oluyordu. Daha bir mutlu hissediyordu kendini delikanlı. Katyuşa da aynı durumdaydı. Katyuşa'nın odaya girmesi ya da onun yakınında bir yerde bulunması değildi yalnızca, Nehlüdof'u böylesine heyecanlandıran. Katyuşa'yı düşündükçe de aynı duygu dolduruyordu içini. Katyu-

şa da Nehlüdof'u düşündükçe öyle oluyordu. Delikanlı annesinden kötü bir mektup aldığı, yapıtı üzerinde çalışması iyi gitmediği ya da gençlere özgü o nedensiz can sıkıntısı içine çöktüğü zamanlar Katyuşa'yı, biraz sonra onu göreceğini düşünmesi her şeye yetiyor, can sıkıntısı bir anda dağılıyordu.

Katyuşa'nın çok işi vardı evde. Ama hepsini yetiştiriyor, boş zamanlarında da okuyordu. Nehlüdof, o sıralar okuduğu kitapları, Dostoyevski'yi, Turgenyev'i veriyordu ona. En çok Turgenyev'in *Sessizlik*'i hoşuna gitmişti. Koridorda, balkonda, avluda karşılaştıklarında ayaküstü konuşabiliyorlardı ancak. Bazen de Nehlüdof halalarının yaşlı oda hizmetçileri Matryona Pavlovna'nın odasına –Katyuşa da o odada kalıyordu– kıtlama çay içmeye uğradığında görüşüyorlardı. Matryona Pavlovna'nın yanındaki konuşmaları en tatlı olanlarıydı. Yalnız başlarına, yanlarında kimse yokken konuşurken sıkılıyorlardı. Gözleri ağızlarının söylediğinden bambaşka, çok daha önemli şeyler söylemeye başlıyordu. Dudakları büzülüyordu, bir tuhaf oluyorlar, birbirlerinin yanından uzaklaşmak için acele ediyorlardı.

Nehlüdof'un Katyuşa'yla arasındaki bu tür ilişkileri, onun halalarının yanındaki birinci konukluğu boyunca sürdü. Bu ilişkiler halaların gözünden kaçmamış, onları hayli telaşlandırmıştı da. Yaşlı kadınlar bu durumu yurtdışındaki Yelena İvanovna'ya, Nehlüdof'un annesine bile yazmışlardı. Mariya İvanovna hala Dmitri'nin Katyuşa'yla işi ilerleteceğinden korkuyordu. Ama yersizdi bu korkusu: Nehlüdof'un içindeki, ancak tertemiz bir yüreğin duyabileceği çeşidinden bir sevgiydi. Onu da Katyuşa'yı da basitleşmekten koruyabilecek bir sevgi... Genç kızı elde etmeyi aklının köşesinden geçirmediği gibi, Katyuşa'yla aralarında böyle bir şeyin geçebileceği düşüncesi bile dehşet veriyordu ona. İnce duygulu Sofya İvanovna'nın endişeleriyse çok daha yerindeydi: Kendi başına buyruk, her zaman dediğim dedik diyen Dmitri'nin bu kıza tutulup soyunun sopunun nereden geldiğine bakmadan onunla evlenmeyi aklına koymasından korkuyordu.

O zaman Nehlüdof Katyuşa'yı sevdiğini açık seçik bilseydi ya da birisi çıkıp onun böyle bir kızla kaderini birleştirmemesi gerektiğini, birleştiremeyeceğini söyleseydi her şeyde kendi bildiğini oku-

yan bu genç kolaylıkla, sevdiği bir kızla –kız neyin nesi olursa olsun– evlenmemesi için ortada bir nedenin olmadığına karar verirdi. Ama halaları bu endişelerinden hiç söz etmediler ona. O da sevdiğini bilmeden ayrıldı köyden.

Nehlüdof Katyuşa'ya olan bu duygusunun, o zamanlar tüm varlığını dolduran yaşama sevincinin –o neşeli, sevimli kız da paylaşıyordu bu yaşama sevincini– bir sonucu olduğunu sanıyordu. Ama Katyuşa, halalarıyla taşlıkta durmuş, dolu dolu, simsiyah, biraz şehla gözleriyle onu yolcu ederken Nehlüdof, bir daha hiç sahip olamayacağı çok hoş, değerli bir şeyi bırakıp gitmekte olduğunu hissetmiş, derin bir kedere kapılmıştı.

İki tekerlekli arabaya binerken Sofya İvanovna'nın şapkasının üstünden,

– Hoşça kal Katyuşa, demişti. Her şey için çok çok teşekkürler.

Katyuşa kulağa hoş gelen o okşayıcı sesiyle,

– Güle güle Dmitri İvanoviç, demişti.

Sonra da gözlerinde biriken yaşları tutup doyasıya ağlamak için içeri koşmuştu.

XIII

Bu ayrılıştan sonra üç yıl görmedi Katyuşa'yı Nehlüdof. Ancak üç yıl sonra, subaylığa atanmış, orduya katılmaya giderken, üç yıl öncekinden bambaşka bir insan olarak yolu üzerindeki halalarının köyüne uğradığında gördü onu.

O zamanlar dürüst, her iyi iş uğruna kişisel çıkarlarını vermeye hazır, soylu bir gençti. Oysa şimdi yalnız kendi zevkini düşünen, ahlâksız, bencil bir insan olmuştu. O zamanlar yaşam onun için her şeyini heyecanla, sevinçle anlamaya çalıştığı bir sırdı. Şimdiyse yaşam apaçıktı önünde. İçinde yaşadığı koşullardan başka bir şey değildi. O zamanlar doğayla, yaşayan, düşünen, hisseden insanlarla haşır neşir olmasıydı gerekli, önemli olan (felsefe, şiir)... oysa şimdi insanlarla olan birtakım ilişkileri, arkadaşlarıyla yakınlığıydı gerekli, önemli olan. O zamanlar kadın esrarlı, hoş bir yaratıktı onun için; şimdi yakın akrabası kadınlardan ve dostlarının

karıları dışındakiler aynı anlamı taşıyorlardı gözünde: Kadın, kişiye zevk veren araçların içinde en hoş olanıydı. O zamanlar parası çoktu. Annesinin verdiği paranın üçte biri bile çok gelirdi ona. Babasından ona miras kalan araziyi köylülere dağıtabilirdi. Oysa şimdi annesinin ayda verdiği bin beş yüz ruble yetmiyordu ona. Para yüzünden sık sık tatsız tartışmalar geçiyordu aralarında. O zamanlar gerçek *ben* olarak ruhsal yapısını sayardı, şimdiyse sağlıklı, dinç, yaşayan *ben*'di onun için gerçek olan.

Bu korkunç değişim, onda sırf kendine olan inancını yitirip, başkalarına inanmaya başladığı için olmuştu. Kendine inanmayı bırakıp başkalarına inanmaya başlamasının nedeni, kişinin kendine inanarak yaşamasının son derece güç olmasıydı: Kendine inanarak yaşayabilmesi için kişinin bütün sorunları, küçük hazlar peşindeki yaşayan *ben*'in istediği gibi değil, hatta çoğunlukla onun istediğinin tam tersine çözümlemesi gerekir. Öte yandan, başkalarına inanırsa çözümleyeceği hiçbir şey yoktur. Her şey çözümlenmiştir, hem de yaşayan *ben*'in istediği gibi. Dahası var, kendine inanarak yaşarken çevresindeki insanların eleştirileriyle karşı karşıya kalıyordu hep. Oysa başkalarına inanmaya başlayalı beri herkes övüyordu onu.

Düşüncelere daldığı, okuduğu ya da Tanrı'dan, gerçeklerden, zenginlikten, yoksulluktan söz etmeye başladığı zaman çevresindekiler yersiz, hatta gülünç buluyorlardı bu konuşmalarını. Annesiyle teyzesi sevgi dolu bir sitemle *notre cher philosophe*[6] diyorlardı. Gelgelelim, roman okuduğu, açık öyküler anlattığı, Fransız tiyatrosunda müzikli hafif güldürü oyunlarına gittiği, bu oyunları neşeli bir dille ona buna anlattığı zamanlarsa göklere çıkarıyorlardı onu. Böyle olmasını söylüyorlardı. Gereksinimlerini biraz kısması gerektiği düşüncesiyle eski paltoyla dolaştığı, şarap içmediği zamanlar bunu tuhaf karşılıyorlar, kendini göstermek için orijinallik olsun diye böyle yaptığını söylüyorlardı. Av için ya da kendine güzel, pahalı bir ev döşemek için büyük paralar harcayınca zevkini övüyorlar, ona değerli şeyler armağan ediyorlardı. Günahsız olduğu, evleninceye dek öyle kalmayı düşündüğü zamanlar onun sağlığından endişe ediyorlardı. Annesi, oğlunun gerçek bir erkek ol-

6 (Fr.) Değerli feylesofumuz.

duğunu, arkadaşının elinden bir Fransız kadınını aldığını öğrenince üzülmek şöyle dursun, sevinmişti bile. Katyuşa olayını, oğlunun bir zamanlar bu kızla az kaldı evleneceğini düşündükçe dehşete kapılıyordu prenses.

Nehlüdof'un reşit olunca babasından ona kalan küçük araziyi, toprak mülkiyetinin haksızlık olduğuna inandığı için köylülere dağıtması da annesini, akrabalarını dehşete düşürmüştü. Bu davranışı sürekli bir paylama, alay konusu olmuştu yakınları arasında. Durmadan, toprak sahibi olan köylülerin durumlarının düzelmediğini, tam tersine köylerinde üç meyhane açıldığını, çalışmayı hepten bıraktıkları için daha da yoksullaştıklarını anlatıyorlardı ona. Nehlüdof muhafız alayına girip yüksek çevreden arkadaşlarıyla çılgın bir yaşam sürmeye, çok para harcamaya başlayınca ise hiç üzülmedi annesi. Bunun olağan, hatta güzel bir şey olduğunu söylemeye başladı.

Önceleri bunlara karşı durmaya çalıştı Nehlüdof. Ama çok güçtü karşı durmak. Çünkü kendine inanarak iyi saydığı her şey çevresindeki insanlarca kötü, tersine kötü saydığı her şey de iyi sayılıyordu. Sonunda pes etti. Kendine inanmayı bırakıp başkalarına inanmaya başladı. Başlangıçta bu değişiklik hiç de hoş bir şey değildi Nehlüdof için, ama çok sürmedi bu. Sigara, içki içmeye başlayınca ona ağır gelen bu duygusu hemen kayboluverdi. Dahası, içinde oldukça büyük bir hafiflik hissetti.

Nehlüdof, kişilik yapısının sonucunda, çevresindekilerin doğru bulduğu bu yaşama bütün benliğiyle bıraktı kendini. Başka bir şey isteyen içindeki sesi de bastırdı. Petersburg'a taşındıktan sonra başlamıştı bu onda, askerliğe girmesiyle de tamamlanmıştı.

Askerlik, bomboş bir yaşayışı gerektirdiği, yani akla uygun, yararlı bir işle uğraşmayı, insanlık görevlerini kaldırıp yerine yalnızca şartlı bir alay, üniforma, sancak onuru, başkalarına karşı sınırsız bir hakimiyet, üstlerine ise ancak kölelerde görülebilecek bir baş eğiş getirdiği için insanları çoğunlukla bozar.

Ne var ki üniforma, sancak onuruyla, zorbalığıyla, başkalarını öldürmeye izin vermesiyle zaten kötü olan askerliğe bir de ancak zengin ve ünlü subayların görev alabildiği muhafız alaylarındaki zenginlik, çar ailesine yakınlık gibi bozukluklar da eklenin-

ce bu bozukluk muhafız alaylarında görevlilerde çılgın bir bencillik derecesine varır. Askerliğe girmesinden, bütün arkadaşları gibi yaşamaya başlamasından sonra bu çılgın bencilliğe Nehlüdof da kaptırdı kendini.

Başkalarınca dikilmiş, temizlenmiş resmi giysiyle, miğferle, gene başkalarınca yapılmış, temizlenmiş, ona hazır olarak verilmiş silahı kuşanıp, gene başkalarının eğittiği, beslediği güzel atlara binip denetime ya da eğitime çıkmaktan, kılıcını sallayarak dörtnala gitmekten, ateş etmekten, ateş etmeyi başkalarına öğretmekten başka işi yoktu. Başka bir şey yapmıyordu. Üstelik en saygıdeğer kimseler, gençler, ihtiyarlar, çar da çarın yakınları da bu işini yalnızca iyi bulmakla kalmıyorlar, övünüyorlardı da. Akşamların gözde, beğenilen, önemli sayılan uğraşı subay kulüplerinde ya da en pahalı içkili gazinolarda toplanıp yemek yemek, özellikle içki içmek, nereden geldiğini bilmediği paraları har vurup harman savurmaktı. Sonra tiyatroya, baloya, kadınlara gitmek; sabah olunca da gene ata binmek, kılıç sallamak, dörtnala sürmek atı, akşam olunca gene içkiye, kâğıt oyununa, kadınlara su gibi para harcamak.

Bu türlü yaşayışın askerler üzerinde kötü etkisinin başlıca nedenlerinden biri de asker olmayan bir kimsenin böyle bir yaşam sürecek olsa ruhunun derinliklerinde bundan utanmamasının olanaksız olduğudur. Askerlerse bunun böyle olmasının zorunlu olduğu kanısındadırlar. –Özellikle savaş zamanında– Böyle yaşamaktan gurur bile duyarlar. Türklerle savaşın başlamasından sonra orduya giren Nehlüdof da öyleydi işte. "Savaşta canımızı vermeye hazırız. Onun için böyle, hiçbir şeyi umursamadan, çılgınca yaşamamız hoş görülmelidir. Böyle yaşamak zorundayız. Yaşayacağız da."

O sıralar böylesine fırtınalıydı Nehlüdof'un düşünceleri. Eskiden önünde gördüğü bütün ahlâk engellerinden kurtulmanın verdiği coşkunluğu damarlarında hissediyordu. Çılgın bir bencillik içindeydi.

Üç yıl sonra halalarına uğradığında da öylesine bencildi.

XIV

Nehlüdof halalarına, köy yolu üzerinde olduğu, yaşlı kadınlar ona uğraması için birkaç kez mektup yazdıkları, en önemlisi de Katyuşa'yı görmek için uğramıştı. Katyuşa'ya karşı kötü bir niyeti belki daha köye uğramaya karar verdiği zaman vardı ruhunun derinliklerinde. Gemi azıya almış yaşayan "ben" fısıldamıştı kulağına bu niyeti belki. Ama bunun farkında değildi. Bir zamanlar öylesine mutlu olduğu yerlerde dolaşmak istemişti canı yalnızca. Biraz gülünç, ama sevimli, iyi yürekli, onu çok seven, çok beğenen halalarını görmek, onda öylesine tatlı bir anı bırakan cana yakın Katyuşa'yla konuşmak istemişti canı.

Martın sonlarında, Kutsal Cuma günü geldi. Bardaktan boşanırcasına yağmur yağıyordu. Yollar diz boyu çamurdu. İliklerine kadar ıslanmış, soğuktan donmuştu. Ama o sıralar her zaman olduğu gibi neşeli, canlıydı gene. Halalarının tuğla bir duvarla çevrili eski evlerinin çatısından dökülmüş karların küme küme durduğu tanıdık avlusuna girerken "Hâlâ onların yanında mı çalışıyor acaba?" diye düşünüyordu Nehlüdof. Çıngırak sesine Katyuşa'nın koşarak dışarı fırlayacağını umuyordu. Ama hizmetçiler bölümünün kapısına eteklerini toplamış, ellerinde kovalarla –besbelli yerleri yıkıyorlardı– yalınayak iki kadın çıktı. Büyük kapıda da yoktu Katyuşa. Yalnız uşak Tihon çıkmıştı oradan. Önünde önlük vardı. O da temizlik yapıyor olmalıydı. İpek giysisiyle, başında başörtüsüyle Sofya İvanovna da çıktı. Yeğenini öperken,

– Ne iyi ettin geldiğine! dedi. Mariya teyzen biraz rahatsız. Kilisede yoruldu bugün. Kutsal ekmek yiyip kutsal şaraptan içtik.

Nehlüdof Sofya İvanovna'nın elini öperken,

– Nasılsınız Sonya Halacığım? dedi. Bağışlayın, ıslandınız benim için.

– Hemen odana çık. Sırılsıklam olmuşsun. Sevsinler bıyıklarını... Katyuşa! Katyuşa! Hemen kahve hazırla.

Koridordan insanın kulağını okşayan tanıdık bir ses duyuldu:

– Hemen!

Nehlüdof'un yüreği sevinçle ürperdi. "Buradaymış!" Bulutların ardından ansızın güneş gözükmüştü sanki.

Tihon'la eski odasına çıkarken dudaklarında sevinç dolu bir gülümseme vardı Nehlüdof'un.

Tihon'a Katyuşa'yı sormak istiyordu: "Ne yapıyor Katyuşa? Nasıl? Evlenmeye niyeti yok mu?" Ama Tihon öylesine saygılı, aynı zamanda ağırbaşlıydı, ibrikle ona su dökmek için öylesine diretmişti ki Nehlüdof Katyuşa'yı soramamıştı. Yalnızca torunlarını, Bratseva kısrağını, Polkan'ı –kocaman bir çoban köpeğiydi bu– sordu. Geçen yıl kudurup ölen Polkan dışında hepsi sapasağlamdı.

Islak çamaşırlarını çıkarmış, yenilerini giyiniyordu ki koridorda çabuk yürüyen birisinin ayak sesini duydu Nehlüdof. Sonra kapıya vuruldu. Bu ayak sesini, kapıya vuruşu tanımıştı. Yalnız o böyle yürür, kapıya vururdu.

Islak paltosunu omuzlarına alıp kapıya yaklaştı.

– Giriniz.

Oydu! Katyuşa! Eskisinden daha da tatlıydı şimdi. Hafif şehla, simsiyah, içten bakışlı, gülen gözleri gene öyle aşağıdan yukarı bakıyorlardı. Eskisi gibi tertemiz, beyaz bir önlük vardı üzerinde gene. Hanımının verdiği, kâğıdı yeni açılmış kokulu bir sabunla iki havlu getirmişti: Biri büyük bir Rus havlusu, öteki kalın yüz havlusuydu. Üzerinde yazılarıyla hiç kullanılmamış sabun da havlular da Katyuşa'nın kendi de tertemiz, taptaze, el değmemişti, hoştu. O sevimli, ıslak, kırmızı dudakları eskiden olduğu gibi Nehlüdof'u görünce sevinçten büzülmüştü gene. Güçlükle,

– Hoş geldiniz Dmitri İvanoviç! diyebildi.

Kulaklarına kadar kızardı.

Nehlüdof,

– Sağ ol... Sağ olun... dedi.

Katyuşa'ya "sen" mi "siz" mi desin, bilmiyordu. Genç kız gibi o da kızardı.

– İyisiniz değil mi? diye sürdürdü konuşmasını. Sağlığınız da yerindedir umarım.

– Tanrı'ya şükürler olsun...

Sabunu masanın, havluları da koltuğun kenarına koyarken,

– Buyurun, diye ekledi Katyuşa. Halanız sevdiğiniz gül sabununu yolladı size.

Tihon, Nehlüdof'un kapağı açık, içi gümüş işlemeli, bir sürü şişe, fırça, koku, tuvalet takımı dolu çantasını gururla göstererek,

– Kendilerinin vardı, dedi.

– Halama teşekkürlerimi bildirin, dedi Nehlüdof. Ne iyi etmişim buraya uğradığıma!

Ruhunda eskisi gibi bir aydınlığın, huzurun doğduğunu hissetmişti o anda.

Katyuşa Nehlüdof'un bu sözüne karşılık yalnızca gülümsedi. Çıktı.

Yeğenlerini her zaman çok seven yaşlı kadınlar bu gelişinde daha içten karşılaşmışlardı onu. Dmitri savaşa gidiyordu. Orada yaralanabilir ya da ölebilirdi. Bu duygulandırıyordu yaşlı kadınları.

Nehlüdof, halalarının yanında bir gün kalmayı düşündüğü için yolculuğunu ona göre ayarlamıştı. Ama Katyuşa'yı görünce iki gün sonraki yortuya kadar kalmaya razı olmuş, Odesa'da buluşacağı arkadaşı Şenbok'a bir telgraf çekip onu da halalarının köyüne çağırmıştı.

Katyuşa'yı görür görmez ona eskiden duyduğu aynı duyguyu duymuştu gene Nehlüdof. Katyuşa'nın beyaz önlüğünü görünce elinde olmadan heyecanlanıyordu gene. Onun ayak sesini, gülüşünü duyunca bir sevinç dolduruyordu içini. Kömür gibi simsiyah gözlerine –özellikle gülümserken– duygulanmadan bakamıyor, her karşılaşmalarında onun kızardığını görünce elinde olmadan o da kızarıyordu. Katyuşa'ya tutulduğunu hissediyordu. Ama eskisine, aşkı esrarlı bir şey sandığı zamanlardaki tutkusuna hiç benzemiyordu bu. Sevdiğini kendi kendine bile itiraf etmekten çekindiği, insanın hayatta bir kez sevebileceğine inandığı zamanlar bambaşka bir tutkusu vardı. Oysa şimdi sevdiğini biliyor, buna seviniyordu da; –kendinden gizlese bile– aşkın ne olduğunu, sonundan neler çıkabileceğini aşağı yukarı kestiriyordu.

Her insanın olduğu gibi Nehlüdof'un da iki kişiliği vardı: Birincisi kendine, insanlara iyilik getirecek iyilikler arayan ruhsal kişiliği; öteki, yalnız kendi için iyilik arayan, bunun için bütün insanların iyiliğini yele vermeye hazır yaşayan kişiliği. O sıralar Petersburg yaşantısıyla askerliğin onda yarattığı çılgın bencilliği, o yaşayan kişiliği etkisi altına almıştı Nehlüdof'u. Ruhsal kişiliğini bütünüyle bastırmıştı. Ama Katyuşa'yı görüp bir zamanlar bu kıza bes-

lediği duyguyu gene duyunca ruhsal kişilik başını kaldırmış, hakkını aramaya başlamıştı. Yortuya dek geçen o iki gün Nehlüdof'un içinde, onun bilmediği bir savaş sürüp gitti.

Buradan çekip gitmesinin gerektiğini, halalarının yanında daha kalmasının bir gereği olmadığını hissediyor, bunun sonunun hiç de iyiye varmayacağını biliyor, ama bu durumdan çok hoşlandığı için bunu kendi kendine söylemiyor, kalıyordu.

Paskalya'dan bir gün önce, cumartesi akşamı papaz iki yardımcısıyla geldi. Halaların eviyle kilise arasındaki üç verstalık yolu kızaklarıyla çok güç geldiklerini söylüyorlardı. Sabah ayinini burada yapmak için gelmişlerdi.

Nehlüdof halalarıyla, hizmetçilerle birlikte katıldı ayine –ama buhurdanlıkları götürüp getiren kapının dibindeki Katyuşa'dan ayırmıyordu gözünü–, papazla halalarının yortularını kutladıktan sonra gidip yatmaya hazırlanıyordu ki Mariya İvanovna'nın yaşlı oda hizmetçisi Matryona Pavlovna'yla Katyuşa'nın kiliseye yortu çöreği götürmeye hazırlandıklarını duydu. "Ben de gideyim," diye geçirdi içinden.

Yolun arabayla da kızakla da gidilecek gibi olmadığını bildiği için, kendi evindeymiş gibi, nedense "Bratseva" diye çağrılan kısrağı onun için hazırlamalarını söylemişti hizmetçilere. Sonra her yanı sırmalı resmi giysisini, üzerine de paltosunu giydi. Durduğu yerde duramayan, kişneyen yaşlı kısrağa bindi. Karanlıkta yer yer su birikintilerinin kapladığı karlı yola çıktı.

XV

Bu sabah ayini Nehlüdof'un belleğinde her zaman parlak, güçlü bir anı olarak kalmıştır.

Bazı yerlerde beyazlığını gösteren karın aydınlattığı zifirî karanlıkta, kilisenin çevresinde yanan kandilleri görünce kulaklarını diken atın üzerinde sulara bata çıka kilisenin avlusuna girdiğinde içeride ayin başlamıştı.

Mariya İvanovna'nın yeğenini tanıyan köylüler attan inebilmesi için kuru bir yere getirdiler onu. Hayvanı bağlamak için alıp

götürdü biri. Yol gösterdiler ona. Kiliseye girdi. İçerisi çok kalabalıktı.

Sağ yanda erkekler vardı: Yaşlılar köy dikimi kaftanlarını, çizmelerini giymişlerdi. Gençler kaba kumaştan, yeni paltolarını giymiş, bellerine parlak kuşaklar bağlamış, çizmelerini ayaklarına geçirmişlerdi. Sol yanda kadınlar oturuyorlardı: Kırmızı ipek başörtülü, ucuz cinsinden kadife pelerinli; yeşil, mavi, kırmızı, kül rengi eteklikli, potinli kadınlar... Daha bir alçakgönüllü olan beyaz atkılı, gri mantolu, eski, ev dokuması ipek entarili, potinli ya da çizmeli yaşlı kadınlar biraz arkada oturuyorlardı. Erkeklerin de kadınların da aralarında bayramlıklarını giymiş çocuklar dikiliyorlardı. Erkekler başlarını sallayarak haç çıkarıyor, başlarını öne eğiyorlardı. Kadınlarsa –özellikle yaşlı olanları– donuk bakışlarını önünde mumlar yanan bir tasvire dikmiş, parmaklarını birleştirdikleri sağ ellerini önce alınlarına, sonra omuzlarına, daha sonra da karınlarının üzerine, bir şeyler mırıldanarak olanca güçleriyle bastırıyorlar, öne eğiliyorlar ya da yere diz çöküyorlardı. Çocuklar, kendilerine bakıldığında büyüklerini taklit ederek ağırbaşlılıkla dua etmeye başlıyorlardı hemen. Altın işlemelerle süslü tasvir duvarı, önünde yanan altın altlıklı büyük mumların ışığında pırıl pırıldı. Ortadaki avizenin bütün mumları yakılmıştı. Koronun balkonundan gönüllü şarkıcıların inceli kalınlı, insana huzur veren sesleri geliyordu.

Nehlüdof öne geçti. Ortada saygıdeğer kişiler oturuyordu: Yanında karısı, denizci ceketi giymiş oğluyla bir toprak sahibi, komiser, telgrafçı, çizmeli bir tüccar, madalyaları göğsünde başçavuş; tasvir duvarının sağında, toprak sahibinin karısının hemen arkasında pembe entarisi, kenarı püsküllü beyaz şalıyla Matryona Pavlovna ve beyaz giysili, beline mavi bir kuşak, siyah saçlarına da kırmızı bir kurdele bağlamış Katyuşa oturuyordu.

Her şeyde bir bayram havası, neşe, görkem vardı: Boyunlarında altın haçlarıyla parlak cüppelerinin içinde papazlar da papaz yardımcısı da zangoçlar da bayramlıklarını giyinmiş, saçları yağlı gönüllü şarkıcılar da neşeliydiler. Bayram şarkılarının oynak havalarında da ellerindeki üç renkli mumlarla papazların durmadan halkı kutsamasında da herkesin hep bir ağızdan, "İsa dirildi, İsa dirildi!" diye bağırmasında da insanı heyecanlandıran bir şey vardı.

Her şey güzeldi. Ama beyaz giysisi, mavi kuşağı, siyah saçlarındaki kırmızı kurdelesi, heyecanla parlayan gözleriyle Katyuşa hepsinden güzeldi.

Nehlüdof, biraz önce yanından geçerken Katyuşa'nın başını çevirip ona bakmamış olsa bile onu gördüğünü fark etmişti. O anda konuşmak istemişti onunla. Ama söyleyebileceği bir şey yoktu. Ama birden aklına geldi, tam yanından geçerken,

– Halam orucunu ikinci sabah ayininden sonra bozacağını söyledi, diye fısıldadı.

Nehlüdof'a bakınca her zaman olduğu gibi gene kıpkırmızı oldu Katyuşa'nın sevimli yüzü. Sevinçle gülümseyerek, aşağıdan yukarı içtenlikle baktı Nehlüdof'un yüzüne.

– Biliyorum, dedi.

O anda, elinde bakır kahve cezvesiyle halkın arasından geçen zangoç, eteğinin ucuyla Katyuşa'ya çarptı. Zangoç –Nehlüdof'a saygı göstermek amacıyla olacak– çevresinden dolaşırken başını çevirip Katyuşa'ya bakmadığı için çarpmıştı ona. Nehlüdof şaşırmıştı: Bu zangocun, oradaki, hatta evrendeki her şeyin Katyuşa için var olduğunu, evrende her şeyin önemsenmeyebileceğini, ama Katyuşa'yı önemsememesinin olmayacağını, çünkü onun evrenin merkezi olduğunu anlayamaması, sezinleyememesi garibine gitmişti. Tasvir duvarında altın onun için parlıyordu; büyük avizedeki, şamdanlardaki mumlar onun için yanıyordu, "Rabbimizin günüdür bugün, sevinin ey insanlar!" diye söylenen bu neşeli ilahiler onun içindi. Dünyadaki iyi şeylerin hepsi onun için yaratılmıştı. Bunu Katyuşa'nın kendisi de biliyor gibi geliyordu Nehlüdof'a. Onun beyaz giysi içindeki duruşuna, sevinç okunan yüzüne, bakışlarından ikisinin ruhunda da aynı heyecanın olduğu anlaşılan gözlerine bakınca sezinlemişti bunu Nehlüdof.

Birinci ayinle ikincisi arasında dışarı çıktı Nehlüdof. Köylüler yol açıyorlardı ona. Öne eğilerek selam veriyorlardı. Bazıları tanıyor, bazıları da "Kimdir?" diye soruyordu yanındakilere. Kapının önünde durdu Nehlüdof. Dilenciler hemen toplandı çevresine. Para çantasındaki bütün bozukluğu dağıttı onlara, merdivenden indi.

Ortalık biraz aydınlanmıştı. Ama güneş doğmamıştı daha. Kilisenin avlusundaki mezarların arasında köylüler dolaşıyorlardı.

Katyuşa içeride kalmıştı, Nehlüdof durmuş, onun çıkmasını bekliyordu.

Halk kapıdan çıkıyor, çizmelerinin kabaralarıyla taşlara vura vura merdivenlerden iniyor, avluya, mezarların arasında dağılıyordu.

Mariya İvanovna'nın ihtiyarlıktan eli ayağı titreyen yaşlı şekercisi geldi Nehlüdof'un yanına. Yortusunu kutladı. İpek başörtüsünün altından buruş buruş gerdanı sarkan yaşlı karısı da geldi. Bohçasından çıkarıp haşlanmış bir yumurta verdi ona. O arada boylu poslu, yeni paltolu, genç bir köylü yaklaştı onlara gülümseyerek. Gözlerinin içi gülüyordu adamın.

– Yortunuz kutlu olsun, dedi.

Nehlüdof'un yanaklarından sağlıklı dudaklarıyla üç kez öptü. Adamın o hoş köylü kokusu Nehlüdof'un burnuna gelmiş, kıvırcık sakalları dudaklarına batmıştı.

Nehlüdof köylüyle öpüşüp bir yandan da onun verdiği koyu kahverengi yumurtayı alırken Matryona Pavlovna'nın parlak giysisiyle kırmızı kurdele bağlı simsiyah, tatlı bir baş gözükmüştü kilisenin kapısında.

Katyuşa önünde yürüyenlerin başları arasından hemen görmüştü Nehlüdof'u. Yüzünün bir anda sevinçle nasıl parladığı kaçmamıştı genç adamın gözünden.

Kapının önünde durdular. Dilencilere sadaka vermeye başladılar. Kıpkırmızı burunlu, pis bir dilenci geldi Katyuşa'nın yanına. Katyuşa elindeki küçük bohçadan bir şey alıp verdi ona. Sonra yaklaştı, üç kez öpüştü dilenciyle. Yüzünde iğrendiğini gösteren en küçük bir belirti yoktu. Tam tersine, gözlerinin içi gülüyordu gene. Dilenciyle öpüşürken Nehlüdof'la göz göze geldiler. Bakışıyla, "İyi mi yapıyorum?" diye soruyordu ona sanki.

"İyi yapıyorsun canım, senin yaptığın her şey iyidir, güzeldir; seviyorum her yaptığını."

Merdivenden indiler. Nehlüdof Katyuşa'nın yanına gitti. Yortusunu kutlamak değildi niyeti. Ona yakın olmak istemişti canı.

Matryona Pavlovna bugün herkes birdir anlamına gelen bir gülümsemeyle başını öne eğerek,

– İsa dirildi! dedi.

Ağzını avcunun içindeki mendiliyle sildikten sonra dudaklarını Nehlüdof'a uzattı.

Nehlüdof yaşlı kadını öperken,

– Kutlu olsun, dedi.

Sonra dönüp Katyuşa'ya baktı. Genç kızın yüzü birden kıpkırmızı oldu. Hemen Nehlüdof'a yaklaştı.

– Yortunuz kutlu olsun, Dmitri İvanoviç.

– Senin de, dedi Nehlüdof.

İki kez öpüştüler. Bir an bir kez daha öpüşmeleri gerekiyor mu diye düşünüyormuş gibi duraladılar. Sonra gerektiğine karar vermiş gibi üçüncü kez öpüştüler, ikisi de gülümsedi.

Nehlüdof,

– Papazın yanına gitmeyecek misiniz? diye sordu.

Katyuşa, ona mutluluk veren ağır bir işi bitirmiş gibi derin bir soluk aldıktan sonra; sevgi dolu, masum, uysal bakışını Nehlüdof'un gözlerinin içine dikip,

– Hayır, Dmitri İvanoviç, dedi. Burada kalacağız biz, oturacağız.

Kadınla erkek arasındaki aşkta, her zaman bu sevginin doruğa vardığı, aklı mantığı kabul etmediği bir an vardır. Nehlüdof için de bu an o kutsal yortu pazarıydı. Şimdi Katyuşa'yı anımsadığı zamanlar, kilisenin avlusunda öpüşmeleri, onunla ilgili anılarının tümünün üstüne çıkıyordu. Simsiyah, pırıl pırıl saçları geliyordu gözünün önüne. Sağlıklı bedeniyle küçük göğüslerini tertemiz saran beyaz giysisi, yüzünün o pembe beyazlığı, uykusuzluktan baygın bakışlı, parlak, hafif şehla, simsiyah gözleri; bir de her halindeki en önemli özelliği: Yalnız ona karşı değil –biliyordu bunu Nehlüdof–, dünyadaki iyisiyle kötüsüyle –biraz önce öpüştüğü dilenciye de– her şeye, herkese karşı beslediği yürekten sevginin temizliği...

Katyuşa'da bu sevginin olduğunu biliyordu Nehlüdof. Çünkü o gece de o sabah da aynı sevgiyi kendi içinde hissetmiş, bu sevginin Katyuşa'yla onu birbirine bağladığını anlamıştı.

Ah! O geceki duygusu keşke değişmeseydi hiç! Şimdi jüri odasında pencerenin dibinde otururken "Evet," diye düşünüyordu, "o korkunç şey Paskalya'dan sonra oldu!"

XVI

Kiliseden döndükten sonra biraz güç toplamak için halalarıyla oruç bozdu. Alayda edindiği alışkanlıkla votka bira içti. Sonra odasına çekilip soyunmadan yattı uyudu. Odasının kapısına vurulmasıyla uyandı birden. Vuruşundan, gelenin Katyuşa olduğunu anlamıştı. Gerinerek, gözlerini ovuşturarak doğruldu yerinden.

– Katyuşa, sen misin? diye seslendi. Girsene.

Ayağa kalktı. Katyuşa araladı kapıyı.

– Yemeğe çağırıyorlar sizi, dedi.

Gene aynı beyaz giysi vardı üzerinde. Ama başındaki kurdeleyi çıkarmıştı. Nehlüdof'un gözlerine bakınca ona olağanüstü, mutlu bir şeyi haber veriyormuş gibi sevinçle aydınlanmıştı yüzü.

Nehlüdof saçlarını taramak için tarağı alırken,

– Hemen geliyorum, dedi.

Katyuşa'nın dönüp gitmesi gerekiyordu. Ama gitmiyordu. Nehlüdof fark etti bunu. Tarağı bırakıp ona doğru yürüdü. Ama Katyuşa birden döndü o anda, her zamanki hafif, çabuk adımlarıyla koridorun yol halısı üzerinde uzaklaştı.

Nehlüdof, "Ne aptalım," diye mırıldandı kendi kendine. "Niçin durdurmadım onu?"

Arkasından koştu.

Ne istiyordu ondan? Bunu kendi de bilmiyordu. Odasına girdiğinde Katyuşa'nın bir şeyi, böyle durumlarda yapılması gereken bir şeyi yapmadığı düşüncesi vardı içinde.

– Katyuşa, dedi, dur.

Katyuşa dönüp baktı. Durdu.

– Bir şey mi istiyorsunuz? diye sordu.

– Hayır, yalnız...

Bu gibi durumlarda herkesin nasıl davrandığını anımsamıştı. Kendini zorlayıp Katyuşa'nın beline doladı kolunu.

Katyuşa kıpırdamadan duruyor, gözlerinin içine bakıyordu. Sonra gözleri dolu dolu, yüzü kıpkırmızı,

– Yapmayın Dmitri İvanoviç, diye mırıldandı, yapmayın.

Sonra güçlü eliyle, beline dolanan kolu itti.

Nehlüdof bıraktı onu. Bir an yalnızca utanmadı yaptığından,

kendi kendinden iğrendi bile. Kendine inanması gerekirdi o anda, ama bu utanç duygusunun onun ruhunun en iyi, üste çıkmak isteyen duygusu olduğunu anlayamıyordu. Bunun budalaca bir duygu olduğunu sandı. Herkes gibi davranması gerektiğini düşündü.

Gene koştu Katyuşa'nın peşinden. Bir kez daha doladı kolunu beline. Boynundan öptü. Bu öpüş önceki iki öpüşten –biri çalıların arkasındaki bilinçsiz olanı, öteki de o sabah kilisedeki– çok ayrıydı. Tutkulu bir öpüştü. Katyuşa da hissetmişti bunu.

Katyuşa, Nehlüdof çok değerli bir şeyi kırmış, paramparça etmiş gibi,

– Ne yapıyorsunuz? dedi.

Sonra koşarak uzaklaştı.

Nehlüdof yemek salonuna girdi. Bayramlıklarını giymiş halalarla doktor, komşu kadın masanın yanında ayakta ufak tefek bir şeyler atıştırıyorlardı. Her şey son derece olağandı. Ama Nehlüdof'un ruhunda fırtına vardı. Kendisine söylenenleri anlamıyor, ilgisiz yanıtlar veriyordu. Biraz önce koridordaki öpücüğün etkisinden kurtulamıyor, yalnız Katyuşa'yı düşünüyordu. Aklından çıkmıyordu Katyuşa. Genç kız salona girdiğinde onu görmeden varlığını bütün bedeninde hissetti. Ona bakmamak için kendini zorlaması gerekti.

Yemekten sonra hemen odasına çıktı. Heyecanlı, odanın içinde bir aşağı bir yukarı dolaşmaya başladı. Evin içindeki en küçük bir gürültüye kulak kabartıyor, Katyuşa'nın ayak sesini bekliyordu. Nehlüdof'un ruhundaki yaşayan kişiliği şimdi yalnızca başını kaldırmakla kalmamış, Nehlüdof'un buraya ilk kez geldiğinde de hatta o sabah kilisede de üste çıkan ruhsal kişiliği ayağının altına almış eziyordu. Nehlüdof yaşayan kişiliğinin etkisindeydi şimdi. Katyuşa'yı ne denli kolladıysa o gün yalnız yakalayamadı onu. Besbelli kaçıyordu ondan kız. Ama akşam öyle oldu ki Nehlüdof'un odasının yanındaki odaya gitmek zorunda kaldı. Doktor gece kalmaya razı olmuş, Katyuşa'nın konuğa yatak hazırlaması gerekmişti. Nehlüdof Katyuşa'nın ayak seslerini duyunca soluğunu tutup suç işlemeye gidiyormuş gibi sessizce arkasından odaya girmişti.

Katyuşa iki elini tertemiz yastık yüzünün içine sokmuş, yastığı iki ucundan tutarken ayak sesine dönüp baktı. Nehlüdof'u görünce gülümsedi. Ama eskisi gibi neşeli, sevinç dolu bir gülümseme

değildi bu. Ürkek, acıklıydı. Bu gülümseme Nehlüdof'a yaptığının kötü olduğunu söylüyordu sanki. Bir an durakladı Nehlüdof. Gene bir savaş patlak verebilirdi ruhunda. Çok güçsüz olsa da Katyuşa'ya beslediği gerçek aşkın sesi duyuluyordu hâlâ içinde. Ona *ondan, onun* duygularından, *onun* yaşamından söz eden aşkın sesi. Öteki ses ise şöyle diyordu: "Bak, eline geçen fırsatı kaçırıyorsun. Niçin yapmıyorsun canının çektiğini?" Bu ikinci ses birinciden baskın çıktı sonunda. Nehlüdof kararlı adımlarla yaklaştı Katyuşa'ya. Korkunç, azgın bir yaşayan duygu etkisi altına almıştı onu.

Beline doladığı kollarını açmadan karyolaya oturttu Katyuşa'yı. Bazı şeyler daha yapması gerektiğini hissederek yanına oturdu.

Katyuşa yalvaran bir sesle,

– Dmitri İvanoviç, ne yapıyorsunuz canım? dedi. Bırakın beni lütfen.

Beline sarılan kolların arasından kurtulmaya çalışırken yüksek sesle,

– Matryona Pavlovna geliyor! dedi.

Gerçekten de o anda koridorda yaklaşan bir ayak sesi duyulmuştu.

– Öyleyse gece geleceğim odana, diye fısıldadı Nehlüdof. Yalnızsın değil mi?

– Delirdiniz mi siz? dedi. Dünyada olmaz! İstemiyorum, gelmeyin.

Ama yalnız ağzıydı böyle söyleyen. Heyecanla titreyen bedeni bambaşka şeyler söylüyordu.

Gelen gerçekten de Matryona Pavlovna'ydı. Yaşlı kadın elinde bir yorganla girdi odaya, Nehlüdof'a kuşkulu kuşkulu baktıktan sonra, Katyuşa'ya yanlış yorganı aldığı için çıkıştı.

Nehlüdof bir şey söylemeden çıktı odadan. Hiç utanmamıştı bile. Matryona Pavlovna'nın yüzündeki anlatımdan yaşlı kadının onu suçladığını anlamıştı. Bu yaptığının kötü, Matryona Pavlovna'nın da haklı olduğunu biliyordu bilmesine, ne var ki gemi azıya alan, eski temiz aşk duygusunu yenip üste çıkan yaşayan duygu engel tanımıyordu artık. Bu duygunun istediğini yapmak zorunda olduğunu biliyordu Nehlüdof. Bunun için fırsat kollamaya başlamıştı.

Bütün akşam kendinde değildi. Ne yaptığını bilmiyordu: Kâh halalarının yanına gidiyor kâh odasına çekiliyor kâh avluya çıkıyordu. Aklında hep Katyuşa'yı nasıl yalnız görebileceği vardı. Ama genç kız kaçıyordu ondan. Matryona Pavlovna da gözaltında tutmaya çalışıyordu onu.

XVII

Akşam böyle geçti, gece oldu. Doktor yatmaya gitti. Halalar yattılar. Nehlüdof, Matryona Pavlovna'nın o anda halalarının yatak odasında olduğunu, Katyuşa'nın da hizmetçiler bölümünde odasında yalnız olduğunu biliyordu. Gene kapıya çıktı. Dışarısı karanlık, rutubetliydi. Çok soğuk yoktu. İlkbaharlarda son karı kovan ya da erimekte olan son kardan çıkan o beyaz buğu kaplamıştı her yanı. Yüz adım ötede yamacın dibindeki dereden tuhaf sesler geliyordu: Buzların eriyip kırılmasından çıkan seslerdi bunlar.

Nehlüdof merdivenden indi. Donmuş kar üzerindeki su birikintilerine girmemeye çalışarak oda hizmetçileri odasının penceresine yaklaştı. Yüreği öylesine hızlı çarpıyordu ki sesini duyuyordu Nehlüdof. Soluk almakta güçlük çekiyordu. Hizmetçiler odasında küçük bir lamba yanıyordu. Katyuşa yalnızdı. Masada oturuyor, başı önünde düşünüyordu. Nehlüdof, Katyuşa'nın yalnız başına, kimsenin kendisini görmediğini sandığı bir anda ne yapacağını merak ederek kıpırdamadan uzun süre baktı ona. İki dakika kadar başı önünde düşündü öyle Katyuşa. Sonra kaldırdı başını. Gülümsedi. Kendi kendine sitem ediyormuş gibi salladı başını. Masaya döndü, ellerini masanın üzerine koyup önünde bir noktaya bakmaya başladı.

Nehlüdof yerinden kıpırdamadan ona bakıyordu. Bir yandan da elinde olmadan yüreğinin sesini dinliyor, dereden gelen tuhaf seslere kulak veriyordu. Orada, derede, sisin içinde yorulmak bilmeyen bir el yavaş yavaş çalışmaktaydı. Kâh bir uğultu duyuluyor kâh bir şeyler çatırdayarak kırılıyor, kâh ince buzlar cam gibi şangırdıyordu.

Nehlüdof Katyuşa'nın, içinde kopan fırtınayı yansıtan dalgın yüzüne bakıyordu. Acımaya başlamıştı ona. Ama çok gariptir, bu acı-

ma duygusu Katyuşa'ya olan tutkusunu daha da güçlendiriyordu.

Tüm benliğini sarmıştı bu tutku.

Pencereye vurdu. Elektrik çarpmış gibi tepeden tırnağa sarsıldı Katyuşa. Yüzünde bir ıstırap belirdi. Sonra fırladı yerinden. Pencereye yaklaştı. Yüzünü iyice yaklaştırdı cama. Yüzündeki ıstırap anlatımı hâlâ kaybolmamıştı. Ellerini yüzünün iki yanına getirip dışarıyı görmeye çalışınca Nehlüdof'u tanıdı. Katyuşa'nın yüzü çok ciddiydi. Nehlüdof hiç böyle görmemişti bu yüzü. Ancak Nehlüdof gülümseyince güldü Katyuşa da. Ne var ki bir boyun eğiş gülümseyişiydi bu. Ruhunda gülümseme yoktu. Korku vardı. Nehlüdof eliyle dışarıya çıkmasını, odasına gelmesini işaret etti ona. Ama Katyuşa "hayır" anlamında başını salladı. Pencerenin yanında ayakta duruyordu. Nehlüdof gene yaklaştırdı yüzünü cama. Tam dışarı çıkması için seslenecekti ki Katyuşa kapıya döndü. Besbelli birisi çağırmıştı onu. Nehlüdof uzaklaştı pencereden.

Sis öylesine koyuydu ki beş adım uzaklaşınca içeriyi göremez olmuştu. Ancak lambanın ışığı vurduğu için zifiri karanlıkta daha da büyük gözüken pencereyi görebiliyordu. Dereden doğru tuhaf inilti, çatırtı, hışırtı sesleri geliyordu. Biraz ötede avluda, sisin içinde bir horoz öttü. Yakından başkaları karşılık verdiler ona. Sonra uzakta, köyde ötenler oldu. Sustular sonunda. Horozların ikinci ötüşüydü bu. Sessizlik vardı şimdi her yanda. Yalnız dereden gelen tuhaf sesler duyuluyordu.

Nehlüdof birkaç kez suya bata çıka evin köşesine dek iki üç kez gidip geldikten sonra gene pencereye yaklaştı. Lamba yanıyordu. Katyuşa kararsızlık içindeymiş gibi oturuyordu gene masanın başında. Nehlüdof pencerenin önüne gelince Katyuşa gene baktı pencereden yana. Nehlüdof camı tıklattı. Katyuşa birden fırladı yerinden. Cama kimin vurduğuna bakmadan koşarak çıktı odadan. Nehlüdof hizmetçilere ayrılmış küçük yan kapının gıcırdayarak açılıp kapandığını duydu. Heyecanla bekliyordu evin köşesinde. Katyuşa yanına gelince bir şey söylemeden kucakladı onu. Katyuşa sokuldu ona, başını kaldırıp Nehlüdof'un dudaklarını dudaklarıyla karşıladı. Kar olmayan kuru bir yerde duruyorlardı. Nehlüdof'un içi tutkuyla yanıyordu. Birden gene gıcırdayarak açıldı dış kapı. Matryona Pavlovna'nın öfkeli sesi duyuldu.

– Katyuşa!

Katyuşa sıyrıldı Nehlüdof'un kollarının arasından. İçeri koştu. Nehlüdof kapının sürgüsünün çekildiğini duydu. Arkasından her şey sustu gene. Penceredeki kırmızı ışık söndü. Yalnızca sis vardı, bir de dereden doğru gelen sesler.

Nehlüdof pencereye yaklaştı. Gözükmüyordu içerisi. Camı tıklattı, kimse karşılık vermedi ona. Dönüp odasına çıktı. Yatmadı ama. Çizmelerini çıkardı. Yalınayak koridora çıktı. Matryona Pavlovna'nın sakin sakin horladığını duydu. Tam içeri girmek istiyordu, öksürmeye başladı yaşlı kadın. Gıcırdayan karyolasında döndü. Nehlüdof kıpırdamadan beş dakika öyle bekledi. Her şey sustuktan, Matryona Pavlovna gene sakin sakin horlamaya başladıktan sonra gıcırdamayan tahtalara basarak Katyuşa'nın kapısına gitti. Çıt yoktu içeride. Uyumuyor olmalıydı Katyuşa. Soluk alışı duyulmuyordu çünkü. Nehlüdof, "Katyuşa!" diye fısıldayınca birden fırladı yerinden Katyuşa. Kapıya yaklaştı, öfkeli bir şekilde –Nehlüdof'a öyle gelmişti– gitmesi için yalvarmaya başladı.

– Nedir bu yaptığınız? diyordu. Olur mu böyle şey? Halalarınız duyacak.

Öte yandan bütün varlığı, "Her şeyimle seninim," diyordu.

Nehlüdof anlamıştı bunu. Ne söylediğinin kendi de farkında olmadan,

– Bir dakikacık açıver, dedi. Yalvarırım aç.

Bir anlık sessizlikten sonra Nehlüdof Katyuşa'nın kapının çengelini arayan elinin hışırtısını duydu. Çengel yavaşça kalktı. Nehlüdof aralanan kapıdan içeri süzüldü.

Katyuşa'yı öyle olduğu gibi, omuz başlarını açıkta bırakan ucuz bezden geceliğiyle kucakladı. Kaldırıp götürdü.

– Ah! Ne yapıyorsunuz? diye fısıldıyordu Katyuşa.

Ama Nehlüdof'un bu sözleri umursadığı yoktu. Kendi odasına götürüyordu onu.

Katyuşa,

– Ah, istemiyorum, bırakın beni, diyordu.

Ama gene de sokuluyordu Nehlüdof'a.

Katyuşa Nehlüdof'un sorularına karşılık vermeden, zangır zangır titreyerek sessizce çıkıp odasına gittikten sonra Nehlüdof avlu-

ya çıktı. Olanların ne anlama geldiğini anlamaya çalışıyordu.

Şimdi daha bir aydınlıktı dışarısı. Derede buzların çıkardığı sesler daha da çoğalmış, eski seslere şimdi bir de gıcırtı eklenmişti. Sis iyice oturmuştu yere. Bu sis duvarının ardındaki ayın güçsüz ışınları simsiyah, korkunç bir şeyin üzerine düşüyordu sanki.

Nehlüdof soruyordu kendi kendine: "Büyük bir mutluluk muydu başından geçen, yoksa mutsuzluk mu?" Sonra, "Her zamankinden bir ayrılığı yoktu," diye mırıldandı kendi kendine. Yatmaya çıktı odasına.

XVIII

Devrisi gün Şenbok geldi. Hayat dolu, neşeli bir gençti bu. Davranışlarındaki incelikle, sevimliliğiyle, eli açıklığıyla, Dmitri'ye olan sevgisiyle halaların gönlünü bir anda kazanmıştı. Eli açıklığı gerçi çok hoşlarına gitmişti yaşlı kadınların, ama aşırılığıyla onları şaşırtmamış da değildi hani. Kapıya gelen kör dilenciye çıkarıp bir ruble vermiş, hizmetçilere bahşiş on beş ruble dağıtmış; sonra, Sofya İvanovna'nın oda köpeği Süzetka yanlarında oynarken ayağının derisi soyulunca köpeği hemen yanına çağırmış, bir an düşünmeden işlemeli patiska mendilini yırtmış (Sofya İvanovna bu mendillerin bir düzinesinin en azından on beş ruble olduğunu biliyordu), Süzetka'nın ayağına sarmıştı. Yaşlı kadınlar böylesini görmemişlerdi. Bu Şenbok'un, hiçbir zaman ödenmeyecek –biliyordu ödenmeyeceğini Şenbok– iki yüz bin borcu olduğundan habersizdiler. Bu yüzden yirmi beş ruble daha az ya da çok olmuş, genç adam için önemli değildi.

Şenbok bir gün kaldı. Devrisi günün akşamı Nehlüdof'la ayrıldılar köyden. Daha kalamazlardı artık. Alayda bulunmaları için verilen süre bitmek üzereydi.

Halalarının yanında geçirdiği gecenin anısının henüz taptaze olduğu bu son gün boyunca Nehlüdof'un ruhunda iki duygu çarpıştı durdu: Birincisi, beklenen hazzı vermemiş olsa bile bedensel tutkunun anısının damarlarda hissedilen yakıcı duygusuyla istediğini elde etmenin verdiği rahatlıktı; ikincisiyse çok kötü bir şey yap-

tığının, bu hatasını düzeltmesi, Katyuşa için değil, kendi için düzeltmesi gerektiğinin farkında olma duygusuydu.

Çılgın bencilliğinin etkisiyle yalnızca kendini düşünüyordu Nehlüdof. Katyuşa'ya yaptığı duyulursa ne denli kınanacağıydı onu ilgilendiren. Yoksa genç kızın başına gelecekler, çekeceği acılar değil.

Katyuşa'yla arasında geçenleri öğrenince Şenbok'un nasıl şaşıracağını düşündükçe için için seviniyordu. Gururunu okşuyordu bu.

Arkadaşı Katyuşa'yı görünce,

– Halalarını niçin birdenbire böylesine sevdiğini şimdi anlıyorum, demişti. Bir haftadır ayrılamıyorsun buradan... Haklısın. Senin yerinde olsam ben de ayrılamazdım. Çok hoş bir kız doğrusu!

Nehlüdof'un başka düşünceleri de vardı: Katyuşa'ya iyice doymadan gitmek acı olsa bile, gitmek zorunda olması, sürdürülmesi güç ilişkisini bir anda koparıp atması bakımından onun yararınaydı. Ayrıca, Katyuşa'ya para vermesi gerektiğini de düşünüyordu: Katyuşa için, onun bir işine yarayacağı için değil de her zaman herkes böyle yaptığı, kızdan yararlanıp karşılığını ödemezse bu davranışının dürüst bir davranış olmayacağı, sonra onu ayıplayacakları için verecekti ona bu parayı. Verdi de. Katyuşa'nın durumuyla kendi durumuna yakışır bir paraydı verdiği.

Gideceği gün yemekten sonra koridorda beklemişti Katyuşa'yı. Onu görünce birden kıpkırmızı olmuştu kız. Biraz ötedeki hizmetçiler bölümünün açık kapısını gözleriyle işaret ederek yanından geçmek istemişti. Nehlüdof durdurmuştu onu.

Yüz rublelik bir banknot koyduğu zarfı avcunun içinde sıkarak,

– Sana allahaısmarladık demek istiyordum, demişti, şunu...

Katyuşa anlamıştı Nehlüdof'un niyetini. Yüzünü buruşturmuştu. Başını sallayarak itmişti genç adamın elini.

Nehlüdof,

– Olmaz, al, diye mırıldanmıştı.

Zarfı Katyuşa'nın koynuna sokup –bedenini korkunç bir ateş sarmış gibi yüzünü bir ıstırap anlatımı kaplamıştı o anda– koşarak odasına gitmişti. Odasında uzun süre dolaşmıştı. Katyuşa'yla biraz önceki karşılaşması aklına gelince bir yeri müthiş ağrıyor, acısına

dayanamıyormuş gibi arada bir karnını tutarak öne eğiliyor, hatta olduğu yerde zıplıyor, yüksek sesle inliyordu.

"Elden ne gelir canım? Her zaman böyledir bu. Şenbok'la mürebbiye kız arasında da olmuştu aynı şey –Şenbok anlatmıştı ona bunu–; Grişa amca da babam da benim gibi davrandılar. Babam köyde otururken köylü bir kadından Mitenka adında yasadışı bir oğlu olmadı mı? Hâlâ hayatta çocuk. Herkes böyle yaptığına göre doğrusu, gerekeni budur demek." Avutmaya çalışıyordu kendini. Ama boşunaydı çabası. Katyuşa'nın anısı vicdanını yakıyordu.

Ruhunun derinliklerinde, en derin yerinde alçakça, aşağılık bir insan gibi davrandığı inancı vardı. Bu anı içindeyken kim ne yaparsa yapsın, bundan böyle hiç kimseyi suçlayamayacağını, insanların yüzüne bakamayacağını, artık kendini iyi, soylu, dürüst bir genç sayamayacağını biliyordu. Oysa mutlu yaşamayı sürdürebilmesi için öyle sayması gerekiyordu kendini. Bunun için de bir tek yol vardı elinde: Olanı düşünmemek. Öyle de yaptı.

Yeni girdiği çevre –değişik yerler, arkadaşlar, savaş– yardımcı oldu ona. Yaşadıkça unuttu, sonunda gerçekten bütünüyle unuttu.

Ancak savaş bittikten sonra, onu görmek umuduyla köye, halalarına uğradığında Katyuşa'nın, onun köyden gidişinden kısa bir zaman sonra çocuğunu doğurmak için onlardan ayrıldığını, bir yerde doğurduğunu, halalarının duyduğuna göre kötü yola düştüğünü öğrenince sızladı yüreği. Doğum zamanı göz önüne alınırsa bu çocuk onun, Nehlüdof'un çocuğu olabilirdi de olamazdı da. Halaları, Katyuşa'nın bozulduğunu, anasına çektiğini, onun yolundan gittiğini söylüyorlardı. Halalarının bu yargısı hoşuna gitmişti Nehlüdof'un. Onu temize çıkarıyordu sanki. Gene de önceleri Katyuşa'yla çocuğunu aramak istedi ama bu olayı anımsadıkça ruhunun derinliklerinde dayanılmaz bir acı, bir utanç duyduğundan, onları bulmak için gereken adımı atmadı. Günahını daha da unutturdu ona bu. Hiç düşünmemeye başladı.

Ne var ki bu tuhaf rastlantı her şeyi anımsatmıştı ona şimdi. On yıldır yüreğinde böylesine bir günahla rahat, huzur içinde yaşamasına fırsat veren vicdansızlığını, kalpsizliğini, alçaklığını itiraf etmeye zorluyordu onu. Ama böylesine bir itiraftan çok uzaktı şimdilik Nehlüdof. Tek endişesi vardı: Her şeyin anlaşılmasından,

Katyuşa ya da onu savunan avukatın olayları ortaya döküp onu rezil etmesinden korkuyordu.

XIX

Salondan jüri odasına geçerken Nehlüdof'un içinde bulunduğu ruhsal durum buydu işte. Pencerenin yanında oturuyor, çevresindeki konuşmaları dinliyor, sigarasının birini söndürüp ötekini yakıyordu.

Şen yaradılışlı tüccarın, tüccar Smelkov'un eğlenceye verdiği önemi çok yerinde bulduğu belliydi.

– Vallahi yaşamasını biliyormuş adam. Tam bir Sibiryalıymış. Doğrusu zevkine de diyecek yokmuş. Güzel kız seçmiş.

Jüri sözcüsü, bilirkişi raporunun önemini anlatıyordu. Pyotr Gerasimoviç Yahudi satıcıya bir şeyler söylüyor, ikisi kahkahalarla gülüyorlardı. Nehlüdof kendine sorulan sorulara tek sözcükle yanıtlar veriyor; yalnız bir şey istiyordu: Onu rahat bırakmalarını.

Mahkeme yöneticisi gene o yan yan yürüyüşüyle odaya girip üyeleri salona buyur edince Nehlüdof'un içine, yargılamaya o gitmiyormuş, onu yargılayacaklarmış gibi bir korku düştü. Ruhunun derinliklerinde, insanların yüzüne bakamaması gereken bir alçak olduğu inancı vardı. Ama alışkanlıkla her zamanki kendine güven dolu tavrıyla salona girdi. Sözcünün sandalyesinden sonraki ikinci sandalyesine oturdu. Ayak ayak üstüne atıp elinde *pince-nez*'siyle oynamaya başladı.

Sanıkları da bir yere götürmüşlerdi. Şimdi salondaydılar.

Tanıklar da salona alınmışlardı. Nehlüdof, Katyuşa'nın ipekliler, kadifeler içinde, giyimli kuşamlı, şişman bir kadına birkaç kez baktığını, gözünü ondan ayıramıyormuş gibi bakışını kadının üzerinde bir an durdurduğunu fark etti. Kadının başında kocaman kurdeleli yüksek bir şapka, dirseğine kadar çıplak kolunda zarif bir çanta vardı. En ön sırada, parmaklığın tam dibinde oturuyordu. Bunun Maslova'nın çalıştığı evin patronu olduğunu sonra öğrendi Nehlüdof.

Tanıkların sorgusu başladı: adınız, dininiz. vb. Sonra tanıklara

yeminli mi yeminsiz mi tanıklık yapmak istediklerinin sorulması. Güçlükle adım atan yaşlı papaz geldi gene. İpek cüppesinin üzerindeki altın haçı gene öyle düzelterek önemli, yararlı bir iş yaptığına aynı güvenle, iç huzuruyla tanıklarla bilirkişiye yemin ettirdi. Yemin töreni bittikten sonra genelevin patronu Kitayeva'yı salonda bırakıp ötekileri dışarı çıkardılar. Bu davayla ilgili bildiklerini anlatmasını söylediler. Kitayeva, yüzünde yapmacık bir gülümseme, her tümcesininin sonunda başını havaya kaldırarak bildiklerini ayrıntılarıyla anlattı. Alman aksanıyla konuşuyordu. Önceden tanıdığı koridor hizmetçisi Simon zengin bir Sibiryalı tüccar için kız istemeye gelmiş ona. Lyubaşa'yı yollamış. Bir zaman sonra Lyubaşa tüccarla çıkagelmiş.

Kitayeva hafiften gülümseyerek,

– Tüccar tam olmuştu, diye sürdürdü konuşmasını. Bizde de içti. Kızlara içki ısmarladı. Parası yetmediği için, kiraladığı Lyubaşa'yı otel odasına yolladı.

Bunu söylerken başıyla sanığı göstermişti. Nehlüdof'a o anda Maslova gülümsedi gibi geldi. İğrenç göründü ona bu gülümseme. Acımayla karışık tuhaf, belirsiz bir tiksinti duydu.

Mahkemece Maslova'yı savunmakla görevlendirilmiş stajyer avukat kızarıp bozararak, ürkek,

– Maslova üzerine düşünceleriniz neydi acaba? diye sordu.

– Çok iyiydi, diye karşılık verdi Kitayeva. Oturup kalkmasını bilen, okumuş bir kızdı. İyi bir ailenin yanında eğitilmişti. Fransızca okuyabiliyordu. Bazen biraz fazla içiyordu. Ama kendini hiç kaybetmezdi. Çok iyi bir kızdı.[7]

Katyuşa patronuna bakıyordu. Sonra birden çevirdi başını. Bakışlarını Nehlüdof'un üzerinde durdurdu. Yüzünü ciddi, hatta sert bir anlatım kapladı. Sert bakışlı gözlerinden biri hafif yana bakıyordu. Bu tuhaf gözler oldukça uzun süre durdular Nehlüdof'un üzerinde. Bütün bedenini bir dehşet titremesi sarmış Nehlüdof da bu beyazları tertemiz şehla gözlerden ayıramıyordu bakışını. Derede eriyen buzların gürültüsünün doldurduğu o sisli, müthiş geceyi; sabaha karşı doğmuş simsiyah, korkunç bir şeyi ölgün ışık-

7 Kitayeva'nın konuşması gramer hatalarıyla doludur. Türkçeyle Rusçanın gramer yapıları değişik olduğu için çevirimizde bu hataların belirtilmesi olanaksızdı – ç.n.

larıyla aydınlatmaya çalışan ayı anımsamıştı. Şimdi ona bakan, yakınlarında dolaşan bu bir çift siyah göz simsiyah, korkunç bir şeyi anımsatmıştı ona.

"Tanıdı beni!" diye geçirdi içinden. Olduğu yerde, saldırıyı bekliyormuş gibi büzülmüştü. Ama tanımamıştı onu Maslova. Sakin sakin göğüs geçirdikten sonra gene başkana bakmaya başladı. Nehlüdof göğüs geçirdi. "Ah, ne olacaksa bir an önce olsa," diye geçirdi içinden. Bir gün avdayken yaralı bir kuşu öldürmesi gerektiğinde duyduğu aynı şeyi duyuyordu şimdi de: Hem iğreniyordu hem acıyordu hem üzülüyordu. Yaralı kuş çırpınıyordu av torbasında. Nehlüdof tiksiniyordu kendinden. Kendine acıyordu da. Bir an önce öldürmek istiyordu kuşu. Unutmak için...

Tanıkların ifadelerini dinlerken böylesine karışıktı Nehlüdof'un duyguları.

XX

Ama inadına uzadıkça uzuyordu dava: Tanıkların ayrı ayrı sorguya çekilmelerinden, bilirkişinin dinlenmesinden, savcı yardımcısıyla savunma avukatlarının pek önemliymiş gibi kurularak sordukları gereksiz bir sürü sorudan sonra başkan jüri üyelerini eldeki delilleri incelemeye buyur etti. Bunlar kalın bir işaret parmağına takıldığı belli pırlanta taşlı çok büyük bir yüzükle zehrin incelendiği cam bir tüptü. İkisi de etiketlenmiş, numaralanmıştı.

Jüri üyeleri bu delilleri incelemeye hazırlanıyordu ki savcı yardımcısı gene hafifçe doğruldu yerinden, delillerin incelenmesinden önce adli tıbbın cesetle ilgili raporunun okunmasını önerdi.

İşi bir an önce bitirip İsviçrelisine yetişmek için elinden geldiğince acele eden başkan bu kâğıdın okunmasının can sıkmaktan, bir de yemek zamanını geciktirmekten başka bir şeye yaramayacağını, savcı yardımcısının bunu sırf böyle bir şeyi istemeye hakkı olduğu için istediğini çok iyi bilmesine karşın gene de reddedemedi bu isteği. Sekreter kâğıdı aldı, gene *r*'lerle *l*'leri birbirine karıştırarak o hüzünlü sesiyle okumaya başladı.

Dış görünüşteki durum:

1) Ferapont Smelkov'un boyu bir doksan altıdır.

Tüccar, Nehlüdof'un kulağına eğilip endişeli,
– Aslan gibiymiş, diye fısıldadı.

2) Dış görünüşten kırk yaşlarında olabileceği anlaşılmıştır.

3) Ceset şişmiştir.

4) Beden, her yerde yeşilimtraktır. Yer yer koyu lekelerle kaplıdır.

5) Deride irili ufaklı sivilceler vardır, bazı yerlerde soyulmuştur, parça parça sarkmaktadır.

6) Saçlar koyu kahverengi, gürdür; ama dokununca deriden ayrılmaktadırlar.

7) Gözler yuvalarından dışarı fırlamıştır. Gözün akı koyulaşmıştır.

8) Burun deliklerinden, iki kulaktan, ağızdan koyu, köpüklü, sarı bir sıvı akmıştır.

9) Yüzle göğüsün şişmesi nedeniyle boyun kaybolmuştur.

vs., vs.

Kentte felekten bir gün çalmak isteyen iriyarı, şişman tüccarın bir de şişmiş, bozulmaya yüz tutmuş, korkunç cesedinin incelenmesinden anlaşılanlar dört sayfa tutan yirmi yedi noktada verilmişti. Bunlar okunurken Nehlüdof'un içindeki tiksinti daha da çoğaldı. Katyuşa'nın yaşayışı, burun deliklerinden akan sarı, koyu sıvı, yuvalarından fırlamış gözler, Katyuşa'ya karşı davranışı... Bütün bunların tek nedeninin kendi olduğunu sanıyordu. Başka bir şey düşünemiyordu. Dış görünüş raporu okunduktan sonra başkan artık bittiği umuduyla derin bir soluk alıp kaldırdı başını. Ama sekreter ara vermeden iç incelemenin raporunu okumaya başlamıştı.

Başkan gene önüne eğdi başını, elini başına destek edip kapadı gözlerini. Nehlüdof'un yanında oturan tüccar uyumamak için zor tutuyordu kendini. Arada bir başı önüne düşüyordu bile. Sanıklar, arkalarındaki jandarmalar gibi kıpırdamadan duruyorlardı.

İç incelemedeki durum:

1) Başın derisi kafatası kemiklerinden kolaylıkla ayrılmaktadır. Vurmakla oluşmuş kan birikmesine rastlanmamıştır.

2) Kafatası kemiklerinde bir olağanüstülük yoktur. Hepsi tamamdır.

3) Beyin zarı üzerinde çapları yaklaşık onar santim olan iki kırmızı leke vardır, zarın kendisi beyazla sarı arası bir renktedir, vs., vs.

On üç nokta sıralanmıştı. En altta, incelemeye katılanların adlarıyla imzaları vardı. Sonra doktorun görüşü geliyordu: Doktor, raporda da belirtildiği gibi, midede, bağırsakların bir bölümünde, böbreklerde görülen bazı değişmelerin, Smelkov'un içkiyle midesine inen zehrin etkisiyle öldüğü "ihtimalini kuvvetlendirdiğini" söylemekteydi. Midede, bağırsaklarda görülen değişikliklerden bunun ne zehri olduğunu söylemek zormuş. Zehrin mideye içkiyle birlikte indiği de Smelkov'un midesinde çok içki bulunmasından anlaşılmış.

Tam burada ayılan tüccar gene fısıldamıştı Nehlüdof'un kulağına:

– Yaman içiyormuş kerata.

Bir saat okudu sekreter. Ama savcı yardımcısı hâlâ yeterli bulmamıştı bunu. Rapor okunup bittikten sonra başkan ona döndü,

– Öteki tutanağın okunması gereksiz bence, dedi.

Savcı yardımcısı yerinden bir dirseğinin üzerinde hafifçe doğruldu. Bunu istemenin onun hakkı olduğunu, bu hakkından vazgeçmeyeceğini, başkan tutanağın okunmasını kabul etmezse itirazda bulunacağını açıkça belli eden bir ses tonuyla, başkana bakmadan, sert,

– Okunmasını rica edecektim, dedi.

Midesi sancıyan, geniş sakallı, içten bakışlı mahkeme üyesi –çok halsiz düştüğünü hissediyordu– başkana döndü.

– Ne diye okunsun? dedi. Boşuna uzatıyoruz. Bir şeye yaramayacak olduktan sonra...

Altın çerçeveli gözlüklü üye dalgın dalgın önüne bakıyordu. Karısından da yaşamdan da iyi bir şey beklediği yoktu.

Tutanağın okunmasına başlandı.

188... yılının 15 Şubat günü aşağıda imzası olan ben –salonda bulunanların uykusunu dağıtmak istiyormuş gibi sesini yükseltmişti sekreter– 638 kayıt numarasıyla bize gönderilen aşağıdaki organ parçalarını tıp denetimcisinin yardımcısı yanında inceledik:

1) Sağ akciğer ve yürek (üç litrelik cam bir kavanoz içinde).

2) Mideden çıkanlar (üç litrelik cam bir kavanoz içinde).

3) Mide (üç litrelik cam bir kavanoz içinde).

4) Karaciğer, dalak, böbrekler (bir buçuk litrelik cam bir kavanoz içinde).

5) Bağırsaklar (üç litrelik cam bir kavanoz içinde).

Başkan bu arada önce bir yanındaki, sonra öte yanındaki üyeye eğilerek bir şeyler fısıldamış, olumlu yanıtlar aldıktan sonra sekreterin okumasını kesmişti.

– Mahkeme heyetimiz tutanağın okunmasını gereksiz buluyor.

Sekreter sustu. Kâğıtları toplamaya koyuldu. Savcı yardımcısı öfkeli öfkeli bir şeyler yazıyordu önündeki kâğıda.

Başkan,

– Sayın jüri üyeleri eldeki delilleri inceleyebilirler, dedi.

Jüri sözcüsüyle birkaç üye daha kalktılar. Sıkıldıkları için, kollarını ne yapacaklarını bilemeden masaya yaklaştılar. Sırayla yüzüğü, tüpü incelemeye başladılar. Tüccar parmağına bile ölçtü yüzüğü.

Yerine dönüp oturunca,

– Amma da parmak varmış adamda, dedi.

Zehirlenerek öldürülen tüccarı gözünde büyütmekten hoşlandığı belliydi:

– İnsan azmanıymış galiba herif.

XXI

Delillerin incelenmesinden sonra soruşturmanın sona erdiğini bildirdi başkan. Bir an önce buradan kurtulmak amacıyla ara vermeden sözü savcıya verdi. Bir insan olarak onun da sigara içmek, yemek yemek isteyeceği, salondakilere acıyacağı için konuşmasını

kısa keseceği umuduyla yapmıştı bunu. Ama savcı yardımcısının kendine de onlara da acıdığı yoktu. Doğuştan aptal bir insandı. Üstelik, liseyi altın madalyayla bitirmek, üniversitede de Roma Hukuku üzerine hazırladığı teziyle armağan kazanmak mutsuzluğuna uğramıştı. Bu yüzden aşırı derecede mağrurdu. Kendini çok beğenirdi (kadınlar konusunda başarıları da desteklerdi bunu). Bütün bunların sonucu da çok aptaldı. Söz kendisine verilince işlemelerle süslü cüppesi içinde bedeninin inceliğini belli ederek ağır ağır ayağa kalktı, ellerini önündeki bölmenin üzerine koydu, başını hafifçe yana eğip sanıklara bakmamaya çalışarak salonu baştan sona şöyle bir gözden geçirdi.

Raporlarla tutanağın okunması sırasında hazırladığı konuşmasına,

– Sayın jüri üyeleri, diye başladı, sizlere sunulan dava, deyim yerindeyse, değişik özellikleri olan bir cinayet olayıyla ilgilidir.

Savcı yardımcısı, bu konuşmasının ünlü birtakım avukatlarınki gibi toplumsal bir önemi olması gerektiği kanısındaydı. Gerçi dinleyici diye biri dikişçi, biri aşçı, biri de Simon'un kız kardeşi olmak üzere üç kadınla bir de arabacıdan başka kimsecikler yoktu salonda ya, ne önemi vardı bunun?.. Üne kavuşmuş avukatlar da böyle başlamışlardı işe. Savcı yardımcısının prensibi olayları her zaman en can alıcı yerinden yakalamaktı. Yani suçun ruhsal yönünün en derin noktasına kadar inmek, toplumun aksak yanlarını ortaya dökmek.

– Sayın jüri üyeleri, yüzyılımızın sonlarında kendini gösteren toplumsal bozulmuşluğumuzun özelliklerini yansıtan son derece değişik bir suçla karşı karşıyasınız...

Savcı yardımcısı bir yandan hazırladığı güzel, akıllıca sözleri anımsamaya çalışarak, bir yandan da –asıl önemli olanı buydu– bir an duraklamamaya, sözlerine akıcılık vermeye, konuşmasını bir saat on beş dakika sürdürmeye çalışarak uzun uzun konuştu. Yalnız bir kez durdu, uzun süre yutkundu, ama toparladı kendini sonunda. Parlak sözlerle örttü bu duraksamasını. Kâh ağırlığını bir ayağının sonra öbür ayağının üzerine verip jüri üyelerine bakarak kibar, yılışık bir tavırla konuşuyor kâh defterine bakarak ağırbaşlı, işini bilir bir tavır takınıyor kâh bir dinleyicilere, bir jüri üyelerine

dönerek yükseltiyordu sesini. Yalnız sanıklara bir kez bile bakmamıştı. Oysa onlar gözlerini ayırmıyorlardı ondan. Savcı yardımcısının konuşmasında o günlerde yayılmaya başlamış, toplumumuzca hâlâ bilimsel sağduyunun son sözü olarak benimsenen her şey vardı. Kişinin anne babasının birtakım özellikleriyle dünyaya geldiği de doğuştan kötü yaradılışlı olabileceği de, Lombrovo da Tarde da, gelişim de varolma savaşı da, hipnotizma da telkin de, Charcat da bireycilik de.

Savcı yardımcısına göre Smelkov güçlü, tertemiz Rus yaradılışının bir temsilcisiydi. Temiz yürekliliğinin, herkesi kendi gibi güvenilir, dürüst sanmasının sonucu kötü insanların kurbanı olmuştu.

Simon Kartinkin, toprağa bağlı köleler yasasının ürünü kara cahil, kendine göre inançları, hatta dini olmayan bir zavallıydı. Yevfimiya da sevgilisiydi. Doğup büyüdüğü çevrenin kurbanı bir kadın. Bozulmuşluğun, kişisel dejenerasyonun bütün nitelikleri görülebilirdi onda. Cinayetin asıl itici gücü –savcı yardımcısının kanısına göre– aşağılık, kendi çıkarından başka hiçbir şeyi önemsemeyen Maslova'ydı.

– Bu kadın –Maslova'ya bakmadan konuşuyordu savcı yardımcısı– az çok okumuştur. Patronunun söylediklerini dinledik burada. Yalnız okuma yazması yoktur. Fransızca da bilir. Babası belli değildir. Suçluluk tohumları doğuştan olabilir içinde. Soylu bir ailenin yanında yetiştirildi. Dürüst bir hayat sürebilirdi. Ama ne yaptı? Velinimetlerini bırakıp kaçtı. Bedensel tutkularına kaptırdı kendini. Bu tutkuları tatmin etmek için geneleve girdi. Orada bilgisiyle, görgüsüyle hemen sivrilmiştir öteki kızlar arasında. Hatta, sizlerin de demin burada dinlediğiniz gibi, sayın jüri üyeleri, günümüzde bilimin, özellikle Charcat Okulu'nun incelediği telkin denilen şu esrarlı yolla konuklar üzerinde çok etkili olduğu için patronunu bile avcunun içine almıştır. Temiz yürekli, herkese güvenen, aslan gibi Smelkov'u, zengin konuğu da aynı yolla etkiliyor. Onun dostluğunu, güvenini kazanıyor. Adamcağızı soymak, sonra da hiç acımadan canına kıymak için kullanıyor bu güveni.

Başkan sert yüzlü mahkeme üyesine doğru eğilerek,

– Konuyu biraz fazla dağıtmadı mı? dedi.

Sert yüzlü üye,

– Amma da gevezeymiş! diye fısıldadı.

Bu arada savcı yardımcısı ince bedeniyle zarif hareketler yaparak sürdürüyordu konuşmasını:

– Sayın jüri üyeleri, bu üç kişinin kaderi sizlerin elinizdedir. Öte yandan, vereceğiniz kararla gidişine yön vereceğiniz toplumun kaderi de sizlerin elinizdedir. Bu cinayetin anlamının derinliklerine giriniz. Maslova gibi, nasıl söylemeli, toplumdan kopmuş bu hasta kişilerin toplum için ne denli tehlikeli olabileceğini enine boyuna düşünün. Bu zararlı mikroplardan kurtarın toplumu. Hastalığın sağlam yanlara da sıçramasına, daha doğrusu toplumun mahvolmasına engel olun.

Savcı yardımcısı verilecek kararın büyük öneminin ağırlığı altında ezilmiş gibi çöktü sandalyesine. Konuşmasını pek beğendiği yüzünden belliydi.

Süslü sözleri bir yana bırakırsak konuşmasının özü şuydu: Maslova tüccarın güvenini kazanarak hipnotize etmişti onu. Elinde anahtarlarla otele para almaya geldiğinde bütün parayı kendine almak niyetindeydi, ama Simon'la Yevfimiya'ya yakalanınca parayı onlarla paylaşmak zorunda kalmıştı. Sonra da hırsızlığı anlaşılmasın diye tüccarla gene gelmişti otele, zehirlemişti onu.

Savcı yardımcısının konuşması bittikten sonra sandalyesinde oturan fraklı, geniş beyaz yakalığı kolalı, orta yaşlı avukat kalktı ayağa.

Kartinkin'le Boçkova'yı heyecanla savundu. Kartinkin'le Boçkova üç yüz rubleye tutmuşlardı onu. İkisinin suçsuz olduğunu söyledi. Bütün suçu Maslova'ya yükledi. Maslova'nın parayı alırken Boçkova'yla Kartinkin'in de yanında oldukları iddiasını, tüccarı zehirlediği kesin olduğu için sanığın sözlerinin bir önemi olamayacağını söyleyerek reddetti.

– İki bin beş yüz rubleyi, diyordu avukat, bazen müşterilerden günde beş altı ruble bahşiş alan iki çalışkan, dürüst koridor hizmetçisi pekâlâ biriktirmiş olabilirler. Maslova parayı çalmış, saklaması için götürüp birisine vermiş, belki de kaybetmiştir. Aklı başında değildi çünkü. Tüccarı zehirleyen Maslova'dır.

Bu yüzden jüri üyelerinden Kartinkin'le Boçkova'yı paranın çalınması olayında suçsuz bulmalarını; bulmasalar bile hiç değilse

tüccarın zehirlenmesi olayına katılmadıklarını, böyle bir niyetleri olmadığını kabul etmelerini diliyordu.

Avukat konuşmasının sonunda savcı yardımcısına döndü.

– Sayın savcı yardımcısı kalıtım üzerine pek parlak sözler ettiler. Gerçi bilimsel yanları vardı dediklerinin, ama burada yersizdiler, çünkü Boçkova'nın anasının da babasının da kim oldukları bilinmiyor.

Savcı yardımcısı öfkeyle bir şeyler yazdı önündeki kâğıda. Küçümser bir tavırla omuz silkti.

Sonra Maslova'nın savunma avukatı kalktı. Ürkek ürkek, kekeleyerek yaptı savunmasını. Maslova'nın parayı çalma olayına katıldığını reddetmeden, onun içkiye ilacı koyarken bunun zehir olduğunu bilmediğini, Smelkov'u öldürmek gibi bir niyeti bulunmadığını, tüccara uyuması için uyku ilacı verdiğini sandığını söyledi. Maslova'yı bu yola düşüren erkekten, bu büyük suçu işleyen günahkârın cezasız kaldığından söz ederek konuşmasına heyecanlı, parlak bir hava vermek istedi. Ama beceremedi bunu. Öyle ki salondakiler acıdılar ona. Erkeklerin kalpsizlikleri, kadınların güçsüzlükleri üzerine anlaşılmaz şeyler gevelemeye başlayınca başkan, adamcağızın durumunu kurtarmasına yardım etmek amacıyla, dava konusundan ayrılmamasını söyledi.

Sonra gene savcı yardımcısı kalktı. Birinci avukatın kalıtım üzerine söylediklerine karşı kendi söylediklerini savunmakla başladı konuşmasına. Boçkova'nın anası babası bilinmese bile bunun kalıtım üzerine söylenenleri çürütmekten uzak olduğunu söyledi. "Çünkü bilim kalıtım yasasını öylesine kesin kanıtlamıştır ki kalıtımdan cinayeti değil, cinayetten kalıtım çeşidini çıkarabiliriz ancak."

Maslova'nın avukatına ise şöyle yanıt verdi:

– Sanığı kötü yola düşüren hayalî (bu "hayalî" sözcüğünü üzerine basa basa, küçümseyerek söylemişti) günahkâra gelince, eldeki deliller asıl onun birçok zavallıyı kurban ettiğini göstermektedir.

Sonra zafer kazanmış bir komutan tavrıyla yerine oturdu.

Savcı yardımcısı konuşmasını bitirip oturunca sanıkların kendilerini savunmasına geçildi.

Yevfimiya Boçkova hiçbir şey bilmediğini, hiçbir şeye karışmadığını yineledi. Israrla Maslova'nın suçlu olduğunu söyledi.

Simon birkaç kez aynı şeyi yineleyip oturdu:

– Siz bilirsiniz. Suçsuzum ben, bir şey yapmadım.

Maslova bir şey söylemedi. Başkanın, kendini savunmak için söylemek istediği bazı şeyler varsa konuşmasını söylemesi üzerine yalnızca başını kaldırdı. Yabani bir hayvan gibi salonda gezdirdi bakışlarını, sonra birden başını önüne eğdi gene, yüksek sesle hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı.

Nehlüdof'un yanında oturan tüccar, onun ansızın çıkardığı acayip sesi duyunca,

– Bir şey mi oldu size? dedi.

Hüngür hüngür ağlamaya başlamamak için tutulmuş ilk hıçkırığın sesiydi bu.

Nehlüdof durumunu hâlâ anlayabilmiş değildi. İçinden gelen, zor tuttuğu hıçkırıklarını, gözlerinden boşaldı boşalacak gözyaşlarını sinirlerinin zayıf düşmesine veriyordu. Gözyaşlarını saklamak için *pince-nez*'sini taktı. Sonra mendilini çıkarıp burnunu sildi.

Burada, salonda bulunanlar onun Maslova'ya yaptığını öğrenirlerse düşeceği yüz kızartıcı durumun korkusu ruhunda olup bitenleri bastırıyordu şimdilik. Bu korku ilk anlarda her şeyden güçlüydü.

XXII

Sanıkların son ifadeleri dinlendikten ve jürinin sorgunun nasıl yapılacağı üzerinde uzun uzun tartışarak karara varmasından sonra sorular soruldu. Ardından mahkeme başkanı söz aldı.

Davaya geçmeden önce jüri üyelerine rahat bir tavırla soygunculuğun soygunculuk, hırsızlığın da hırsızlık olduğunu uzun uzun anlattı. Kilitli bir yerden bir şey çalmanın kilitli bir yerden bir şey çalmak, açık bir yerden bir şey çalmanın da açık bir yerden bir şey çalmak olduğunu söyledi... Bunları anlatırken sık sık Nehlüdof'a bakıyordu. Bu önemli konuyu, sonra arkadaşlarına açıklar umuduyla özellikle ona anlatmaya çalışıyordu sanki. Jüri üyelerinin bu gerçeği yeterince anladıkları kanısına varınca başka bir gerçeğe geçti: Cinayet diye bir insanın ölümüyle sonuçlanan eyleme dendiğini, birisini zehirleyerek öldürmenin de bu yüzden cinayet oldu-

ğunu söyledi. Jüri üyeleri bu gerçeği de –onun görüşüne göre– anlayınca hırsızlıkla cinayetin birlikte işlenmiş olmaları durumunda suçun hırsızlıkla cinayet olduğunu anlattı.

Bir an önce buradan kurtulmak istiyordu, İsviçreli otelde onu bekliyordu, ama görevine öylesine alışmıştı ki bir kez konuşmaya başlayınca tutamıyordu artık kendini, susamıyordu. Jüri üyelerine sanıkları suçlu bulurlarsa suçlu olduklarını söylemeye, suçsuz bulurlarsa suçsuz olduklarını söylemeye, yetkileri olduğunu anlattı. Bir konuda suçlu, ötekinde suçsuz bulurlarsa bir konuda suçlu, ötekinde suçsuz olduklarını da söyleyebileceklerdi. Daha sonra, bu yetkilerini kullanırken mantık çizgisinden çıkmamak zorunda olduklarını açıkladı. Ayrıca, kendilerine sorulan soruya olumlu yanıt verirlerse bunun o sorunun kapsadığı her şeyi öyle kabul ettikleri anlamına geleceği, sorudaki her şeyin öyle olmadığı kanısındaysalar bunu belirtmeleri gerektiği üzerinde durmak istiyordu ki saatine bakıp iki elli beş olduğunu görünce dava konusu olaya geçmeye karar verdi.

– Davamızın konusu olan olay, diye başladı.

Savunma avukatlarının, savcı yardımcısının, tanıkların birkaç kez anlattıkları şeyi bir kez de o anlattı.

Başkan durmadan konuşuyordu. İki yanındaki mahkeme üyeleri de arada bir saatlerine bakarak dinliyorlardı onu. Konuşmasını çok güzel, yani tam gerektiği gibi, ama biraz uzun buluyorlardı. Salondaki görevli görevsiz herkes gibi savcı yardımcısı da aynı düşüncedeydi. Söyleyeceklerini söylemişti başkan.

Başka bir şey kalmamıştı artık. Ama konuşma hakkından ayrılamıyordu bir türlü başkan –ses tonundaki o inandırıcılık, etki hoşuna pek giderdi–, sonunda biraz da jüri üyelerine verilen yetkinin öneminden, bu yetkilerini ne denli dikkatle, titiz kullanmaları, onu kötüye kullanmamaları gerektiğinden, yemin ettiklerinden, şu anda toplumun vicdanı görevini yaptıklarından, görüşmelerini yapacakları odanın sırrının kutsal olduğundan, vs., vs. söz etmek istedi.

Başkan konuşmaya başlayınca Maslova, bir sözcüğünü kaçırmaktan korkuyor gibi gözlerini ona dikmiş, öyle dinliyordu. Bu yüzden Nehlüdof, onunla göz göze gelmek tehlikesinden uzak, hep ona bakmıştı. İnsanın içinde, uzun yıllar görmediği bir sevdi-

ğiyle karşılaşınca önce aradan geçen yılların onda yarattığı değişiklikleri bir an yadırgayıp biraz sonra karşısındakinin yüzünde başka hiç kimsede görülemeyecek o ruhsal kişiliğin anlatımını görünce oluşan o değişim Nehlüdof'un içinde de başlamıştı.

Evet, cezaevi giysisine, kalınlaşan bedene, büyümüş göğüslere karşın; yüzün yassılaşmış alt bölümüne, alındaki kırışıklıklara, şişmiş gözlere karşın oydu bu. Paskalya günü kilisenin avlusunda sevgi, hayat dolu, sevinçten gülen gözleriyle aşağıdan yukarı sevdiği insanın yüzüne bakan Katyuşa...

"Ne tuhaf bir rastlantı! On yıl hiç görmemişken birden görevli olduğum bir davada sanık olarak çıkıyor karşıma! Sonu neye varacak bunun acaba? Ah, ne olacaksa bir an önce olsa, bir an önce!"

İçinde yavaş yavaş filizlenen pişmanlık duygusuna boyun eğmiyordu henüz. Bir zaman sonra unutulup gidecek, yaşamının akışını etkilemeyecek, bozmayacak bir rastlantı olarak görüyordu bu olayı. Odada kabahat yaptı diye sahibinin ensesinden yakalayıp burnunu yaptığı şeye soktuğu küçük bir köpeğin durumunda hissediyordu kendini. Köpekçik ciyaklıyor, yaptığı yaramazlığın sonuçlarından kaçıp elinden geldiğince uzaklara gitmek, onu unutmak için geri geri çekiliyor; ama acımasız, katı yürekli sahibi bırakmıyor onu. Nehlüdof da yaptığının ne iğrenç bir şey olduğunu hissediyordu, ama yaptığının anlamından habersizdi henüz. Suçlu olduğunu da kabul etmiyordu. Karşısındaki davanın onun davası olduğuna inanmak istemiyordu bir türlü. Gelgelelim, görünmeyen güçlü bir el yakalamıştı onu. Bu elden kurtuluşunun olmadığını hissediyordu. Hâlâ umutsuzluğa düşmüyor; her zamanki alışkanlığıyla ayak ayak üstüne atmış, kendine güven dolu bir tavırla ön sırada baştan ikinci sandalye olan yerinde oturuyor, çevresini umursamaz bir dalgınlık içinde elindeki *pince-nez*'siyle oynuyordu. Yalnızca bu davranışının değil; boş, çirkin, kötü zevklerle dolu, çılgın yaşayışının da bayağılığını, değersizliğini hissediyordu ruhunun derinliklerinde. Suçunu, son zamanlardaki yaşayışını ondan tuhaf bir biçimde saklayan o korkunç perde sallanmaya başlamıştı, arada bir görüyordu arkasını.

XXIII

Sonunda bitirdi konuşmasını başkan. Soruların olduğu kâğıdı göze hoş görünen bir biçimde kaldırdı, yanına gelen jüri sözcüsüne verdi. Jüri üyeleri salondan ayrılabileceklerine sevinerek kalktılar, gene kollarını ne yapacaklarını bilemeden –bir şeyden utanıyorlardı sanki– birbiri arkasından görüşme odasına geçtiler. Onlar içeri girip kapıyı kapar kapamaz bir jandarma gelip durdu bu kapının önünde, kılıcını kınından çıkarıp omzuna koydu. Yargıçlar kalkıp çıktılar. Sanıkları da çıkardılar.

Görüşme odasına girince jüri üyelerinin ilk işi birer sigara yakmak oldu gene. Salonda sandalyelerinde otururken her birinin az ya da çok sezinledikleri durumlarının yapmacıklığı, yalancılığı buraya girince geçmişti birden. Sigaralarını tüttürerek serbetçe oturdular, heyecanlı bir konuşma başladı aralarında.

İyi yürekli tüccar,

– Kız masum, diye başladı. Ne söyleyeceğini şaşırdı zavallı. Hakkını vermek gerek.

Sözcü,

– Bunu görüşeceğiz, dedi. Kişisel duygularımızın etkisi altında kalmamalıyız.

Albay atıldı:

– Başkanın konuşması güzeldi.

– Öyle, güzeldi! Az kaldı horlamaya başlayacaktım.

Yahudi'ye benzeyen satıcı,

– Önemli olan şu nokta, dedi, Maslova onlarla ortak olmasaydı hizmetçilerin paradan haberleri olmazdı.

Üyelerden biri,

– Ne dersiniz? diye sordu. Sizce Maslova mı çaldı parayı?

İyi yürekli tüccar,

– Dünyada inanamam böyle bir şeye! diye yükseltti sesini. O şeytan suratlı karının marifetidir bu iş.

– Hepiniz doğru söylüyorsunuz, dedi albay.

– Peki ama odaya hiç girmediğini söylüyor.

– İnanmayın. Tanrı birdir dediğine inanmam o sürtüğün.

Sözcü girdi araya:

– Sizin inanmamanız yetmez ki.

– Anahtar Maslova'daydı.

Tüccar itiraz etti:

– Ne çıkar bundan?

– Ya yüzük?

Tüccar gene yükseltti sesini:

– Söyledi ya kız, tüccar vermiş ona yüzüğü. Sarhoş olduğu için vurmuş ona, sonra da acımış besbelli. Ağlamasın diye vermiştir. Duydunuz, bir doksan boyunda, yüz otuz kiloluk bir adammış...

Pyotr Gerasimoviç kesti tüccarın sözünü:

– Asıl konumuz bu değil. Hırsızlıkla cinayeti Maslova mı planlayıp gerçekleştirmiştir, hizmetçiler mi? Bunu konuşmalıyız.

– Hizmetçiler yalnız başına yapmış olamazlar. Anahtar Maslova'daydı.

Uzun süre sürdü bu düzensiz konuşma.

Sözcü sonunda,

– Baylar, dedi, lütfen masaya oturup görüşelim konuyu.

Yerine otururken ekledi:

– Buyurunuz.

Satıcı,

– Bu kızlar ne rezildir bilemezsiniz, dedi.

Sözlerinin doğruluğunu, asıl suçlunun Maslova olduğunu göstermek için de böyle bir kızın bulvarda bir arkadaşının saatini nasıl yürüttüğünü anlattı. Albay bu konuda daha da ilginç bir hırsızlık olayını, altın bir semaverin nasıl iç edildiğini anlattı.

Sözcü, kalemiyle masaya vurarak,

– Baylar, dedi, lütfen sorulara geçelim.

Herkes sustu. Sorular şöyleydi:

1) 17 Ocak 188... günü parasını çalmak amacıyla öldürülen tüccar Smelkov'un konyağına konan zehirle öldürülmesinde, sonra iki bin beş yüz ruble kadar parasıyla pırlanta yüzüğünün çalınmasında Krapivenski bölgesi, Borkov köylülerinden otuz üç yaşındaki Simon Petrov Kartinkin suçlu mudur?

2) Birinci soruda anlatılan cinayette kırk üç yaşındaki kentli Yevfimiya İvanova Boçkova suçlu mudur?

3) Birinci soruda anlatılan cinayette yirmi yedi yaşındaki Yekaterina Mihaylovna Maslova suçlu mudur?

4) Sanık Yevfimiya Boçkova birinci soruda belirtilen olayda suçlu değilse 17 Ocak 188... günü, N kentinde çalıştığı Mavritaniya Oteli'nde kalan tüccar Smelkov'un odasındaki kilitli valizinden iki bin beş yüz rublesinin çalınmasında suçlu mudur?

Sözcü birinci soruyu okuduktan sonra,

– Evet, baylar? diye sordu.

Bu soruya hemen yanıt verildi. Onun zehirleme olayında da hırsızlık olayında da suçlu olduğu görüşünde herkes birleşmişti. "Evet, suçludur." Bütün sorulara "suçsuzdur" diye yanıt veren yaşlı bir kooperatifçi suçsuz bulmuştu Kartinkin'i yalnızca.

Sözcü yaşlı adamın anlayamadığını düşünerek herkesin Kartinkin'le Boçkova'nın suçlu olduğu inancında olduğunu anlattı ona. Ama kooperatifçi, "anlıyorum," dedi. "Acımalıyız bu zavallılara, biz de hepten günahsız değiliz ki hem." Düşüncesini değiştirmedi.

Boçkova'yla ilgili ikinci soruya uzun konuşmalardan, açıklamalardan sonra, avukatının da üzerinde durduğu gibi, onun zehirleme olayına katıldığını gösteren açık deliller bulunmadığı için "suçsuzdur" yanıtı verildi.

Maslova'yı temize çıkarmaya çalışan tüccar asıl suçlunun Boçkova olduğunda diretti. Üyelerin çoğu da ondan yanaydı. Ama yasalara sıkı sıkıya bağlı olmak isteyen sözcü, Boçkova'nın zehirleme olayına katıldığını gösteren bir delilin bulunmadığını söylüyordu. Uzun tartışmalardan sonra sözcünün düşüncesi baskın çıktı.

Boçkova'yla ilgili dördüncü soruya doğrudan, "Evet, suçludur," yanıtını vermediler. Kooperatifçinin ısrarıyla ayrıca şöyle eklediler: "Ama bir ölçüde hoş görülmelidir."

Maslova üzerine sorulan üçüncü soruysa heyecanlı tartışmalara neden oldu.

Sözcü, Maslova'nın cinayette de hırsızlıkta da suçlu olduğunda diretiyordu. Tüccar kabul etmiyordu bunu. Albay, satıcı, kooperatifçi de ondan yanaydılar. Geri kalanlar kararsız gibiydiler. Ama sözcünün görüşü yavaş yavaş ağır basmaya başlamıştı. Çünkü üyelerin hepsi yorulmuştu artık. Buradan kurtulmak için tartışmala-

rın bir an önce bitmesini istiyorlar, bu yüzden de, sonunda herkesin kabul etmek zorunda kalacağını sandıkları yana geçiyorlardı.

Duruşmadaki konuşmalardan, Maslova'nın hallerinden onun hırsızlıkla da cinayetle de ilgisi olmadığı kanısına varmıştı Nehlüdof. Başlangıçta jüri üyelerinin de bu karara varacaklarına inanıyordu. Ama Maslova'dan bir kadın olarak hoşlanan tüccarın –bunu saklamıyordu zaten– beceriksizce savunmasından, sözcünün bu düşünceye karşı durmasından, daha önemlisi de üyelerin artık yorulmalarından kararın yavaş yavaş Maslova'nın aleyhine kaymakta olduğunu görünce buna karşı koymak istedi Nehlüdof. Ne var ki Maslova'dan söz etmekten korkuyordu. Onunla olan ilişkisini hemen öğrenecekler sanıyordu. Öte yandan, bu gidişe göz yumamayacağını, karşı durmak zorunda olduğunu da hissediyordu. Renkten renge giriyordu oturduğu yerde. Tam ağzını açmaya hazırlanıyordu ki konuşmaların başından beri söze hiç karışmayan Pyotr Gerasimoviç –besbelli sözcünün konuşurkenki tavırları canını sıktığı için– birden itiraz etmeye başladı. Nehlüdof'un söylemek istediklerini söylüyordu.

– Bir dakika izin verin. Anahtar Maslova'da olduğu için parayı onun çaldığını söylüyorsunuz. Arkasından koridor hizmetçileri başka bir anahtarla açmış olamazlar mı valizi acaba?

Tüccar başını salladı:

– Öyle ya, pekâlâ olabilir.

– Maslova alamazdı parayı. Saklayacak yeri yoktu çünkü.

– Ben de bunu anlatmak istiyorum işte, diye doğruladı tüccar.

– Daha akla yakın olanı, Maslova valizi açınca parayı gören hizmetçilerin ellerine geçen fırsattan yararlanmış, sonra da suçu onun üzerine yıkmış olmalarıdır.

Pek sinirli konuşuyordu Pyotr Gerasimoviç. Onun siniri sözcüye de geçti. Bu yüzden karşıt düşüncesini daha da inatla savunmaya başladı. Ama Pyotr Gerasimoviç'in konuşması öylesine inandırıcıydı ki biraz sonra üyelerin çoğu onun yanına geçmişti. Maslova'nın hırsızlık olayıyla ilgisi bulunmadığını, yüzüğü de ona tüccarın armağan ettiğini söylüyorlardı şimdi. Zehirleme olayına Maslova'nın katılıp katılmadığı konusuna gelince, onun heyecanlı savunucusu tüccar, Maslova'nın suçsuz olduğunu kabul etmelerinin ge-

rektiğini, çünkü tüccarı zehirlemesi için ortada hiçbir neden bulunmadığını söyledi. Sözcüyse tozu içkiye döktüğünü itiraf ettiğine göre, Maslova'yı suçsuz bulamayacakları görüşünü savunuyordu.

– Dökmesine döktü ama uyku ilacı sanıyordu onu, dedi tüccar.

Boşluk yakalamaktan pek hoşlanan albay karıştı hemen söze:

– Uyku ilacıyla da öldürebilirdi onu ama.

Sonra, kaynının karısının uyku ilacından zehirlendiğini, doktor yakında olmasaydı, gerekli önlemleri zamanında almasalardı yüzde yüz öleceğini uzun uzun anlattı. Öylesine inandırıcı, ağırbaşlı, kendine güvenle konuşuyordu ki hiç kimsenin içinden sözünü kesmek gelmiyordu. Heyecanlanan satıcı, kendi olayını anlatmak için kesti sözünü.

– Bazılarıysa öyle alışıyorlar ki, diye başladı, bir alışta kırk hap birden içebiliyorlar. Bir akrabam var...

Ama albay sözünün kesilmesine izin vermedi. Uyku ilacının, kaynının karısındaki etkisinin sonuçlarını anlatmayı sürdürdü.

Üyelerden biri karıştı söze:

– Saat dört oldu baylar.

Sözcü,

– Bu durumda baylar, dedi, hırsızlıkla ilişkisi yok, cinayetle var diyoruz. Öyle mi?

Söylediğinin kabul edilmesinden hoşlanan Pyotr Gerasimoviç,

– Evet, dedi.

Tüccar,

– Öyle ama bir ölçüde hoş görülmesi de gerekir, diye ekledi.

İtiraz eden olmadı. Yalnız kooperatifçi, "Hayır, suçsuzdur," diye eklenmesini istiyordu.

– Hırsızlıkla ilişkisi yok demek "suçsuzdur" demekle aynı anlama gelir, diye açıkladı ona sözcü.

Tüccar neşeli,

– Hoş görülmesini istediğimize göre temize çıktı sayılır, dedi.

Hepsi öylesine yorulmuş, tartışmalardan öylesine bitkin düşmüşlerdi ki hiçbiri yanıta, "Evet, ama tüccarı öldürmek de istememişti," diye eklemeyi akıl edememişti.

Nehlüdof da bunu fark edemeyecek kadar heyecanlıydı. Yanıtlar böylece kâğıda geçirildikten sonra salona girildi.

Rabelous, bir yargıcın, kendisine başvuran iki kişinin davasına bakarken konuyla ilgili bütün yasaları sayıp döktükten, yirmi sayfalık saçma sapan, Latince bir hukuk yazısını okuduktan sonra taraflara yazı tura atmayı önerdiğini yazar: Yazıysa davacı, turaysa davalı haklı sayılacaktır.

Burada da aynı durum vardı. Soruya başka bir yanıt değil de bu yanıtın verilmesinin nedenleri vardı: Bir kere, hepsi böyle cevap verilmesini istemişti. İki, öylesine uzun konuşan başkan, duruşmalardaki konuşmalarında her zaman belirttiği şeyi bugün atlamış, özellikle jüri üyelerinin bu soruya yanıt verirken "Evet, suçludur, ama tüccarı öldürmek istememiştir," diyebileceklerini anımsatmamıştı. Üç, albay kayınbiraderinin karısının öyküsünü çok uzatmıştı. Dört, Nehlüdof heyecanından Maslova'nın öldürmek istemediğinin yanıtta olmadığını fark etmemiş, "hırsızlıkla ilişkisi bulunmadığının" belirtilmesiyle Maslova'nın temize çıkacağını sanmıştı. Beş, sözcü sorularla yanıtları yeni baştan okurken Pyotr Gerasimoviç odada yoktu. Bir an dışarı çıkmıştı. En önemli neden de hepsinin yorulması, bir an önce işi bitirmek istemeleri, bunun için de tartışmaları sonuca bağlayabileceğini umdukları en güçlü karara hemen katılmalarıydı.

Jüri sözcüsü zili çaldı. Kapının dışında yalın kılıç bekleyen jandarma kılıcını kınına koydu, yana çekildi. Yargıçlar yerlerini aldılar. Jüri üyeleri teker teker girdiler salona.

Sözcü kâğıtları mağrur bir tavırla tutuyordu elinde. Başkanın yanına gitti. Ona verdi kâğıtları. Başkan yanıtları okudu. Kollarını iki yana açtı, –şaşırdığı belliydi– arkadaşlarına dönüp alçak sesle bir şeyler konuşmaya başladı onlarla. Jürinin, "Hırsızlıkla ilgisi yoktur," demesine karşın, "Cinayetle de ilgisi yoktur," dememiş olmasıydı başkanı şaşırtan. Jürinin kararından Maslova'nın hırsızlık etmediği, bir şey de çalmadığı, öte yandan ortada hiçbir neden yokken tüccarı öldürdüğü sonucu çıkıyordu.

Solundaki mahkeme üyesine,

– Bakın neler saçmalamışlar, dedi, kürek cezasına çarptırır onu bu karar, oysa suçsuz zavallı.

Sinirli mahkeme üyesi,

– Ne demek suçsuz? diye mırıldandı.

– Basbayağı suçsuz işte. 818. maddeye girer bu. (818. madde jürinin suçlamasını haksız görürse mahkemeye bu kararı bozmak yetkisi verir.)

Başkan sonra iyi yürekli olduğu yüzünden belli mahkeme üyesine döndü:

– Siz ne diyorsunuz?

İyi yürekli üye hemen karşılık vermedi. Önünde duran kâğıdın numarasına baktı. Rakamları toplayıp üçe böldü, bölünmedi. Gene fal bakmıştı, çıkan sayı üçe bölünseydi başkanın söylediğini kabul edecekti; ama bölünmediğine bakmadan, iyi yürekliliğinin etkisiyle olumlu yanıt verdi gene.

– Bence de öyle, dedi, 818. maddeyi uygulamalıyız.

Başkan sinirli üyeye döndü,

– Ya siz?

Beriki kesin,

– Hayır, dedi. Gazeteler jürilerin katilleri temize çıkaracağını yazıp duruyorlar her gün, bunu bir de mahkemeler yaparsa ne derler sonra. Ben kabul edemem böyle bir şeyi.

Başkan saatine baktı.

– Yazık, ama elden ne gelir, dedi.

Kâğıdı okuması için jüri sözcüsüne verdi.

Herkes ayağa kalktı. Sözcü bedeninin ağırlığını bir ayağından ötekine geçirdikten sonra gırtlağını temizledi, sorularla yanıtları okumaya başladı. Bütün görevliler –sekreter, avukatlar, savcı yardımcısı bile– şaşırdıklarını saklamadılar.

Sanıklar öyle oturuyorlardı yerlerinde. Yanıtların ne anlama geldiğini sezinleyemedikleri belliydi. Herkes oturdu gene. Başkan savcı yardımcısına sanıkların ne cezalara çarptırılmalarını istediğini sordu.

Maslova konusunda hiç beklemediği bir başarıya ulaştığı için sevinen savcı yardımcısı bu başarıyı güzel konuşmasıyla kazandığı inancıyla önündeki kâğıtları karıştırdı bir süre, sonra ayağa kalktı.

– Simon Kartinkin'in 1452. maddeyle 1453. maddenin 4. şıkkına göre cezalandırılmasını öneriyorum, dedi. Yevfimiya Boçkova 1659., Yekaterina da 1454. maddeye göre cezalandırılmalıdır.

Bütün bu cezalar, bu durumda düşünülebilecek en ağır cezalardı.

Başkan ayağa kalkarken,

– Mahkeme heyeti karar vermek için çekiliyor, dedi.

Yargıçların arkasından, iyi bir işi bitirmenin verdiği rahatlıkla herkes ayağa kalktı. Bazıları dışarı çıktı, bazıları salonun içinde dolaşmaya başladı.

Jüri sözcüsü, Nehlüdof'a bir şeyler anlatıyordu. Pyotr Gerasimoviç geldi yanlarına, Nehlüdof'a,

– Çok fena saçmalamışız anam babam, dedi. Kürek cezasına çarptırttık onu.

Öğretmenin iğrenç yılışıklığını bu kez hiç fark etmeyen Nehlüdof yüksek sesle,

– Ne diyorsunuz? diye sordu.

– Öyle ya. Yanıtımızda, "Suçludur, ama tüccarı öldürmek istememiştir," demeliydik, dememişiz. Sekreter, "Savcı on beş yıl küreğe yollayacak onu," diyor.

Jüri üyesi,

– Böyle karar verdik, dedi.

Pyotr Gerasimoviç itiraz etti. Maslova'nın, parayı almadığına göre tüccarı öldürmüş olamayacağının kendiliğinden anlaşılacağını söylüyordu.

Sözcü,

– Yanıtları olduğu gibi okudum size, diye savunuyordu kendini. Kimse çıkıp itiraz etmedi.

Pyotr Gerasimoviç,

– O ara ben çıkmıştım odadan, dedi. Nasıl oldu da fark edemediniz bunu?

– Hiç aklıma gelmedi, dedi Nehlüdof.

– Vay canına!

Nehlüdof,

– Düzeltebiliriz bunu, dedi.

– Hayır, her şey bitti artık.

Nehlüdof sanıklara baktı. Kaderleri karara bağlanan bu üç kişi parmaklığın arkasında, erlerin önünde yerlerinden kıpırdamadan oturuyordu. Bir şeye gülümsüyordu Maslova. Nehlüdof'un içinde kötü bir duygu kıpırdandı o anda. Maslova'nın kurtulacağını, kentte bırakılacağını düşünürken gelecekte ona karşı nasıl davra-

nacağı, aralarındaki ilişkinin nasıl olacağı konusunda kararsızdı. Güçtü bu soruya yanıt vermek onun için. Oysa kürek cezası ile Sibirya bu ilişki sorununu bir anda ortadan kaldırmıştı: Av torbasındaki yaralı kuş çırpınmayı kesince unutulurdu.

XXIV

Pyotr Gerasimoviç yanılmıyordu.

Mahkeme üyelerinin salona dönmelerinden sonra başkan elindeki kâğıdı okudu:

> "Yüce imparatorumuzun buyruklarıyla çalışan bölgemizin ağır ceza mahkemesi 28 Nisan 188... günkü duruşmasında jürinin kararları ışığında 771. yasanın 3. bendine, 776. yasanın 3. bendine, 777. yasaya göre aşağıdaki kararı vermiştir:
>
> 33 yaşındaki köylü Simon Kartinkin'le, kentli Yekaterina Maslova'nın yurttaşlık haklarından yoksun edilerek kürek cezasına yollanmalarına; Kartinkin'i 8 yıl, Maslova'yı 4 yıl, ikisinin de 28. yasaya göre orada çalıştırılmalarına.
>
> 43 yaşındaki Yevfimiya Boçkova'nınsa yurttaşlık hakları, her şeyi –parası, malı mülkü– elinden alınarak 3 yıl cezaevinde yatmasına, cezasını 49. yasaya göre çekmesine.
>
> Mahkeme masraflarının suçlulardan eşit olarak alınmasına, payına düşeni verecek durumu olmayanların parasının hazinece ödenmesine; davayla ilgili eldeki delillerin satılmasına, yüzüğün geri verilmesine, şişelerin kırılmasına."

Kartinkin gene öyle dimdik, gerilmiş parmaklarını pantolonunun yan dikişlerine yapıştırmış, ayakta duruyor, dudaklarını kıpırdatıyordu. Boçkova çok sakindi. Kararı dinleyince Maslova'nın yüzü mosmor oldu.

Birden,

– Suçsuzum ben, suçsuzum! diye bağırmaya başladı. Günahtır bu yaptığınız. Suçsuzum ben. Onu öldürmek istemedim, aklımdan bile geçirmedim. Doğru söylüyorum, yemin ederim doğru söylüyorum.

Tahta kanepenin üzerine çöküp hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı.

Kartinkin'le Boçkova salondan çıktıklarında o hâlâ ağlıyordu. Öyle ki jandarma sonunda kolundan çekelemek zorunda kaldı.

O kötü duygusunu bütünüyle unutan Nehlüdof, "Hayır, böyle bırakamam bunu," diye mırıldandı kendi kendine, nedenini bilmeden, Maslova'yı bir kez daha görmek için aceleyle koridora çıktı. Duruşmanın sonunda bittiğine sevinen jüri üyeleri, avukatlar kapıda toplanmış, bir an önce dışarı çıkmaya çalışıyorlardı. Birkaç dakika kalabalıktan çıkamadı koridora. Kapıda beklemek zorunda kaldı. Çıktığında iyice uzaklaşmıştı Maslova. Herkesin dikkatini üzerine çektiğine aldırmadan koşarak yetişti ona. Önüne geçip durdu. Ağlamıyordu şimdi Maslova. Başörtüsünün ucuyla kırmızı kırmızı lekelerin kapladığı yüzünü siliyor, kesik kesik hıçkırıyordu. Bakmadan geçti Nehlüdof'un yanından. Maslova geçtikten sonra aceleyle geri döndü Nehlüdof. Başkanı görecekti. Ama yerinde yoktu başkan. Gitmişti. Nehlüdof ancak vestiyerde yetişti ona.

Parlak kumaştan paltosunu giymiş, kapıcının uzattığı gümüş başlıklı bastonunu alırken yaklaştı yanına Nehlüdof.

– Sayın başkan, dedi, demin karara bağlanan dava üzerine bir dakika konuşabilir miyim sizinle? Jüri üyesiydim.

Başkan Nehlüdof'un elini sıkarak,

– Elbette, Prens Nehlüdof, dedi. Haz verir bana sizinle konuşmak. Tanışıyoruz.

Tanıştıkları akşam toplantısında Nehlüdof'un ne hoş, ne neşeli – bütün gençlerden de güzel– dans ettiğini anımsamıştı.

– Buyurun?

– Maslova'yla ilgili yanıtımızda bir yanlış anlama oldu. Tüccarın öldürülmesinde suçsuzdur, oysa kürek cezasına çarptırıldı.

Nehlüdof çok neşesizdi. Başkan dış kapıya doğru yürüdü,

– Mahkeme sizlerin yanıtlarınıza göre vermiştir kararı, dedi. Yanıtlarınız mahkeme heyetimize de tutarsız, gerçekle çelişir gözüktü ama jürinin kararını esas aldık.

Jüri üyelerine, "Evet suçludur," diye yanıt verir de bu yanıtta öldürmek isteğinin bulunmadığı belirtilmezse bunun cinayette suçludur anlamına geleceğini anlatmak istediğini söyleyecekti, ama

acelesi olduğu için kısa kesti:

– Öyle ama geçti mi artık, yanlışlık düzeltilemez mi?

Başkan şapkasını hafif yana yatırdı. Kapıya doğru yürümeyi sürdürdü.

– Mahkeme kararlarına itiraz her zaman mümkündür, dedi. Bir avukatla görüşmeniz gerek.

– Ama korkunç bir şey bu.

– Biliyor musunuz, Maslova için ikisinden biri olacaktı...

Başkanın, Nehlüdof'la elinden geldiğince kibar konuşmak istediği belliydi. Paltosunun yakası üzerinden favorilerini düzelttikten sonra Nehlüdof'un koluna hafifçe dokunarak onu da kapıya yöneltti,

– Siz de çıkıyor musunuz?

Nehlüdof aceleyle giyinirken,

– Evet, dedi.

Dışarı çıktılar. Güneş pırıl pırıldı. Araba tekerleklerinin kaldırım taşlarında çıkardığı gürültü daha bir yüksek sesle konuşmaya zorluyordu onları şimdi.

Başkan sesini yükseltmiş,

– Doğrusu çok tuhaf oldu, diye ekledi. Maslova için ikisinden biri olacaktı: Ya hemen hemen temize çıkıp hafif bir hapis cezasına çarptırılacak ya da küreğe gönderilecekti. Ortası olamazdı bunun. Yanıtınıza, "Suçludur, ama cinayetle ilgisi yoktur," diye ekleseydiniz kurtulmuştu.

– Nasıl da sezinleyemedim bunu? dedi Nehlüdof.

Başkan saatine bakıp gülümsedi.

– İşin acı yanı burası zaten.

Klara'nın bildirdiği sürenin bitmesine kırk beş dakika kalmıştı.

– İsterseniz bir avukata danışın. Kararın bozulması için nedenler bulmak gerek. Her zaman bulunabilir bu tür nedenler. (Arabacıya döndü.) Dvoryanskaya'ya... Otuz kapikten fazla vermem ama.

– Buyurunuz efendim.

– Hoşça kalınız efendim. Bir yardımımın dokunması söz konusu olursa Dvoryanskaya'da Dvornikov'un evinde oturuyorum. Kolayca anımsarsınız adresimi.

Kibarca selam verip uzaklaştı.

XXV

Başkanla konuşması ile temiz hava biraz rahatlatmıştı Nehlüdof'u. Hiç alışmadığı koşullar altında geçirdiği saatlerin etkisiyle duygularını abarttığını düşünüyordu şimdi.

"Gerçekten de şaşırtıcı, tuhaf bir rastlantı! Kızcağızı kurtarmak için elimden geleni yapmalıyım. Hem de zaman geçirmeden. Hemen. Mahkemeden Fanarin ya da Mikişin'in nerede oturduğunu öğrenmeli." Ünlü iki avukatı anımsamıştı.

Geri döndü. Paltosunu çıkardı. Üst kata çıktı. Birinci koridorda Fanarin'le karşılaştı. Durdurdu avukatı. Onunla bir işi olduğunu söyledi. Fanarin tanıyordu Nehlüdof'u. Elinden geleni seve seve yapacağını söyledi.

– Gerçi çok yorgunum ama... olsun varsın, pek uzun değilse anlatınız. Şuraya girelim.

Fanarin alıp bir odaya götürdü Nehlüdof'u. Yargıçlardan birinin odası olmalıydı burası. Masaya oturdular.

– Evet, buyurunuz.

– Önce, bu işle ilgilendiğimin aramızda kalmasını dileyeceğim sizden, dedi Nehlüdof.

– Elbette öyle olacak. Evet...

– Bugün jüride görevliydim. Suçsuz bir kadının kürek cezasına çarptırılmasına neden olduk. Acı veriyor bana bu.

Nehlüdof birden kıpkırmızı oldu. Ne söyleyeceğini şaşırdı. Böyle bir şeyi beklemiyordu. Fanarin başını kaldırıp Nehlüdof'un yüzüne dikkatli dikkatli baktı. Sonra gene indirdi başını. Dinlemeyi sürdürdü.

– Evet, diye mırıldandı.

– Suçsuz bir insanı cezalandırdık. Mahkeme kararına itiraz etmek, en yüksek mahkemeye başvurmak istiyorum.

Düzeltti Fanarin:

– Yargıtaya.

– Evet. Bu davayı üzerinize almanızı dileyecektim sizden.

Nehlüdof kendisi için söylenmesi en güç olanı bir an önce söyleyip bitirmek amacıyla acele ediyordu. Bu yüzden böylesine açık, kesin konuşmuştu. Kıpkırmızı olmuştu.

– Bu konuda yapılacak bütün masrafları, sizin ücretinizi –ne kadar olursa olsun– üzerime alıyorum, dedi.

Avukat, genç adamın bu işlerdeki deneyimsizliğine hoşgörüyle gülümseyerek,

– Bunları sonra konuşuruz, dedi. Konu nedir?

Nehlüdof anlattı.

– Pekâlâ, yarın dava dosyasını alır incelerim. Yarın, hayır perşembe günü akşam saat altıda gelin bana. Yanıtımı bildiririm size. Oldu mu? Şimdi gidelim, bazı işlerim var.

Nehlüdof, "Hoşça kalın," deyip çıktı.

Avukatla konuşması, Maslova'yı kurtarmak için gerekeni yaptığı düşüncesi daha da rahatlatmıştı içini şimdi. Dışarı çıktı. Cıvıl cıvıldı doğa. İlkbahar havasını neşeyle çekti ciğerlerine. Arabacılar buyur ettiler onu arabalarına, binmedi, yürüdü. Bir anda sürüyle düşünce, Katyuşa'nın, ona yaptığının anısı doldurdu kafasının içini. Hepsi birden dönmeye başladı. Keyfi kaçtı gene, bir keder kapladı ruhunu. "Neyse, sonra düşünürüm bunları," dedi kendi kendine, "bunca sıkıntıdan sonra eğlenmeliyim biraz."

Korçaginlerin vereceği akşam yemeğini anımsadı. Saatine baktı. Geç değildi henüz. Yetişebilirdi yemeğe. Atlı bir tramvay geçiyordu, koşup atladı ona. Alanda indi, iyi bir arabaya bindi, on dakika sonra Korçaginlerin konağının önündeydi.

XXVI

Korçaginlerin şişko, cana yakın kapıcısı İngiliz menteşeler üzerinde sessizce açılan meşe oymalı ağır kapıyı açıp,

– Buyurun efendim, dedi, sizi bekliyorlar. Masaya oturdular, geldiğinizde sizi doğru yemek salonuna almamızı buyurdular.

Kapıcı merdivene yaklaşıp yukarıdaki çıngırağın ipini çekti.

Nehlüdof paltosunu çıkarırken,

– Kimse var mı? diye sordu.

– Bay Kolosov'la Mihail Sergeyeviç, dedi kapıcı. Yabancı yok.

Merdivenin başından fraklı, beyaz eldivenli, yakışıklı bir uşak baktı.

– Buyurun efendim, diye seslendi. Yemek salonunda bekliyorlar sizi.

Nehlüdof merdiveni çıktı. Tanıdık geniş, son derece güzel döşeli salondan yemek salonuna geçti. Odasından hiç çıkmayan anne Prenses Sofya Vasilyevna dışında herkes masadaydı. Baş köşede yaşlı Korçagin oturuyordu. Solunda doktor, sağında bölge soylularının eski başkanı, şimdi banka yönetim kurulu üyesi, Korçagin'in özgür düşünceli arkadaşı İvan İvanoviç Kolosov vardı. Doktorun yanında Missi'nin küçük kız kardeşinin mürebbiyesi Bayan Reder, onun yanında da dört yaşındaki küçük kız oturuyordu. Karşıda, sağ yanda Korçaginlerin tek erkek çocuğu, lise altıncı sınıf öğrencisi Petya vardı –yakında sınavlara girecekti. Aile onun için kentte kalmıştı– onun solunda üniversite öğrencisi öğretmeni, daha sonra da kırk yaşında hâlâ evlenmemiş bir Slavyanist olan Katerina Alekseyevna oturuyordu. Karşısında Missi'nin dayı oğlu Mihail Sergeyeviç ya da küçük adıyla Mişa Telegin vardı. Masanın kapı yanındaki ucunda Missi oturuyordu. Yanında servisi yapılmış bir kişilik boş yer vardı.

Takma dişleriyle ağzındakini güçlükle çiğneyen yaşlı Korçagin gözkapakları gözükmeyen kanlı gözlerini Nehlüdof'a kaldırarak,

– Oo, hoş geldiniz, buyurun, dedi. Balığa yeni başladık.

Ağzı dolu, Missi'nin yanındaki boş servisi iriyarı, şişman büfeciye gösterip,

– Stepan, diye ekledi.

Gerçi uzun zamandan beri tanırdı yaşlı Korçagin'i Nehlüdof, akşam yemeklerinde de birçok kez görmüştü onu. Ama bu kırmızı yüzü, yeleğin yakasına sıkıştırılmış peçetenin üzerinde iştahla parlayan dudakları, kalın enseyi, en çok da bu besili general bedenini nedense yadırgamıştı o anda. Nehlüdof bu adamın bölge komutanıyken –oysa varlıklı, tanınmış bir kimseydi, çalışmaya hiç de gereksinimi yoktu– Tanrı bilir niçin insanları kırbaçlattığını, hatta astırdığını anımsadı elinde olmadan.

Stepan gümüş vazolar dizili büfeden kepçeyi alırken,

– Hemen yapıyorlar servisi efendim, dedi.

Missi'nin yanındaki kolalı peçetesi aile adı işli köşesi üste gelecek biçimde ustalıkla katlanmış servisle hemen ilgilenen favorili, yakışıklı garsona başıyla işaret etti.

Nehlüdof herkesin elini sıkarak dolandı masayı. Onunla tokalaşırken yaşlı Korçagin'le kadınlardan başka herkes ayağa kalkmıştı. Bu masayı dolanış, herkesin elini sıkış –çoğuyla hiç konuşmamasına karşın– pek çirkin, gülünç gelmişti ona şimdi. Geç kaldığı için özür diledikten sonra Missi'yle Katerina Alekseyevna arasındaki boş yere oturmaya hazırlanıyordu ki yaşlı Korçagin, votka içmese bile masanın ortalarında bir yere, yengeçlere, havyara, peynirlere, balığa yakın oturmasını söyledi. Nehlüdof karnının aç olmadığını sanıyordu, ama ağzına bir lokma ekmekle peynir atınca tutamadı kendini, çabuk çabuk yemeye başladı.

Kolosov, jürili mahkemeleri eleştiren gerici bir gazetenin deyimini olduğu gibi kullanarak şakacı,

– Ne o, gerçeği ortaya çıkardınız mı bakalım? dedi. Suçluyu suçsuzu ayırdınız mı?

Özgür düşünceli arkadaşının zekâsına da bilgisine de sınırsız bir güveni olan Prens gülümseyerek,

– Gerçeği ortaya çıkardınız... Gerçeği ortaya çıkardınız... diye yineledi.

Nehlüdof kabalığı bile göze alıp karşılık vermedi Kolosov'un sorusuna. Önüne konan sıcak çorbaya çalakaşık girişti.

Missi gülümseyerek,

– Rahat bırakın onu, yemeğini yesin, dedi.

"Onu" demekle Nehlüdof'a olan yakınlığını anımsatmak istiyordu sanki.

Kolosov jürili mahkemeleri kötülüyen gazete yazısından heyecanla söz etmeye başlamıştı. Çok canını sıkmıştı bu yazı. Mihail Sergeyeviç de doğruluyordu onu. O da aynı gazetenin bir başka yazısından söz etti.

Missi her zamanki gibi çok *distinguée*[8], hoş, güzel giyimliydi.

Nehlüdof'un ağzındakini çiğneyip yutmasını bekledikten sonra,

– Çok yoruldunuz galiba, dedi. Acıkmışsınız da.

– Pek o kadar değil. Ya siz? Tablolara bakmaya gittiniz mi?

– Gitmedik, başka zaman gideceğiz. Salamatovlarda *lawn tennis*'teydik.[9] Bay Kruks gerçekten çok güzel oynuyor.

8 (Fr.) Göz kamaştırıcı.

9 (Ing.) Tenis kortundaydık.

Nehlüdof buraya kafasının içindekileri unutmak için gelmişti. Bu evde her zaman daha bir rahat hissederdi kendini. Duygularına iyi etki eden evin zengin döşenişi değildi bunun nedeni yalnızca; çevresini hiç belli etmeden kuşatan o yakın ilgi de hoşuna giderdi. Oysa, şaşılası durumdu, bu evdeki her şeyden –kapıcıdan geniş merdivene, çiçeklerden garsonlara, masanın hazırlanışına kadar her şeyden– tiksiniyordu şimdi. Missi'yi bile güzel, içten bulmuyordu. Kolosov'un o kibirli konuşmasından da yaşlı Korçagin'in kalın, her halinden kendine aşırı güven okunan, duyarlı bedeninden de Slavyanist Katerina Alekseyevna'nın Fransızca söylediği tümcelerden de mürebbiyeyle üniversite öğrencisi öğretmenin mahcup yüzlerinden de hele hele kendisi için söylenen "onu" zamirinden de nefret ediyordu... Nehlüdof Missi'ye karşı iki çeşit davranış arasında bocalardı hep. Bazen sanki gözlerini kısarak ya da ay ışığında gibi her şeyin en iyisini görürdü onda; hem gencecik hem güzel hem zeki hem içten bulurdu onu... Kimi zamansa parlak güneş ışığı altında eksik yanları batardı gözüne. Şimdi gene parlak güneş vardı. Yüzündeki bütün kırışıklıkları görüyordu şimdi. Saçlarını nasıl kabarttığını biliyordu. Dirseklerinin sivriliği, en önemlisi de babasınınkini andıran başparmağının tırnağının yassılığı gözüne batıyordu.

Kolosov tenis üzerine,

– Son derece can sıkıcı bir oyun, dedi. Çocukluğumuzda oynadığımız çelik çomak bile çok daha eğlenceliydi.

Missi itiraz etti:

– Hayır, oynamamışsınız hiç. Dehşet güzel bir oyundur tenis.

Missi'nin "dehşet" deyişi yapmacık gelmişti Nehlüdof'a.

Mihail Sergeyeviç'le Katerina Alekseyevna'nın da katıldığı bir tartışma başladı. Yalnız mürebbiye, öğretmen, bir de çocuklar susuyorlardı. Sıkıldıkları belliydi.

Yaşlı Korçagin peçeteyi yakasından çıkarıp sandalyesini gürültüyle geri itti –garson hemen kapmıştı onu–, ayağa kalkarken kahkahayla gülerek,

– Durmadan tartışırsınız siz de! dedi.

Onun arkasından herkes kalktı; mis gibi kokulu ılık su dolu ibriklerin bulunduğu alçak masaya gittiler. Ellerini yıkarlarken,

ağızlarını çalkalarken bir yandan da hiç kimsenin önemsemediği, ilgilenmediği tartışmalarını sürdürüyorlardı.

Missi, insanların kişiliklerinin en iyi oyunda belli olduğu üzerine söylediğini onaylaması isteğiyle Nehlüdof'a döndü:

– Öyle değil mi?

Genç adamı pek durgun, canı sıkkın görüyordu bu akşam. Onun ne düşündüğünü merak ediyordu.

– Doğrusu bilmiyorum, dedi Nehlüdof. Hiç düşünmedim bunu.

Missi,

– Annemin yanına gidelim mi? diye sordu.

Nehlüdof bir sigara çıkardı.

– Gidelim, dedi.

Oysa ses tonundan oraya gitmeyi istemediği belliydi.

Missi bir şey söylemeden soru dolu bakışlarını gözlerinin içine dikti. Nehlüdof'a dokundu onun bu bakışı. "Amma da can sıkıcı bir insan oldum," diye geçirdi içinden. Elinden geldiğince gülümsemeye çalışarak prenses kabul ederse seve seve gideceğini söyledi.

– Elbette, elbette, sizi gördüğüne çok sevinecek annem. Orada da içebilirsiniz sigaranızı. İvan İvanoviç de orada.

Prenses Sofya Vasilyevna yatalaktı. Sekiz yıldır hiç dışarı çıkmaz; yalnız –kendi deyimiyle– "dostlarını", yani bir şeyleriyle toplumdan ayrı olan tanıdıklarını kabul eder; onlarla dantellerin, kurdeleler, kadifeler, altın kaplama, fil dişi, tunç, cilalı eşyalar, çiçekler arasında görüşür, konuşurdu. Nehlüdof da bu dostlardan biri olmuştu. Çünkü kafası çalışan bir genç olarak biliniyordu. Annesi de ailenin yakın dostuydu. Dahası Missi'yle evlenebilirdi.

Sofya Vasilyevna'nın odası büyük ve küçük konuk salonlarının ötesindeydi. Büyük konuk salonundan geçerlerken önde giden Missi birden durdu, altın kaplı bir sandalyenin arkalığına tutunup Nehlüdof'un yüzüne baktı.

Evlenmeyi çok istiyordu Missi. Nehlüdof da bulunmaz bir kısmetti onun için. Üstelik hoşlanıyordu genç adamdan. Nehlüdof'un onun olacağı düşüncesine iyice alıştırmıştı kendini (O Nehlüdof'un değil de Nehlüdof onun olacaktı). Ruhsal bakımdan tam sağlıklı olmayan insanlarda görülen o bilinçsiz ama inatçı kurnazlıkla amacına adım adım yaklaşıyordu. Şimdi de Nehlüdof'u duy-

gularını açığa vurmak zorunda bırakmak için konuşmaya başlamıştı onunla:

– Farkındayım, bir şey geçmiş başınızdan, dedi. Neyiniz var?

Nehlüdof mahkemedeki rastlantıyı anımsadı. Yüzünü buruşturdu. Kızardı. İçten olmaya çalışarak,

– Evet geçti, dedi. Hem de tuhaf, olağanüstü, çok önemli bir olay.

– Ne oldu? Anlatamaz mısınız?

– Şimdi anlatamam. Elimde değil. İzninizle anlatmayayım. Hâlâ kendimi toparlayabilmiş değilim.

Böyle söylerken daha da kızarmıştı Nehlüdof'un yüzü.

– Bana da söylemeyecek misiniz?

Missi'nin yüzünde bir kas çekildi. Arkalığını tuttuğu sandalyeyi hafifçe oynattı yerinden.

Nehlüdof,

– Hayır, dedi, söylemeyeceğim.

Bu yanıtı verirken kendi kendine de başından geçen olayın gerçekten çok önemli olduğunu itiraf ettiğini hissetmişti.

– Öyleyse gidelim.

Missi, gereksiz düşünceleri içinden atmak istiyormuş gibi salladı başını, her zamankinden daha bir çabuk adımlarla yürüdü.

Genç kızın ağlamamak için dudaklarını ısırdığı kaçmamıştı Nehlüdof'un gözünden. Onu üzdüğü için kendi kendinden utandı. Yüreği sızladı. Ama en küçük bir zayıflığın onu mahvedeceğini, yani onu bağlayacağını biliyordu. Oysa en çok korktuğu buydu şimdi. Bir şey söylemeden prensesin odasına kadar Missi'nin arkasından yürüdü.

XXVII

Prenses Sofya Vasilyevna çok hafif ama besleyici yemeğini yeni bitirmişti. Her zaman yalnız yerdi yemeğini. O durumda kimsenin onu görmesini istemezdi. Yatar koltuğunun yanı başında, üzerinde kahve olan küçük bir masa vardı. Sigarasını içiyordu. Zayıf, uzun boylu, esmer bir kadındı. Hâlâ genç sanırdı kendini. Uzun dişleri, siyah iri gözleri vardı.

Doktoruyla arasında ilişki üzerine kötü söylentiler çıkmıştı. Nehlüdof eskiden önemsemezdi bunu. Bir an aklına gelse bile hemen unuturdu, ama şimdi yalnızca anımsamakla kalmamış, doktoru, pırıl pırıl parlayan enli sakalıyla koltuğunun yanında ayakta görünce tiksinmişti bile.

Sofya Vasilyevna'nın yanında alçak, yumuşak bir koltukta Kolosov oturmuş, kahveyi karıştırıyordu. Küçük masanın üzerinde bir kadeh de likör vardı.

Missi, Nehlüdof'la girdi annesinin yanına. Ama kalmadı orada.

Aralarında bir şey geçmemiş gibi neşeyle gülümseyerek Kolosov'la Nehlüdof'a,

– Annem yorulup da sizleri kovunca benim odama gelin, dedi.

Kalın halı üzerinde sessizce yürüyerek çıktı odadan.

Sofya Vasilyevna, takma oldukları hiç belli olmayan güzel, uzun dişlerini gösteren, pek içten olmayan yapmacık gülümsemesiyle,

– Hoş geldiniz dostum, dedi. Oturun da anlatın bakalım. Mahkemeden canınız pek sıkkın döndüğünüzü söylüyorlar.

Fransızca ekledi:

– Duygulu bir insan için çok ağır bir görevdir bu bence.

– Evet, dedi Nehlüdof, ikide bir insanın aklına kendi... Başkalarını yargılamaya hakkınız olmadığını hissediyorsunuz sık sık...

Sofya Vasilyevna, Nehlüdof'un sözlerinin doğruluğu onu şaşırtmış gibi,

– *Comme c'est vrai!*[10] diye haykırdı.

Karşısındakini pohpohlamayı her zaman çok iyi becerirdi.

– Tablonuzdan ne haber? diye ekledi. İnanın öyle merak ediyorum ki onu. Hasta olmasam çoktan gelmiştim size.

Nehlüdof soğuk,

– Bütünüyle bıraktım onu artık, dedi.

Kadının genç gözükme çabası gibi ilgisinin yapmacıklığı da onun için bu akşam apaçık ortadaydı. Kibar olmaya çalışıyordu, ama bir türlü beceremiyordu bunu. Her şeyden iğreniyordu.

Sofya Vasilyevna Kolosov'a döndü,

– Yazık! dedi. Biliyor musunuz, Repin onda büyük bir resim yeteneğinin olduğunu söylemişti bana.

10 Ne kadar da doğru!

Nehlüdof yüzünü buruşturarak "Nasıl da yalan söylüyor," diye geçirdi içinden, "yüzü de kızarmıyor."

Sofya Vasilyevna Nehlüdof'un keyifsiz olduğunu, onunla güzel güzel konuşamayacağını anlayınca Kolosov'a yeni sahneye konan dram üzerine ne düşündüğünü sordu. Öyle bir soruştu ki bu, Kolosov'un yanıtı her türlü kuşkuyu ortadan kaldıracaktı sanki. Ağzından çıkacak hiçbir sözcük bir daha unutulmayacaktı. Kolosov kötüledi dramı. Bu fırsattan yararlanarak sanat üzerine düşüncelerini de söyledi. Sofya Vasilyevna'yı şaşırtmıştı düşüncelerinin doğruluğu. Dramın yazarını savunmak istedi birkaç kez, ama bir türlü başaramadı bunu.

Nehlüdof onlara bakıyor, dinliyordu. Ne var ki gördüğü, duyduğu şeyler bambaşka şeylerdi.

Kâh Sofya Vasilyevna'yı kâh Kolosov'u dinlerken Sofya Vasilyevna'nın da Kolosov'un da dramla hiç mi hiç ilgilenmediklerini, birbirlerinin düşüncesini de umursamadıklarını, konuşmalarının tek nedeninin, yemekten sonra dil ve gırtlak kaslarının hareketine duyulan bedensel gereksinmeyi gidermek olduğunu düşünüyordu. Dahası Kolosov'un içtiği şarabın, likörün etkisiyle hafif sarhoş olduğu inancındaydı –ama seyrek içen köylülerinki gibi değil de içkiyi alışkanlık edinmiş insanlarınki gibi bir sarhoşluktu bu–Sallanmıyordu, saçmalamıyordu da, ama çok keyifliydi. Sofya Vasilyevna'nın konuşurken arada bir endişeyle pencereye, batmak üzere olan güneşin ona kadar uzanan, yaşlılığını gereğinden çok ortaya çıkarabilecek yatay ışınlarının odaya dolduğu pencereye baktığı da kaçmıyordu Nehlüdof'un gözünden.

Sofya Vasilyevna Kolosov'un bir sözüne,

– Çok doğru, dedi.

Sonra yatar koltuğunun kenarındaki düğmeye bastı.

O arada doktor kalktı, aileden bir kimseymiş gibi bir şey söylemeden çıktı odadan. Sofya Vasilyevna kapıdan çıkıncaya dek gözlerini ayırmamıştı ondan. Bir yandan da konuşuyordu. Zil sesine gelen yakışıklı uşağa bakışıyla pencereyi göstererek,

– Şu perdeyi kapar mısın Filip, dedi.

Perdeyi indiren uşağın hareketlerini siyah gözlerinin tekiyle öfkeli öfkeli izlerken,

– Hayır, diyordu, ne derseniz deyin, mistisizm vardır onda, mistisizmsiz şiir olmaz zaten.

Acı acı gülümsedi. Perdeyi düzelten uşaktan gözünü ayırmadan,

– Şiirsiz mistisizm kör inançtır, diye sürdürdü konuşmasını Mistisizmsiz şiir de düz yazı... Filip, onu değil, şunu büyük pencereninkini indirecektin.

Uşağa seslenmek için harcamak zorunda kaldığı güce acıyormuş gibi bir öfke vardı Sofya Vasiylevna'nın sesinde. Bu öfkesini yatıştırmak amacıyla kokulu sigarasını yüzük dolu eliyle ağzına götürdü hemen.

Geniş omuzlu, atletik bedenli, yakışıklı Filip özür diler gibi öne eğildi. Sonra güçlü, adaleli bacaklarıyla halının üzerinde yavaşça yürüyerek saygıyla, sessizce öteki pencereye gitti. Sık sık dönüp prensese bakarak perdeyi, ona ışık düşmeyecek biçimde kapamaya koyuldu. Ama isteneni gene yapamadığı için sabrı tükenen Sofya Vasilyevna, mistisizm üzerine konuşmasını kesip onu acımasızca üzen anlayışsız Filip'i uyarmak zorunda kalmıştı. Filip'in gözlerinde bir an bir ışık parladı.

Bu oyunu izleyen Nehlüdof, "Adam, 'Hay Allah belanı versin e mi? Ne istediğini kendin de bilmiyorsun, diye geçiriyordur içinden,'" diye düşündü. Ama yakışıklı, güçlü kuvvetli Filip can sıkıntısını hemen gizlemiş; hastalıklı, bitkin, her şeyi yapmacık Prenses Sofya Vasilyevna'nın söylediğini sakin sakin yapmaya koyulmuştu.

Kolosov alçak koltuğa iyice yayılıp uykulu gözlerle Prenses Sofya Vasilyevna'ya bakarak,

– Darwin'in söylediklerinde de büyük ölçüde gerçek payı vardır kuşkusuz, diyordu. Ama fazla ileri gitmiyor da değil hani. Öyle.

Prenses Sofya Vasilyevna Nehlüdof'a.

– Kalıtıma siz de inanıyor musunuz? diye sordu.

Genç adamın sessizliği canını sıkmaya başlamıştı artık. Nehlüdof,

– Kalıtıma mı? dedi. Hayır, inanmıyorum.

Nedense tuhaf hayallerle uğraşıyordu o anda.

Bir model olarak düşündüğü enine boyuna, yakışıklı Filip'in yanına Kolosov'u çırılçıplak koyuyordu hayalinde. Karpuzu andıran göbeğiyle, cascavlak kafasıyla, çıta gibi ince kollarıyla pek garip

duruyordu Filip'in yanında. Sofya Vasilyevna'nın ipeklerle, kadifelerle örtülü omuzlarının gerçekte nasıl olabilecekleri de belli belirsiz canlanıyordu hayalinde. Ama bu çok korkunç bir hayaldi. Hemen kovmuştu onu.

Sofya Vasilyevna yukarıdan aşağı şöyle bir süzdü Nehlüdof'u,

– Sahi, Missi bekliyor sizi, dedi. Gitsenize. Schumann'dan yeni bir parça çalmak istiyordu size... Çok hoş bir parça.

Nehlüdof kalktı, Sofya Vasilyevna'nın yüzüklerle kaplı, ince, kemikli elini sıkarken, "Her zamanki gibi yalan söylüyor," diye geçirdi içinden.

Konuk salonunda Katerina Alekseyevna çıktı karşısına, hemen konuşmaya başladı:

– Görüyorum ki jüri üyeliği görevi canınızı sıkmış, dedi.

Her zaman olduğu gibi Fransızca konuşuyordu gene.

– Bağışlayın, dedi Nehlüdof, bu akşam çok keyifsizim. Başkalarını da üzmeye hakkım yok.

– Sebep ne keyifsiz olmanıza?

Nehlüdof şapkasını ararken,

– İzninizle söylemeyeyim, dedi.

– Anımsıyor musunuz, gerçeği her zaman ortaya koymanın gerektiğini söylerdiniz. Öylesine yaman gerçekler anlatırdınız ki! Şimdi niçin anlatmak istemiyorsunuz?

Katerina Alekseyevna, yanlarına gelen Missi'ye döndü:

– Anımsıyor musun Missi?

Nehlüdof ciddi,

– Çünkü oyundu o zaman yaptığımız, diye karşılık verdi. Oyunda olabilir. Gerçekteyse biz, yani ben öylesine iğrenç bir yaratığım ki gerçeği dünyada söyleyemem.

Katerina Alekseyevna, Nehlüdof'un son derece ciddi olduğunu fark etmemiş gibi sözcüklerin üzerine basa basa,

– Hadi düzeltmeye çalışmayın ağzınızdan ilk çıkanı da niçin iğrenç yaratıklarmışız onu söyleyin, dedi.

Missi,

– İnsanın kendi kendine keyifsiz olduğunu söylemesinden daha kötü bir şey yoktur, diye karıştı söze. Ben asla böyle söylemem, onun için de her zaman keyfim yerindedir, neşeliyimdir. Hadi be-

nim odama gidelim. Sizin *mauvaise humeur*[11]'ü dağıtmaya çalışacağız.

Bir atın, ona gem vuracakları, arabaya koşmaya götürecekleri zaman okşanınca duyulduğu duyguya benzer bir duygu doldu Nehlüdof'un içine. Dayanacak durumu kalmamıştı artık. Eve gitmesi gerektiğini söyleyerek özür diledi. Gitmeye hazırlandı. Missi her zamankinden daha bir uzun tuttu elini avucunun içinde.

– Şunu unutmayın dedi, sizin için önemli olan her şey dostlarınız için de önemlidir. Yarın gelecek misiniz?

Nehlüdof,

– Bakalım, dedi.

Utandı birden –kendi için mi Missi için mi utandığını bilmiyordu–, kızardı, aceleyle çıktı.

Nehlüdof'un arkasından Katerina Alekseyevna,

– Ne oluyoruz Allah aşkına? dedi *Comme cela m'intrique.*[12] Ama yüzde yüz öğreneceğim bunu. Bir *affair d'amour-propre: il est très susceptible, notre cher Mitya.*[13]

Missi, "*Plutôt une affaire d'amour sale,*"[14] demek istedi, ama tuttu kendini. Başını önüne eğdi. Yüzü bir anda solmuştu sanki. Yalnızca,

– Herkesin neşeli olduğu, keyifsiz olduğu gün vardır, dedi.

"O da mı aldatıyor beni yoksa?" diye geçirdi içinden. "Aramızda geçenlerden sonra alçaklık olurdu bu doğrusu."

Missi'ye "aramızda geçenlerden sonra" demekle neyi anlatmak istediği sorulsaydı belirli bir şey söyleyemezdi. Öte yandan, Nehlüdof'un ona yalnızca umut vermekle kalmayıp bir ölçüde söz de verdiğini kesinlikle biliyordu. Açık seçik sözler değildi bunlar. Bakışlar, gülümsemeler, imalar, susmalardı. Ama gene de kendisinin sayıyordu Nehlüdof'u. Onu elinden kaçırırsa çok üzülürdü.

---

11 (Fr.) Can sıkıntısı.

12 (Fr.) Çok merak ediyorum..

13 (Fr.) Gururun karıştığı bir iş: Sevgili Mitya'mız pek düşkündür gururuna.

14 (Fr.) Daha çok, pis bir aşkın karıştığı iş.

XXVIII

Bu arada Nehlüdof, iyi bildiği sokaklardan evine dönerken "Yüz kızartıcı, iğrenç, hem iğrenç hem yüz kızartıcı," diye düşünüyordu. Missi'yle konuşurken içine dolan o tuhaf duygudan kurtulamıyordu bir türlü. Missi'ye karşı –deyim yerindeyse– aslında suçsuz olduğu kanısındaydı: Kendini genç kıza bağlayabilecek bir şey söylememişti ona; evlenmek istediğini de açıklamamıştı. Ama nedense aralarında bir bağın oluştuğunu, ona bazı şeyler vaat ettiğini hissediyordu. Oysa onunla evlenemeyeceğini kesinlikle biliyordu şimdi. Yalnız Missi'yle olan ilişkisini değil, her şeyi düşündükçe "Yüz kızartıcı, iğrenç, hem iğrenç hem yüz kızartıcı," diye yineliyordu. Evinin merdivenlerini çıkarken "Her şey iğrenç," diye geçiriyordu içinden.

Yemekle çayın hazır beklediği yemek salonuna hemen arkasından giren Korney'e,

– Yemek yemeyeceğim, dedi. Gidebilirsiniz.

Korney,

– Baş üstüne efendim, dedi.

Ama gitmedi. Masayı toplamaya başladı. Nehlüdof, Korney'e bakıyor, sinirleniyordu. Rahat bıraksınlar onu istiyordu, oysa herkes söz birliği etmiş gibi, inadına canını sıkmaya çalışıyordu sanki. Korney yemek takımlarını toplayıp çıktıktan sonra Nehlüdof kendine bir bardak çay koymak için semaverin yanına gidiyordu ki Agrafena Petrovna'nın ayak sesini duydu. Kadının yüzünü görmemek için aceleyle konuk odasına geçti. Arkasından kapıyı kapadı. Bu oda –konuk odası– üç ay önce annesinin öldüğü yerdi. Aynalı iki lambanın aydınlattığı –biri babasının, biri annesinin portresinin önünde– bu odaya girince son zamanlarda annesine karşı olan davranışlarını anımsamıştı şimdi. Bu davranışlar gerçek dışı, soğuk gelmişti ona. Bu da yüz kızartıcı, iğrençti. Hastalığının son günlerinde onun ölmesini istediğini anımsadı. Kendi kendine, annesinin ölmesini zavallının çektiği acılardan kurtulması için istediğini söylüyordu. Oysa gerçekte onu acı çekerken görmekten kurtulmak istiyordu. Annesiyle ilgili iyi şeyler düşünmek için ünlü bir ressamın beş bin rubleye yaptığı portresine baktı. Siyah ka-

difeden, göğsü açık bir giysi vardı üstünde. Göğsü, iki göğüs arasındaki çukuru, göz kamaştırıcı güzel omuzları, boynu yaparken ressamın büyük bir titizlikle çalıştığı belliydi. Utanç verici, çirkin bir şeydi bu. Annesinin resimde yarı çıplak bir dilber gibi gözükmesinde insana tiksinti veren, saygısızca bir şey vardı. Üç ay önce aynı kadının gene bu odada mumya gibi kupkuru yattığını, ölüm döşeğindeyken bile odanın, evin her köşesine sinmiş, hâlâ çıkmayan o ağır kokuyu süründüğünü anımsayınca daha da tiksindi. O kokuyu duyar gibi oldu gene. Ölümünden bir gün önce annesinin kemikli, kararmaya yüz tutmuş eliyle onun beyaz, güçlü elini tuttuğunu, gözlerinin içine bakarak "Sana karşı görevlerimi tam olarak yapamadıysam bağışla beni, Mitya," dediğini anımsadı. Bembeyaz omuzlarıyla, kollarıyla, mağrur gülümsemesiyle göz kamaştıran yarı çıplak kadına bir kez daha bakıp "Ne iğrenç!" diye geçirdi içinden. Bu göğüslerin çıplaklığı, o günlerde gördüğü gene çıplak, genç bir kadını anımsatmıştı ona. Missi'yi. Ona baloya gittiği giysiyle görünmek için bir bahane bulup odasına çağırmıştı onu. Genç kızın güzel omuzlarını, kollarını tiksintiyle anımsadı. Geçmişte yaptığı canavarlıklarla o kaba, barbar baba; insanlıktan uzak kuşku götüren, *bel esprit*'siyle[15] anne... İğrenç, utanç verici şeylerdi bunlar. Çirkin, yüz kızartıcı...

"Hayır, hayır," diye düşünüyordu, "kurtulmalıyım. Korçaginlerle de Mariya Vasilyevna'yla da kalıtımla da, her şeyle bu yalancı ilişkilerimin tümünden kurtulmalıyım... Evet, daha özgür soluk almalıyım. Yurtdışına, Roma'ya gidip resim yapsam... –Resim yeteneğinden yoksun olduğu kuşkusunu anımsadı.– Olsun varsın, biraz hava alırım hiç olmazsa. Önce İstanbul'a, sonra Roma'ya giderim. Yeter ki bir an önce uzaklaşayım jüri üyeliğinden. O işi de avukatla yoluna koyarım."

O anda ansızın olağanüstü bir canlılıkla siyah, şehla gözlü tutuklu bir kadın canlandı hayalinde. "Suçsuzum ben, suçsuzum!" diyerek ağlıyordu. Bu hayali kovmaya çalışarak bitmek üzere olan sigarasını küllüğe bastırdı. Yenisini yakıp odanın içinde bir aşağı bir yukarı dolaşmaya başladı. Maslova'yla arasında geçenler birbiri ardından canlanıyordu belleğinde. Onunla son görüşmelerini, o

15 (Fr.) İnce zekâ.

anda bütün benliğini saran o bedensel tutkuyu, istediğini elde ettikten sonra uğradığı hayal kırıklığını anımsadı. Beyaz giysi, mavi kurdele, sabah ayini geldi gözlerinin önüne. "Gerçekten seviyordum onu o gece. İçten, temiz bir sevgiyle seviyordum. Daha önce de, halalarımın yanına ilk gittiğimde, yapıtım üzerinde çalışırken de seviyordum!" Kendini o zamanki haliyle düşündü. Hayat dolu o gençliğin, çocukluğun kokusunu duydu. Bir hüzün çöktü içine.

O zamanki Nehlüdof'la şimdiki arasında çok fark vardı: Bu fark, kilisedeki Katyuşa'yla bugün yargıladıkları, tüccarla içki âlemi yapmış sokak kadını arasındaki farktan çok değilse az da değildi. O zamanlar önünde sınırsız olanaklar açık, özgür, gözü pek bir gençti. Oysa şimdi boş, amaçsız, anlamsız bir yaşamın ağına dolanmış hissediyordu kendini. Kurtuluş umudu yoktu bu ağdan. Kurtulmak da istemiyordu zaten. Bir zamanlar dürüstlüğüyle nasıl gurur duyduğunu, her zaman doğruyu söylemeyi kendine bir ilke edindiğini, gerçekten de hiç yalan söylemediğini anımsadı. Şimdi yalan sarmıştı her yanını. Çevresindekilerin gerçek saydığı, korkunç bir yalan. Bu yalandan bir kurtuluş yolu da yoktu. Hiç değilse o böyle bir olanak görmüyordu. İyice batmıştı içine. Alışmıştı ona. Rahattı.

Mariya Vasilyevna'yla, kocasıyla ilişkisini, sonra adamcağızın, çocuklarının yüzüne bakmaktan utanmayacak biçimde nasıl koparabilecekti? Yalan söylemeden nasıl ayrılacaktı Missi'den? Bir yandan, toprak mülkiyetinin haksızlık olduğuna inanırken öte yandan, annesinden ona kalan mülkün üzerine oturmakla içine düştüğü çelişkiden nasıl sıyrılacaktı? Katyuşa'ya karşı işlediği günahı nasıl bağışlatacaktı? Böyle bırakamazdı onu. "Bir zamanlar sevdiğim kadını silkip atamam. Avukata para verip onu hak etmediği kürek cezasından kurtarmakla yetinemem. O zaman yaptığım gibi, suçumu parayla bağışlatma yolunu tutamam."

Koridorda Katyuşa'nın arkasından koşup koynuna parayı soktuktan sonra kaçışını anımsadı. O zaman duyduğu dehşeti, tiksintiyi şimdi gene duyuyordu. "Ah o para!" diye geçirdi içinden. "Ah, ah! Ne iğrenç, ne iğrenç bir şey! –O zamanki gibi sesini yükselterek mırıldanmıştı bunu gene.– Ancak rezil, aşağılık bir insan yapabilirdi bunu. –Yüksek sesle konuşmaya başlamıştı.– O rezil aşa-

ğılık adam benim işte! –Birden durdu.– Acaba gerçekten aşağılık bir insan mıyım? –Kendi kendine cevap verdi. – Elbette aşağılık bir insanım. Yalnız o kadar olsa iyi. Mariya Vasilyevna'yla kocasına karşı davranışların alçaklık değil de nedir? Ya mal konusundaki tutumun? Para annenden kaldı bahanesiyle, yasadışı saydığın bir zenginlikten yararlanman... Bu başıboş, iğrenç yaşayışın... Katyuşa'ya yaptığın da hepsinin tuzu biberi. Aşağılık herif, rezil! Başkaları varsın istediklerini düşünsünler benim için, aldatabilirim onları, ama kendimi aldatamam."

Son günlerde insanlara, özellikle bu akşam Prens'e, Sofya Vasilyevna'ya, Missi'ye, Korney'e duyduğu tiksintinin, aslında kendi kendine duyduğu tiksinti olduğunu sezinledi ansızın. Şaşılası şeydi: Kendi alçaklığını kabul edişten doğan bu duyguda insana acıyla birlikte haz da rahatlık da veren bir şey vardı.

Nehlüdof'un "ruh temizleme" dediği şey ilk kez gelmiyordu başına. Ruh temizleme diye, uzun bir aradan sonra iç yaşayışının yavaşladığını, hatta bazen durduğunu sezinleyerek, ruhunda birikip bu duraklamaya neden olan tortuyu, pisliği atma işlemine, bu ruhsal duruma derdi.

Bu çeşit uyanmalardan sonra yaşayışına bir daha hiç ayrılmamaya kararlı olduğu bir yön verirdi. Günlük tutmaya başlardı. Ömrünün sonuna dek süreceğini umduğu yepyeni bir yaşam olurdu bu. Ama dünya nimetleri her keresinde avlardı onu. Kendi de farkında olmadan gene düşerdi. Üstelik bir öncekinden daha kötü bir düşüş olurdu bu.

Birkaç kez temizlemişti ruhunu böyle. İlk kez, tatiline köye, halalarının yanına geldiği zaman olmuştu. Heyecanlı, coşku dolu bir uyanıştı bu. Etkisi de hayli uzun sürmüştü. Sivil görevi bırakıp savaş zamanı askerliğe girmesinin nedeni de gene böyle bir uyanıştı. Ölmek istemişti. Ne var ki askerlikte tortulanma çok çabuk oldu. Bunu bir başka uyanış izledi. İstifasını verip Avrupa'ya gitti. Resim yapmaya başladı orada.

O günden bu yana geçen uzun zaman hiç "ruh temizlemesi" yapmamıştı. Böylesine çirkefe düşmemişti hiç. Vicdanının istediğiyle sürdürmekte olduğu yaşayış arasında öylesine bir uçurum vardı ki bunu görünce dehşete kapılıyordu.

Uçurum öylesine dipsiz, çirkef öylesine korkunçtu ki, temizlenemeyeceğini sandı ilk anda, umutsuzluğa kapıldı. Ruhundaki şeytan, "Kaç kez denedin iyi olmayı, dürüst olmayı. Olmuyor, görüyorsun. Bir kez daha denesen ne çıkacak sanki? Yalnız sen değilsin ki böyle olan. Herkes böyle. Yaşam bunu gerektiriyor." Ama Nehlüdof'un ruhunda tek gerçek, güçlü, ölümsüz olan o özgür ruhsal yaratık uyanmıştı bir kez. Ona inanmamak elinde değildi. O andaki durumuyla olmak istediği Nehlüdof arasındaki uçurum ne denli dipsiz olursa olsun, uyanan ruhsal varlık için hiç önemi yoktu.

Nehlüdof yüksek sesle, kararlı, "Her yanıma dolaşan bu yalan ağını ne pahasına olursa olsun parçalayıp atacağım. Her şeyi itiraf edeceğim. Gerçeği herkese söyleyeceğim," dedi. "Missi'ye söyleyeceğim gerçeği. Ben bir rezilim, diyeceğim, evlenemem seninle, boşuna umutlandırdım seni, diyeceğim. Mariya Vasilyevna'ya (yöneticinin karısı) da söyleyeceğim. Yo yo, ona değil de kocasına söylerim. Ben bir alçağım, seni aldattım, derim. Annemin malını gerçeğin buyurduğu biçimde kullanacağım. Ona, Katyuşa'ya da bir alçak olduğumu, onun için her şeyi yapacağımı söyleyeceğim. Evet, gidip göreceğim onu. Beni bağışlamasını dileyeceğim. Beni bağışlaması için çocuklar gibi yalvaracağım ona. –Dolaşırken birden durdu olduğu yerde.– Gerekirse evleneceğim onunla."

Küçükken yaptığı gibi kollarını göğsünün üzerinde kavuşturup gözlerini yukarı dikti, biriyle konuşuyormuş gibi mırıldandı:

– Tanrım, yardım et bana. Yol göster, gel içime yerleş, bütün pisliklerden arıt beni!

Tanrı'ya ona yardım etmesi, içine yerleşmesi, ruhunu temizlemesi için yakarıyordu ya, aslında olmuştu bile istediği. İçinde var olan kutsal duygu uyanmıştı. Kendi de hissetti bunu. Yalnız özgürlüğü, dinçliği değil, yaşamanın sevincini de tattı o anda. Kişioğlunun elinden gelebilecek en iyiyi yapabilecek güçte hissediyordu kendini.

Bunu kendi kendine söylerken dolu dolu olmuştu gözleri. Hem iyi gözyaşıydı bunlar, hem kötü. İyiydiler, çünkü içinde yıllardır uyuyan o ruhsal varlığın uyanmasından duyulan sevinç gözyaşlarıydılar; kötüydüler, çünkü kendi kendine, erdemine acımanın gözyaşlarıydılar...

Sıcaktan bunaldı. Gidip pencereyi açtı. Bahçeye bakıyordu pencere. Aydınlık, durgun bir geceydi. Pırıl pırıldı gökyüzü. Sokaktan bir araba geçti gürültüyle. Sonra sessizlik kapladı gene her yanı. Biraz ötedeki yaprakları dökülmüş büyük kavak ağacının çıplak dallarının gölgesi pencerenin dibindeki temizlenmiş kuma düşmüştü. Tane tane seçiliyordu her biri. Solda ambarın, parlak ay ışığı altında beyaz beyaz parlayan damı gözüküyordu. İleride, ağaçların kuru dalları birbirlerine karışıyor, aralarından bahçe duvarının simsiyah gölgesi görünüyordu. Nehlüdof ay ışığı altındaki bahçeye, ambarın damına, kavak ağacının gölgesine bir süre baktıktan sonra tertemiz havayı ciğerlerine çekti.

"Ne güzel! Ah ne güzel, Tanrım! Ne güzel!" dedi kendi kendine. Ruhundaki değişiklikten söz ediyordu.

XXIX

Maslova ancak akşamın altısında dönebilmişti hücresine. Yorgundu. Uzun zamandır yürümediği için taşlar üzerinde on beş on altı kilometre yol tepmek hasta etmişti onu. Hiç beklemediği sert kararla yıkılmıştı. Üstelik açtı.

Bir ara yanındaki nöbetçiler haşlanmış yumurtayla ekmek yerlerken ağzı çok sulanmıştı. Aç olduğunu daha o zaman hissetmişti ama erlerden ekmek istemeyi yakıştıramamıştı kendine. Aradan üç saat geçtikten sonra yemek istemiyordu artık canı. Yalnızca bitkinlik hissediyordu. Yargıçların beklemediği kararını da böyle bitkinken dinlemişti. Önce yanlış işittiğini sanmıştı. Duyduğu şeye inanamamıştı ilk anda. Kürek cezasıyla kendisi arasında bir ilişki kuramamıştı. Ama bu haberi son derece olağan bir şeymiş gibi karşılayan yargıçların, jüri üyelerinin heyecansız, resmi yüzlerini görünce şaşırmıştı, suçsuz olduğunu haykırmıştı. Ama bu haykırışının da olağan, beklenen, durumu değiştiremeyecek bir şey olarak karşılanması üzerine, kendisine yapılan bu şaşırtıcı haksızlığa boyun eğmesi gerektiğini anlayarak ağlamaya başlamıştı.

Ona öylesine ilgiyle bakan bu genç –yaşlı değillerdi– erkeklerin onu böylesine acımadan cezaya çarptırmalarıydı onu en çok şaşır-

tan. Yalnız bir tanesi –savcı yardımcısı– öyle bakmıyordu ona. Sanıklar odasında otururken –duruşmanın başlamasını beklerken de aralarda da– bu erkeklerin başka bir iş peşindeymişler gibi yaparak sırf ona bakmak için kapının önünden geçtiklerini, hatta odaya girdiklerini görmüştü. Bu erkekler sonra birdenbire, hiç suçu yokken kürek cezasına çarptırmışlardı onu nedense. Önce ağlamıştı, ama susmuştu sonra. Sanıklar odasında cezaevine götürülmeyi bekliyordu. Bir şey istiyordu canı o anda: Sigara içmek. Kararın okunmasından sonra aynı odaya alınan Kartinkin'le Boçkova yanına geldiklerinde böyle bir ruhsal durum içindeydi. Boçkova ağzına geleni söylemeye başlamıştı ona. "Kürek mahkûmu" diyordu.

– Gördün mü? Alçak! Sokak süprüntüsü aşüfte! Hak ettiğin cezayı aldın işte. Sibirya'da kime çalım satacaksın bakalım?

Maslova ellerini giysisinin yenlerine sokmuş, başını iyice önüne eğmiş oturuyor, hiç kıpırdamadan iki adım önüne, çamurlu yere bakıyordu,

– Bir şey dediğim yok size, ilişmeyin bana, diye mırıldanmıştı.

Sonra birkaç kez daha, "Bir şey dediğim yok size," diye mırıldanıp susmuştu. Bir de, Kartinkin'le Boçkova götürüldükten sonra nöbetçi yanına gelip ona üç ruble uzatınca gelmişti kendine biraz.

– Maslova sen misin? diye sormuştu nöbetçi. Al bakalım, hanımefendi yolladı sana.

– Hangi hanımefendi?

– Hangisiyse hangisi, al da kes sesini!

Üç rubleyi genelevin patronu Kitayeva yollamıştı. Salondan çıkarken mahkeme yöneticisine, Maslova'ya biraz para yollayıp yollayamayacağını sormuş, olumlu yanıt alınca tombul, beyaz elinden üç düğmeli güderi eldivenini çıkarmış, ipek etekliğinin katları arasındaki cebinden son moda para çantasını çıkarmış, bir sürü kâğıt para arasından bir iki buçuk rublelikle iki yirmi kapiklik bir de on kapiklik alıp mahkeme yöneticisine vermişti. Yönetici hemen nöbetçiyi çağırmıştı. Kitayeva'nın yanında parayı ona vermişti.

Karalina Albertovna nöbetçiye,

– Lütfen tam verin parayı, demişti.

Nöbetçi kendisine gösterilen bu güvensizliğe kızdığı için böyle sert davranmıştı işte Maslova'ya.

Bu para çok sevindirmişti Maslova'yı. O anda tek istediği şeyi ancak para verebilirdi ona çünkü.

"Bir sigara bulup yakabilsem," diye geçirmişti içinden. Düşündüğü tek şey sigaraydı o anda. Öylesine sigara içmek istiyordu ki canı, koridora açılan kapı açılıp da içeri sigara dumanı kokan hava girince hırsla ciğerlerine çekiyordu bu havayı. Uzun süre daha beklemesi gerekmişti orada. Onu cezaevine yollayacak sekreter, sanıkları unutmuş, bir avukatla yasaklanan bir yazı üzerine konuşmaya, hatta tartışmaya dalmıştı. Duruşma bittikten sonra da birkaç genç, yaşlı erkek gelip bakmıştı ona. Aralarında fısır fısır bir şeyler konuşarak uzaklaşmışlardı. Ama şimdi fark etmemişti bile onları Maslova.

Nihayet beşten sonra bırakmışlardı onu. Erlerin –Nijegorodluyla Çuvaş'ın– arasında çıkmıştı adliyeden. Cezaevine geri götürüyorlardı onu. Maslova daha koridorda yirmi kapik vermişti onlara. Ona iki francalayla bir paket sigara almaları için yalvarmıştı. Çuvaş gülümseyerek,

– Pekâlâ, alalım bakalım, demişti.

Gerçekten de dürüstçe almıştı ona istediklerini Çuvaş. Paranın üstünü de geri vermişti. Yolda sigara içmesi olmazdı Maslova'nın. Cezaevine kadar aklı hep sigarada yürümüştü. Ana kapıya geldiklerinde, trenden inmiş yüz kişilik bir cezalı grubu giriyordu içeri. Yan yana gelmişti onlarla Maslova.

İçlerinde yaşlısı da vardı genci de. Sakallısı da sakallarını kesmişi de, Rus'u da yabancısı da. Bazılarının başlarının yarısı usturaya vurulmuştu. Yürürlerken ayaklarındaki zincirler gürültü çıkarıyordu. Bir toz bulutu, ayak sesi, bağırma çağırma, acı bir ter kokusu doldurmuştu avluyu. Cezalılar, Maslova'nın yanından geçerlerken istekli gözlerle yukarıdan aşağı süzmüşlerdi onu. Bazıları da şehvet duygusunun değiştirdiği yüzleriyle yanına yaklaşmış, sürtünerek geçmişlerdi ona. Biri,

– Of, şu kıza bakın hele, demişti.

Bir başkası göz kırpmıştı ona:

– Yavruma saygılarımı sunarım.

Usturaya vurulmuş ensesi mosmor, sakalsız, bıyıklı, esmer biri ayakları zincire dolaşarak gürültüyle sokulmuştu yanına. Kucak-

lamıştı onu. Maslova itmişti adamı. Beriki gözlerini parlatarak sırıtmıştı.

– Ay, dostunu tanımadın mı yoksa canım? diye bağırmıştı. Numara yapma hadi!

Arkadan yetişen cezaevi müdürünün yardımcısı bağırmıştı:

– Ne yapıyorsun be herif?

Adam sinmiş, hemen geri çekilmişti. Arkadaşlarının yanına gitmişti. Müdür yardımcısı bu kez Maslova'ya dönmüştü.

– Burada ne işin var senin?

Maslova, "Mahkemeden şimdi getirdiler beni," demek istemişti, ama öylesine bitkindi ki ağzını açmaya üşenmişti.

Kalabalığın arasından öne çıkan er elini şapkasının siperine götürüp,

– Mahkemeden getiriyoruz onu komutanım, demişti.

– Hadi çabuk götürüp başgardiyana teslim edin. Bu ne rezalettir!

– Baş üstüne efendim.

Müdür yardımcısı,

– Şokolov! diye seslenmişti. Şunu alın!

Başgardiyan gelmiş, Maslova'yı omzundan öfkeyle iterek başıyla yürümesini işaret etmişti. Alıp kadın bölümüne götürmüştü. Kadınlar bölümünün koridorunda her yanını güzelce aramışlardı. Bir şey bulamayınca (sigara paketini francalanın içine sokmuştu) sabah aldıkları hücreye koymuşlardı onu gene.

XXX

Maslova'nın bulunduğu koğuş, yedi metre uzunluğunda, beş metre eninde bir odaydı. İki penceresi, sıvaları dökülmüş bir sobası vardı. Tahtaları kuruluktan çatlamış ranzalar üçte ikisini kaplıyordu. Kapının tam karşısında, odanın ortasında aydınlatılmamış siyah bir ikon dolabı vardı. İkon dolabının önünde bir mum, mumun altında da tozlanmış bir demet ölmezotu duruyordu. Kapının hemen solunda, simsiyah olmuş yerde içi pis kokan su dolu bir fıçı vardı. Yoklama yeni bitmiş, kapı kilitlenmişti.

Bu odada on beş kişi vardı: on iki kadın, üç çocuk.

Hava kararmamıştı henüz. Yalnız iki kadın yatıyordu ranzalarında: Biri, önlüğünü başına çekmiş olanı hep yatardı zaten. Kimlik kâğıdı olmadığı için buraya atılmış yarı deli bir kadındı. Öteki, hırsızlık suçuyla yatan veremli bir kadındı. Bu ikincisi uyuyamıyordu. Önlüğünü katlayıp yastık gibi başının altına koymuş, gözleri alabildiğine açık, boğazını gıcıklayan öksürüğü tutmaya çalışarak odanın içindeki korkunç rutubetli havayı güçlükle soluyarak tavana bakıyordu. Öteki kadınların –hepsinin de üzerinde kaba kumaştan önlükler vardı– bazıları ranzalarında oturmuş bir şeyler dikiyor, bazıları pencerenin önünde durmuş avludaki erkek cezalılara bakıyorlardı. Dikiş diken üç kadından biri, Maslova'yı mahkemeye giderken yolcu eden yaşlı kadındı. Korableva'ydı adı. Koyu kahverengi, kısa saçlarına ak düşmüş, buruş buruş yüzü kıllı, çatık kaşlı, sarkık gerdanı pörsük, uzun boylu, dinç bir kadındı. Kocasını baltayla öldürmek suçundan kürek cezası yemişti. Kızına sarkıntılık ettiği için öldürmüştü onu. Hücrenin kıdemlisiydi. İçki satışını da o yönetiyordu. Gözlükle dikiş dikiyor, iğneyi köylüler gibi üç parmağıyla, ucu kendine doğru tutuyordu. Hemen yanında kalkık burunlu, geveze, temiz yürekli, gözleri küçük, ufak tefek bir kadın oturuyor, o da çadır bezinden torba dikiyordu. Demiryolu kavşağı kulübesinde görevliymiş. Tren geçerken elinde flamayla dışarı çıkmadığı, bu yüzden trenin kaza yapmasına neden olduğu için üç ay hapis cezasına çarptırılmıştı. Dikiş diken üçüncü kadın Fedosya'ydı. Feniçka –arkadaşları Feniçka diyorlardı ona– masmavi gözlerindeki çocuksu içtenlikle, küçücük başının çevresine doladığı iki uzun, koyu kahverengi saç örgüsüyle, pembe beyaz yanaklarıyla genç, sevimli bir kadındı. Kocasını zehirlemeye kalkıştığı için yatıyordu cezaevinde. On altı yaşında bir kızken evlendirildikten hemen sonra zehirlemek istemişti kocasını. Tutuklandıktan sonra yargılanmasını beklerken aradan geçen sekiz ay içinde kocasıyla barışmakla kalmayıp onu çok sevmişti de. Mahkeme başladığı zaman onunla can ciğer olmuştu. Kocası, kocasının babası, anası –özellikle yaşlı kadın çok seviyordu onu– mahkemede onu kurtarmak için ellerinden geleni yaptığı, bütün güçleriyle çalıştığı halde Sibirya'da kürek cezasına çarptırılmıştı. Neşeli, iyi yürekli, yüzü çoğunlukla gülen Fedosya'nın ranzası Maslova'nınki-

nin yanındaydı. Maslova'yı yalnızca sevmekle kalmamış, ona yardım etmeyi, hizmetine koşmayı kendine bir görev bellemişti. Diğer iki kadın boş oturuyorlardı ranzalarında. Bunlardan biri kırk yaşlarında, soluk, zayıf yüzlü, bir zamanlar çok güzel olduğu belli, ama şimdi çökmüş, yüzünde renk kalmamış bir kadındı. Kucağında bir çocuk vardı. Beyaz, uzun memesini ağzına vermiş, emziriyordu onu. Suçu, onların köyünden –köylülerin düşüncesine göre haksız olarak– bir genci askere götürürlerken köylülerin bölge polis komiserine karşı koyup haksız yere askere götürülmek istenen genci geri almaları olayına karışmaktı. Gencin teyzesi olan bu kadın yapışmıştı önce yeğenini bindirdikleri atın yularına. Ranzasında boş oturan öteki kadın yüzü buruş buruş, saçları bembeyaz, içten bakışlı, kısa boylu, kambur, yaşlı bir kadındı. Bu yaşlı kadın sobanın yanındaki ranzasında oturmuş önünden kahkahalarla koşarak bir o yana bir bu yana geçen saçları kısacık kesilmiş, şiş karınlı, dört yaşında bir çocuğu yakalayacakmış gibi yaparak onunla oynuyordu. Üzerinde bir faniladan başka bir şey olmayan çocuk yaşlı kadının önünden koşarak geçtikten sonra hep aynı şeyi söylüyordu: "Oh, yakalayamadın ya!" Oğluyla birlikte bilerek yangın çıkarmaktan suçlu bu yaşlı kadın hiç mi hiç üzülmüyordu cezaevine düştüğüne. Aynı cezaevinde yatan oğlunu düşünüyordu yalnızca. Bir de evde bıraktığı ihtiyarını. Yaşlı adamın, onu yıkayacak kimse kalmadığı için bitleneceğinden korkuyordu.

Bu yedi kadının dışında dört kadın da pencerelerden açık olanının önünde ayakta duruyorlardı. Demir parmaklıklara tutunmuşlar, yüksek sesle avludan geçen, biraz önce Maslova'nın girişte karşılaştığı erkek cezalılarla konuşuyorlardı. Bunlardan hırsızlık suçundan yatanı iriyarı, şişko bir kadındı. Yüzü açık sarı sivilcelerle kaplıydı. Saçları koyu kahverengi, boynu, kolları kalındı. Önlüğünün yakasını açmıştı. Kısık sesiyle bağırıyor, avludakilere çirkin sözler söylüyordu. Yanındaki on yaşında bir kız çocuğu boyunda, belden aşağısı çok kısa, esmer bir kadındı. Yüzü kırmızı, çilliydi. Siyah gözlerini iyice açmıştı. Kısa, kalın dudakları uzun, beyaz dişlerini örtmüyordu. Avluda olanlara cırlak sesiyle kesik kesik kahkahalarla gülüyordu. Gösterişe pek önem verdiği için Çalımlı diye ad takılmış bu kadının suçu hırsızlık ve bilerek yangın çıkarmaktı.

Yargılanması devam ediyordu. Onların arkasında, hırsızı saklamaktan sanık, cılız, damarları çıkmış, üstü başı pislik içinde, kül rengi önlük giymiş, karnı burnunda gebe bir kadın duruyordu. Bir şey dediği yoktu. Avluda olanlara gülümsüyordu. Pencerenin önünde duran dördüncü kadın sevimli yüzlü, gözleri şiş, kısa boylu, köylü bir kadındı. Yasak içki yapıp satmaktı suçu. Bu kadın da –yaşlı kadının oynadığı çocukla yedi yaşındaki kız çocuğunun annesiydi; çocuklara bakacak kimsesi olmadığı için cezaevinde onun yanında kalıyorlardı– ötekiler gibi pencereden dışarı bakıyor, ama bir yandan da elindeki çorabı örüyor, avludan geçen cezalıların söylediklerine kızarak yüzünü buruşturuyor, gözlerini kapıyordu. Yedi yaşındaki, açık sarı saçları omuzlarına dökülen kız çocuğuysa üzerinde yalnızca bir gömlek, esmer kadının yanında –küçücük eliyle eteğinden tutmuş– duruyor; kadınlarla avludan geçen cezalıların birbirlerine söyledikleri çirkin sözleri gözleri dalmış, dikkatle dinliyor; duyduklarını, onları ezberlemeye çalışıyormuş gibi, kendi kendine fısıltıyla yineliyordu. On ikinci kadın, yasadışı çocuğunu kuyuya atıp boğmuştu. Bir köy papazının kızıydı. Kısa, kalın saç örgüsünden kurtulmuş açık kahverengi saçları karmakarışık, uzun boylu, iri gözleri dalgın bir kızdı. Çevresinde olanlarla hiç ilgilenmiyor, yalınayak, bir önlükle hücrenin boş yerinde bir aşağı bir yukarı dolaşıyor, duvar dibine gelince birden hızla geri dönüyordu.

XXXI

Kapının kilidi içinde anahtar gürültüyle dönüp kapı açıldıktan sonra Maslova'yı içeri attıklarında herkes ona dönmüştü. Köy papazının kızı bile bir an durmuş, kaşlarını kaldırarak Maslova'ya bakmış, ama bir şey söylemeden geniş, kararlı adımlarıyla odayı arşınlamayı sürdürmüştü. Korableva iğneyi elindeki sert, kalın beze batırdı, gözlüklerinin arkasından soru dolu bakışlarını Maslova'ya dikti.

Erkek sesini andıran kalın, kısık sesiyle,

– Eyvahlar olsun! dedi. Döndün demek. Oysa temize çıkacağını sanıyordum. Tıktılar seni buraya ha?

Gözlüğünü çıkardı. Elindeki işi yanına, ranzanın üzerine bıraktı. Demiryolu bekçisi,

– Biz de teyzeyle belki hemen salarlar onu diyorduk, dedi. Oluyor çünkü bazen böyle şeyler. Duruşma bitip de suçsuz olduğuna karar verilince salıveriyorlar insanı. Üstelik para da alıyorsun. Şans işte... Vah ne yazık, ne yazık! Çok talihsizmişsin kızım. Tanrı yardım etmedi sana demek...

Kadın soluk almadan ha bire konuşuyordu.

Fedosya, çocuksu içtenlikle parlayan mavi gözlerinde derin bir acı, sevgi, Maslova'ya bakarak,

– Sahi ceza mı verdiler? dedi.

Her zaman neşe okunan yüzü değişmişti. Ha ağladı ha ağlayacaktı.

Maslova karşılık vermedi. Bir şey söylemeden yürüdü, baştan ikinci ranzasına –Korableva'nınkinin yanındaydı– gitti, oturdu.

Fedosya ayağa kalkı Maslova'nın yanına geldi.

– Meraktan ağzıma sabahtan beri bir şey koymadım, dedi.

Maslova gene karşılık vermeden yastığının altına koydu francalaları. Soyunmaya başladı. Tozlu entarisini çıkardı, siyah, kıvırcık saçlarından başörtüsünü aldı.

Ranzaların ötesinde çocukla oynayan kambur yaşlı kadın da geldi, Maslova'nın karşısında durdu. Başını üzgün üzgün iki yana sallayarak,

– Cık, cık, cık! diyordu.

Yaşlı kadının peşinden çocuk da geldi. Üst dudağını dişleri arasına alıp gözlerini Maslova'nın getirdiği francalalara dikti. O gün olanlardan sonra karşısında bu içten, müşfik yüzleri görünce ağlamak gelmişti Maslova'nın içinden. Dudakları titremeye başlamıştı. Ama tutmaya çalışıyordu kendini. Yaşlı kadınla çocuk yanına gelinceye dek de tutabilmişti. Ama yaşlı kadının acıma, sevgi dolu "cık cık"larını duyunca, hele hele ciddi bakışlarını francalalardan ona kaldıran çocukla göz göze gelince tutamadı artık kendini. Yüzü allak bullak oldu bir anda, hüngür hüngür ağlamaya başladı.

Korableva,

– İyi bir avukat bul kendine demiştim sana, dedi. Ne o, sürgün mü?

Maslova yanıt vermek istiyordu, ama veremiyordu. Hıçkırarak francalanın içindeki sigara paketini aldı –paketin üzerinde saçları çok kabartılarak yapılmış, giysisinin önü üçgen biçiminde açık, al yanaklı bir kadın resmi vardı– Korableva'ya verdi. Korableva resme baktı, başını iki yana salladı –daha çok, Maslova'nın parayı böyle kötü şeylere verdiğine canı sıkıldığı için sallamıştı başını– bir sigara aldı paketten, lambada yaktı. Birkaç soluk çektikten sonra Maslova'ya verdi. Maslova sigara dumanını ciğerlerine hırsla çekerken bir yandan da ağlıyordu.

Hıçkırıkların arasından,

– Kürek, diye mırıldandı.

– Allah'tan korkmaz bu gözü dönmüş canavarlar, dedi Korableva, kan emici yamyamlar! Yoktan yere mahvettiler kızcağızı.

Tam o anda, pencerenin önündeki kadınlar kahkahalarla gülmeye başlamışlardı. Kız çocuğu da gülüyordu. İnce, çocuksu sesi öteki üç kadının kısık, cırlak seslerine karışıyordu. Avludaki cezalılardan biri çok tuhaf, gülünç bir şey yapmış olmalıydı.

Esmer kadın,

– Ah şeytanın piçi! Şuna bak ne yapıyor, dedi.

Yağlı bedenini hoplata hoplata gülerek yüzünü parmaklığa dayadı, korkunç küfürler savurmaya başladı.

Korableva esmer kadına bakarak salladı başını.

– Ne oluyor bu rezile? dedi. Kah kah gülüyor bir de!

Sonra Maslova'ya döndü gene.

– Kaç yıl?

– Dört yıl, dedi Maslova.

Gözyaşları birden boşaldı, bir damlası sigaraya geldi.

Maslova öfkeyle tahtaya bastırdı sigarayı, yenisini aldı.

Demiryolu bekçisi kadın sigara içmiyordu, ama aldı Maslova'nın attığı yarım sigarayı, sönmesin diye sık sık çekmeye başladı. Bir yandan da konuşuyordu:

– Yapacaklarını yaptılar pis domuzlar. Canları nasıl isterse öyle karar veriyorlar köpekler. Matveyevna kurtulacak, salacaklar onu, diyordu. Ben yok canımın içi, yok, diyordum, içimde tuhaf bir duygu var, mahvedecekler zavallıcığı o canavarlar. İçime doğduğu gibi de oldu işte...

Ses tonu kendisinin de hoşuna gidiyordu.

Bu arada cezalıların hepsi geçmişti avludan. Onlarla konuşan kadınlar da çekildiler pencereden, Maslova'nın yanına geldiler. Önce patlak gözlü yasak içki satıcısı geldi kızıyla.

Maslova'nın yanına otururken elindeki çorabı çabuk çabuk örmeyi de sürdürüyordu.

– Ne o, çok mu verdiler? diye sordu.

Korableva,

– Para olmadığı için çok verirler tabii, dedi. Paracığı olsaydı iyi bir avukat tutar, belki hiç ceza almadan bile kurtulurdu. Birini tanıyorum, adını unuttum şimdi, saçı sakalı birbirine karışık koca burunlu bir şeydir. Ama suyun içinden kupkuru çıkarır adamı. Onu tutacaksın ki...

Gelip yanlarına oturan Çalımlı, dişlerini göstererek,

– Nasıl tutacaksın ama, dedi, bin rubleden aşağısına para demiyor ki adam.

Bilerek yangın çıkarmaktan yatan yaşlı kadın karıştı söze:

– Demesi kolay, be kardeşim... Düşün bir kere: Zavallı adamın karısını al tık içeri; –belki yüzüncü kez anlatmaya başlamıştı öyküsünü– onu bitler yesin orada, karısını bu yaşta boş oturt burada... Biz köylüler bilmeyiz kentlilerin bu katakullilerini. Nereden bilelim...

Yasak içki yapıp satan kadın,

– Öyle, dedi, bilmeyiz...

Sonra kızına baktı. Elindeki işi yanına koyup kızı kolundan tutarak bacaklarının arasına çekti, çabuk ellerle saçlarının arasında aranmaya başladı. Bir yandan da konuşmasını sürdürüyordu:

– "Niçin yasak içki satıyorsun?" diyorlar. Peki ne yapayım başka? Çocuklarımın ekmek parasını nasıl çıkarayım.

Onun bu sözleri Maslova'ya şarabı anımsattı. Gömleğinin koluyla gözyaşlarını sildi, Korableva'ya,

– Biraz şarap olsa, dedi.

Hıçkırıkları biraz dinmişti. Korableva,

– Ya gardiyanlar? diye fısıldadı. Aman boş ver, nereden inceldiyse oradan kopsun.

XXXII

Maslova francalanın içinden çıkardı bütün parasını. Bir kâğıt parayı Korableva'ya verdi. Yaşlı kadın aldı. Okuma yazması olmamasına karşın her şeyi bilen Çalımlı paranın iki buçuk ruble olduğunu söyleyince buna inandı. Şarap şişesini sakladığı bacanın yanına gitti. Bunu gören öteki kadınlar –ranza komşusu olmayanlar– dağıldılar. Herkes kendi yerine gitti. Bu arada Maslova önlüğüyle başörtüsünün tozunu silkelemiş, ranzasına çıkıp francaladan yemeye başlamıştı.

Fedosya bir çuval parçasına sarılı teneke çaydanlıkla fincanı yerden alırken,

– Sana çay saklamıştım, dedi, ama soğumuştur.

Buz gibi olmuştu çay. Üstelik çaydan çok teneke kokuyordu. Ama Maslova doldurdu fincanı. Francaladan ısırarak içmeye başladı.

Francaladan bir parça koparıp bakışını ağzından ayırmayan çocuğa seslendi:

– Al bakalım Finaşka.

Bu arada Korableva şarap şişesiyle maşrapayı getirdi. Maslova, Korableva'yla Çalımlı'ya da verdi. Bu üç kadın hücrenin yüksek tabakasını oluşturuyorlardı. Paralıydılar çünkü. Her şeylerini ortaklaşa kullanırlardı.

Birkaç dakika sonra açılmıştı Maslova. Mahkemede olanları heyecanlı heyecanlı anlatmaya başlamıştı. Savcı yardımcısına kızıyordu.

– Herkes bana bakıyordu. Bizi beklettikleri odaya bile geliyorlardı beni görmek için. Asker, "Hep sana geliyor bunlar," dedi. Bakıyorsun biri dalıyor odaya, sözde bir evrağı falan arıyor... –Gülümseyerek, akıl erdiremiyormuş gibi başını sallayarak anlatıyordu Maslova.– Ama asıl niyetinin beni görmek olduğu belli adamın. Yiyecek gibi bakıyor bana.

Koğuş kıdemlisi yaşlı kadın,

– Öyledir bu reziller, dedi. Sineklerin şekere saldırdıkları gibi saldırırlar insana. Allah ocaklarına düşürmesin. Elimden gelse bir kaşık suda boğarım hepsini...

Maslova kesti sözünü:

– Buradakiler de öyle. Yapmadıklarını bırakmıyorlar insana. Trenden indirmişlerdi bir grup cezalıyı. Buraya getiriyorlardı. Elim ayağım tutuldu vallahi. Neler neler söylemediler bana. Neyse ki müdür yardımcısı yetişti de kurtardı beni ellerinden. Hele bir tanesi öyle bir yapışış yapıştı ki sorma...

– Nasıl bir adamdı? diye sordu Çalımlı.

– Esmer, bıyıklı.

– Yüzde yüz odur.

– Kim?

– Kim olacak, Sçeglov. Demin geçti pencerenin önünden.

– Kimin nesiymiş?

– Şuna bak, Sçeglov'u tanımıyor daha! Kürekten iki kez kaçtı. Yeni yakaladılar onu, ama gene kaçacak. Gardiyanlar bile korkuyorlar ondan. Durmaz o, gene kaçacak, göreceksiniz.

Çalımlı, cezaevi müdürünün cezalılarla yazışmalarında yardımcı olduğu için her şeyi biliyordu.

Korableva,

– Kaçacak kaçmasına ama bizi burada bırakacak ya, ona bak sen? –Maslova'ya döndü.– Söylesene, dilekçe konusunda ne dedi avukat? Hemen vermelisin dilekçeni.

Maslova,

– Bu konuda bir şey söylemedi, dedi.

O sırada esmer kadın çilli ellerini karmakarışık, gür, koyu kahverengi saçlarının arasına sokmuş, başını kaşıyarak, içen soyluların yanına geldi.

– Ne yapacağını söyleyeyim ben sana, Katerina, diye başladı. Önce, mahkemenin verdiği karara dilekçeyle itiraz etmelisin. Sonra savcıdan şikâyetçi olursun.

Korableva sert bir sesle çıkıştı ona:

– Sana ne oluyor be? Şarabın kokusunu aldın bakıyorum. Hadi çek arabanı. Ne yapacağımızı senden iyi biliriz biz.

– Ben Katerina'yla konuşuyorum, sen ne karışıyorsun?

– Şarap istiyorsun, değil mi? Sokuldun hemen.

Eline geçeni her zaman koğuş arkadaşlarına dağıtan Maslova,

– Kavga etmeyin canım, ona da koyuver bir yudum, dedi.

– Ona öyle bir...

Esmer kadın Korableva'nın üzerine yürüdü.

– Hadi bakalım! dedi. Kuru gürültüye pabuç bırakmam ben.

– Maymun suratlı!

– Sensin!

– Kokmuş!

– Ben mi kokmuşum? Rezil seni gidi, ben ha!

Bağırıp çağırmaya başlamıştı esmer kadın. Korableva canı sıkkın,

– Hadi işine git, dedi.

Ama beriki hâlâ üzerine üzerine geliyordu. Korableva açık göğsünden itti onu. Esmer kadın bunu bekliyormuş gibi kaşla göz arasında bir eliyle saçlarına yapıştı Korableva'nın, öteki kolunu da yüzüne olanca gücüyle bir tokat indirmek için havaya kaldırdı. Ama Korableva yakaladı kolunu. Maslova'yla çalımlı esmer kadının kollarından yakaladılar. Geri çekmeye çalışıyorlardı onu. Ama Korableva'nın saçlarını kavramış elini açamıyorlardı bir türlü. Esmer kadın bir an bıraktı Korableva'nın saçını. Avcuna iyice sarmak için yapmıştı bunu. Korableva başı öne eğik, bir eliyle esmer kadının neresine gelirse yumruk sallıyor, ötekiyle de düşmanının koluna dişlerini geçirmeye çalışıyordu. Kadınlar toplanmıştı kavgacıların başına. Onları ayırmaya çalışırken hep bir ağızdan bağırıyorlardı. Veremli kadın bile gelmişti. Olanları izlerken bir yandan da öksürüyordu. Çocuklar birbirine sokulmuş ağlıyorlardı. Gürültüyle biri kadın biri erkek iki gardiyan geldi. Ayırdılar onları. Korableva ak saçları arasından kopanları ayıklamaya çalışırken esmer kadın önü paramparça olmuş gömleğiyle renksiz göğsünü örtmeye çalışıyordu, bağırıp çağırarak birbirlerinden yakınıyorlardı.

Kadın gardiyan,

– Biliyorum, dedi, şarap yüzünden girdiniz birbirinize. Yarın sabah başgardiyana söyleyeceğim. Görürsünüz gününüzü. Basbayağı şarap kokusu var burada. Hadi herkes yerine. Yoksa karışmam. Sizinle uğraşamam ben. Yatın zıbarın, kesin sesinizi.

Ama daha uzun süre kesilmedi ses. Kadınlar ağızlarına geleni söylüyorlardı birbirlerine. Kavganın nasıl başladığını, suçun kimde olduğunu konuşuyorlardı. Sonunda gitti gardiyanlar, kadınlar

da yavaş yavaş kestiler seslerini. Yattılar. Yaşlı kadın ikon dolabının önünde yere diz çökmüş dua ediyordu.

Birden ranzaların öte ucundan esmer kadının kısık sesi duyuldu:

– Kürek cezalısı iki hanım kafa kafaya vermiş...

Yakası açılmadık küfürler geldi peşinden.

Korableva hemen karşılık verdi:

– Yat da geber be...

O da ağza alınmadık bir sürü küfür sıraladı peşinden. Sonra sustular.

Biraz sonra esmer kadın,

– Bıraksalardı gözlerini oyacaktım... diye başladı gene.

Gene Korableva'nın karşılığı. Arkasından biraz daha uzun bir sessizlik, gene küfürler. Sessizlikler giderek daha uzun sürüyordu. En sonunda her şey sustu.

Bazıları horlamaya başlamıştı bile. Yalnızca yaşlı kadın ikon dolabının önünde dua ediyordu hâlâ. Her zaman böyle uzun uzun dua ederdi. Köy papazının kızıysa gardiyan gider gitmez kalkmış, odanın içinde gene bir aşağı bir yukarı dolaşmaya başlamıştı.

Maslova uyumuyordu. Bir kürek cezalısı olduğunu düşünüyordu. İki kez öyle demişlerdi ona: Önce Boçkova, sonra esmer kadın. Buna alışamıyordu bir türlü. Arkası ona dönük yatan Korableva döndü.

Maslova alçak sesle,

– Hiç düşünmemiştim böyle bir şey, dedi, aklımın ucundan geçirmemiştim. Başkaları neler yapıyorlar, bir şey olmuyor, oysa ben hiç suçum yokken acı çekmek zorundayım.

Korableva avutmaya çalıştı onu,

– Üzülme yavrum. Sibirya'dakiler de insan. Ölmezsin orada.

– Biliyorum ölmeyeceğimi, ama elimde değil, üzülüyorum işte. İyi yaşamaya alışmıştım, kötü bir şey de yapmadım.

Korableva göğüs geçirdi.

– Tanrı ne derse o olur...

– Biliyorum, teyzeciğim, ama elimde değil.

Sustular bir an.

Korableva öte uçtaki ranzalardan gelen tuhaf sese çekti Maslova'nın dikkatini.

– Duyuyor musun? Senin şişko...

Esmer kadının tutmaya çalıştığı hıçkırıklarıydı bunlar. Ona hakaret ettiler, vurdular, canı o kadar çektiği halde şarap vermediler diye ağlıyordu. Hıçkırıklarının bir nedeni de ömründe küfürden, alaydan, hor görülmeden, sopadan başka bir şey görmediği için içlenmesiydi. Kendini biraz olsun avutmak amacıyla ilk aşkını, fabrika işçisi Fedka Molodyonkov'u düşünmek istemişti. Sonra bu aşkın sonunu anımsamıştı. Şöyle bitmişti bu aşk: Bir gün Molodyonkov arkadaşlarıyla içerken onu yanlarına çağırmış, sonra en duyarlı yerine zorla şap sürmüştü, o acıdan kırım kırım kıvranırken arkadaşlarıyla kahkahalarla gülmüşlerdi. Bunları anımsayınca kendi kendine acımıştı esmer kadın. Kimsenin duymadığını sanarak çocuk gibi sesli sesli ağlamaya başlamıştı. Burnunu çekiyor, tuzlu gözyaşlarını yutuyordu.

– Yazık, dedi Maslova.

– Yazık ama fazla acımaya da gelmez.

XXXIII

Devrisi sabah uyandığında Nehlüdof'un ilk duygusu, başından bir şeyin geçtiğini hissetmek olmuştu. Daha kendini toparlayıp bunun ne olduğunu anlayamadan başından geçenin çok önemli, iyi bir şey olduğunu biliyordu bile. "Katyuşa, mahkeme." Evet, yalan dolanı bırakmak gerekiyordu artık. Garip bir rastlantıyla, Nehlüdof'un soylular başkanının karısı Mariya Vasilyevna'dan uzun zamandır beklediği mektup da o sabah gelmişti. Genç adam için şimdi çok önemli olan bu mektup tam istediği gibiydi. Kadın serbest olduğunu yazıyordu ona. Evlenmeyi düşündüğü kızla mutlu olmasını diliyordu.

Nehlüdof acı acı gülümseyerek,

– Evlenmek! diye mırıldandı kendi kendine. Ne kadar uzağım şimdi bundan!

Dünkü niyetini anımsadı o anda. Kadının kocasına anlatacaktı her şeyi. Özür dileyecek, kendini bağışlatmak için ne isterse yapmaya hazır olduğunu söyleyecekti. Ama bu o kadar kolay görün-

müyordu ona şimdi. "Hem durup dururken ne diye mutsuz edeyim adamcağızı. Nasıl olsa bir şeyden haberi yok. Sorarsa bana, söylerim. Damdan düşer gibi olmaz. Gereği yok."

Gerçeği Missi'ye söylemek de pek o kadar kolay gelmiyordu ona şimdi. Sonra bir daha hiç konuşamazdı onunla. Gururuna dokunurdu kızın bu. Toplum içinde birçok ilişkisinde olduğu gibi burada da gizli, ancak sezinlenebilen bir şey kalmalıydı. O sabah vermişti kararını: Bir daha gitmeyecekti onlara. Sorarlarsa da gerçeği söyleyecekti.

Öte yandan, Katyuşa'yla arasında gizli, açıklığa kavuşturulmamış bir şey kalmamalıydı.

"Cezaevine gidip göreceğim onu," diye düşünüyordu. "Beni bağışlaması için yalvaracağım. Gerekirse, evet gerekirse evleneceğim onunla."

Ruhunu huzura kavuşturmak için her şeyini bırakıp Katyuşa'yla evlenebileceği düşüncesi bu sabah pek bir duygulandırıyordu onu.

Çoktandır bir günü böylesine canlı, heyecanla karşılamamıştı. Odasına gelen Agrafena Petrovna'ya kararlı bir sesle –bu kararlılığı kendi de beklemiyordu kendinden– bundan böyle bu eve de yaşlı kadının hizmetine de gereksinimi olmadığını söyledi. Bu konuda kimseye bir şey söylememişti ama Nehlüdof'un bu büyük pahalı evde evlenmek niyetinde olduğu için oturduğu inancındaydı herkes. Bu evden çıkmasının özel, önemli bir anlamı olmalıydı. Agrafena Petrovna şaşkın bakıyordu ona.

– Bana yaptığınız her şey için çok teşekkür ederim size Agrafena Petrovna. Ama artık böyle büyük bir eve de hizmetçiye de gereksinimim yok. Bana bir iyilik yapmak isterseniz eşyaların şimdilik annemin zamanında olduğu gibi toplanmasını sağlayın, yeter. Nataşa gelince gerekeni yapar. (Nataşa Nehlüdof'un ablasıydı.)

Agrafena Petrovna başını iki yana salladı.

– Eşyaları nasıl toplarız? dedi. Gerekecekler size.

Nehlüdof, yaşlı kadının baş sallamakla söylemek istediğine yanıt vermek amacıyla,

– Hayır, Agrafena Petrovna, dedi, gerekmeyecekler. Lütfen Korney'e de söyleyin, iki aylığını peşin vereceğim, o da serbesttir.

Yaşlı kadın güçlükle konuşarak,

– Doğru yapmıyorsunuz Dmitri İvanoviç, diye mırıldandı. Avrupa'ya gidiyorsunuz gerçi, ama eviniz barkınız olmalıdır gene de.

– Yanılıyorsunuz Agrafena Petrovna. Avrupa'ya gitmiyorum. Gitsem bile sizin sandığınızdan bambaşka bir yere gideceğim.

Birden kıpkırmızı oldu yüzü Nehlüdof'un.

"Söylemeliyim ona, diye geçirdi içinden. Niçin susuyorum, önüme gelene anlatmalıyım her şeyi."

– Dün çok tuhaf, çok önemli bir şey oldu. Mariya İvanovna halanın yanındaki Katyuşa'yı anımsıyor musunuz?

– Anımsamaz olur muyum? Dikiş dikmesini ben öğretmiştim ona.

– Dün mahkemede o Katyuşa'nın duruşması vardı. Ben de jüri üyesiydim.

– Aman Allahım, dedi Agrafena Petrovna, çok yazık! Suçu neymiş?

– Cinayet. Ben işlettim ona bu cinayeti.

Agrafena Petrovna,

– Siz mi? dedi. Neler söylüyorsunuz öyle?

Yaşlı kadının gözlerinde kurnaz bir parıltı belirmişti. Katyuşa olayını biliyordu.

– Onu ben sürükledim buna, dedi Nehlüdof. Bu yüzden de bütün planlarımı değiştirdim.

Agrafena Petrovna gülümsemesini tutmaya çalışarak,

– Bu sizin için neyi değiştirmiş olabilir? diye sordu.

– Onun bu yola düşmesine ben neden olduğuma göre, onu kurtarmak için elimden geleni yapmak zorundayım.

– Siz bilirsiniz ama bunda en küçük bir suçunuz yok sizin bence. Herkesin başından geçer böyle ufak tefek şeyler. Aklı başında olan insan doğru yoldan çıkmaz, unutur olanları, yaşamasına bakar. (Agrafena Petrovna sert, ciddi bir tavırla konuşuyordu.) Bunda kendinizi suçlu görmeniz için bir neden yok. Onun kötü yola düştüğünü duymuştum. Size ne bundan?

– Suçu benimdir. Bunun için de doğru yola sokmak istiyorum onu.

– Ama öyle kolay değildir bu.

– Bu benim bileceğim iş. Ama siz kendinizi düşünüyorsanız annemin isteği...

– Böyle bir düşüncem yok. Toprağı bol olsun, annenize minnettarım. Hiçbir şey istemiyorum. Lizanka çağırıyor beni (Agrafena Petrovna'nın kocaya varmış yeğeniydi bu), size gerekli değilsem onun yanına giderim. Ama inanın boşuna önemsiyorsunuz bunu. Herkesin başından geçer böyle şeyler.

– Bence öyle değil. Ama gene de eşyaların toplanmasına, evi satmama yardım etmenizi dileyeceğim sizden. Kızmayın bana. Her şey için, bütün iyilikleriniz için minnettarım size.

Şaşılacak bir durumdu: Nehlüdof kötü olduğunu, kendinden iğrendiğini anladığı andan bu yana başkalarından iğrenmiyordu artık. Tam tersine, Agrafena Petrovna'ya da Korney'e de tatlı, saygı dolu bir duygu besliyordu. Korney'e de açılmak istiyordu. Gelgelelim uşak öylesine ağırbaşlıydı ki yapamadı bunu, kararını veremedi.

Aynı sokaklardan, aynı arabayla adliyeye giderken kendi kendine şaşıyordu Nehlüdof. Bambaşka bir insan hissediyordu kendini.

Dün ona öylesine yakın görünen Missi'yle evlenmesinin şimdi kesinlikle olanaksız olduğunu düşünüyordu. Dün Missi'nin onunla seve seve evleneceğinden kuşkusu yoktu. Oysa şimdi değil Missi'yle evlenmeye, ona yakın olmaya bile değer görmüyordu kendini. "Nasıl bir insan olduğumu bilse dünyada konuşmazdı benimle. Evine sokmazdı beni. Bu yetmiyormuş gibi, o adamla ilişkisi yüzünden sitem de ettim ona. Evet, benimle evlenmeye razı olsa bile Katyuşa'nın cezaevinde yattığını, yarın ya da öbür gün cezalılar kafilesiyle Sibirya'ya gideceğini bilerek değil mutlu, birazcık olsun huzur içinde olabilir miyim? Felakete sürüklediğim bir zavallı Sibirya'ya yollanırken ben genç karımla beni kutlamaya gelen konuklarımı kabul edecek, onunla eş dost ziyaretine gideceğim... Ya da karısıyla gizli ilişki kurarak alçakça aldattığım soylular başkanıyla toplantıda bölge okulları konusunda verilen oyların ayrımını yapacağım. Arkadan da karısına ne zaman nerede buluşacağımızı fısıldayacağım (Ne pis, iğrenç şey!) ya da böyle değersiz şeylerle uğraşmamam gerektiğini, artık elimden hiçbir şey gelmeyeceği için hiçbir zaman bitmeyeceği besbelli olan tablom üzerinde çalış-

mayı sürdüreceğim..." Böyle düşünüyor, ruhunda hissettiği değişikliğe seviniyordu.

"Önce avukatı görüp kararını öğrenmeliyim," diye geçirdi içinden. "Sonra da... sonra da cezaevinde onu, dünkü kürek cezalısını görüp her şeyi anlatmalıyım."

Katyuşa'yla nasıl görüşeceğini, ona her şeyi nasıl anlatacağını, nasıl bağışlamasını dileyeceğini, onun için elinden gelen her şeyi yapacağını, suçunu bağışlatmak için onunla evleneceğini nasıl söyleyeceğini düşündükçe duygulandı Nehlüdof, heyecanlandı, gözleri dolu dolu oldu.

XXXIV

Adliyede daha koridorda karşılaştı Nehlüdof dünkü mahkeme yöneticisiyle. Hükümlülerin nerede bulunduğunu, bir hükümlüyle görüşmek için kimden izin almasının gerektiğini sordu ona. Mahkeme yöneticisi hükümlülerin çeşitli yerlerde olduklarını, mahkeme kararları kesin biçimleriyle açıklanana dek görüşme izinlerini savcının verdiğini söyledi.

– Duruşmadan sonra ben götürürüm sizi. Şimdi yerinde yok savcı, gelmedi daha. Duruşmadan sonra olur. Duruşmaya buyurun şimdi. Hemen başlıyoruz.

Kibarlığı yüzünden ona bugün pek zavallı görünen mahkeme yöneticisine teşekkür edip jüri odasına yürüdü Nehlüdof.

Odanın kapısına yaklaşırken jüri üyelerinin duruşma salonuna gitmek üzere odadan çıktıklarını gördü. Tüccar gene neşeliydi. Dünkü gibi çakır keyifti gene, Nehlüdof'u eski bir dost gibi karşıladı. Pyotr Gerasimoviç'in küstahlığı, kahkahaları da sinirlendirmiyordu bugün Nehlüdof'u.

Nehlüdof dünkü sanıkla arasındaki geçmişi bütün jüri üyelerine anlatmak istiyordu. "Aslında," diye geçiriyordu içinden, "dün duruşmada ayağa kalkıp suçumu itiraf etmeliydim." Ama jüri üyeleriyle duruşma salonuna girip de her şeyin gene dünkü gibi olduğunu görünce değiştirdi düşüncesini. Ortadaki masada kalkık yakalarıyla üç yargıç vardı gene. Yöneticinin, "Duruşma başlamıştır,"

demesinden sonra gene bir sessizlik olmuş, jüri üyeleri yüksek arkalıklı sandalyelerine oturmuşlardı. Gene jandarmalar, portre, papaz... Dünkü duruşmada kalkıp gerçeği söylemesi gerektiğine inanıyordu hâlâ, ama bu resmi havayı bozmaya cesaret edemeyeceğini de hissediyordu.

Duruşmaya başlama hazırlıkları dünkünün aynıydı (yalnız, jüri üyeleri yemin ettirilmemiş, başkan da onlara yaptığı açıklayıcı konuşmayı yapmamıştı).

Dava konusu hırsızlıktı. İki jandarmanın arkasında yalın kılıç beklediği sanık gri giysili, soluk benizli, dar omuzlu, zayıf, yirmi yaşlarında bir çocuktu. Sanık yerinde yalnız oturuyor, kaşlarının altından salona girenlere bakıyordu. Bu çocuk, bir arkadaşıyla birlikte asma kilidini kırarak bir ambara girmekten, hepsinin toplam değeri üç ruble altmış yedi kapik olan birkaç eski yolluk kilim çalmaktan sanıktı. İddianameden anlaşıldığına göre, bekçi yakalamış onları yolda. Kilimler arkadaşının omzundaymış. Çocukla arkadaşı hemen itiraf etmişler suçlarını, ikisini de cezaevine atmışlar. Çilingir olan arkadaşı cezaevinde öldüğü için yalnız çocuğu yargılıyorlarmış şimdi. Eski yolluk kilimler delil olarak masanın üzerindeydi.

Duruşmanın dünkünden ayrı bir yanı yoktu. Gene aynı konuşmalar, tanıkların yemin ettirilişi, sorgulanmaları, bilirkişi raporunun okunması, savcıyla savunma avukatlarının tanıklara sordukları sorular. Tanık bekçi başkanın, savcı yardımcısının, savunma avukatının sorularına isteksiz, kısa yanıtlar veriyordu: "Evet efendim." "Bilmiyorum." sonra gene, "Evet efendim..." Asker düşüncesizliğine, kalıplaşmışlığına karşın, çocuğa acıdığı belliydi. Onları nasıl yakaladığını isteksiz isteksiz anlattı.

Öteki tanık evin, kilimlerin sahibiydi. Hastalıklı, üstelik çok sinirli olduğu belli bir ihtiyardı. Yolluk kilimlerin onun olup olmadığı sorulduğunda canı son derece sıkkın bir tavırla, "Evet," dedi. Savcı yardımcısı bu yolluk kilimleri ne yapmak niyetiyle sakladığını, onun için çok mu gerekli olduklarını sorunca ihtiyar kızdı,

– Hay olmaz olaydılar! dedi. Hiç de gerekli değildiler benim için. Onların yüzünden bu kadar eziyet çekeceğimi bilseydim değil aramak, üste bir yüzlük bile verirdim. Hatta iki yüzlük verirdim... ye-

ter ki sorguydu morguydu diye buralarda sürünmeseydim. Git gel üste arabalara da beş ruble verdim zaten. Hastalıklı bir adamım ben. Hem fıtığım hem romatizmam var.

Tanıklar böyle söylüyorlardı. Sanık da suçunu itiraf ediyordu. Tuzağa düşmüş bir yabani hayvan gibi anlamsız bakışlarını salondakilerin üzerinde dolaştırarak çatlak bir sesle her şeyi olduğu gibi anlatıyordu.

Olay apaçık ortadaydı. Ama savcı yardımcısı dün olduğu gibi, kurnaz sanığı (!) avlamak amacıyla ustalıkla hazırlanmış sorular soruyordu gene.

Konuşmasında hırsızlığın, kapı kırılıp eve girilerek yapıldığını, bu yüzden çocuğun en ağır cezaya çarptırılması gerektiğini savundu.

Mahkemenin görevlendirdiği savunma avukatı, hırsızlığın eve değil, ambara girilerek yapıldığını; sanığın suçlu olduğu kesin olsa bile savcı yardımcısının iddia ettiği gibi toplum için zararlı bir insan olmadığını savundu.

Başkan, hakkın savunucusu gibi davranıyordu gene. Jüri üyelerinin bildiği, bilmemelerine olanak olmayan şeyleri ayrıntılarıyla uzun uzun anlattı gene. Akıl verdi. Dünkü gibi aralar oldu gene. Sigara içildi bu aralarda. Mahkeme yöneticisi, "Duruşma başlamıştır," diye seslendi, iki jandarma yalın kılıç, sanığa gözdağı vererek uyumamak için kendilerini zorladılar gene.

Konuşmalardan, bu çocuğu daha küçükken babasının tütün fabrikasına verdiği, çocuğun orada altı yıl çalıştığı anlaşılmıştı. Patron, işçilerle arasında geçen tatsız bir olay yüzünden bu yıl işine son vermiş, o da işsiz, yersiz yurtsuz kalınca kentte başıboş dolaşmaya, elindeki son birkaç rubleyle içmeye başlamış. Meyhanede kendisi gibi işinden atılmış, ayyaş bir çilingirle tanışmış. Bir gece sarhoşken asma kilidi kırıp ellerine ilk geçen şeyi çalmışlar. Yakayı ele vermişler kuşkusuz. Suçlarını itiraf etmişler. Cezaevine koymuşlar onları. Duruşma gününü beklerken ölmüş çilingir. Şimdi de çocuğu, toplumdan uzaklaştırılması gereken tehlikeli bir yaratık gibi yargılıyorlardı.

Nehlüdof çevresinde olup bitenleri izlerken düşünüyordu: "Dünkü sanık gibi tehlikeli... Onlar tehlikeli de biz değil miyiz

sanki?.. Rezil, yalancı, alçak bir insanım ben. Hepimiz öyleyiz. Beni olduğum gibi tanıyanlar, küçük görmedikleri gibi sevip sayanlar da benim gibi değil midirler? Bu çocuk toplum için şu salondakilerin en zararlısı olsa bile, düştüğü durumda elinden başka ne gelirdi zavallının, ne yapabilirdi?

"Bu çocuğun hiç de öyle tehlikeli bir suçlu olmadığı –herkes farkında bunun–, kişiyi suç işlemeye iten koşulların içine düştüğü için suçlu olduğu apaçık ortada aslında. Sonra şu da apaçık ortada: Toplumumuzda bu çeşit çocukların görülmesini istemiyorsak önce böyle zavallı yaratıkları oluşturan koşulları ortadan kaldırmalıyız.

"Oysa biz ne yapıyoruz? Elimize rastlantıyla geçen böyle bir çocuğu yakalıyor –yakalayamadığımız böyle binlerce çocuğun daha olduğunu bile bile– cezaevine tıkıyoruz. Onun gibi zavallı, hayatta yolunu şaşırmış bir sürü insanla bomboş oturtuyoruz onu orada. Ya da sağlığa zararlı, anlamsız işler yaptırıyoruz ona. Sonra da en ahlâksız, tehlikeli insanların arasına katıp devlet parasıyla Moskova'dan İrkuts iline yolluyoruz.

"Bu çeşit insanların ortaya çıkmasına yardım eden koşulları yok etmeye çalışacak yerde, bir şey yapmamaktan öte, bu koşulları doğuran kuruluşları destekliyoruz. Bu kuruluşlar bellidir: fabrikalar, atölyeler, meyhaneler, içkili yerler, genelevler. Bunları ortadan kaldırmadığımız gibi, gerekli olduklarına inanıyor, daha iyi işlemeleri için elimizden geleni yapıyoruz.

"Böyle milyonlarca insan yetiştiriyor, sonra bunların birini yakalıyor; bir şey yaptığımızı, tehlikeyi uzaklaştırdığımızı, onu Moskova'dan İrkuts iline sürmekle görevimizi tam olarak yerine getirdiğimizi sanıyoruz... (Nehlüdof albayın yanında, sandalyesinde oturuyor, savunma avukatını, savcı yardımcısını, başkanı dinlerken, onların kendine güven dolu tavırlarına bakarken büyük bir açıkyüreklilikle düşünüyordu bunları. Bu kocaman salona, duvarlardaki portrelere şöyle bir baktı. İçinde bulunduğu yapının büyüklüğünü, yargı örgütünün çok daha büyük olduğunu, yalnız burada değil, bütün Rusya'da, bu, hiç kimseye bir yararı dokunmayan komedi için aylık alan memur, yazıcı, bekçi, hademe ordusunu düşündü.) Bu göz boyama ne çok çaba gerektiriyor... Bu çabanın yüzde birini huzurumuz için birer araç gördüğümüz, toplumdan atıl-

mış şu zavallılara harcasaydık ne olurdu acaba? (Nehlüdof, çocuğun ürkek, soluk yüzüne baktı.) Yoksulluğun zorlamasıyla köyden kente gönderildiğinde ona acıyan, yardım elini uzatan biri çıksaydı karşısına... Kente geldikten sonra bile, on iki saat çalıştıktan sonra gece fabrikadan çıkıp kötü arkadaşlarıyla meyhaneye gittiği zamanlar ona, "Gitme öyle kötü yerlere Vanya," diyecek birine rastlasaydı gitmezdi çocuk, serseri olmazdı, düşmezdi bu duruma...

"Ama acıyan çıkmadı ona. Bitlenmesin diye saçlarını sıfır numaraya vurdurmuş, ustaların ayak işlerine koşarken, kentte küçük bir yabani hayvan gibi yaşarken iyi yürekli bir insanla karşılaşmadı. Tam tersine, kente indikten sonra ustalarından, arkadaşlarından hep aynı şeyi işitti: Yaman delikanlı olmak için iyi dolap çevirmesini bilmenin, çok içmenin, iyi küfür etmenin, iyi dövüşmenin, rezalet çıkarmanın gerektiğini.

Ağır çalışma koşullarının hasta ettiği, bozduğu; sarhoşluğun, ahlâksızlığın serseriliğe sürüklediği, sersemleştirdiği bu çocuk işsiz güçsüz sokaklarda dolaşırken akılsızlığından bir ambara girdi, hiç kimsenin işine yaramayacak iki üç yolluk kilim aşırdı diye bizler, bütün bu okumuş, zengin, geleceklerine güvenle bakan insanlar yakalamışız; onu bu duruma düşüren nedenleri ortadan kaldırmaya çalışacağımıza, bu çocuğu cezalandırmakla her şeyi düzelteceğimizi sanıyoruz.

Korkunç bir şey bu! Bu canavarlık mıdır aptallık mı, anlamak güç doğrusu. Sanırım ikisinin de en aşırısı."

Nehlüdof önünde konuşulanları duymuyordu artık. Düşünüyordu. Bu gerçek onu bile dehşete düşürmüştü. Bunu şimdiye dek nasıl sezinleyemediğine, başkalarının bu gerçeği nasıl göremediğine şaşıyordu.

XXXV

Birinci ara verilir verilmez kalkıp koridora çıktı Nehlüdof. Duruşma salonuna bir daha dönmemeye kararlıydı. Varsın nasıl bilirlerse öyle yapsınlardı çocuğu. Bu korkunç, iğrenç budalalığa katılamazdı artık.

Savcının odasını öğrenip oraya gitti. Hademe, savcının meşgul olduğunu söyleyerek içeri bırakmamak istedi onu. Ama Nehlüdof aldırmadan geçti, karşısına çıkan memura jüri üyesi olduğunu, çok önemli bir konuda görüşmek istediğini savcıya bildirmesini söyledi. Prensliği, kibar giyimi yardım etti Nehlüdof'a. Memur gidip haber verdi savcıya, içeri aldılar onu. Savcı ayakta karşıladı onu. Nehlüdof'un görüşmek için böylesine diretmesinden hoşlanmadığı belliydi.

Soğuk,

– Ne istemiştiniz? diye sordu.

– Jüri üyesiyim. Soyadım Nehlüdof. Sanık Maslova'yı görmeliyim.

Nehlüdof, çabuk çabuk, kararlı konuşuyordu. Yaşamında büyük değişikliklere neden olacak bir adım atmakta olduğunu hissediyor, kızarıyordu.

Savcı parlak gözleri fıldır fıldır, saçlarına ak düşmüş, top sakallı, kısa boylu, esmer bir adamdı. Sakin,

– Maslova'yı mı? diye sordu. Tanıyorum onu. Bir tüccarı zehirlemekten sanıktı. Niçin görmek istiyorsunuz onu?

Biraz yumuşak davranmak istiyor gibi ekledi:

– Onu niçin görmek istediğinizi bilmeden veremem size bu izni.

Nehlüdof kulaklarına kadar kızardı.

– Benim için son derece önemli bir iş için, diye mırıldandı.

Savcı,

– Öyle mi? dedi.

Başını kaldırıp dikkatli dikkatli baktı Nehlüdof'un yüzüne,

– Davasına bakıldı mı? diye sordu.

– Dün bakıldı. Hiç suçu yokken dört yıl kürek cezasına çarptırıldı. Oysa suçsuzdu.

Savcı Nehlüdof'un "suçsuzdu" demesiyle hiç ilgilenmeden,

– Ya... dedi. Duruşması dün olduğuna göre, cezası kesin biçimiyle açıklanana dek tutuklular cezaevinde kalacak demektir. Orada görüşme belirli günlerde olur. Cezaevi müdürüne başvurunuz.

Kesin anın yaklaşmakta olduğunu hisseden Nehlüdof alt çenesi titreyerek,

– Ama bir an önce görmek zorundayım onu, dedi.

Savcı kaşlarını huzursuzca kaldırarak,

– Niçin görmek istiyorsunuz onu? diye sordu.

Nehlüdof sesi titreyerek,

– Suçsuz olduğu, kürek cezasına çarptırıldığı için, dedi. Asıl suçlu *benim*.

Bir yandan da söylenmemesi gereken şeyi söylediğini hissediyordu.

– Nasıl olur? diye sordu savcı.

– Çünkü tertemiz bir kızken ben aldattım onu. Şimdiki durumuna düşmesine ben neden oldum. Ona bu kötülüğü yapmasaydım o eve düşmez, böyle bir şeyle de suçlanmazdı.

– Bunun onunla görüşmenizi neden gerektirdiğini gene de anlayamadım.

Nehlüdof kekeleyerek,

– Çünkü onun peşinden gitmek... Onunla evlenmek istiyorum, dedi.

Bundan her söz etmeye başladığında olduğu gibi gözleri dolmuştu gene.

– Öyle mi? dedi savcı. Bakın hele! Gerçekten de pek sık görülmeyen bir durum bu. Krasnoperski bölgesi yöneticilerindensiniz galiba?

Savcı, Nehlüdof soyadını daha önce de duyduğunu anımsar gibi olmuştu. Doğrusu çok tuhaf şeylerden söz ediyordu genç adam.

Nehlüdof kızardı, öfkeli,

– Kusura bakmayın ama bunun isteğimle bir ilgisi olduğunu sanmıyorum, dedi.

Savcı, belli belirsiz gülümsedi. Hiç bozulmadan karşılık verdi:

– İlişiği yok elbette... Ama isteğiniz öylesine şaşırtıcı, öylesine...

– Söyler misiniz, verecek misiniz izin?

– İzin mi? Elbette, elbette, hemen bir kâğıt vereyim size. Buyurun oturun lütfen.

Savcı masasına gitti, oturup bir şeyler yazmaya koyuldu.

– Oturunuz lütfen.

Nehlüdof ayakta bekliyordu:

Savcı izin kâğıdını yazdıktan sonra yüzüne merakla bakarak Nehlüdof'a verdi.

– Size şunu da bildirmek zorundayım, dedi Nehlüdof, jüri üyeliği görevime devam edemeyeceğim.

– Ama bildiğiniz gibi, bunun için mahkeme heyetine kabul edilebilecek nedenler göstermelisiniz.

– Her çeşit mahkemeyi yalnızca yararsız değil, ahlâk kurallarına da aykırı bulmamdır neden.

Savcı,

– Eveet, dedi. (O belli belirsiz gülümsemesi hâlâ dudaklarındaydı. Bu gülümseyişiyle böyle sözlere alışık olduğunu, bunları eğlendirici bulduğunu anlatmak istiyordu sanki.) Evet efendim, ama savcı olarak benim bu konuda elimden bir şey gelmeyeceğini sanırım biliyorsunuzdur. Bu bakımdan, mahkemeye durumu açıklamanızı salık vereceğim size. Mahkeme gösterdiğiniz nedeni inceler, kabul eder ya da etmez. Etmezse para cezası verir size. Mahkeme heyetine başvurunuz lütfen.

Nehlüdof öfkeli,

– Size söyledim işte, başka bir yere de başvurmam, diye söylendi.

Savcı, bu garip konuktan bir an önce kurtulmak istediğini gizlemeden, başını öne eğerek,

– Güle güle efendim, dedi.

Nehlüdof çıktıktan hemen sonra savcının odasına giren bir mahkeme üyesi,

– Kimdi yanınızdaki? diye sordu.

– Nehlüdof. Anımsıyor musunuz, Krasnoperski bölgesi yönetim kurulunda acayip konuşmalar yapmıştı. Düşünün bir kere, jüride görevli. Sanıklar arasında, kürek cezasına çarptırılmış, eskiden aldattığı bir kadın mı kız mı ne varmış, evlenmek istiyor onunla...

– Olamaz.

– Vallahi öyle söylüyor... Tuhaf bir heyecan içindeydi.

– Günümüzün gençlerinde bir acayiplik var ya, nedir bilmiyorum.

– Üstelik pek o kadar genç de sayılmaz.

– Şu sizin ünlü İvaşenkov'unuz da kabak tadı verdi yani. Öldürüyor insanı, konuşuyor da konuşuyor...

– Düpedüz susturmalı böylelerini. Kendiliklerinden susmazlar çünkü...

XXXVI

Savcının yanından çıkınca doğru tutukluların bulunduğu cezaevine gitti Nehlüdof. Ama aradılar, taradılar, Maslova diye biri yoktu orada. Başgardiyan Nehlüdof'a bir de eski sürgünler cezaevine bakmasını söyledi. Nehlüdof oraya da gitti.

Oradaydı Yekaterina Maslova. Altı ay önce jandarmanın açtığı çok önemli, dallı budaklı politik bir dava sonucu tutuklular cezaevini üniversite öğrencilerinin, doktorların, işçilerin, hemşire kızların, yüksek okullarda kurslara katılan kadınların doldurduğunu unutmuştu savcı.

Tutuklular cezaevi kentin bir ucunda, sürgünler cezaevi öte ucundaydı, Nehlüdof oraya vardığında akşam olmak üzereydi. Soğuk görünümlü, kocaman yapının kapısına yaklaşıyordu ki nöbetçi durdurdu onu. Çıngırağın ipine asıldı birkaç kez. Çıngırak sesine gardiyan çıktı. Nehlüdof izin kâğıdını gösterdi. Gardiyan, cezaevi müdürü izin vermeden onu içeri alamayacağını söyledi. Nehlüdof cezaevi müdürünün evine yürüdü. Daha merdivenleri çıkarken piyanoda gürültülü, canlı bir parça çalındığını duymuştu. İçeriden geliyordu bu ses. Bir gözü bağlı, öfkeli olduğu yüzünden belli oda hizmetçisi kapıyı açınca sesler dışarı boşaldı sanki birden, Nehlüdof'un kulaklarını tırmaladı. Liszt'in bir rapsodisiydi bu. Hani güzel de çalıyordu çalan. Ama bir yerine kadar. Oraya gelince gene baştan başlıyordu.

Nehlüdof, gözü bağlı oda hizmetçisi kıza cezaevi müdürünün evde olup olmadığını sordu.

Oda hizmetçisi,

– Hayır, dedi.

– Ne zaman gelir acaba?

Rapsodi gene sustu. Sonra gürültüyle, heyecanla başladı. O büyülü yere kadar yeniden çalındı.

– Gidip bir sorayım efendim.

Oda hizmetçisi kız gitti. Rapsodi yeni baştan başlamıştı gene. Ama bu kez büyülü yere kadar gelmedi. Yarıda kesildi. Bir kız sesi duyuldu:

– Evde olmadığını, bugün gelmeyeceğini söyle. Bir yere gitti. Anlamıyorlar mı?

Gene başladı rapsodi. Ama başlamasıyla kesilmesi bir oldu. Bir sandalyenin itildiği duyuldu. Anlaşılan piyanist kızmış, zamansız gelen bu inatçı ziyaretçiye haddini bildirmek istemişti.

Uçuk benizli, elemli bakan gözlerinin altı mor, saçı başı karmakarışık bir kız kapıdan çıkarken sinirli,

– Babam evde yok, diyordu.

Ama karşısında iyi giyimli, genç bir adam görünce yumuşadı hemen,

– Buyurun lütfen, girin... Bir arzunuz mu vardı?

– Cezaevinde bir tutukluyu görmek istiyordum da.

– Siyasi suçlulardan mı?

– Hayır, siyasi suçlu değil. Savcıdan izin aldım.

– Bilmem ki. Babam yok evde. Buyursanıza, girin lütfen... Siz bilirsiniz, öyleyse babamın yardımcısına gidin, odasındadır şimdi, onunla konuşun. Soyadınız neydi?

Nehlüdof kızın sorusunu yanıtlamadan,

– Teşekkür ederim, dedi.

Dönüp yürüdü. Arkasından kapı yeni kapanmıştı ki aynı coşkun, neşeli parça çalmaya başladı gene. Oysa ne yeriydi bu müziğin ne de onu büyük bir dikkatle öğrenmeye çalışan kızın zavallı görünüşüne gidiyordu. Avluda bıyığının uçları kalkık genç bir subayla karşılaştı Nehlüdof. Müdür yardımcısının nerede olduğunu sordu ona. Genç subay, müdür yardımcısının kendisi olduğunu söyledi. İzin kâğıdını aldı, inceledi. Tutuklular cezaevi için verilmiş bir izin kâğıdıyla onu görüştüremeyeceğini söyledi.

– Hem geç oldu zaten... Yarın buyurun. Saat onda herkes istediğiyle görüşebilir yarın. Müdür de gelecek, onu da görürsünüz. Görüşme odasında görüşebileceğiniz gibi izin verirse müdürün odasında da görüşebilirsiniz.

Nehlüdof Maslova'yla görüşemeden eve döndü. Sokakta yürürken mahkemeyi değil, savcıyla, müdür yardımcısıyla arasında geçen konuşmaları düşünüyordu. Maslova'yı göreceği düşüncesi heyecanlandırıyordu onu. Onunla konuşabilmek için uğraşması, niyetini savcıya açması, onu görmek için iki cezaevine gitmesi coşturmuştu onu. Uzun süre geçmedi heyecanı. Eve gelir gelmez hanidir elini sürmediği günlüğünü aldı, birkaç yerine şöy-

le bir göz gezdirdikten sonra yazmaya başladı: "İki yıldır tutmuyordum günlük. Bu çocukluğu bir daha yapmayacağım kanısındaydım. Oysa çocukluk değildir bu. Kendi kendimle, her insanın içinde yaşayan o gerçek, kutsal *ben*le söyleşmektir. O zamandan beri uyuyordu bu *ben*. Söyleşebileceğim kimsem yoktu. 28 Nisan günü, jüri üyesi bulunduğum duruşmada az görülür bir rastlantı uyandırdı onu. Sanık sandalyesinde onu, bir zamanlar aldattığım Katyuşa'yı, cezaevi giysisiyle gördüm. Tuhaf bir yanlış anlama, benim de bir anlık dalgınlığım sonucu kürek cezasına çarptırıldı. Bugün savcıya gittim, cezaevine gittim. Görüştürmediler beni onunla. Ama kararlıyım. Onu görmek, ondan özür dilemek – evlenerek bile olsa– suçumu bağışlatmak için her şeyi yapacağım. Tanrım, yardım et bana! Öyle hafif hissediyorum kendimi, öylesine mutluyum ki."

XXXVII

O gece uzun süre uyuyamadı Maslova. Gözleri açık, kapıya bakıyor, esmer kadının burnunu çekmesini dinliyordu. Hâlâ bir aşağı bir yukarı dolaşıp duran köy papazının kızı geçiyordu önünden ikide bir.

Sahalin'de ne olursa olsun, bir kürek cezalısıyla evlenmeyeceğini düşünüyordu. Ama yöneticilerden biriyle, bir yazıcıyla, hiç değilse bir başgardiyan ya da gardiyanla evlenebilirdi belki. "Benden iyisini mi bulacaklar. Yeter ki zayıflamayayım. Yoksa mahvolurum." Savunma avukatının ona nasıl baktığını anımsadı. Başkan da karşılaştığı ya da mahsus yanından geçen erkekler de öyle süzüyorlardı onu tepeden tırnağa. Cezaevinde onu görmeye gelen Berta'nın getirdiği haberi anımsadı. Kitayeva'nın evindeyken âşık olduğu üniversite öğrencisi gelip aramıştı onu. Cezaevine düştüğünü öğrenince çok üzülmüştü. Esmer kadının kavgasını anımsadı. Acıdı kadıncağıza. Ona fazladan bir francala yollayan fırıncı geldi aklına. Çok şey düşündü ama Nehlüdof'u hatırlamadı hiç. Çocukluğunu, genç kızlığını, özellikle Nehlüdof'a olan aşkını anımsamak istemezdi hiçbir zaman. Çok acı verirdi ona bu. Bu anılar ru-

hunun derinliklerinde bir yerde hiç dokunulmadan dururdu. Düşünde bile gördüğü olmazdı Nehlüdof'u. Duruşma salonunda onu tanımamasının nedeni, onu son kez gördüğünde resmi giysili, sakalsız, küçücük bıyıklı, kısa da olsa gür, kıvırcık saçlı bir genç, şimdiyse kelli felli, sakallı bir adam olması değil; onu yıllarca hiç düşünmemiş olmasıydı. Onunla ilgili geçmişini o zifiri karanlık gece, Nehlüdof savaş dönüşü halalarına uğramadığı o korkunç gece çıkarıp atmıştı belleğinden.

Maslova o geceye kadar, yani Nehlüdof'un dönüşte uğrayacağını umduğu sürece, karnında taşıdığı çocuktan sıkılmak şöyle dursun, onun yumuşak, bazen da sert hareketlerinden büyük haz duyuyor, duygulanıyordu bile. Ama o geceden sonra her şey değişmişti. Doğuracağı çocuk bir yük olmaya başlamıştı ona artık.

Halaları uğraması için mektup üzerine mektup yazmışlardı ona. Yalvarmışlardı. Ama o bir telgraf çekmişti onlara, zamanında Petersburg'da bulunması gerektiği için uğrayamayacağını bildirmişti. Bunu öğrenince onu görebilmek için tren istasyonuna gitmeye karar vermişti Katyuşa. Tren gece saat ikide geçecekti. Katyuşa hanımlarını yatırmış, eski bir çift potin geçirmişti ayağına. Atkıyı başına örtmüş, yanına aşçının kızı Maşka'yı alıp sessizce evden çıkmış, istasyona koşmuştu.

Yağmurlu, rüzgârlı, zifiri karanlık bir sonbahar gecesiydi. Ilık, iri yağmur taneleri kamçılıyordu yüzünü. Arada bir yağmur kesiliyordu. Ayaklarının altında yol belli değildi. Orman ise kuyu gibi kapkaranlıktı. Katyuşa oraları çok iyi biliyordu, gene de kaybetmişti yolu. Öyle ki trenin üç dakika kalacağı küçük istasyona, umduğu gibi trenden önce değil, ikinci zilden sonra varabilmişlerdi. Koşarak trenin yanına geldiklerinde Katyuşa birinci mevki vagonun penceresinde onu görmüştü. Çok aydınlıktı içerisi. İki subay kadife kaplı koltuklarda karşılıklı oturmuş kâğıt oynuyorlardı. Pencerenin önündeki küçük masada kalın mumlar yanıyordu, üstten eridikçe kenarlarından akarken ip ip donmuş mumlar. O, koltuklardan birinin kenarına, kolunu arkalığına dayayıp oturmuş, bir şeye gülüyordu. Bacaklarına iyice yapışmış subay pantolunu vardı ayağında. Onu tanır tanımaz soğuktan donmuş eliyle cama vurmuştu Katyuşa. Ama tam o anda da üçüncü zil çalmıştı. Tren

önce geri kaymıştı biraz, sonra vagonlar sırayla sarsılarak yavaş yavaş hareket etmişti. Oyun oynayan subaylardan biri elinde kâğıtlarla ayağa kalkıp, pencereden dışarı bakmıştı. Katyuşa bir kez daha vurmuştu. Yüzünü cama dayamıştı. O anda Katyuşa'nın yanında durduğu vagon da sarsılmıştı. Katyuşa içeri bakarak yürüyordu vagonun yanı sıra. Subay pencereyi indirmek istiyor, ama indiremiyordu. Nehlüdof kalkmıştı yerinden. Subayı yana itip pencereyi indirmek için uzanmıştı. Tren hızlanmıştı. Katyuşa geri kalmamak için çabuk çabuk yürüyordu. Ama tren de giderek hızlanıyordu. Nehlüdof tam pencereyi indirdiği anda kondüktör itmişti Katyuşa'yı, trene atlamıştı. Geri kalmıştı Katyuşa. Ama hâlâ koşuyordu istasyonun ıslak tahtaları üzerinde. Sonra tahtalar bitmişti. Merdivenleri koşarak inerken düşmemek için zor tutmuştu kendini. Koşuyordu Katyuşa, ama birinci mevki vagonu uzaklaşmıştı ondan. Gitmişti. Şimdi ikinci mevki vagonları koşarak geçiyordu önünden. Sonra üçüncü mevki vagonları daha hızla geçmeye başladılar, ama hâlâ durmadan koşuyordu Katyuşa. Arkasında fenerle son vagon geçtiğinde su tulumbasının yanındaydı. Yapayalnızdı karanlığın ortasında. Birden rüzgâr saldırmıştı üzerine. Başından başörtüsünü çekip almıştı. Islak eteklerini estiği yöndeki bacağına yapıştırmıştı. Atkısının başından uçtuğuna aldırmadan koşuyordu hâlâ Katyuşa.

Arkasından ona yetişmeye çalışan kız,

– Mihaylovna Teyze! diye bağırıyordu. Başörtünüzü düşürdünüz!

"O, apaydınlık bir kompartmanda, kadife koltuklarda oturuyor, gülüp eğleniyor, içiyor, bense burada çamurların, karanlığın içindeyim. Yağmurun, rüzgârın altında ağlıyorum." Böyle geçirmişti içinden Katyuşa. Durmuştu. Başını geri atıp ellerinin arasına alıp hüngür hüngür ağlamaya başlamıştı.

– Gitti! diye bağırıyordu.

Kız korkmuştu. Sırılsıklam entarisiyle sarılmıştı ona.

– Eve gidelim, teyzeciğim.

Katyuşa kıza bir şey söylemeden, "Tren geçerken altına atayım kendimi, her şey bitsin," diye geçiriyordu içinden.

Öyle yapmaya da kararlıydı. Ama her zaman olduğu gibi, heyecan anı geçtikten sonra karnındaki çocuk, onun çocuğu birden

tekme atmaya başlamıştı. Yumuşak kıpırdanmalar duymuştu içinde Katyuşa. Duygulanmıştı. Bir dakika önce onu öylesine perişan eden artık yaşayamayacağı düşüncesi, sevdiği erkeğe olan öfkesi, ondan hiç değilse kendini öldürerek öcünü almak isteği çok uzaklardaydı şimdi. Sakinleşmişti, başörtüsünü alıp sarınmıştı ona. Aceleyle eve yollanmıştı.

Perişan bir durumda, iliklerine kadar ıslanmış, üstü başı çamur içinde eve dönmüştü. Onu şimdiki durumuna getiren ruhsal değişiklik de o gün başlamıştı işte. İyiliğe, o korkunç geceden sonra inanmamaya başlamıştı. O zamana kadar iyiliğe de inanırdı, insanların iyiliğe inandıklarına da. Ama o gece, hiç kimsenin böyle bir şeye inanmadığı, insanların Tanrı'dan, iyilikten söz etmelerinin tek nedeninin birbirlerini aldatmak olduğu inancı yer etmişti içinde. Onu seven –kuşkusu yoktu Katyuşa'nın Nehlüdof'un onu sevdiğinden–, evet, onu seven, onun da sevdiği erkek, istediğini elde ettikten sonra, duygularıyla alay ederek silkip atmıştı onu. Tanıdığı en iyi insan oydu. Hiç kimse onun kadar iyi değildi. Her gün biraz daha inanıyordu buna. Halalar, dine sıkı sıkıya bağlı o yaşlı kadınlar bile, onlara artık eskisi gibi hizmet edemeyince kovmuşlardı onu. Tanıdığı insanların tümü bir çıkar peşindeydi hep. Kadınlar, ondan yararlanarak para kazanmaya çalışıyorlardı. Erkeklerse, yaşlı bölge komiserinden gardiyanlara kadar, hepsi bir zevk aracı gibi bakıyorlardı ona. İnsanlar için dünyada varsa yoksa zevkti önemli olan, gerisini görmüyordu gözleri. Özgürlüğüne kavuşmasının ikinci yılında tanıştığı yaşlı yazar daha da inandırmıştı onu buna. Kişinin mutluluğunun bunda –şiir ve estetik diyordu buna– olduğunu söylüyordu.

Herkes kendisi için, kişisel zevki, çıkarı için yaşıyordu; Tanrı üzerine, iyilik üzerine söylenenler aldatmacaydı. Dünyada her şeyin niçin böylesine kötü olduğu, insanların niçin birbirine durmadan kötülük ettikleri, birbirinin kuyusunu kazdıkları, niçin hepsinin acı çektikleri konusuna gelince, bunları hiç düşünmemek gerekiyordu. Canı sıkılmaya başladı mı bir sigara yakınca, birkaç kadeh devirince ya da –en iyisi de buydu– bir erkekle sevişince geçiyordu her şey.

XXXVIII

Ertesi gün –pazardı– sabahın beşinde kadınlar koğuşunun koridorunda her sabah çalan düdük çalınca hâlâ uyumayan Korableva uyandırdı Maslova'yı.

"Kürek mahkûmu!" diye geçirdi içinden dehşetle Maslova. Gözlerini ovuşturdu. Gece iyice ağırlaşmış, çok pis kokan havayı güçlükle çekti ciğerlerine. Dönüp gene uyumak, her şeyin unutulduğu ülkeye gitmek istedi. Ama artık bir alışkanlık gibi içine yerleşmiş korku kaçırdı uykusunu. Doğruldu. Ayaklarını toplayıp oturdu. Çevresine bakınmaya başladı. Kadınlar kalkmışlardı. Çocuklar uyuyorlardı. Patlak gözlü yasak içkici kadın, çocukları uyandırmamak için yavaş yavaş çekiyordu altlarından önlüğünü. Bozguncu kadın, kundak yerine kullandığı eski püskü bez parçalarını asıyordu sobanın yanına. Mavi gözlü Fedosya'nın kucağında tuttuğu, pışpışladığı, salladığı bebeğiyse yırtınırcasına ağlıyordu. Veremli, göğsünü tutmuş öksürüyor, aralarda güçlükle, hırlayarak soluyordu. Yüzü kıpkırmızı olmuştu. Esmer kadın uyanmış, göbeği havada, kalın bacaklarını kıvırmış, sırtüstü yatıyor, gördüğü bir düşü yüksek sesle, neşeyle anlatıyordu. Bilerek yangın çıkarmaktan yatan yaşlı kadın gene ikon dolabının önündeydi. Durmadan haç çıkarıyor, secdeye varıyor, hep aynı sözcükleri fısıltıyla yineleyerek dua ediyordu. Köy papazının kızı ranzasında kıpırdamadan oturuyor, uykulu gözlerle önüne bakıyordu. Çalımlı siyah, sert, yağlı saçlarını parmağına doluyordu.

Koridorda ayak sesleri duyuldu. Anahtar gürültüyle döndü kilidin içinde. İki erkek cezalı girdi içeri. Temizleyicilerdi bunlar. Ceketleri uzun, gri pantolonları kısa mı kısaydı. Ağırbaşlı, sinirliydiler. Pis su dolu tekneyi kaldırıp götürdüler. Kadınlar ellerini yüzlerini yıkamak için koridordaki musluklara gittiler. Esmer kadın orada da komşu hücreden çıkmış bir kadınla kapıştı. Gene bağrışmalar, küfürler, yakınmalar...

Gardiyan,

– Zindana tıkılmak istiyor canınız galiba! diye bağırdı.

Esmer kadının yağlı sırtına öyle bir şaplak indirdi ki koridor çın çın öttü.

– Sesini duymayayım bir daha.

Bu davranışı okşama kabul eden esmer kadın,

– Amma da vuruyorsun be moruk, dedi.

– Hadi çabuk olun, hadi! Sabah ayinine yürüyün.

Maslova saçlarını daha taramamıştı ki, cezaevi müdürü geldi yardımcılarıyla.

Gardiyan,

– Yoklamaya! diye bağırdı.

Öteki koğuşlardan da kadınlar çıktılar. Koridorda ikili sıra oldular. Arka sıradakiler ellerini ön sıradakilerin omuzlarına koydular. Hepsini saydılar.

Yoklamadan sonra bir kadın gardiyan geldi. Kadınları alıp kiliseye götürdü. Yüz kadar kadın sırayla yürüyordu arkasından. Maslova'yla Fedosya sıranın ortalarındaydılar. Hepsi beyaz başörtülü, bluzlu, eteklikliydi. Renkli giysisi olan tek tüktü. Kocalarından ayrılmayan, onlarla birlikte cezaevine giren çocuklu kadınlardı bunlar. Sıranın bir ucu merdivenin başında, öteki ucu dibindeydi. Kalın tabanlı terliklerin taşlarda çıkardığı tok sesten başka bir ses duyulmuyordu. Arada konuşanlar, gülenler de vardı. Bir köşeyi dönerken düşmanının, Boçkova'nın kötülük okunan yüzünü gördü Maslova. Önde yürüyordu. Fedosya'ya gösterdi onu. Alt kata ince kestiler seslerini kadınlar. İçini, altınlarda yansıyan ışığın pırıl pırıl aydınlattığı kilisenin açık kapısından haç çıkararak girdiler. Bomboştu henüz kilise. Onlara ayrılan yer sağdaydı. Sıkışarak, birbirlerini iterek yerleştiler. Kadınların arkasından gri giysileriyle erkek cezalılar geldiler. Yüksek sesle öksürerek soldaki ve ortadaki yerlerini aldılar. Yukarıda, koro yerinin bir yanında, başlarının yarısı tıraş edilmiş, orada oldukları ayaklarındaki zincirlerin şakırdamasından belli kürek cezalıları, öteki yanında saçları kesilmemiş, ayakları zincire vurulmamış tutuklular vardı.

Cezaevi kilisesini zengin bir tüccar otuz kırk bin ruble vererek yeni baştan yaptırmıştı. Pırıl pırıl renklerle, altınla parlıyordu her yanı.

Bir süre sessizlik vardı kilisenin içinde. Yalnız sümkürmeler, öksürük, çocukların ağlaması, arada bir de zincir şakırtısı duyuluyordu. Ortadaki cezalılar arasında bir kaynaşma oldu birden. Birbir-

lerini iterek açıldılar. Ortada bir yol açtılar. Bu yoldan cezaevi müdürü en öne geçti. Tam orta yerde durdu.

XXXIX

Ayin başladı.

Simli, kalın bir kumaştan acayip, son derece rahatsız giysileri olan papaz, ekmeği bıçakla ufak ufak kesip bir tabağa yerleştirdi. Sonra birtakım dualar okuyarak, adlar söyleyerek içinde şarap olan bir kaba attı birkaçını. Bu arada zangoç durmadan bir şeyler okuyordu. Sonra cezalılardan kurulu koro eşliğinde anlaşılmaz, çabuk ve şarkı gibi söylendiği için daha da anlaşılmaz olan eski Slav duaları okudu. Duaların çoğunda Tanrı'ya çarın, çar ailesinin mutluluğu için yakarılıyordu. Yere diz çökülerek birkaç kez okundu bu çeşit dualar. Arada başkaları da okunuyordu. Ayrıca zangoç havarilerin kutsal işlerinden birkaç şiir okudu. Ama öylesine tuhaf bir sesle kendini zorlayarak okuyordu ki bir sözcüğü anlaşılamıyordu okuduğunun. Sonra Papaz Markos'un *İncil*'ini açtı. Tane tane okumaya başladı. İsa'nın dirildikten sonra göğe uçup babasının sağ yanına oturmadan ilkin içinden yedi şeytanı kovduğu Mariya Magdalina'ya, sonra da on bir öğrencisine göründüğünün anlatıldığı bölümde okuduğu, İsa'nın öğrencilerine *İncil*'i tüm canlılara tanıtmalarını buyurduğu, inanmayanların mahvolacaklarını, inananların, vaftiz olacaklarınsa kurtulacağını, içindeki şeytanları kovacağını, elinin dokunuşuyla hastaları iyi edeceğini, yeni yeni dillerle konuşacağını, yılanları buyruğu altına alacağını, zehir içse ölmeyeceğini, sağlıklı kalacağını söylediği bölüm.

Papazın doğrayıp şarabın içine attığı ekmek parçalarının bilinen hareketlerden, dualardan sonra Tanrı'nın bedenine, kanına dönüşeceğine inanılıyordu. Bu hareketler şunlardı: Papaz –simli kalın kumaştan cüppesiyle çok güç olduğuna aldırmadan– ellerini yavaşça yukarı kaldırıyor, öyle bir süre durduktan sonra yere diz çöküyor, masayı, masanın üzerindekileri öpüyordu. En önemli hareket, papazın peçeteyi iki eliyle tutup altın kap üzerinde düzenli olarak yavaş yavaş sallamasıydı. Ekmekle şarabın tam o anda Tan-

rı'nın bedeniyle kanına dönüşeceğine inanıldığı için, ayinin bu yeri pek heyecanlı olmuştu.

Sonra bölmenin arkasından bağırmaya başladı papaz:

– "Ey en temiz, en bakir Tanrı anası, kutsalların en kutsalı!"

Koro coşkun bir övgüyle başladı arkasından. İsa'yı, bakireliğine hiç zarar gelmeden doğuran bakire Meryem'in meleklerden de üstün olduğunu dile getiriyordu bu övgü. Dönüşümün bundan sonra artık tamamlandığına inanıldığı için, papaz tabağın üzerindeki peçeteyi kaldırdı. Tam ortadaki parçayı alıp dörde böldü. Şaraba batırıp ağzına attı. Onun Tanrı'nın etinden bir parça yediğine, kanından bir yudum içtiğine inanılıyordu. Sonra perdeyi çekti papaz. Ara kapıyı açtı. Altın kabı eline alıp orta yere çıktı, yüksek sesle isteyenlerin kaptaki Tanrı'nın etinden yiyebileceğini, kanından içebileceğini söyledi.

Birkaç çocuktan başka isteyen çıkmadı.

Papaz önce adlarını sordu çocukların. Sonra elindeki kaşığı kaba daldırıp her keresinde bir parça ekmekle biraz şarap alarak kaşığı sapına kadar çocukların ağızlarına sokmaya başladı. Bu arada zangoç çocukların ağızlarını siliyor, bir yandan da neşeyle şarkı söylüyordu. Çocukların Tanrı'nın etinden yedikleri, kanından içtikleri üzerineydi bu şarkı. Sonra kabı alıp bölmenin arkasına gitti papaz. Kaptaki kanın hepsini içti. Tanrı'nın bedeninin parçalarını yedi. Bıyıklarını birkaç kez yaladıktan, ağzını da kabı da güzelce kuruladıktan sonra ince tabanlı, cilalı potinlerini gıcırdata gıcırdata çabuk adımlarla çıktı bölmenin arkasından. Çakırkeyif olduğu gözlerinin parlamasından belliydi.

Hıristiyanlığın en önemli ayini böylece bitmiş oluyordu. Ama papaz zavallı, mutsuz cezalıları avutmak amacıyla, alışılagelmiş ayine özel bir ayin daha eklemeyi uygun bulmuştu. Bu özel ayin şöyleydi: Papaz, altın çerçeveli, yirmi otuz mumun aydınlattığı bir tasvirin önünde yere diz çöktü (biraz önce etini yediği Tanrı'nın resmi diye bellenmiş yüzü, elleri simsiyah bir insan resmiydi), acayip, soğuk bir sesle, şarkı söylemekle konuşmak arası bir tonda okumaya başladı:

– Ey en tatlı olan İsa, havarilerin gözbebeği, Rabbim benim, acı çekenlerin tek avuntusu, evrenin sahibi, İsa, kurtar beni, kurtar

beni Rabbim, güzel İsa, bütün dualarım sanadır, kurtar beni İsa'm benim, acı bana, sana iman etmişleri, seni kutsal bilenleri kurtar, ey bütün varlıkların peygamberi İsa, cennetin kapılarını aç bana ey insan sever İsa'm!"

Burada sustu papaz. Soluk aldı. Haç çıkarıp secdeye vardı. Herkes izledi onu. Cezaevi müdürü de gardiyanlar da cezalılar da secdeye varmışlardı. Yukarıda zincir şakırtıları duyuldu. Papaz doğrulup okumayı sürdürdü:

– Melekleri yaratan güçlerin en büyüğü İsa, tüm kutsal varlıkların en kutsalı, atalarımızın sığınağı, çok tatlı İsa, büyük İsa, çarların koruyucusu, mutluluk kaynağı İsa, peygamberler peygamberi, mucizeler yaratan, düşmüşlerin dayanağı, mutlu Rabbim, rahiplere yaşama gücü veren ey en iyi, ey en bağışlayan İsa, zavallıların sevinci, dindarların armağanı, oruç tutanların gücü İsa, ey en temiz, en soylu, en kutsal, ölümsüz günahkârların kurtuluşu İsa, ey Tanrı'nın oğlu, acı bana!"

Papaz giderek yükseltiyordu sesini. Tasvirin ipek örtüsüne dokundurdu elini sonunda. Bir dizini yere koyup secdeye vardı. Bu arada koro büyük bir coşkunlukla duanın son sözlerini yineliyordu: "İsa, ey Tanrı'nın oğlu, acı bana!" Cezalılar, yarısı tıraş edilmiş başlarını sallayarak, zayıf bacaklarının derilerini soymuş zincirleri şakırdatarak secdeye varıp varıp doğruluyorlardı.

Uzun süre devam etti bu böyle. Önce övgüler söylendi –her övgü, "Acı bana!" diye bitiyordu–, arkasından, "Amin," diye biten yeni övgüler okundu. Cezalılar haç çıkarıyorlar, secdeye varıyorlardı. Başlangıçta her aralıkta secdeye varıyorlardı cezalılar. Sonra bir atlayarak, giderek iki, üç atlayarak varmaya başladılar. Bütün övgüler bitip de papaz derin bir soluk aldıktan sonra elindeki küçük kitabı kapayıp bölmenin arkasına gidince hepsi çok sevindiler buna.

Son bir şey daha kalmıştı. Papaz büyük masanın üzerindeki uçlarında mine pullar olan altın kaplama haçı alıp onunla kilisenin orta yerine çıktı. Önce cezaevi müdürü geldi papazın yanına, elini haça değdirdi, sonra yardımcısı, daha sonra da gardiyanlar yaptılar aynı şeyi. Arkasından cezalılar birbirini iterek, alçak sesle küfrederek sırayla gelmeye başladılar. Papaz, müdürle konuşurken

bir yandan da ona yaklaşan cezalıların ağzına, bazen de burnuna sokuyordu elini, haçı. Cezalılar papazın elini de haçı da öpmeye çalışıyorlardı. Yolunu kaybetmiş kardeşlerin huzura kavuşması, doğru yolu bulması için yapılan Hıristiyan ayini de böylece bitmiş oluyordu.

XL

Papazdan, müdürden tutun da Maslova'ya kadar hiç kimse, papazın tuhaf tuhaf sözcüklerle övdüğü, adını birçok kez yinelediği İsa'nın burada yapılanları yasakladığını aklının ucundan bile geçirmemişti. O böylesine anlamsız, saçma duaları, öğretmen papazların ekmekle şaraba yaptıkları bu çirkin hokus pokusu yasaklamakla kalmamış, insanların başka insanlara öğretmen demelerini, tapınaklarda dua etmelerini de kesinlikle yasaklamıştı. Herkesin yalnız bir başınayken dua etmesini buyurmuş; kendisinin tapınakları yıkmak için geldiğini, tapınaklarda değil, gerçekte, ruhta dua etmenin gerektiğini söyleyerek tapınakları da yasaklamıştı. En önemlisi, insanları yargılamayı, onları burada olduğu gibi zindanlarda çürütmeyi, horlamayı, ezmeyi, öldürmeyi yasaklamamıştı yalnızca; köleleri özgürlüğe kavuşturmaya geldiğini söyleyerek insanlara karşı her çeşit eziyeti de yasaklamıştı.

Hiç kimsenin aklına burada İsa adına yapılanların aslında İsa'ya en büyük küfür olduğu, onunla alay etmek gibi olduğu gelmiyordu. Papazın ortaya çıkarıp herkese öptürdüğü altın kaplama, uçlarında mine pullar olan haçın aslında, İsa'yı, şimdi onun adına burada yapılanı yasakladı diye astıkları darağacının örneğinden başka bir şey olmadığını düşünen yoktu. Ekmeğin İsa'nın etine, şarabın da kanına dönüştüğünü söyleyen papazların gerçekten de Onun etini yediklerini, kanını içtiklerini, ama bunu, ekmekleri yiyerek, şarabı içerek değil de İsa'nın, kendini onlardan biri saydığı "küçükleri" yoldan çıkardıktan başka, İsa'nın insanoğluna getirdiği mutluluğu onlardan saklayarak, onları en yüce mutluluktan yoksun ederek, en dayanılmaz acıları çekmek zorunda bırakarak yaptıklarını düşünmüyordu kimse.

Papaz büyük bir rahatlıkla, iç huzuruyla yapıyordu görevini. Çünkü çocukluktan beri yalnızca bu öğretilmişti ona. Şimdiye dek yaşamış kutsal insanların da şimdiki din büyüklerinin de inandıkları tek gerçek inancın bu olduğu sokulmuştu kafasına. Ekmeğin et olduğuna inanmıyordu inanmasına, çok dua etmenin ruha bir yararı olacağına, yediğinin gerçekten de Tanrı'nın eti olduğuna da inanmıyordu –inanılamaz böyle şeylere– ama bu dine inanmanın gerektiğine inanıyordu. Bu inancın içinde yer etmesinin en önemli nedeni de bu dinin gereklerini yerine getirerek on sekiz yıldır para kazanmasıydı. Ailesine bakıyor, oğlunu lisede, kızını din okulunda okutuyordu bu parayla. Zangoç da inanıyordu. Hem papazınkinden sağlamdı onun inancı. Çünkü bu dinin aslını hepten unutmuştu. Bildiği bir şey varsa o da mum yakmanın, ölüye dua okutmanın, çan çaldırmanın, azizlerin ruhlarına ayin yaptırmanın ayrı ayrı fiyatları olduğuydu. Üstelik gerçek Hıristiyanlar seve seve ödüyorlardı bunların ücretini. Bu yüzden, "Yalvarırım, yalvarırım," diye bağırırken, ilahi söylerken, gerekli dualarokurken odun, un, ya da patates satan birisinin bağırmasının gerekliliğine inandığı kadar inanıyordu bağırması gerektiğine. İçi de rahattı. Cezaevi müdürüyle gardiyanlar bu dinin esaslarını hiçbir zaman öğrenmemişlerdi, kilisede olup bitenlerin ne anlama geldiğini bilmiyorlardı ama bu dine inanmaları gerektiği inancındaydılar. Çünkü büyükleri de çar da bu dine inanıyorlardı. Dahası, bu dinin onların acımasız görevlerini doğruladığını sezinler gibi oluyorlardı (bu duygularını açıklamak isteseler açıklayamazlardı). Bu din olmasaydı –şimdi büyük bir gönül rahatlığıyla yaptıkları gibi– insanlara acı çektirmeleri daha bir zor, belki olanaksız olacaktı. Cezaevi müdürü öylesine iyi bir insandı ki bu dinde kendine destek bulmasaydı yaşayamazdı. "Yedi kanatlı melek" duası okunurken bunun için kıpırdamadan, dimdik durmuştu olduğu yerde, heyecanla secdeye varmış, haç çıkarmış, duygulanmaya çalışmıştı. Çocuklara kutsal ekmekle şarap verirlerken de aynı nedenle öne çıkmış, şaraptan içen çocuğu kucağına alıp havaya kaldırmıştı.

Cezalıların çoğu –bir bölümü bu dinden yararlanılarak insanların nasıl aldatıldığını açıkça görüyor; için için gülüyorlardı– bu altın kaplama çerçeveli tasvirlerde, bu mumlarda, şarap içilen kapta,

tasvir örtülerinde, haçlarda, durmadan yinelenen anlaşılmaz "en kutsal İsa", "yalvarırım" diye bağırışlarda, insanı bu dünyada da öteki dünyada da rahata kavuşturacak esrarlı gücün saklandığına inanıyordu. Gerçi çoğu, duayla, ayinle, mumla bu dünyada rahata erişmeyi denemişlerdi birçok kez ama bir şey elde edememişlerdi –duaları boşa gitmişti hep–; yine de bu başarısızlıklarının geçici olduğuna inanıyorlardı. Bilginlerin, büyük din adamlarının salık verdiği bu yolun gene de çok önemli olduğuna, bu dünya için olmasa bile öteki dünya için gerekliliğine kesin inançları vardı.

Maslova da inanıyordu buna. Ayin sırasında derin saygıyla can sıkıntısının birlikte bulunduğu o duyguyu o da duymuştu. Başlangıçta orta yerlerdeydi. Önünü bir direk kapadığı için arkadaşlarından başka bir şey göremiyordu. Ama kutsal şarapla ekmekten alınırken Fedosya'yla birlikte öne sokulmuş, cezaevi müdürünü görmüştü. Yöneticinin arkasındaki gardiyanların arasından da sarı saçlı, açık sarı sakallı, ufak tefek bir köylü gördü. Fedosya'nın kocasıydı bu. Gözlerini ayırmıyordu karısından. Dualar okunurken Maslova ona bakıyordu. Bir yandan da Fedosya'yla alçak sesle konuşuyordu. Herkes haç çıkarınca o da haç çıkarıyor, herkesle birlikte secdeye varıyordu.

XLI

Nehlüdof sabah erken çıktı evden. Ara sokakta arabasına binmiş bir köylüyle karşılaştı. Adam tuhaf bir sesle,

– Süt! Süt! Süt! diye bağırıyordu.

İlkbaharın ilk ılık yağmuru dün yağmıştı. Kaldırım olmayan her yerde yeşil otlar fışkırmıştı bir günde, toprağın altından. Bahçelerde kayın ağaçları yeşil tomurcuklar vermiş, kavaklar, ıhlamurlar kokulu, uzun yapraklarını açmıştı. Evlerde, dükkânlardaysa panjurları çıkarmışlar, camları siliyorlardı. Nehlüdof'un arabasıyla yanından geçmesi gereken bitpazarında sıra sıra dizilmiş sergilerin önünde büyük bir kalabalık kaynaşmaktaydı. Çizmelerini koltuğunun altına almış üstü başı yırtık insanlar vardı. Bazıları güzelce ütülenmiş pantolonlar, ceketler asmışlardı omuzlarına, öyle dolaşıyorlardı.

Çalıştıkları fabrikalardan kurtulan temiz giyimli, pırıl pırıl çizmeli erkekler; başlarında parlak ipek kumaştan atkılarıyla, cam düğmelerle süslü mantolarıyla kadınlar meyhaneleri doldurmuşlardı bile. Tabancaları sarı kordonlara bağlı polis memurları, uyuşukluklarını dağıtabilecek bir olayın çıkmasını bekliyorlarmışcasına kıpırdamadan duruyorlardı yerlerinde. Bulvarların yaya kaldırımlarında, yeşilliklerde çocuklar, köpekler koşup oynuyorlar; neşeli dadılar banklarda oturmuş konuşuyorlardı.

Gölgede kalan sol yanları hâlâ ıslak, orta yerleri kurumuş sokaklardan tekerlekleri kaldırım taşlarında büyük gürültü çıkaran ağır yük arabaları geçiyordu peş peşe. Faytonların yay gıcırtıları, atların çıngırak sesleri duyuluyordu. Halkı, cezaevinin kilisesinde yapılan ayinin aynısına, kiliselere çağıran çanların her yandan gelen gürültüsü, uğultusu havayı titretiyordu. Herkes giyinmiş kuşanmış, kilisesine gidiyordu.

Nehlüdof cezaevinin kapısına kadar gitmedi arabayla. Köşe başında indi.

Çoğunluğunun elinde bohçalar, kadınlı erkekli birkaç kişi daha vardı orada. Cezaevinin kapısı yüz adım ötedeydi. Sağda alçak, ahşap evler, solda iki katlı, tabelalı bir ev vardı. Kocaman bir taş yapı olan cezaeviyse ilerideydi. Ziyaretçileri yaklaştırmıyorlardı ona. Silahlı nöbetçi er önünde bir aşağı bir yukarı dolaşıyor, yanından geçmek isteyenlere bağırıyordu. Sağdaki demir kapının önünde, nöbetçinin tam karşısındaki peykede sırmalı giysisiyle bir gardiyan oturuyordu. Bir defter vardı elinde. Ziyaretçiler yanına geliyorlar, görmek istediklerinin adlarını söylüyorlardı. O, deftere yazıyordu. Nehlüdof da yaklaştı ona. Katerina Maslova'yla görüşmek istediğini söyledi. Sırmalı gardiyan yazdı.

– Hâlâ ne diye bırakmıyorlar? diye sordu Nehlüdof.

– Ayin var içeride. Ayin biter bitmez alacağız.

Nehlüdof bekleyenlerin yanına gitti. Gruptan üstü başı yırtık, şapkası şapkadan başka her şeye benzeyen, altı delik deşik potinlerini çıplak ayağına giymiş, yüzü kırmızı çiziklerle kaplı bir baldırı çıplak ayrılıp cezaevine doğru yürüdü.

Tüfekli er seslendi ona:

– Hey! Nereye gidiyorsun ahbap?

Beriki, nöbetçinin bağırmasından hiç bozulmadı, geri döndü hemen,

– Ne bağırıp duruyorsun be? dedi. Bırakmazsan bırakma. Ben de beklerim. Generalmiş gibi bağırıyor beyefendi.

Onun bu sözlerine gruptakiler gülümsediler. Bekleyenlerin çoğunluğu yoksulcana giyinmişti. Ama erkekler de kadınlar da temiz giyimliydi. Nehlüdof'un yanında akça pakça, sakalsız, al yanaklı, şişmanca bir adam duruyordu. İçinde, besbelli, çamaşır olan bir bohça vardı elinde. Nehlüdof buraya ilk kez mi geldiğini sordu ona. Elinde bohça olan adam her pazar geldiğini söyledi. Konuşmaya başladılar. Bir bankanın kapıcısıydı adam. Sahtekârlıktan yatan kardeşine gelmişti. Bu temiz yürekli adam her şeyini anlattı Nehlüdof'a. Bitirdikten sonra tam Nehlüdof'u sorguya çekmeye hazırlanıyordu ki besili, safkan, doru bir ata koşulu, lastik tekerlekli bir yaylı geldi durdu yanlarında. İçinde üniversite öğrencisi bir gençle peçeli bir bayan vardı. Üniversite öğrencisinin elinde büyükçe bir bohça vardı. Nehlüdof'un yanına geldi. Getirdiği francalaları sadaka dağıtıp dağıtamayacağını, dağıtabilecekse bunun için ne yapması gerektiğini sordu.

– Nişanlımın dileğini yerine getirmek istiyorum da efendim, dedi. (Arabadaki bayanı gösterdi.) Nişanlımdır. Annesiyle babası cezalılara ekmek dağıtmamızı istediler.

Nehlüdof, elinde defterle sağda oturan sırmalı gardiyanı gösterdi.

– Galiba ona soracaksınız, dedi. Ben de ilk kez geliyorum buraya. İyi bilmiyorum.

Nehlüdof öğrenciyle konuşurken cezaevinin, ortasında küçük bir penceresi olan büyük demir kapısı açılmış, resmi giysili bir subay yanında bir gardiyanla dışarı çıkmıştı. Elinde defter olan gardiyan ziyaretçilerin içeri alınmaya başlanacağını bildirdi. Nöbetçi kenara çekildi. Bekleyenler, geç kalmaktan korkuyorlarmış gibi çabuk adımlarla –bazıları koşuyordu bile– cezaevinin kapısına yaklaştılar. Kapıda bir gardiyan duruyor, içeri giren ziyaretçileri yüksek sesle sayıyordu: "On altı, on yedi..." İçeride başka bir gardiyan da demir kapıdan girerken sayılanları, bir kez de ikinci kapıdan girerken, her birine eliyle dokunarak sayıyordu. Böylece, görüşmenin sonunda bir görüşçünün içeride kalmaması, bir ceza-

lının kaçırılmaması için, girenlerin kaç kişi olduğu kesinlikle öğrenilmiş oluyordu. Bu gardiyan, yanından geçenin kim olduğuna bakmadan Nehlüdof'un sırtına da vurdu. Gardiyanın ona dokunuşu ilk anda gururunu incitmişti Nehlüdof'un. Ama buraya niçin geldiğini anımsadı hemen. Gardiyana kızdı diye kendi kendinden utandı.

İkinci kapıdan da geçince tavanı kemerli, küçük pencereleri demir parmaklıklı büyük bir odaya girdiler. "Toplama yeri" denen bu odanın duvarlarındaki bir oyukta Nehlüdof büyük bir "İsa Çarmıhta" tasviri görünce şaşırdı.

"Burada ne işi var bunun?" diye geçirdi içinden. İsa yalnızca özgür insanlarınmış gibi bir duyguya kapılmıştı.

Nehlüdof, acele eden ziyaretçilerin onu geride bırakmalarına ses çıkarmadan, yavaş yavaş yürüyordu. Karmakarışık duygular vardı içinde. Buraya kapatılmış canavar ruhlu insanları düşünmenin verdiği korku; dünkü çocuk gibi, Katyuşa gibi zorla buraya atılan günahsızlara duyulan acıma, biraz sonra Katyuşa'yı göreceğini düşünmenin verdiği tatlı heyecan... Odanın öteki kapısından çıkarlarken kapıda dikilen gardiyan bir şeyler söylüyordu geçenlere. Ama düşüncelerine iyice dalmış olan Nehlüdof ilgilenmedi gardiyanın ne dediğiyle. Ziyaretçilerin çoğunluğunun gittiği yöne, yani kadınlar bölümüne değil erkekler bölümüne doğru yürüdü.

Herkes acele ettiği, onu geride bıraktığı için, görüşme odasına en son girdi. Kapıyı açınca onu ilk şaşırtan, yüzlerce kişinin hep bir ağızdan bağırmasının oluşturduğu kulakları sağır eden gürültü olmuştu. Odayı ikiye bölen demir parmaklığa sineklerin bala yapıştığı gibi yapışmış insanlara yaklaşınca anladı durumu. Pencereleri arka duvarında olan odayı tavandan döşemeye kadar uzanan bir değil, iki demir parmaklık bölüyordu. İki demir parmaklık arasında gardiyanlar dolaşıyorlardı. Kafeslerin öte yanında cezalılar, bu yanında ziyaretçiler vardı. Parmaklıkların arası iki metreden çoktu. Öyle ki elden ele bir şey vermek şöyle dursun, miyop bir insanın, görmeye geldiği kimsenin yüzünü görmesi bile olanaksızdı. Konuşmak da çok güçtü. Sesini karşısındakine duyurabilmesi için avazı çıktığınca bağırması gerekiyordu insanın.

İki yanda da parmaklıklara yapışmış yüzler vardı. Birbirlerini görmeye, en gerekli olanı söylemeye çalışan babaların, annelerin, karıların, kocaların, çocukların yüzleriydi bunlar. Herkes kendi sesini duyurmak istediği için, yanındakilerden daha çok bağırmaya çalışıyordu. Buraya girdiğinde Nehlüdof'u şaşırtan o uğultulu gürültünün nedeni buydu. Kimin ne dediği anlaşılmıyordu. Bağırıp duranların ne demek istedikleri, duymaya çalıştıkları parmaklığın ötesindeki adamın neyi oldukları yüzlerinden belliydi ancak. Nehlüdof'un yanında başörtülü yaşlı bir kadın vardı. Yüzünü parmaklığa dayamış, saçının yarısı tıraşlı, soluk yüzlü, genç bir adama sesini duyurmaya çalışıyordu. Alt çenesi titriyordu bağırırken. Öteki, kaşlarını kaldırmış, alnını buruşturmuş, dikkatle dinliyordu onu. Yaşlı kadının yanında redingotlu genç bir adam vardı. Daha iyi duyması için ellerini kulaklarına koymuş, başını sallayarak, ona benzeyen, acı çektiği yüzünden belli, sakallarına ak düşmüş bir cezalının dediklerini dinliyordu. Daha ötede baldırı çıplak duruyor, elini kolunu sallayarak bağırıyor, gülüyordu. Onun yanında ipek başörtülü, temiz bir kadın çocuğuyla yere oturmuş, hıçkıra hıçkıra ağlıyordu. Telin ötesindeki başının yarısı kabak, ayakları zincirli, yaşlı adamı ilk kez böyle gördüğü belliydi. Kadının yanında Nehlüdof'un dışarıda konuştuğu banka kapıcısı ayaktaydı. Öte yandaki gözleri parlayan, saçları dökülmüş cezalıya, avazı çıktığınca bağırarak bir şeyler söylemeye çalışıyordu. Nehlüdof onun da Maslova'yla bu koşullar altında konuşması gerektiğini düşününce bunun böyle olmasına karar verenlere de bu kararı uygulayanlara da bir nefret doğdu içinde. Bu korkunç durumun, insan duygularıyla böylesine alay edilmesinin hiç kimseyi gücendirmemesi tuhafına gitti. Erler de gardiyanlar da, ziyaretçiler de cezalılar da hiç yadırgamıyorlardı bunu. Böylesi gerekliymiş, olağanmış gibi davranıyorlardı.

Nehlüdof beş dakika kaldı bu odada. Tuhaf bir can sıkıntısı sarmıştı içini. Güçsüzlüğünü, insanlardan uzaklaştığını hissediyordu. Deniz tutmasını andıran, midesini bulandıran bir duyguydu bu.

XLII

Düştüğü umutsuzluktan kurtulmaya çalışırken, "Kararımdan dönmemeliyim, buraya ne için geldiysem onu yapmalıyım," diye geçiriyordu içinden. "Ama nasıl?"

Yöneticilerden birini görebilir mi diye bakındı. Ziyaretçilerin arkasında üç aşağı beş yukarı dolaşan kısa boylu, zayıf, bıyıklı bir subay gördü. Yanına gitti, kendini zorlayarak, son derece kibar,

– Affedersiniz efendim, dedi, kadınlar bölümünün nerede olduğunu, onlarla nerede görüşüldüğünü söyleyebilir miydiniz bana acaba?

– Kadınlar bölümüne mi gitmek istiyorsunuz?

– Evet efendim, cezalı bir kadını görecektim de.

Nehlüdof gene o zoraki kibarlığıyla yanıt vermişti.

Subay,

– Toplantı yerindeyken niçin söylemediniz? dedi. Kiminle görüşmek istiyorsunuz?

– Yekaterina Maslova'yla.

Müdür yardımcısı,

– Siyasilerden midir? diye sordu.

– Hayır, şey...

– Ceza giydi mi?

Nehlüdof, onunla ilgilenmiş gibi görünen müdür yardımcısının canını sıkmaktan korkuyormuş gibi, çekingen,

– Evet, dedi, önceki gün.

Subay, dış görünüşünden Nehlüdof'un ilgi göstermeye değer bir kimse olduğuna karar verdiğini belli eden bir tavırla,

– Kadınlar bölümüne gidecekseniz şöyle buyurun, dedi.

Göğsünde madalyaları olan pala bıyıklı çavuşa seslendi:

– Sidorov... Beyi kadınlar bölümüne götür.

– Baş üstüne, efendim.

Tam o anda parmaklığın önünde hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı bir kadın.

Bütün bunlar garibine gidiyordu Nehlüdof'un. Onu en çok şaşırtan da müdür yardımcısına, başgardiyana –burada yapılan in-

sanlık dışı işleri yürüten bu insanlara– minnettarlık duymasının gerektiğini hissetmesi olmuştu.

Gardiyan, erkeklerin görüş odasından koridora çıkardı onu. Tam karşıdaki kapıyı açıp kadınların görüş odasına götürdü.

Bu oda da iki demir parmaklıkla üçe bölünmüştü, ama çok daha küçüktü. Ziyaretçi de cezalı da azdı burada. Ama bağrışma, gürültü daha az değildi. Burada da parmaklıklar arasında gardiyanlar dolaşıyorlardı. Kol ağızları sırmalı, erkek gardiyanlar gibi mavi kuşaklı bir kadın gardiyandı buranın sorumlusu. Öteki odada olduğu gibi burada da parmaklıklara yapışıktı yüzler. Bu yanda çeşitli tabakalardan kentliler, öte yanda bir bölümü cezaevinin verdiği beyaz giysileri, bir bölümü kendi giysilerini giymiş cezalı kadınlar vardı. Parmaklıkta boş yer kalmamıştı. Bazıları parmak uçlarında yükselerek öndeki başların üzerinden seslerini duyurmaya çalışıyordu. Bazıları da yere oturmuş, öyle konuşuyordu.

Kadın cezalılar arasında dikkati en çok çeken, kıvırcık saçlarından başörtüsü kaymış, kaba görünüşlü, sıska bir çingene kadındı. Ortadaki direğin yanında ayakta duruyor, elini kolunu çabuk çabuk sallayarak bar bar bağırıyor, bu yandaki kuşağı düşük, mavi ceketli bir Çingene'ye bir şeyler anlatmaya çalışıyordu. Çingene'nin yanında bir er oturuyordu. Yerde karşısındaki cezalı kadınla konuşuyordu. Onun yanında sarı sakallı, köylü bir genç parmaklığa yapışmıştı. Yüzü kıpkırmızıydı. Ağlamamak için kendini zor tutuğu belliydi. Ayaklarında sandallar vardı. Sarışın, masmavi gözlerinde içtenlik okunan sevimli, genç bir kadınla konuşuyordu. Gözlerini ayırmıyordu ondan kadın. Fedosya'ydı bu. Köylü de kocası. Ondan sonra, üstü başı yırtık bir adam, karşısındaki ablak yüzlü, kir pas içinde bir kadınla konuşuyordu. Sonra iki kadın, bir erkek, bir kadın daha vardı. Hepsinin karşısında cezalı bir kadın vardı. Maslova yoktu aralarında. Öte yandaki kadınların arkasında bir kadın duruyordu ayakta. Kim olduğunu hemen anlamıştı Nehlüdof. Yüreği duracakmış gibi çarpmaya başladı. Güçlükle soluk alıyordu. Beklenen an yaklaşmaktaydı. Parmaklığa yaklaştı. Tanıdı onu. Mavi gözlü Fedosya'nın arkasında duruyor, onun kocasına söylediklerini gülümseyerek dinliyordu. Önceki günkü gibi önlük giymiyordu. Beli kuşakla iyice sıkılmış beyaz bir bluz vardı üzerin-

de. Duruşma salonunda olduğu gibi siyah, kıvırcık saçları görünüyordu gene başörtüsünün kenarından. Göğüsleri dolgundu.

"Dananın kuyruğu kopacak şimdi," diye geçiriyordu içinden Nehlüdof." Nasıl seslensem ona acaba? Yoksa kendi yaklaşır mı?"

Ama yaklaşmadı parmaklığa Maslova. Klara'yı bekliyordu. Bu kibar giyimli adamın ona gelmiş olabileceğini bilemezdi.

Parmaklıklar arasında dolaşan kadın gardiyan Nehlüdof'a yaklaştı,

– Kimle görüşeceksiniz?

Nehlüdof kendini zorlayarak,

– Yekaterina Maslova'yla, diyebildi.

– Maslova, ziyaretçin var! diye seslendi kadın gardiyan.

XLIII

Maslova bakındı. Başını kaldırıp, göğsünü öne çıkarıp Nehlüdof'un çok iyi tanıdığı o uysal tavrıyla parmaklığa yaklaştı. İki kadın cezalının arasına sıkışıp dikkatli, soru dolu bakışını Nehlüdof'a doğrulttu. Tanıyamamıştı onu.

Ama giyinişinden zengin bir adam olduğunu görünce gülümsedi.

Gülümseyen yüzünü parmaklığa yaklaştırıp şehla gözleriyle Nehlüdof'a bakarak,

– Bana mı geldiniz? dedi.

– Evet...

Nehlüdof "sizi" mi "seni" mi diyeceğini bilemiyordu. Karar veremiyordu. Sonunda verdi kararını:

– Evet, sizi görmek istemiştim... dedi. Ben...

– Bırak numarayı şimdi! (Yandaki baldırı çıplak bağırıyordu.) Aldın mı almadın mı, onu söyle.

Öteden başka biri sesini duyurmaya çalışıyordu karşıya:

– Duymuyor musun? Ölüm döşeğinde diyorum sana. Daha nedir istediğin?

Maslova, Nehlüdof'un ne dediğini anlayamıyordu. Ama genç adamın yüzündeki anlatım birden anımsattı ona her şeyi. Ama

inanamıyordu. Dudaklarındaki gülümseme kaybolmuş, alnı kırışmıştı.

Gözlerini kısarak,

– Duymuyorum ne dediğinizi, diye bağırdı.

Alnı giderek daha çok kırışıyordu.

– Buraya...

"Evet, gerekeni yapacağım, beni bağışlaması için yalvaracağım," diye geçirdi içinden Nehlüdof. Gözleri doldu. Bir hıçkırık gelip boğazına düğümlendi. Demir parmaklığı sıkarak sustu. Hüngür hüngür ağlamamak için zor tutuyordu kendini.

Öte yandan bağırıyordu biri:

– Niçin gereksiz yerlere başvuruyorsun? diyorum.

Cezalı bir kadın,

– Vallahi bilmiyorum, diye bağırıyordu, inan bana.

Maslova, heyecanını görünce tanımıştı Nehlüdof'u. Ona bakmadan,

– Benzetiyorum sizi ama bilmem ki... diye seslendi.

Yüzü kıpkırmızı oldu birden, bulutlandı.

Nehlüdof, ne söyleyeceğini önceden ezberlemiş gibi soluk almadan, yüksek sesle,

– Buraya senden beni bağışlamanı dilemeye geldim, dedi.

Bunu söyleyince utandı. Çevresine bakındı. Utanmasının daha iyi olacağını düşünmüştü. Acı çekmesi gerekiyordu çünkü. Daha da yükseltti sesini:

– Bağışla beni, affet, sana karşı çok suçluyum...

Maslova kıpırdamadan duruyordu. Şehla bakışını ayırmıyordu ondan.

Ama konuşmasını sürdüremedi Nehlüdof. Boşalmak üzere olan hıçkırıklarını tutmaya çalışarak parmaklıktan geri çekildi.

Nehlüdof'u kadınlar bölümüne yollayan cezaevi müdürünün yardımcısı –besbelli onu merak ettiği için– arkasından gelmişti. Nehlüdof'u parmaklığın yanında görmeyince görmeye geldiği kimseyle niçin konuşmadığını sordu. Nehlüdof burnunu sildi. Sakin görünmeye çalışırken başını sallayarak,

– Konuşulmuyor bu kadar uzaktan, dedi. Birbirimizin sesini duymuyoruz.

Müdür yardımcısı bir an düşündü.

– Pekâlâ, bu yana alabiliriz onu, dedi.

Gardiyan kadına seslendi:

– Mariya Karlovna! Maslova'yı buraya yollayın.

Parmaklıktaki kapıdan bu yana geçirdiler Maslova'yı. Yumuşak adımlarla yaklaştı. Nehlüdof'un önünde durup aşağıdan yukarı yüzüne baktı. Siyah saçları önceki gün olduğu gibi başörtüsünün altından gözüküyordu gene. Sağlıklı bir insanınkine hiç benzemeyen renksiz, şiş yüzü sevimli, son derece sakindi. Yalnızca parlak siyah, şehla gözleri şiş gözkapaklarının arasından parlıyordu.

Müdür yardımcısı,

– Burada konuşabilirsiniz, dedi.

Uzaklaştı yanlarından.

Duvarın dibindeki tahta sıraya yürüdü Nehlüdof.

Maslova soru dolu bakışlarıyla baktı müdür yardımcısına. Sonra, akıl erdirememiş gibi omuz silkti, Nehlüdof'un arkasından tahta sıraya yürüdü. Genç adamın yanına oturup eteklerini düzeltti.

– Beni bağışlamanızın kolay bir şey olmadığını biliyorum, diye başladı Nehlüdof.

Ama hıçkırığını tutmak için bir an susmak zorunda kaldı gene, sonra ekledi:

– Geçmişte olanları düzeltemeyecek olsam bile elimden gelen her şeyi yapacağım şimdi. Söyleyiniz bana...

Maslova, şehla gözleriyle Nehlüdof'a bakarak, ama onu görmeden,

– Nasıl buldunuz beni? diye sordu.

Nehlüdof, Maslova'nın öylesine değişmiş, bozulmuş yüzüne bakarken "Tanrım!" diye geçiriyordu içinden. "Yardım et bana. Ne yapayım, yol göster bana."

– Önceki gün duruşmanızda jüri üyesiydim, dedi. Tanımadınız mı beni orada?

– Tanımadım. Tanıyacak durumum mu vardı zaten. Hem bakmadım.

– Çocuk olmuş muydu?

Bunu sorarken kulaklarına kadar kızardığını hissetti Nehlüdof.

Maslova bakışlarını kaçırarak, canı sıkkın, kısaca,

– Şansı varmış, öldü, dedi.

– Neden öldü?

Maslova önüne bakıyordu.

– Ben de hastaydım, zor kurtuldum.

– Halalarım nasıl bıraktılar sizi?

– Karnında bebekle oda hizmetçisini kim saklar evinde? Fark eder etmez kovdular beni. Hem ne gereği var bunların artık, hatırlamıyorum bile, unuttum hepsini. O defter çoktan kapandı.

– Hayır, kapanmadı. Böyle bırakamam sizi. Geç kalmış bile olsam günahımı bağışlatmak istiyorum.

Maslova,

– Bağışlatacak bir şey yok, dedi. Olan oldu. Bitti gitti...

Başını kaldırıp Nehlüdof'a baktı –genç adamın hiç beklemediği bir soğukluk, cilve vardı bu bakışta–, sonra gülümsedi.

Maslova onu görmeyi hiç beklemiyordu. Özellikle şimdi, burada onunla karşılaşabileceğini aklının ucundan geçirmiyordu. Bu nedenle onu birden karşısında görünce şaşırmış, unuttuğu şeyleri anımsamıştı. Önce onu seven, onun da sevdiği pırlanta gibi bir gencin ona düşündürdüklerinin, tattırdığı duyguların o yepyeni, göz kamaştırıcı dünyasını anımsadı –hayal meyal–; sonra bu gencin anlaşılmaz kalpsizliğini, yaşadığı o büyülü mutluluğu izleyen, bir sürü hakareti, acıları... Yüreğine bir şey saplandı sanki. Duygularını iyice anlayacak güçte olmadığı için şimdi de her zaman yaptığını yaptı: Bu anıları kovar, çirkin yaşantının koyu dumanıyla örtmeye çalışırdı onları. Şimdi de aynı şeyi yapmıştı. Yanında oturan genç adamı, bir zamanlar sevdiği delikanlı olarak görmüş, ama bunun çok acı bir şey olduğunu görünce vazgeçmişti. Güzel giyimli, sağlıklı, sakalına lavanta sürmüş bu beyefendi onun için bir zamanlar sevdiği Nehlüdof değildi şimdi. Onun gibi kadınlardan canları istediği zaman yararlanan, onun gibi kadınların da ellerinden geldiğince yararlanmaları gereken adamlardan biriydi. Bunun için cilveli gülümsemişti. Nehlüdof'tan nasıl yararlanabileceğini düşünüyordu.

– Her şey bitti artık, dedi. Kürek cezasına çarptırıldım.

Bu korkunç sözcüğü söylerken dudakları titriyordu.

Nehlüdof,

– Suçsuz olduğunuzu biliyordum, dedi, inanıyordum suçsuz olduğunuza.

– Elbette suçsuzum. Hırsız ya da soyguncu değilim elbette. İyi bir avukatım olsaydı kurtulurdum. Öyle diyorlar. (Bir an sustuktan sonra ekledi.) Dilekçe vermek gerekirmiş. Ama çok para istermiş bunun için...

– Evet, dedi Nehlüdof. Avukatla görüştüm.

– Paraya acımamak gerek bu iş için.

– Yapılabilecek her şeyi yapacağım.

Bir sessizlik oldu.

Maslova gene öyle gülümsedi. Sonra birden,

– Bir dileğim olacaktı... dedi, Acaba biraz para verebilir misiniz bana? Çok değil... On ruble yeter.

Nehlüdof bozuldu, para cüzdanına davrandı hemen,

– Evet, evet...

Maslova odanın içinde dolaşıp duran müdür yardımcısına baktı.

– O görmeden verin, dedi, yoksa alırlar elimden.

Subay arkasını döner dönmez çıkardı cüzdanını Nehlüdof. On rublelik kâğıt parayı tam uzatıyordu ki subay onlardan yana döndü gene. Nehlüdof parayı avcunda sıktı.

Bir zamanlar sevimli olan bu soğuk, şiş yüze bakarken "Ölü bir kadın sayılır artık," diye geçirdi içinden. Bir subaya, bir Nehlüdof'un avcunda sıktığı kâğıt parçasına çevrilen, şehla siyah gözlerinde tuhaf bir parıltı vardı. Bir an duraksadı Nehlüdof.

Dün gece ruhunda konuşan o şeytan konuşmaya başlamıştı gene. Her zaman olduğu gibi, ne yapması gerektiğini değil, davranışının sonucunu, çıkarının nerede olduğunu düşünmeye zorluyordu onu.

"Bu kadınla hiçbir şey yapamazsın," diyordu ses. "Suyun dibini boylatacak sana. Başkalarına yararlı olmanı engelleyecek bir taş bağlıyorsun boynuna. Ver ona parayı, ne istersen ver, hoşça kal deyip çek git, bitsin her şey."

Nehlüdof, ruhunda çok önemli bir oluşumun gerçekleşmekte olduğunu, ruh dünyasının dengede sallandığını, en küçük bir çabayla iki yandan birinin ağır basacağını hissediyordu. Gösterdi bu çabayı. Dün ruhunda varlığını hissettiği o Tanrı'yı yardıma çağır-

dı. Geldi yardımına Tanrı. Maslova'ya her şeyi anlatmaya, hemen şimdi anlatmaya karar verdi.

– Katyuşa! dedi. Senden beni bağışlamanı dilemeye geldim buraya. Ama hâlâ söylemedin bağışlayıp bağışlamadığını ya da bir gün bağışlayıp bağışlamayacağını.

Birden "sen" demeye başlamıştı ona.

Maslova dinlemiyordu onu. Bir avcunun içindeki paraya, bir subaya bakıyordu. Subay arkasını dönünce birden uzattı elini, parayı alıp kuşağının arasına soktu.

Küçümser bir tavırla –Nehlüdof'a öyle gelmişti– gülümseyerek,

– Çok tuhaf konuşuyorsunuz, dedi.

Nehlüdof Maslova'da ona karşı düşmanca bir şeyin bulunduğunu sezinlemişti. Genç kadını öyle, olduğu gibi savunuyordu bu şey. Onun yüreğine varmasına engel oluyordu.

Ama şaşılacak bir durumdu, Nehlüdof'u geriletmiyordu bu. Aksine çok daha büyük bir güçle çekiyordu onu. Maslova'nın ruhsal kişiliğini uyandırması gerektiğini, bunun çok güç olduğunu biliyordu. Bu güçlüktü zaten onu çeken. Şimdiye dek Maslova'ya karşı da başka bir kimseye karşı da beslemediği bir duygu besliyordu ona şimdi. Kendi için bir şey beklemiyordu Maslova'dan. Onun şimdiki Maslova olmaktan çıkıp uyanmasını, eski Katyuşa olmasını istiyordu.

– Niçin böyle konuşuyorsun Katyuşa? dedi. İyi tanırım seni. Anımsıyorum, Panovo'da...

Maslova soğuk,

– Eskiyi ne diye karıştırıyorsunuz? dedi.

– Günahımı bağışlatmak için Katyuşa.

Onunla evleneceğini söyleyecekti. Ama göz göze geldiler bir an, genç kadının bakışında öylesine korkunç, kaba, soğuk bir şey vardı ki söyleyemedi.

Bu arada ziyaretçiler odadan çıkmaya başlamışlardı. Subay Nehlüdof'un yanına geldi, görüşmenin sona erdiğini söyledi. Maslova ayağa kalktı. Başı önünde, gitmesine izin verilmesini bekliyordu.

Nehlüdof,

– Hoşça kalın, dedi. Size daha çok şeyler söyleyecektim, ama görüyorsunuz ki zaman yok. Gene geleceğim.

Elini uzattı. Maslova da uzattı elini, ama sıkmadı.

– Hepsini söylediniz galiba...

– Hayır, söylemedim, daha rahat konuşabileceğimiz bir yerde görüşmeye çalışacağım sizinle. O zaman çok önemli bir şey, söylemem gereken bir şey söyleyeceğim size.

Maslova, hoşuna gitmek istediği erkeklere gülümsediği gibi gülümsedi.

– Nasıl isterseniz...

– Kız kardeşimden daha yakınsınız bana, dedi Nehlüdof.

Maslova,

– Tuhaf, diye mırıldandı.

Başını sallayarak parmaklığın öte yanına geçti.

XLIV

Nehlüdof, onu görünce, kendisine yardım etmek istediğini, yaptığına pişman olduğunu öğrenince Katyuşa'nın sevineceğini, duygulanacağını, gene eski Katyuşa olacağını umuyordu. Oysa Katyuşa'nın artık var olmadığını, yalnızca Maslova'nın yaşadığını dehşetle görmüştü. Bu hem şaşırtıyordu onu, hem dehşete düşürüyordu.

Onu en çok şaşırtan da Maslova'nın içinde bulunduğu durumdan utanmadığı gibi –cezalı olmasından değil (bundan utanıyordu), bir genel kadın olmasından– bu durumunu seviyormuş, hatta ondan gurur duyuyormuş gibi davranmasıydı. Öte yandan, başka türlü de olamazdı. Kişioğlu, bir şeyler yapabilmek için önce işini önemli, iyi bellemek zorundadır. Bu nedenle durumu ne olursa olsun, her zaman işini ona önemli, iyi gösterecek bir dünya görüşü yaratır kendine.

Bir hırsızın, katilin, çaşıdın, genel kadının yaptığı işin çirkinliğini görüp utanacağı düşünülür genelde. Oysa tam tersi olur bunun. Kötü talihinin ya da günahlarının, yanlışlıklarının sonucu düşen, kötü yola sapan insanlar –ne denli yanlış olursa olsun– durumlarını iyi, saygıdeğer görecekleri bir dünya görüşü edinirler kendilerine. Bu görüşü sürdürebilmek için de aynı görüşün paylaşıldığı

bir çevrede yaşamaya başlarlar. Çalmaktaki becerikliliğiyle övünen bir hırsız, rezilliğiyle övünen bir genel kadın, canavarlığıyla övünen bir katil görünce şaşırıyoruz. Bu şaşkınlığımızın tek nedeni, bu insanların kendilerine özgü bir çevreleri olması, en önemlisi de bizim onların bu çevresinin dışında olmamızdır. Zenginlikleriyle, yani soygunculukla övünen zenginler; utkularıyla, yani başkalarını öldürmekle övünen komutanlar; güçleriyle, yani güçsüzleri ezmekle övünen hükümdarlar da aynı şeyi yapmıyorlar mı aslında? Bu insanların durumlarını haklı göstermek için benimsedikleri dünya görüşünü, iyilikle kötülük üzerine düşüncelerini çirkin görmememizin tek nedeni, böyle kötü düşünen insanların çoğunlukta olmaları, bizim de onların arasında olmamızdır.

Maslova da kendine göre bir dünya görüşü edinmişti. Bir genel kadındı. Kürek cezasına çarptırılmış bir genel kadın. Ama gene de kendini haklı görmesine, hatta insanlar önünde durumuyla övünmesine yardım edecek bir dünya görüşü vardı.

Şöyleydi bu dünya görüşü: Bütün erkeklerin –yaşlısıyla, genciyle, okullusuyla, generaliyle, aydınıyla, kara cahiliyle bütün erkeklerin– en büyük zevki güzel bir kadınla yatmaktır. Bu yüzden, başka şeylerle ilgileniyorlarmış gibi davransalar bile aslında istedikleri tek şey budur. Güzel kadın bu hazzı tattırır ya da tattırmaz onlara. Öyleyse önemli, gereksinme duyulan bir insandır o. Maslova'nın geçmişi de şimdiki yaşamı da doğruluyordu bu dünya görüşünü.

On yıldır her yerde, Nehlüdof'tan, yaşlı polis komiserinden gardiyanlara kadar bütün erkeklerin ona gereksinme duyduklarını görmüştü. Ona gereksinme duymayan erkeklerin farkında değildi. Bu nedenle, insanları tutkudan gözleri dönmüş, ellerindeki bütün olanakları –yalanı, zorlamayı, parayı, kurnazlığı– ona sahip olmak için kullanan yaratıklar olarak görüyordu.

Yaşam buydu Maslova için. Böyle bir dünya görüşü onu sonuncu değil, çok önemli bir insan yapıyordu. Bu düşünce Maslova için en değerli şeydi. Öyle olmak zorundaydı zaten. Çünkü bu dünya görüşünü değiştirseydi bu düşüncenin insanlar arasında ona sağladığı önemini yitirirdi. Kişisel önemini yitirmemek için, onunla aynı dünya görüşünü paylaşan insanların dünyasında yaşıyordu. Nehlüdof'un onu başka bir dünyaya çekmek istediğini sezinleyin-

ce insanlar arasında ona kendine güven, kendine saygı veren yerini bu yeni dünyada yitireceği korkusuyla karşı koyuyordu. Dünyasından çıkmamak için diretiyordu. İlk gençlik yıllarının, Nehlüdof'la olan ilk ilişkisinin anılarını bu yüzden kovuyordu belleğinden. Bu anılar, onun şimdiki dünya görüşüyle uzlaşmıyorlardı. Bu yüzden, belleğinden silip atmıştı onları. Daha doğrusu, belleğinin bir yerinde dokunulmadan saklıyordu onları. Hiçbir şey bu anılara ulaşamasın diye, –arıların kendileri için, uğraşları için zararlı böcekleri yaptıkları gibi– güzelce kapamıştı üzerlerini. Bu nedenle, şimdiki Nehlüdof, bir zamanlar tertemiz bir sevgiyle bağlandığı insan değil, yararlanabileceği, yararlanması gereken zengin biriydi onun için. Onunla arasında her erkekle olan ilişkiler olabilirdi ancak.

Nehlüdof kalabalıkla ana kapıya doğru yürürken "Hayır, önemli, en önemli olanı söyleyemedim," diye düşünüyordu. "Onunla evleneceğimi söylemedim. Söylemedim ama evleneceğim."

Fazladan biri çıkmasın ya da içeride kalmasın diye gardiyanlar kapılarda teker teker saydılar onları gene Nehlüdof, şimdi sırtına vurulmasından alınmadığı gibi, bunu fark etmemişti bile.

XLV

Yaşayışını değiştirmek istiyordu Nehlüdof. Ona büyük gelen evini satacak, hizmetçilere yol verecek, otele yerleşecekti. Ama Agrafena Petrovna kışa kadar böyle bir şey yapmanın gereği olmadığına inandırdı onu. Yazın satın alan çıkmazdı evi. Hem bunca eşyayı orada burada tutmak da olmazdı. Öyle ki yaşayışını değiştirmek için Nehlüdof'un gösterdiği hiçbir çaba (sade, üniversitelilerinki gibi bir yaşamı olsun istiyordu) bir sonuç vermedi. Her şey eskisi gibi kaldıktan başka, evin içinde bir telaştır da başlamıştı: Odalar havalandırılıyor; kürklüydü, ipekliydi bütün giysiler güneşe asılıyor, temizleniyordu. Kapıcıyla yardımcısından tutun da aşçı kadına, hatta Korney'e kadar herkes harıl harıl çalışıyordu. Önce, birtakım resmi giysileri, tuhaf kürkleri –hiçbir zaman kullanılmamış şeylerdi bunlar– çıkarıp astılar iplere. Sonra halıları, masa sandal-

ye ne varsa hepsini çıkardılar. Kapıcıyla yardımcısı adaleli kollarını sıvayıp dikkatle temizlediler hepsini. Daha sonra odaları bir naftalin kokusudur sardı. Bahçeden geçerken, pencereden dışarı bakarken ne çok gereksiz eşyasının olduğunu düşünüyordu Nehlüdof, şaşıyordu. "Bütün bunların kullanılmasının tek nedeni, Agrafena Petrovna'ya, Korney'e, kapıcıyla yardımcısına iş bulmaktır...

"Maslova sorunu yoluna konulmadığı sürece böyle yaşayıp gitmem gerekiyor. Ama hiç de kolay olmayacak bu. Neyse canım, onu serbest bıraktıklarında ya da Sibirya'ya yollarlarsa ben de peşinden gittiğimde değişecek nasıl olsa her şey."

Avukat Fanarin'in söylediği gün ona gitti Nehlüdof. Kocaman kocaman ağaçlarla çevrili, pencerelerinde göz kamaştırıcı perdeleri olan, ancak birdenbire zenginleşen insanlarda görülen havadan kazanılmış parayla döşendiği belli güzel evine girince doktor bekleme odalarında olduğu gibi bir sürü bekleyenle karşılaştı Nehlüdof. Canları sıkılmasın diye resimli dergiler serili masaların çevresinde düşünceli düşünceli oturuyorlardı. Avukatın yüksek bir bölmenin arkasında oturan yardımcısı Nehlüdof'u tanıyıp yanına geldi. Selam verdi. Geldiğini içeri hemen bildireceğini söyledi. Döndü, avukatın çalışma odasına doğru yürüdü. Tam o anda kapı açıldı, kısa boylu, yepyeni giysili, kırmızı yüzlü, gür bıyıklı, orta yaşlı bir adamla avukat yüksek sesle, heyecanlı heyecanlı konuşarak çıktılar dışarı. İkisinin de yüzünde çok kârlı, ama hiç de iyi olmayan bir işi yeni bitirmiş insanlarınkinde görülen o anlatım vardı.

Fanarin gülümseyerek,

– Sizde suç, anam babam, diyordu.

– Cennete gitmeyi kim istemez, ah şu günahlarım olmasa...

– Biliyoruz, biliyoruz.

Kahkahalarla gülmeye başladı ikisi de.

Fanarin Nehlüdof'u görünce uzaklaşmakta olan tüccara başını sallayarak,

– O! buyurun Prens, dedi.

Nehlüdof'u ağır döşeli çalışma odasına alıp karşısına oturduktan sonra, bundan önceki davada kazandığı başarının gülümsemesini tutarak,

– Bir sigara buyurmaz mıydınız? dedi.

– Teşekkür ederim. Maslova davası için gelmiştim.

– Evet, evet, şimdi bakarız. Ah şu para babaları ne anasının gözü oluyorlar! Demin çıkanı gördünüz değil mi? On iki milyonu vardır. Ama bırakacağını söylüyor. Evet, sizden yirmi beş rublelik bir bilet koparabilirse, dişleriyle parçalar onu.

Nehlüdof, "O 'bırakacak' diyor, sen ise 'yirmi beş rublelik' bilet diyorsun."

Tavırlarıyla ona öteki müşterilerini umursamadığını belli etmeye çalışan bu ukala adamdan iğreniyordu.

Avukat, başka şeylerden söz ettiği için kendini temize çıkarmaya çalışmak istiyormuş gibi,

– Amma da sıktı canımı, dedi. Böyle rezil herif gelmemiştir yeryüzüne. Efendime söyleyeyim, canı... Neyse, gelelim sizin işe... Dosyayı dikkatle okudum, –Turgenyev'in deyimiyle– "bir şeyi beğenmedim", yani avukatın pısırığın teki olmasını, karara itiraz etmek için eline geçen fırsatları kaçırmasını.

– Peki, siz neye karar verdiniz?

– Bir dakika.

Odaya giren yardımcısına döndü:

– Söyleyin ona, benim dediğim gibi olacak. İşine gelirse.

– Kabul etmiyor efendim.

– Pekâlâ, kalsın öyleyse.

Avukatın gülümseyen yüzü bulutlandı bir anda. Öfke kapladı onu.

Sonra gene, gülümsedi.

– Bir de avukatlar beleşten para kazanırlar derler, diye sürdürdü konuşmasını. Parasız bir borçluya haklı olduğu bir davayı kazandırdım. Şimdi nerede bir parasız varsa bana geliyor. Oysa bu çeşit işler çok uğraştırır insanı. Bir yazarın dediği gibi, biz de etimizden bir parça koyarız mürekkebe. Neyse, gelelim sizin davanıza. Ya da sizi ilgilendiren davaya. Avukat berbatmış. İtiraz için elle tutulur bir delil yok. Ama itiraz edilebilir gene de. Şöyle bir şey yazdım.

Karalanmış bir kâğıt aldı eline. Her resmi yazıda olan basmakalıp yerleri atlayarak önemli sözcüklerin üzerine basa basa okumaya başladı:

– "Yargıtay başkanlığına, falan mahkemenin falan günkü duruş-

masında, tüccar Smelkov'u zehirlemekten sanık Maslova, ceza yasasının 1454. maddesi uyarınca kürek cezasına çarptırılmıştır, falan filan."

Bir an durdu. Bu çeşit yazıları çok okumuş olmasına karşın, ses tonunu büyük bir hazla dinlediği belliydi. Sözcüklerin üzerine basa basa okumayı sürdürdü:

– "Duruşmada yapılan çok önemli usulsüzlükler nedeniyle bu kararın bozulması gerekmektedir. Bir kere, Smelkov'un iç organlarıyla ilgili rapor duruşmada okutulmamış, bu raporun okunmasını başkan daha başındayken kesmiştir."

Nehlüdof şaşırmıştı.

– Savcı istemişti bu raporun okunmasını.

– Önemli değil. Savunma da bazı nedenlerle isteyebilirdi aynı şeyi.

– Saçma bir şeydi zaten.

– Olsun varsın, bizim için bir nedendir gene de. Devam ediyorum: "İki, Maslova'nın savunma avukatı, sanığın kişiliğini tam belirtmek amacıyla onun düşüşünün ruhsal nedenlerinden söz etmeye başladığında bunların davayla ilişiği olmadıkları gerekçesiyle başkan tarafından susturulmuştur. Oysa yargıtayın da birçok kez karar verdiği gibi, ceza mahkemelerinde sanığın kişiliğinin, ruh dünyasının bilinmesi sorunun doğru karara bağlanması bakımından çok önemlidir."

Avukat Nehlüdof'a bakarak,

– Bu etti iki, dedi.

Nehlüdof daha da şaşırmıştı.

– Ama öyle kötü konuşuyordu ki kimse bir şey anlayamıyordu.

Fanarin gülümsedi.

– Sevimli bir aptaldır, dedi. Aklı ermez böyle şeylere zavallının. Saçmalayıp durduğu belli. Ama gene de bir nedendir bu. Neyse, devam edelim. "Üç, son konuşmasında başkan, ceza mahkemeleri yasasının 801. maddesinin 1. şıkkında kesinlikle belirtilmiş olmasına karşın jüri üyelerine hukukta nelerin suç sayıldığını açıklamamış; Maslova'nın Smelkov'a zehir verdiğinin gerçek olduğunu kabul etseler bile bunu tüccarı öldürmek amacıyla yapmadığı gerekçesiyle sanığı cinayette suçsuz saymaya yetkili oldukları-

nı anımsatmamıştır. Maslova'da dikkatsizlik –hiç aklında olmayan bir ölüme yol açan bir dikkatsizlik– suçu görebilecekleri üzerinde durmamıştır." En önemli nokta da burasıdır işte.

– Biz de anlayabilirdik bunu ama kabahat bizde.

– "Son olarak da –avukat okumayı sürdürüyordu– jürinin, mahkemece Maslova'nın suçluluğu üzerine sorulan soruya verdiği yanıtla açık bir çelişki vardır. Maslova ortada hiçbir neden yokken Smelkov'u öldürmekle suçlanmıştır. Çünkü jüri, Maslova'nın hırsızlık olayıyla ilgisi bulunmadığını belirtmiştir. Kuşkusuz, bununla sanığın, tüccarı öldürmek amacıyla ona zehri verdiği iddiasını da kabul etmediklerini sanıyorlardı üyeler. Başkanın konuşmasında her şeyi yeterince açıklamamasından doğan bir yanlış anlama sonucu, jürinin kararında belirtilmemiştir bu. Ceza mahkemeleri yasasının 816. ve 808. maddelerinden yararlanılması; yani başkanın, jüriden bu karışıklığın açıklığa kavuşturulmasını, yeniden toplanıp sanığın suçluluğu üzerine yeni bir yanıt vermesini istemesi gerekirdi bu durumda."

– Niçin yapmadı bunu başkan acaba?

Fanarin gülümsedi.

– Ben de bilmek isterdim doğrusu.

– Yargıtay bozar mı kararı dersiniz?

– Dosyanın inceleneceği oturuma katılacak düşkünlere bağlı bu.

– Düşkünlere mi dediniz?

– Evet. Düşkünler evine yatması gereken zavallılardır çünkü tümü. Böyle işte efendim. Sonra şöyle diyorum: "Bu durumlar göz önüne alınırsa mahkemenin Maslova'yı cezalandırmasının, 771'e 3'ün uygulanmasının usulsüz olduğu kesindir. Yukarıda saydığım önemli usulsüzlükler nedeniyle falan filan, 909, 910, 912'ye 2 ve 928. maddeler uyarınca bu kararın bozulmasını falan filan, davanın başka bir mahkemede yeniden incelenmesine emirlerinizi yüksek kurulunuzdan en derin saygılarımla falan filan." Gördüğünüz gibi, yapılabilecek her şey yapılmıştır. Ama açık konuşacağım. Başarı elde edeceğimizden pek umutlu değilim. Dahası dosyayı inceleyecek kurulun üyelerine bağlıdır her şey. Yargıtayda tanıdıklarınız varsa konuşun onlarla.

– Birkaç kişi tanıyorum.

– Elinizi çabuk tutun. Hemoroitlerinin tedavisi için yakında her biri bir yana gider. Üç ay beklemek zorunda kalırız sonra... Olumlu sonuç alamazsak çara başvurmak kalıyor bir de. Bu da gizli çabaları gerektirir. O durumda da elimden geleni yaparım. Gizli çalışmada değil kuşkusuz. Dilekçenin yazılmasında...

– Çok teşekkür ederim, ücreti, acaba...

– Yardımcım dilekçeyi temize çekilmiş olarak sunarken söyleyecek efendim.

– Bir şey daha sormak istiyordum size. Savcı sözü geçen kimseyle görüşebilmem için bir izin kâğıdı verdi bana. Cezaevine gittim. Belirli günlerin ve yerlerin dışında görüşmek için valilikten izin alınmasının gerektiğini söylediler. Öyle midir?

– Galiba. Ama vali yok şimdi, yardımcısı bakıyor yerine. Gelgelelim, salağın tekidir o da, sanmam ki bir şey elde edebilesiniz.

– Maslennikov mu?

– Evet.

Nehlüdof,

– Tanıyorum onu, dedi.

Kalktı. O anda çirkin mi çirkin, kalkık burunlu, elmacık kemikleri çıkık, sarı yüzlü bir kadın daldı odaya. Çirkinliğini hiç umursamadığı belliydi. Avukatın karısıydı. Acayip bir giyinişi olduktan başka –açık sarıyla yeşil karışımı, yarısı kadifeli yarısı ipekli, alacalı bulacalı bir şey vardı üzerinde– parlak saçları da hafifçe kıvırcık yapılmıştı. Büyük bir komutan tavrıyla, rüzgâr gibi dalmıştı odaya. Redingotlu, ipek yakalıklı, beyaz kravatlı, toprak rengi yüzü gülümseyen, uzun boylu bir adam vardı yanında. Yazardı. Nehlüdof tanıyordu onu.

Kadın kapıyı açar açmaz,

– Anatol, dedi. Benim odama gel çabuk. Semyon İvanoviç bir şiirini okuyacak bize. Sen de Garşina üzerine yazdığını okuyacaksın ama.

Nehlüdof tam gitmeye hazırlanıyordu, avukatın karısı kocasıyla kısa bir fiskostan sonra ona döndü:

– Buyurunuz Prens. Tanıyorum sizi. Bu yüzden, tanıştırılmamıza gerek yok. Edebiyat toplantımıza onur veriniz. Çok seveceksiniz. Anatol çok güzel şiir okur.

Anatol kollarını iki yana açıp gülümseyerek karısını gösterdi. Bu gülümseyişiyle böyle güzel bir kadına itiraz edilemeyeceğini anlatmak istiyordu,

– Görüyorsunuz ya kaç çeşit işim var, dedi.

Nehlüdof, onu da toplantılarına çağırdığı için son derece kibar, resmi bir tavırla teşekkür etti avukatın karısına. Zamanı olmadığını söyleyerek çıktı.

Avukatın karısı arkasından,

– Amma da kendini beğenmiş! dedi.

Bekleme odasında avukatın yardımcısı temize çekilmiş, hazır dilekçeyi verdi Nehlüdof'a. Ücret konusunda, Anatoli Petroviç'in bin ruble uygun gördüğünü söyledi. Anatoli Petroviç'in bu çeşit davalarla ilgilenmediğini, bunu onun, Nehlüdof'un hatırı için aldığını ekledi.

– Dilekçeyi kim imzalayacak? dedi Nehlüdof.

– Sanık kendi de imzalayabilir, bu güçse Anatoli Petroviç ondan vekalet alıp imzalayabilir.

– Yo, ben gider imzalatırım ona.

Nehlüdof, Maslova'yı görmek fırsatı çıktığına sevinmişti.

XLVI

Her zamanki saatte gardiyanların düdükleri çınlattı gene cezaevinin koridorlarını. Hücrelerin, koridorların kapıları gürültüyle açıldı. Çıplak ayakların, takunyaların sesleri duyuldu. Temizleyiciler, havayı iğrenç bir kokuyla doldurarak geçtiler koridorlardan. Cezalılar ellerini yüzlerini yıkadılar. Giyinip yoklamaya koridorlara çıktılar. Yoklamadan sonra çay için kaynar su almaya gittiler.

Çaydan sonra cezaevinin her koğuşunda aynı konu konuşuluyordu: O gün iki cezalı kırbaçlanacaktı. Bunlardan biri sevgilisini kıskançlık yüzünden öldürmüş, Vasilyev adında, öğrenim görmüş bir gençti. Koğuş arkadaşları, eli açık, neşeli bir insan olduğu, cezaevi yöneticilerine sırasında diretmesini bildiği için severlerdi onu. Yasaları iyi biliyor, cezalıların ezilmelerine göz yummuyordu. Yöneticiler bu yüzden diş biliyorlardı ona. Üç hafta önce

gardiyanın biri, resmi giysisine çorba döktü diye bir temizleyiciyi dövmüştü. Vasilyev hemen karışmıştı olaya. Yasaların cezalıları dövmeyi yasakladığını söyleyerek temizleyiciyi savunmuştu. Gardiyan, "Sana yasaları gösteririm ben," diye başlayıp ağzına geleni sayıp dökmeye başlamıştı. Vasilyev de aşağı kalmamıştı ondan. Gardiyan vurmak istemişti Vasilyev'e. Beriki ellerini yakalamış, üç dakika öyle tuttuktan sonra çevirip kapıdan dışarı fırlatmıştı onu. Gardiyan müdüre yakınmış, müdür de Vasilyev'in zindana kapatılması emrini vermişti.

Bodrum katta kapıları dışarıdan sürgüyle kapanan karanlık, küçük küçük odalar vardı. Onlara zindan diyorlardı. Bu soğuk, karanlık odalarda ne bir sedir ne masa ne de sandalye vardı. Buraya atılan cezalı çamurun üzerinde yatar ya da otururdu. Bacaklarının arasından, yatarken üzerinden kocaman kocaman fareler geçerdi. Hem çoktu burada bu fareler, hem son derece gözü pektiler. Öyle ki karanlıkta ekmeği onlardan kurtarmak olanaksızdı. Buraya atılan cezalıların elinin altından yerlerdi ekmeği. Biraz kıpırdamadan dursa cezalıya bile saldırırlardı. Vasilyev suçlu olmadığını öne sürerek gitmek istememişti zindana. Zorla götürmek istemişlerdi onu. Karşı koymuştu. İki cezalı, gardiyanların elinden kurtulmasına yardım etmişti. Gardiyanlar toplanmış, bu arada acı kuvvetiyle ün salmış Petrov da gelmişti. Sindirmişlerdi cezalıları. Zindanlara tıkmışlardı. Cezaevinde başkaldırmaya benzer bir olayın olduğu hemen iletilmişti valiye. Baş suçlulara –Vasilyev'le, serserilikten yatan Nepomnyaşçiy'e– otuzar kırbaç vurulması yazılı buyruğu gelmişti.

Kadınların görüş odasında kırbaçlanacaktı suçlular...

Daha akşamdan herkes öğrenmişti durumu. Koğuşlarda cezalılar heyecanlı heyecanlı bunu konuşuyorlardı.

Korableva, Çalımlı, Fedosya, Maslova köşelerinde oturmuş – hepsinin de yüzü kırmızıydı, votka içmişlerdi çünkü; Maslova'nın parası çoktu artık, içkiyle ağırlamıştı arkadaşlarını– çay içiyorlar, aynı şeyden söz ediyorlardı.

Korableva, hiç eksiği olmayan sağlam dişleriyle şekeri kırarken,

– Vasilyev'in bu yaptığı başkaldırmak mıdır ki? diyordu. Arkadaşını savundu yalnızca. Artık kavga etmek de tehlikeli.

Uzun saçları omuzlarına dökülmüş Fedosya,

– İyi bir çocukmuş, dedi, öyle diyorlar.

Çaydanlığın bulunduğu ranzanın karşısında, bir odunun üzerinde oturuyordu.

Korableva Maslova'ya döndü.

– Ona söylemelisin bu durumu Mihaylovna.

Nehlüdof'tan söz ediyordu.

Maslova gülümseyerek salladı başını.

– Söylerim. Benim için her şeyi yapar.

Fedosya karıştı söze:

– Ne zaman gelir seninki? Gardiyanlar zavallıları almaya gitmişler bile. –Göğüs geçirdi.– Canavarlıktır bu.

– Bir gün bizim orada bir köylüyü kırbaçlarlarken görmüştüm. Kaynatam muhtara yollamıştı beni. Kapıdan girince bir de ne göreyim...

Demiryolu bekçisi kadın uzun uzun anlatmaya başladı gene.

Üst koridorda ayak sesleri, gürültüler duyulunca sustu ancak.

Kadınların hepsi kulak kesilmişti.

– Kırbaçlamaya başladılar, dedi Çalımlı. Öldüresiye vururlar zavallıya şimdi reziller. Soluk aldırmıyordu onlara çünkü.

Yukarıda kesildi gürültü. Demiryolu bekçisi kadın anlatmayı sürdürdü. Muhtarın ahırında bir köylüyü nasıl kırbaçladıklarını, bakarken içinin nasıl paramparça olduğunu anlattı. Çalımlı, Sçeglov'un kırbaçlanırken gık demediğini söyledi. Sonra Fedosya çayı kaldırdı. Korableva'yla demiryolu bekçisi kadın dikiş dikmeye başladılar, Maslova da ranzasına oturdu, dizlerini kollarının arasına alıp düşüncelere daldı. Canı sıkılıyordu. Yatmaya hazırlanıyordu ki kadın gardiyan seslendi ona, müdürün odasına gideceğini, ziyaretçisi olduğunu söyledi.

Maslova yarısı dökülmüş aynanın karşısında başörtüsünü düzelttirken Menşova,

– Bizi de söylemeyi unutma ona, diyordu. Biz yakmadık, o haydut kendi yaktı. İşçi de gördü. Gidecek yeri yok hainin. Mitri'yi çağırıp sorsun, öyle söyle ona. Her şeyi olduğu gibi anlatır ona Mitri. Ne olduğunu anlamadan buraya soktular bizi, o haydut da başkasının karısıyla keyif çatıyor dışarıda, meyhanelerde kafa çekiyor.

Korableva doğruladı:

– Yasaya da insanlığa da sığmaz bu.

– Söyleyeceğim, dedi Maslova.

Göz kırparak ekledi:

– İyice cesaretlenmek için biraz daha içeyim.

Korableva yarım maşraba daha koydu ona. Maslova bir dikişte içti hepsini, ağzını sildi, kendi kendine, "İyice cesaretlenmek için," diye yineleyerek başını salladı. Çakırkeyif, gülümseyerek yürüdü gardiyan kadının peşi sıra.

XLVII

Nehlüdof uzun süredir bekliyordu.

Cezaevine gelince dış kapının zilini çalmış, nöbetçi gardiyana savcının verdiği izin kâğıdını göstermişti.

– Kimi istiyorsunuz?

– Cezalı Maslova'yla görüşeceğim.

– Şimdi olmaz, müdürün işi var.

– Odasında mı? diye sordu Nehlüdof.

Gardiyan, ne söyleyeceğini bilemiyormuş gibi kararsız –Nehlüdof'un gözünden kaçmamıştı bu–,

– Hayır, dedi, odasında değil, burada, ziyaretçi odasında.

– Şimdi görüşemez miyim kendisiyle?

– Hayır, önemli işi var.

– Ne zaman görebileceğim?

– Çıkıyorlar işte, söylersiniz şimdi. Bekleyin biraz.

O anda yan kapıdan parlak sırmalarıyla, yüzünün cildi pırıl pırıl, bıyıkları sigara dumanından sararmış bir astsubay çıktı. Sert bir sesle gardiyana,

– Buraya niçin adam alıyorsunuz?.. diye bağırdı. Odaya...

Nehlüdof kesti sözünü:

– Müdürün burada olduğunu söylemişlerdi de.

Astsubayın da telaşlı olması şaşırtmıştı onu.

Tam o anda iç kapı açıldı, Petrov çıktı oradan. Terlemişti, öfkeliydi. Dönüp baktı ona.

– Dersini aldı, dedi.

Astsubay gözleriyle Nehlüdof'u gösterdi. Petrov sustu hemen. Yüzünü buruşturup arka kapıdan çıktı gitti.

Nehlüdof, "Dersini alan kim?" diye geçirdi içinden. "Niçin bu kadar telaşlı hepsi? Astsubay niçin beni gösterdi ona?"

Astsubay Nehlüdof'a döndü.

– Burada durulmaz efendim, müdürün odasına buyurunuz.

Nehlüdof tam dönüp yürüyecekti ki arka kapıdan müdür çıktı. Astlarından daha telaşlıydı. Sık sık soluyordu. Nehlüdof'u görünce gardiyana,

– Fedotov, beşinci kadınlar koğuşundan Maslova'yı odama getirsinler, dedi.

Nehlüdof'a döndü:

– Buyurun.

Dik bir merdivenden çıkıp tek pencereli, orta yerinde bir yazı masası, birkaç sandalye olan küçük bir odaya girdiler.

Cezaevi müdürü oturdu.

Kutudan kalın bir sigara alırken Nehlüdof'a,

– Çok ağır bir görevimiz var, çok, dedi.

– Yorulmuşsunuz.

– Aslında çalışmaktan yoruldum. Çok yorucu bir görev bu bizimki. Biraz yumuşak davranayım diyorsun, daha kötü oluyor. Bir kurtulabilsem şuradan. Çok ağır bir sorumluluk taşıyorum.

Nehlüdof, müdür için neyin ağır, zor olduğunu bilmiyordu. Adamın o anda üzgün, duygulu, umutsuz olduğunu görüyordu yalnızca.

– Evet, haklısınız, dedi, göreviniz çok ağır. Ayrılın öyleyse, ne bekliyorsunuz?

– Başka yapacak işim yok, ailem...

– Ama göreviniz ağırsa...

– Ne yaparsınız? Doğrusunu isterseniz, elimizden geldiğince bir şeyler yapmaya çalışıyoruz. Buraya düşmüş zavallıların daha az acı çekmeleri için uğraşıyorum. Benim yerimde başka biri olsaydı analarından emdikleri sütü burunlarından getirirdi. Dile kolay, iki bini aşkın cezalı var burada. Katili, hırsızı, dolandırıcısı... Bunlara karşı nasıl davranılması gerektiğini iyi bilmelidir bir yönetici. Öte

yandan, onlar da insan, ister istemez acıyorsun. Yumuşak davranmak da olmuyor.

Müdür, daha geçenlerde cezalılar arasında patlak veren, cinayetle sonuçlanan bir kavgayı anlatmaya başladı.

Odaya gardiyanın arkasından Maslova'nın girmesiyle yarıda kesildi anlatması.

Nehlüdof, kapıda, Maslova müdürü daha görmeden görmüştü onu. Yüzü kırmızıydı. Gardiyanın arkasında çabuk adımlarla yürüyor, başını sallayarak gülümsüyordu. Müdürü görünce korku okunan gözlerini ona dikti, ama hemen toparladı kendini, neşeli bir tavırla Nehlüdof'a döndü.

Elini o zamankinden çok değişik bir biçimde sıkıp sallayarak gülümsedi.

– Hoş geldiniz.

Ondaki bu canlılığa, neşeye şaşırmıştı Nehlüdof,

– Dilekçeyi imzalatmaya geldim size, dedi. Avukat bir dilekçe yazdı. İmzalamanız gerek onu. Sonra Petersburg'a yollayacağız.

Maslova bir gözünü kırparak gülümsedi.

– İmzalayalım bakalım. Olur.

Nehlüdof dörde katlanmış bir kâğıt çıkardı cebinden, masaya yaklaştı.

Müdüre,

– Burada imzalayabilir mi? diye sordu.

Müdür,

– Gel otur bakayım, dedi, al şu kalemi. Okuma yazman var mı?

Maslova gülümseyerek,

– Bir zamanlar vardı, dedi.

Eteğini, bluzunun kollarını düzelterek oturdu. Küçük, hareketli eliyle beceriksizce aldı mürekkep kalemini, gülümseyerek Nehlüdof'a baktı.

Nehlüdof nereye imza atacağını gösterdi ona.

Maslova, kalemi mürekkep hokkasına dikkatle batırdıktan sonra hafifçe salladı, Nehlüdof'un gösterdiği yere adını yazdı.

Bir Nehlüdof'a, bir müdüre bakarak,

– Hepsi bu kadar mı? dedi.

Kalemi yerine koyacakmış gibi yapmış, sonra geri çekmişti.

Nehlüdof aldı elinden kalemi,

– Size bazı şeyler söyleyeceğim, dedi.

Maslova, aklına bir şey gelmiş ya da birden uyku bastırmış gibi ciddileşti birden:

– Söyleyin bakalım.

Müdür kalkıp çıktı ve Nehlüdof onunla baş başa kaldı.

XLVIII

Maslova'yı getiren gardiyan onlardan uzağa, pencerenin içine oturdu. Nehlüdof için karar anı gelip çatmıştı. İlk görüşmelerinde en önemli olanı –yani onunla evlenmek niyetinde olduğunu– Maslova'ya söylemedi diye kendi kendine kızmıştı hep. Şimdi söylemeye kararlıydı.

Masanın biri bir yanında, biri öbür yanında, karşılıklı oturuyorlardı. Oda aydınlıktı. Maslova'nın yüzünü, gözlerinin, dudaklarının çevresindeki kırışıklıkları, gözlerinin şişliğini ilk kez aydınlıkta yakından görüyordu Nehlüdof. Eskisinden çok acıyordu ona şimdi.

Nehlüdof pencerenin içinde oturan Yahudi suratlı, şakaklarına ak düşmüş gardiyan sesini duymasın diye dirseklerini masaya dayayıp Maslova'ya doğru eğildi.

– Bu dilekçeden olumlu bir sonuç alamazsak çara başvuracağız. Yapılabilecek her şey yapılacaktır...

Maslova sözünü kesti:

– Duruşmadaki avukatım doğru dürüst bir avukat olsaydı... Aptalın tekiydi. Hep cilve yaptı durdu bana. –Gülümsedi Maslova.– Beni o zaman bulmuş olsaydınız böyle olmazdı durum. Elden ne gelir? Herkes hırsız sanıyor beni.

Nehlüdof, "Ne tuhaf bir hali var bugün," diye geçirdi içinden. Tam söylemek istediğini söylemeye hazırlanıyordu ki gene konuşmaya başladı Maslova.

– Bakın ne diyeceğim. Bizim hücrede yaşlı bir kadın var. Çok çok iyi bir kadıncağız. İnanın herkes şaşıyor onun buraya nasıl düştüğüne. Oğlu da kendi de hiç suçları yokken yatıyorlar. Herkes biliyor bunu. Bilerek yangın çıkardıkları iftirasına uğramış-

lar. –Maslova başını çevirip Nehlüdof'un yüzüne baktı.– Size söylemem için yalvardı; "Oğlumla görüşsün, o her şeyi anlatır ona," diyor. Soyadı Menşov. Ne diyorsunuz, yapar mısınız bunu? Melek gibi bir yüzü var kadıncağızın. Bir bakışta anlaşılıyor zaten suçsuz olduğu. Bir şeyler yaparsınız artık.

Gene baktı Nehlüdof'un yüzüne. Gülümseyerek başını önüne eğdi.

Onun bu rahatlığına, açıklığına giderek daha çok şaşıyordu Nehlüdof.

– Pekâlâ, dedi, elimden geleni yapacağım. Öğrenirim durumu. Ama ben sizinle kendi işimizi konuşmak isterdim. O gün ne dedim size, anımsıyor musunuz?

Maslova hâlâ gülümsüyordu. Başını bir o yana bir bu yana çevirerek,

– Çok şey söylediniz o gün, dedi. Hangisini soruyorsunuz?

– Beni bağışlamanız için yalvarmaya geldiğimi söylemiştim.

– Önemi yok ki bunun, ha bağışlamışım ha bağışlamamışım, neyi değiştirir, siz iyisi mi...

Nehlüdof,

– Size karşı işlediğim günahı bağışlatmak istediğimi... dedi. Bunu sözde bırakmayacağım. Sizinle evlenmeye kararlıyım.

Maslova'nın yüzünü bir korku kapladı birden. Şehla gözleri Nehlüdof'un üzerinde durmuştu, ama görmüyorlardı onu.

Yüzünü duygusuzca buruşturdu.

– Bu da nereden çıktı? diye mırıldandı.

– Tanrı'ya karşı bunu yapmak zorunda olduğumu hissediyorum.

– Tanrı mı dediniz? Neden söz ettiğinizi anlamıyorum. Tanrı ha? Hangi Tanrı? O zaman düşünseydiniz Tanrı'yı.

Bir şey daha söylemek istiyormuş gibi açtı ağzını, ama söylemedi, sustu.

Ağzının içki koktuğunu ancak şimdi fark etmişti Nehlüdof. Onun bu halinin nedenini anlamıştı.

– Sakin olun, dedi.

– Ne demek sakin ol? Sarhoş mu sandın beni? Evet, gerçi sarhoşum, ama ağzımdan çıkanı kulağım duyuyor. Aklım başımda. Kürek mahkûmuyum ben, siz ise bir pressiniz, kendini benimle

kirletme. Kendi prenseslerine git sen, benim fiyatım ise bir yüzlüktür...

Birden çabuk çabuk konuşmaya başlamıştı. Yüzü mosmordu.

Nehlüdof, zangır zangır titreyerek alçak sesle,

– Ne denli ağır konuşursan konuş hissettiklerim kadar acı söyleyemezsin bana, dedi. Sana yaptığım kötülüğün içimi nasıl yaktığını bilemezsin!..

Maslova acı acı gülümsedi.

– Öyle mi?.. O zaman yoktu böyle bir şey ama yüz ruble vermiştin bana. Al, bu kadar edersin sen, der gibi...

– Biliyorum, hepsini biliyorum, dedi Nehlüdof, ama şimdi elden ne gelir? Artık bırakmamaya kararlıyım seni. Kararlıyım.

Maslova,

– Ben de döneceksin diyorum! diye mırıldandı.

Yüksek sesle gülmeye başladı.

Nehlüdof Maslova'nın eline dokunarak,

– Katyuşa! dedi.

Maslova elini öfkeyle çekti.

– Uzaklaş benden! diye haykırdı. Bir kürek mahkûmuyum ben, sense bir prenssin! İşin yok burada!

İçinde biriken bütün hıncını boşaltmak istiyormuş gibi çabuk çabuk konuşarak sürdürdü konuşmasını:

– Benden yararlanarak kendini kurtarmaya çalışıyorsun. Bu dünyada bedensel hazzın için kullandın beni. Öteki dünyada da kurtulman için kullanmak istiyorsun! Senden de gözlüğünden de o iğrenç, yağlı yüzünden de nefret ediyorum.

Birden ayağa kalktı.

– Defol, defol git buradan! diye bağırdı.

Gardiyan geldi yanlarına.

– Ne bağırıyorsun be? Nerede olduğunun farkında değilsin galiba...

– Bırakın lütfen, dedi Nehlüdof.

– Öyle bağırmasın.

– Pekâlâ, olur, yerinize gidin siz lütfen.

Gardiyan pencereye gitti gene. Maslova oturdu. Başını önüne eğdi. Küçük ellerini yumruk yapmış, olanca gücüyle sıkıyordu.

Nehlüdof yanında ayakta duruyor, ne söyleyeceğine bilemiyordu.

– İnanmıyorsun bana, dedi.

– Asla evlenemeyeceksiniz benimle. Asarım kendimi, razı olmam böyle bir şeye! Bunu bilesiniz.

– Gene de elimden gelen yardımı yapacağım sana.

– Sizin bileceğiniz iş bu. Ama şunu söyleyeyim, bir şey istemiyorum sizden. Doğru söylüyorum. Niçin ölmedim o zaman?

Birden hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı Maslova.

Nehlüdof bir şey söyleyemiyordu. O da ha ağladı ha ağlayacaktı.

Maslova başını kaldırıp genç adamın yüzüne baktı. Gördüğü şeye şaştı sanki. Yanaklarından akan gözyaşlarını başörtüsünün ucuyla silmeye koyuldu.

O sırada gardiyan geldi yanlarına gene. Zamanın bitmek üzere olduğunu söyledi. Maslova kalktı.

Nehlüdof,

– Şu anda kendinizde değilsiniz, dedi. Gelebilirsem yarın gene geleceğim. Siz de düşünün biraz.

Maslova karşılık vermedi. Dönüp Nehlüdof'a bakmadan gardiyanın arkasından çıktı.

Maslova koğuşa dönünce Korableva,

– Kurtulmuş say artık kendini kızım, dedi. Besbelli abayı yaktı sana herif. Kaçırma bu fırsatı. Kurtulursun buradan. Zenginlerin yapamayacağı şey yoktur. Her kapıyı açar para.

Demiryolu bekçisi kadın ince sesiyle,

– Vallahi öyle, dedi. Bizim oralarda, fakir evlenmeye kalkışsa geceler kısalır, derler. Oysa bir zenginin aklından geçirdiği, birazcık istediği şey hemencecik olur. Aslan gibi bir delikanlı vardı köyde...

Yaşlı kadın,

– Benim işi anlattın mı? diye sordu.

Ama Maslova arkadaşlarının sorularına yanıt vermeden şehla gözlerini köşeye dikmiş, ranzasında yatıyordu. Akşama dek yattı öyle. Ona acı veren duygular vardı içinde. Nehlüdof'un sözleri, acı çektiği, genç adamı unutarak, ondan nefret ederek çıktığı dünyaya döndürmüştü onu gene. Yaşayabilmek için unuttuğu şeyleri anımsatmıştı ona. Olanların canlı anısıyla yaşamaksa dayanılama-

yacak ölçüde acı veren bir şeydi. Akşam gene votka aldı. Arkadaşlarıyla doyasıya içti.

XLIX

Nehlüdof cezaevinden çıkarken "Ya, böyle işte. Böyle." diye geçiriyordu içinden. Suçunun büyüklüğünü bütün çıplaklığıyla ancak şimdi görüyordu. Yaptığını düzeltmeye kalkışmasaydı ne büyük bir günah işlediğini bilmeyecekti hiçbir zaman. Üstelik, Maslova da kendisine yapılan kötülüğün büyüklüğünden habersiz olacaktı. Bunlar bütün korkunçluklarıyla ancak şimdi çıkmışlardı su yüzüne. Nehlüdof'un aklında bu kadının ruhuna indirdiği darbe vardı şimdi yalnızca. Maslova da genç kızlığında ona ne yapıldığının farkındaydı artık. Eskiden kendine kızardı Nehlüdof. Pişmanlık duyardı. Oysa şimdi dehşet içindeydi. Artık bırakamazdı Maslova'yı –bunu hissediyordu–, öte yandan, bu ilişkinin sonunun neye varacağını da bilmiyordu.

Dış kapıda, göğsünde madalyalarıyla, nişanlarıyla bir gardiyan yaklaştı Nehlüdof'un yanına. Hiç de hoş olmayan, yapmacık, yılışık bir anlatım vardı yüzünde. Nehlüdof'a bir zarf uzatarak, esrarlı bir tavırla,

– Bir bayan yolladı bunu size... dedi.

– Hangi bayan?

– Okuyunca anlarsınız. Siyasi suçlulardan biri. Onların bölümüne bakıyorum ben. Rica etti. Gerçi yasaktır böyle şeyler, ama insanlık...

Yapmacık bir konuşması vardı adamın. İçten olmadığı belliydi.

Bir gardiyanın, hem de siyasi suçlulara bakan bir gardiyanın mektup taşıması, cezaevinde, herkesin gözü önünde mektubu getirip ona vermesi şaşırtmıştı Nehlüdof'u. Bu gardiyanın aynı zamanda ispiyoncu olduğunu henüz bilmiyordu. Aldı zarfı. Dışarı çıkınca açtı. Kurşun kalemle çabuk çabuk yazılmış bir pusulaydı:

"Cezalı bir kadınla ilgilendiğinizi, buraya gelip gittiğinizi öğrendim. Sizinle görüşmek istiyorum. Görüşebilmemiz için gerekli yerlere başvurun. Alabilirsiniz bu izni. Koruduğunuz kadın için

de hepimiz için de çok önemli şeyler söyleyeceğim size. Minnettarınız, Vera Bogodyhovskaya."

Vera Bogodyhovskaya, Nehlüdof'un bir zamanlar arkadaşlarıyla ayı avına gittiğinde uğradığı Novogorod ilinin ücra köylerinden birinde öğretmendi. Üniversitede açılan kursa gidebilmek için para istemişti Nehlüdof'tan. İstediği parayı vermişti ona Nehlüdof. Sonra bu olayı da Vera Bogodyhovskaya'yı da unutmuş gitmişti. Şimdi siyasi suçlu olarak cezaevinde yattığı anlaşılıyordu bu kadının. Maslova'yla olan ilişkisini öğrenmişti. Yardım etmek istiyordu ona. Ne rahattı o zamanlar. Her şey basit, kolaydı. Oysa şimdi ne yapacağını, neye karar vereceğini bilemiyordu. O günleri, Bogodyhovskaya'yla tanışmasını anımsayınca bir sevinç, heyecan duymuştu içinde Nehlüdof. Yortu yakındı. Demiryolundan altmış versta içeride, ıssız bir köydeydiler. İyi bir avdı. İki ayı vurmuşlardı. Yol hazırlıklarını tamamlamışlar, yemek yiyorlardı. Kaldıkları köy evinin sahibi sokulmuştu yanlarına. Papazın kızının geldiğini, Prens Nehlüdof'la görüşmek istediğini söylemişti.

Arkadaşlarından biri sormuştu:

– Güzel mi bari?

– Bırakın çocukluğu! demişti. Nehlüdof.

Yüzü ciddileşmişti. Ağzını silip kalkmıştı masadan. Papazın kızının onunla görüşmek istemesi şaşırtmıştı onu. Ev sahibinin odasına gitmişti.

Yün şapkalı, koyun postundan manto giymiş, damarları çıkık, sıska, çirkin bir kız vardı odada. Kaşlarıyla gözleriydi yalnızca güzel olan.

Ev sahibinin yaşlı karısı:

– İşte Prens. Vera Yefremovna, konuş kendisiyle. Ben çıkıyorum.

– Ne gibi bir yardımım dokunabilir size? demişti Nehlüdof.

– Şey... ben... Nasıl söyleyeyim, zenginsiniz siz, su gibi para harcıyorsunuz. Avaydı, şuna bunaydı dünyanın parasını veriyorsunuz, biliyorum. –Kız utancından kekeleyerek konuşuyordu.– Bense bir şey, yalnız bir şey istiyorum. İnsanlara yararlı olmak bütün amacım. Oysa yapamıyorum. Hiçbir şey bilmiyorum çünkü.

Gözlerinde içtenlik, temizlik vardı. Yüz anlatımı, kararlılığı, ürkekliği dokunmuştu Nehlüdof'a. Birden genç kızın yerine koy-

muştu kendini –çoğunlukla olurdu ona bu–, anlamıştı onu. Acımıştı.

– Ne yapabilirim sizin için?

– İlkokul öğretmeniyim. Kurslara katılmak istiyorum. Ama izin vermiyorlar bana. Daha doğrusu, izin vermiyorlar değil de, izin veriyorlar vermesine, ama para gerek bunun için. Siz verebilir misiniz bana bu parayı? Kursu bitirince öderim borcumu. Zenginleri kötülük yaparken, ayıları öldürürken, köylüleri içirip onlarla eğlenirken gördüm hep. Ara sıra iyilik niçin yapmasınlar? Topu topu seksen rubleye gereksinimim var. İstemiyorsanız vermeyin, vız gelir.

Kız öfkeyle söylemişti, "Vız gelir," diye.

Nehlüdof:

– Yo, demişti, bana bir iyilik yapmak fırsatı verdiğiniz için minnettarım size... Şimdi getiriyorum.

Kapıyı açıp hole çıkınca kapıyı dinleyen bir arkadaşıyla burun buruna gelmişti. Arkadaşlarının takılmalarına aldırmadan çantasından parayı alıp kıza götürüp vermişti.

– Lütfen teşekkür etmeyin, lütfen! Asıl ben teşekkür etmeliyim size.

Şimdi bunları anımsamak çok hoş bir duyguydu Nehlüdof için. Bu davranışını alaya alan bir subayla az kaldı yumruk yumruğa geldiğini, bir arkadaşının ondan yana çıktığını, ona daha bir yakınlık göstermeye başladığını, avın pek neşeli, iyi geçtiğini, gece tren istasyonuna dönerlerken kendini mutlu hissettiğini anımsamak da hoştu. Kızaklar dar yolda peş peşe tırısla sessizce kayıyordu. Kalın kar tabakasının altında dalları eğilmiş, alçaklı yüksekli çam ağaçlarının arasından geçiyorlardı. Karanlıkta kızıl bir sigara ateşi parlıyordu. Nefis kokusu Nehlüdof'un burnuna gelmişti. Yardımcıları Osip dizlerine kadar kara bata çıka bir kızaktan öbürüne koşuyor, şimdi ormanın derinliklerinde dolaşan, ağaçların kabuklarını kemiren sığınlardan; sıcak soluklarıyla ısıttıkları karanlık inlerinde keyif çatan ayılardan söz ediyordu.

Bütün bunları, o andaki dinçliğini, iç huzurunu düşünüyordu şimdi Nehlüdof. Buz gibi havayı ciğerlerine çekerken yarım kürkü kalkıp iniyor; kızağın çarptığı dallardan dökülen karlar yüzü-

ne düşüyordu. Bedeni sımsıcak, yüzü soğuktu. Ruhunda ne bir endişe ne bir korku ne de bir tutku vardı. Ne mutluydu! Ya şimdi? Tanrım, ne güç, acı şeylerdi bütün bunlar!..

Besbelli devrimciydi Vera Yefremovna. Devrimci çalışmaları yüzünden de cezaevine düşmüştü. Görmek gerekti onu, Maslova'nın durumunu düzeltebilecek şeyler bildiğini söylüyordu çünkü.

L

Devrisi sabah uyandığında bir gün önce olanları anımsadı Nehlüdof. Dehşete kapıldı. Ama duyduğu korkuya karşın, başladığı işi sonuna dek yürüteceğine her zamankinden daha kararlıydı şimdi. Bu duyguyla çıktı evden. Maslennikov'a gitti. Maslova'dan başka, Maslova'nın dediği yaşlı kadının oğluyla, bir de Maslova'ya yardımı dokunacağını umduğu Bogodyhovskaya'yla görüşmesine izin vermesini isteyecekti ondan.

Nehlüdof alaydan tanırdı Maslennikov'u. O zamanlar alayın kasadarıydı Maslennikov. Dünyadan haberi olmayan, alayından, çar ailesinden başka bir şeyle ilgilenmeyen, son derece temiz yürekli, görevine bağlı bir subaydı. Askerlikten ayrılmış, il yönetiminde görev almıştı şimdi. Biraz da zengin, hareketli bir kadın olan karısı zorlamıştı onu buna.

Kadın alay ederdi onunla. Bir ev hayvanı gibi okşardı onu. Nehlüdof geçen kış bir kez gitmişti onlara. Ama çifti basit bulmuştu, bir daha uğramamıştı evlerine.

Nehlüdof'u görünce yüzü sevinçle aydınlandı Maslennikov'un. Gene kırmızı, yağlıydı yüzü. Gene şişmandı. Askerde olduğu gibi gene son derece güzel giyimliydi. Eskiden omuzlarını, bedenini saran, son moda, tertemiz üniforma giyerdi. Şimdiyse gürbüz bedenini saran, geniş göğsünü ortaya çıkaran, son moda, sivil bir giysi vardı üzerinde. Vali yardımcısı resmi giysisiydi bu. Aralarındaki yaş farkına karşın (Maslennikov kırkına merdiven dayamıştı) senli benliydiler.

Maslennikov, gizleyemediği bir sevinçle:

– Oh, oh, geldiğin için çok teşekkür ederim sana, dedi. Hadi ka-

rımın yanına gidelim. On dakika sonra toplantım var. O zamana kadar boşum. Biliyorsun, Printsipal yok, ben yönetiyorum ili.

– Bir iş için geldim sana.

Maslennikov birden dikkat kesildi. Ürkmüş gibi, biraz sert:

– Neymiş bakalım? dedi.

– Cezaevinde beni yakından ilgilendiren biri var. (Cezaevi deyince Maslennikov'un yüzü daha da sertleşmişti.) Herkesle bir arada değil, müdürün odasında görüşmek istiyorum onunla. Hem belirli günler dışında, daha sık. Buna ancak senin izin verebileceğini söylediler.

Maslennikov, büyüklüğünü yumuşatmak istiyor gibi iki eliyle Nehlüdof'u kollarından tutup,

– Olur, *mon cher,*[16] dedi. Senin için yapamayacağım şey yoktur. Olmasına olur, ama, biliyorsun, kısa sürecek bir beylik bizimki. Bir kadın mıdır?

– Evet.

– Neymiş suçu?

– Adam zehirleme. Ama suçsuzdur aslında. Yok yere hüküm giydi.

– İşte sana suçluyu suçsuzu ayıran mahkemelerimiz; *ils n'en font pas d'autres.*[17] (Nedense Fransızca söylemişti bunu.) Benimle aynı düşüncede olmadığını biliyorum. Ama ne yaparsın ki *c'est mon opinion bien arrêtée.*[18]

Gerici bir gazetede son bir yıldır bu konuyu işleyen çeşitli yazılar okumuştu.

– Senin ilerici olduğunu biliyorum, diye ekledi.

Nehlüdof gülümsedi:

– İlerici mi gerici mi olduğumu bilmiyorum, dedi.

Bir insanı yargılarken önce onu dinlemenin gerektiğini, mahkeme önünde herkesin eşit olduğunu, insanlara, özellikle suçlu oldukları kesinlikle bilinmeyen insanlara acı çektirmenin, dayak atmanın yanlış olduğunu söylediği için ona ilerici denmesine aklı ermezdi.

---

16 (Fr.) Sevgili dostum.

17 (Fr.) Başka işe yaradıkları yok zaten.

18 (Fr.) Değişmez düşüncemdir bu benim.

– İlerici olup olmadığımı bilmiyorum. Bildiğim bir şey varsa o da şimdiki mahkemelerin, ne kadar kötü olurlarsa olsunlar, eskilerden daha iyi olduğudur.

– Hangi avukatı tuttun?

– Fanarin'i.

Maslennikov yüzünü buruşturdu.

– Ah o Fanarin! dedi.

Fanarin denen o adamın geçen yıl bir duruşmada tanık olarak onu nasıl sorguya çektiğini, tam yarım saat son derece kibarca onu yerden yere nasıl vurduğunu, dinleyicileri kahkahalarla güldürdüğünü anımsamıştı.

– Onunla iş yapmanı salık vermezdim sana, diye ekledi. Fanarin *est un homme taré*.[19]

Nehlüdof:

– Bir isteğim daha olacak senden, dedi. Çok eskiden bir kız, bir öğretmen kız tanımıştım. Zavallının biridir. O da cezaevinde şimdi. Benimle görüşmek istiyor. Onunla görüşmeme de izin verebilir misin?

Maslennikov başını hafifçe yana eğip düşündü:

– Siyasi suçlu mu?

– Evet, öyle söylediler.

– Bak ne diyeceğim, siyasi suçlularla görüşme izni yalnız akrabalarına veriliyor. Ama ben sana ikisi için bir izin kâğıdı vereceğim. *Je sais que vous n'abuserez pas...*[20] Senin *protégée*'nin[21] adı neydi?. Bogodyhovskaya mı? *Est-elle jolie*?[22]

– *Hideuse...*[23]

Maslennikov başını iki yana salladı. Masaya gitti. Başlıklı bir kâğıda çabuk çabuk yazmaya başladı: "Prens Dmitri Ivanoviç Nehlüdof'un, cezalı Maslova'yla, gene cezalı ebe Bogodyhovskaya'yla cezaevi yöneticisinin odasında görüşmesine izin veriyorum." Altına kocaman bir imza attı.

---

19 (Fr.) Kötü isim yapmış bir insandır.

20 (Fr.) Bunu kötüye kullanmayacağını bilirim..

21 (Fr.) Korunan kimse.

22 (Fr.) Güzel bir şey mi bari?

23 (Fr.) Biçimsiz...

– Ne güzel yönetiyoruz orayı, göreceksin. Oysa hiç de kolay değildir bu düzeni sağlamak. Çünkü çeşitli illerden cezalılar vardır burada. Cezalı sayısı da çoktur. Son derece titiz davranıyorum bu konuda. Göreceksin, hepsi rahattır, yakındıkları bir şey yoktur. Cezalılara karşı nasıl davranacağını bildin mi gerisi kolay. Geçenlerde tatsız bir olay oldu... Söz dinlemedi birkaç cezalı. Benim yerimde başka biri olsaydı ayaklanma sayardı bunu, birçok cezalının canını yakardı. Oysa tatlıya bağladım işi. Hem yumuşak yürekli olmalı insan, hem kendini saydırmasını bilmeli.

Beyaz gömleğinin altın düğmeli kolundan çıkan etli, beyaz yumruğunu sıkarak –firuze bir yüzük vardı parmağında–,

– Hem yumuşak yürekli olmalı insan, hem kendini saydırmasını bilmeli, diye yineledi.

– Bilmiyorum, dedi Nehlüdof. İki kez gittim oraya. Çok üzüldüm.

– Bak, ne diyeceğim. Kontes Passek'i görmelisin. Bu işlere adadı kendini. (Çenesi düşmüştü Maslennikov'un.) *Elle fait beaucoup de bien.*[24] Açık söyleyeyim, onun uyarmalarıyla birçok şeyi değiştirmek fırsatını buldum. Öyle ki eskiden olan sertlikler yok artık orada. Cezalılar huzura kavuştular. Kendin de göreceksin zaten gidince. Fanarin'e gelince, yakından tanımıyorum onu. Toplumsal yerim de onunkinden uzak zaten. Ama iyi bir insan olmadığı su götürmez bir gerçektir. Sonra duruşmalarda öyle şeyler söylüyor ki...

Nehlüdof kâğıdı alıp sözünün sonunu beklemeden teşekkür etti eski arkadaşına.

– Neyse, çok sağ ol. Ben gideyim artık.

– Karıma uğramayacak mısın?

– Kusura bakma, hiç zamanım yok şimdi.

Maslennikov eski arkadaşını merdivenin ilk sahanlığına kadar geçirirken – birinci dereceden saygıdeğer bulmadığı kimseleri oraya kadar geçirirdi; Nehlüdof da onlardandı–,

– Vallahi çok kızacak bana, diyordu. Hiç olmazsa bir dakikalığına uğra.

Ama kararından dönmedi Nehlüdof. Bir uşak koşarak paltosuyla bastonunu getirdi. Kapıcı önünde bir polis memurunun bekle-

24 (Fr.) Çok iyilikleri dokunuyor.

diği kapıyı açtı. Nehlüdof kapıya yürürken şimdi hiç zamanı olmadığını söyledi bir kez daha.

Maslennikov seslendi merdivenden:

– Öyleyse perşembeye bekleriz, buyur gel. Karımın konuk günüdür. Söyleyeceğim ona geleceğini!

LI

Nehlüdof Maslennikov'tan doğru cezaevine gitti. Müdürün evini biliyordu. O yana yürüdü. Gene kulakları tırmalayan bir piyano sesi geliyordu evden. Ama rapsodi değildi şimdi çalınan, Clementi'nin bir etütüydü. Ses gene olağanüstü yüksek, vuruşlar belirgin, çabuktu. Bir gözü bağlı oda hizmetçisi açtı kapıyı gene, yüzbaşının evde olduğunu söyleyip Nehlüdof'u konuk odasına aldı. Küçük bir odaydı burası. Eşya olarak bir kanepeyle bir masa vardı. Yün, örme bir örtüsü olan masanın üzerinde abajurunun bir yanı pembe kâğıtla kaplanmış büyük bir lamba yanıyordu. Müdür yorgun, keyifsiz bir yüzle geldi. Resmi giysisinin orta düğmesini iliklerken,

– Buyurunuz, bir dileğiniz mi vardı? dedi.

Nehlüdof kâğıdı ona verirken,

– Vali yardımcısından bu izni aldım, dedi. Maslova'yı görmek istiyordum.

Piyano gürültüsünden Nehlüdof'un ne dediğini anlayamayan müdür,

– Markova'yı mı? diye sordu.

– Maslova'yı.

– Ha... evet! Ha... evet!

Müdür kalktı, Clementi müziğinin hareketli vuruşları duyulan kapıya gitti.

– Marusya, diye seslendi, birazcık durur musun yavrum, duyamıyoruz birbirimizi.

Ses tonundan dünyada en çok sevdiği şeyin müzik olduğu belliydi.

Piyano sustu, ayak sesi duyuldu –yürüyenin canının sıkıldığı belliydi–, bir baş uzandı kapıdan.

Müdür, müziğe verilen bu ara hoşuna gitmiş gibi hafif tütünden kalın bir sigara yaktı, Nehlüdof'a da uzattı. Nehlüdof almadı.

– Evet efendim, Maslova'yı görmek istiyordum da.

– Şimdi görmeseniz iyi olur.

– Neden?

Müdür gülümsedi:

– Kabahat sizde prens. Bir daha eline para vermezseniz iyi olur. Vermek istiyorsanız bana verin. Son kopiğine kadar eline geçer verdiğiniz para. Dün vermişsiniz, o da içmiş verdiğiniz parayla – bu işin kökünü ne yaparsanız kazıyamazsınız cezaevlerinde–, bugün de içmiş, öyle ki taşkınlık yapmaya başladı.

– Sahi mi?

– O kadar ki sert davranmak zorunda kaldım. Başka bir koğuşa aldım onu. Aslında uslu, kendi halinde bir kadındır. Bir daha eline para vermeyin. Buradakiler...

Nehlüdof dün olanları anımsadı. Dehşete kapıldı gene. Bir an sustuktan sonra,

– Peki, Bogodyhovskaya'yı görebilir miyim? diye sordu. Siyasi suçludur.

– Görebilirsiniz elbette.

Odaya giren beş altı yaşlarındaki bir kız çocuğuna döndü müdür.

– Ne istiyorsun?

Kız gözlerini Nehlüdof'dan ayırmadan babasına doğru yürüyordu. Ayağı halıya takılıp sendeleyerek babasına koşunca müdür gülümsedi:

– Önüne baksana yavrum, düşeceksin.

– Öyleyse gideyim ben, dedi Nehlüdof.

Müdür, gözlerini Nehlüdof'dan ayırmayan kızı kucaklayıp şefkatle kenara çekti. Kalkıp dışarı çıkarken:

– Nasıl isterseniz, dedi.

Müdür bir gözü bağlı kızın verdiği paltoyu giyip dışarı çıktığında, Clementi'nin etütü duyulmaya başladı gene. Müdür merdivenden inerken:

– Konservatuvardaydı, dedi. Orası da başka bir âlem... Oysa müziğe büyük yeteneği var kızımın. Konserlere çıkmak istiyor.

Müdürle Nehlüdof cezaevine yürüdüler. Müdürün geldiğini gö-

rünce hemen açtılar kapıyı. Gardiyanlar selama durup gözleriyle izliyorlardı müdürü. Girişte başlarının yarısı kabak dört cezalıyla karşılaştılar. Dolu fıçılar taşıyorlardı. Onları görünce kenara çekildiler. Biri ezilip büzüldü. Yüzünü buruşturdu. Simsiyah gözleri parlıyordu.

Müdür bu cezalılarla hiç ilgilenmeden, yanında Nehlüdof, yorgun adımlarla yürürken anlatıyordu:

– Gerçi böyle yetenekleri işlemek gerekir ama küçük bir evde de çekilmiyor doğrusu.

Toplanma odasına girdiler. Müdür,

– Kiminle görüşmeyi istiyordunuz? diye sordu.

– Bogodyhovskaya'yla...

– Kulededir o. Biraz bekleyeceksiniz.

– Bilerek yangın çıkarmaktan sanık ana oğul Menşovları görebilir miyim acaba?

– Yirmi birinci koğuştadırlar. Çağıralım, görün.

– Menşov'u hücresinde görebilir miyim?

– Burada daha rahat olur sizin için.

– Canım öyle istiyordu da.

– Tam da buldunuz isteyecek şeyi.

O anda yan kapıdan çakı gibi bir subay girdi odaya. Müdür yardımcılarındandı. Müdür ona döndü:

– Prens'i Menşov'un hücresine götürün. Yirmi birinci hücre. Sonra benim odama gelin. Bu arada ben de şeyi çağırayım... Adı neydi?

– Vera Bogodyhovskaya, dedi Nehlüdof.

Müdür yardımcısı bıyıklarını siyaha boyamış, lavanta kokan genç, sarışın bir subaydı. İçtenlikle gülümsedi Nehlüdof'a.

– Buyurunuz. Cezaevimizle ilgileniyorsunuz demek?

– Evet. Bana söylediklerine göre bir suçu yokken burada yatan bu adamla da ilgileniyorum.

Yardımcı omuz silkti. Konuğa kibarca yol verdi. Geniş, pis kokan koridora girerlerken,

– Evet, dedi, oluyor bazen böyle şeyler. Oluyor olmasına, ama yalan da söylüyorlar. Buyurun.

Koğuşların kapıları açıktı. Birkaç cezalı koridordaydı. Subay,

gardiyanları başıyla hafifçe selamlayarak, bazıları duvar dibine çekilip koğuşlarına süzülen, bazılarıysa ellerini pantolon yan dikişlerine yapıştırıp subayı hazır olda gözleriyle izleyen cezalılara göz ucuyla bakarak birinci koridordan geçirdi Nehlüdof'u. Sola döndüler. Demir bir kapının önünde durdular.

Bu koridor birinciden daha karanlıktı. Daha da pis kokuyordu. İki yanda asma kilitli kapılar sıralanıyordu. Kapılarda iki santim çapında, göz denilen küçük delikler vardı. Koridorda kırış kırış yüzü üzgün, yaşlı gardiyandan başka kimsecikler yoktu.

Müdür yardımcısı gardiyana:

– Menşov hangi hücrede? diye sordu.

– Soldan sekizincide.

LII

Nehlüdof,

– Bakabilir miyim? diye sordu.

Müdür yardımcısı kibarca gülümseyerek,

– Buyurun, dedi.

Sonra gardiyana bir şeyler sormaya başladı. Gardiyan bir kapının deliğinden baktı: İçeride fanilalı, uzun boylu, küçük, siyah sakallı, genç bir adam bir aşağı bir yukarı dolaşıyordu. Kapıda hışırtıyı duyunca durup baktı. Yüzünü buruşturdu. Dolaşmaya başladı gene.

Nehlüdof başka bir delikten baktı. Gözü delikten dışarı bakan ürkek, iri bir gözle karşılaştı. Hemen geri çekildi Nehlüdof. Üçüncü delikten bakınca tahta bir sedirde pijamasının üstünü başına çekmiş uyuyan çok kısa boylu bir adam gördü. Dördüncü hücrede ablak yüzlü, uçuk benizli bir adam, başı önünde, ellerini dizlerine dayamış oturuyordu. Ayak sesini duyunca başını kaldırıp baktı. Yüzünde, özellikle iri gözlerinde umutsuz bir keder vardı. Hücresine kimin baktığını merak bile etmediği belliydi. Bakan kim olursa olsun, ona bir yardımda bulunmayacağını bildiği bakışından anlaşılıyordu. Nehlüdof fena oldu. Deliklerden bakmayı bırakıp yirmi birinci hücreye. Menşov'a gitti. Gardiyan anahtarı çıkarıp ka-

pıyı açtı. Uzun boyunlu, içten bakışlı, sağlam yapılı bir genç, yatağının yanında aceleyle gömleğini giymeye çalışıyordu. Korkulu gözlerle gelenlere baktı. Nehlüdof'u en çok, genç adamın soru dolu, ürkek bakışı şaşırtmıştı. Bir ona, bir gardiyana, bir müdür yardımcısına bakıyordu.

– Beyefendi, davanla ilgili bazı şeyler sormak istiyor sana.

– Buyursunlar.

Nehlüdof yürüdü. Demir parmaklıklı pis pencerenin yanında durdu,

– Biri sizin davadan söz etti bana, dedi, bir de sizden dinlemek istedim.

Menşov da pencerenin yanına gitti. Hemen anlatmaya koyuldu. Önceleri sık sık dönüp korkuyla müdür yardımcısına bakıyordu. Sonra giderek açıldı. Müdür yardımcısı birtakım emirler vererek koridora çıktığında iyice cesaretlendi. Son derece temiz yürekli, iyi bir köy delikanlısının öyküsüydü bu. Anlatışında da anlatırken el kol hareketlerinde de içtenlik vardı. Bu öyküyü yüz kızartıcı giysisiyle bir cezalıdan cezaevinde dinlemek çok şaşırtmıştı Nehlüdof'u. Dinliyor, bir yandan da saman döşekli alçak sedire, kalın demir parmaklıklı pencereye, rutubetten vıcık vıcık, pis duvarlara, ayağında takunyalarla bu zavallı, feleğin sillesini yemiş, ezik köylünün bitkin yüzüne bakıyordu. Giderek bir hüzün çöküyordu içine. İyi yürekli olduğu yüzünden belli bu gencin anlattıklarının gerçek olduğuna inanmak gelmiyordu içinden. Bir insanı hiç suçu yokken, sırf hakarete uğradı diye, yakalayıp cezaevi giysisini sırtına geçirerek bu korkunç yere attıklarını, atabildiklerini düşünmek korkunç bir şeydi. Öte yandan, böylesine bir öykünün, içtenlik okunan bu yüzün sahibince başkalarını aldatmak için uydurulduğunu düşünmek daha korkunçtu. Delikanlının anlattığına göre şöyle olmuştu olay: Evlendikten kısa bir süre sonra, köylerindeki meyhanenin sahibi karısını almış elinden. Delikanlı gerekli yerlere başvurmuş. Yasalardan medet ummuş. Ne var ki meyhaneci para yedirip çaldığı bütün kapıları yüzüne kapattırmış. Bir gün zorla alıp evine getirmiş karısını. Ama devrisi gün kaçmış kadın. O zaman gidip düpedüz istemiş karısını meyhaneciden. Adam, "karın yok burada," demiş (oysa eve girerken görmüş onu delikanlı). Meyhaneci kovmuş

onu. Beriki gitmemiş. Meyhaneci de bir işçisiyle ağzından burnundan kan gelene kadar dövmüş onu. Devrisi gün evi yanmış meyhanecinin. Annesiyle delikanlıyı yakalamışlar suçlu diye. Oysa o yakmamışmış. Bir arkadaşının evindeymiş o anda.

– Gerçekten sen yakmadın değil mi?

– Aklımdan bile geçirmedim böyle bir şeyi efendim. O hain kendi yakmıştır belki. Birkaç gün önce sigorta ettirmişmiş, öyle dediler bana. Sözde bizden korkmuş. Annemle benden. Gerçi ağzıma geleni söyledim ona o gün, tutamadım kendimi çünkü, ama evini ateşe vermeyi aklımdan geçirmedim. Yangın başladığında orada değildim zaten. Mahsus, tam annemle ben ona gittiğimiz gün yaktı evini. Sigortadan para almak için yaptı bunu. Suçu da bize yükledi.

– Acaba?

– Yemin ederim böyle efendim. İnanın!

Nehlüdof'un ayaklarına kapanmak istedi. Güçlükle engel oldu ona Nehlüdof.

– Boşu boşuna attılar beni buraya, diye ekledi. Suçsuzum.

Birden yüzünde kaslar çekildi, ağlamaya başladı. Gömleğinin kirli koluyla silmeye koyuldu gözyaşlarını.

– Bitti mi görüşmeniz? diye sordu müdür yardımcısı.

Nehlüdof.

– Evet, dedi.

Delikanlıya döndü:

– Üzülmeyin, elimden geleni yapacağım sizin için.

Koridora çıktı. Menşov tam kapıda duruyordu. Öyle ki gardiyan kapıyı kaparken ona çarptı. Gardiyan asma kilidi takıp kilitlerken Menşov kapıdaki delikten dışarı bakıyordu.

LIII

Geniş koridordan geri dönerlerken (yemek zamanıydı, koğuşların kapıları açıktı) parlak sarı gömlekler, kısa bol pantolonlar giymiş, takunyalı cezalılar arasında tuhaf bir duygu doldurdu Nehlüdof'un içini. Gözlerini kırpmadan bakıyorlardı ona. Burada günlerini geçirmek zorunda bırakılan insanlara acıyordu. Onları buraya tıkan-

ları anlayamıyor, korkunç buluyordu. Bu duruma tüyleri ürpermeden bakabildiği için nedense utanıyordu kendinden.

Koridorlardan birinde bir cezalı takunyalarını taşlara vura vura koşup geçti yanlarından, bir koğuşa girdi. Birkaç cezalı çıktı oradan. Nehlüdof'un yolunda durdular. Hepsi de öne eğilerek selamlıyorlardı onu.

– Yalvarırız efendim, söyleyin duruşmaya çıkarsınlar bizi artık, bir karar versinler.

– Vali değilim ben, ilgim yok sizinle.

Öfkeli bir ses,

– Olsun varsın, dedi. Gidip valiye söyleyin siz de. Hiçbir suçumuz yok, iki aydır yatıyoruz burada.

– Nasıl? dedi Nehlüdof. Neden?

– Alıp attılar buraya işte. İki ay oldu, nedenini biz de bilmiyoruz.

Müdür yardımcısı karıştı söze:

– Doğru söylüyorlar. Kimlik kâğıtları olmadığı için getirdiler onları buraya. Bağlı oldukları kente yollamamız gerekiyordu onları, ama il cezaevi yandı orada, valilik oraya gidecekleri yollamamamızı yazdı bize. Öteki illere gidecekleri yolladık, bir bunlar kaldı.

Nehlüdof kapının yanında durdu:

– Yalnız bu mu neden?

Kırk elli cezalı toplandı Nehlüdof'la müdür yardımcısının çevresinde. Her kafadan bir ses çıkıyordu. Yardımcı susturdu onları.

– Bir kişi anlatsın.

İçlerinden elli yaşlarında, uzun boylu, temiz görünüşlü bir köylü çıktı öne. Buraya nüfus cüzdanları olmadığı için tıkıldıklarını anlattı Nehlüdof'a. Bazılarının cüzdanları varmış da vizesi iki hafta geçmişmiş. Her yıl geçermiş vize zamanı, ama bir şey olmazmış. Bu yıl tutup cezaevine atmışlar onları, iki aydır katiller gibi yatıyorlarmış burada.

– Hepimiz taş işçisiyiz, aynı yerde çalışıyorduk. Bizim orada cezaevi yanmış, öyle diyorlar. Bizim günahımız ne bunda? Bir babalık edin bize.

Nehlüdof temiz görünüşlü, yaşlı adamı dinliyordu. Ne dediğini anlamıyordu. Ağırbaşlı taşçının sakalı arasındaki koyu gri, kocaman bite takılmıştı gözü.

Cezaevi müdürünün yardımcısına dönüp,

– Nasıl olur? dedi. Tek neden bu mu yani?

Yardımcı:

– Evet efendim, diye karşılık verdi. Valilik yanlış bir yol tutmuştur burada. Bunları da yollamamız gerekirdi. Kimlikleri öğrenilinceye dek bir yerde tutabilirlerdi orada.

Yardımcı sözünü bitirince ufak tefek bir cezalı çıktı öne, ağzını tuhaf bir biçimde oynatarak burada onları çok ezdiklerini söyledi.

– Köpekten bile kötü...

Yardımcı kesti sözünü:

– Hadi hadi, bırak gevezeliği. Kes sesini, yoksa bilirsin...

Ufak tefek adam korkusuz:

– Neyi bilecekmişim? dedi. Suçumuz ne ki?

Müdür yardımcısı:

– Sus! diye bağırdı.

Ufak tefek adam kesti sesini.

Nehlüdof, kapılardan bakan, koridorda karşılaştığı yüzlerce cezalının ondan ayırmadığı bakışları arasında yürürken, "Nedir bu böyle?" diye soruyordu kendi kendine.

Dışarı çıktıklarında,

– Sahi hiç suçu olmayan insanları da tutuyorlar mı burada? diye mırıldandı.

Müdür yardımcısı,

– Başka ne yapabiliriz? dedi. Ama bunların çok yalan söylediklerini de unutmamak gerekir. Sorarsanız hepsi "suçsuzum" der.

– Öyle ama şimdi konuştuklarımızın bir suçu yok.

– Bunlar öyle olabilirler. Ama ne var ki sert davranmazsanız yola getiremezsiniz onları. Öyle gözü dönmüşleri vardır ki fırsat bulsalar bir kaşık suda boğarlar bizi. Bu yüzden dün ikisini cezalandırmak zorunda kaldık zaten.

– Nasıl?

– Gelen emir uyarınca kırbaçladık...

– Bu çeşit cezalar kaldırılmıştı hani.

– Toplumsal hakları elinden alınmışlar için kaldırılmadı. Burada uyguluyoruz.

Dün kapıda beklerken gördüklerini anımsadı Nehlüdof. Cezalı-

lar kırbaçlanıyor olmalıydı. Kuşkusu yoktu bundan. Gene o mide bulantısını andıran duygu sardı içini. Merak da keder de şaşkınlık da vardı bu duyguda.

Müdür yardımcısını dinlemiyor, çevresine bakınmıyordu artık. Çabuk adımlarla cezaevi müdürünün odasına yürüdü. Müdür koridordaydı. Başka bir işle uğraştığı için Bogodyhovskaya'yı çağırtmayı unutmuştu. Nehlüdof'u görünce anımsadı ancak Bogodyhovskaya'yı getirteceğini.

– Şimdi adam yollar getirtirim, dedi, siz oturun bir dakika.

LIV

İki oda vardı burada. İki penceresi de kir pas içinde, orta yerinde sıvaları dökülmüş kocaman bir soba olan birinci odanın bir köşesinde, cezalıların boylarını ölçmek için bir ölçü tahtası vardı. Öteki köşede insanlara işkence edilen yerlerde bulundurulan bir İsa tasviri asılıydı. Birkaç gardiyan vardı içeride. Öteki odada duvar diplerine ayrı ayrı ya da ikişer ikişer oturmuş, kendi aralarında alçak sesle konuşan kadınlı erkekli yirmi kişi vardı.

Müdür geçip pencerenin önündeki masasına oturdu. Nehlüdof'u yanındaki sandalyeye buyur etti. Nehlüdof oturdu. Odadakileri incelemeye koyuldu.

Dikkatini önce kısa ceketli, güzel yüzlü, gençten bir adam çekti. Orta yaşlı, kara kaşlı bir kadının karşısında ayakta duruyor, elini kolunu sallayarak heyecanlı heyecanlı bir şeyler anlatıyordu ona. Onların hemen yanında açık mavi gözlü, yaşlı bir adam oturuyordu. Yanında oturan, ona bir şeyler anlatan cezaevi giysili genç bir kadının elinden tutuyor, kıpırdamadan onu dinliyordu. Fen ortaokulu öğrencisi bir çocuk korku okunan gözlerini kırpmadan yaşlı adama bakıyordu. Onlardan biraz ötede sevdalı bir çift vardı: Kızın sarı saçları kısacık kesilmişti. Sevimli yüzünde bir canlılık vardı. Son modaya göre giyinmiş gencecik bir kızdı. Erkek yüz çizgileri zarif, saçları dalgalı, deri ceketli, yakışıklı bir delikanlıydı. Bir köşeye çekilmişler, alçak sesle konuşuyorlardı. Masaya en yakın oturan siyah giysili, saçları ağarmış bir kadındı. Anne olduğu belliy-

di. Veremliye benzeyen, siyah ceketli genç bir adamın gözlerinin içine bakıyor, bir şey söylemek istiyor, ama gözyaşlarından söyleyemiyordu. Başlamasıyla susması bir oluyordu. Genç adamın elinde bir kâğıt vardı. Besbelli ne yapacağını bilmediğinden öfkeli bir yüzle sıkıyordu onu avcunda. Yanlarında şişmanca, yanakları kıpkırmızı, gözleri şişmiş, kül rengi giysili, pelerinli, güzel bir kız oturuyordu. Ağlayan annesinin omzunu okşuyordu sevgiyle. Her şeyi pek güzeldi bu kızın: Geniş, beyaz elleri de dalgalı, kısa kesilmiş saçları da, burnu da kırmızı dudakları da. Ama yüzünün en güzel, en hoş yeri içtenlikle parlayan iri kahverengi gözleriydi. Nehlüdof odaya girince bu gözler annesinden ayrılıp Nehlüdof'a bakmıştı bir an. Göz göze gelmişlerdi. Ama kız hemen başını çevirmiş, annesine bir şey anlatmaya başlamıştı. Sevdalı çiftin yanında canı sıkkın olduğu yüzünden belli, simsiyah saçları, sakalı karmakarışık bir adam oturuyordu. Onu görmeye gelmiş, sakalsız iğdişe benzeyen bir adama öfkeli öfkeli bir şeyler anlatıyordu.

Nehlüdof müdürün yanında oturuyor, büyük bir merakla odadakileri süzüyordu. Saçı kısacık kesilmiş bir çocuk yanına sokulup ince sesiyle, "Siz kimi bekliyorsunuz?" diye sorunca geldi kendine.

Bu soru şaşırtmıştı Nehlüdof'u. Ama çocuğa bakıp ciddi yüzünü, dikkatli, fıldır fıldır gözlerini görünce tanıdık bir kadını beklediğini söyledi.

Çocuk:

– Kız kardeşiniz mi oluyor? diye sordu.

Nehlüdof şaşırmıştı:

– Hayır, kız kardeşim değildir. Senin ne işin var burada peki? Kimin yanındasın?

Çocuk mağrur:

– Annemin, dedi. Siyasidir.

Müdür:

– Mariya Pavlovna, diye seslendi, Kolya'yı yanınıza alın.

Nehlüdof'un çocukla konuşmasını yasalara uygun bulmamıştı anlaşılan.

Mariya Pavlovna –Nehlüdof'un dikkatini çeken iri gözlü, güzel kızdı bu– ayağa kalktı, –uzun boyluydu da– erkek gibi geniş adımlarla Nehlüdof'la çocuğun yanına geldi.

Nehlüdof'un gözlerinin içine bakarak –bu, onun herkese karşı kardeşçe davrandığını gösteren içten, güven dolu bir bakıştı– hafifçe gülümsedi:

– Kim olduğunuzu soruyor, değil mi? dedi. Her şeyi öğrenmek ister.

Çocuğun yüzüne bakarak öylesine tatlı, öylesine içten gülümsedi ki çocuk da Nehlüdof da tutamadılar kendilerini, onlar da gülümsediler.

– Evet, kime geldiğimi soruyordu.

Müdür:

– Mariya Pavlovna, dedi, yabancılarla konuşmak yasaktır. Biliyorsunuz.

Mariya Pavlovna:

– Peki, peki efendim, dedi.

Kalın, beyaz eliyle, gözlerini ondan ayırmayan Kolya'nın elinden tuttu, veremlinin annesinin yanına döndü.

Nehlüdof müdüre döndü:

– Kimindir bu çocuk?

– Siyasi bir cezalının. Cezaevinde doğdu.

Müdür, yönettiği kurumun üstünlüğünü göstermek istiyormuş gibi üstüne basa basa söylemişti bunu.

– Sahi mi? dedi Nehlüdof.

– Evet. Şimdi de annesiyle birlikte Sibirya'ya gidecek.

– Ya bu kız kim?

Müdür omuz silkti.

– Bu sorunuza yanıt veremeyeceğim, dedi. İşte Bogodyhovskaya da geldi zaten.

LV

Kısa kesilmiş saçlarıyla zayıf, uçuk benizli, ufak tefek Vera Yefremovna girmişti o anda arka kapıdan. İri gözlerinde içtenlik vardı gene. Çabuk çabuk yürüyerek Nehlüdof'un yanına geldi.

Elini sıkarken,

– Geldiğiniz için çok teşekkür ederim size, dedi. Anımsadınız

mı beni? Şöyle oturalım.

– Sizi bu durumda bulacağımı hiç ummuyordum.

Vera Yefremovna iri, içtenlik okunan gözleriyle gene ürkek ürkek Nehlüdof'a bakarak:

– Oh, çok iyiyim! dedi. O kadar iyiyim, o kadar iyiyim ki daha iyisi olamaz.

Bluzunun buruşuk, kirli yakası içinde incecik, renksiz, boynunu döndürüyordu konuşurken.

Buraya nasıl düştüğünü sordu ona Nehlüdof. Vera Yefremovna heyecanla anlatmaya başladı. Propagandayla, toplumsal çözülüşle, gruplarla, bölümlerle, alt kuruluşlarla ilgili bir sürü yabancı sözcük kullanıyordu konuşurken. Bu sözcükleri herkesin bildiğinden kuşkusu olmadığı belliydi. Oysa Nehlüdof hiç duymamıştı bunları.

Devrim hareketinin sırlarını, Nehlüdof'un öğrenmeyi çok istediğine inanarak anlatıyordu. Nehlüdof onun ince boynuna, seyrek, karmakarışık saçlarına bakıyor, bunları ona niçin anlattığını düşünüyordu. Acıyordu ona. Ama hiç suçu yokken yatan Menşov'a duyduğu acımadan başka bir duyguydu bu. Daha çok, kafasının içinde olduğu belli düşünce karışıklığıydı onu acınır duruma düşüren. Kendini davanın başarıya ulaşması uğruna canını vermeye hazır bir kahraman gördüğü anlaşılıyordu. Öte yandan, sorsalar bu davanın başarıya ulaşmasının ne anlama geldiğini söyleyemezdi.

Vera Yefremovna'nın Nehlüdof'la konuşmak istediği konu şuydu: Onların grubundan olmayan Şustova adında bir arkadaşı – onun deyimiyle– beş ay önce yakalanmış, onunla birlikte Petropavlovski Kalesi'ne atılmıştı. Oysa Şustova'nın en küçük bir suçu yokmuş. Vera Yefremovna'nın onda dursun diye verdiği kitapları evinde bulundurmakmış bütün suçu. Vera Yefremovna Şustova'nın cezaevine atılmasında kendini suçlu görüyor, Nehlüdof'a, arkadaşının kurtulması için elinden geleni yapsın diye yalvarıyordu. Bogodyhovskaya'nın Nehlüdof'tan ikinci dileği, Petropavlovski Kalesi'nde yatan Gurkeviç'e anne babasıyla görüşme, bir de bilimsel çalışmalarında ona gerekli olan bilim kitaplarını cezaevine sokabilme izni almasıydı.

Nehlüdof, Petersburg'a gidince elinden geleni yapacağına söz verdi.

Vera Yefremovna kendi öyküsünü şöyle anlattı: Ebe okulunu bitirdikten sonra bir devrimci grubuna katılmış. Onlarla çalışmaya başlamış. Önceleri iyi gidiyormuş işler. Bildiriler basıyorlar, fabrikalarda propaganda yapıyorlarmış. Ama bir gün grubun ileri gelenlerinden biri yakalamış. Polis bütün belgeleri ele geçirmiş. Sonra da teker teker avlamış onları.

– Beni de aldılar içeri, diye bitirdi sözünü. Şimdi de sürüyorlar... Ama hiç önemi yok. Çok iyi hissediyorum kendimi. Moralim yerinde.

Acıklı bir gülümseme dolaştı dudaklarında.

Nehlüdof iri gözlü, güzel kızı sordu. Vera Yefremovna bir generalin kızı olduğunu, devrimciler arasına çok eskiden katıldığını, bir jandarma erine ateş açma suçunu üzerine aldığı için yattığını söyledi. Baskı makinelerinin bulunduğu gizli evde kalıyormuş. Bir gece evi aramaya geldiklerinde evdekiler karşı koymaya karar vermişler. Işığı söndürüp önce delilleri yok etmeye koyulmuşlar. Polisler içeri dalmışlar o ara, gruptakilerden biri ateş edip bir jandarma erini ağır yaralamış. Kimin ateş ettiğinin anlaşılması için yapılan soruşturmada, kız ömründe eline silah almamış olmasına, bir sineği öldüremeyecek kadar yufka yürekli olmasına karşın, kendisinin ateş ettiğini söylemiş. Öyle içeri atmışlar onu işte. Şimdi de Sibirya'ya gidiyormuş.

Vera Yefremovna:

– Çok iyi bir kızdır, diyordu. Kendinden önce başkalarını düşünür...

Vera Yefremovna'nın Nehlüdof'la konuşmak istediği üçüncü konu Maslova'yla ilgiliydi. Cezaevinde herkes gibi o da öğrenmişti Maslova'nın öyküsünü. Nehlüdof'un onunla ilgilendiğini, Maslova'yı siyasi cezalılar bölümüne, bu olmazsa cezaevi revirine hastabakıcı aldırtma yollarını aramasını salık veriyordu ona. Revirde çok hasta varmış. Hastabakıcı arıyorlarmış. Nehlüdof teşekkür etti. Bunun için çalışacağını söyledi.

LVI

Konuşmaları, müdürün ayağa kalkıp görüşme zamanının sona erdiğini bildirmesiyle yarıda kesildi. Nehlüdof kalktı. Vera Yefremovna'ya, "Hoşça kalın," dedi. Kapıya yürüdü. Tam çıkarken durdu, odada olanlara bakmaya başladı.

Müdür bir oturup bir kalkarak,

– Baylar, bayanlar, tamam artık, tamam, diyordu.

Müdürün bu uyarısı cezalıları da ziyaretçileri de pek heyecanlandırıyordu. Ama ayrılmayı düşünen yoktu. Bazıları kalkmış, ayakta konuşuyorlardı. Bazılarıysa otururak konuşmalarını sürdürüyorlardı. Bazıları vedalaşmaya, ağlamaya başlamıştı. En dokunaklı olanı veremli oğluyla annesinin görünümüydü. Genç adam elindeki kâğıt parçasını avucunda çevirip duruyordu. Giderek daha acı bir anlatımla kaplanmaktaydı yüzü... Annesinin duygululuğunun ona geçmemesi için zorluyordu kendini. Annesi, ayrılık saatinin geldiğini duyunca başını oğlunun omzuna dayamış, hüngür hüngür ağlamaya başlamıştı. İri gözlü kız –elinde olmadan onu izliyordu Nehlüdof– ağlayan annesinin önünde duruyor, bir şeyler söyleyerek avutmaya çalışıyordu onu. Açık mavi gözlüklü ihtiyar, kızının elinden tutmuş, ayakta duruyor, onun söylediği bir şeye başını sallıyordu. Genç sevdalılar ayakta, el eleydiler. Bir şey söylemeden birbirlerinin gözünün içine bakıyorlardı.

Nehlüdof'un yanında durmuş, onun gibi, odada vedalaşanlara bakan kısa ceketli genç adam sevdalı çifti göstererek,

– Yalnız onlar mutlu, dedi.

Nehlüdof'la genç adamın onlara baktığını sezinleyen sevdalılar –deri ceketli delikanlıyla sevimli, sarışın kız– ellerini bırakmadan geri attılar kendilerini, gülümseyerek dönmeye başladılar.

– Bu akşam evleniyorlar cezaevinde, dedi genç adam. Kız sevgilisiyle Sibirya'ya gidiyor.

– Çocuğun cezası ne?

– Kürek.

Veremlinin annesinin hıçkırıklarına kulak veren kısa ceketli genç adam,

– Onlar mutlu ama bir de şuraya bakın, diye ekledi. Yüreği parçalanıyor insanın.

Aynı şeyi birkaç kez yineleyen müdür:

– Baylar, bayanlar! diyordu. Lütfen! Zor kullandırtmayın bana lütfen! (Güçsüz, kararsız çıkıyordu sesi.) Haydi baylar, lütfen! Ne yaptığınızın farkında mısınız canım? Çoktan geçti zaman. Olmaz ki böyle. Son kez söylüyorum...

Kalın sigarasını bir söndürüp bir yakarak bağırıp duruyordu.

İnsanların insanlara acı çektirmesini haklı gösterecek deliller ne denli eski, ne denli alışılmış, ne denli ustalıkla uydurulmuş olursa olsun, müdür bu odada gördüğü acının suçlularından birinin de kendisi olduğunu hissetmemiş olamazdı. Apaçık ortadaydı bu duyguya kapıldığı. Onun da acı çektiği belliydi.

Sonunda ayrılmaya başladılar görüşçülerle cezalılar: Bazıları iç kapıda, bazıları dış kapıda ayrılıyorlardı. Önce erkekler geçti –veremli, siyah sakallı–, arkasından, cezaevinde doğmuş çocukla Mariya Pavlovna. Görüşçüler de çıkmaya başladılar. Açık mavi gözlü ihtiyar ağır ağır yürüyerek çıktı. Nehlüdof da çıktı.

Konuşmayı pek seven genç adam merdivenleri Nehlüdof'un yanı sıra inerken, yarıda kalmış konuşmalarını sürdürüyormuş gibi,

– Evet, diyordu. İnsanın aklı almıyor... Neyse ki yüzbaşı çok iyi bir insan da göz yumuyor. Herkes bol bol konuşuyor, içini döküyor.

– Öteki cezaevlerinde böyle görüşmeler olmuyor mu yoksa?

– Ne gezer! Baş başa oturmayı bırakın, parmaklıklar arkasından konuşturuyorlar insanı.

Nehlüdof, Medintseviy'la –konuşkan genç adam tanıtmıştı kendini– konuşa konuşa merdiveni indiğinde, yorgun bir yüzle müdür geldi yanlarına.

– Maslova'yı görmek istiyorsanız yarın buyurunuz, dedi.

Nehlüdof'a karşı kibar davranmak istediği belliydi.

– Teşekkür ederim, dedi Nehlüdof.

Çabuk adımlarla dış kapıya yürüdü.

Menşov'un hiç günahı yokken çektiği acılar korkunçtu kuşkusuz. Ama asıl korkunç olan bedeninin çektiği acılar değil, ona ortada bir neden yokken acı çektiren insanların hainliğini görüp duymak zorunda olduğu şaşkınlık ile Tanrı'ya, iyiliğe inançsızlıktı. Bu

suçsuz yüzlerce insanı, sırf kâğıtta öyle yazmıyor diye acı çekmek zorunda bırakmak, ezmekti korkunç olan. Meslekleri kardeşlerine eziyet etmek olan, bunu yaparken de işlerinin iyi, yararlı olduğuna inanan bu akılsız gardiyanlardı korkunç olan. Ama ona en korkunç görünen müdürdü. Anneyi oğlundan, babayı kızından ayırmak zorunda olan, artık yaşlanmaya yüz tutmuş, sağlığı bozulmuş iyi yürekli müdür. Onun da çocukları vardı, o da babaydı...

Nehlüdof, cezaevine her gelişinde duyduğu mide bulantısını andıran duyguyu duydu gene. "Nedir bütün bunların nedeni?" diye her seferinde cevapsız kalan soruyu geçirdi içinden yine.

LVII

Devrisi gün avukata gitti Nehlüdof. Menşovların durumunu anlattı. Onların savunmasını üzerine almasını istedi. Avukat sonuna dek dinledi onu. Dava dosyasını inceleyeceğini, Nehlüdof'un anlattıkları doğruysa işin çok kolay olduğunu, onların savunmasını bir ücret istemeden üzerine alacağını söyledi. Nehlüdof ayrıca, bir yanlış anlama yüzünden cezaevinde tutulan yüz otuz kişiden söz etti. Bunu kimin yaptığını, suçlunun kim olduğunu sordu. Avukat, kesin yanıt verebilmek için bir an düşündü.

Kararlı,

– Suçlu mu kim? Hiç kimse! dedi. Savcıya sorun, suçlu validir diyecektir; valiye sorun, savcıya yükleyecektir suçu. Hiç kimsenin suçu yoktur.

– Şimdi Maslennikov'a gidip anlatacağım durumu.

Avukat gülümsedi.

– Boşuna zahmet edersiniz. Bu öyle bir... akrabanız, dostunuz falan değildir ya? İzninizle söyleyeyim, bu öyle bir odun kafalı, aynı zamanda kurnaz bir tilkidir ki...

Nehlüdof, Maslennikov'un avukat için söylediklerini anımsadı. Bir şey söylemeden vedalaşıp çıktı. Maslennikov'a gidiyordu.

İki şey dileyecekti ondan: Maslova'ya revirde görev verilmesini, bir de kimlik kâğıtları yok diye boşu boşuna cezaevinde tutulan yüz otuz kişiyi serbest bırakmasını. Saygı duymadığı bir

insandan bir şey dilemek onun için ne denli ağır olursa olsun, amacına başka bir yoldan varamayacağı için yapmak zorundaydı bunu.

Fayton Maslennikov'un evine yaklaştığında kapıda birkaç kupa arabasıyla yaylı gördü Nehlüdof. Maslennikov'un karısının konuk gününün o gün olduğunu anımsadı. Maslennikov bu toplantıya çağırmıştı onu.

Nehlüdof'un faytonu eve yaklaştığında bir kupa arabası tam merdivenin dibinde duruyordu. Şapkasında kokardı olan, pelerinli bir uşak giysisinin kuyruğunu kaldırmış bir bayanın –siyah, zarif ayakkabısı gözüküyordu– arabaya binmesine yardım ediyordu. Duran arabalar için de Korçaginlerin kapalı landosunu tanımıştı Nehlüdof. Ak saçlı, kırmızı yanaklı arabacı içtenlikle gülümseyerek saygıyla şapkasını çıkardı ona. Nehlüdof kapıcıya Mihail İvanoviç'in (Maslennikov) nerede olduğunu sormaya hazırlanıyordu ki halı döşeli merdivende onu gördü. Çok önemli –sahanlığa kadar değil, ta merdivenin dibine kadar geçirdiği– bir konuğu yolcu ediyordu. Bir subay olan bu çok önemli konuk merdivenlerden inerken kentte açılan yoksullarevi yararına düzenlenen eğlenceden söz ediyordu. Fransızca konuşuyor, bunun kadınlar için iyi bir uğraş olduğunu söylüyordu: "Gülüp eğleniyorlar, para da topluyorlar."

– *Qu'elles s'amusent et que le bon Dieu les bénisse!..*[25] O, merhaba Nehlüdof! Çoktandır görünmüyordunuz. Nerelerdeydiniz? *Allez présenter vos devoirs à Mademe.*[26] Korçaginler de burada. *Et Nadine Bukshevden, toutes les jolies femmes de la ville.*[27]

Altın sırmalı, yakışıklı uşağının tuttuğu paltosunu giymek için kolunu uzatırken söylemişti bunu.

Maslennikov'un elini sıkarken,

– *Au revoir, mon cher!*[28] dedi.

Maslennikov Nehlüdof'un koluna girip onu kalın bedeninden beklenmeyen bir çabuklukla yukarı götürürken heyecanlı heyecanlı,

---

25 (Fr.) Varsın eğlensinler, Tanrı günahlarını affetsin...

26 (Fr.) Gidin, sayın ev sahibesine saygılarınızı sunun.

27 (Fr.) Nadin Buksgevden de. Kentin bütün dilberleri.

28 (Fr.) Hoşça kalın, dostum!

– Hadi yukarı gidelim, diyordu. Geldiğine çok sevindim!

Önemli konuk ona ilgi gösterdiği için pek sevinçliydi Maslennikov. Bir zamanlar Çar ailesine yakın muhafız alayında subay olduğuna göre, bu aileden kimselere alışmış olması gerekirdi. Oysa onlardan ilgi gördüğünde, sahibi kulaklarının arkasını okşadığı, tüyleriyle oynadığı zaman sevimli bir köpeğin duyduğu coşkun sevinci duyardı. Köpekçik kuyruğunu kaldırır, ezilip büzülür, kulaklarını havaya diker, odanın içinde fır dönmeye başlar. Maslennikov da aynı şeyi yapmaya hazırdı o anda. Nehlüdof'un yüzündeki ciddi anlatımı fark etmiyor, ne dediğini dinlemeden ha bire konuk salonuna doğru çekeliyordu onu. Öylesine heyecanlıydı ki karşı koymak olmazdı ona. Nehlüdof da koymadı, onunla konuk salonuna yürüdü.

Koridordan geçerlerken Maslennikov,

– İş sonra, diyordu, ne istersen yapacağım.

Arkalarından gelen uşağa,

– Hanıma Prens Nehlüdof'un geldiğini bildirin, dedi.

Uşak hızlanarak geçti yanlarından.

– *Vous n'avez qu'à ordonner.*[29] Ama karımı görmelisin. Seni o gün yanına götürmedim diye az mı sitem etti bana.

Nehlüdof'la Maslennikov salona girdiklerinde uşak, Prens Nehlüdof'un geldiğini haber vermişti bile. Vali yardımcısının eşi Anna İgnatyevna kanepede çevresini almış konukların başları, şapkaları arasından neşeli bir gülümsemeyle selamladı Nehlüdof'u. Salonun öte ucundaki çay masasının çevresinde hanımlar oturuyorlardı. Asker, sivil erkekler ayakta duruyorlardı. Her yandan kadın, erkek sesleri duyuluyordu.

– *Enfin!*[30] Ne o, niçin hiç uğramıyorsunuz bize Allah aşkınıza? Gücendirdik mi sizi yoksa?

Anna İgnatyevna konuğunu, senli benli olduklarını gösteren bu sözlerle karşıladı, oysa yoktu böyle bir şey.

– Tanışıyor musunuz? Madam Belyavskaya, Mihail İvanoviç Çernov. Şuraya, yakına oturun lütfen.

– Missi, *venez donc à notre table. On vous apportera votre thé.*[31]

29 (Fr.) Sen söyle bana, yeter.

30 (Fr.) Nihayet!

31 (Fr.) Bizim masaya gelin. burada çay verecekler size...

Missi'yle konuşan subaya döndü.

– Siz de... –adını unutmuştu subayın anlaşılan– bu yana buyurun. Çay mı istiyorsunuz, prens?

Bir kadın sesi duyuldu:

– Dünyada razı olmam. Düpedüz sevmiyordu kadıncağız.

– Ama çörek severdi.

İpekler, altınlar, değerli taşlar içinde, kocaman şapkalı bir kadın gülerek karıştı söze:

– Hep böyle garip şakalar yaparsınız.

– Bu kâğıt helvası, *c'est excellent*,[32] hafif de. Biraz daha getirin.

– Yolculuk yakın mı?

– Evet, bugün son gün. Kalmaya gelmemiştik zaten.

– Ne hoş bir ilkbahar. Köy ne güzeldir şimdi kim bilir!

Missi yalan söylediğini, bunu Nehlüdof'un da anladığını sezinleyince daha da kızardı. Missi, ince beline yapışmış koyu çizgili giysisiyle, şapkasıyla pek hoştu. Nehlüdof'u görünce yüzü kıpkırmızı olmuştu.

– Gittiniz sanıyordum, dedi.

Nehlüdof,

– Gideceğim ama işler alıkoyuyor, diye karşılık verdi. Buraya da bir iş için geldim.

– Anneme uğrayın bir ara. Sizi görmeyi çok istiyor.

Nehlüdof, onun kızardığını fark etmemiş gibi, üzgün,

– Uğrayabileceğimi pek sanmıyorum, dedi.

Missi öfkeyle buruşturdu yüzünü. Omuz silkti. Elinden boş çay fincanını alan yakışıklı subaya döndü. Dönerken koltuğun kenarına çarptı subayın kılıcı, kendine güven dolu bir tavırla alıp öteki masaya götürdü Missi'yi.

– Yoksullarevi için sizin de bir bağışta bulunmanız gerekir.

– Bulunacağım elbette. Ama eğlence günü açıklayacağım ne kadar vereceğimi. Orada göstereceğim kendimi.

Biri zoraki gülümseyerek,

– Bakın hele! dedi.

Toplantı güzel geçiyordu. Anna İgnatyevna'nın keyfine diyecek yoktu.

32 (Fr.) Çok hoş.

Nehlüdof'a,

– Cezaevlerinde birtakım işlerle ilgilendiğinizi söyledi Mika, dedi. Mika'nın (şişman kocası Maslennikov'du bu) birtakım kusurları olabilir, ama ne denli iyi yürekli olduğunu bilirsiniz. Bütün bu zavallı cezalılar çocuklarıdır onun. Bu gözle bakar onlara. *Il est d'une bonté*...[33]

Kocasının –insanların kırbaçlanması için emirler veren kocasının– ne denli *bonté*[34] olduğunu anlatabilecek sözcük bulamadığı için sustu. O anda salona giren pembe kurdeleli, yüzü buruş buruş yaşlı kadına döndü gülümseyerek.

Gerektiğince konuştuktan sonra –gerektiğince anlamsız şeyler söylemeye de dikkat etmişti; böylece kibar davranmış oluyordu– Nehlüdof kalktı. Maslennikov'un yanına gitti.

– Biraz dinleyebilir misin beni?

– Ah, evet! Söyle bakalım. Şuraya geçelim.

Küçük bir odaya girip pencerenin önüne oturdular.

LVIII

– Hadi, *je suis à vous.*[35] Sigara ister misin? Dur ama, pisletmeyelim buraları. (Bir kül tablası getirdi.) Evet?

– İki isteğim var senden.

– Ya...

Maslennikov'un yüzü bulutlandı. Sahibince kulağının arkası okşanan küçük köpeğin duyduğu o coşkunluğun izleri bir anda yitip gitmişti. Konuk salonundan sesler geliyordu. *"Jamais, jamais je ne croirai!"*[36] diyordu bir kadın. Öte uçta bir erkek sık sık *"la comtesse Voronzoff, Victor Apraksine"*[37] adlarını kullanarak bir şeyler anlatıyordu. Maslennikov hem salonu hem Nehlüdof'u dinliyordu.

– Gene aynı kadın için geldim, dedi Nehlüdof.

---

33 (Fr.) Çok iyi yüreklidir...

34 (Fr.) İyi yürekli.

35 Emrindeyim.

36 İnanamam, dünyada inanamam..

37 (Fr.) Contes Vorontsova ve Viktor Apraksin.

– Evet, hani şu suçsuzken cezaya çarptırılan. Biliyorum, biliyorum.

– Onu revire hastabakıcı almanı isteyecektim. Yapılabilirmiş bu, öyle söylediler.

Maslennikov dudaklarını büzüp bir an düşündü.

– Olur elbette, olur. Durumu bildiririm sana.

– Lütfen, dedi Nehlüdof.

Salonda herkes kahkahalarla gülmeye başlamıştı. Maslennikov gülümseyerek,

– Viktor'dur gene, dedi. Coştuğu zaman çok nükteci oluyor.

Nehlüdof,

– Bir şey daha var, diye ekledi. Sırf nüfus cüzdanlarının vizesi geçti diye yatan yüz otuz kişi var şu anda cezaevinde. İki aydır boşuna tutuyorlar onları orada.

Niçin tutuklandıklarını da anlattı.

Maslennikov,

– Nereden biliyorsun? dedi.

Yüzünü bir huzursuzluk, can sıkıntısı kapladı.

– Göreceğim tutuklunun yanına gidiyordum, koridorda önümü kestiler, yalvardılar...

– Hangi tutuklunun yanına gidiyordun?

– Hiç suçu yokken yakalanıp cezaevine atılmış bir köylünün. Avukat tuttum ona. Ama önemli olan bu değil şimdi. Söyler misin, bir suçu olmayan bu insanların cezaevinde tutulmalarının tek nedeni, nüfus cüzdanlarının vize zamanının geçmiş olması, bir de...

Maslennikov canı sıkkın, kesti Nehlüdof'un sözünü:

– Savcının görevidir bu. Görüyor musun "çabuk sonuç alan, adil" dediğiniz mahkemeleri? Savcı yardımcısının görevi cezaevlerine gidip oradakilerin haklı olarak mı yoksa haksız yere mi içeri atıldıklarını öğrenmektir. Oysa umurlarında mı adamların, briç oynamaktan başka bir şey yaptıkları yok.

Nehlüdof, valinin suçu savcıya yükleyeceği üzerine avukatın söylediklerini anımsayıp yüzünü buruşturdu.

– Elinden bir şey gelmez mi yani bu durumda? dedi.

– Gelmesine gelir elbette. Hemen düzelteceğim bu yanlışlığı.

Salondan bir kadın sesi duyuldu:

– Bu daha da kötü olacaktır onun için. *C'est un souffre-douleur.*[38]

Kadının bunu pek umursamadığı söyleyişinden belliydi.

Öte köşede bir erkekle bir kadın gülüşüyorlardı.

Erkek,

– Öyleyse ben de bunu alırım, diyordu.

Anlaşılan bir şeyi vermiyordu ona kadın.

– Hayır, hayır, olmaz, diyordu.

Maslennikov firuze yüzüklü beyaz eliyle sigarasını küllüğe bastırarak söndürürken,

– Gerekeni yapacağım, dedi. Hadi şimdi kadınların yanına gidelim.

Nehlüdof, salona geçerlerken tam kapıda durdu.

– Bir şey daha var. Dün cezaevinde adam kırbaçlandığını söylediler bana. Doğru mudur bu?

Maslennikov kızardı.

– A, bunu da mı duydun? dedi. Evet, *mon cher*, seni bırakmamalı artık oraya. Her şeyle ilgileniyorsun. Yürü bakalım, Annette bizi çağırıyor.

Nehlüdof'un koluna girip salona soktu onu. Önemli kişinin gösterdiği ilgiden sonra heyecan kaplamıştı yüzünü gene. Ama şimdi sevinç değil, endişe vardı bu heyecanda.

Nehlüdof birden kolunu çekti. Kimseye selam vermeden, hiç kimseyle konuşmadan çıktı salondan. Koridoru geçti, antrede yanına koşan uşaklara bakmadan sokağa çıktı.

Annette kocasına,

– Neyi var? diye sordu. Ne yaptın ona?

Biri,

– Bu, *à la française*,[39] dedi.

– *A la française* değil, *à la zoulou.*[40]

– Her zaman böyledir o zaten.

Biri kalktı, başka biri yaklaştı gruba. Konuşma başladı gene. Nehlüdof olayı, *jour fixé*[41] üzerine konuşmak fırsatı vermişti onlara.

---

38 (Fr.) Çok ıstırap çekmiş bir kadındır.

39 (Fr.) Fransız davranışıdır.

40 (Fr.) Zulu davranışı.

41 (Fr.) Kararlaştırılan gün.

Maslennikov'u görmeye gittiğinin devrisi günü, vali yardımcısından başlıklı güzel bir kâğıda özenilerek yazılmış bir mektup aldı Nehlüdof. Maslennikov Maslova'nın revire alınmasını doktora yazdığını, bu isteğinin yüzde yüz yerine getirileceğini yazıyordu. Mektubun altına şöyle eklenmişti: "Seni seven eski arkadaşın." Ayrıca "Maslennikov" adının altı da özenilerek çizilmişti.

Nehlüdof tutamadı kendini,

– Aptal! diye söylendi.

Bu "arkadaşın" sözcüğüydü canını sıkan. Maslennikov'un alçak gönüllülük göstermek; yani bayağı, iğrenç, yüz kızartıcı bir görevi olmasına karşın kendini pek önemli bir kişi sandığını, onu arkadaşlığa kabul etmekle bu büyüklüğünden gururlanmadığını göstermek istediğini anlamıştı.

LIX

Çok yaygın yanlış bir inanç vardır. Her insanın belirli özellikleri olduğu söylenir. Sözgelimi, biri için iyidir, kötü huyludur, zekidir, aptaldır, çalışkandır, tembeldir vb. denir. Oysa hiç de böyle değildir. Bir insanın çoğunlukla iyi, çoğunlukla akıllı, çoğunlukla çalışkan olduğunu ya da bunun tersini söyleyebiliriz. Ama bir insan için iyidir ya da akıllıdır, bir başkası için de kötüdür ya da aptaldır dersek yanlış olur. Gelgelelim hep böyle ayırırız insanları. Çok yanlış bir davranıştır bu aslında. İnsanlar nehirlere benzerler: Hepsinden aynı su akar, ama her nehir kâh daralır hızlı akar kâh genişler durgun akar, kâh tertemizdir kâh bulanık, kâh soğuktur kâh ılık. İnsanlar da öyledirler. Her insanda kişioğlunun genel özelliklerinin özü vardır. Bazen bunlar, bazen ötekiler çıkar üste. İyi ya da kötü olur. Bazı insanlarda bu değişiklikler pek belirgindir, kesindir. Nehlüdof da bunlardandı. Bedensel nedenleri de ruhsal nedenleri de vardı bu değişikliklerin. Şimdi de böyle bir değişiklik olmuştu onda.

Mahkemede Katyuşa'yla karşılaşmasından sonra, onunla cezaevinde ilk görüşmesinden sonra düşüncelerinin değişmesinden duyduğu o sevinç, o gurur duygusu bütünüyle kaybolmuştu şim-

di. Son görüşmeden sonra korkuya, hatta Maslova'dan tiksinme duygusuna bırakmıştı yerini. Onu bırakmamaya, Maslova isterse onunla evlenmeye kararlıydı hâlâ. Gelgelelim acı veriyordu ona bu. Ağır da geliyordu.

Maslennikov'u gördüğünün devrisi günü Maslova'yı görmek için cezaevine gitti gene.

Müdür görüşmelerine izin verdi. Ama kendi odasında ya da avukat odasında değil, kadınlar bölümünün görüş yerinde. İyi yürekli bir insan olmasına karşın eskisinden daha soğuk davranıyordu Nehlüdof'a şimdi nedense. Besbelli Maslennikov o konuşmalarından sonra bu ziyaretçiye çok dikkat etmesi için uyarmıştı onu.

– Görüşebilirsiniz, dedi. Yalnız, önce de söylediğim gibi, para konusunda... Sayın valinin yazdıkları gibi, onun revire alınması işine gelince, yapacağız bunu, doktor da razı. Ama o istemiyor. "O kel kafalı kocakarılara hizmet etmemdi tek eksiğim," diyor. Böyledir bunlar, prens.

Nehlüdof bir şey söylemedi. Onu Maslova'yla görüştürmesini istedi. Müdür gardiyanı yolladı. Nehlüdof kadınlar bölümünün boş ziyaretçi odasına müdürün arkasında girdi.

Maslova oradaydı. Parmaklığın bu yanına geçti. Durgun, ürkekti.

Nehlüdof'a iyice yaklaşıp yüzüne bakmadan, alçak sesle,

– Bağışlayın beni, Dmitri İvanoviç, dedi, önceki gün kötü şeyler söyledim size.

Nehlüdof,

– Bağışlayacak biri varsa o da sizsiniz... diye başladı.

Maslova kesti sözünü:

– Neyse, gene de bırakın beni siz.

Başını kaldırıp Nehlüdof'un yüzüne baktı. Şimdi korkunç bir biçimde yana kayan bu gözlerde gene inatçı, öfke dolu bir anlatım gördü Nehlüdof.

– Niçin bırakacakmışım sizi?

– İşte.

– Neden ama?

Maslova başını kaldırıp gene aynı öfkeyle baktı Nehlüdof'a.

– Ne bileyim, bırakın işte, dedi. Sahi söylüyorum, bırakın beni.

Yapamıyorum. Hiç gelip görmeyin beni bir daha, ilgilenmeyin benimle. –Dudakları titriyordu. Bir an sustu.– Sahi söylüyorum. Asayım kendimi olsun bitsin. Böylesi daha iyi.

Nehlüdof Maslova'nın bu sözlerinde ona karşı bir nefretin, bağışlanmamış bir kötülüğün, aynı zamanda başka, iyi, önemli bir şeyin olduğunu sezinlemişti. Maslova'nın sakinken de önceki gün söylediğini yinelemesi Nehlüdof'un içindeki kuşkuları bir anda yok etmiş, onu heyecanlı, duygulu, kararlı Nehlüdof yapmıştı gene.

Son derece ciddi,

– Katyuşa, dedi, önceki gün söylediğimi gene söylüyorum. Benimle evlenmeni istiyorum. Razı olmazsan, buna razı olmadığın sürece, önceden de söylediğim gibi, seni nereye götürürlerse geleceğim peşinden.

Maslova,

– Sizin bileceğiniz iş bu, dedi. Artık konuşmayacağım bu konuda.

Dudakları titremeye başladı gene. Nehlüdof da –kendinde konuşacak gücü bulamadığı için– susuyordu.

Sonunda toparladı kendini,

– Şimdi köye gidiyorum, oradan Petersburg'a geçeceğim, dedi. İşiniz, işimiz için elimden geleni yapacağım. Umarım bağışlanırsınız.

– Bağışlamazlarsa da bir şeyi değiştirmez. Benim için asıl önemli olan...

Onun gözyaşlarını tutabilmek için kendini nasıl zorladığının farkındaydı Nehlüdof. Heyecanını gizlemek için birden sordu Maslova:

– Şey, Menşov'u gördünüz mü? Gerçekten suçları yok muymuş?

– Gördüm. Galiba suçsuzlar.

– Çok iyidir zavallı kadın.

Nehlüdof Menşov'tan öğrendiklerini anlattı. Bir isteğinin, eksiğinin olup olmadığını sordu. Maslova,

– Hayır, dedi.

Gene bir süre sustular. Maslova şehla gözlerini Nehlüdof'un yüzüne kaldırıp birden,

– Revir işine gelince, dedi, siz istiyorsanız giderim. Bir daha içki de içmeyeceğim...

Nehlüdof, bir şey söylemeden baktı. Gözlerinin içi gülüyordu Maslova'nın.

– Çok güzel, diyebildi ancak.

Vedalaşıp çıktı.

"Evet, evet, bambaşka bir insan bu," diye düşünüyordu Nehlüdof. Tüm kuşkuları yok olmuştu. O güne dek hiç tatmadığı yepyeni bir duygu doldurmuştu içini. Aşkın büyüklüğüne, yenilmezliğine inanıyordu artık.

Maslova bu görüşmeden sonra pis kokan koğuşuna dönünce önlüğünü çıkarıp ranzasına çöktü. Koğuşta üç kadın kalmıştı: Vladimirli, küçük çocuğu olan, veremli kadın, Menşova, bir de iki çocukla demiryolu bekçisi kadın. Köy papazının kızını hasta olduğu için bir gün önce revire yatırmışlardı. Öteki kadınlar çamaşırdaydılar.

Yaşlı kadın ranzasında yatmış uyuyordu. Çocuklar koridorda oynuyorlardı. Vladimirli kadın kucağında bebeğiyle, demiryolu bekçisi de elinde işiyle –çabuk parmaklarıyla örmeyi sürdürerek– Maslova'nın yanına geldiler.

– Görüştünüz mü? diye sordular.

Maslova susuyordu. Yüksek ranzasında oturmuş, yere değmeyen ayaklarını sallıyordu.

Demiryolu bekçisi kadın parmaklarını çabuk çabuk oynatarak,

– Neye üzülüyorsun? dedi. Üzülme. Ah, Katyuşa! Hadi!

Maslova susuyordu.

Vladimirli kadın,

– Bizimkiler çamaşır yıkamaya gittiler, dedi. Bugün çok bağış gelmiş. Öyle diyorlar.

Demiryolu bekçisi kapıya doğru seslendi:

– Finaşka! Nereye gittin be yaramaz?

Bir şişi çıkarıp elindeki yumakla ördüğü çoraba batırdı. Koridora çıktı.

Tam bu anda koridorda ayak sesleri duyuldu. Kadınlar yüksek sesle konuşuyorlardı. Biraz sonra koğuş sakinleri çıplak ayaklarına giydikleri takunyalarıyla geldiler. Her birinin elinde bir ya da iki francala vardı.

Fedosya hemen Maslova'nın yanına sokuldu. Yüzüne sevgi dolu, mavi gözleriyle bakarak,

– Ne oldu, kötü haber mi yoksa? dedi.

Francalaları rafa koyarken,

– Çay içeriz bunlarla, diye ekledi.

Korableva,

– Evlenmekten vaz mı geçti yoksa? dedi.

– Hayır, vazgeçmedi, ama ben istemiyorum. Ona da söyledim bunu.

Korableva kalın sesiyle,

– Aptala bak! dedi.

Fedosya:

– Bir çatı altında yaşamayacak olduktan sonra ben de olsam istemem evlenmeyi.

Demiryolu bekçisi kadın,

– Senin kocan geliyor ya seninle, dedi.

– Biz resmen evliyiz, diye karşılık verdi Fedosya. Birlikte yaşamayacaklarsa ne diye evlensinler yani?

– Ne diye evlensinlermiş? Amma da kafasızsın be! Evlenirlerse adam paraya, altına boğar onu.

Maslova,

– "Nereye yollarlarsa yollasınlar, peşinden geleceğim," diyor, dedi. İster gelir ister gelmez. Yalvaracak değilim ya. Şimdi Petersburg'a gidiyor. Bağışlanmam için uğraşacak. Bütün bakanlar akrabasıdır. Gene de yalvarmam.

Korableva torbasını karıştırırken birden,

– Öyle ya! dedi. (O anda aklında başka bir şeyin olduğu belliydi.) İçki içecek miyiz?

– Siz için, dedi Maslova, ben içmeyeceğim.

İkinci Bölüm

I

Dava dosyası iki hafta sonra incelenebilirdi yargıtayda. Nehlüdof da o sıralar Petersburg'da olmak niyetindeydi. Yargıtay kararı bozmazsa, dilekçeyi yazan avukatın salık verdiği gibi, çara başvuracaktı. Yargıtayın kararı bozmaması durumunda –ki avukata göre hazır olmak gerekirmiş buna; dilekçede gösterilen nedenler çok zayıfmış çünkü– Maslova'nın da bulunduğu kürek cezalıları kafilesi haziranın ilk günlerinde yola çıkabileceğinden, Maslova'nın peşinden Sibirya'ya gidebilmesi için köylerini dolaşıp işlerini yoluna koyması gerekiyordu.

Nehlüdof önce, ona en çok geliri sağlayan Kuzminsk'e gitti. Toprağı verimli, büyük bir köydü burası. En yakın köyüydü hem. Çocukluğunda da delikanlılık çağında da kalmıştı orada. Büyüdükten sonra iki kez gitmişti oraya. Bir kez de annesinin isteği üzerine Alman yöneticiyi götürmüştü. Birlikte denetlemişlerdi köyü. Buradaki mülkün durumunu, köylülerin yönetime, yani mal sahibine karşı tutumunu biliyordu aslında, annesini kırmamak için denetlemeye razı olmuştu. Köylülerin mal sahibine karşı tutumu şöyleydi: Köylüler –kibar bir deyimle– bütünüyle bağlıydılar mal sahibine; –açık söylemek gerekirse– kölesiydiler. 1861 yılında kal-

dırılan gözle görülür bir kölelik, belirli kişilerin mal sahibine köleliği değildi bu. Topraksız ya da az topraklı köylülerin büyük toprak sahiplerine olan köleliğiydi. Nehlüdof biliyordu bunu. Bilmemesi olanaksızdı zaten. Çünkü sözü geçen köleliğin üzerine kurulmuştu bu mülk. Bu kuruluşa o da yardım etmişti. Üstelik, bunun haksızlık, insan yaradılışına aykırı bir şey olduğunu da biliyordu. Hem daha üniversitedeyken Henry George'un öğretisini benimsediği, bu öğretiye bağlı olarak babasının malını –günümüzde toprak sahibi olmanın, bundan elli yıl önce toprağa bağlı köle sahibi olmakla aynı olduğu inancıyla– köylülere dağıttığı zamandan beri biliyordu. Yılda yirmi bin ruble harcamaya alıştığı askerlikten sonraysa bu öğreti onun yaşaması için gerekli bir kaynak olmaktan çıktığı gibi, unutulmuştu da. Toprakla ilişkisi üzerine sorular sormuyordu kendine artık. Annesinin ona verdiği paranın nereden geldiğini düşünmüyordu. Unutmaya çalışıyordu bütün bunları. Ama annesinin ölümü, miras, malı mülküyle, yani toprağıyla ilgilenmesinin gerekmesi gene anımsatmıştı ona toprakla ilişkisini. Bir ay öncesine dek kurulu düzeni değiştirecek gücünün olmadığını, mülkü onun yönetmediğini söyleyebilirdi Nehlüdof. Böylece, sahibi olduğu topraktan uzakta, onun getirdiği geliri alıp yerken az ya da çok huzur içinde olabilirdi. Oysa şimdi, Sibirya'ya gideceği, orada bin bir güçlükle karşılaşacağı –bütün bunlar için para çok gerekliydi ona– için eski düzeni sürdüremeyeceğine, düşüncelerine ters birtakım değişiklikler yapmak zorunda olduğuna karar vermişti. Toprağı kendi işlemeyecek, onu ucuz fiyatla köylülere satıp toprak sahibine köle olmaktan kurtulma olanağını verecekti onlara. Nehlüdof, toprak sahiplerinin durumuyla köle sahibi eski beylerin durumunu karşılaştırırken günümüzün toprak sahiplerinin, toprağı işlettirmektense onu köylülere satmasının, köle sahiplerinin köylüleri, kölelikten vergi veren köylü durumuna geçirmeleriyle aynı olduğunu düşünmüştü birçok kez. Sorunun çözümü demek değildi bu. Ama çözüme doğru atılmış bir adımdı: Kaba bir zorlama biçiminden, daha az kaba bir biçime geçişti. Böyle yapmaya karar vermişti.

Kuzminsk'e öğle üzeri geldi. Artık hiçbir şeyi önemsemediği, sade bir yaşama yöneldiği için telgraf falan çekmemiş, tren istasyo-

nundan kiralık bir yaylıya binmişti. Arabacı cana yakın bir gençti. Kalın keten bezinden pardösüsünün kuşağını sımsıkı bağlamıştı. Arabacı yerinde şöyle yan oturuyor, beyle konuşuyordu. Onlar çene çalarlarken –biri beyaz, topal, öteki sıska, susuzluktan ağzı kurumuş– atlar da aheste yürüyorlardı.

Arabacı –müşterisinin köyün sahibi olduğundan habersiz– Kuzminsk'in yöneticisinden söz ediyordu. Nehlüdof, mahsus kim olduğunu söylemeden dinliyordu onu.

– Anasının gözü bir Alman. Bir troykası var ki görmeye değer! Hanımını da yanına alıp öyle dolaşıyor. Kışın konakta bir yılbaşı eğlencesi düzenledi... Ben de adam taşıdım. Elektrikle aydınlattı bütün konağı. Kentlerde bile göremezsiniz böylesini! Su gibi para harcadı. Karışanı edeni yok ki adamın, istediğini yapıyor. İyi bir de çiftlik almış kendine sözde. Öyle diyorlar.

Kentte bulunmuş, romanlar okumuş bir gençti arabacı. Yerinde yan oturmuş, uzun kırbacını bir ucundan, bir ortasından tutarak anlatıyordu. Bilgisini, görgüsünü göstermek istediği belliydi.

Nehlüdof Alman'ın ne yaptığını, ne ettiğini hiç umursamadığını sanırdı. Ama arabacının anlattıkları hoşuna gitmemişti. Çok güzel bir gündü. Ara sıra güneşin önünü kapayan koyu bulutlara bakıyordu. Üstlerinde çayır kuşlarının uçuştuğu yemyeşil tarlaları sürüyorlardı köylüler harıl harıl. Taptaze bir yeşilliğin örttüğü ormanlara; atların, koyun sürülerinin kümelendiği çayırlara dalınca Nehlüdof'un içindeki kötü duygu silinivermişti. Arabacının Kuzminsk yöneticisi Alman üzerine bazı şeyler anlattığını anımsıyordu hayal meyal.

Kuzminsk'e gelip işlerle ilgilenmeye başlayınca her şeyi unuttu.

Defterleri inceledikten, köylülerin az toprak sahibi olmasının, bey toprağıyla çevrili bulunmalarının yararlarını büyük bir açıkyüreklilikle anlatan kâhyayı dinledikten sonra Nehlüdof'un, toprağını köylülere dağıtma niyeti daha da güçlenmişti. Defterlerin incelenmesinden, kâhyayla konuşmalarından, ekilir toprağın üçte ikisinin eskiden olduğu gibi şimdi de en iyi araçlarla donatılmış kendi işçilerince işlendiğini, geri kalan üçte birininse hektar başına beş rubleye kiralanmış köylülerce işlendiğini öğrenmişti. Bu şu demekti: Bir köylü beş ruble kazanabilmek için bir hektar yeri üç kez süre-

cekti. Çalısını çırpısını, taşını temizleyecekti, ekecekti. Sonra biçecek, demet yapıp ambara taşıyacaktı. Oysa serbest bir işçi en azından on ruble alırdı bu emeğine karşılık. Köylüler bey malından aldıkları her şeyi çalışarak ödüyorlardı. Hem son derece pahalı hesap ediliyordu bunlar. Otlaklar için, odun için, yaprak için çalışıyorlardı. Hepsi de borçluydu beye. Böylece, köylülere kiralanan yerler, yüzde beşten verilse getirebileceğinin iki katı gelir sağlıyordu.

Nehlüdof eskiden de biliyordu bunu. Ama şimdi yeni farkına varıyordu sanki. Onun da onun durumunda olanların da bu ilişkilerin bozukluğunu görememelerine şaşıyordu. Köylülere toprak kiralamakla ne denli zarara uğranıldığını, köylülerin toprağı yozlaştırdığını kanıtlamak için yöneticinin öne sürdüğü deliller Nehlüdof'un, büyük bir gelirden kendini yoksun bırakarak toprağını köylülere dağıtmakla iyi ettiği inancını pekiştirmişti yalnızca. Hemen, bir dahaki gelişine bırakmadan, sonuçlandıracaktı bu işi. Kararını vermişti. Ekini toplayıp satmak, eşyalarla gereksiz yapıları elden çıkarmak işini yöneticiye bırakacaktı. Yöneticiye, ertesi gün Kuzminsk sınırları içindeki üç köyün köylülerini toplamasını söyledi. Verdiği kararı bildirecekti onlara. Satacağı toprağın fiyatı üzerinde bir anlaşmaya varacaktı.

Yöneticinin öne sürdüğü delillere karşı gösterdiği kararlılığın, köylüler için özveride bulunmaya hazır olmasının verdiği hoş duyguyla, iç huzuruyla dışarı çıktı. Yöneticinin evinin karşısına o yıl yapılmış çiçekliği, çevresine hindibalar ekili *lawn-tennis'i* dolaşırken yapacaklarını düşünüyordu. Eskiden sigara içmek için gittiği; üç yıl önce, onlara konuk gelen güzel Kirimova'nın onunla oynaştığı, iki yanında ıhlamur ağaçları olan yola saptı. Yarın köylülere söyleyeceklerini ana çizgileriyle hazırladıktan sonra yöneticinin yanına gitti. Çay içerken bütün bu işleri nasıl yapacaklarını bir kez de onunla konuştuktan sonra kalktı, konakta onun için hazırlanan konuk odasına gitti. Her şeyin nasıl yapılacağını kararlaştırdığı için rahattı artık.

Duvarlarında Venedik tabloları ile iki penceresi arasında büyük bir ayna asılı bu küçük, tertemiz odaya yaylı, temiz bir karyola hazırlamışlardı. Küçük bir masanın üzerine bir sürahi su, kibrit, kandili söndürmek için kepçe koymuşlardı. Pencerenin önündeki bü-

yük masanın üzerinde kapağı açık valizi duruyordu. Tuvalet çantasıyla yanına aldığı kitaplar gözüküyordu içinde. Kişiyi suç işlemeye iten nedenleri inceleyen biri Rusça, biri Almanca, biri İngilizce üç kitaptı bunlar. Köyleri dolaşırken boş zamanlarında okumak niyetindeydi onları. Ama zamanı yoktu şimdi. Yarın erken kalkıp köylülerle yapacağı görüşmeye hazırlanmak için erken yatması gerekiyordu.

Odanın bir köşesinde oymalı, çok eski maun bir koltuk vardı. Annesinin odasından anımsadığı bu koltuğun görünümü Nehlüdof'un içini hiç beklenmedik bir duyguyla doldurdu. Dağılacak bu eve, bomboş kalacak bahçeye, köylülerin baltayla girişecekleri koruluklara acımıştı birden. Onca emekle bu duruma getirilmiş –başkalarının da olsa çok emek verildiğini biliyordu Nehlüdof bütün bunlara– ahırlar, tavlalar, ambarlar, makineler, atlar, sığırlar için üzülmeye başlamıştı birden. Bütün bunlardan kolayca vazgeçebileceğini sanıyordu oysa şimdi, yalnızca bunlara değil, toprağa da gelecekte ona öylesine gerekli olabilecek gelirinin yarısına da acıyordu. Bir düşünce hemen koştu yardımına. Yaptığının akılsızlık olduğu, toprağını köylülere dağıtmaması gerektiği düşüncesiydi bu.

"Toprağın olmamalı," diyordu bir ses. "Toprağın olmayınca bu eve, bunca hayvana nasıl bakarsın? Hem yakında Sibirya'ya gideceksin. Evin ne gereği var sana?" Başka bir ses de şöyle diyordu: "Öyle olmasına öyle ama ömrünün sonuna dek Sibirya'da kalacak değilsin ya. Evlensen çocukların olabilir. Bu malı aldığın gibi çocuklarına bırakmalısın. Toprağa karşı bir görevin vardır. Satmak, darmadağın etmek çok kolay, ilerletmekse çok güçtür. Önce külahı önüne koyup düşünmek, ne yapacağına karar vermek zorundasın. Bu vereceğin karar uyarınca ne yapacaksan yaparsın sonra malını. Verdiğini sandığın karar sağlam mıdır acaba? Sonra, içten misin, yoksa gösteriş olsun diye, insanlara karşı övünmek için mi yapıyorsun bunu?" Nehlüdof kendi kendine bu soruları soruyor, bu kararı vermesinde, herkesin ondan söz edeceği düşüncesinin de etkisi olduğunu elinde olmadan itiraf ediyordu kendi kendine. Düşündükçe daha çok soru çıkıyordu karşısına. Sorular daha bir çetinleşiyorlardı. Bu düşüncelerden kurtulmak için yatağa girdi. Şim-

di aklını karıştıran bu soruları yarın salim kafayla düşünebilmek için uyumak istiyordu. Ama uzun süre uyuyamadı. Açık pencereden temiz havayla, ay ışığıyla birlikte kurbağa bağırtıları, uzakta, parkta öten bülbül sesleri –biri pencerenin dibindeki çiçek açmış leylakta oturuyordu– doluyordu odaya. Kurbağaları, bülbülleri dinlerken cezaevi müdürünün kızının müziğini anımsadı. Müdürü anımsayınca Maslova'yı, "Bırakın bu işi," derken dudaklarının nasıl titrediğini anımsadı. Sonra Alman yönetici karıştı kurbağa seslerine. Onu düşünmesi gerekiyordu. Ama giderek silikleşti yöneticinin hayali Maslova oldu sonunda. Nehlüdof'a sitem etmeye başladı: "Ben kürek mahkûmuyum, sizse bir prens." Nehlüdof ayılıp "Hayır, dayanacağım," diye geçirdi içinden. "Bu yaptığım iyi midir kötü mü? Bilmiyorum. Vız gelir zaten. Boş ver. Uyumak en iyisi şimdi." Yönetici ile Maslova'nın gibi o da uykuya daldı ve her şey sona erdi.

II

Devrisi sabah saat dokuzda uyandı Nehlüdof. Beye hizmetle görevlendirilmiş genç uşak onun kıpırdandığını duyunca potinleriyle –hiç böylesine parlamamıştı bu potinler– buz gibi, tertemiz kaynak suyu getirdi ona. Köylülerin yavaş yavaş toplandığını söyledi. Nehlüdof durumu kavramaya çalışarak indi karyoladan. Toprağını köylülere verecek, malını mülkünü darmadağın edecek diye dün duyduğu acıma içinde en küçük bir iz bırakmadan kaybolmuştu. Şimdi kendi kendine şaşıyordu bunu düşünürken. Yapmak niyetinde olduğu şey sevinç veriyordu ona. Göğsünü gururla kabartıyordu. Odasının penceresinden hindibalarla çevrili *lawn-tennis* alanı görünüyordu. Yöneticinin buyruğuyla köylüler orada toplanıyorlardı. Kurbağalar boşuna bağırmışlardı bütün gece. Hava pusluydu. Sabahtan beri ince bir yağmur çiseliyordu. Yapraklar, dallar, otlar ıslak ıslaktı.

Açık pencereden odaya yeşillik kokusundan başka, ıslak toprak kokusu da doluyordu şimdi. Nehlüdof, giyinirken birkaç kez pencereden uzanıp aşağıda küçük alana toplanmakta olan köylülere bakmıştı. Birbiri ardından geliyorlar, şapkalarını, kasketlerini çı-

kararak selamlaşıyorlar, gruba katılıp bastonlarına dayanıyorlardı. Sağlam yapılı, güçlü kuvvetli bir genç olan yönetici Nehlüdof'un odasına geldi. Yeşil yakası kalkık, kısa ceketinin düğmeleri kocaman kocamandı. Nehlüdof'a köylülerin toplandıklarını, ama bekleyebileceklerini; önce çayını ya da kahvesini içmesini, her ikisinin de hazır olduğunu söyledi.

– İstemez, dedi Nehlüdof, gidelim.

Köylülerle konuşacağı için korkuyor, utanıyordu şimdi. Böyle olacağını hiç mi hiç düşünmemişti.

Köylülerin, gerçekleşebileceğini hayal bile edemedikleri bir isteklerini yerine getirmeye, onlara az bir para karşılığında toprak kiralamaya gidiyordu. Yani iyilik yapacaktı onlara. Ama nedense utanıyordu gene de. Şapkalarını çıkararak onu selamlayan köylülerin yanına gelince –kimi sarışın, kimi kıvırcık saçlı, kimi saçsız, kimi ak saçlı başlar çıkmıştı ortaya– Nehlüdof öylesine şaşkın bir durumdaydı ki uzun süre bir şey söyleyemedi. Yağmur çiselemeyi sürdürüyordu. Saçlarda, sakallarda, köylülerin paltolarının tüyleri üzerinde küçük damlacıklar birikiyordu. Köylüler beyin yüzüne bakarak onlara ne söyleyeceğini bekliyorlardı. Ama Nehlüdof öylesine şaşkın, öylesine heyecanlıydı ki konuşamıyordu. Bu sıkıntılı sessizliği, Rus köylüsünü iyi tanıdığını sanan, Rusçayı da çok iyi, düzgün konuşan Alman yönetici, kendine güven dolu, sakin bir sesle bozdu. Nehlüdof'unki gibi bu sağlıklı, gürbüz adamın dış görünüşü de sıska, yüzleri buruş buruş, paltolarının altından sivri kürek kemikleri belli olan köylülerin dış görünüşüyle taban tabana zıttı.

Yönetici,

– Prens iyilik etmek, toprak vermek istiyor size, diye başladı. Ama değmezsiniz siz buna.

Koyu kahverengi saçlı, konuşkan bir köylü,

– Nasıl değmeyiz Vasili Karlıç? dedi. Ne kadar çalıştık sana, biliyorsun... Toprağı bol olsun, hanımımızı çok severdik. Huzur içinde yatsın... Genç prense de, bizleri unutmadığı, düşündüğü için minnettarız.

Nehlüdof,

– Sizleri buraya, isterseniz bütün arazimi size vermek niyetinde olduğum için çağırdım, diye mırıldandı.

Köylüler kulaklarına inanamıyormuş ya da söyleneni anlamıyormuş gibi susuyorlardı.

Pardösülü, orta yaşlı bir köylü,

– Nasıl vereceksiniz yani? dedi.

– Az bir para karşılığında, kirayla.

– Güzel bir şey, dedi bir ihtiyar.

Bir başkası,

– Yeter ki ödeyebileceğimiz bir para olsun, diye ekledi.

– Toprak bu, niçin istemeyelim!

– Bizim işimiz bu zaten. Ekmeğimizi topraktan çıkarıyoruz!

Sağdan soldan sesler yükseldi:

– Sizin için böylesi daha iyi zaten. Alacağınız parayı bilirsiniz. Gerisine karışmazsınız. Sıkıntıdan kurtulmuş olursunuz!

Alman,

– Sıkıntı sizin yüzünüzden oluyor, dedi. Doğru dürüst çalışsanız, aksilik yapmasanız...

Sivri burunlu bir ihtiyar atıldı:

– Olmaz Vasili Karlıç, olmaz! Atını ekine niye saldın, diyorsun; salan kim?.. Sabahtan akşama orak sallıyorum, evde uyuduğum geceler parmakla sayılacak kadar az. Atı gördüğüm mü var ki! Başımın etini yiyorsun...

– Bir yolunu bulsaydınız.

Saçı sakalına karışmış uzun boylu, gençten bir köylü itiraz etti:

– Bir yolunu bulsaydınız demek kolay, nasıl bulacaktık yolunu?

– Kaç kez söyledim çit çevirin diye.

Ufak tefek bir köylü çıktı öne:

– Odun ver de çevirelim. Geçen yaz çevirmek istedim de üç ay hapsettin beni. Bitlere yedirdin. Çevirmeye kalkışınca da öyle oluyor işte.

Nehlüdof yöneticiye döndü:

– Ne diyor bu adam?

Yönetici Almanca,

– *Der erst Dieb im Dorfe*,[1] dedi. Koruluğa dadanmıştır, her yıl ağaç keser. Başkasının malına saygı göstermesini öğren.

İhtiyar,

1 (Alm.) Köyün bir numaralı hırsızıdır.

– Saygı göstermiyor muyuz Vasili Karlıç? dedi. Sana saygı göstermeden edemeyiz zaten, elindeyiz çünkü, pestilimizi çıkarırsın sonra.

– Rahat dururs anız hiç kimse dokunmaz size.

– Sen dokunuyorsun! Geçen yaz suratımı çarşamba pazarına çevirdin, izi hâlâ gitmedi. Zenginsin, seninle aşık atamayız.

– Yasaların gösterdiği yoldan çıkmazsanız bir şey olmaz.

Kimsenin niçin konuştuğunu ne dediğini bilmediği bir söz yarışmasıydı bu. Bir yanın, korkudan öfkesini açığa vuramadığı, öteki yanınsa güçlü olduğunu bildiği belliydi. Nehlüdof'un canını sıkıyordu bütün bunları dinlemek. Asıl konuya gelmek, fiyatı, paranın nasıl ödeneceğini bir karara bağlamak istiyordu.

– Ne diyorsunuz? Kabul mü? Arazinin bütününe ne veriyorsunuz?

– Mal sizin, siz ne istiyorsunuz, onu söyleyin.

Nehlüdof bir fiyat söyledi. Söylediği fiyat onların beklediğinden çok aşağı olmasına karşın köylüler fiyatın yüksek olduğunu söylediler. Pazarlığa başladılar. Nehlüdof verdiği fiyatın sevinçle karşılanacağını umuyordu, oysa köylülerin sevindiklerini gösteren bir belirti yoktu. Fiyatı beğendiklerini de bundan anlamıştı zaten. Malı kimin, köylülerin hep birlikte mi, yoksa içlerinden bazılarının mı alacağı sorununa gelince sıkı tartışmalar başladı köylüler arasında. Bir bölümü, ödeme gücü zayıf olanları bu işe katmak istemiyor, ötekiler diretiyordu. Yöneticinin yardımıyla sonunda bir fiyat üzerinde anlaşmaya varıldı. Ödeme zamanları kararlaştırıldı. Köylüler, aralarında yüksek sesle konuşa konuşa dağ dibindeki köylerine doğru uzaklaştılar. Nehlüdof da yöneticiyle birlikte anlaşmanın taslağını hazırlamak için çalışma odasına gitti.

Her şey Nehlüdof'un istediği, beklediği gibi olmuştu: Köylüler, o çevredeki fiyatın yüzde otuz ucuzuna toprağa kavuşmuşlardı. Gerçi Nehlüdof'un topraktan elde ettiği gelir yarı yarıya düşüyordu, ama kıt kanaat de olsa yeterdi ona. Hele koruluğun satışından eline geçen para ile araç gereçler, hayvanlar satıldığında alacağı para da buna eklenince hiç de kötü olmayacaktı durumu. Her şey iyiydi görünüşte. Ama nedense bir huzursuzluk vardı Nehlüdof'un içinde. Ona minnettarlıklarını bildiren birkaçının dışında,

köylülerin bu işe sevinmediklerini, daha büyük bir şey beklediklerini sezinlemişti. Kendini çok şeyden yoksun etmesine karşın, köylülerin beklediklerini verememişti onlara.

Devrisi gün anlaşma imzalanmıştı. Nehlüdof yöneticinin, –onu istasyondan köye getiren arabacının deyimiyle– görmeye değer üç at koşulu kupa arabasına bindi. İçinde hiç de hoş olmayan bir eksiklik duygusuyla; köylülerin aralarından seçtikleri, başlarını isteksiz isteksiz sallayan ihtiyarlarla vedalaşıp istasyona gitti. Keyifsizdi. Bu keyifsizliğinin nereden geldiğini bilmiyordu. Ama bir şeye sıkılıyordu canı. Bir şeyden utanıyordu.

III

Nehlüdof Kuzminsk'ten, halalarından ona kalan –Katyuşa'yı tanıdığı– köye geçti. Kuzminsk'te yaptığını burada da yapmak istiyordu. Ayrıca Katyuşa'yla, çocuğuyla ilgili bilgi toplamaya çalışacaktı. Çocuğun öldüğünün doğru olup olmadığını, nasıl öldüğünü araştıracaktı. Panovo'ya sabah erken geldi. Araba avluya girdiğinde onu ilk şaşırtan, bütün yapıların, özellikle evin köhne, boş görünüşü oldu. Bir zamanlar yeşil sac dam uzun zamandır boyanmadığı için pastan kırmızıya dönmüş, –fırtınadan olsa gerek– birkaç tabakası kalkmıştı. Evin duvarlarına kaplanmış tahtaları köylüler paslı çivileri çıkararak yer yer sökmüşlerdi. Ön taşlığa da arka taşlığa da çıkan merdivenler –arka taşlığı çok iyi anımsıyordu– çürümüş, parçalanmıştı; yalnız kalasları kalmıştı. Cam yerine tahta çakılı pencerelerde de kâhyanın oturduğu bölümde de, mutfakta da ahırda da derin bir sessizlik vardı. Bahçede alabildiğine dal budak salmış, ağaçlar çiçeklerle donanmıştı. Çitin ötesinde çiçek açmış vişne, elma, erik ağaçları beyaz bulutları andırıyordu uzaktan. Leylak, tıpkı on dört yıl önce Nehlüdof, ebecilik oynarlarken on sekiz yaşındaki Katyuşa'yla çalılığın arkasına koştuğu, orada düşüp ısırgan otu kollarını yaktığı zamanki gibi açmıştı gene. Sofya İvanovna'nın evin yanına diktiği, o zamanlar küçücük bir fidan olan karaçam kocaman bir ağaç olmuştu. Sarı yeşil, ince yapraklara bürünmüştü. Değirmene oluktan hızla inen suyun sesi geliyor-

du uzaktan. Derenin ötesindeki çayırda köylülerin sürüleri otluyordu. Din okulunu yarıda bırakmış kâhya gülümseyerek karşıladı Nehlüdof'u avluda. Gülümsemesini sürdürerek çalışma odasına buyur etti onu. Gene gülümseyerek –çok değişik bir şey vaat ediyordu sanki gülümsemesi– bölmenin arkasına geçti. Bölmenin arkasında fısır fısır konuşmalar oldu bir süre. Sonra ses kesildi. Bahşişini alan arabacı dönüp çıktı avludan. Çıngırakların sesi giderek uzaklaştı, kayboldu sonunda, derin bir sessizlik kapladı gene her yanı. İşlemeli gömlek giymiş, kulaklarına küpe yerine iplik takmış yalınayak bir kız koşarak geçti pencerenin önünden. Arkasından kalın çizmelerinin altındaki kabaralar toprağa vurdukça ses çıkaran bir köylü geçti.

Nehlüdof pencerenin yanında oturmuş bahçeye bakıyordu. Her sese kulak kabartıyordu. İki kanatlı pencereden giren taptaze ilkbahar yeli, sürülmüş toprak kokusu dolduruyordu odayı. Nehlüdof'un terli alnında saçlarıyla oynuyor, pencerenin bıçakla yer yer oyulmuş altlığındaki kâğıtları hışırdatıyordu. Dereden doğru çamaşır yıkayan köylü kadınların ıslak çamaşırlara peş peşe indirdikleri kalın sopaların "şap, şap, şap" sesleri geliyor; bu sesler, güneşin altında pırıl pırıl parlayan çayırlara doğru uzanıyor, suyun değirmen çarkında çıkardığı tekdüze gürültüye karışıyordu. Nehlüdof'un kulağının dibinde bir sinek ürkek ürkek vızıldayıp duruyordu.

Nehlüdof, burada bir zamanlar gene aynı sesleri duyduğunu anımsadı birden: Tertemiz bir gençti. Kadınların ıslak çamaşırlara vurdukları kalın sopaların "şap, şap" sesleri değirmenin tekdüze gürültüsüne karışıyordu gene. Ilık ilkbahar yeli ıslak alnında saçlarıyla oynuyordu. Bıçakla oyulmuş pencere altlığındaki kâğıtları hışırdatıyordu. Bir sinek ürkek ürkek vızıldıyordu gene kulağının dibinde. Nehlüdof, o zamanki gibi on sekiz yaşında hissetmemişti kendisini şimdi. Ama öyle dinç, temiz, gelecekten öyle çok şey bekleyen bir genç olduğu duygusuna kapılmıştı bir an. Öte yandan –düşte olduğu gibi– böyle bir şeyin artık olamayacağını da biliyordu. Derin bir hüzün kapladı içini.

Kâhya gülümseyerek,

– Yemeği ne zaman istiyorsunuz? diye sordu.

– Ne zaman isterseniz o zaman verin. Aç değilim. Çıkıp biraz dolaşacağım.

– Önce evi görseniz nasıl olurdu? Her şey yerli yerindedir. Görünüz bir. Gerçi dıştan...

– İstemez, sonra görürüm. Söyler misinz, Matryona Harina adında bir kadın var mı burada?

Katyuşa'nın teyzesiydi bu.

– Var efendim. Ama yola getiremiyorum onu bir türlü. Kaçak içki satıyor. Kaçmıyor gözümden, yakalıyorum onu, ağzıma geleni söylüyorum, bana mısın demiyor. Tutanak hazırlayacağım, acıyorum. Yaşlı kadın, torunları var.

Hep aynı gülümseme vardı kâhyanın dudaklarında. Nehlüdof'un hoşuna gitmek, her şeyi onun da bildiğini anlatmak istiyordu sanki bu gülümsemesiyle.

– Nerede oturuyor? Onu görmek istiyorum.

– Köyün öte ucunda, sondan üçüncü ev. Sol kolda kerpiç bir ev vardır, ondan sonraki kulübe. (Sevinçle gülümsedi kâhya.) Ben götürürsem sizi daha iyi olur.

– Hayır, teşekkür ederim. Ben bulurum. Siz köylülere haber yollayın lütfen, toplansınlar. Toprak konusunda görüşeceğim onlarla.

Nehlüdof burada da Kuzminks'te yaptığını yapmak niyetindeydi. Yetiştirebilirse akşama kadar bitirecekti işleri.

IV

Nehlüdof avludan çıkınca çiçeklerin açtığı, otların diz boyu olduğu çayırın ortasından geçen çiğnenmiş patikada çıplak, tombul bacaklarıyla çabuk çabuk yürüyen, atkılı –alacalı bulacalıydı atkısı–, kulaklarında küpe yerine iplik olan bir köylü kızı gördü. Sol kolunu önünde sallıyordu. Sağ koltuğunun altında kırmızı bir horoz vardı. Sıkı sıkı tutuyordu onu. Horoz sallanan kırmızı ibiğiyle son derece soğukkanlı görünüyordu. Yalnız arada bir gözlerini kaydırıyor, siyah bacaklarından birini kâh kaldırıyor, kâh tırnağını kızın atkısına takarak geriyordu. Nehlüdof'a yaklaşınca kız ön-

ce adımlarını yavaşlattı. Sonra tam yanından geçerken durdu. Başını geri atıp öne eğilerek selam verdi ona. Ancak Nehlüdof geçince koltuğunun altında horozla yürüdü. Nehlüdof kuyuya doğru inerken kaba bezden entarisi çamurlu, dolu iki kova taşıyan, iki büklüm, yaşlı bir kadınla karşılaştı. Yaşlı kadın kovaları yavaşça yere bıraktı. O da başını geri atıp öne eğilerek selam verdi Nehlüdof'a.

Kuyudan sonra köy başlıyordu. Güneşli, pırıl pırıl bir gündü. Saat on olmuştu. Öğle sıcağı bastırmıştı. Gökyüzünde toplanan bulutlar güneşin önünü kapıyorlardı arada bir. Acı, keskin bir hayvan gübresi kokusu –ama hiç de kötü bir koku değildi bu– doldurmuştu her yanı. Yeşillikler arasında kıvrıla kıvrıla dağa çıkan yoldaki yük arabalarından, daha çok Nehlüdof'un açık kapılarının önünden geçtiği avlulardaki karıştırılmış hayvan gübresi yığınlarından geliyordu bu koku. Arabaların arkası sıra yürüyen, pantolonları, gömlekleri gübreden ıslak ıslak, yalınayak köylüler, gri şapkasının ipek kurdelesi güneşte parlayan, her adım atışta sapı pırıl pırıl, güzelim bastonunu yere dokundurarak köyün içinde yürüyen bu gürbüz, uzun boylu beyi tepeden tırnağa süzüyorlardı. Tarladan dönen köylüler boş arabalarının sürücü yerinde –tırısla gittikleri için sarsıla sarsıla– şapkalarını çıkarıp köylerine gelen bu tuhaf adamı şaşkın bakışlarla izliyorlardı. Kadınlar avlu kapısına ya da taşlığa çıkıyor, birbirlerine gösteriyorlardı onu.

Önünden geçtiği dördüncü avlunun kapısında, tekerlekleri gıcırdayarak dışarı çıkan bir araba durdurdu Nehlüdof'u. Tıkabasa gübre yüklüydü araba. Oturulsun diye gübrenin üzerine bir post seriliydi. Arabaya bineceği için heyecanlı, altı yaşında bir çocuk arabanın arkasından yürüyordu. Ayaklarında sandaletler, genç bir köylü geniş adımlarla yürüyerek atı dışarı çıkarıyordu. Uzun bacaklı tay kapıdan birden çıkmış, ama Nehlüdof'tan ürküp arabaya sokulmuş, ayaklarını tekerleklere çarpa çarpa, huzursuzlanan, hafiften kişneyen annesinin kapıdan çıkarmaya çalıştığı yüklü arabanın önünden dışarı fırlamıştı. Arkadaki atı yalınayak, çizgili pantolonlu, uzun gömleği pis, ince kürek kemikleri çıkık, zayıf, dinç bir ihtiyar sürüyordu.

Atlar, kurumuş hayvan pisliği kaplı, tekerlek izleriyle oyuk oyuk yola çıkınca yaşlı adam dönüp Nehlüdof'a selam verdi.

– Bizim hanımların yeğeni oluyorsun galiba?

– Evet.

Yaşlı adam konuşkan birine benziyordu.

– Hoş geldin, dedi. Ne o, bizi yoklamaya mı geldin?

Nehlüdof ne söyleyeceğini bilemeden,

– Evet, evet, diye karşılık verdi. Nasılsınız bakalım?

Konuşkan ihtiyar, kendisine sorulan bu soruya sevinmiş gibi çabuk çabuk konuşarak,

– Kötü! dedi. Çok kötü.

Nehlüdof sundurmanın altına girerken,

– Niçin kötü? diye sordu.

İhtiyar, Nehlüdof'un arkasından girdi sundurmanın altına. Temizlenmiş yere doğru yürüdü.

– Yaşayışımız kötü, dedi. Çok kötü hem.

Nehlüdof da arkasından gitti. Yaşlı adam gübre yığınının üstünde, ellerinde tırmıklar, baldırlarına kadar vıcık vıcık gübrenin içine batmış, başörtüleri yana kaymış, terden sırılsıklam iki kadını göstererek ekledi:

– On iki can var evde. Ayda yüz okka buğday ister. Nereden bulacaksın?

– Kendi ektiğin yetmiyor mu sana?

İhtiyar anlamlı anlamlı gülümsedi.

– Kendi ektiğim mi?! Üç canı besleyebilir ancak benim yerim. Geçen yıl topu topu sekiz yığın ekin kaldırdık. Yılbaşına kadar yetmedi bize.

– Ne yapıyorsunuz öyleyse?

– Hiç, ne yapacağız... Bir oğlumu işçi yaptım, sayenizde birkaç kapik kazanıyor. Büyük orucun son gününe dek bulduğumuzu biriktirdik, vergiyi bile ödeyemedik hâlâ.

– Ne kadar vergi veriyorsunuz?

– Üçte bir üzerinden on yedi ruble. Çok zor. İnanın efendim çok zor. Bunca yükün altından nasıl kalktığımızı biz de bilmiyoruz!

Nehlüdof,

– Evinize girebilir miyim? dedi.

Henüz temizlenmemiş, tırmıkla karıştırıldığı için kokan hayvan gübresi arasından eve doğru yürüdü.

İhtiyar çıplak ayaklarıyla vıcık vıcık gübreye bata çıka Nehlüdof'a yetişti. Kapıyı açarken,

– Buyur, dedi.

Kadınlar başörtülerini düzeltip, evlerine giren bu temiz giyimli, altın kol düğmeli beye ürkek bir merakla bakmaya başladılar.

Evden gömlekli iki kız çocuğu çıktı koşarak. Nehlüdof şapkasını çıkardı. Eğilerek geçti kapıdan. Ekşimiş yemek kokan, pis, dapdaracık eve girdi. İki dokuma tezgâhı vardı içeride. Sobanın yanında zayıf, damarları çıkık yanmış kollarını sıvamış yaşlı bir kadın ayakta duruyordu.

Yaşlı adam,

– Bak, bey konuk geldi bize, dedi.

Yaşlı kadın entarisinin kollarını indirirken,

– Buyurunuz efendim, diye mırıldandı.

Nehlüdof:

– Nasıl yaşadığınızı şöyle bir görmek istedim de, dedi.

– Nasıl yaşayacağız, gördüğün gibi işte. Dam ha yıkıldı ha yıkılacak. Altında kimse kalmasa bari. Bizimki, iyidir diyor hâlâ. Bey gibi yaşayıp gidiyoruz anlayacağın. Öğle yemeği hazırlıyordum. Sabah beri çalışıyorlar, acıkmışlardır.

Yaşlı kadın çabuk çabuk, başını sallayarak konuşuyordu. Nehlüdof,

– Ne yemeğiniz var? diye sordu.

– Ne yemeğimiz mi? İyidir yemeğimiz. Önce ekmekle kvas,[2] peşinden kvasla ekmek.

Yaşlı kadın küçücük kalmış dişlerini göstererek gülümsedi.

– Şaka bir yana, bugün öğle yemeğinde yiyeceklerinizi gösterin bana.

Yaşlı adam gülümsedi.

– Yiyeceklerimizi mi? Öyle çok şeyler yemeyiz biz. Göster ona hanım.

– Bizim köy yemeklerini mi görmek istedi canın? Bakıyorum çok meraklısın bey. Her şeyi öğrenmek, bilmek istiyorsun. Söyledim ya ekmekle kvas. Sonra pancar çorbası yeriz. Dün bezelye getirdilerdi... Sonra patates...

2 Çavdardan yapılan boza kıvamında koyu bir içki – ç.n.

Nehlüdof,

– Başka bir şey yemez misiniz?

Yaşlı kadın gülümseyerek kapıya baktı.

– Bir de süt içeriz.

Kapı açıktı. Çocuklar, kucaklarında bebekleriyle köylü kadınlar doldurmuştu holü. Kapının önüne yığılmış, köylü yemeğini inceleyen tuhaf beye bakıyorlardı. Yaşlı kadın –besbelli– bir beyle rahatça konuşabileceğini göstermek istiyordu onlara. Bununla övünüyordu sanki.

Yaşlı adam,

– Ah bey, ah, dedi, berbattır yaşayışımız. Daha ne diyeyim sana?

Dönüp kapıda toplananlara bağırdı:

– Ne oluyorsunuz be? Nereye?

Nehlüdof, nedenini bilmediği bir sıkılganlık, utanç duyuyordu.

– Neyse, dedi, hadi hoşça kalın.

Yaşlı adam,

– Gelip durumumuzla ilgilendiğin için çok teşekkür ederiz, dedi.

Nehlüdof, holde birbirini sıkıştırarak yana çekilen köylülerin arasından geçip dışarı çıktı. Arkasından yalınayak iki çocuk fırladı avluya. Biraz daha büyük olanının üstünde kirli –bir zamanlar beyaz– bir gömlek vardı. Ötekinin gömleğiyse soluk pembeydi. Nehlüdof baktı onlara.

Beyaz gömlekli çocuk,

– Şimdi nereye gidiyorsun? dedi:

– Matryona Harina'nın evine. Tanıyor musunuz onu?

Pembe gömlekli çocuk nedense güldü. Öteki ağırbaşlı bir tavırla,

– Hangi Matryona? diye sordu. Yaşlı olanı mı?

– Evet.

– O-o, diye uzattı çocuk, Sen Semyoniha'yı arıyorsun. Götürelim seni. Hadi Fedka, götürelim onu.

– Ya atlar?

– Boş ver!

Fedka "boş verdi" atlara, üçü birlikte yürüdüler.

V

Nehlüdof çocukların yanında daha bir rahat hissederdi kendini. Yolda konuşmaya daldı onlarla. Pembe gömlekli olan küçüğü gülmeyi bırakmış, o da büyüğü gibi ağırbaşlı, akıllıca konuşmaya başlamıştı.

Nehlüdof,

– Sizin köyde en yoksul kimdir? diye sordu.

– Kim mi? Mihayla yoksuldur, Semyon Makarov, sonra Marfa. En yoksul Marfa'dır.

Küçük Fedka,

– Ya Anisya, dedi, o daha yoksuldur. Bir ineği bile yok. Dileniyorlar.

Beyaz gömlekli büyüğü itiraz etti:

– İneği yok ama üç candırlar evde. Marfa beş candır.

Küçüğü Anisya'yı savunuyordu:

– Üstelik kocası yok zavallının, öldü.

– Anisya'nın yok da Marfa'nın var mı sanki, o da dul sayılır. Yok ki kocası.

Nehlüdof,

– Nerede? diye sordu.

Büyük çocuk, köylülerin hep kullandıkları deyimi kullanarak karşılık verdi:

– İçeride bitleri besliyor.

Pembeli küçük çocuk atıldı.

– Geçen yaz bey koruluğundan iki kayın ağacı kesti diye içeri attılar onu. Altı aydır yatıyor. Kadıncağız üç çocuğuyla yaşlı anasına bakabilmek için dileniyor.

Büyük adam gibi konuşuyordu.

– Evi nerede? diye sordu Nehlüdof.

Çocuk hemen yandaki evi gösterdi. Evin önünde, tam yolun kenarında beyaz başlı, dışa doğru kıvrık bacaklarının üzerinde güçlükle ayakta duran, sallanan küçücük bir bebek vardı.

Evden koşarak çıkan kir pas içinde bir kadın –kül dökülmüştü sanki başından aşağı– korkuyla koşup –yabancının çocuğuna bir kötülük yapacağından korkuyormuş gibi– kaptı çocuğu.

– Nereye gidiyordun be yavrum, Vaskacığım...

Alıp içeri götürdü bebeği.

Kocası, Nehlüdof'un koruluğundan kayın ağacı kesti diye cezaevinde yatan kadındı bu.

Matryona'nın evine yaklaştıklarında Nehlüdof,

– Matryona da yoksul mu? diye sordu.

Pembeli küçük çocuk kesin,

– Ne yoksulu, dedi, içki satıyor.

Matryona'nın evine gelince çocukları geri yolladı Nehlüdof. Eve girdi. Yaşlı kadının kulübesi pek küçüktü. Sobanın arkasındaki karyola irice bir adamın ayaklarını uzatıp yatamayacağı kadar kısaydı. "Katyuşa bu karyolada doğurdu, yattı," diye geçirdi içinden Nehlüdof. Evin içini büyükçe bir dokuma tezgâhı kaplamıştı. Nehlüdof başını alçak kapıya çarparak içeri girdiğinde yaşlı kadın en büyük kız torunuyla tezgâhı hazırlıyordu. Nehlüdof'un arkasından koşarak iki torun daha geldi, kapıda durdular.

Tezgâhı bir türlü kuramadığı için canı sıkılan yaşlı kadın öfkeli,

– Kimi arıyorsunuz? dedi.

Ayrıca, yasak içki sattığı için tanımadığı her konuktan kuşku ederdi.

– Köyün sahibiyim, sizinle konuşmak istiyordum.

Yaşlı kadın bir an sustu. Nehlüdof'un yüzüne dikkatli dikkatli baktı. Sonra birden değişti yüzü. Yapmacık bir sevgiyle,

– Ah aslanım benim, diye başladı, ne aptalım! Tanıyamadım seni. Köyden geçen bir yabancı sandım. Ah yiğidim benim...

Nehlüdof kapıya baktı. Çocukları, çocukların arkasındaki, kucağında eski püsküler içinde soluk yüzlü, ama gülümseyen bir bebek tutan sıska kadını gösterdi.

– Yalnız konuşamaz mıyız?

Yaşlı kadın kapıda duranlara bağırdı:

– Ne o, hiç adam görmediniz mi? Şimdi gösteririm size ben! Bastonum nerede? Kapayın şu kapıyı!

Çocuklar gittiler. Çocuklu kadın kapıyı kapadı.

Yaşlı kadın,

– Kimdir bu gelen diye düşünüyordum, diyordu. Meğer kim gelmiş! Benim biricik aslanım, güzelimmiş gelen! İğrenmedin de evime girdin demek. Ah ne pırlanta bir kalbin vardır senin! Şura-

ya otur, anam babam, şu iskemleye otur. –İskemleyi başörtüsüyle silerek uzattı.– Hangi Allah'ın cezası geliyor gene diye düşünürken çıka çıka kim çıktı karşıma! Bizim iyi yürekli velinimetimiz... Bu kocakarının kusuruna bakma. Gözlerim uzağı seçmiyor artık.

Nehlüdof oturdu. Yaşlı kadın sağ kolunun sivri dirseğine sol koluyla destek yaparak sağ elini yanağına dayamış, Nehlüdof'un karşısında ayakta duruyor, ince sesiyle konuşuyordu.

– Sen de yaşlanmışsın efendim. Taptaze bir delikanlıydın. Çökmüşsün! Çok sıkıntı çektiğin belli!

– Şunu sormaya geldim sana: Katyuşa Maslova'yı anımsıyor musun?

– Katerina'yı mı? Anımsamaz olur muyum? Yeğenim olur... Nasıl anımsamam. Az mı gözyaşı döktüm onun için. Her şeyden haberim var. Size şunu söyleyeyim, efendim, günahsız, hiç suç işlememiş insan olur mu? Gençlikte olur böyle şeyler. Şeytan kandırdı demek. Kandırır tabii! Onun kandıramayacağı insan çok azdır. Elden ne gelir! Gerçi bıraktın onu, ama yüz ruble verdin de bıraktın. Ya o ne yaptı? Akıllı uslu yaşayıp gitmesini bilemedi. Beni dinleseydi çok iyi olurdu onun için. Yeğenimdir gerçi ama, ne yalan söyleyeyim, ruhu kötüdür. İyi bir yere yerleştirdim onu. Boyun eğmek istemedi. Ağzına geleni söyledi beye. Biz beylere laf söyleyebilir miyiz? Hemen işine son verdiler. Sonra ormancının evinde de kalabilirdi, orayı da istemedi.

– Çocuğu soracaktım. Burada, sizin yanınızda doğurdu değil mi? Çocuk nerede?

– Çocuk işini o zaman çok iyi düşündüm efendim. Anasının bir daha ayağa kalkacağından umudum yoktu. Durumu çok kötüydü. Çocuğu gerektiği gibi vaftiz ettirdim. Yuvaya yolladım. Anası ölürken ne diye eziyet çektirseydim Tanrı'nın meleğine? Bazıları öyle yapıyorlar. Annesi ölünce bakan olmuyor çocuğa. Ölüp gidiyor zavallı. İyisi mi yuvaya yollayayım onu dedim. Para vardı çünkü. Anlayacağın, yolladık onu.

– Orada numara falan verdiler mi ona?

– Verdiler ya, pek yaşamadı zaten, hemen öldü. Kadın götürür götürmez öldü, dedi.

– Hangi kadın?

– Skorodni'de oturuyordu. Bu gibi işleri yapardı. Adı Malanya'ydı. Öldü. Çok akıllı bir kadındı. İyi becerirdi böyle işleri! Bazen bir bebek getirirlerdi ona, alırdı çocuğu, evinde bakardı. Üç dört çocuk birikene kadar saklardı çocuğu evinde, sonra hepsini birden götürürdü. Her şeyi bir başkaydı. Karyola gibi kocaman bir beşiği vardı. Orada yatırırdı çocukları. Eli de yatkındı bu işlere. Dört çocuğu birden alırdı kucağına; birbirine vurmasınlar diye başlarını ayrı koyar, ayaklarını bir yere toplardı. Emzikleri de ağızlarına verdi mi kesiliverirdi sesleri yavruların.

– Sonra ne oldu?

– Hiç, ne olacak. Katerina'nın çocuğunu da götürdü. İki hafta kendi evinde baktı ona. Orada ne olduysa oldu yavruya zaten, zayıfladı.

– Nasıl bir çocuktu?

– Nur topu gibiydi.

Yaşlı kadın göz kırptı.

– Tıpkı sendin, diye ekledi.

– Niçin zayıfladı? Verdiğiniz kadın bakmamıştır ona, aç bırakmıştır.

– Tabii! Bakar mı hiç! Kendi çocuğu değil ki baksın. Oraya canlı götürmekti onun işi. Moskova'ya kadar götürmüş, öyle dedi, götürmüş ama orada ölmüş çocuk. Götürdüğünü gösteren kâğıt da almış. Akıllı kadındı.

Nehlüdof'un oğluyla ilgili elde edebildiği bilginin hepsi bu kadarla kaldı.

VI

Nehlüdof oda kapısında da dış kapıda da başını birer kez daha vurduktan sonra sokağa çıktı. Çocuklar –beyazlı, pembeli– bekliyorlardı onu. Birkaç çocuk daha katılmıştı onlara. Kucaklarında bebeklerle birkaç da kadın bekliyordu. Kucağında eski püsküllere sarılı, renksiz, kansız çocuğunu tutan sıska kadın da aralarındaydı. Kucağındaki çocuğun acı okunan küçük yüzünde tuhaf bir gülümseme vardı. Uzun, ince parmaklarını durmadan oynatıyordu.

Bunun acı gülümsemesi olduğunu biliyordu Nehlüdof. Bu kadının kim olduğunu sordu.

Büyük çocuk,

– Sana söylediğim Anisya işte, dedi.

Nehlüdof Anisya'ya döndü.

– Neyle geçinirsin sen? Ne yer içersin?

Anisya,

– Neyle mi? dedi. Onun bunun verdiği birkaç lokma ekmekle.

Ağlamaya başlamıştı. Kucağındaki çocuk kıkır kıkır gülüyor, solucanı andıran ince bacaklarını sallıyordu.

Nehlüdof para cüzdanını çıkarıp on ruble verdi kadına. Daha iki adım atmamıştı ki kucağında çocukla bir kadın koşup yetişti arkasından. Sonra yaşlı bir kadın, bir kadın daha... Hepsi yoksulluklarından söz ediyorlar, yardım istiyorlardı. Nehlüdof cüzdanındaki altmış rubleyi dağıttı onlara. İçinde müthiş bir sıkıntıyla eve, yani kâhyanın yanına döndü. Kâhya gülümseyerek karşıladı onu. Köylülerin akşama toplanacaklarını söyledi. Nehlüdof teşekkür etti. Eve girmeyip bahçeye çıktı. Elma ağaçlarından dökülmüş beyaz çiçeklerin örttüğü otlar bitmiş dar yollarda dolaşmaya başladı. Gördüklerini düşünüyordu.

Kâhyanın kaldığı bölüm sessizdi önce. Sonra birbirinin sözünü keserek bağırıp çağıran iki kadın sesi duydu Nehlüdof. Arada bir de kâhyanın keyifli, sakin sesi işitiliyordu. Nehlüdof kulak kabarttı.

Öfkeli bir kadın sesi,

– Gücüm yetmez benim, anlamıyor musun! Din iman yok mu sende? diyordu.

Öteki ses:

– Girmesiyle çıkması bir oldu, inan. Ver şunu diyorum sana. Zavallı hayvana eziyet etme boşuna, çocuklarımı sütsüz koma.

Kâhyanın sakin sesi duyuluyordu arada:

– Ya cezanı ver ya söylediğim kadar çalış.

Nehlüdof bahçeden çıkıp kapıya geldi. Birinin karnı burnunda, üstleri başları perişan iki kadın vardı merdivenin dibinde. Kâhya, ellerini pardösüsünün cebine sokmuş, merdivende duruyordu. Beyi görünce kadınlar sustular. Başörtülerini düzelttiler. Kâhya ceplerinden çıkardı ellerini. Gülümsemeye başladı.

Kâhyanın anlattığına göre köylüler buzağılarını, hatta ineklerini, mahsus bey tarlasına salmışlardı. Bu kadınların iki ineği tarlada yakalanmış, ahıra alınmıştı. Kâhya inek başına otuz kapik istiyordu kadınlardan, ya da iki gün çalışmalarını. Kadınlar ineklerinin çayırda çok az kaldıklarını, para veremeyeceklerini, meteliklerinin olmadığını söylüyorlardı. Çalışacaklardı, söz veriyorlardı. Yemin ediyorlardı. Bir istekleri vardı yalnız; sabahtan beri ahırda aç susuz duran, acı acı bağıran ineklerinin geri verilmesini istiyorlardı.

Kâhya –tanık olmasını istiyormuş gibi Nehlüdof'a bakarak– gülümsedi.

– Kaç kez söyledim size, dedi. Yemeğe gittiğiniz zaman hayvanlarınızı başıboş bırakmayın diye.

– Çocuğa gittim bir koşu, kaçmışlar.

– Gitmeyeydin.

– Kim yemek verseydi çocuğa? Açlıktan mı ölsündü zavallı?

Öteki kadın,

– Ekine bir zarar vermiş olsa gam yemezdim diyordu. Girmesiyle çıkması bir oldu.

Kâhya Nehlüdof'a döndü:

– Hep tarlalara salıyorlar hayvanlarını, dedi. Biraz yumuşak davransak tüm ekini yedirecekler.

Gebe kadın,

– Yalan söyleme! diye bağırdı. Benim hayvanlarım daha önce hiç girmediler tarlaya.

– Bugün girdiler işte. Ya parayı ver ya da çalış.

Kadın öfkeli,

– Söyledik ya, çalışacağım! diye bağırdı, bırak hayvanı! Açlıktan geberecek! Gece gündüz çalışırız, gene yetmez, gene yetmez. Kaynanam hasta. Kocam yok burada. Her işe ben koşuyorum. Durumumu görüyorsunuz, dermansızım. Allah nasıl bilirse öyle etsin seni.

Nehlüdof inekleri salıvermesini söyledi kâhyaya. Dönüp bahçeye gitti gene. Düşünmek istiyordu. Oysa düşüneceği bir şey kalmamıştı artık. Her şey apaçıktı. Böylesine açık olanı insanların göremediklerine, onun da şimdiye dek göremediğine şaşıyordu.

"Halk can çekişiyor. Alıştırmış kendini bu yaşama. Yadırgamı-

yor. Çocuklarının ölmesi, kadınların güçlerinin yetmeyeceği işleri yapmak zorunda bırakılmaları, herkesin, özellikle yaşlıların kötü beslenmeleri olağan geliyor onlara. Halk yavaş yavaş öylesine alışmış, benimsemiş ki bunu, yaşayışının korkunçluğunu göremiyor, yakınmıyor. Bu yüzden biz de bu durumun olağan olduğunu sanıyoruz." Halkın –kendisinin de farkında olduğu– yoksulluğunun en önemli nedeninin, tek beslenebilme kaynağı toprağının toprak sahiplerince elinden alınması olduğunu açıkça görüyordu şimdi. Öte yandan çocuklarla yaşlıların süt içemedikleri için öldükleri de açıktı. Sütün olmamasının nedeni, hayvanlarını otlatabilecekleri, saman, ot alabilecekleri topraklarının olmamasıydı. Halkın sürünmesi, onu besleyen toprağın onun elinde değil de başkalarının –toprak üzerindeki bu hakkından yararlanarak onun emeğini sömüren insanların– elinde bulunmasındandı. Hiç değilse başlıca nedeni buydu halkın sürünmesinin. Ona öylesine gerekli olan, çocuklarını ölümden kurtarabilecek bu toprak –verdiği buğday yurtdışına satılsın, sahipleri kendilerine şapkalar, güzel bastonlar, kupa arabaları, süs eşyaları vb. alabilsinler diye– yoksulluğun son kertesine getirilmiş bu insanlarca işleniyordu. Çitle çevrili bir yere kapatılmış atların, oradaki otu yedikten sonra, karınlarını doyurabilecekleri yere çıkmalarına izin verilmedikçe eriyip bitecekleri, ölecekleri açık olduğu kadar, köylülerin bu durumu da açık seçikti şimdi onun için... Olmaması gereken, korkunç bir şeydi. Buna engel olmak için bir yol bulmalı, hiç değilse kendi bu konuda elinden geleni yapmalıydı. Evin yakınındaki iki yanında kayın ağaçları uzanan yolda bir aşağı bir yukarı dolaşırken düşünüyordu kendi kendine "Bulacağım bunun yolunu. Yüzde yüz bulacağım." Aydın çevrelerde, devlet kurumlarında, gazetelerde halkın yoksulluğunun nedenlerinden, onu kalkındırabilecek yollardan dem vurulur. Ama halkı kesinlikle kurtaracak, kalkındıracak yolu es geçerler hep. Yaşam kaynağı toprağı ona geri vermeyi düşünemezler. Henry George'un öğretisini, bir zamanlar bu öğretiye nasıl bağlandığını anımsadı. Bütün bunları unutabildiği için kendi kendine şaştı. Toprak mülkiyeti diye bir şey olamaz. Alınıp satılamaz toprak. Su gibi, hava gibi, güneş ışığı gibi herkesindir toprak. Toprak üzerinde de onun insanlara verdiği her şey üzerinde de herkesin eşit hakkı var-

dır." Kuzminsk'te yaptıklarını anımsadıkça niçin utanç duyduğunu şimdi anlıyordu. Kendi kendini kandırmıştı. Bir insanın toprak üzerinde hakkı olamayacağını bile bile kendine tanımıştı bu hakkı. Köylülere –ruhunun derinliklerinde onun olmadığını bildiği– toprağının birazını armağan etmişti. Burada aynı şeyi yapmayacaktı şimdi. Kuzminsk'te olduğundan başka türlü davranacaktı. Ne yapacağını kararlaştırmıştı: Toprağı köylülere kiraya verecek, kirayı da köylülerin kendi parası olarak kabul edecekti. Köylüler bu parayla vergilerini ödeyecek, köyde yapılması gereken şeyleri yapacaklardı. Bir *Single-Tax*[3] değildi bu. Ama günün koşulları içinde ona en yakın olan yoldu. Önemli olan Nehlüdof'un toprak üzerindeki hakkından vazgeçmesiydi.

Eve gelince kâhya güleç bir yüzle karşıladı onu. Yemeğe buyur etti. Karısının kulakları iplikli kızla birlikte hazırladığı yemeklerin fazla pişmiş olabileceklerinden korktuğunu söyledi.

Kalın bir örtü vardı masanın üzerinde. Peçete yerine el işi süslü havlular konmuştu. Sapı kırılmış *vieux saxe*[4] bir kâsede siyah bacaklarının bir birini, bir ötekini uzatan horozun suyuna patates çorbası vardı. Çorbanın peşinden kesilmiş, hatta parça parça doğranmış, kıllarının çoğu hâlâ üzerinde kızartılmış horozu getirdiler. Sonra yağlı, bol şekerli süt tatlısı verdiler. Bunlar son derece lezzetsiz olmalarına karşın Nehlüdof ne yediğini fark etmeden yiyordu. Köyden dönüşte içini saran o can sıkıntısını birdenbire çözümleyen düşüncelerine öylesine dalmıştı.

Kulaklarında küpe yerine iplik olan ürkek kız yemekleri verirken kâhyanın karısı başını uzatıp bakıyordu kapıdan. Kâhya, karısının yemek pişirmekteki ustalığıyla gururlu, giderek daha bir sevinçle gülümsüyordu.

Yemekten sonra Nehlüdof kâhyayı zorla masaya oturttu. Kendini yoklamak, aynı zamanda da düşüncelerini birisiyle paylaşmış olmak için, toprağını köylülere nasıl dağıtacağı üzerine düşüncelerini anlattı ona. Bu niyetini nasıl bulduğunu sordu. Kâhya aynı şeyi kendi de eskiden beri düşünürmüş, bunu duyduğuna çok sevinmiş gibi gülümsedi. Oysa bir şey anlamıyordu Nehlüdof'un söyle-

3 (Ing.) Tek vergi.

4 (Fr.) Eski Saksonya işi porselen.

diklerinden. Anlamaması da Nehlüdof'un anlatamamasından değil; anlattıklarından, Nehlüdof'un başkalarının yararı için kendi haklarından vazgeçtiği anlamı çıkmasındandı. Her insan başkalarının zararına, kendi çıkarına çalışır düşüncesi kâhyanın içinde öylesine yer etmişti ki –Nehlüdof toprağın gelirinin köylülerin ortak parasına katılacağını anlatırken– burada anlayamadığı bir şeyin olduğunu düşünüyordu.

Gülümseyerek,

– Anladım, dedi. Bu ortak paradan yüzde alacaksınız galiba?

– Hayır. Şunu unutmayın, toprak kişisel mal olamaz.

– Haklısınız!

– Bu nedenle, toprağın verdikleri de herkesindir.

Kâhyanın yüzündeki gülümseme kayboldu:

– Gelirinizden olmayacak mısınız ama o zaman? diye sordu.

– Olacağım.

Kâhya göğüs geçirdi. Sonra gülümsedi gene. Şimdi anlamıştı. Nehlüdof'un birkaç tahtası eksikti. Malını köylülere dağıtmayı aklına koyan bu deliden kendine nasıl bir çıkar sağlayabileceğini düşünmeye başlamıştı hemen.

Kendisi için bir çıkarın söz konusu olmadığını, böyle bir şeyin olamayacağını kesinlikle anlayınca da Nehlüdof'un düşüncesiyle ilgilenmemeye başladı. Onun gönlünü hoş etmek için gülümsüyordu şimdi. Kâhyanın onu anlamadığını görünce Nehlüdof bıraktı onu. Üzeri mürekkep lekesi dolu, bıçakla oyuk oyuk masaya oturdu. Düşüncelerini kâğıda aktarmaya koyuldu.

Güneş yeni yaprak açmış ıhlamur ağaçlarının arkasına inmişti bile. Sivrisinekler sürüyle içeri dolmuştu; Nehlüdof'u ısırıyorlardı. Nehlüdof yazmayı bitirip kalktığında, köyden doğru otlaktan dönen hayvanların bağırmaları, açılıp kapanan kapıların gıcırtıları, yavaş yavaş toplanan köylülerin konuşmaları duyuluyordu. Nehlüdof kâhyaya, köylüleri eve çağırmamasını, kendisinin köye gidip onlarla konuşacağını söyledi. Kâhyanın verdiği birkaç bardak çayı içtikten sonra köye yollandı.

VII

Muhtarın avlusunda toplanmış köylüler kendi aralarında konuşuyorlardı. Nehlüdof yaklaşınca ses kesildi. Kuzminsk'te olduğu gibi, köylüler şapkalarını çıkardılar hemen: Buranın köylüsü Kuzminsk'inkinden çok daha yoksuldu. Kızlar gibi kadınlar da küpe yerine iplik takmışlardı kulaklarına. Erkeklerin hemen hepsinin ayağında sandalet vardı. Gömlekleri, ceketleri evde kendilerinin dokudukları bezden yapılmıştı. Bazıları yalınayaktı. İşten geldikleri gibi, bir gömlekleydiler.

Nehlüdof kendini zorladı. Konuşmasına, malını köylülere temelli vermek niyetinde olduğunu söyleyerek başladı. Köylüler susuyorlardı. Yüzlerinde en küçük bir değişiklik olmamıştı.

Nehlüdof, yüzünün kızardığını hissediyordu:

– Çünkü, diye sürdürdü konuşmasını, bence toprak işleyenin olmalıdır, başkasının değil. Her insanın hakkı vardır toprakta.

Birkaç köylü:

– Elbette, dedi. Öyledir.

Nehlüdof anlatmayı sürdürüyordu. Topraktan elde edilenin köylüler arasında paylaşılacağını, malı istedikleri fiyata alabileceklerini, ödeyecekleri parayı gene köyün işlerinde kullanacaklarını söyledi. Köylüler arasında bunu beğendiklerini belli eden sesler yükseldi. Ama erkeklerin ciddi yüzleri giderek daha bir ciddileşiyordu. Başlangıçta beye bakan gözler –hinoğlu hinliği anlaşıldı, kimseyi kandıramayacak diye onu utandırmamak için– yere inmişti şimdi.

Nehlüdof çok açık konuşuyordu. Köylüler de anlayışlı, kafası çalışan insanlardı. Ne var ki kâhyanın onu uzun süre anlayamadığı nedenden ötürü onlar da anlamıyorlardı onu, anlayamıyorlardı. Her insanın önce kendi çıkarını düşüneceğinden kuşkuları yoktu. Hele toprak sahiplerinin kendi çıkarını ön planda tuttuklarını birkaç kuşaktan beri görmüşlerdi. Bu yüzden, toprak sahibi gelip de onlara yeni bir şey öneriyorsa bu işte kesin bir bit yeniği vardı.

Nehlüdof:

– Ne kadar vermeyi düşünüyorsunuz? diye sordu.

Kalabalıktan sesler yükseldi:

– Biz ne düşünelim? Bize kalmamış bu. Toprak sizin. İstediğiniz fiyatı isteyebilirsiniz.

– Anlatamadım galiba. Vereceğiniz para da sizindir. Köyün işlerinde kullanacaksınız bu parayı.

– Bizim aklımız ermez öyle şeylere. Köy işleri başka, bu iş başka.

Nehlüdof'un arkasından gelen kâhya, durumu açıklamak isteğiyle, gülümseyerek,

– Anlamıyorsunuz, dedi. Prens parayla satıyor size arazisini, sonra da bu parayı köy işlerinde kullanılmak üzere ortak paranıza katıyor.

Ağzında tek diş kalmamış öfkeli bir ihtiyar gözlerini yerden kaldırmadan,

– Anlamasına çok iyi anlıyoruz, dedi. Banka gibi olacak. Gelgelelim, belli zamanlarda ödemek zorunda olacağız paramızı. Buna yokuz biz. Ağır gelir bize çünkü. İyice büker belimizi.

Sağdan soldan hoşnutsuzluk belirtisi kaba sesler yükseldi:

– İstemiyoruz. Eskisi gibi olsun daha iyi.

Nehlüdof, bir anlaşma yapacaklarını, altına onun da köylülerin de imza atacaklarını söyleyince öfkeli itirazlar yükseldi kalabalıktan:

– Ne diye imza atacakmışız? Şimdiye kadar çalıştığımız gibi çalışıp gidelim gene. Niçin girişelim böyle bir şeye? Cahil insanlarız biz.

Bazıları bağırıyordu:

– Kabul etmiyoruz! Görülmüş, duyulmuş şey değildir bu çünkü! Şimdiye kadar nasıldıysa öyle olsun. Şu tohum işini bir yoluna koyun, yeter.

O zamana dek köylülerin tohumu ekiliyordu. Oysa onlar Bey tohumunun ekilmesini istiyorlardı.

Nehlüdof yırtık pırtık şapkası sol elinde hazır olda bir er gibi dimdik duran yırtık ceketli, yalınayak, gözlerinin içi gülen genç bir köylüye döndü:

– Kabul etmiyorsunuz demek, toprak sahibi olmak istemiyorsunuz?

Askerliğin etkisinden hâlâ kurtulamadığı belli köylü:

– Evet efendim, dedi.

Nehlüdof:

– Yeteri kadar toprağınız var öyleyse? diye sordu.

Askerliğini yeni bitirmiş genç köylü eski şapkasını –isteyene onu hemen vermeye hazırmış gibi– önünde tutarak neşeyle gülümsedi:

– Hiç yok, efendim.

Nehlüdof şaşkındı.

– Size söylediğimi gene de bir düşünün, dedi.

Dişleri dökülmüş sinirli ihtiyar ciddi:

– Düşünecek bir şey yok, diye mırıldandı.

– Yarın akşama kadar buradayım. Düşüncenizi değiştirirseniz haber yollayın bana.

Köylülerden ses çıkmadı.

Nehlüdof eli boş döndü eve.

Kâhya:

– Görürsünüz prens, anlaşamayacaksınız onlarla. Çok inatçıdırlar. Dedikleri dediktir. Vazgeçiremezsiniz onları. Her şeyden korkarlar. Gerçi razı olmaları gerekirdi. O ihtiyarın da esmer olanının da kafası çalışır aslında. Bana gelirler bazen. Oturturum onları. Çay içerler (gülümseyerek anlatıyordu kâhya), konuşmaya dalarız. Günün olaylarını gerektiği gibi değerlendirmesini bilirler. Kalabalık arasındaysa bambaşka bir insan oluyorlar...

– Kafası en çok çalışanlardan birkaçını buraya çağırsak, dedi Nehlüdof, onlara bir kez daha anlatmaya çalışsanız nasıl olur?

Kâhya gülümsedi:

– Olur.

– Söyleyin yarın gelsinler.

Kâhya daha bir sevinçle gülümsedi:

– Olur, dedi, söylerim, yarın gelirler.

Besili kısrağının üstünde sarsıla sarsıla giden, tarak yüzü görmemiş saçı, sakalı birbirine karışmış esmer köylü; zincirleri şakırdayan atıyla yanı sıra yürüyen, ceketi lime lime, sıska, yaşlı köylüye:

– Ne anasının gözü adam! diyordu.

Şosenin oradaki gece otlağında, kaçamak olarak da bey koruluğunda otlatmaya götürüyorlardı atlarını.

– Bedava toprak vereceğim sana, hele şuraya imzanı atıver bir.

Attıkları kazıklar yetmiyor... Yok canım, yok, bizim de gözümüz açıldı artık. (Geride kalan taya baktı. Atını durdurdu.) Gel, gel!

Ama arkada yoktu tay.

– Çayıra daldı.

Arkada kalan tayın çayırda kişneyerek koştuğunu duyan saçı, sakalı karışmış esmer köylü,

– Beyin çayırında aldı gene soluğu eşşoğlu eşek, diye ekledi.

Yırtık ceketli ihtiyar,

– Otlar gene büyümüş, dedi, bayramdan sonra kadınları yarıcılığa yollamalı.

Saçı başı karışık köylü, beyin konuşması üzerine düşüncelerini anlatmayı sürdürüyordu.

– Bir imza atıver sen şuraya, sonra ben sana gününü gösteririm...

– Vallahi öyle, dedi ihtiyar.

Daha sonra sustular. Islak toprakta yalnız nal sesleri duyuluyordu.

VIII

Nehlüdof kendisi için hazırlanan odaya çıktı. Kuştüyü yatak serili, iki yastıklı, yüksek bir karyola vardı burada. Koyu kırmızı ipek yorganın üzerine küçük güller işlenmişti. Kâhyanın karısının çeyizindendi besbelli. Kâhya bir şeyler yemesini söyledi Nehlüdof'a. Konuğundan olumsuz yanıt alınca onu gereği gibi ağırlayamadıkları için özür dileyerek çekildi. Nehlüdof'u yalnız bıraktı.

Köylülerin bu davranışlarını yadırgamamıştı Nehlüdof. Tam tersine, Kuzminsk'te onun önerisini kabul etmelerine, minnettarlıklarını ona birçok kez bildirmelerine, buradaysa ona güvensizlik, hatta düşmanlık göstermelerine karşın sakindi, sevinçliydi. İçerisi havasız, pisti. Nehlüdof dışarı çıktı. Bahçeye gitmek istedi. Ama o geceyi, arka kapıyı, hizmetçilerin bölümünü anımsadı. Kötü anıların kirlettiği yerlerde dolaşmak istemedi canı. Merdivene oturdu gene, kayın ağacının taze yapraklarının keskin kokusu dolu ılık havayı ciğerlerine çekerek uzun süre baktı karanlık bahçeye. Değirmenin sesini, bülbüllerin –tam merdivenin dibindeki

küçük ağaçta, sesi ıslık gibi çıkan bir kuşun daha– ötüşünü dinledi. Kâhyanın odasında ışık söndü. Doğuda, ambarın damı üzerinde ay kıpkızıl yükseliyordu. Donuk ışığı yeşillenmiş bahçeyi, köhne evi daha bir aydınlatmıştı şimdi. Uzaklardan gök gürültüleri geliyor, gökyüzünü kara bulutlar kaplıyordu. Bülbüller, kuşlar susmuştu. Değirmenin gürültüsü arasından kazların bağırması duyuluyordu yalnız. Daha sonra köyde, kâhyanın avlusunda erkenci horozlar –havanın bozacağı sıcak gecelerde her zaman yaptıkları gibi– çok erken ötmeye başladılar. Horozların erken ötmesini iyiye yorarlar çoğunlukla. Halk arasında böyle bir inanç vardır. Nehlüdof için iyiden de çok öteydi bu gece. Neşe dolu, mutlu bir geceydi. Tertemiz bir genç iken burada geçirdiği o yazın anısı canlanmıştı içinde. Yalnız o zaman değil, yaşamının en iyi anlarında olduğu gibi hissediyordu kendini şimdi. On dört yaşında bir çocukken gerçeği ona göstersin diye Tanrı'ya yakardığı; ayrılırlarken annesinin dizine yatıp hüngür hüngür ağlayarak her zaman iyi, dürüst olacağına, onu hiç üzmeyeceğine söz verdiği zamanlarda olduğu gibi hissediyordu kendini. Nikolay İgnatyev'le iyi her şeyde birbirlerini ölünceye dek desteklemeye, insanları mutlu etmek için var güçleriyle çalışmaya karar verdikleri günlerdeki Nehlüdof olmuştu...

Kuzminsk'te evine, koruluğuna, malına mülküne nasıl acıdığını anımsadı. Şimdi de acıyıp acımadığını sordu kendine. Bir zaman acıyabilmiş olması bile tuhafına gidiyordu şimdi. Bugün gördüklerini şöyle bir geçirdi aklından. Onun korusundan ağaç kesti diye cezaevine atılan adamın çocuklarıyla bir başına kalmış karısını, onların durumundaki kadınların beylere metres olarak satılmak zorunda olduklarına inanan –hiç değilse böyle söyleyen– korkunç Matryona'yı anımsadı. Onun çocuklara tutumu, çocukların yuvaya götürülüşleri, pılı pırtıya sarılı, beslenememekten bir deri bir kemik kalmış çocuğun gülümseyişi geldi gözlerinin önüne. Ağır işlerde çalışıp bitkin düştüğü için aç ineğiyle ilgilenmediğinden Nehlüdof'a çalışmak zorunda bırakılan bitkin, gebe kadını görür gibi oldu. Cezaevini, tıraşlı kafaları, hücreleri, o iğrenç kokuyu, zincirleri, bütün bunların yanında başkent sosyetesinin aşırı lüksünü anımsadı. Hepsi de son derece canlı, açık seçikti.

Parlak dolunay ambarın arkasından yükselmişti. Avluda siyah gölgeler uzuyor, yıkık dökük evin teneke damı parlıyordu.

Susmuş bülbül, bu güzel ışığın boşa gitmesini istemiyormuş gibi yeniden ötmeye başlamıştı.

Nehlüdof, Kuzmisk'de her şeyi enine boyuna düşündüğünü, neyi nasıl yapacağı sorularına yanıtlar bulmaya çalıştığını anımsadı. Nasıl kafasını karıştırmıştı bu sorular. Her soruya bir sürü yanıt vardı. Bunlardan birini seçmek güçtü... Oysa şimdi de soruyordu kendi kendine aynı soruları. Yanıtlarını kolayca veriyordu. Bu kolaylık şaşırtıyordu onu. Sonunun ne olacağını hiç umursamadığı, yalnızca ne yapması gerektiğini düşündüğü için kolay geliyordu ona bu sorular şimdi. Şaşılası bir durumdu. Kendisiyle ilgili sorunları bir türlü çözümleyemiyor, başkaları için yapması gereken şeyleri kesinlikle biliyordu. Toprağı köylülere vermesinin gerektiğini, çünkü toprak sahibi olmanın kötü bir şey olduğunu biliyordu artık. Katyuşa'yı bırakmaması gerektiğini, ona yardım etmek, ona yaptığını ödemek için her şeye hazır bulunmak zorunda olduğunu da kesinlikle biliyordu. Bu mahkemelerde, cezalarda başkalarının göremediği bir şeyleri gördüğünü hissediyor; onları incelemek, öğrenmek, kendi kendine açıklamak zorunda olduğuna inanıyordu. Bütün bunların sonundan ne çıkacağını bilmiyordu, ama birinciyi de ikinciyi de üçüncüyü de yapması gerektiğinden kuşkusu yoktu. Bu kararlılık hoşuna gidiyordu.

Kara bulutlar iyice kaplamıştı gökyüzünü. Ay ışığı yerini bütün avluyu, kırık dökük evi aydınlatan şimşek ışıklarına bırakmıştı. Gök gürültüleri tam tepedeydi şimdi. Kuşlar susmuştu. Yaprakları hışırdatmaya başlamıştı bu kez. Rüzgâr Nehlüdof'un oturduğu merdivene kadar geliyor, saçlarıyla oynuyordu. Bir damla, peşinden bir damla daha düştü. Yapraklarda, damda tıkırdamaya başladı yağmur. Bir şimşek aydınlattı her yanı. Nehlüdof üçe kadar saymamıştı ki korkunç bir patlama oldu tepesinde, gürültü uzaklara doğru yayıldı.

İçeri girdi Nehlüdof:

"Evet, evet," diye düşünüyordu. "Yaşamın, yaşamanın anlamını anlamayamıyorum, anlayamam da. Halalarım niçin yaşadılar? Nikolay İgnatyevçik niçin öldü? Katyuşa niçin çıktı karşıma? Niçin yaptım o deliliği? Niçin savaştık? Ya savaştan sonraki o çılgın yaşa-

yışım niyeydi? Benim elimde değildi bunların hiçbiri. Hepsi yüce bir gücün işiydi. Bu gücün alnıma yazdığı şeyi yapıp yapmamaksa benim elimdedir. Bunu kesin biliyorum. Ve yaptığım zaman da mutlu oluyorum."

Yağmur bardaktan boşanırcasına yağmaya başlamıştı. Damdan gürültüyle akarak fıçıya doluyordu yağmur suları. Şimşek daha bir seyrek aydınlatıyordu şimdi evle avluyu. Nehlüdof odasına çıktı. Soyunup yatağa girdi. Yırtık, pis duvar kâğıtlarının varlığını haber verdiği tahtakurularından korkmuyor da değildi.

"Evet, beyliği bırakıp uşak olmalıyım," diye geçirdi içinden. Hoşuna gitmişti bu düşünce.

Korktuğu geldi başına. Işığı söndürür söndürmez tahtakurularının saldırısına uğradı.

"Malı, mülkü köylülere verip Sibirya'ya gitmek, pisliğe, bite, tahtakurusuna yem olmak demektir... Elden ne gelir, bunlara katlanmam gerekiyorsa katlanırım." Ne var ki kendini ne denli zorladıysa katlanamadı gene tahtakurularının saldırısına. Kalkıp açık pencerenin önünde oturdu. Uzaklaşan bulutları, gene gözüken dolunayı seyre daldı.

IX

Ancak sabaha karşı uyuyabildi Nehlüdof. Bu yüzden sabah çok geç kalktı.

Kâhyanın çağırdığı seçilmiş yedi köylü gün ortasında elma bahçesine geldiler. Kâhya bir elma ağacının altına, yere kazık çaktırıp küçük bir masayla peykeler yaptırmıştı. Köylüler uzun konuşmalardan sonra şapkalarını giyip peykelere oturmaya razı olmuşlardı. Şimdi temiz sandaletler giyen askerden yeni gelmiş genç köylü, şapka denecek yeri kalmamış şapkasını "cenazelerde" olduğu gibi önünde tutuyordu. Michelangelo'nun yapıtlarındaki ihtiyarları andıran ak sakalı bukle bukle, güneşte yanmış kahverengi, geniş alnını gür, kıvırcık, ak saçlar çevreleyen, ağırbaşlı, yaşlı bir köylü, şapkasını giyip ev dokuması kumaştan temiz ceketinin önünü açıp oturunca öteki köylüler de oturmuşlardı.

Onlar yerleştikten sonra Nehlüdof karşılarına oturdu. Dirseklerini masaya, düşünceleriyle planını yazdığı kâğıdın üzerine koydu.

Köylülerin azlığından mı, yoksa kendiyle değil de işle ilgilendiğinden mi, nedendi bilinmez, şimdi çok rahattı Nehlüdof. Konuşurken ak sakalı bukle bukle ihtiyara bakıyordu daha çok. Onun itiraz etmesini ya da söylediklerini onaylamasını bekliyordu. Ne var ki Nehlüdof ihtiyar üzerine düşüncelerinde yanılmıştı. Gerçi temiz yüzlü ihtiyar güzel başını arada bir evet anlamına aşağı yukarı, öteki köylüler itiraz ettiklerinde de kaşlarını çatarak iki yana sallıyordu ya, Nehlüdof'un sözlerini güçlükle –o da yanındakiler Nehlüdof'un söylediklerini onların dilinde yinelediklerinde– anlayabildiği belliydi. Onun hemen yanında oturan bir gözü şaşı, kaba kumaştan yamalı bir pardösü giyinen, potinlerinin altı delik deşik, yok denilecek kadar az sakallı, ufak tefek ihtiyar çok daha iyi anlıyordu Nehlüdof'un söylediklerini. Kaşlarını oynatarak olanca dikkatiyle dinliyordu. Nehlüdof'un söylediklerini kendi dilleriyle yineliyordu hemen.

Gözlerinde zekâ parıltıları olan ak sakallı, kısa boylu ihtiyar o zaman anlıyordu. Nehlüdof'un sözlerine karşı her fırsatta alaylı, şakacı karşılıklar veriyor, besbelli kendini göstermek istiyordu. Askerliğin etkisiyle sersemlememiş, anlamsız asker söylevlerine alışmamış olsaydı askerden yeni gelen genç de kavrayabilirdi durumu. Nehlüdof'un anlattıklarıyla en ciddi ilgilenen, kalın sesli, top sakallı, ev dokuması kumaştan temiz bir giysi, yeni sandalet giymiş uzun burunlu adamdı. Hep dinliyor, ancak gerektiği zaman konuşuyordu. Geri kalan iki ihtiyar –biri, dün Nehlüdof'un önerisine öylesine bağırarak olumsuz yanıt veren dişleri dökülmüş ihtiyardı; öteki de saçı sakalı ağarmış, temiz yüzlü, ince bacaklarına yapışmış uzun çizmelerini sıkı sıkı bağlamış, topal, uzun boylu bir ihtiyar– dikkatle dinlemelerine karşın hemen hiç konuşmuyorlardı.

Nehlüdof önce toprak mülkiyeti üzerine düşüncelerini açıkladı:

– Bence toprak parayla alınıp satılamaz, dedi. Çünkü satılırsa parası bol olan alır onu; sonra da toprağı olmayandan, ondan yararlanmasına karşılık istediğini alır. Toprağa basmasına bile para almadan izin vermeyebilir.

Gözlerinin içi gülen ak sakallı ihtiyar,

– O zaman kanat takıp uçmak kalır bize de, dedi.

Uzun burunlu adam kalın sesiyle,

– Doğru, diye ekledi.

Askerden gelmiş köylü onayladı:

– Öyle.

Temiz yüzlü topal ihtiyar,

– Kadıncağız, ineğe ot kesti diye yakalayıp kodese tıktılar, dedi.

Dişleri dökülmüş sinirli ihtiyar,

– Beş versta ötede yer kiraya veriyorlar, ama öyle bir fiyat istiyorlar ki yanına varılmıyor, diye ekledi. Canımızı alacaklar ellerinden gelse.

Nehlüdof,

– Ben de sizinle aynı düşüncedeyim, dedi. Toprak sahibi olmayı günah da sayıyorum. Bu yüzden size vermek istiyorum toprağımı.

Sakalları kıvır kıvır ihtiyar,

– Doğrusu çok iyi, dedi.

Nehlüdof'un toprağı onlara kiraya vermek niyetinde olduğunu sandığı belliydi.

– Ben de bunun için geldim buraya zaten. Toprağım olsun istemiyorum artık. Onu sizlere nasıl verebilirim, bir yol bulmalıyız buna.

Dişleri dökülmüş, sinirli ihtiyar,

– Ver köylülere bitsin gitsin, dedi.

Nehlüdof bu sözde onun içtenliğine duyulan bir kuşku hissedip bozuldu ilk anda. Ama çabuk toparladı kendini. Bu fırsattan yararlanıp söylemek istediğini söyledi.

– Seve seve verirdim vermesine, dedi, ama kime, nasıl vereceğim? Hangi köylülere? Niçin size de Deminsk köylülerine değil? (Kurak topraklı komşu köydü bu.)

Hepsi susuyordu. Yalnız, askerden yeni gelmiş köylü,

– Doğru, dedi.

Nehlüdof,

– Söyler misiniz, diye sürdürdü konuşmasını, çar toprağın toprak sahiplerinden alınıp köylülere dağıtılmasını buyursa...

Aynı köylü kesti Nehlüdof'un sözünü:

– Böyle bir şey mi var yoksa?

– Yok. Çarın böyle bir buyruğu yok. Size soruyorum: Çar toprak sahiplerinden toprağın alınıp köylülere dağıtılmasını buyursa nasıl dağıtırsınız toprağı?

Sobacı köylü kaşlarını çabuk çabuk indirip kaldırarak,

– Nasıl mı? dedi. Adam başına eşit dağıtırdım. Köylüye ne kadar verirsem beye de o kadar verirdim.

Temiz yüzlü, topal ihtiyar:

– Tamam işte, dedi. Adam başına eşit dağıtılır.

Herkes bu düşünceden yana çıktı.

Nehlüdof,

– Nasıl adam başına? diye sordu. Hizmetçilere de mi?

Eski asker gülümsemeye çalışarak:

– Hayır, dedi.

Ama kafası çalışan uzun boylu köylü ona karşı çıktı. Bir an düşündükten sonra kalın sesiyle,

– Herkese eşit vermeli, dedi.

Nehlüdof önceden hazırlamıştı itirazını:

– Olmaz. Toprağı işlemeyenlere –beylere, uşaklara, aşçılara, memurlara, yazarlara, kentte yaşayanlara– toprak verirsen kendi paylarını gider zenginlere satarlar. Gene zenginlerin elinde toplanır toprak. Herkese dağıtıldığı için, toprağın asıl sahiplerine yeterince toprak düşmez. Zenginler de toprağa gereksinimi olmayanların toprağını satın aldığına göre, gene onlara, elinde çok toprak olanlara hizmet etmek zorunda kalacaktırlar köylüler.

Asker hemen onayladı:

– Doğru.

Sobacı, askerin sözünü öfkeyle kesti:

– Toprağı kendi için işleyenden başkasına sattırmazsın olur biter.

Nehlüdof buna da itiraz etti. Toprağı kimin kendi için, kimin başkaları için işlediğini anlamanın güç olduğunu söyledi.

Kafası çalışan uzun boylu köylü,

– Öyleyse ortak mal olur toprak, dedi. Hep birlikte işler köylü. (Kalın sesiyle, kararlı konuşuyordu.) Çalışanlar paylarını alırlar, çalışmayanlara bir şey verilmez.

Komünistliğin öne sürdüğü bu düşünceye de itirazı hazırdı Nehlüdof'un. Bunun için herkesin pulluğunun, atlarının olması

gerektiğini söyledi. Hiç kimsenin ötekilerden geri kalmaması için herkeste bunların eşit olması ya da her şeyin –atların da pulluk-ların da harman araç gereçlerinin de– ortak mal olması gerektiğini, bunu yapabilmek içinse herkesin bu konuda aynı görüşte birleş-mesinin zorunlu olduğunu söyledi.

Sinirli ihtiyar,

– Bizim köylü milletini dünyada birleştiremezsin, dedi.

Gözlerinin içi gülen ak sakallı ihtiyar,

– Birbirlerini yerler, diye karıştı söze. Kadınlar birbirinin gözü-nü oyarlar.

Nehlüdof,

– Sonra nasıl böleceksiniz toprağı? dedi. Birine verimli, öbürüne kıraç, kumluk yer düşerse?

Sobacı,

– Herkese her topraktan eşit ölçüde verilir, dedi.

Nehlüdof, bu toprak dağıtma işinin bir köyde değil, bütün iller-de yapılacağını söyledi. Toprağı köylülere bedava dağıtacaklarına göre, niçin bazılarına iyi, bazılarına kötü yerler verilsindi? Herkes iyi yeri almak isterdi.

Asker,

– Öyle ya, dedi.

Ötekiler susuyorlardı.

– Göründüğü gibi basit bir sorun değil bu, diye ekledi. Hem biz-lerden başka çok insan düşünüyor bu sorunu, çözmeye uğraşıyor. George derler, bir Amerikalı var, o bir yol bulmuş. Ben de onun-la aynı görüşteyim.

Sinirli ihtiyar,

– Mal sahibi sensin, dedi, istediğine verebilirsin. Kimseyi ilgi-lendirmez.

Sözünün kesilmesi canını sıkmıştı Nehlüdof'un. Ama buna canı sıkılanın yalnız kendisi olmadığını fark edince sevindi.

Kafası çalışan köylü, ağırbaşlı,

– Dur hele, Semyon Dayı, dedi. Bırak da bitirsin söyleyecekle-rini.

Bu hoşuna gitti Nehlüdof'un. Henry George'un savunduğu tek vergi usulünü anlatmaya koyuldu.

– Toprak hiç kimsenin değildir, diye başladı. Tanrı'nındır.

Birkaç ses duyuldu:

– Elbette. Bunu biliyoruz.

– İnsanların ortak malıdır toprak. Herkesin eşit hakkı vardır onda. Gelgelelim bazı toprak iyidir, bazısı kötü. Herkes iyisi kendisinin olsun ister. Hakça bir dağıtım nasıl yapılabilir burada? (Nehlüdof kendi sorusuna kendi yanıt verdi.) İyi toprağı alan, toprağı olmayanlara aldığı toprağın ücretini öderse tamam olur. Parayı kimin kime ödeyeceğini kesinlikle bilmek güç olduğundan, toprağı alanlar ücretini topluma verebilirler. Toplum da bu parayla çeşitli gereksinimlerini giderir. Böylece haksızlığa uğrayan da olmaz. Toprak sahibi mi olmak istiyorsun, iyi toprak için çok, kötü toprak için daha az para ver, al toprağı. Toprağın olsun istemiyorsan para da vermeyeceksin, toplumsal gereksinimlerin için senin yerine toprağı alanlar verecekler parayı.

Sobacı kaşlarını oynatarak:

– Bu güzel, dedi. İyi toprağı alan daha çok para verir.

Bukleli ihtiyar:

– Doğrusu kafalı adammış şu Corç, dedi.

Uzun boylu köylü, besbelli sözün nereye gelmekte olduğunu sezinlemiş,

– Yeter ki verilebilecek bir para olsun istenen, dedi.

– Ne çok ne de az olacak... Pahalı olursa ödeyemez toprağı alanlar, zarara uğrarlar. Ucuz olursa bu kez herkes birbirinden toprak almaya kalkışır. Bir toprak alışverişidir başlar. Beni asıl düşündüren de bu zaten.

Köylüler,

– Doğru, çok doğru, dediler. Bir yolu bulunur ama...

Bukleli ihtiyar:

– Sahi, çok kafalı adammış şu Corç! dedi. Neler düşünmüş.

Kâhya gülümsedi:

– Peki, ben de toprak almak istersem ne olacak?

Nehlüdof,

– Fazla yer varsa alıp çalışın, dedi.

Gözlerinin içi gülen ihtiyar,

– Sen ne yapacaksın toprağı? diye sordu. Karnın tok, sırtın pek...

Toplantı böylece sona erdi.

Nehlüdof önerisini yineledi. Ama hemen yanıt istemedi. Öteki köylülerle konuştuktan sonra gelip kararlarını bildirmelerini söyledi.

Köylüler,

– Olur, dediler.

İzin isteyip kalktılar. Hepsi de heyecanlıydı. Yüksek sesle konuşmaları giderek zayıflayarak hayli zaman duyuldu. Gece geç saatlere kadar köyde çetin tartışmaların olduğunu gösteren sesler geldi dereden doğru.

Devrisi gün köylüler çalışmadılar. Beyin önerisini görüştüler. İkiye ayrılmıştı köylü: Bir bölümü beyin önerisinin onların yararına, tehlikesiz olduğunu savunuyor; bir bölümü bunun bir dolap olduğundan kuşkulanıyor, işin aslını anlayamadıkları için korkuyordu. Ne var ki öbürsü gün öneriyi kabul etmeye hepsi razı oldu. Aldıkları kararı Nehlüdof'a bildirmeye geldiler. Bu kararın alınmasında özellikle yaşlı bir kadının sözleri etkili olmuştu. Herkesin içindeki kuşkuları silip süpürmüştü söyledikleri. Beyin kendini dine verdiğini, ruhunun kurtuluşu için toprağını köylülere dağıtmak istediğini söylemişti. Bu açıklamayı Nehlüdof'un Panovo'ya geldiğinde bol bol dağıttığı sadakalar da doğruluyordu. Nehlüdof'un burada böylesine çok para dağıtmasının başlıca nedeni, köylülerin ne denli yoksul olduklarına, ne denli korkunç koşullar altında yaşadıklarına ilk kez tanık olmasıydı. Köylünün yoksul olduğunu eskiden de biliyordu, ama bu ölçüde olduğunu bilmiyordu. Şaşırmıştı. Her isteyene çıkarıp veriyordu. Çok parası vardı: Geçen yıl Kuzminsk'te sattığı korunun parasıyla satacağı öte berinin kaparosunu almıştı.

Beyin isteyene para verdiği haberi duyulunca yakın köylerden herkes –özellikle kadınlar– para istemeye koşmuştu. Nehlüdof ne yapacağını, bu sorunu nasıl çözeceğini, kime ne kadar vereceğini bilmiyordu. Bildiği bir şey varsa o da dilenen insanlara para –onda çok olan paradan– vermemesinin elinde olmadığıydı. Her gelene vermek de saçmaydı. Bu durumda tek kurtuluş yolu alıp başını gitmek, uzaklaşmaktı buradan. Bunun için acele ediyordu şimdi.

Panovo'da son gününü, evde kalan öte beriyi karıştırarak geçir-

di. Halasının büyük, bronz kulpunun topuzu aslan başlı eski maun komodininin en alt gözünde bir sürü mektupla bir resim buldu. Dört kişi vardı resimde: Sofya İvanovna, Mariya İvanovna, Nehlüdof –üniversite öğrencisiyken–, bir de Katyuşa... Taptaze, tertemiz, güzel, yaşam doluydu bu resimde Katyuşa. Evdeki eşyalar içinden yalnız mektuplarla bu resmi aldı Nehlüdof. Geri kalan her şeyi, gülümseyen kâhyanın isteğine uyup değerinin onda birine evi alan değirmenciye bıraktı.

Nehlüdof elinden çıkardığı şeylere Kuzminsk'te duyduğu acımayı anımsayınca kendine şaşıyordu şimdi. O zaman acıyordu, oysa şimdi üzerinden büyük bir ağırlık atmış gibi sevinçliydi. Yeni yeni yerler gören, geziye çıkmış bir insanın duyduğu yenilik duygusu vardı içinde.

X

Bu gelişinde kent tuhaf, değişik etki etmişti Nehlüdof'a. İstasyonda trenden indiğinde hava kararmıştı. Sokak fenerlerinin aydınlattığı sokaklardan geçip geldi evine. Odalar naftalin kokuyordu hâlâ. Agrafena Petrovna da Korney de hayli yorulmuşlardı. Görevleri besbelli yalnızca havalandırılmak, kurutulmak, sonra gene kaldırılmak olan eşyaları toplarken kavga bile etmişlerdi. Nehlüdof'un odasının işi bitmişti, ama toplanmamıştı henüz. Koridorlar sandıklarla dolu olduğu için, Nehlüdof'un gelişi evin içinde tuhaf bir heyecanla sürdürülen çalışmayı aksatmıştı. Bir zamanlar yaşamını dolduran bu anlamsız telaş köyde gördüklerinden sonra onda öylesine kötü bir izlenim uyandırmıştı ki hemen devrisi gün otele taşınmaya karar vermişti. Agrafena Petrovna'ya her şeyi bildiği, gerekli gördüğü gibi yapmak fırsatını verecek, evi toplamak için çağırdığı ablası gelene dek orada kalacaktı.

Nehlüdof sabah erken çıktı evden. Cezaevinin yakınında karşısına ilk çıkan otelde iki odalı, çok kötü döşenmiş, pis, ucuz bir daire tuttu kendine. Evde ayırdığı bazı eşyalarının buraya getirilmesini söyledikten sonra avukata gitti.

Hava soğuktu. Yağmurdan, fırtınadan sonra ilkbaharda çoğun-

lukla görülen o soğuklar bastırmıştı. Öylesine soğuktu, rüzgâr öylesine kamçılıyordu ki, pardösüsüyle donuyordu Nehlüdof. Isınmak için giderek çabuklaştırıyordu adımlarını.

Köylüleri düşünüyordu: Kadınları, çocukları, ihtiyarları, ömründe ilk kez gördüğü o yoksulluğu, o ezilmişliği, sarkan incecik bacaklarını durmadan oynatan, acı gülümsemesi yüzünden hiç gitmeyen çocuğu... Elinde olmadan, kentteki insanlarla karşılaştırıyordu onları. Kasapların, balıkçıların, hazır giysi dükkânlarının önünden geçerken –onları daha önce hiç görmemiş gibi– dükkân sahiplerinin şişmanlığına şaşıyordu. Köyde böyle şişman tek insan yoktu. Bu dükkân sahiplerinin sattıkları mallardan anlamayanları kazıklamak olan uğraşlarının çok yararlı, iyi bir uğraş olduğundan kuşku etmedikleri belliydi. Sırtlarında kocaman düğmeleri olan geniş omuzlu arabacılar da sırmalarla donatılmış, resmi kasketli kapıcılar da önlüklü, kıvırcık saçlı oda hizmetçisi kızlar da, hele hele, yaylılarına kurulmuş, yayalara küçümseyerek, küstahça bakan, enseleri tıraş edilmiş bıçkın arabacılar da şişmandı. Bunların, topraktan yoksun oldukları için kente göç etmiş köylüler olduğunu düşünüyordu Nehlüdof. Bu insanlardan bazıları kentteki koşullardan yararlanmasını bilmiş, beyler gibi yaşamaya başlamışlardı. Mutluydular. Bazılarıysa köyde olduğundan daha ağır koşullarda yaşamak zorunda kalmışlardı burada. Daha perişan olmuşlardı. Bir bodrumun penceresinde çalışan ayakkabıcıların bunlardan olduğunu düşündü Nehlüdof. Sabunlu buharın çıktığı açık pencerelerin önünde ütü yapan, cılız kolları çıplak, soluk benizli, yoksul giyimli sıska çamaşırcı kadınlar da bunlardandı... Nehlüdof, karşılaştığı önlüklü, çıplak ayaklarında delik deşik ayakkabılar, tepeden tırnağa boya içinde iki boyacının da öyle olduğunu düşündü. Güneşten yanmış, damarlı, ince kollarını dirseklerine kadar sıvamış, boya kovalarını taşıyorlar, bir yandan da atışıyorlardı. Acı, bitkinlik okunan yüzleri öfkeliydi. Arabacı yerlerinde sarsıla sarsıla giden yük arabacılarının tozlu, simsiyah yüzleri de öyleydi. Sokak başlarında çocuklarıyla durmuş dilenen kadınların, üstleri başları yırtık erkeklerin yüzlerinde de aynı öfke vardı. Önünden geçtiği meyhanenin açık penceresinde de gördü aynı yüzleri. Üzerleri şişe, çay bardağı dolu, pis mi pis masaların arasında beyaz önlüklü garsonlar sa-

ğa sola yalpa vurarak gidip geliyorlardı. Terden sırılsıklam yüzleri kırmızı müşteriler bağırıp çağırıyorlar, şarkı söylüyorlardı. Biri –bir şeyi anımsamaya çalışıyormuş gibi– kaşlarını kaldırmış, dudaklarını uzatmış, pencerenin yanında oturmuş önüne bakıyordu.

Nehlüdof, soğuk rüzgârın kaldırdığı tozla birlikte her yana dağılmış boya kokusunu da ciğerlerine çekerek, "Niçin toplanmışlar bunlar burada?" diye geçirdi içinden.

Bir sokakta demir yüklü bir arabayla yan yana yürüdü bir süre. Girintili çıkıntılı yollarda demirler öylesine gürültü çıkarıyorlardı ki kulakları çınlamaya başlamıştı Nehlüdof'un. Adımlarını çabuklaştırdı. Tam o sırada, gürültünün arasından birinin onu adıyla çağırdığını duydu. Durdu. Biraz ilerideki yaylıda bembeyaz dişlerini göstererek gülümseyen, ona el sallayan, sivri bıyıklarının uçları kalkık, güzel yüzlü bir subay gördü.

– Nehlüdof! Sen misin?

Birden sevindi Nehlüdof. Sevinçle,

– Ah! Şenbok, dedi.

Ama ortada sevinecek bir şey olmadığını anlamakta gecikmedi. Bir zamanlar halalara uğrayan Şenbok'tu bu. Çoktan beri izini kaybetmişti Nehlüdof. Alaydan ayrıldığını, süvarilikte kaldığını, çok borcu olmasına karşın ne yapıp edip zenginler arasında yaşamayı sürdürdüğünü duymuştu. Arkadaşının neşeli, mutluluk okunan yüzü, duyduklarının doğru olduğunu gösteriyordu.

Şenbok, yaylıdan inip omuzlarını düzeltirken,

– Seni yakalamam iyi oldu! dedi. Kimsecikler yok koca kentte. İhtiyarlamışsın be kardeşim. Yürüyüşünden tanıdım seni. Ne dersin, yemeği birlikte yer miyiz? Sizin burada nerenin yemekleri güzeldir?

Arkadaşından onu gücendirmeden nasıl ayrılabileceğini düşünüyordu Nehlüdof.

– Bilmem ki, dedi, pek zamanım yok da... Senin ne işin var buralarda?

– Var işte bazı işlerim. Vesayet işleri. Vasiyim ben. Samanov'un işlerini yönetiyorum. Tanıyor musun onu? Denizde kum, herifte para. Biraz aptaldır yalnız. Ama elli dört bin hektar arazisi var. (Arazi kendininmiş gibi kurularak söylüyordu bunu.) İşleri berbattı. Arazisinin tümü köylülerin elindeydi. Para falan vermiyor-

lardı ona. En azından seksen bin zarar ediyordu yılda. Bir yıl içinde düzelttim işlerini. Yüzde yetmiş fazla gelir sağladım ona.

Mağrur bir tavırla ekledi:

– Nasıl?

Nehlüdof, Şenbok'un varını yoğunu har vurup harman savurduktan, ayrıca –ödemek niyetinde olmadığı– bir sürü de borç yaptıktan sonra önemli birinin yardımıyla malını mülkünü ona buna yediren para babası bir ihtiyarın vasisi olduğunu, bu işten elde ettiği kazançla yaşadığını duyduğunu anımsadı.

Nehlüdof, arkadaşının kremli, pırıl pırıl parlayan yüzüne, bıyıklarına bakarken onun içten konuşmasını, vasilik işlerini nasıl yoluna koyduğuyla övünmesini dinlerken düşünüyordu kendi kendine: "Gücendirmeden nasıl ayrılabilirim ondan acaba?"

– Ee, nerede yiyeceğiz yemeğimizi?

Nehlüdof saatine baktı.

– Benim zamanım yok ama, dedi.

– Peki öyleyse. Akşama at yarışı var. Gelecek misin?

– Hayır.

– Gel canım. Benim atım yok, ama Grişinleri'nkini tutacağım. Anımsıyor musun? Çok iyi bir atı var. Bekleyeceğim seni. Birlikte yeriz akşam yemeğimizi.

Nehlüdof gülümsedi:

– Akşam yemeği de yiyemem seninle.

– Ne oluyor sana? Nereye gidiyorsun böyle? İstersen bırakayım seni.

– Avukata gidiyorum. Evi hemen şu sokağı dönünce orada.

– Cezaevinde bir işler çeviriyormuşsun öyle mi? Cezalılara yardım mı ediyorsun? Korçaginler söylediler. (Şenbok gülümsedi.) Gittiler. Anlatsana!

Nehlüdof:

– Duyduklarının hepsi doğrudur, dedi. Sokakta anlatılmaz!

– Eskiden beri tuhaf huyların vardır zaten. Evet, yarışlara gelecek misin?

– Hayır. Zamanım da yok, canım da istemiyor. Ne olursun gücenme.

– Tam da buldun gücenecek adamı! Nerede kalıyorsun?

Birden ciddileşti Şenbok. Gözleri daldı. Kaşlarını çattı. Bir şeyi anımsamaya çalıştığı belliydi. Nehlüdof, meyhanenin penceresinde gördüğü kaşları kalkık, dudaklarını uzatmış adamın yüzündeki aptal anlatımı gördü bir an arkadaşının yüzünde.

– Amma da soğuk, değil mi?

– Evet.

Şenbok, Nehlüdof'un elini sıkarken,

– Neyse, hadi hoşça kal dedi. Seni gördüğüme çok sevindim.

Yaylıya atladı. Bembeyaz dudaklarında her zamanki gülümsemesi, pırıl pırıl parlayan yüzünün önünde güderi eldivenli geniş elini salladı.

Nehlüdof yürürken "Ben de böyle miydim bir zamanlar?" diye düşünüyordu. "Tam böyle olmasam bile böyle olmayı istiyor, ömrümün sonuna dek böyle yaşayabileceğimi sanıyordum."

XI

Avukat, sırada bekleyenleri atlayıp hemen aldı Nehlüdof'u. Önce Menşovların işini anlattı. Ana oğulu haksız yere tutuklamaları şaşırtmıştı onu.

– Korkunç bir şey bu, diyordu. Yangını mal sahibinin, sigortadan para almak amacıyla çıkarmış olduğu kesin. Ama asıl önemli olan, Menşovların suçlu olduklarının kanıtlanamadığıdır. Hiçbir delil yok. Sorgu yargıcının işgüzarlığı, savcının da adamsendeciliği. Yeter ki kasabada değil, burada bakılsın bu davaya. Kazanacağımdan kuşkunuz olmasın. Para falan da istemiyorum. Gelelim öteki işe. Çara dilekçe hazır. Petersburg'a gidecekseniz alın kendiniz götürün, tanıdıklarınızdan da yardım isteyin. Yoksa adalet bakanlığından bilgi isterler. Onlar da başlarından savarlar. Yani olumsuz yanıt verirler. Boşuna uğraşmış oluruz. Elinizden gelirse büyük kimselerle görüşmeye çalışın.

– Çarla mı? diye sordu Nehlüdof.

Avukat gülümsedi.

– Çar en büyüktür, dedi. Büyük dediğim dilekçe komisyonu başkanı falandır. Başka bir isteğiniz?

Nehlüdof cebinden bir mektup çıkardı.

– Var, dedi. *İncil* okudukları için cezaevine atılan birkaç kişi bir mektup yazmış bana. Yazdıkları doğruysa gerçekten çok tuhaf bir şey bu. Bugün görüşmeye çalışacağım onlarla. Durumu öğreneceğim.

Avukat gülümsedi.

– Bakıyorum cezaevindekilerin koruyucusu oldunuz. Yakınmalarıyla ilgileniyorsunuz. Ama öylesine çoktur ki orada yakınma, korkarım hepsinin üstesinden gelemeyeceksiniz.

Nehlüdof,

– Hayır, dedi, gerçekten çok tuhaf bir şey bu. Köyde *İncil* okumak için toplanmış köylüler. Jandarmalar gelip dağıtmışlar onları. Devrisi pazar gene toplanmışlar. Bu kez komiseri çağırmışlar. Tutanak düzenlenmiş, mahkemeye vermişler köylüleri. Sorgu yargıcı soruşturma yapmış, savcı iddianameyi hazırlamış, yargıcın karşısına çıkarmışlar köylüleri. Savcı iddianamesini okumuş. Deliller – *İncil*– masanın üzerindeymiş. Sürgün cezasına çarptırmışlar adamları. Korkunç bir şey.

– Şaşırtıyor mu sizi bu?

– Hem de çok. Emir kulu olan komiseri anlıyorum. Ama savcının yaptığına ne buyrulur? Mektep medrese görmüş bir insandan beklenir mi bu?

– Savcıların, mahkeme görevlilerinin ilerici insanlar olduğunu düşünmeye alıştığımız için yanılıyoruz zaten. Bir zamanlar öyleydiler. Ama değiştiler şimdi. Ayın sonunu getirmekten başka bir düşünceleri olmayan memurlardır. Aylığını alıyor, ama yetmiyor ona bu para, prensipleri burada bitiyor. Kimi isterseniz suçlamaya, cezalandırmaya hazırdır.

– Topluca *İncil* okudular diye insanları sürgüne yollayacak yasalar var mıdır?

– Sürgüne değil, küreğe yollayacaklar bile vardır. Yeter ki *İncil*'i okurken birbirlerine, yasak olduğu biçimde anlatmış olsunlar onu. Yani kiliseye hakaret etsinler. Başkalarının yanında Ortodoksluğa hakaret 190. maddeye göre sürgünü gerektirir.

– Olamaz böyle şey.

– Bal gibi olur. Kendilerine saygım olduğunu her fırsatta söy-

lerim sayın mahkeme görevlilerine. Çünkü ben de, siz de hepimiz cezaevinde değilsek onların iyi yürekliliğindendir bu. İnsanları tüm haklarından yoksun etmek, sürgüne yollamak çok kolaydır onlar için.

– Peki ama her şey savcının, yasaları uygulayıp uygulamamak ellerinde olan insanların keyfine bağlıysa mahkemeler neye yarıyor?

Avukat kahkahayla gülmeye başladı.

– Neler soruyorsunuz! dedi. Felsefeye girer sizin bu dediğiniz. Konuşuruz bunu. Cumartesi günü bize gelin. Bilginler, edebiyatçılar, sanatçılar gelecek. Bu genel sorunlar üzerine konuşuruz. Karımla tanışıyorsunuz. Bekleyeceğim, gelin.

Avukat "genel sorunlar" derken anlamlı yükseltmişti sesini.

Nehlüdof,

– Gelmeye çalışırım, dedi.

Yalan söylediğinin farkındaydı. Çalışacaktı, ama gelmeye değil, avukatın evinde toplanacak bilginlerin, edebiyatçıların, sanatçıların arasına katılmamaya çalışacaktı.

Nehlüdof'un, yasaları uygulamak ya da uygulamamak görevlilerin keyfine bağlıysa mahkemelerin neye yaradığını sorması üzerine avukatın gülmesi, "felsefe", "genel sorunlar" derkenki ses tonu, onun avukattan ne denli uzak olduğunu göstermişti Nehlüdof'a. Avukatın arkadaşları da onun gibi düşüneceklerdi yüzde yüz. Nehlüdof eski arkadaşlarından –Şenbok gibi– olduğunca avukattan da onun çevresinden de uzak hissediyordu kendini şimdi.

XII

Cezaevi uzaktı, vakit de geç olmuştu. Nehlüdof cezaevine gitmek için bir arabaya bindi. Orta yaşlı, zeki bakışlı, temiz yüzlü arabacı bir sokaktan geçerken Nehlüdof'a döndü. Yapılmakta olan büyük bir evi göstererek,

– Şu eve bakın, dedi, ne kadar büyük!

Evi kendi yapıyormuş da bununla övünmek istiyormuş gibi bir ses tonu vardı.

Gerçekten de büyük, acayip bir yapıydı bu. Demir çivilerle çakı-

lı kalın çam kalasları yükselen yapıyı çepeçevre sarmış, onu sokaktan ayırmıştı. Kalas köprüler üzerinde, üstleri başları kireç, işçiler karınca gibi çalışıyorlardı. Bazıları duvar örüyor, bazıları taş kırıyor, bazıları ağır tekneleri yukarı çıkarıyor, boşlarını indiriyordu.

Temiz giyimli, şişman bir bey –mühendis olsa gerekti– merdivende onu saygıyla dinleyen Vladimirli kalfaya yukarıyı göstererek bir şeyler söylüyordu. Mühendisle kalfanın yanındaki kapıdan boş tekneler çıkıyor, doluları giriyordu.

Nehlüdof eve bakarak düşünüyordu kendi kendine: "Hepsi – çalışanlar da çalıştıranlar da– bunun gerekli bir uğraş olduğuna nasıl inanıyorlar? Evlerinde gebe karıları güçlerini aşan işlerin altından kalkmaya çalışırlarken pılı pırtıya sarılı çocukları ince bacaklarını sallayarak açlıktan ölmek üzere, acı acı gülümserlerken onların burada gereksiz bir insana, onları döven, soyup soğana çeviren bir aptala bu konağı yapmak zorunda olduklarına nasıl inanıyorlar?"

Düşüncesini yüksek sesle söyledi:

– Kafasızlık bu evi yapmak.

Arabacı bozulmuştu.

– Kafasızlık mı dediniz? diye itiraz etti. Kafasızlık olur mu? Halk iş buluyor, daha ne istiyorsunuz!

– Bir şeye yaramayacak bir ev yapıyorlar.

– Yaptıklarına göre yarayacak demektir. Halk ekmek parası kazanıyor hem.

Nehlüdof –daha çok tekerlek gürültüsünden sesini duyuramayacağı için– karşılık vermedi. Cezaevine yaklaştıklarında arabacı parkeden toprak yola indi. Şimdi gürültü kesildiği, rahat konuşabileceği için, arabacı yerinde yarım dönüp Nehlüdof'a baktı.

Karşıdan gelen, omuzlarında hızarları, baltaları, çuvalları, yarım kürkleriyle köylüleri göstererek,

– Bunları kente sürükleyen nedir? dedi. Para, para kazanmak tutkusu.

Nehlüdof,

– Önceki yıllardan daha mı çok geliyorlar şimdi? diye sordu.

– Oho! Bu yıl doldular da doldular... Beyler birini atıp öbürünü alıyorlar. Çok bol çünkü.

– Niçin böyle oldu bu yıl?

– Oldu işte. Ne yapsınlar zavallılar.

– Nedeni ne? Köyde niçin kalmıyorlar?

– Ne yapsınlar köyde? Toprak yok ki.

İnsan bir yerini incittiğinde inadınaymış gibi hep aynı yerini çarpar, acıtırsa Nehlüdof'un karşısına da her yerde hep aynı şey çıkıyordu.

"Bundan başka konu yok mu?" diye geçirdi içinden. Sonra arabacıya, köylerinde ne kadar toprak olduğunu, arabacının ne kadar toprağı olduğunu, niçin kentte oturduğunu sormaya başladı.

Arabacı seve seve yanıtlıyordu sorularını.

– Can başına bir hektar düşer bizim orada efendim. Üç canlık toprağımız var bizim. Babamla bir kardeşim evdedir, öteki askerde. Babamla kardeşim. Aslında ekip biçecek bir şey de yok ya. Kardeşim Moskova'da bir iş tutmak istiyordu...

– Toprak kiralayamaz mısınız?

– Veren kim? Beyler satıp savdılar mallarını. Tümünü tüccarlar aldılar. Onlar da dünyada vermezler kiraya. Kendileri ekip biçiyorlar. Bizim köy bir Fransız'ındır. Parasını verip o aldı köyü. Kiraya vermiyor.

– Adı nedir bu Fransız'ın?

– Düfar. Tanıyorsunuzdur onu belki. Büyük tiyatroda aktristlerin saçlarını yapıyor. İyi iş. Zengin oldu. Bizim eski bayandan aldı köyü. Onundur şimdi bizim orası. Ara sıra uğrar. Allah razı olsun ondan. İyi adamdır. Ama bir Rus karısı var, köpekten beterdir. Düşmanımın başına vermesin öylesini Tanrım. Köylünün kanını emiyor. Felaket bir şey. İşte geldik cezaevine. Nerede ineceksiniz? İçeri mi gireceksiniz? Sanırım bırakmazlar.

XIII

Nehlüdof'un yüreği duracakmış gibi çarpıyordu. Maslova'yı ne durumda bulacağını bilmemenin verdiği korkuyla cezaevinin kapısını çaldı. Çıkan gardiyana Maslova'yı sordu. Gardiyan deftere baktı. Revirde olduğunu söyledi. Nehlüdof revire gitti. Revir bekçisi

iyi yürekli bir ihtiyardı. İçeri aldı onu. Kimi görmek istediğini öğrenince çocuk bölümüne yürüdü.

Üstü başı fenol kokan genç doktor koridora, Nehlüdof'un yanına çıktı. Sert bir yüzle ne istediğini sordu. Bu doktor cezalılara karşı çok yumuşak davranırdı. Bu yüzden cezaevi yöneticileriyle, hatta başhekimle sık sık tatsız olaylar geçerdi arasında. Nehlüdof'un ondan yasadışı bir şey isteyeceği korkusuyla, sonra hiç kimseye ayrıcalık tanımayacağını göstermek istediği için, böyle sert davranmıştı.

– Burada kadın yok, dedi, çocuk bölümüdür burası.

– Biliyorum cezaevinden buraya hastabakıcı verilen bir kadın vardı da.

– Var, evet. İki kadın var. Ne istiyorsunuz?

Nehlüdof,

– Onlardan biri, Maslova yakınımdır. Görmek istiyordum onu. Cezasının kaldırılması için dilekçe vermeye Petersburg'a gidiyorum da. Şunu verecektim ona. Bir fotoğraf.

Nehlüdof bir zarf çıkardı cebinden.

Doktor yumuşamıştı.

– Olur, dedi.

Beyaz önlüklü yaşlı bir kadına hastabakıcı Maslova'yı çağırmasını söyledikten sonra Nehlüdof'a döndü:

– Oturmak istemez miydiniz? Bekleme odasına geçin bari.

Nehlüdof,

– Teşekkür ederim dedi.

Doktordaki değişmeden yararlanıp Maslova'dan hoşnut olup olmadıklarını sordu.

Doktor,

– Çalışıyor işte, dedi. İçinde bulunduğu koşulları göz önüne alırsak fena değil. Geldi işte.

Bir kapıdan yaşlı kadın çıktı. Maslova da arkasındaydı. Üzerinde çizgili bir entariyle beyaz önlük vardı. Bir başörtü bağlamıştı başına. Nehlüdof'u görünce kızardı. Kararsız, bir an duraladı. Sonra kaşlarını çattı. Başını önüne eğip koridorun yol halısı üzerinde çabuk adımlarla ona doğru yürüdü. Nehlüdof'un yanına gelince önce elini uzatmak istemedi, sonra uzattı, daha kızardı uzatınca. Taş-

kınlığı için Nehlüdof'tan özür dilediği görüşmelerinden sonra hiç görmemişti onu Nehlüdof. Şimdi onu öyle bulacağını sanıyordu. Ama çok değişmişti Maslova. Yüz anlatımında yeni bir şey vardı: Çekingen, tutuk bir şey, –Nehlüdof'un sezinlediği gibi– ona karşı beslenen bir öfke. Nehlüdof, doktora söylediğini ona da söyledi: Petersburg'a gideceğini. İçinde Panovo'dan aldığı fotoğraf bulunan zarfı verdi.

– Panovo'da buldum bunu. Çok eski bir fotoğraf. Hoşunuza gider belki. Alın.

Maslova siyah kaşlarını kaldırıp şehla gözleriyle –bunu ona niçin verdiğini soruyormuş gibi– şaşkın şaşkın baktı Nehlüdof'un yüzüne. Bir şey söylemeden aldı zarfı, önlüğünün içine soktu.

Nehlüdof,

– Teyzenizi gördüm orada, dedi.

Maslova umursamaz,

– Öyle mi? diye mırıldandı.

– Burada iyi misiniz?

– Eh işte, iyiyim.

– Ağır değil ya göreviniz?

– Değil.

– Sizin adınıza sevindim. Oradan iyi burası.

Maslova,

– Nereden? dedi.

Yüzü kızardı. Nehlüdof hemen yanıt verdi:

– Cezaevinden.

– Niçin?

– Burada insanlar daha iyidir sanırım. Oradaki gibiler yoktur burada.

– Çok iyileri vardı orada.

Nehlüdof,

– Menşovlar için elimden geleni yaptım. Umarım serbest bırakacaklar onları.

Maslova hafifçe gülümsedi.

– İnşallah. Çok iyidir zavallı kadın.

– Bugün Petersburg'a gidiyorum. Sizin dosyayı incelemeleri yakındır. Kararı bozacaklarını sanıyorum.

Maslova,

– Bozsalar da bozmasalar da önemli değil artık benim için, dedi.

– Niçin "artık"?

Maslova, soru dolu bakışlarını Nehlüdof'un yüzüne kaldırdı.

– İşte, dedi.

Nehlüdof, bu yanıtı da bakışı da; Maslova'nın, Nehlüdof'un kararından dönüp dönmediğini öğrenmek istediği anlamında aldı.

– Sizin için niçin önemli olmadığını bilmiyorum, dedi. Ama benim için sizi serbest bıraksalar da bırakmasalar da gerçekten önemi yok. Her iki durumda da size söylediğimi yapmaya hazırım.

Maslova başını kaldırdı. Siyah, şehla gözleri Nehlüdof'un yüzünde takılı kaldı. Yüzü bir sevinçle aydınlandı. Ama ağzından çıkan, gözlerinin söylediğinden bambaşkaydı:

– Boşuna konuşuyorsunuz.

– Bilesiniz diye söyledim.

Maslova gülümsememek için kendini zorlayarak,

– Bu konuda her şeyi konuştuk, dedi, söyleyecek başka bir şey yok.

İçeride bir gürültü oldu. Bir çocuk ağlamaya başladı.

Maslova telaşlı, bakınarak,

– Beni çağırıyorlar galiba, dedi.

– Öyleyse hoşça kalın, dedi Nehlüdof.

Maslova, kendine uzatılan eli fark etmemiş gibi yapıp Nehlüdof'un elini sıkmadan döndü. Çabuk adımlarla uzaklaştı yol halısının üzerinde.

"Ne olup bitiyor ruhunda? Neler düşünüyor? Neler hissediyor? Beni mi denemek istiyor, yoksa gerçekten bağışlamak mı elinden gelmiyor beni? Düşüncelerini, duygularını söyleyemiyor mu, söylemek mi istemiyor? Bana karşı yumuşadı mı biraz, yoksa kızıyor mu?" Nehlüdof bu soruları kendi kendine soruyor, hiçbirine bir yanıt bulamıyordu. Bildiği bir şey vardı: Maslova'nın değiştiğini, ruhunda önemli bir değişikliğin olduğunu, bu değişikliğin yalnızca Nehlüdof'u Maslova'ya bağlamakla kalmayıp onu, adına bu değişiklik olan varlığa da bağladığını biliyordu. Bu değişiklik onu heyecanlandırıyor, sevindiriyor, duygulandırıyordu.

Maslova sekiz çocuk karyolasının bulunduğu odaya dönünce

hemşireden aldığı emir uyarınca yatak takımlarını değiştirmeye koyuldu. Elinde çarşaf, fazla öne uzandığı için az kaldı düşüyordu. Hastalığı geçmek üzere olan boynu sarılı bir çocuk güldü ona. Maslova tutamadı kendini, yatağa oturup kahkahalarla gülmeye başladı. Gülüşü öylesine tuhaftı ki birkaç çocuk daha gülmeye başlamıştı. Hemşire öfkeyle bağırdı ona:

– Ne gülüyorsun be? Eskiden çalıştığın yerde sandın kendini galiba! Koş yemeği getir.

Maslova sustu. Kapları aldı. Tam çıkıyordu, gülmesi yasak, boğazı sarılı çocukla göz göze gelince ağzını eliyle kapayıp güldü gene. Akşam olana dek yalnız kaldığı zamanlar zarftan ucunu birkaç kez çıkarıp uzun uzun baktı Nehlüdof'un verdiği resme. Ama gece nöbeti bitip de bir hastabakıcıyla birlikte kaldığı odada yalnız kalınca fotoğrafı çıkardı zarftan. Gözlerini uzun süre ayırmadan, bakışlarıyla her şeyi –yüzleri de giysileri de balkonun basamaklarını da, Nehlüdof'un, onun, halaların yüzlerini, arkadaki ağaçları– okşayarak sararmış karta uzun süre baktı. Özellikle kendine, taptaze, güzel yüzüne, alnını çevreleyen bukle bukle saçlarına bakmaya doyamıyordu. Öylesine dalmıştı ki oda arkadaşı hastabakıcının odaya girdiğini bile fark etmedi.

İyi yürekli, şişman hastabakıcı fotoğrafın üzerine eğilerek,

– Nedir bu? dedi. O mu verdi sana? Şu sen misin yoksa?

Maslova, arkadaşının yüzüne bakıp gülümsedi.

– Ya şu kim?

– Kim mi? O mu? Bu da annesi mi?

– Halası. Beni tanımadın mı?

– Tanıyamadım. Söylemesen dünyada tanıyamazdım. Yüzün çok değişmiş. On yıl geçmiş aradan!

Maslova,

– Yıllar değil, bir ömür, dedi.

Canlılığı birden kayboldu. Derin bir keder kapladı yüzünü. Kaşlarının arasında derin kırışıklar belirdi.

– Orada rahattın galiba.

Maslova gözlerini kapadı, başını salladı.

– Evet, çok rahattım, dedi. Kürekten beter.

– Neden?

– Öyle işte. Akşamın sekizinden sabahın dördüne, rahat vermezlerdi. Her gün.

– Niçin ayrılmadın o evden?

Maslova,

– İsterdim, ama ayrılamazdım, dedi. Boş ver!

Ayağa kalktı. Fotoğrafı masanın gözüne attı. Gözyaşlarını güç tutuyordu. Kapıyı küt diye vurup koridora çıktı. Fotoğrafa bakarken, orada hayal etmişti kendini. O anda ne mutlu olduğunu, şimdi de Nehlüdof'la ne mutlu olabileceğini düşünüyordu. Arkadaşının sözleri, şimdiki durumuyla o zamanki durumunu anımsatmıştı ona. Yaşamın o zamanlar hayal meyal hissettiği, ama kendi kendine itiraf etmekten çekindiği korkunçluğunu getirmişti gözlerinin önüne. O korkunç geceleri –özellikle, parasını ödeyip onu kurtaracağına söz veren üniversite öğrencisini beklediği, yortudan önceki geceyi– düşünüyordu. Kırmızı ipek kumaştan, sağına soluna şarap dökülmüş açık giysisiyle, karmakarışık saçlarına kırmızı bir kurdele bağlı, yorgunluktan bitkin bir durumda, sarhoş, gecenin ikisinde konukları yolcu ettikten sonra, dansa ara verildiğinde gidip sıska, elmacık kemikleri çıkık, yüzü sivilceli bir arkadaşının yanına oturduğunu –kemancıya eşlik ederdi arkadaşı– ona çekilmez yaşamından yakınmaya başladığını anımsadı. Arkadaşı da kendi yaşayışından yakınmıştı. Buradan ayrılmayı düşündüğünü söylemişti. Klara gelmişti yanlarına. Üçü hemen karar vermişlerdi: Bu evden ayrılacaklardı. O gecenin son olacağını söylüyorlardı. Tam yatmak için kalkıyorlardı ki dışarıda sarhoş konukların gürültüsü duyuldu. Kemancı neşeli bir Rus halk şarkısı çalmaya başladı, Maslova'nın arkadaşı piyanonun tuşlarına olanca gücüyle indirdi parmaklarını. Beyaz gömlekli, fraklı, ufak tefek bir adam –pis pis şarap kokuyor, konuşurken hıçkırıyordu; terlemişti– Maslova'yı kaldırdı dansa. Kısa boylu, sakallı, gene fraklı (bir balodan gelmişlerdi) arkadaşı da Klara'yı kaptı. Uzun süre döndüler, dans ettiler, bağırıp çağırdılar, içtiler... Böyle bir yıl, bir yıl daha geçti aradan, bir yıl daha. Kurtulamadı! Bütün bunların nedeni Nehlüdof'tu. Maslova'nın içine, eskiden ona duyduğu nefret doldu birden. Ona sitem etmek, bağırıp çağırmak istedi. Onu tanıdığını, ona teslim olmayacağını, bedensel yön-

den ondan yararlandığı gibi ruhsal yönden de yararlanmasına izin vermeyeceğini, onu soyluluğunun bir aracı yapmasına göz yummayacağını yüzüne haykırmak fırsatını kaçırdığı için üzülüyordu şimdi. Bu üzüntüsünü bastırmak için içmek istedi. Koğuşta olsaydı sözünü tutmaz, içerdi de. Buradaysa sağlık memurundan başka kimseden alamazdı içki. Oysa korkuyordu sağlık memurundan. Asılıyordu ona çünkü. Erkeklerle konuşmaktan bile iğreniyordu. Koridordaki tahta kanepede bir süre oturduktan sonra odaya döndü. Arkadaşının sorularına yanıt vermeden, kaybolmuş yaşamı için uzun süre acı acı ağladı.

XIV

Petersburg'da Nehlüdof'un üç işi vardı: Maslova'ya verilen cezanın yargıtayca kaldırılmasına çalışacak; Fedosya Biryukova'nın dilekçe komisyonundaki işine koşturacak; Vera Bogodyhovskaya'nın isteği üzerine, jandarma başkomutanlığında ya da üçüncü şubede, Şustova'nın serbest bırakılması, Vera Bogodyhovskaya'nın mektubunda sözünü ettiği kalede tutuklu gencin annesiyle görüştürülmesi için uğraşacaktı. Bu üç işten başka, oldukça önemli dördüncü bir işi daha vardı: *İncil* okudukları için ailelerinden uzaklaştırılıp Kafkasya'ya sürülen köylülerin işiyle ilgilenecekti. Bu işin aydınlanması için elinden geleni yapacağına köylülerden çok kendi kendine söz vermişti.

Maslennikov'la son görüşmesinden sonra, özellikle de köyden döndükten sonra, o güne dek içinde yaşadığı çevreye, küçük bir azınlığın mutluluğu, rahatı için milyonlarca insanın çektiği acıların öylesine titizlikle gizli tutulduğu çevreye karşı sonsuz bir nefret duymaya başlamıştı. Bu çevrenin insanlarının çekilen bu acıları görmedikleri için yaşamlarının kötülüğünü, çirkinliğini de fark edemediklerini düşünüyordu. Bu çevrenin insanlarıyla utanç duymadan, kendi kendine kızmadan konuşamıyordu artık. Öte yandan, geçmiş günlerinin alışkanlıkları, akrabaları, dostları hep bu çevreye çekiyorlardı onu. En önemlisi de şimdi istediği tek şeyi yapabilmek, Maslova'ya, öteki zavallılara yardım edebilmek için, bu

çevrenin yalnız saygı duymamakla kalmayıp üstelik nefret de ettiği bu iğrenç insanlarından yardım dilemek zorundaydı.

Petersburg'da, eski bir bakanın karısı olan teyzesi Kontes Çarskaya'nın evinde kalıyordu. Kendini birden öylesine yabancılaştığı, uzaklaştığı aristokrat çevrenin içinde bulmuştu. Hiç hoşlanmamıştı bundan. Ne var ki yapabileceği bir şey de yoktu. Teyzesinin evinden ayrılıp otele yerleşmesi gücendirirdi yaşlı kadını. Ayrıca, çok tanıdıkları vardı teyzesinin. İşlerinde çok yardımı dokunabilirdi ona.

Yoldan yeni gelmişti. Kontes Katerina İvanovna onu kahveyle ağırlarken,

– Söylesene, doğru mu duyduklarım? dedi. Tuhaf şeyler yapıyormuşsun. *Vous posez pour un Howard!*[5] Suçlulara yardım ediyor, cezaevlerinde dolaşıyor, aksaklıkları gidermeye çalışıyormuşsun.

– Yo, aklımın ucundan bile geçirmedim..

– Bu hoşuma gitti işte. Ufak bir aşk öyküsü olsa gerek. Anlatsana.

Nehlüdof, Maslova'yla olan ilişkisini başından sonuna olduğu gibi anlattı.

– Ha evet, hatırladım, sen o kocakarıların yanında kalırken Elen bir şeyler anlatmıştı bana: Oda hizmetçileriyle evlendirmek mi ne istemişler seni... (Kontes Katerina İvanovna Nehlüdof'un halalarını sevmez, küçümserdi.) O kız demek? *Elle est encore jolie?*[6]

Katerina İvanovna altmış yaşlarında, şen yaradılışlı, hareketli, konuşkan bir kadındı. Uzun boylu, çok şişmandı. İnce, siyah kıllar vardı üst dudağında. Nehlüdof çok severdi onu. Çocukluğundan beri onun yanında daha bir canlı, neşeli hissederdi kendini.

– Hayır, *ma tante*,[7] aşk falan yok, her şey bitti. Ona yardım etmek istememin iki nedeni var: Önce, haksız yere, hiç suçu yokken cezalandırıldı; sonra, benim yüzümden düştü bu duruma. Başına gelenlerin suçlusu benim. Onun için elimden geleni yapmak zorundayım.

– Onunla evlenmek niyetinde olduğunu duydum, doğru mu bu?

5 (Fr.) Howard rolü oynuyorsun!

6 (Fr.) Hâlâ güzel mi?

7 (Fr.) Teyzeciğim.

– Doğru, ama o istemiyor.

Katerina İvanovna kaşlarını çattı. Gözlerini iri iri açıp baktı yeğenine. Yüzü birden değişmişti. Bu habere sevindiği belliydi.

– O senden akıllı, dedi. Ah, ne aptalsın sen! Sahi evlenecek miydin onunla?

– Evlenecektim.

– Yaptıklarını bile bile mi?

– Evet. Bütün suç bende çünkü.

Kontes gülümsemesini tutarak,

– Vallahi delisin sen, deli. Hem de zırdeli. Ben de bunun için severim seni zaten, zırdeli olduğun için.

Yeğenine her yönden yakıştığına inandığı bu "zırdeli" sözcüğünü pek sevdiği için yinelemişti.

– Sırası gelmişken söyleyeyim, diye sürdürdü konuşmasını. Aline'in Magdalinalar için çok hoş bir evi var. Bir kez ben de gittim oraya. İğrenç şeyler. Eve gelince tepeden tırnağa iyice yıkandım. Ama *Aline corps et âme*[8] ilgileniyor bu işle. Seninkini de ona veririz. Aline'den iyi hiç kimse düzeltemez onu.

– Ama kürek cezasına çarptırıldı. Buraya, mahkeme kararının bozulması için çalışmaya geldim zaten. Sizden yardım isteyeceğim ilk iş bu.

– Bak hele! Nerede bakılacak onun davasına?

– Yargıtayda.

– Yargıtayda mı? Sevgili *cousin*'im[9] Levuşka yargıtaydadır ya. Sahi, aptallar dairesinde saray sözcüsüydü. Yargıtay asıl üyelerinden kimseyi tanımıyorum. Kimbilir ne biçim adamlardır: Ya *tout l'alphabet*'leri[10] Ge, Fe, De olan Almanlar ya birtakım İvanovlar, Semyonovlar, Nikitinler ya da *pour variera*[11] İvanenko, Simonenko, Nikitenko. *Des gens de l'autre monde.*[12] Ama gene de söylerim kocama. O tanır onları. Herkesi tanır. Söyleyeceğim ona. Ama sen de anlat ona, yoksa dünyada anlamaz söylediklerimi. Ne söylersem

8 (Fr.) Bedenen de ruhen de.

9 (Fr.) Kuzen.

10 (Fr.) Bütün alfabeleri..

11 (Fr.) Değişiklik olsun diye.

12 (Fr.) Başka çevrenin insanları.

söyleyeyim; hep, bir şey anlamadığını söyler. *C'est un parti pris.*[13] Herkes anlıyor da bir o anlamıyor.

Bu arada sırmalı pantolonlu bir uşak elinde gümüş bir tepsinin içinde bir mektupla geldi.

– Aline'den geliyor. Kizeveter'i de dinleyeceksin.

– Kim bu Kizeveter?

– Kizeveter mi? Bu akşam gel, öğrenirsin. Öyle bir konuşuyor ki en azılı haydutlar bile ayaklarına kapanıyorlar, hüngür hüngür ağlayarak pişmanlıklarını bildiriyorlar.

Kontes Katerina İvanovna –gerçi çok tuhaf bir şeydi bu, üstelik yaradılışına da hiç gitmiyordu ya– Hıristiyanlığın özünün, inanç ve günahların bedelinin ödenmesi olduğunu savunan öğretiye sıkı sıkı bağlıydı. O zamanlar moda olan bu öğretinin anlatıldığı, konuşulduğu toplantılara gider, buna inananları evine toplardı. Bu öğreti yalnızca ayinleri, tasvirleri değil, günah çıkartma, vaftiz gibi şeyleri de yadsımasına karşın, Kontes Katerina İvanovna'nın bütün odalarında, yatağının başucunda bile tasvirler vardı. Kilisenin istediği her şeyi de –bunda herhangi terslik görmeden– yerine getirirdi.

– Senin Magdalina da bir kez dinlese onu, hemen değişir, dedi. Bu akşam ne et et, gel eve. Olağanüstü bir adam bu.

– Hoşlanmam böyle şeylerden ben, *ma tante.*

– Ben de hoşlanacaksın diyorum. Gelmelisin. Başka bir isteğin varsa benden, söyle. *Videz votre sac.*[14]

– Bir işim de kalede.

– Kalede mi? Olur, Baron Krigsmut'a bir pusula yazar veririm sana. *C'est un très brave homme.*[15] Tanıyorsun onu zaten. Babanın arkadaşıydı. *Il donne dans le spiritisme.*[16] Neyse, önemli değil. İyi, temiz yürekli bir insandır. Ne yapacaksın kalede?

– Orada yatan bir gencin annesiyle görüşmesine izin verilmesine çalışacağım. Ama bana bu izni Krigsmut'un değil, Çernyavski'nin verebileceğini söylediler.

– Sevmem Çernyavski'yi, ama Mariette'nin kocasıdır, biliyor-

13 (Fr.) Kararını vermiştir önceden.

14 (Fr.) Hepsini açıkla.

15 (Fr.) Çok değerli insandır.

16 (Fr.) İspritizmayla uğraşır.

sun. Ona söyleyebiliriz. Benim için yapar bu işi. *Elle est très gentille.*[17]

– Bir işim daha var. Bir kadınla ilgili. Üç dört aydır cezaevinde yatıyor, ama nedenini bilen yok.

– Vardır, vardır. En azından kendi bilir. Çok iyi bilirler. Kimse boş yere içeri tıkmaz o kel kafalıları.

– Boş yere mi, boş yere değil mi, bilmiyoruz. Bildiğimiz bir şey varsa, acı çektikleridir. Hıristiyan'sınız teyze, *İncil*'e inanırsınız, ama gene de böylesine acımasız olabiliyorsunuz...

– Hiçbir şey engel değildir buna. *İncil*'in yeri başka, böyle şeylerin yeri başka. İğreniyorsam iğreniyorum... İmansızlardan, hele hele kafası kabak imansızlardan nefret ediyorken tutup onları sevdiğimi söylesem, numara yapsam daha mı iyi olur?

– Niçin nefret ediyorsunuz onlardan?

– 1 Mart olaylarından sonra mı soruyorsun bunu?

– Hepsi katılmadı ki 1 Mart olaylarına.

– Olsun varsın. Onları ilgilendirmeyen işlere ne diye sokarlar burunlarını? Kadın işi değildir bunlar.

Nehlüdof,

– Şey, dedi, Mariette'in bu işlerle ilgileneceğini söylüyorsunuz ama...

– Mariette mi? Mariette başka, onlar başka. Ne idüğü belirsiz birtakım Tanrı ne bilirci, kaz kafalı kadınlar çıkıp ona buna ders vermeye kalkıyorlar.

– Ders vermek değil, halka yardım etmek istiyorlar.

– Onlar olmadan da bilinir, kime yardım edileceği, kime edilmeyeceği.

– Öyle ama halk sürünüyor. Köyden yeni döndüm. Bizler yan gelip yatalım, lüks içinde yaşayalım diye köylülerin aç susuz, bütün güçleriyle çalışmaları doğru mudur?

Nehlüdof, teyzesinin iyi yürekliliğine inandığı için düşüncelerini ona olduğu gibi açmak istiyordu.

Teyzesi,

– Ne diyorsun yani? dedi, benim de çalışmamı, aç durmamı mı istiyorsun?

17 (Fr.) Çok candan bir kadındır.

Nehlüdof elinde olmadan gülümsedi.

– Hayır, aç durmanızı istemiyorum. Herkesin yemesini istiyorum, hepsi o.

Kontes, gene kaşlarını çatıp gözlerini açtı. Dik dik baktı yeğeninin yüzüne.

– *Mon cher, vous finirez mal*,[18] dedi.

– Neden?

O anda uzun boylu, geniş omuzlu bir general girdi odaya. Kontes Çarskaya'nın emekli bakan kocasıydı bu.

Yeni tıraş ettirdiği yüzünü Nehlüdof'a uzatarak,

– A, hoş geldin Dmitri, dedi. Ne zaman geldin?

Bir şey söylemeden karısını alnından öptü. Kontes Katerina İvanovna kocasına döndü:

– *Non, il est impayable*.[19] Dereye gidip çamaşır yıkamamı, bir patatesle karnımı doyurmamı buyuruyor. Korkunç bir aptaldır, ama senden istediklerini gene de yap. Zırdelidir. Duydun mu, Kamenskaya çok fenaymış, umudu kesmişler ondan. Bir uğrayıversen.

– Uğrayacağım.

– Hadi gidin ne konuşacaksanız konuşun. Ben birkaç mektup yazacağım.

Nehlüdof konuk salonunun yanındaki odaya geçiyordu ki teyzesi seslendi arkasından:

– Mariette'e de yazayım mı?

– Lütfen, *ma tante*.

– Öyleyse *en blanc*[20] bırakırım, senin kel kafalı için söyleyeceklerini kendin anlatırsın, o da kocasına buyurur. Kocası da yapar. Gaddar sanma beni. Senin sözünü ettiğin insanlar iğrenç yaratıklardır, ama *je ne leur veux pas de mal*.[21] Cehennemin dibine kadar yolları var! Hadi git artık. Ama akşama evde ol. Kizeveter'i dinleyeceksin. Dua edeceğiz. Gelirsen *ça vous fera beaucoup de bien*.[22] Biliyorum, Elen de siz de bu yönden çok geri kaldınız. Hadi güle güle.

---

18 (Fr.) Sonun kötü olacak senin, dostum.

19 (Fr.) Hayır, hiç kimseye benzemiyor o.

20 (Fr.) Bir boş yer.

21 (Fr.) Kötülüklerini istemem.

22 (Fr.) Çok yararı dokunacak sana bunun.

XV

Emekli bakan Kont İvan Mihayloviç inançlarına sıkı sıkı bağlı bir insandı.

Gençliğinden beri inandığı bir şey vardı: Nasıl ki kuşlar solucan yiyerek doyururlardı karınlarını, giysileri tüydendi, havada uçarlardı; onun da en iyi aşçıların hazırladığı en pahalı, en değerli yemekleri yemesi; en rahat, en pahalı giysileri giymesi; en uysal, en hızlı atların çektiği arabalara binmesi doğaldı. Ayrıca, aylığı ne denli yükselirse, altınlı elmaslı ne denli çok nişan alırsa, saraylı kadınlarla erkeklerle ne denli çok görüşürse onun için daha iyi olacağına inanırdı. Yalnızca bunlardı onun için önemli olan. Bunların dışında bir şey ilgilendirmezdi onu. Kırk yıldır bu inançla yaşamıştı Petersburg'da. Bakanlığa kadar da yükselmişti.

Kont İvan Mihayloviç'in böylesine bir başarı sağlamasına yardım eden nitelikleri şunlardı: Önce, evrakların, yasaların anlamını iyi kavrar; tutarlı olmasa bile kolay anlaşılır, gramer yanlışı bulunmayan resmi yazılar yazardı; sonra gösterişliydi, gerektiği yerde yalnız gururlu değil, mağrur, çok yüksek bir kişiliğe sahipmiş gibi davranmasını bilir, gerektiğinde küçülürdü; son olarak da kişisel ya da toplumsal hiçbir prensibi yoktu, bu yüzden, istediği zaman her şeye razı olur, gerekli görmediği zaman da hiçbir şeyi kabul etmezdi. Böyle davranırken yalnızca gururundan bir şey yitirmemeye, bir de davranışları arasında göze batan çelişkilerin olmamasına dikkat ederdi. Öte yandan, davranışının dürüst bir davranış mı alçaklık mı olduğunu, yaptığının Rus İmparatorluğu'na ya da bütün dünyaya büyük bir iyiliği mi zararı mı dokunacağını düşünmezdi.

Bakan olduğunda yalnızca ona bağlı olanlarla –çok insan bağlıydı ona– yakınları değil, uzak yakın herkes, kendisi de, onun çok zeki bir devlet adamı olduğuna inanıyordu. Ama aradan bir zaman geçtikten sonra elinden bir iş gelmeyince, bir varlık gösteremeyince gene onun gibi yalnızca resmi yazılar yazmayı bilen, gösterişli, prensipleri olmayan memurları –varoluş yasası gereğince– onu sıkıştırmaya başladıklarında dayanamayıp emekliye ayrılmak zorunda kaldığında zeki, anlayışlı olmak şöyle dursun, kafasız, bilgisiz bir insan olduğunu herkes anlamıştı. Görüşlerinde ancak en

bayağı gerici gazetelerin başyazılarının düzeyine kadar yükselebilmiş, kendine pek güvenen bir kafasız... Onu zorlayan öteki bilgisiz, kendilerine güvenen memurlardan ayrı bir yanının olmadığı çıkmıştı ortaya. Kendi de anlamıştı bunu. Ama inançlarını hiç sarsmamıştı bu. Devletten her yıl yüklü bir para almasının, parlak tören giysisine yeni yeni süsler eklenmesinin gerektiğine hâlâ inanıyordu. Bu inancı öylesine güçlüydü ki bu konuda ona karşı koymaya hiç kimse cesaret edemiyordu. Her yıl bir bakıma emekli parası, bir bakıma devletin yüksek bir organında üyeliğine, birtakım komisyonlara, komitelere başkanlık etmesine karşılık ödül diye otuz kırk bin ruble alıyor; gene her yıl omuzlarına ya da pantolonuna yeni yeni sırmalar eklemek, frakına şeritler, mine yıldızlar takmak hakkı kazanıyordu. Bütün bunların sonucu, önemli kişilerden hayli tanıdığı vardı.

Kont İvan Mihayloviç, Nehlüdof'un anlattıklarını –bir zamanlar kâtibini dinlediği gibi– dinledikten sonra ona, biri yargıtay üyesi Volf'a olmak üzere iki pusula vereceğini söyledi.

– Çok şey söylerler onun için, diye ekledi, ama *dans tous les cas, c'est un homme très comme il faut.*[23] Çok iyiliğim dokunmuştur ona. Elinden geleni yapacaktır.

Öteki pusulayı dilekçe komisyonunda önemli bir kişiye yazdı Kont İvan Mihayloviç. Nehlüdof'un anlattığı Fedosya Biryukova'nın öyküsü çok ilgilendirmişti onu. Nehlüdof bir ara bu konuda çariçeye bir mektup yazmayı bile düşündüğünü söyleyince kont öykünün gerçekten çok dokunaklı olduğunu, bunu orada anlatabileceğini söyledi. Ama söz veremedi. Bir yandan dilekçe de yürüsün, diyordu. Perşembe günü *petit comité*'de[24] konuyu açmayı düşünüyordu.

Nehlüdof, konttan iki pusulayı, teyzesinden de Mariette'ye yazdığı pusulayı aldıktan sonra hemen çıktı.

Önce Mariette'e gitti. Genç kızlığından tanırdı onu. Zengin olmayan aristokrat bir ailenin kızıydı. Devlet hizmetinde yükselmeye çalışan bir adamla evlendiğini biliyordu. Kocası üzerine hiç de iyi şeyler duymamıştı. Yüzlerce, binlerce siyasi suçluya gösterdiği

23 (Fr.) Ama kim derse desin, çok efendi bir adamdır.

24 (Fr.) Küçük, dostça toplantı.

gaddarlığı –asıl görevi onlara acı çektirmek, eziyet etmekti sanki– biliyordu. Ezilenlere yardım edebilmek için ezenlerin yanında olmak, onların yaptıklarının doğru olduğunu kabul ediyormuş gibi, onlardan alışılmış, kuşkusuz farkında olmadıkları canavarlıklarını biraz –hiç olmazsa bazı kimselere karşı– yumuşatmalarını dilemek ağır geliyordu Nehlüdof'a. Bir huzursuzluk, can sıkıntısı duyuyor, dilekte bulunsun mu bulunmasın mı uzun süre kararsızlık içinde bocalıyor, ama hep karar verip gidiyor, dilekte bulunuyordu. Şu Mariette'in kocasının yanında can sıkıntısından patlayacağını, yüzünün kızaracağını biliyordu. Ama tek başına kapatıldığı hücrede kıvranan zavallı bir kadını kurtarabilirdi belki böylece. Akrabalarının da kadının da çektiği acılara son verebilirdi... Dahası, artık onlardan olmadığını bildiği insanların arasına katılıp –oysa onlar kendilerinden sanıyorlardı onu hâlâ– onlardan bir şey istemenin yapmacıklığını hissediyor; bu insanların arasında gene eski yola girdiğini sezinliyor, elinde olmadan, bu çevrede sürüp giden başıboşluğa, ahlâksızlığa kaptırıyordu kendini. Teyzesi Katerina İvanova'nın yanında bile hissetmişti bunu. O sabah ciddi düşüncelerini ona anlatırken şaka ediyormuş gibi bir tavır takınmıştı.

Uzun zamandan beri gelmediği Petersburg, herkesin üzerinde bıraktığı etkiyi onun üzerinde de bırakmıştı. Her şey öylesine temiz, öylesine iyi düzenlenmiş, öylesine rahattı, insanlar ahlâk konusunda öylesine hoşgörülüydüler ki yaşam çok rahattı sanki. Dinç, ahlâk yönünden daha bir duyarsız hissediyordu kendini şimdi.

Tertemiz giyimli, kibar, yakışıklı arabacı, pırıl pırıl yıkanmış sokaklarda dolaşan saygılı, zarif, boylu poslu polislerin, güzel, tertemiz evlerin önünden geçirip kanal boyunda Mariette'in oturduğu eve götürdü onu.

Kapıda, gözlerinde meşin gözlükler olan iki İngiliz atı koşulu bir araba duruyordu. Favorileri yanağının yarısında, resmi giysili, İngiliz'e benzeyen arabacı, elinde kırbacıyla pek kibirli oturuyordu arabacı yerinde.

Tertemiz üniformalı kapıcı kapıyı açtı. Antrede göz alıcı favorileri güzelce taranmış, pırıl pırıl resmi giysisi sırmalı bir uşakla yepyeni üniformalı, kılıçlı bir emir eri vardı.

– General kabul etmiyorlar. Hanımefendi de. Şimdi çıkacaklar.

Nehlüdof Katerina İvanovna'nın yazdığı mektubu verdi. Kartını çıkarıp ziyaretçilerin yazıldığı defterin bulunduğu küçük masaya yürüdü. Görüşemediği için çok üzüldüğünü yazıyordu ki uşak merdivene koştu, kapıcı dışarı çıkıp "Arabayı getir!" diye seslendi. Emir eriyse hazır ola geçip merdivenden mağrur görünüşüne hiç de gitmeyen bir biçimde çabuk çabuk inen orta boylu hanımefendiye dikti gözlerini.

Mariette'in başında tüylü, büyük bir şapka, üzerinde siyah bir giysi, omuzlarında siyah bir şal vardı. Yeni, siyah eldivenler takmıştı. Yüzü tülle örtülüydü.

Nehlüdof'u görünce tülü kaldırdı. Sevimli yüzünü açtı. Aydınlık bakışlı gözlerini ona dikti. İçten, tatlı bir sesle,

– A, Prens Dmitri İvanoviç! dedi. Az kaldı tanıyamayacaktım...

– Nasıl olur? Adımı bile unutmamışsınız...

Mariette, Fransızca,

– Elbette, dedi, bir zamanlar kız kardeşimle âşıktık bile size. Ama ne çok değişmişsiniz. Ah, ne yazık ki gidiyorum.

Kararsızlık içinde bir an durdu.

– Neyse, gelin yukarı çıkalım. (Duvar saatine baktı.) Yo, olmaz. Kamenkaya'nın duasına gidiyorum. Çok fena durumda zavallı.

– Ne oldu ona?

– Duymadınız mı?.. Düelloda oğlu öldürüldü. Pozen'le düello etti. Tek oğluydu. Korkunç bir şey. Perişan oldu kadıncağız.

– Duydum.

Mariette,

– Gideyim, gideyim, dedi. Yarın ya da bu akşam gelin bana.

Hafif, çabuk adımlarla kapıya yürüdü.

Nehlüdof, onunla dışarı çıkarken,

– Bu akşam gelemem, dedi.

Merdivenin dibine yaklaşan doru atlara bakarak ekledi:

– Bir işim vardı sizinle.

– Nedir?

Nehlüdof, sol üst köşesinde Katerina İvanovna'nın adının soyadının baş harfleri büyük büyük yazılı uzunca bir zarf uzattı ona.

– Teyzem size yazdı.

– Biliyorum, Kontes Katerina İvanovna kocama sözümün geçtiğini sanıyor. Yanılıyor. Yok öyle bir şey, olsun da istemiyorum. Ama kontes için, sizin için bu prensibimden vazgeçebilirim kuşkusuz.

Siyah eldivenli, küçük elini cebine sokup bir şey ararken,

– Nedir işiniz? diye sordu.

– Hastalıklı, suçsuz bir kızı kaleye atmışlar.

– Soyadı ne?

– Şustova. Lidiya Şustova. Mektupta yazıyor.

Mariette,

– Pekâlâ, dedi, bir şeyler yapmaya çalışırım.

Yürüyüp güneşte pırıl pırıl parlayan kupa arabasına bindi, şemsiyesini açtı. Uşak çıkıp arabacının yanına oturdu, arabacıya sürmesini söyledi. Araba henüz hareket etmişti ki Mariette şemsiyesiyle arabacının sırtına dokundu. Besili, gösterişli kısraklar güzel başlarını kaldırarak durdular.

Mariette,

– Bekliyorum, dedi, lütfen gelin, ama iş için değil, oturmaya.

Gülümsedi –bu gülümseyişinin ne denli güçlü olduğunu bilirdi–; oyun bitmiş de perdeyi indiriyormuş gibi, indirdi tülünü. Şemsiyesiyle dokundu arabacının sırtına gene:

– Gidelim.

Nehlüdof şapkasını çıkardı. Safkan, doru kısraklar kişnedi, çukurlara girince yeni lastik tekerlekleri üzerinde hafifçe yaylanan arabayı nallarıyla kaldırım taşlarını döve döve hızla çekip götürdüler.

XVI

Mariette'in gülümseyişini anımsayınca kendi kendine başını salladı Nehlüdof.

Saygı duymadığı insanların yüzüne gülmek zorunluğunun onda uyandırdığı kuşku, kararsızlık duygusunu hissederek "Ne olup bittiğini anlamadan gene bu yaşamın ortasında bulacaksın kendini," diye geçirdi aklından. Boşuna zaman kaybetmemek için önce

nereye, sonra nereye gitmesi gerektiğini düşündü. Yargıtaya yollandı. Son derece kibar, temiz giyimli memurların çalıştığı geniş, güzel döşeli kalem odasına aldılar onu önce.

Memurlar Nehlüdof'a, Maslova'nın dilekçesinin geldiğini, incelenmek üzere yargıtay üyelerine verildiğini, dilekçe üzerine konuşmayı Volf'un –Nehlüdof'un, teyzesinin kocasından mektup getirdiği yargıtay üyesiydi bu– yapacağını söylediler.

– Oturum bu hafta, dedi bir memur, ama Maslova'nın dosyasına bu oturumda bakılabileceğini sanmam. Bir rica ederseniz bu hafta çarşamba günü bakarlar belki.

Nehlüdof kalem odasında eksik kalmış birkaç işlemin tamamlanmasını beklerken dinliyordu çevresinde konuşulanları. Düellodan söz ediyorlardı. Genç Kamenski'nin nasıl öldürüldüğünü Petersburg'da günün konusu olan bu düelloyu ayrıntılarıyla orada öğrendi. Olay şuydu: Subaylar gazinoda istridye yiyorlarmış, her zamanki gibi de içiyorlarmış. Biri Kamenski'nin alayı üzerine kötü bir söz etmiş. Kamenski arkadaşına yalancı demiş. O da tutmuş bir yumruk atmış Kamenski'ye. Ertesi gün düello etmişler. Kurşun Kamenski'nin karnına gelmiş. İki saat sonra ölmüş. Katille düello tanıkları tutuklanmışlar. Askerî cezaevine almışlar onları. İki hafta sonra serbest bırakılacaklarını söylüyorlardı.

Yargıtay kaleminden dilekçe komisyonuna, komisyonda sözü geçen Baron Vorobyev'e gitti. Sarayı andıran bir devlet evinde oturuyordu. Kapıcıyla uşak kabul günleri dışında baronu kimsenin göremeyeceğini, o gün çarın yanında olduğunu, ertesi gün de gene konferansa gideceğini söylediler. Nehlüdof mektubu uşağa verip yargıtay üyesi Volf'a gitti.

Volf sabah kahvaltısından yeni kalkmıştı. Her zamanki gibi, yediklerini rahat sindirmesi için sigara içerek odanın içinde dolaşırken kabul etti Nehlüdof'u. Vladimir Vasilyeviç Volf gerçekten *un homme très comme il faut*[25] idi. Bu özelliğini her şeyin üstünde tutar, onun doruğundan bakardı insanlara. Bu özelliğine değer vermemek elinde değildi zaten. Onun yardımıyla yükselmişti buraya kadar. Evlilik on sekiz bin ruble geliri olan bir mülk sahibi olmayı, kendi çabası da yargıtay üyeliğine kadar yükselmeyi sağlamıştı

25 (Fr.) Çok efendi bir adam.

ona. Yalnızca *un homme très comme il faut* saymazdı kendini; şövalye ruhlu, dürüst bir insan olduğuna da inanırdı. Dürüstlük onun için kişilerden gizlice rüşvet almamaktı. Devletin ondan istediği her şeyi köle gibi yaparken kendisi için yolluklar, kiralar istemeyi kötü bir davranış saymıyordu.

Polonya Çarlığı illerinden birinde valiyken yaptığı gibi, ulusuna, atalarından onlara kalan dinlerine bağlılıkları yüzünden suçsuz yüzlerce insanı perişan etmek, sürgüne yollamak onun için kötü bir şey olmadığı gibi soylu, yiğitçe bir davranış, bir yurtseverlikti. Ona âşık karısı ile baldızını soyup soğana çevirmek de alçaklık değildi onun için.

Vladimir Vasilyeviç'in ailesinde ondan başka üç kişi daha vardı: Kişiliği zayıf karısı, baldızı –onun da malını mülkünü satıp parasını kendi adına yatırmıştı–, uysal, ürkek yaradılışlı, çirkin, yalnız başına ağır bir yaşam süren, son zamanlarda tek eğlencesi Aline'nin, Kontes Katerina İvanovna'nın toplantılarına katılmak olan kızı.

Vladimir Vasilyeviç'in, on beş yaşında sakalları çıkınca içmeye, düzensiz bir yaşam sürmeye başlayan, yirmi yaşına kadar öyle yaşayan temiz ruhlu oğlu, okuyamadığı, kötü insanlarla düşüp kalktığı, ona buna borç taktığı, babasını küçük düşürdüğü için evden kovulmuştu. Babası bir kez iki yüz otuz ruble borcunu ödemişti oğlunun, bir kez de altı yüz ruble. Ama sonunda oğluna bunun son olduğunu, yaşayışına bir çekidüzen vermezse onu evden kovacağını, tüm ilişkisini de keseceğini bildirmişti. Ama oğlu yaşayışına çekidüzen vermediği gibi bin ruble daha borç yapmış, babasına da bu evde yaşamanın onun için bir ıstırap olduğunu söyleyecek kadar ileri gitmişti; Vladimir Vasilyeviç de bunun üzerine oğluna, gönlünün dilediği yere gidebileceğini, bundan böyle onun oğlu olmadığını söylemişti. O gün bu gündür Vladimir Vasilyeviç oğlu yokmuş gibi davranırdı, evde hiç kimse de ona oğlundan söz etmek yürekliliğini gösteremezdi. Aile yaşayışını en iyi biçimde düzene koyduğundan kuşkusu yoktu.

Volf, odasında dolaşmaya ara verip alçakgönüllü, biraz alaylı bir gülümsemeyle –her zaman böyle gülümserdi; insanların çoğundan üstün olduğu düşüncesinin gülümsemesine verdiği bir anlatımdı bu– karşıladı Nehlüdof'u. Elini sıktı, mektubu okudu.

– Buyurun oturun lütfen. İzin verirseniz ben oturmayacağım.

Ellerini ceketinin ceplerine sokup eski usül döşenmiş, geniş odanın içinde uzunlamasına, yumuşak adımlarla dolaşmaya başladı. Külünü düşürmemek için sigarayı ağzından dikkatlice alırken mavimsi, hoş kokulu dumanını burnundan çıkararak,

– Sizinle tanıştığıma, ayrıca Kont İvan Mihayloviç'e bir hizmette bulunabilmek fırsatını bana verdiğinize çok sevindim, dedi.

Nehlüdof,

– Bir dileğim olacaktı, dedi, dosya bir an önce incelenirse çok iyi olur. Çünkü cezalının Sibirya'ya gitmesi gerekecekse bir an önce gitsin.

Her zaman karşısındaki leb demeden leblebiyi anlayan Volf o alçakgönüllü gülümsemesiyle,

– Evet, evet, Nijni'den ilk vapurla, biliyorum, dedi. Soyadı ne cezalının?

– Maslova...

Volf masaya gitti, dosyaların üstündeki kâğıda baktı.

– Tamam, Maslova. Pekâlâ, söylerim arkadaşlara. Çarşamba günü bakarız dosyaya.

– Avukata telgraf çekebilir miyim?

– Avukatınız da mı var? Ne diye tuttunuz avukat? Ama siz bilirsiniz.

Nehlüdof,

– Kararın bozulmasını gerektiren nedenler yeterli olmayabilir, dedi, ama sanırım dosyanın incelenmesinden kararın bir yanlış anlama yüzünden verildiği anlaşılacaktır.

Vladimir Vasilyeviç sigarasının külüne dik dik bakarak,

– Olabilir, dedi, ama yargıtay davanın gerçek yanıyla ilgilenemez. Yasaların doğru uygulanıp uygulanmadığına bakar, o kadar.

– Ama bu başka olaylara hiç benzemiyor bence.

– Biliyorum, biliyorum. Hiçbir olay benzemez ötekilere. Böyle işte.

Sigaranın külü hâlâ dayanıyordu, ama bir yerinden çatlamıştı artık, ha düştü ha düşecekti. Volf sigarasını külü düşmeyecek biçimde tutarak,

– Petersburg'a seyrek geliyorsunuz galiba? diye sordu.

Yavaşça tablaya götürdü sigarasını, tam o anda kül düştü.

– Ne korkunç bir şey şu Kamenskilerin başına gelen! dedi. Aslan gibi bir gençti. Hem de ailenin tek oğlu. Özellikle annenin durumu kötü...

Vladimir Vasilyeviç, Petersburg'da Kamenski için anlatılanları noktası noktasına bir kez daha anlattı. Kontes Katerina İvanovna'dan, onun yeni din akımına kendini kaptırdığından söz etti. Bu akımı ne olumlu buluyor ne yeriyordu. Onun gibi bir kişi için böyle şeylerin gereksiz olduğunu düşündüğü belliydi. Sözünü bitirdikten sonra çıngırağın ipini çekti.

Nehlüdof başıyla selam verdi.

Volf ona elini uzattı.

– Zamanınız varsa akşam yemeğine buyurun, dedi, çarşamba günü gelin hiç olmazsa. Kesin kararı verebilirim size o zaman.

Geç olmuştu, Nehlüdof teyzesinin evine döndü.

XVII

Kontes Katerina İvanovna'nın evinde akşam yemeği yedi buçukta yeniyordu. Yemek Nehlüdof'un daha önce görmediği değişik bir biçimde veriliyordu. Yemekler masanın üzerinde duruyordu. Uşaklar yemekleri getirip bıraktıktan sonra gidiyorlardı. Konuklar kendileri alıyorlardı yemekleri. Erkekler kadınların rahatsız olmalarına fırsat vermiyor, yemek dağıtma, içki koyma işinin bütün ağırlığını kendi üzerlerine alıyorlardı. Bir kap bitince kontes masanın kenarındaki düğmeye basıyor, dışarıda zil çalıyor, uşaklar sessizce içeri giriyor, tabakları çabucak toplayıp yenilerini koyuyorlardı. İçkiler gibi yemekler de nefisti. Geniş, aydınlık mutfakta Fransız baş aşçı, beyaz önlüklü iki yardımcısıyla hazırlıyordu bu yemekleri. Altı kişi vardı yemekte: Kont, kontes, asık yüzlü bir muhafız subayı olan oğulları –dirseklerini masaya dayıyordu–, Nehlüdof, Fransız okutman, bir de kontun köyden yeni gelmiş baş kâhyası.

Burada da düellodan konuşuluyordu. Çarın bu olayı nasıl karşıladığından söz ediyorlardı. Çarın anne Kamenskaya için üzüldü-

ğü biliniyordu. Herkes üzülüyordu bahtsız kadın için. Öte yandan üniformasının onurunu koruyan katile çarın pek sert davranmamak niyetinde olduğu da biliniyordu. Üniformasının onurunu koruyan katili herkes hoş görüyordu zaten. Yalnız Kontes Katerina İvanovna suçluyordu katili.

– Oh ne âlâ dünya, diyordu, içsinler içsinler, aslan gibi gençleri öldürsünler... Dünyada affetmem ben olsam.

Kont,

– Bunu anlamıyorum ben işte, dedi.

– Benim söylediğim hiçbir şeyi anlamazsın sen zaten. (Kontes Nehlüdof'a dönüp sürdürdü konuşmasını.) Herkes anlıyor da bir kocam anlamıyor. Zavallı anneye acıdığımı; gençlerin birbirini öldürmelerini, öldürenin sevinmesini istemediğimi anlamıyor.

Konuşmalara pek katılmayan oğlu karıştı söze. Katili savundu. Bir subayın başka türlü davranamayacağını, davranırsa subaylar mahkemesinin onu alaydan kovacağını kaba bir biçimde anlatarak annesine saldırdı. Nehlüdof söze karışmadan dinliyordu. Öne sürdüğü delilleri kabul etmese bile eski bir subay olarak anlıyordu genç Çarski'yi. Ama elinde olmadan, bir başka subayı öldüren subayla cezaevinde gördüğü, kavgada adam öldürdüğü için kürek cezasına çarptırılmış güzel yüzlü delikanlının durumlarını şöyle bir düşündü. İkisi de sarhoşken katil olmuşlardı. Köylü öfkeli bir anında öldürmüştü. Karısından, çoluğundan çocuğundan, akrabalarından ayırmışlardı onu. Ayaklarına zincir vurup saçlarını kesmiş, cezaevine atmışlardı. Yakında Sibirya'ya gidecekti. Oysa beriki askerî cezaevinde rahat bir odada oturuyor, güzel yemekler yiyor, en iyisinden şarap içiyor, kitap okuyordu. Bugün yarın serbest bırakacaklardı onu. Eski yaşamına dönecekti. Daha çok ilgi görecekti hem bundan böyle çevresinde.

Bu konuda düşüncelerini söyledi. Başlangıçta yeğeninden yana göründü Kontes Katerina İvanovna, ama sonra sustu. Anlattıklarının saygısızlık olduğunun ötekiler gibi Nehlüdof da farkındaydı.

Akşam yemeğinden sonra, Kizeveter'i dinleyecek konuklar toplanmaya başladılar. Yüksek arkalıkları oymalı sıra sıra sandalyeler dizilmişti salona. Konuşmacı için bir sürahi su konmuş masanın arkasında bir koltuk vardı.

Avluda gösterişli arabalar duruyordu. Zengin döşeli salonda ipekler, kadifeler, danteller içinde takma saçlı, ince belli, şık hanımlar oturuyorlardı.

Hanımların arasına erkekler serpiştirilmişti: subaylar, siviller. Beş erkek de aşağı tabakadandı: iki kapıcı, bir dükkâncı, bir uşak, bir de arabacı.

Sağlam yapılı, kır saçlı Kizeveter. *Pince-nez*'li sıska bir kız, çabuk ve güzel, Rusçaya çeviriyordu söylediklerini.

Kizeveter günahlarımızın çok büyük, cezalarınınsa korkunç, kaçınılmaz olduğunu, bu cezayı bekleyerek yaşanamayacağını söylüyordu.

– Sevgili kardeşlerim, kendimize şöyle bir bakarsak nasıl yaşadığımızı, neler yaptığımızı, yüce Tanrı'yı nasıl öfkelendirdiğimizi, İsa'yı nasıl üzdüğümüzü düşünürsek bizim için bağışlanmak diye bir şeyin, kurtuluşun olmadığını, sonumuzun felaket olduğunu anlarız. (Titrek, ağlamaklı bir sesle konuşuyordu.) Korkunç bir felakettir bu! Sonsuz ıstırap bekliyor bizi. Nasıl kurtulacağız? Kardeşlerim, nasıl kurtulacağız bu korkunç yangından? Evimizin her yanını sardı, çıkış yolumuz yok.

Bir an sustu. Yanaklarından gerçek gözyaşı damlaları yuvarlanıyordu. Sekiz yıldır, pek hoşlandığı konuşmasının tam bu yerine gelince boğazına bir şey düğümlenir, burnunun direği sızlar, gözyaşları akardı. Bu gözyaşları daha da duygulandırırlardı onu. Salonda hıçkırıklar duyuluyordu. Kontes Katerina İvanovna mozaik masaya dirseklerini dayayıp başını elleri arasına almıştı. Etli omuzları titriyordu. Bir araba üzerine üzerine gidiyor, Alman kenara çekilmiyormuş gibi şaşkınlık, korku dolu gözlerle bakıyordu Kizeveter'e. Dinleyicilerin çoğunluğu Kontes Katerina İvanovna gibi başları ellerinin arasında oturuyordu. Volf'un, ona benzeyen, son modaya göre giyinmiş kızı yere diz çökmüş, elleriyle yüzünü kapamıştı.

Birden konuşmacının yüzü aydınlandı. Gerçek gülümsemeyi andıran bir anlatım –artistlerin sevinç bildirdikleri yüz anlatımıydı bu– kapladı yüzünü. Tatlı bir sesle sürdürdü konuşmasını.

– Ama kurtuluş vardır. Bizi mutlu eden, sevindiren de budur işte. Bu kurtuluş, Tanrı'nın bizler için kendini acılara vermiş oğlunun dökülen kanıdır. Onun çektikleri, onun kanı kurtarıyor bizi.

Kardeşlerim –Gene ağlamaklı konuşmaya başlamıştı.– tek evladını insanoğlunun bağışlanması uğruna feda eden Tanrı'ya şükredelim... Kutsal kanı...

Duydukları Nehlüdof'u iğrendirmişti. Sessizce kalktı. Yüzünü buruşturup, utançtan renk vermemeye çalışarak çıktı, odasına gitti.

XVIII

Devrisi sabah Nehlüdof kalkmış, giyinmiş, aşağı inmeye hazırlanıyordu ki uşak Moskovalı avukatın kartını getirdi. Bazı işleri için gelmişti avukat. Ayrıca, çok uzak bir güne atılmazsa yargıtayda Maslova'nın dosyasının incelenmesinde de bulunacaktı. Nehlüdof'un telgrafı Moskova'ya varmadan yola çıkmıştı. Maslova davasının yargıtayda ne zaman dinleneceğini, yargıtay üyelerinin kimler olduğunu Nehlüdof'tan öğrenince gülümsedi.

– Demek üç tip üye var, dedi. Vali tam bir Petersburg memurudur, Skovorodnikov bilim adamı bir hukukçu, ayrıca pratik –bu yüzden de ötekilerden daha gerçekçi– bir hukukçu. En çok ona güvenebiliriz. Dilekçe komisyonundan ne haber?

– Bugün Baron Vorobyev'e gideceğim. Dün gittim, görüşemedim.

Bu yabancı unvanı bir Rusça sözcükle[26] birlikte kullanırken Nehlüdof'un ses tonuna biraz alaycı bir hava vermesi üzerine avukat,

– Vorobyev'in nereden baron olduğunu biliyor musunuz? dedi. Pavel, yanılmıyorsam başuşak olan dedesine bir hizmetine karşılık vermiş bu unvanı. Nasıl bir hizmetse pek hoşuna gitmiş Pavel'in. Baron yapıvermiş onu bir çırpıda. O günden bu yana Baron Vorobyev olmuşlar. Gurur duyuyormuş da bundan. Ne anasının gözüdür!

Nehlüdof:

– Bugün gideceğim ona, dedi.

– Neyse, birlikte gidelim. Bırakayım sizi.

Antrede uşak geldi Nehlüdof'un yanına, Mariette'den bir mektup verdi:

26 "Vorobey" Rusça serçe kuşu anlamına gelir – ç.n.

Pour vous faire plaisir, j'ai agi tout à fait contre mes principes et j'ai intercédé auprès de mon mari pour votre protégée. Il se trouve que cette personne peut être relachée immédiatement. Mon mari a écrit au commandant. Venez donc me faire une visite desintéressée. *Je vous attends.*[27] *M.*

Nehlüdof avukata döndü:

– Ne korkunç bir şey! dedi. Hiç suçu olmayan birini yedi ay tek kişilik hücrede yatırıyorlar... Oradan kurtulması için de bir sözcük yetiyor.

– Her zaman böyledir bu. İstenen sonucu elde ettiniz ya, ona bakın siz.

– Ama acı veriyor bana bu başarı.

– Ne diye yakalayıp oraya attılar bu zavallıyı? Ne diye yedi ay acı çektirdiler ona?

– Düşünün, beterin beteri vardır.

Dışarı çıktılar. Avukatın tuttuğu güzel kiralık araba merdivenin önüne yaklaşırken avukat:

– Bırakayım sizi, dedi. Baron Vorobyev'e gidiyorsunuz, değil mi?

Avukat gideceği yeri söyledi arabacıya, güçlü atların çektiği araba biraz sonra Baron Vorobyev'in evinin önündeydi. Baron evdeydi. Birinci odada resmi giysili, uzun boyunlu, gırtlak kemiği çıkık, parmaklarının ucuna basarak yürüyen genç bir memurla iki hanım vardı.

Genç memur, hanımların yanından ayrılıp çıtkırıldım bir yürüyüşle Nehlüdof'un yanına geldi:

– Soyadınız?

Nehlüdof söyledi.

– Baron biliyor geleceğinizi. Bir dakika!

Genç memur kapalı bir kapıdan girdi. Matem giysili, ağlamaktan yüzü gözü şişmiş bir kadın çıkıyordu oradan. Kadın, buruşuk peçesini kemikli parmaklarıyla indirmeye çalışıyordu.

Genç memur, yumuşak adımlarla çalışma odasının kapısına yaklaştı. Kapıyı açıp Nehlüdof'a yol verdi:

---

27 (Fr.) Sizi sevindirmek için prensiplerimi hiçe saydım, koruduğunuz kimse için kocama gerekeni söyledim. Sanıyorum yakında serbest bırakacaklar kızı. Kocam kale komutanına yazdı. Gelin... Bekliyorum sizi.

– Buyurun.

Nehlüdof içeri girince büyük bir yazı masasının arkasındaki koltuğa gömülmüş, neşeyle önüne bakan kısa boylu, saçları kısa kesilmiş redingotlu bir adamın karşısında buldu kendini. Beyaz bıyıklarının, sakalının arasında daha bir göze çarpan sevimli yüzü Nehlüdof'u görünce içten bir gülümsemeyle aydınlandı.

– Sizi gördüğüme çok sevindim. Annenizle eski dosttuk. Çocukluğunuzu bilirim. Subayken de görmüştüm sizi. Oturun bakalım. Anlatın, ne yardımım olabilir size?

Nehlüdof, Fedosya olayını anlatırken baron ak saçları kısa kesilmiş başını sallayarak:

– Evet, evet, diyordu. Anlatın, anlatın, anladım. Evet, gerçekten çok acı bu. Dilekçe verdiniz mi bari?

Nehlüdof dilekçeyi cebinden çıkardı.

– Hazırladım, dedi. Yalnız, dilekçeyi size sunmayı daha uygun buldum. O zaman daha çok ilgilenirler çünkü.

– İyi etmişsiniz. Kendim götürür elimle veririm. (Baronun neşeli yüzünde büyük bir acıma anlatımı vardı.) Yazık, çok yazık. Çocuktu besbelli zavallı. Kocası kaba davrandı ona, dövdü falan, aradan zaman geçince de sevdiler birbirlerini... Evet, ben veririm dilekçeyi.

– Kont İvan Mihayloviç durumu çariçeye açacağını söyledi.

Nehlüdof daha sözünü bitirmemişti ki baronun yüzü birden değişti.

– Neyse, dedi, dilekçeyi siz kaleme bırakın, elimden geleni yaparım.

Tam bu sırada, çıtkırıldım yürüyüşlü genç memur girdi odaya.

– Deminki hanım iki sözcük daha söylemek istiyor.

– Gelsin bakalım. Ah, *mon cher*, o kadar gözyaşı görüyor ki insan burada! Hepsini dindirmek gelse elimizden! Gücümüzün yettiğince bir şeyler yapmaya çalışıyoruz işte.

Kadın girdi:

– Söylemeyi unuttum efendim, kızını bırakmasına izin verilmesin sakın, yoksa her şeye...

– Elimizden geleni yapacağımızı söyledik ya...

– Baron, yalvarırım kurtarın zavallı bir anneyi.

Kadın, baronun elini yakalayıp öpmeye başladı.

– Yapılabilecek her şey yapılacaktır.

Kadın çıkınca Nehlüdof da gitmeye hazırlandı.

– Elimizden geleni yapacağız. Adalet Bakanlığı'na sorarız, onların vereceği yanıta göre ne yapılabilecekse yaparız.

Nehlüdof çıkıp kaleme gitti. Yargıtayda olduğu gibi burada da güzel döşeli, geniş bir odada temiz giyimli, saygılı, ciddi bir sürü memur vardı.

Nehlüdof, elinde olmadan düşünüyordu gene: "Ne çoklar! Hepsi de tok, üstleri başları tertemiz, hepsinin çizmeleri gıcır gıcır. Kim yapıyor bütün bunları? Cezaevlerindekileri bırak, köyde yaşayan insanlardan bile ne rahatlar!"

XIX

Petersburg'daki cezalıların kaderleri, bir sürü nişanı olan, ama bunlardan yalnızca Beyaz Haç'ı takan, devlete çok hizmeti dokunmuş, ama –söylendiğine göre– bunamış, yaşlı bir Alman baron generalin elindeydi. Bu çok sevdiği haçı Kafkasya'da gösterdiği kahramanlığa karşılık vermişlerdi ona. Komutası altındaki resmi giysili, saçları kısa kesilmiş, süngülü tüfeklerle silahlandırılmış Rus köylülerine, özgürlüklerini, evlerini, ailelerini savunan bini aşkın insanı öldürtmüştü orada. Sonra Polonya'da hizmet etmişti yurduna. Orada da Rus köylülerine birçok cinayetler işletmiş, bunun için de nişanlar, üniformasına birtakım süsler almıştı. Daha sonra başka bir yerde daha göstermişti böyle kahramanlıklar. Artık çökmüştü. Şimdi ona iyi bir evde oturmak olanağı, rahat yaşamasına yetecek kadar bir gelir, ayrıca saygı sağlayacak bir görevdeydi. Büyük bir titizlikle yapıyordu görevini. Yukarıdan gelen emirlere büyük değer verir, dünyada her şeyin değişebileceğine, ama yukarıdan gelen emirlerin asla değiştirilemeyeceğine inanırdı. Görevi, kadın erkek siyasi suçluları zindanlarda, tek kişilik hücrelerde, on yılda bu suçluların yarısı, bazıları aklını yitirerek, bazıları veremden ölerek, bazıları kendi canına kıyarak –kimi yemek yemeyerek, kimi cam parçasıyla bilek damarlarını keserek, kimi kendini

asarak, kimi de kendini yakarak– telef olacak biçimde saklamaktı.

Yaşlı general her şeyi biliyordu. Gözlerinin önünde olup bitiyordu zaten her şey. Ne var ki fırtınaların, su baskınlarının neden olduğu felaketler yüreğini sızlatmadığı gibi, bu olaylar da sızlatmıyordu. Yukarıdan, çardan gelen buyruklar gereği oluyordu bütün bunlar. Bu buyruklar ne pahasına olursa olsun yerine getirilmeliydi. Onların sonuçlarını düşünmek gereksizdi. Yaşlı general çok önemli olduğuna inandığı görevini aksatacağı korkusuyla, böyle şeyler üzerinde düşünmemeyi bir yurtseverlik, askerlik gereği sayardı.

Haftada bir kez zindanları dolaşır, cezalılara bir istekleri olup olmadığını sorardı. Cezalılar çeşitli şeyler isterlerdi ondan. İhtiyar yüzlerine bön bön bakarak sessizce dinlerdi onları. Hiçbir zaman hiçbir istediklerini yerine getirmiyordu. İstenilen şeyler yasalarla uyuşmazdı çünkü.

Nehlüdof'un bindiği fayton yaşlı generalin evine yaklaştığında kuledeki saat tiz sesiyle "Tanrı'nın Kutsallığı"nı çalıyordu. Sonra ikiyi vurdu. Saatin sesini dinlerken Nehlüdof elinde olmadan, aralık devrimcilerinin bildirilerinde okuduklarını; her gün yenilenen bu tatlı müziğin, bir daha çıkmamak üzere zindana girmiş insanların ruhunda ne etki uyandırabileceğini düşündü. Nehlüdof yaşlı generalin avlusuna girdiğinde o, karanlık bir odada oyma süslemeli bir masanın başına oturmuş, memurlarından birinin kardeşi olan genç bir ressamla bir kâğıt üzerindeki fincan tabağını çeviriyordu. Ressamın ince, terli, zayıf parmakları yaşlı generalin yağlı, buruş buruş, eklem yerlerinde kemikleri çıkmış parmaklarıyla iç içeydi. Birleşmiş bu iki el, üzerinde alfabenin bütün harfleri yazılı kâğıdın üstündeki ters çevrilmiş fincan tabağını öteye beriye çekiyordu. Tabak, generalin ölümden sonra ruhların birbirlerini nasıl tanıyacakları üzerine sorduğu soruya yanıt veriyordu.

Kapıcı görevini yapan emir erlerinden biri elinde Nehlüdof'un kartıyla içeri girdiğinde tabağın aracılığıyla Jeanne d'Arc'ın ruhu konuşuyordu. Jeanne d'Arc'ın ruhu harflerle, "Ruhlar birbirlerini tanıyacaklar, ama..." demişti. Yazmışlardı da bunu. Emir eri geldiğinde tabak önce "p", sonra "o" harfleri üzerinde durup "s" harfine geçmiş, bir o yana bir bu yana gidip geliyordu. Bu kararsızlı-

ğın nedeni şuydu: Generalin düşüncesine göre sonraki harfin "l" olmalıydı. Jeanne d'Arc'ın, ruhların birbirlerini, kendilerini dünyayla ilgili her şeyden arındırdıktan *sonra*[28] tanıyacaklarını söylemek zorunda olduğuna inanıyordu çünkü. Bu yüzden sonraki harfin "l" olması gerekiyordu. Oysa ressam sonraki harfin "v" olması gerektiğini, Jeanne d'Arc'ın, ruhlardan çıkacak kutsal *ışıktan*[29] birbirlerini tanıyacaklarını söyleyeceğini düşünüyordu. General gür, kır düşmüş kaşlarını çatmış, tabağın kendiliğinden "l" ye doğru gittiğini sanarak dikkatle bakıyordu tabağın üzerindeki ellere. Soluk benizli, yağlı saçları ensesinde top olmuş genç ressam da mavi gözlerinin donuk bakışlarını konuk odasının karanlık köşesine dikmiş, dudaklarını sinirli sinirli oynatarak tabağı "v" harfine doğru çekiyordu. General emir erini görünce yüzünü buruşturdu, bir anlık sessizlikten sonra kartı aldı, *pince-nez*'sini taktı. Bel ağrısından inleyerek kalktı –boyu uzundu–, kemikli ellerini ovuşturdu.

– Çalışma odama gelsin.

Ressam da kalktı:

– İzninizle yalnız başıma bitireyim efendim, dedi. Ruhun burada varlığını hissediyorum.

General kararlı, sert bir tavırla,

– Pekâlâ, bitirin, dedi.

Dizlerden bükülmeyen bacaklarının ölçülü, kararlı adımlarıyla çalışma odasına yürüdü. Nehlüdof'a yazı masasının yanındaki koltuğu gösterdi.

– Sizi gördüğüme sevindim, dedi. Çok mu oluyor Petersburg'a geleli?

Sözlerinde sevgi, içtenlik vardı ama sesi kabaydı.

Nehlüdof yeni geldiğini söyledi.

– Anneniz, prenses nasıl?

– Annem öldü.

– Affedersiniz. Çok üzüldüm. Oğlum söyledi. Sizi görmüş.

Generalin oğlu da babası gibi devlet hizmetindeydi. Bilgi toplama dairesinde çalışıyordu. Orada ona verilen görevlerle pek övünürdü. Aslında ispiyonculuktu görevi.

---

28 Rusça "posle," –den sonra anlamına gelir – ç.n.

29 Rusça "po svety" ışıktan demektir – ç.n.

– Babanızla aynı yerde çalışırdık. Yakın dosttuk. Siz de çalışıyor musunuz bakalım?

– Hayır, çalışmıyorum.

General bunu beğenmemiş gibi başını önüne eğdi. Nehlüdof:

– Bir dileğim olacak sizden general, dedi.

– Ço-o-ok sevindim buna. Buyurun.

– İsteğim yersiz kaçarsa bağışlayın beni lütfen. Ama dilemek zorundayım bunu sizden.

– Nedir?

– Gurkeviç adında bir cezalınız var. Annesi onunla görüşmesine, hiç değilse ona kitaplar yollamasına izin verilmesini istiyor.

General yanıt vermedi. Düşünüyormuş gibi başını önüne eğdi, gözlerini kıstı. Aslında bir şey düşündüğü falan yoktu. Vereceği yanıtı bildiği için Nehlüdof'un sözleriyle ilgilenmemişti bile. Yasaların çizgisinden çıkamayacağını söyleyecekti. Bir şey düşünmeden öyle duruyordu.

Neden sonra,

– Bakın, dedi, benim yetkilerimi aşar bu. Cezalıların görüşmelerini düzenleyen bir çarlık buyruğu vardır. Bu buyruktan dışarı çıkamayız. Kitap konusuna gelince, kocaman bir kitaplığımız var. Okunması sakıncalı görülmeyen kitaplar veriliyor onlara.

– Ama bilimsel kitaplar gerek ona. Çalışmak istiyor.

– İnanmayın. (Bir an sustu general.) Çalışmak için istemiyordur. İş olsun işte.

Nehlüdof,

– Ama nasıl olur? dedi. İçinde bulundukları ağır koşullar altında bir şeyler yapmalılar.

– Hep yakınırlar zaten. Bilirim onları.

General cezalılardan çok kötü insanlardan söz eder gibi söz ediyordu.

– Cezaevlerinde pek az rastlanan bir rahatlık sağlamış durumdayız onlara burada, diye ekledi.

Sonra, kendini temize çıkarmaya çalışıyormuş gibi, cezalılara sağlanan rahatlıkları bir bir sayıp dökmeye başladı. Öyle bir anlatışı vardı ki bu kuruluşun asıl amacı cezalılara hoş, rahat yaşanacak bir ortam sağlamaktı sanki.

– Evet, önceleri hiç de iyi değildi durumları, ama şimdi keyiflerine diyecek yok. Her öğün üç kap yemek yiyorlar. Hem bir çeşidi etli oluyor: kuşbaşı et ya da köfte. Pazarları dördüncü bir kap daha veriliyor: tatlı. Yurdumuzda herkes bu kadar yemek bulup yiyebilse ne mutlu.

General cezalıların isteklerinin sonunun gelmeyeceğini, nankörlüklerini kanıtlamak için, birçok kez yinelediği şeyleri sıralamaya başlamıştı.

– Kitap veriliyor onlara. Din kitapları, eski dergiler veriyoruz. Oldukça zengin bir kitaplığımız var. Ama çok az okuyorlar. Önce ilgileniyorlar sanki, ama hemen bırakıyorlar. Bakarsanız yeni kitaplarımızın sayfaları yarıya kadar bile açılmamıştır. Eskilere ise yıllarca el dokunmamıştır zaten. (Anlamlı anlamlı gülümsedi general.) Bir deneme bile yaptık. Kitapların arasına küçük kâğıtlar koyduk. Oldukları yerde kaldılar. Dokunan olmadı onlara. Yazmak da yasak değildir onlara. Yazsınlar, eğlensinler diye karatahta, tebeşir veririz. Silip gene yazabilirler. Ama yazmıyorlar. İçeri atıldıktan kısa bir zaman sonra duruluyor, rahatlıyorlar. Başlangıçta sıkılıyorlar ama sonra şişmanlıyorlar bile, çok uysal oluyorlar.

General, sözlerinden çıkan o korkunç anlamı düşünmeden konuşuyordu.

Nehlüdof onun kısık, cansız sesini dinliyor; kemikli ellerine, kır kaşlarının altından gözüken ölgün gözlerine, resmi giysinin kalkık yakasının alttan destek olduğu çıplak, çıkık elmacık kemiklerine; bu adamın, hunharca insan öldürmesine karşılık aldığı için çok değer verdiği, onunla övündüğü beyaz haçına bakıyor; ona itiraz etmenin, sözlerinin ne anlama geldiğini açıklamanın bir şeye yaramayacağını düşünüyordu. Ama gene de başka bir şeyi, serbest bırakılması için emir verildiğini bugün öğrendiği Şustova'yı sordu ona.

– Şustova mı? Şustova... Hepsinin adını bilmiyorum ki. Bir sürü var, biliyorsunuz.

Böylesine çok oldukları için kızıyordu onlara sanki. Zili çaldı, kâtibi çağırttı.

Kâtibin gelmesini beklerlerken anlatmayı sürdürüyordu.

– Dürüst, soylu insanlar –Kendini de onlardan saydığı belliydi– Çok gereklidir çara... Yurdumuza da.

"Yurdumuza da" sözüne bir heyecan, parlaklık vermek için eklemişti.

– Gördüğünüz gibi ihtiyarladım artık. Ama gücümün yettiğince hizmet ediyorum.

Kâtip geldi, –huzursuz bakışlarında zekâ kıvılcımları olan zayıf, sağlam yapılı bir adamdı– Şustova'nın içeride olduğunu, onunla ilgili herhangi bir emrin de alınmadığını söyledi.

General:

– Emri alır almaz bırakırız onu, dedi. Zorla tutmayız kimseyi burada, heveslisi değiliz.

Gene gülümsedi. Buruş buruş yüzünü kırıştırmıştı yalnızca bu gülümseme.

Nehlüdof, bu korkunç ihtiyara duyduğu tiksintiyle acıma karışık duygusunu belli etmemeye çalışarak kalktı. İhtiyar da eski bir arkadaşının yolunu şaşırmış, akılsız oğluna karşı pek sert davranmaması, ona biraz öğüt vermesi gerektiği kanısındaydı.

– Güle güle canım, gücenmeyin bana, sizi sevdiğim için söylüyorum. Burada yatan insanlardan uzak durun. Suçsuz yoktur aralarında. Son derece kötü, ahlâksız insanlardır hepsi. Biliriz ne mal olduklarını.

Söylediklerinin doğruluğundan kuşku edilemezmiş gibi kesin konuşuyordu. Böyle kesin konuşmasının, söylediklerinin doğruluğundan kuşku etmemesinin nedeni, bunun böyle olması değil de böyle olmasa kendini artık değerli, yararlı bir insan sayamayacağı korkusuydu sanki. İhtiyarlık yıllarını bile yurduna hizmet ederek geçiren bir kahraman olduğuna inanamazdı o zaman. Kendi gözünde de vicdanını satan bir alçak olurdu.

– İyisi mi çalışın, diye ekledi. Çara dürüst insanlar gerek... anayurdumuza da. Herkes sizin gibi çalışmazsa ne olur? Kim yapar bunca işi? Durumu beğenmeyiz, ama devlete yardım etmeye gelince yokuzdur.

Nehlüdof iyice öne eğilerek selam verdi. Ona alçakgönüllülükle uzatılan geniş, kemikli eli sıktıktan sonra çıktı.

General iki yana salladı başını. Belini ovuşturarak konuk salonuna yürüdü. Jeanne d'Arc'ın ruhundan alınan yanıtı yazıp bitiren ressam onu bekliyordu. General *pince-nez*'sini takıp okudu: "Ruh-

lar birbirlerini tanıyacaklar, ama ruhlardan çıkacak kutsal ışıktan." Gözlerini kapayıp bunu pek beğendiğini göstermek isteğiyle:

– O-o-o, dedi. Peki ama her ruhtan çıkacak ışık aynı olacağına göre nasıl anlayacağız karşımızdakinin kim olduğunu?

Gene masaya oturup parmaklarını ressamın parmaklarına geçirdi.

Nehlüdof'un arabacısı avlu kapısından çıkarlarken geri dönüp,

– Çok sıkıcı bir yer burası beyim, dedi. Az kaldı sizi beklemeden gidecektim.

Nehlüdof, gökyüzündeki küme küme bulutlara, Neva'nın –üzerinde gidip gelen kayıkların, vapurların oluşturduğu– pırıl pırıl dalgacıklara bakarak göğüs geçirdi.

– Haklısın, çok sıkıcı, dedi.

XX

Devrisi gün Maslova'nın dosyası incelenecekti. Nehlüdof doğru yargıtaya gitti. Avukatla yargıtayın büyük, görkemli kapısında buluştu. Birkaç araba vardı yanda. Geniş merdivenden ikinci kata çıktıklarında nereden nereye gidileceğini iyi bilen avukat sola döndü, üzerinde mahkemelerin kuruluş tarihi rakamla yazılı kapıya yöneldi. Uzun birinci odada paltosunu çıkardı. Yargıtay üyelerinin toplandıklarını, sonuncunun da şimdi geldiğini öğrenince –beyaz gömleği, beyaz kravatı, frakıyla– neşeli bir kararlılık içinde öteki odaya geçti. Bu odanın sağ yanında büyük bir kapı, kapının ötesinde de bir masa, sol yanındaysa dönerek çıkan bir merdiven vardı. Onlar odaya girdiklerinde koltuğunun altında bir çantayla resmi giysili, kibar görünüşlü bir memur iniyordu merdivenden. Odada dikkati en çok çeken, ceketli, gri pantolonlu, ak saçları uzun bir ihtiyardı. İki memur büyük bir saygıyla bekliyordu karşısında.

Ak saçlı ihtiyar kalkıp sağ yandaki kapıdan çıktı. Bu sırada Fanarin, kendisi gibi beyaz kravatlı, fraklı bir arkadaşını görmüş, onunla heyecanlı heyecanlı konuşmaya başlamıştı. Nehlüdof odada bulunanları inceliyordu. On beş kişi vardı içeride. Bunlardan ikisi –biri *pince-nez*'li, genç, öteki yaşlı– kadındı. İncelenen dos-

ya bir basın yoluyla iftira davasının dosyasıydı. Bu yüzden her zamankinden daha kalabalıktı şimdi burası. Gazeteciler, dergiciler toplanmıştı.

Pembe yanaklı, güzel resmi giysili, yakışıklı mahkeme yöneticisi elinde bir kâğıtla Fanarin'in yanına geldi. Hangi davayla ilgili olduğunu sordu. Maslova davası için geldiğini öğrenince kâğıda bir şeyler yazıp gitti. Bu arada sağ yandaki kapı açıldı. Ak saçlı ihtiyar girdi odaya. Ceketini çıkarmış, sırmalarla süslü, göğsünde parlak madeni düğmeler olan cübbesini giymişti. Bir kuşa benziyordu şimdi. Bu gülünç giysi, besbelli, ihtiyarı da sıkıyordu. Her zamankinden daha bir çabuk adımlarla girişin karşısındaki kapıya yürüdü.

Fanarin Nehlüdof'a döndü:

– Be'dir bu, dedi, çok saygıdeğer bir insandır.

Sonra arkadaşlarıyla tanıştırdı Nehlüdof'u. Şimdi bakılacak davadan söz etmeye başladı. Nedense çok önem veriyordu bu davaya.

Oturum başlamak üzereydi. Nehlüdof kalabalıkla sol yandaki kapıdan duruşma salonuna geçti. Hepsi –Fanarin de– parmaklığın arkasına dinleyicilere ayrılan bölüme geçtiler. Yalnız Petersburg'lu avukat kaldı bu yanda.

Yargıtayın duruşma salonu bölge mahkemesininkinden küçüktü. Daha sade döşeliydi. Ama üyelerin oturdukları masa yeşil çuha kaplı değildi. Altın sırmalarla işlenmiş koyu kırmızı, kadife bir örtü vardı üstünde. Geri kalan her şey aynıydı: Tasvirler, çarın portresi. Mahkeme yöneticisi gene öyle yüksek sesle, "Duruşma başlıyor," diye bildirdi. Gene öyle herkes ayağa kalktı. Cübbeli yargıtay üyeleri gene öyle girdiler salona. Arkalıkları yüksek koltuklarına oturdular. Rahat gözükmeye çalışarak dirseklerini masaya dayadılar gene.

Dört üye vardı: Uzun yüzlü, donuk bakışlı, sakalsız başkan Nikitin; gözlerini anlamlı kısmış, bembeyaz elleriyle dava dosyasını karıştıran Volf; sonra bilim adamı hukukçu, şişman, hantal, yüzü çiçek bozuğu Skovorodnikov; dördüncü üye, en son gelen, ak saçlı ihtiyar Be idi. Üyelerin arkasından başsekreterle başsavcı yardımcısı girdiler. Savcı yardımcısı kara kuru, sakalsız yüzü esmer, siyah

gözlerinin bakışı hüzünlü, orta boylu bir gençti. Acayip giysisine, on yıldır hiç görüşmemiş olmalarına karşın, Nehlüdof hemen tanımıştı onu. Üniversitede en yakın arkadaşlarından biriydi.

Nehlüdof avukata dönüp:

– Başsavcı yardımcısının adı Selyenin midir? diye sordu.

– Evet, niçin sordunuz?

– Tanıyorum onu, çok iyi bir insandır...

Fanarin:

– Başsavcının da iyi bir yardımcısıdır, dedi. Görevine bağlıdır. Ona söyleseydik çok iyi olurdu.

Nehlüdof, Selyenin'le olan yakın dostluğunu, onun temiz yürekliliğini, dürüstlüğünü, sözcüğün tam anlamıyla, soyluluğunu anımsıyordu.

– Ne olursa olsun, vicdanının sesini dinleyecektir, dedi.

Fanarin, okunmaya başlanan dava raporunu dinlemeye hazırlanırken,

– İstesek de söyleyemeyiz artık, diye fısıldadı, geçti.

Bölge mahkemesinin verdiği bir cezayı onaylayan il mahkemesinin kararına edilen itiraz inceleniyordu.

Nehlüdof dinliyor, ne olup bitiyor anlamaya çalışıyordu. Ancak bölge mahkemesinde olduğu gibi burada da bir şey anlayamıyordu. Anlayamamasının başlıca nedeni, en önemli olması olağan görünen şeylerden değil de bambaşka, önemsiz şeylerden söz etmeleriydi. Hisse senetleri işiyle ilgili bir kurumun yöneticisinin yolsuzluk yaptığı iddia edilen bir gazete haberiydi dava konusu. Görünüşte bir tek şeydi önemli olan: Yöneticinin yolsuzluk yaptığı, kurumun ortaklarını dolandırdığı iddiasının doğru olup olmadığı doğruysa bu gidişe nasıl son verileceği. Ama bundan hiç söz edilmiyordu. Yalnız, yazı işleri sorumlusunun, yazarın bu yazısını basmaya yasalara göre yetkili olup olmadığı, bu yazıyı basmakla nasıl bir suç işlediği üzerinde duruluyordu. Yazıdaki iftira unsurlarından, hukukla ilgilenmemiş bir insanın anlayamayacağı bir sürü şeyden, yasalardan, falanca kurulun verdiği filanca karardan uzun uzun söz edildi.

Nehlüdof bir şeyi anlayabilmişti ancak. Dün ona yargıtayın davanın gerçek yanıyla ilgilenemeyeceğini öylesine kesin bir dille söyleyen Volf, bu davada il mahkemesinin kararının bozulması

için çalışıyordu. Selyenin de soğukkanlılığından, ağırbaşlılığından hiç beklenmeyen bir heyecanla itiraz ediyordu. Selyenin'in, Nehlüdof'u şaşırtan bu heyecanının iki nedeni vardı: Hisse senetleriyle ilgili kurumun yöneticisinin bir dolandırıcı, kötü bir insan olduğunu biliyordu. Ayrıca, bir rastlantı sonucu duruşmadan bir ya da birkaç gün önce bu iş adamının Volf'a güzel bir akşam yemeği verdiğini öğrenmişti. Volf –çok dikkatli bile olsa– açıktan açığa yan tutunca Selyenin buna sinirlenmiş, olağan bir dava için aşırı heyecanla düşüncelerini söylemişti. Onun bu davranışının Volf'un gururuna dokunduğu belliydi: Kızarıp bozarıyor, arada bir arkasına yaslanıyor, savcı yardımcısının sözlerine şaşmış gibi hareketler yapıyordu. Kalkıp öteki üyelerle birlikte, bu duruma çok gücenmiş bir tavırla, olanca ağırbaşlılığıyla görüşme odasına yürüdü.

Üyeler çıkınca mahkeme yöneticisi Fanarin'in yanına geldi gene:

– Siz hangi dava için geldiniz?

Fanarin:

– Maslova davası için geldiğimi söyledim ya, dedi.

– Pekâlâ. Şimdi ona bakılacak. Yalnız...

– Evet? diye sordu avukat.

– Bu davaya avukatsız bakılacaktı, sanırım kararın açıklanmasından sonra çıkmayacaklar üyeler. Ama bildireyim ben...

– Ne demek istiyorsunuz?

– Söylerim ben efendim, söylerim.

Mahkeme yöneticisi elindeki kâğıda bir şeyler yazdı.

Gerçekten de yargıtay üyeleri iftira davasının kararını açıkladıktan sonra geri kalan dosyaları –bu arada Maslova'nınkini de– görüşme odasında çay, kahve içerek, sigara tüttürerek incelemek niyetindeydiler.

XXI

Yargıtay üyeleri görüşme odasında masaya oturduklarında Volf hemen kararın bozulmasını gerektiren nedenleri sayıp dökmeye başladı.

Genellikle kötümser bir insan olan başkan bugün her zaman-

kinden daha bir huysuzdu. Duruşmada raporları dinlerken vermişti kararını. Şimdi de Volf'u dinlemiyordu. Kendi düşüncelerine dalmıştı. Düşünceleri, çoktan beri kendisinin atanmasını istediği önemli bir göreve Vilyanov'un atanması üzerine dün anı defterine yazdıklarıyla ilgiliydi. Başkan Nikitin, görevi süresince tanıdığı birinci, ikinci derece memurlar üzerine düşüncelerinin çok değerli birer belge olduğuna içtenlikte inanırdı. Dünkü yazdıklarında, – kendi deyimiyle– Rusya'yı şimdiki yöneticilerin onu sürükledikleri felaketten kurtarmasına engel oldular diye ilk iki derecedeki birkaç memura hayli atıp tutmuştu. Aslında bunun tek nedeni, aylığının yükseltilmesine engel olmalarıydı. Bu olayın onun yazdıklarının yardımıyla gelecek kuşaklarca ne denli iyi anlaşılacağını düşünüyordu şimdi.

Konuşulanları dinlemiyordu ama ona bir soru soran Volf'a,

– Evet, elbette, diye yanıt verdi.

Be, önündeki kâğıda çiçek resimleri çizerek, kederli bir yüzle dinliyordu Volf'u. Özgür düşünceli bir insandı Be. 1860'lı yılların geleneklerine saygıyla bağlıydı. O zamandan bu yana görüşlerinde bir değişiklik olduysa özgür düşünceye daha da yaklaşan bir değişiklikti bu. Dolayısıyla, iftiraya uğradığından yakınan hisse senetleri işiyle uğraşan kurum yöneticisinin güvenilir bir insan olmamasından başka bir nedeni daha vardı Be'nin kararın bozulmamasından yana olmasının. Gazetecinin iftira etmekle suçlanmasının basın özgürlüğüne baskı olacağı görüşündeydi. Volf sözünü bitirince Be, bir çiçeği yarım bırakıp canı sıkkın –böylesine gereksiz şeylerle uğraşmak zorunda kaldıkları için canı sıkılıyordu–, yumuşak, tatlı bir sesle dilekçenin yersizliğini kısaca anlatmaya çalıştı. Sonra ak saçlı başını önüne eğip çiçeğini tamamlamaya koyuldu.

Volf'un karşısında oturan, iri parmaklarıyla durmadan sakalını, bıyığını ağzına tıkan Skovorodnikov, Be konuşmasını bitirince sakalını çiğnemeyi kesip ince, kulakları tırmalayan sesiyle hisse senetleri işiyle uğraşan kurumun yöneticisinin büyük bir dalavereci olmasına karşın, yasalara uygun nedenler bulunsa kararın bozulmasından yana olabileceğini, ama böyle bir şey olmadığı için İvan Semyonoviç'in (Be'nin) görüşüne katıldığını söyledi. Eline

Volf'u iğnelemek fırsatı geçtiğine sevinmişti. Başkan da Skovorodnikov'un görüşüne katılınca karar olumsuz oldu.

Volf'un keyfi kaçmıştı. Yan tuttuğu anlaşılmıştı sanki. Umursamaz görünmeye çalışarak ondan sonra bakılacak dosyayı, Maslova'nın dosyasını açtı. Yargıtay üyeleri bu arada zili çalıp çay istediler. O günlerde Kamenski'nin düellosu yanında Petersburg'da herkesin dilinde olan başka bir olaydan söz etmeye başladılar.

Bir bakanlık danışmanının 995. maddede belirtilen suçu işlerken yakalanmış olmasıydı bu olay.

Be tiksintiyle,

– Ne iğrenç bir şey! dedi.

Skovorodnikov kalın parmaklarının tam dibinde, avcunun içinde tuttuğu buruşuk sigarasından derin bir soluk çektikten sonra kahkahayla gülerek,

– Bunun kötülük neresinde? dedi. Edebiyatımızdan bir Alman yazarını örnek alıp bu gibi şeylerin suç sayılmaması gerektiğini, iki erkek arasında da nikâh kıyılabileceğini savunan örnekler gösterebilirim size.

Be,

– Olamaz, dedi.

Skovorodnikov birkaç romanın adını, basıldığı yeri, yılı söyleyip,

– İstiyorsanız bu kitaplarda sözünü ettiğimiz görüşün savunulduğu yerleri gösteririm size, dedi.

Nikitin karıştı söze:

– Dolaşan söylentilere bakılırsa Sibirya'da bir ilin valiliğine atayacaklarmış onu.

Skovorodnikov:

– Bu güzel işte, dedi. Piskopos haçla karşılayacaktır onu orada. Öyle bir de piskopos gerek artık o kente. Ben olsam öylesini yollamalarını söylerdim o kente.

Sigarasını kül tablasına attı. Sakalıyla bıyığını toplayıp ağzına soktu gene, çiğnemeye başladı.

Bu arada mahkeme yöneticisi girdi odaya. Avukatla Nehlüdof'un Maslova dosyasının incelenmesinde hazır bulunmak istediklerini bildirdi.

Volf:

– Ha şu dava mı? dedi. Doğrusu tam bir aşk öyküsü bu.

Maslova'yla Nehlüdof'un ilişkisi üzerine bildiklerini anlattı.

Yargıtay üyeleri bu konuda bir süre konuştular. Çaylarını, sigaralarını içtikten sonra duruşma salonuna geçtiler. Bir önceki dosya için verilen kararı açıkladıktan sonra Maslova davasına geçtiler.

Volf ince sesiyle çok güzel okudu Maslova'nın dilekçesini. Okuyuşundan, mahkeme kararının bozulmasını istediği belliydi.

Başkan, Fanarin'e döndü:

– Ekleyecek başka bir şeyiniz var mı?

Fanarin ayağa kalktı. Beyaz gömleğinin içinde geniş göğsünü öne çıkarıp inandırıcı, anlaşılır bir biçimde konuşarak mahkemenin bu kararı verirken altı noktada yasaların gösterdiği yoldan saptığını kanıtladı. Ayrıca, davanın gerçek yanına, kararın tüyler ürpertici yanlışlığına, kısaca da olsa, dokundu. Fanarin'in konuşmasında, sayın yargıtay üyelerinin yüksek anlayışlarının, hukuk bilgilerinin durumu ondan daha iyi kavramalarına yardım edeceğini, ama üzerine aldığı görev bunları burada bir kez de onun söylemesini gerektirdiği için özür dilediğini gösteren bir hava vardı.

Fanarin'in konuşmasından sonra yargıtayın kararı bozacağından kuşku edilemezdi artık. Konuşmasını bitirdikten sonra gururla gülümsedi. Avukatından gözlerini ayırmayan Nehlüdof onun bu gülümsemesini görünce davayı kazandıklarına iyice inandı. Ama gözü yargıtay üyelerine kayınca gülümseyenin, gurur duyanın yalnız Fanarin olduğunu gördü. Üyeler de başsavcı yardımcısı da gülümsemiyorlardı. Yüzlerinde, "Böyle palavralara karnımız toktur bizim," der gibi bir anlatım vardı. Avukat konuşmasını bitirip onları artık boşuna oyalamayı kesince buna sevindikleri belliydi. Avukat konuşmasını bitirir bitirmez başkan savcı yardımcısına döndü. Selyenin kararın bozulması için öne sürülen delilleri yeterli bulmadığını, kısaca, kesin bir dille mahkeme kararının onaylanmasından yana olduğunu söyledi. Sonra üyeler kalkıp görüşmek için çekildiler. Görüşme odasında oylama yapıldı. Volf kararın bozulmasından yana verdi oyunu. Be de durumu kavradığından, jüri üyelerinin düştükleri yanlışlığı, davranışında yapılan yanlışlığı arkadaşlarına heyecanla anlatmaya çalışarak kararın bozulmasını savundu. Her zaman yasaların noktası noktasına uygu-

lanmasından yana olan Nikitin olumsuz oy verdi. Her şey Skovorodnikov'un oyuna bağlıydı. O da sırf Nehlüdof'un bu kızla evlenmek niyetinde olmasından hiç hoşlanmadığı için, kararın bozulmamasından yana çıktı.

Bir materyalist, Darwinistti Skovorodnikov. Soyut her çeşit ahlâk kuralını, hatta dini saçma, hatta küçüklük sayardı. Bu sokak kadınıyla uğraşmaları, ünlü bir avukatın buraya, yargıtaya kadar gelip onu savunması, duruşmada Nehlüdof'un bile hazır bulunması iğrendiriyordu onu. Sakalını ağzına sokarak yüzünü buruşturup bu davada kararın bozulmasını gerektirecek delillerin yetersiz olduğundan başka bir şey bilmiyormuş gibi bir tavır takındı. Bu nedenle başkanın görüşüne katıldığını bildirdi.

Böylece olumsuz yanıt verilmiş oldu dilekçeye.

XXII

Nehlüdof, salondan çıkarlarken çantasını düzeltmekte olan avukata:

– Korkunç bir şey bu! dedi. Gerçek apaçık ortadayken biçime önem verip bozmuyorlar kararı. Korkunç bir şey!

– Dava mahkemede kaybedilmiş, dedi avukat.

– Selyenin de kararın bozulmamasından yana çıktı. Korkunç, korkunç bir şey! Şimdi ne yapacağız?

– Çara dilekçe verelim. Hazır buradayken kendiniz verin. Ben yazarım size.

Bu sırada ufak tefek Volf resmi giysisinde yıldızlarıyla, bekleme odasına girdi, Nehlüdof'un yanına gelip gözlerini kıstı, dar omuzlarını kaldırarak:

– Elden ne gelir sevgili Prens? dedi. Deliller yeterli değildi.

Yürüyüp gitti. Volf'un arkasından, yargıtay üyelerinden eski dostu Nehlüdof'un burada olduğunu duyan Selyenin çıktı. Gülümseyerek –ama yalnız dudaklarıydı gülümseyen, gözlerinde bir can sıkıntısı vardı– Nehlüdof'un yanına geldi:

– Seni burada göreceğimi düşümde görsem inanmazdım, dedi. Petersburg'da olduğunu bilmiyordum.

– Ben de senin başsavcı olduğunu...

Selyenin:

– Yardımcısı, diye düzeltti.

Arkadaşının yüzüne üzgün, kederli bakarak ekledi:

– Yargıtayda ne işin var senin? Hadi anladık, Petersburg'dasın; peki ama yargıtayda ne arıyorsun?

– Ne mi arıyorum? Adaleti bulacağımı, hiç suçu yokken mahvedilen bir kadını kurtarabileceğimi umuyordum. Onun için gelmiştim.

– Hangi kadını?

– Demin dosyasına baktığınızı.

Selyenin anımsadı:

– Ha, Maslova davasını diyorsun. Hiç de iyi hazırlanmamış bir dilekçeydi.

– Önemli olan dilekçe değil, boşu boşuna cezaya çarptırılan kadındır.

Selyenin derin bir soluk aldı:

– Belki de...

– Hayır, belki de değil, yüzde yüz suçsuzdu.

– Nereden biliyorsun?

– Jüri üyesiydim çünkü. Nerede yanlışlık yaptığımızı biliyorum.

Selyenin bir an düşündü:

– O zaman açıklamalıydın bunu, dedi.

– Açıkladım.

– Tutanağa geçirtmeliydin. Dilekçede böyle bir açıklama olsaydı...

Boş zamanı olmadığı için akşam toplantılarına pek katılamayan Selyenin'in Nehlüdof olayını duymadığı belliydi. Nehlüdof da bunu fark etmiş, Maslova'yla arasındaki ilişkiyi ona anlatmamaya karar vermişti.

– Ama mahkeme kararının yanlış olduğu belliydi, dedi.

– Yargıtayın böyle bir karar almaya yetkisi yoktur. Yargıtay, mahkeme kararlarını dava üzerine düşüncesine göre bozacak ya da onaylayacak olursa yargıtayın anlamını yitirmesini, adaleti sağlayacağına yıkmasını bir yana bırak, (Selyenin bir önceki davayı anımsamıştı) jüri üyelerinin kararları da anlamını yitirir.

– Bildiğim bir şey var benim: Hiç suçu yoktur bu kadının. Hak

etmediği cezadan kurtulması için son umut da suya düşmüştür. En yüksek adalet organı büyük bir haksızlığı onayladı.

Selyenin gözlerini kıstı.

– Onaylamadı, çünkü olayın derinliklerine inmedi, inemezdi de, dedi.

Konuyu değiştirmek isteğiyle ekledi:

– Teyzende kalıyorsun sanırım. Senin burada olduğunu söylemişti dün. (Yalnız dudaklarıyla gülümsedi Selyenin.) Yeni gelen bir din konuşmacısını seninle dinlememi istiyordu.

Selyenin'in sözü başka yana çekmesine Nehlüdof'un canı sıkılmıştı.

– Ben gittim toplantıya, dedi, ama dayanamayıp yarısında çıktım.

– Niçin dayanamadın? Dini böyle algılıyor adam. Tek yanlı da olsa bir inanç.

Nehlüdof,

– Acayip bir delilik, dedi.

Selyenin eski arkadaşına yeni düşüncelerini anlatmak için sabırsızlanıyormuş gibi çabuk çabuk konuşuyordu:

– Yo! Burada acayip olan bir şey varsa o da bizlerin kilise öğretisinden habersiz olmamız, bize anlatılmak istendiğinde, dinimizin temel düşüncelerini, yeni düşünceler, görüşler gibi karşılamamızdır.

Nehlüdof şaşkınlıkla, dikkatle bakıyordu Selyenin'in yüzüne. Başsavcı yardımcısı yalnızca hüzün değil, can sıkıntısı da okunan gözlerini önüne eğmişti. Nehlüdof,

– Kiliseye inanıyor musun? diye sordu.

Selyenin Nehlüdof'un gözlerinin içine dalgın dalgın baktı.

– İnanıyorum elbette, dedi.

Nehlüdof göğüs geçirdi:

– Hayret, diye mırıldandı.

Selyenin,

– Neyse, sonra görüşürüz, dedi.

Saygıyla ona yaklaşan mahkeme yöneticisine döndü:

– Gidiyorum.

Derin bir soluk aldıktan sonra Nehlüdof'a,

– Görüşelim, dedi. Bulabilecek miyim seni evde? Ben her gün

saat yedide akşam yemeğini evde yerim. Nadejdinskaya Sokağı'nda oturuyorum.

Numarayı söyledi. Çıkarken gene yalnız dudaklarıyla gülümseyerek,

– O zamandan bu yana çok su geçti köprülerin altından, diye ekledi.

– Zamanım olursa gelirim, dedi Nehlüdof.

Bir zamanlar sevdiği, kendine yakın bulduğu Selyenin'den bu kısa konuşma sonunda ne denli uzaklaştığını düşünüyordu. Düşman olmasa bile yabancı, anlaşılmaz bir insandı onun için Selyenin artık.

XXIII

Nehlüdof Selyenin'i üniversite öğrencisiyken tanımıştı. İyi bir çocuk, güvenilir bir arkadaş, yaşına göre çok okumuş, her zaman kibar, yakışıklı, ayrıca son derece dürüst bir gençti. Kendini hiç zorlamadan, rahatlıkla geliyordu derslerinin üstesinden. Dahası gösterdiği başarıya karşılık her yıl altın madalyalar alırken hiç kibirlenmiyordu da.

Yalnızca lafta değil, gerçekte de tek emeli insanlara hizmet etmekti. Bu hizmetin devlet memurluğunda çalışmaktan başka bir yolla gerçekleşebileceğine inanmadığı için, üniversiteyi bitirir bitirmez, kendini verebileceği görevleri bir bir inceledikten sonra, en çok ikinci yasa dairesinde yararlı olabileceğine karar vermiş, oraya girmişti. Ne var ki görevini harfi harfine, büyük bir dürüstlükle yerine getirmesine karşın yararlı olduğuna, burada gerekeni yaptığına bir türlü inandıramamıştı kendini. Sonunda huzursuzluğu, kişiliği zayıf, yükselmek için her küçüklüğü yapabilecek bir insan olan en yakın amiriyle çatışması yüzünden öylesine artmıştı ki ikinci daireden ayrılıp yargıtaya girmişti. Yargıtayda daha iyiydi durumu. Ama istediğince yararlı olamamanın verdiği huzursuzluk burada da bırakmıyordu peşini.

Yaşamdan beklediğini bulamadığı, gereksiz şeylerle zaman öldürdüğü duygusu vardı içinde sürekli. Yargıtayda çalışırken akra-

baları saraya mabeyinci olarak atanmasını sağladılar. Sırmalı üniformasını giyip kupa arabasına bindi. Kapı kapı dolaşıp, onun uşaklık görevine atanmasını sağladılar diye birçok kimseye minnettarlıklarını bildirdi. Durmadan düşünüyordu ama bu görevine akla yatkın bir anlam bulamıyordu. İstediğinin bu da olmadığını hissediyor, gelgelelim, bununla ona büyük bir iyilik yaptıklarına inanan insanları kırmamak için "hayır" da diyemiyordu. Öte yandan, bu atama ruhunu bazı bakımlardan okşamıyor da değildi. Ayrıca, aynalarda kendini sırmalı üniformayla görmek, bu görevin bazı insanlarda uyandırdığı saygıdan yararlanmak fırsatını veriyordu ona.

Evlilik konusunda da aynı durum gelmişti başına. Sosyetenin görüşüne göre, çok iyi bir eş buldular ona. Evlendi, ama daha çok, evlenmeyi reddederse bu evliliği isteyen gelin adayını, sonra bu iş için uğraşanları çok üzeceği için evlenmeye razı olmuştu. Ayrıca, tanınmış bir ailenin sevimli kızıyla evlenmek gururunu da okşamıştı. Ne var ki evliliğin de devlet hizmeti gibi, saraydaki görevi gibi, aradığı şey olmadığını anlamakta gecikmedi. İlk çocuklarından sonra başka çocuk istemedi karısı. Sosyete yaşamına daldı. Balodan baloya dolaşmaya başladı. İster istemez Selyenin de kaptırmıştı kendini bu yaşama. Karısı güzel sayılmazdı. Sadık bir eşti. Öte yandan, böyle yaşamakta diretmekle kocasının yaşamını zehir etmekten, büyük eziyetlere katlanmaktan, bitkin düşmekten başka bir şey elde edememesine karşın gene bırakmıyordu bu yaşamı. Onu bu yaşamdan vazgeçirmek için Selyenin'in bütün çabaları taş bir duvara çarpmış gibi parçalanmıştı. Karısının, bunun böyle olması gerektiğini söyleyen akrabalarınca, tanıdıklarınca desteklenen kararlılığıydı bu duvar.

Sapsarı saçları omuzlarına dökülen, ince bacaklı kızı babasına yabancıydı. Selyenin'in istediği gibi yetiştirilmiyordu çünkü. Karı koca anlamıyorlardı birbirlerini. Anlamak da istemiyorlardı. Başkalarından gizlenen sessiz, soğuk, ahlâk kurallarının frenlediği bir savaş sürüp gitmekteydi aralarında. Selyenin için aile yaşamını çekilmez yapıyordu bu durum. Öyle ki ev devlet hizmetinden de saray görevinden de daha büyük bir umutsuzluğa düşürmüştü onu.

Onu en çok umutsuzluğa düşüren ise dinle olan ilişkisiydi.

Onunla aynı çevrede, aynı çağda yetişen herkes gibi o da çocukluğundan beri ona verilen din bilgisinin saçmalığını kendi yetenekleriyle kolayca anlamıştı. Bu kör inançtan ne zaman kurtulduğunu kendi de anımsamıyordu. Kişilik sahibi, dürüst bir insan olduğu için ilk gençlik çağlarında, üniversitedeyken, Nehlüdof'la arkadaşken saklamıyordu resmi dinin kör inançlarından kendini kurtardığını. Ne var ki zamanla, yükseldikçe, özellikle o zamanlar toplumda iyice yer eden gericiliğin etkisiyle bu ruhsal özgürlüğü canını sıkmaya başlamıştı. Evdeki durumlar, özellikle babasının ölümü, babası için okutulan dualar, annesinin ille de oruç tutmasını istemesi, çevresinin bunu ondan beklemesi bir yana; görevde de hemen her gün ayinlere, dualara katılması gerekiyordu. Sürekli dış yönüyle ilgileniyordu dinin. Bu ayinlere katılırken ya inanmadığı şeye inanıyormuş gibi numara yapacaktı (dürüstlüğü engel olurdu buna) ya da dinin derinliğine inmeyen bu göstermeliklerin yalan olduğunu kabul edecek, yalan olduğuna inandığı şeylere katılmayacaktı. Oysa böylesine basit görünen bu tepkiyi gösterebilmek için çok şey gerekliydi: Çevresindekilerle, yakınlarıyla sürekli cenkleşmekten başka, toplumsal durumunu değiştirmesi, görevinden ayrılması, bu görevde insanlara yaptığı gelecekte daha da çok yapacağını umduğu yardımdan vazgeçmesi gerekiyordu. Sonra, bunu yapabilmesi için, haklı olduğuna kesinlikle inanmalıydı. İnanıyordu. Biraz tarih bilen, dinin doğuşundan, Hıristiyan kilisesinin parçalanmasından haberi olan çağımızın aydın bir insanı sağduyunun doğruluğundan kuşku edemez. Kilise öğretisinin yanlış olduğuna inanmakla doğru yolda olduğuna inanmamak elinde değildi.

Ama yaşam koşullarının baskısıyla, dürüst bir insan olmasına karşın, küçük bir yalana göz yumdu. Yalanın yalan olduğunu kesinlikle anlamak için, önce bu yalanı incelemenin gerektiğine karar verdi kendi kendine. Küçücük bir yalandı bu. Gelgelelim bu küçücük yalan şimdi içinde bulunduğu büyük yalanın içine gömdü onu.

Bebekliğinden beri sürekli, ona öğretilen, çevresindekilerin inanmasını bekledikleri, inanmazsa insanlara yararlı olamayacağı Ortodoksluğun doğru mu yanlış mı olduğunu düşünüyor-

du. Bu bilinmezi çözmek için Voltaire'i, Schophenhauer'ı, Spencer'ı, Comte'u değil de Hegel'ın felsefe kitaplarını, Vinet'nin, Homyakov'un din kitaplarını aldı eline. Gerçekten de ona gerekli olanı buldu bu kitaplarda. Huzura kavuşmasına; ona öğretilen, ama uzun zamandır inanmadığı, bu yüzden de bir sürü aksilikle karşılaşmasına neden olan, inanmaya başlayınca da bu aksiliklerin tümünü ortadan kaldıran dinin doğruluğuna inanmasına yardım etti bu kitaplar. Sonunda herkes gibi o da tek insan zekâsının bir başına gerçeğe varamayacağına, gerçeğin yalnız elbirliğiyle ortaya çıkarılabileceğine, bunun tek yolunun da kilise olduğuna inanmaya başladı. Artık huzur içinde, kendi kendini aldattığı duygusuna kapılmadan ayinlere, dualara gidebiliyor, oruç tutabiliyor, tasvirlerin önünde haç çıkarabiliyor, insanlara yararlı olmasına yardım ettiğine inanarak aile yaşamının huzursuzluğunda onu avutan görevini sürdürebiliyordu. İnandığını sanıyor, ama bu inandığı şeyin, asıl inanmak istediği şey olmadığını da hissediyordu.

Bu yüzden her zaman bir hüzün vardı bakışlarında. Bütün bu yalanlar içinde henüz yer etmediği zamanlardan tanıdığı Nehlüdof'u görünce bir an kendini o zamanki Selyenin sanmasının nedeni de buydu. Arkadaşına şimdiki din görüşünü açıklamak için acele ederken inandığı şeyin istediği şey olmadığını her zamankinden daha bir açık hissetmiş, yüreğine bir acı gelip saplanmıştı. Eski bir arkadaşı görmenin verdiği sevinci izleyen bu acıyı Nehlüdof da hissetmişti.

Bu yüzden, ayrılırlarken görüşeceklerine söz vermişlerdi, ama aramadılar birbirlerini. Nehlüdof'un Petersburg'a bu gelişinde görüşmediler.

XXIV

Yargıtaydan çıkınca Nehlüdof'la avukat birlikte yürüdüler. Avukat, arabasına arkadan gelmesini söyledikten sonra; yargıtay üyelerinin sözünü ettikleri, yasaya göre kürek cezasına çarptırılmasını gerektiren bir suçtan yakalanan, ama küreğe gideceğine Sibirya'da bir ile vali olarak atanacak bakanlık danışmanından söz etmeye başla-

dı. Bu olayı bütün iğrençliğiyle anlattıktan sonra, o sabah önünden geçtikleri hâlâ tamamlanmamış anıt için toplanan paraları yüksek dereceli birkaç memurun nasıl cebe indirdiğini; falancanın sevgilisinin borsada nasıl milyonlar kazandığını; falancanın, karısını filancaya sattığını büyük bir haz duyarak anlattı. Sonra, cezaevinde olmaları gereken çeşitli kuruluşların başkanlık koltuklarında oturan en yüksek devlet memurlarının yaptıkları rezillikleri, işledikleri suçları saydı. Sürüyle oldukları besbelli bu öykülerin avukata –para kazanmak için tuttuğu yolun, aynı amaçla Petersburg yüksek memurlarının tuttukları yoldan çok daha dürüst, iyi olduğunu kanıtladıkları için– büyük haz verdikleri belliydi. İşte bu yüzden, yüksek bir memurun dalavereleri üzerine anlattıklarını Nehlüdof sonuna dek dinlemeden, "Hoşça kalın," deyip, bir arabaya atladıktan sonra Rıhtım Caddesi'ne çekmesini söylediğinde pek şaşırdı.

Nehlüdof'un canı çok sıkılıyordu. İki nedeni vardı can sıkıntısının: Yargıtayın verdiği kararın bir günahı olmayan Maslova'ya çektirilen anlamsız acıları onaylaması; aynı kararın, Nehlüdof'un Maslova'yla yaşamını birleştirmek üzerine verdiği kararı gerçekleştirmesini güçleştirmesi. Avukatın öylesine haz duyarak anlattığı o korkunç öyküleri düşündükçe can sıkıntısı daha da artıyordu. Öte yandan, bir zamanlar sevimli, açık yürekli, dürüst bir insan olan Selyenin'in içten pazarlıklı, soğuk, kötülük okunan bakışı da gitmiyordu gözünün önünden.

Eve döndüğünde kapıcı küçümser bir tavırla –adamın deyimiyle– bir kadının kapıcı odasında yazdığı bir pusulayı verdi Nehlüdof'a. Şustova'nın annesindendi pusula. Kadın velinimetine, kızının kurtarıcısına teşekkür etmeye geldiğini yazıyor; ayrıca onu evlerine, Vasilyevski'de beşinci sokak falan numaradaki dairelerine davet ediyordu. Vera Yefremovna'nın da bunu çok isteyeceğini, minnet gözyaşları dökerek onun canını sıkacaklarından korkmamasını yazıyordu. "Minnet duygularımızdan söz etmeyeceğiz size," diyordu, "sizi görelim yeter bize. Bir engeliniz olmazsa yarın sabah gelebilir miydiniz?"

Öteki pusula çarın emir subaylarından Nehlüdof'un eski arkadaşı Bogatıryev'dendi. Nehlüdof, *İncil* okudukları için tutuklananların adına yazdığı dilekçeyi Çar'a vermesini istemişti ondan. Bo-

gatıryev iri, kararlı el yazısıyla, söz verdiği gibi, dilekçeyi Çar'a kendi eliyle vereceğini ama aklına yeni bir şeyin geldiğini yazıyordu: Nehlüdof önce, bu işlerle ilgilenen kimseyi gidip görse, ondan yardım dilese daha iyi olmaz mıydı acaba?

Nehlüdof, Petersburg'da son birkaç gündür başından geçen olayların etkisi altında, bir şey elde edebileceğinden umudunu kesmişti. Moskova'da kurduğu planlarını, insanın boşa çıkması yüzde yüz olan gençlik hayallerine benzetiyordu şimdi. Ama hazır Petersburg'a gelmişken Moskova'da aklına koyduğu her şeyi yapmayı borç sayıyordu kendi için. Yarın Bogatıryev'le görüştükten sonra, onun öğüdünü tutup din suçlularıyla ilgilenen kimseye gitmeye karar verdi.

Çantasından dilekçeyi çıkarmış, onu yeni baştan bir kez daha okuyordu ki Kontes Katerina İvanovna'nın uşağı kapıyı çalıp girdi. Onu yukarıda çaya beklediklerini bildirdi.

Nehlüdof, hemen geleceğini söyledi. Kâğıtları katlayıp çantasına koydu. Teyzesinin yanına gitmek üzere kalktı. Merdivenleri çıkarken pencereden dışarı kaydı gözü bir ara, Mariette'in doru atlarını gördü. Birden neşelendiğini hissetti. Gülümsemek geldi içinden.

Mariette başında şapkayla –ama siyah değildi, açık renk bir şapkaydı–, rengârenk giysisiyle kontesin yanında oturmuş, elinde çay fincanı, güzel gözlerinin içi gülüyor, heyecanlı heyecanlı bir şeyler anlatıyordu. Nehlüdof odaya girdiğinde Mariette gülünç, gülünç olduğunca ayıp bir öyküyü –gülüşmelerinden anlamıştı bunu Nehlüdof– yeni bitirmişti. Yüzü kıllı, temiz yürekli Kontes Katerina İvanovna iri bedeniyle sarsıla sarsıla katılırcasına gülüyordu. Mariette ise pek *mischievous*[30] bir tavırla gülümseyen dudaklarını büzmüş, neşeli, canlılık okunan yüzünü hafif yana yatırmış, sessizce kontese bakıyordu.

Nehlüdof bazı sözcüklerden, kadınların Petersburg'da günün konusu Sibiryalı validen söz ettiklerini anlamıştı. Kontes uzun süre katıla katıla güldüğüne göre Mariette bu konuda çok gülünç bir şeyler anlatmış olmalıydı.

Kontes öksürerek,

30 (İng.) Yaramaz.

– Oh, bayılacağım, diyordu.

Nehlüdof selam verip yanlarına oturdu. Tam Mariette'e aşırı neşesi için sitem etmeye hazırlanıyordu ki onun yüzündeki ciddi, can sıkıntısını andıran anlatımı fark eden genç kadın, onun hoşuna gitmek için –Nehlüdof'u ilk gördüğü andan beri hoşuna gitmek istiyordu aslında– hemen yalnızca yüz anlatımını değil, ruhsal durumunu da değiştirdi. Birden ciddileşmiş, yaşamından yakınan, bir şeyler arayan, bir şeyler isteyen bir insan oluvermişti. Yapmacık değildi bu. Gerçekten o anda Nehlüdof'un içinde bulunduğu ruhsal duruma –gerçi sorsalardı bu ruhsal durumun nasıl bir şey olduğunu anlatamazdı ya– girmişti.

Nehlüdof'a, işlerini halledip halletmediğini sordu. Nehlüdof, yargıtayda uğradığı başarısızlığı, Selyenin'le karşılaşmasını anlattı.

– Ah! Ne temiz ruhlu bir insandır o! Tam bir *chevalier sans peur et sans reproche*.[31] Çok dürüsttür!

İki kadın da Selyenin'in sosyetede dillerde dolaşan özelliklerini sayıp dökmeye başlamışlardı.

Nehlüdof,

– Karısı nasıl bir insan? diye sordu.

Mariette,

– Karısı mı? dedi. Suçlamayacağım onu. Ama anlamıyor kocasını. O da mı dilekçenin reddini istedi yoksa?

Dilekçenin reddedilmesine gerçekten çok üzüldüğü belliydi. Derin bir soluk aldıktan sonra ekledi:

– Çok kötü! Yazık oldu zavallıya!

Nehlüdof yüzünü buruşturdu. Konuyu değiştirmek istedi. Genç kadının yardımıyla kaleden kurtulan Şustova'dan söz açtı. Kocasına söylediği için teşekkür etti ona. Zavallı kadın ile ailesinin sırf onları düşünecek kimseleri olmadığı için acı çektiklerini düşünmenin ne korkunç bir şey olduğunu anlatmaya başlamıştı ki beriki sözünü kesti. Sinirli bir sesle,

– Bunu bana anlatmayın, biliyorum dedi. Kocam, onu serbest bırakılabileceğini söyler söylemez ben de düşündüm aynı şeyi. Suçu yoktuysa ne diye tutuyorlardı onu orada? (Nehlüdof'un söylemek istediğini söylemişti.) Akıl almaz bir şey bu!

31 (Fr.) Korkusuz, kusursuz şövalye.

Kontes Katerina İvanovna, Mariette'in yeğenine kur yaptığının farkındaydı. Hoşuna gidiyordu bu. Bir anlık sessizlikten yararlanıp,

– Bak ne diyeceğim sana, dedi, yarın akşam Aline'ye gel. Kizeveter konuşacak orada. (Mariette'e döndü.) Sen de. (Sonra gene yeğenine döndü.) *Il vous a remarqué.*[32] Sözlerinin iyiye işaret olduğunu –anlattım ona konuştuklarımızı– İsa'nın yolundan yürüyeceğini söylüyor. Yarın gelmelisin. Söyle ona da gelsin, Mariette. Sen de gel.

Mariette Nehlüdof'a döndü.

– Prense akıl vermeye hakkım yoktur kontes, dedi. Hem biliyorsunuz, sevmem ben...

Bakışından, ses tonundan kontesin sözleri üzerine, bu din konuşmaları üzerine Nehlüdof'la aynı düşüncede olduğunu anlatmak istediği belliydi.

Kontes,

– Her zaman aksisindir zaten, hep kendi bildiğini okursun, dedi.

Mariette gülümsedi.

– Ben mi kendi bildiğimi okurum? Aslında bir köylü kadınınki kadar güçlüdür inancım. (Önceki konuşmasını sürdürdü.) Dahası yarın Fransız tiyatrosuna gidiyorum...

Kontes Katerina İvanovna,

– Ah! dedi. Gördün mü sen şu... Neydi adı canım kadının?

Mariette ünlü Fransız aktrisinin adını söyledi.

– Kesinlikle git izle onu. Görmeye değer.

Nehlüdof gülümsedi.

– Önce hangisini izlemeliyim, *ma tante*, aktrisi mi, din konuşmacısını mı?

– Söz oyunu yapma bana lütfen.

Nehlüdof,

– Önce din konuşmacısını, sonra aktrisi izlemeliyim bence, dedi. Yoksa din konuşmasından hiç tat alamam bakarsınız.

Mariette,

– Hayır, diye itiraz etti. Fransız tiyatrosundan başlayıp sonra tövbekâr olsanız daha iyi edersiniz.

– Bakıyorum beni alaya alıyorsunuz. Din başka, tiyatro başka-

32 (Fr.) Seni fark etmiş.

dır. İnsanın günahlarından temizlenmesi için oturup somurtması, ha bire ağlaması gerekmez. İnansın, yeter. O zaman neşeli de olur.

– Siz bütün din konuşmacılarından daha iyi din dersi veriyorsunuz, *ma tante.*

Mariette bir an düşündükten sonra,

– Yarın tiyatroda benim locama gelin, dedi.

– Korkarım gelemeyeceğim...

Konuşma, konuk geldiğini haber vermek için uşağın odaya girmesiyle yarıda kesildi. Kontesin başkanı olduğu hayır kurumunun sekreteriydi gelen.

Kontes,

– Çok can sıkıcı bir adamdır, dedi. İyisi mi salonda görüşeyim onunla. (Her zamanki gibi çabuk adımlarla kapıya yürürken ekledi.) Onu savınca gelirim. Çay koyun ona Mariette.

Genç kadın eldivenini çıkardı, alyans parmağında birkaç yüzük olan, oldukça enli, hareketli eli gözüktü. İspirto ocağının üzerindeki gümüş çaydanlığı –küçük parmağını tuhaf bir biçimde dimdik tutarak– alırken,

– İstiyor musunuz? diye sordu.

Yüzünü ciddi, hüzün dolu bir anlatım kaplamıştı.

– Düşüncelerine değer verdiğim insanların içinde bulunduğum koşullara bakarak beni yanlış değerlendirmelerine çok, hem pek çok üzülürüm.

Ha ağladı ha ağlayacaktı Mariette. Şöyle bir düşünülürse bu söylediğinin bir anlamı olmayabilirdi. Soyut bir anlamı da olabilirdi. Nehlüdof büyük bir içtenlik, duygululuk hissetmişti bu sözlerde: Şık, güzel, genç kadının bunları söylerken pırıl pırıl gözleriyle yüzüne bakması öylesine etkilemişti onu.

Nehlüdof gözlerini ayıramıyordu bu güzel gözlerden. Sessizce bakıyordu.

– Sizi, ruhunuzda olup biteni anlamadığımı sanıyorsunuz. Yaptıklarınızı herkes biliyor. *C'est le secret de Polichinelle.*[33] Duygulandırıyor da beni bu. Hak veriyorum size.

– Duygulanacak bir şey yok aslında, henüz bir şey yapmış değilim.

33 (Fr.) Polichinelle'in (Fransız halk kukla tiyatrosunun soytarısı) sırrıdır bu.

– Olsun varsın. Duygularınızı anlıyorum, onu da anlıyorum... (Nehlüdof'un yüzünün buruştuğunu fark edince konuyu değiştirmek istedi.) Pekâlâ, pekâlâ, ondan söz etmeyeceğim. Anladığım bir şey daha var, cezaevlerinde insanların çektiği acıları gördükten sonra bu zavallılara, böylesine ezilen, horlanan, bu insanlara yardım etmek istiyorsunuz... Bunun, insanın uğruna canını bile verebileceği yüce bir görev olduğunu biliyorum. Ben de verebilirdim canımı. Ama herkesin bir kaderi vardır.

Mariette'in o anda tek istediği, Nehlüdof'un ilgisini çekmekti. Genç adamın ruhunda olanları, değer verdiği şeyleri kadın duyarlılığıyla sezinlemiş, onların üzerinde duruyordu. Duygusal, "Herkesin bir kaderi var," diye mırıldanmıştı.

– Kaderinizden yakınıyor musunuz yoksa?

Genç kadın böylesine sıradan bir soruyu Nehlüdof'un nasıl sorabildiğine şaşmış gibi,

– Ben mi? dedi. Yakınmamak "zorundayım". Yakınmıyorum da. Ama içimde bir şey var, arada uyanıyor...

– Uyumasına fırsat vermelisiniz. Her zaman inanmalısınız bu sese.

Genç kadının yalanına iyice kaptırmıştı kendini Nehlüdof.

Sonraları, Nehlüdof onunla bu konuşmasını utanç duyarak anımsadı. Yalnızca yalan sözlerini değil, düzme bir içtenlik takındığı yüzünü de unutamadı uzun süre. Cezaevinde gördüğü korkunç olayları, köy izlenimlerini anlatırken bütün bunlara büyük bir ilgi duyuyormuş gibi dinlemişti onu.

Kontes odaya döndüğünde iki eski arkadaştan öte, onları anlamayan insanların arasında birbirlerini anlayan iki yakın dost gibi konuşuyorlardı.

Yönetim organlarının haksız davranışlarından, insanlara çektirilen acılardan, halkın yoksulluğundan söz ediyorlardı. Oysa aslında, birbirlerinden ayırmadıkları gözleri konuşmanın arasında durmadan, "Sevebilir misin beni?" diye soruyor, öteki yanıt veriyordu: "Sevebilirim." Kadının erkeğe, erkeğin kadına duyduğu o duygu giderek daha bir yaklaştırıyordu onları.

Mariette giderken ona elinden gelen yardımı yapmaya her zaman hazır olduğunu, yarın akşam tiyatroda, bir dakikalığına bile

olsa, yanına uğramasını, onunla çok önemli bir konuda konuşacağını söyledi. Derin bir göğüs geçirdikten sonra yüzük dolu eline eldivenini dikkatle geçirirken,

– Bir daha ne zaman göreceğim sizi? dedi. Söz verin geleceğinize.

Nehlüdof söz verdi.

O gece odasına çekilince mumu söndürüp yatağa uzandı Nehlüdof. Ama uzun süre uyuyamadı. Maslova'yı, yargıtayın kararını, Maslova'nın arkasından Sibirya'ya gitmeye kararlı olduğunu, toprağını başkalarına verdiğini düşünüyordu. Bütün bu sorulara yanıtmış gibi Mariette'in yüzü geldi gözlerinin önüne ansızın; "Bir daha ne zaman göreceğim sizi?" derkenki bakışını, göğüs geçirişini anımsadı. Gülümseyişini görür gibi oldu. O da gülümsedi. "Sibirya'ya gitmekle iyi mi ediyorum?" diye sordu kendi kendine. "Varımı yoğumu başkalarına vermek akıllıca bir iş mi?" İyice kapatılmamış perdenin arasından gözüken bu aydınlık Petersburg gecesinde bu sorulara kesin yanıtlar bulmak pek güçtü. Kafasının içi karmakarışıktı. Eskisi gibi düşünmeye zorluyordu kendini. Ama şimdi eski güçlerini yitirmişlerdi bu düşünceler.

"Neler düşünüyorum?" diye geçirdi içinden. "Yaptığım iyi şeylere bile pişman oluyorum." Bu sorulara birer yanıt bulamamak çoktan beri duymadığı bir pişmanlığa, umutsuzluğa salmıştı onu. Sorulara yanıt bulamayınca kumarda büyük para verdiği zamanlar olduğu gibi, derin bir uykuya daldı.

XXV

Devrisi sabah uyanır uyanmaz dün iğrenç bir şey yaptığını hissetti Nehlüdof.

Düşünmeye başladı: Öyle kötü, iğrenç bir davranışı olmamıştı ama düşünceler, şimdiki niyetlerinin –Katyuşa'yla evlenmek, toprağını köylülere dağıtmak gibi– gerçekleşemeyecek birer hayal olduğu, kararlılığını sonuna dek sürdüremeyeceği, bütün bunların yapmacık, gerçek dışı olduğu, şimdiye dek nasıl yaşıyorduysa öyle yaşamayı sürdürmesi gerektiği üzerine çirkin düşünceler vardı.

Kötü davranış yoktu ama çok daha kötü şeyler vardı: Bütün kötü

davranışların kaynağı kötü düşünceler. Kötü bir davranışı yinelemeyebilir kişi. Pişman olabilir yaptığına. Kötü düşünceler öyle midir ya, bütün kötü davranışlar onlardan doğar. Kötü bir davranış, arkasından gelen kötü davranışlara kapar yolu. Kötü düşüncelerse açar.

Nehlüdof, bir an için bile olsa, dün bu düşüncelere kendini nasıl kaptırabildiğine şaşıyordu şimdi. Yapmak niyetinde olduğu şey ne denli güç, alışılmamış olursa olsun, bunu yapmadan yaşayamayacağını; eski yaşamına dönmesi ne denli kolay olursa olsun, bunun onun için ölüm olduğunu biliyordu artık. Dünkü bu kanısını, sıcak yatağında uyanmış, daha uyumak isteyen, ama önemli bir işi için kalkma zamanının da geldiğini düşünerek biraz daha uyumak isteğiyle yatağın içinde sağa sola dönen bir insanın o anda duyduklarına benzetiyordu.

Petersburg'da son günüydü bu. O kalkıp Vasilyevski'ye, Şustova'ya gitti.

İkinci katta bir dairede oturuyordu Şustova. Nehlüdof, kapıcının yol göstermesiyle arka kapıdan girip, dik merdivenden çıktı. Yemek kokan, sıcak mutfağa girdi. Kollarını sıvamış yaşlı bir kadın ocağın başında ayakta duruyor, tüten bir tencerede bir şey karıştırıyordu. Gözlüklerinin üstünden Nehlüdof'a dik dik bakarak,

– Kimi arıyorsunuz? diye sordu.

Nehlüdof daha kim olduğunu söylememişti ki kadının yüzü değişti birden, korkuyla sevinç karışık bir anlatımla kaplandı. Ellerini önlüğüne kurularken,

– Ah, prens! diye haykırdı. Peki ama niçin arka merdivenden geldiniz? Velinimetimiz bizim! Onun annesiyim ben. Mahvedeceklerdi yavrumu. Kurtarıcımızsınız bizim. (Kadın Nehlüdof'un elini yakalamış, öpmeye çalışıyordu.) Dün geldim size. Kız kardeşim çok yalvardı git diye. O da burada.

Anne Şustova Nehlüdof'u mutfağın dar kapısından geçirdi. Karanlık koridorda yürürlerken –hem yürüyor hem eteklerini, saçlarını düzeltiyordu– durmadan konuşuyordu.

– Buradan efendim, şöyle.

Bir kapının önünde durup alçak sesle sürdürdü konuşmasını:

– Kornilova'dır kız kardeşimin adı. Duymuşsunuzdur belki de. Politikaya karışmıştı. Kafası çok çalışan bir kadındır.

Anne Şustova kapıyı açtı. Nehlüdof'u, ortasında bir masa olan küçük bir odaya aldı. Masanın arkasındaki küçük divanda çizgili basmadan bluzlu, orta boylu, şişmanca bir kız oturuyordu. Bukleli, sarı saçlarının çevrelediği yuvarlak, renksiz yüzü annesininkine benziyordu. Tam karşısındaki koltukta, yakası işlemeli Rus gömleği giymiş siyah bıyıklı, siyah sakallı genç bir adam iki büklüm oturuyordu. Besbelli konuşmaya dalmışlardı. Nehlüdof odanın ortasına geldikten sonra dönüp baktılar ancak.

– Lidiya, Prens Nehlüdof, seni...

Uçuk benizli kız kulağının arkasından kurtulan bir tutam saçı düzeltip birden ayağa fırladı. İri, gri gözlerini korkuyla Nehlüdof'a dikti.

Nehlüdof gülümseyerek elini uzattı ona.

– Vera Yefremovna'nın serbest bırakılmasını istediği tehlikeli kadın siz miydiniz? dedi.

– Evet, benim.

İçten, çocukçu bir gülümsemeyle aralandı genç kızın dudakları. Güzel dişleri gözüktü.

– Teyzem çok görmek istedi sizi.

Yan kapıya doğru sevgi dolu bir sesle seslendi: – Teyze!

Nehlüdof,

– Sizin tutuklanmanız çok üzmüştü Vera Yefremovna'yı, dedi.

Lidiya, genç adamın kalktığı yumuşak, kırık dökük koltuğu göstererek,

– Şöyle oturunuz, dedi.

Nehlüdof'un genç adamı yukarıdan aşağı şöyle bir süzdüğünü fark edince,

– Teyzemin oğlu Zaharov, diye ekledi.

Genç adam da Lidiya gibi içtenlikle gülümseyerek elini sıktı konuğun. Nehlüdof onun yerine oturunca gidip pencerenin dibindeki sandalyeyi aldı. Konuğun yanına oturdu. Öteki kapıdan, saçları daha bir açık sarı, on altı yaşlarında bir lise öğrencisi çocuk çıktı. Geçip sessizce pencerenin içine oturdu.

Lidiya,

– Vera Yefremovna teyzemin çok yakın arkadaşıdır, dedi, ama ben tanımıyorum onu.

Bu sırada yan kapıdan beyaz bluzlu, beline deri kemer bağlamış, son derece temiz yüzlü, zeki bakışlı bir kadın girdi. Divana, Lidiya'nın yanına otururken,

– Hoş geldiniz, diye başladı. Geldiğiniz için çok teşekkürler. Veracığımdan ne haber? Gördünüz mü onu? Üzülüyor mu?

Nehlüdof,

– Üzülmüyor, dedi. Kendini çok iyi hissediyormuş, öyle diyor.

Kadın gülümseyerek başını salladı.

– Ah Veracık, ah! Bilirim onu. Ancak bilen bir insan anlayabilir onu. Üstün bir kişiliği vardır. Hep başkaları için çalışır, kendisi için bir şey istemez.

– Evet, kendisi için bir istekte bulunmadı. Yalnız yeğeninizi düşünüyordu. Suçsuz yere yakalandı diye –öyle söyledi bana– çok üzülüyordu.

Teyze,

– Evet, dedi, korkunç bir şeydi. Bir günahı yokken boşuna acı çekti.

Lidiya karıştı söze:

– Hayır, teyze! Siz olmasaydınız da alırdım o kâğıtları.

Teyzesi,

– İzninle ben daha iyi bilirim bu işleri, dedi.

Nehlüdof'a dönüp ekledi:

– Olay şu, biri bazı kâğıtları bir zaman için saklamamı istedi benden. Evim olmadığından, getirip ona verdim. O gece arama yapmışlar evinde. Kâğıtları da onu da alıp götürmüşler. Bugüne dek tuttular. Kâğıtları kimden aldığını söylemesini istiyorlarmış.

Lidiya, aslında ona bir zararı olmayan saçını öfkeyle geri atıp,

– Söylemedim, diye atıldı.

Teyzesi,

– Söyledin demedim zaten, dedi.

Lidiya kızardı. Huzursuz bakışlarını odanın içinde gezdirerek,

– Mitin'i benden öğrendikleri bir şey yüzünden tutuklamadılar, dedi.

Annesi karıştı söze:

– Kapat bu konuyu Lidiyacığım.

– Niçin kapatacakmışım? Anlatmak istiyorum.

Artık gülümsemiyordu Lidiya. Yüzü kıpkırmızı olmuştu. Saçını geri atmıyordu artık. Parmağına doluyordu. Bakınıyordu. Annesi,

– Anlatınca dün akşam ne oldu biliyorsun, dedi.

– Hiç de... Bırakın anlatayım, anneciğim. Söylemedim, sustum hep. İki kez sorguya çekti beni o adam. Teyzemle Mitin'i sordu. Ona yanıt veremeyeceğimi söyleyip sustum. O zaman... Petrov...

Teyzesi yeğeninin neden söz ettiğini açıkladı Nehlüdof'a:

– Petrov dediği hafiyedir. Jandarma. Alçağın biri.

Lidiya çabuk çabuk konuşarak anlatıyordu:

– Kandırmaya çalıştı beni. "Bana anlatacaklarınızın hiç kimseye bir zararı dokunmayacaktır," dedi, "tersine... Konuşursanız burada boşuna acı çektirdiğimiz insanları da kurtarmış olursunuz." Gene de konuşmayacağımı söyledim. O zaman şöyle söyledi: "Pekâlâ, konuşmayın, ama söyleyeceklerime de itiraz etmeyin." İsimler saymaya başladı, bu arada Mitin'in adını da söyledi.

Teyzesi,

– Yeter artık, dedi.

– Of, bırakın anlatayım teyze...

Durmadan saçını çekeliyor, bakınıyordu.

– Düşünün, devrisi gün Mitin'in tutuklandığını öğreniyorum. Duvarı tıklatarak bildirdiler bana bunu. Benim yüzümden yakalandığını sandım kuşkusuz. O kadar acı vermeye başladı bana bu, o kadar ki az kaldı çıldırıyordum.

Teyzesi,

– Senin yüzünden yakalanmadığı anlaşıldı sonunda, dedi.

– Bilmiyordum ki. Ben onu ele verdim sanıyordum. Hücrenin içinde dolaşıp duruyor, düşünüyordum. Ben ele verdim sanıyordum onu. Yatağa yatıp gözlerimi kapayınca bir ses çınlamaya başlıyordu kulağımda: Sen ele verdin onu, Mitin'i sen yakalattın, ele verdin Mitin'i. Bunun hayal olduğunu, gerçekten böyle bir sesin olmadığını biliyor, uyumak istiyordum, ama uyku girmiyordu gözüme. Düşünmemek istiyordum, yapamıyordum. Bu acı veriyordu bana işte!

Lidiya parmağına saçını dolayıp çözerek, durmadan çevresine bakınarak konuşuyordu. Giderek heyecanlanıyordu.

Annesi omzuna dokundu.

– Lidiyacığım, dedi, sakin ol.

Ama sakin olmak elinde değildi artık Lidiya'nın.

– Öyle bir acıydı ki bu... diye başladı.

Sözünün sonunu getiremedi. Divandan atladı. Koltuğa çarpıp koşarak çıktı odadan. Annesi de arkasından gitti.

Pencerenin içinde oturan lise öğrencisi,

– Hepsini asmalı alçakların, diye söylendi.

Annesi,

– Sana ne oluyor? dedi.

Lise öğrencisi,

– Hiç... diye karşılık verdi.

Masanın üzerindeki paketten bir sigara alıp yaktı.

XXVI

Teyze de bir sigara yaktı. Başını sallayarak,

– Evet, dedi, tek kişilik hücreye kapatılmak gençler için çok kötü oluyor.

Nehlüdof,

– Yalnız gençler için değil, dedi.

– Hayır. Gerçek devrimciler için bunun bir dinlenme, rahata kavuşma olduğunu duydum. Sürekli bir kuşku, tehlike, parasal sıkıntı içinde yaşar devrimci. Kendisi için, arkadaşları için, yoluna baş koyduğu dava için korkar hep. Sonunda yakalarlar onu. Her şey bitmiştir artık. Omuzlarındaki sorumluluk alınmıştır: Otur rahatına bak. Düpedüz söylemişlerdir bana yakalanınca sevindiklerini. Gelgelelim genç suçsuzlar için –her zaman önce Lidiya gibi suçsuzları atarlar içeri– ilk şok korkunç oluyor işte. Özgürlüğünüzün elinizden alınması, itilip kakılmanız, aç bırakılmanız, hücrenin pis havası, çekilen sıkıntılar vız gelir. Bütün bunlar iki kat kötü olsa gene kolaylıkla katlanır insan. Yeter ki oraya ilk girdiğinde o şok sarsmasın benliğini.

– Siz nereden biliyorsunuz bunları?

Lidiya'nın teyzesi içtenlikle acı acı gülümsedi.

– Ben mi? İki kez yattım hücrede. Beni oraya ilk attıklarında –

hiç suçum yokken yakalamışlardı beni– yirmi iki yaşındaydım. Bir çocuğum vardı kucağımda. Ayrıca gebeydim. Özgürlüğümden yoksun olmanın, çocuğumdan, kocamdan ayrılmamın ağırlığı, artık insan olmaktan çıkıp bir eşya olduğumu anladığım anda hissettiklerimin yanında hiçti. Kızıma, "Hoşça kal," demek istedim. Yürümemi söylediler. Arabaya bindirdiler beni. Beni nereye götürdüklerini soruyordum. Götürdüklerinde göreceğimi söylüyorlardı. Sorguya çektikten sonra üstümdekileri çıkarıp numaralı cezaevi giysileri giydirdiler bana. Kemerlerin altından geçirdiler. Bir kapıyı açıp içeri attılar beni. Kapıyı üzerime kilitleyip gittiler. Koridorda bir aşağı bir yukarı dolaşan, geçerken arada bir kapımdaki delikten içeri bakan tüfekli nöbetçi kaldı yalnız. O anda çok kötü oldum. Anımsıyorum, beni en çok şaşırtan, sorguya çekerlerken bir jandarma subayının bana sigara uzatmasıydı. Demek biliyordu insanların bazı anlarda sigara içmeyi nasıl istediklerini. İnsanların özgürlüğü, ışığı nasıl sevdiklerini, annelerin çocuklarını, çocukların annelerini nasıl sevdiklerini biliyordu. Evet, dünyada değer verdiğim her şeyden böylesine acımadan koparıp almışlardı beni. Yabani bir hayvan gibi kilitli kapıların ardına atmışlardı. Öyle kolay kolay katlanılabilecek bir şey değildi bu. Tanrı'ya, insanlara, insanların birbirini sevdiklerine inanan bir kimse başına böyle bir şey geldikten sonra bunların hiçbirine inanamaz olur artık. O günden sonra ben de inanmıyorum.

Kadın gülümseyerek bitirdi sözünü.

Lidiya'nın biraz önce çıktığı kapıdan annesi girdi. Lidiya'nın sinirlerinin bozuk olduğunu, konuğun yanına çıkamayacağını söyledi.

Teyzesi,

– Niçin yerle bir ediyorlar körpecik bir ruhu? dedi. Beni asıl üzen, istemeyerek böyle bir şeye neden olmamdır.

Annesi,

– Umarım köy havası iyi gelir ona, dedi. Babasının yanına yollayacağız onu.

Teyze, Nehlüdof'a döndü.

– Siz yardım etmeseydiniz yok olacaktı! Minnettarız size. Sizi görmek istememin bir nedeni daha vardı. Şu mektubu Vera Yefre-

movna'ya vermenizi isteyecektim. (Cebinden bir mektup çıkardı.) Zarf kapalı değildir, okuyun. İster yırtıp atın ister verin. Nasıl uygun görürseniz öyle yapın. Gizli bir şey yok içinde.

Nehlüdof mektubu aldı. Onu Vera Yefremovna'ya ileteceğine söz verdi. Vedalaşıp çıktı.

Okumadan ağzını kapadı mektubun. Onu yerine iletmeye kararlıydı...

XXVII

Nehlüdof'u Petersburg'da tutan son işi, din suçluları işiydi. Onlar için dilekçeyi çara, alaydan eski arkadaşı, çarın yaveri Bogatıryev aracılığıyla iletecekti. Erkenden gitti Bogatıryev'e. Evdeydi arkadaşı. Kahvaltısını yapıyordu. Biraz sonra çıkacaktı. Bogatıryev kısa boylu, tıknaz, çok güçlü –nalı tuttu mu eğebiliyordu–, temiz yürekli, dürüst, yalanı dolanı olmayan, hatta özgür düşünceliydi. Bu niteliklerine karşın saraya yakındı. Çarı da ailesini de sever, –şaşılası bir durumdu– içinde bulunduğu bu çevrenin yalnız iyi yanlarını görür, kötülüklerine, alçaklıklarına karışmazdı. Ne insanları ne alınan önlemleri suçlar; ya susar, bir şey söylemez ya da gözü pek, gümbür gümbür bir sesle, bağırır gibi, söylemesi gerekeni söyler, konuşurken gene öyle yüksek sesle gülerdi. Hem kendini zorlayarak, gösteriş olsun diye yapmazdı bunu. Yaradılışı öyleydi.

– Geldiğin çok iyi oldu. Kahvaltı eder misin? Otur. Biftek nefis. Her zaman elimin altındakinden başlarım ben. Onunla da bitiririm. Ha, ha, ha!

Kırmızı şarap dolu sürahiyi göstererek,

– Şarap iç bari, diye bağırdı. Ben de seni düşünüyordum. Dilekçeyi vereceğim. Hem de eline... Buna inan. Yalnız, önce Toporov'a bir gitsen daha iyi olmaz mıydı diye düşündüm.

Toporov adını duyunca Nehlüdof yüzünü buruşturdu.

– Her şey onun elindedir. Zaten sen gitmesen de ona soracaklardır. Belki bir yardımı dokunurdu.

– Sen git dersen giderim.

Bogatıryev,

– Çok güzel, diye bağırdı. Ee, söyle bakalım, Piter (Petersburg) nasıl bir etki bıraktı sende? Konuşsana canım.

Nehlüdof,

– Hipnotize etti beni sanki, dedi.

Bogatıryev,

– Hipnotize mi? diye sordu.

Kahkahayı bastı. Peçeteyle ağzını, bıyıklarını sildi.

– Gideceksin demek? Ha? Seninle gerektiği gibi ilgilenmezse dilekçeyi bana getir. Yarın ben veririm.

Bağıra bağıra konuşuyordu gene. Masadan kalkıp haç çıkardı – bunu da ağzını sildiği gibi farkında olmadan yaptığı belliydi–, kılıcını kuşanırken,

– Şimdilik gidiyorum, dedi, acele işim var.

Nehlüdof,

– Beraber çıkalım, dedi.

Dış kapıda Bogatıryev'in geniş, güçlü elini –her zamanki gibi bir dinçlik, canlılık, hafiflik duyarak– sıktı, ayrıldılar.

Nehlüdof, bir yararı olmayacağını bile bile Bogatıryev'in dediğini yaptı. Din suçlularıyla ilgilenen Toporov'a gitti.

Toporov'un bulunduğu görev ancak kör, ahlâk duygusundan yoksun bir insanın göremeyeceği bir çelişki içindeydi. Toporov bu çelişkiyi göremeyecek kadar hem kördü hem ahlâk duygusundan yoksundu. Bu çelişki Toporov'un görevinin amacındaydı: Tanrı'nın kurduğu, cehennem kapılarının da hiçbir insan gücünün de sarsamayacağı kiliseyi dış olanaklarla –bu arada güçle de– korumaktı görevi. Tanrı'nın bu kutsal, güçlü kurumu, başında Toporov'la arkadaşlarının bulundukları dünyasal kurumu desteklemek zorunda bırakılıyordu. Toporov görmüyordu bu çelişkiyi. Ya da görmek istemiyordu. Cehennem kapılarının bile yenemeyeceği kiliseye herhangi bir din düşmanının zarar vermemesi için canla başla çalışmaktaydı. Asıl din duygusundan, insanların eşitliği, kardeşliği bilincinden yoksun bütün insanlar gibi Toporov da halkın, ondan bütünüyle başka yaratıklardan oluştuğuna, onun için gerekli olmayan şeylerin halk için zorunlu olduğuna inanırdı. Ruhunun derinliklerinde hiçbir şeye inanmaz, bu durumu da çok rahat bulurdu. Ama halkın onun gibi olmasından kor-

kar, –kendi deyimiyle– halkı bu tehlikeden korumayı kendine en kutsal görev sayardı.

Bir yemek kitabında istakozların canlı canlı kaynar suya atılarak haşlanmaktan hoşlandıkları yazılı olduğu gibi, Toporov da –yemek kitabındaki bu açık seçik yorum gibi kesin– halkın batıl inançtan hoşlandığını düşünür, bunu söylerdi.

Koruduğu din onun için, bir tavukçu için tavuklarını beslediği solucan ne anlam taşıyorsa oydu. Ölmüş solucan pisti, iğrençti, ama tavuklar seviyorlardı onu, yiyorlardı. Öyleyse vermek gerekirdi onlara solucan.

Elbette kaba anlamıyla puta tapmaktı şu İversklilerin, Kazanlıların, Smolensklilerin yaptıkları. Ama halk seviyordu bunu, inanıyordu, öyleyse desteklemek gerekirdi bu batıl inançları. Böyle düşünüyordu Toporov. Halkın batıl inancı sevdiğini sanıyordu. Oysa halkın batıl inancı sevmesinin suçu Toporov'un, onun gibi aydınlığa kavuşmuş, ama ellerindeki ışığı bilgisizliğin karanlığından kurtulmaya çalışan halka yardım için değil, onu bu karanlığa iyice gömmek için kullanan insanlarındı.

Nehlüdof bekleme odasına geldiğinde Toporov çalışma odasında ülkenin batısında zorla Ortodoks edilen halk arasında Ortodoksluğu yayan, yaşatan soylu bir rahibeyle sohbet ediyordu.

Bekleme odasında görevli memur ne istediğini sordu Nehlüdof'a. Onun, bazı din suçlularının dilekçesini çara ulaştırmak işini üzerine aldığını öğrenince dilekçeyi görüp göremeyeceğini sordu. Nehlüdof dilekçeyi verdi. Memur dilekçeyle çalışma odasına girdi. Tülü şapkasının kenarlarından omuzlarına dek uzanan, etekleri yerlerde sürünen rahibe topaz bir tespih tuttuğu, tırnakları temizlenmiş beyaz ellerini göğsünün üzerinde kavuşturmuş, çalışma odasından çıktı, gitti. Hâlâ çağırmıyorlardı Nehlüdof'u. Toporov dilekçeyi okuyor, başını sallıyordu. Dilekçenin güçlü anlatımı şaşırtmıştı onu. Canını sıkmıştı.

Dilekçeyi sonuna dek okuduktan sonra, "Çarın eline geçerse hiç hoş olmayan birtakım yanlış anlamalara yol açabilir bu," diye geçirdi içinden. Dilekçeyi masanın üzerine koyduktan sonra zile bastı. Nehlüdof'u içeri almalarını söyledi.

Bu din suçlularını anımsıyordu. Daha önce de bir dilekçeleri

vardı. Durum şuydu: Hıristiyanlıktan uzaklaşmış oldukları ihbar edilmişti. Tutuklayıp mahkemeye vermişlerdi onları. Ama mahkeme suçsuz olduklarına karar vermişti. O zaman piskoposla vali nikâhlarının yasadışı olduğu gerekçesiyle aileleri dağıtmış, kocalarını bir yana, karılarını bir yana, çocukları da başka bir yana sürmüştü. İşte bu babalar, karılar ailelerinin dağıtılmamasını diliyorlardı. Toporov, bu olay kendisine aksettiği zamanki düşüncelerini anımsıyordu. Dilekçeyi kabul etse mi karar verememişti bir türlü. Ama bu köylü ailelerinin her bir üyesinin başka bir yana sürülmesi üzerine verilen kararı onaylamasının sakıncalı bir yanı olamazdı. Oysa ailelerin yerli yerinde bırakılmaları dinden kopma yolunda öteki köylüler üzerinde kötü örnek olabilirdi. Dahası, piskoposun görevine ne denli bağlı olduğunu gösteriyordu bu olay. Bütün bunları göz önüne alarak işlemin yürütülmesine karar vermişti.

Şimdi de Petersburg'da çok tanıdığı olan Nehlüdof gibi bir koruyucunun yardımıyla durum çara haksız verilmiş bir karar gibi anlatılabilir ya da Avrupa gazetelerine aksedebilirdi. Bu yüzden hemen verdi kararını. Beklenmeyen bir karardı bu.

Nehlüdof'u ayakta, başı pek kalabalık bir insan tavrıyla karşıladı.

– Hoş geldiniz, dedi.

Hemen konuya girdi. Dilekçeyi eline alıp Nehlüdof'a göstererek,

– Haberim vardı bundan, diye ekledi. İsimleri okur okumaz anımsadım. Gerçekten haksız bir karardı. İnanın bunu bana anımsattığınız için minnettarım size. İl yöneticilerinin işgüzarlığı işte... (Nehlüdof, karşısındakinin soluk yüzündeki hareketsiz maskeye tiksintiyle bakıyor, susuyordu.) İşlemin durdurulması, köylülerin evlerine dönmeleri için gerekeni yapacağım.

Nehlüdof,

– Öyleyse bu dilekçeyi çara sunmayayım mı? diye sordu.

– Vermeyin. Ben söz veriyorum size.

"Ben" sözcüğünü –"onun" dürüstlüğüne, "onun" sözüne her şeyden çok güvenilebileceğinden emin olduğu besbelli– üzerine basa basa söylemişti.

– İyisi mi yazıyı hemen şimdi yazıvereyim, diye ekledi. Buyurun oturun bir dakika.

Masaya gidip yazmaya başladı. Nehlüdof ayakta duruyor, yu-

karıdan aşağı bu dar uzun dazlak kafaya, mürekkepli kalemi kâğıt üzerinde çabuk çabuk dolaştıran koyu mavi iri damarları çıkık ele bakıyor; hiçbir şeyi umursamadığı besbelli bu adamın bunu niçin yaptığına, bu işle niçin böylesine ilgilendiğine akıl erdiremiyordu. Niçin?..

Toporov zarfı kaparken,

– Tamam işte, dedi. (Dudaklarında gülümsemeye benzer bir şey belirmişti.) "Koruduğunuz köylülere" söyleyin bunu.

Nehlüdof zarfı alırken,

– Niçin onca acıyı çektiler bu insanlar? diye sordu.

Toporov Nehlüdof'un sorusu pek hoşuna gitmiş gibi başını kaldırıp gülümsedi.

– Bunu söyleyemem işte, dedi. Yalnız şu kadarını söyleyebilirim, koruduğumuz halkın çıkarları önemlidir. En azından din sorunları konusunda gösterilen her türlü aşırı titizlik, son zamanlarda yaygınlaşan dine karşı aşırı umursamamazlıktan daha korkunç, daha zararlı değildir.

– Peki ama iyilik kavramının ilk koşulu aile, din adına nasıl dağıtılabiliyor?

Toporov, besbelli Nehlüdof'un sözlerinden hoşlandığı için, alçakgönüllülükle gülümsüyordu. O anda Nehlüdof ne söylerse söylesindi; Toporov, devletin yüksek organlarından birinin doruğunda bulunmanın verdiği büyüklük duygusuyla, onun her söylediğini hoş, tek yanlı bulurdu.

– Kişi böyle düşünebilir bu konuda, dedi, ama devlet başka türlü düşünüyor.

Başıyla selam verip elini Nehlüdof'a uzattı.

– Neyse, saygılarımla.

Nehlüdof uzatılan eli sıktı. Aceleyle çıktı. Bu eli sıktığına pişman olmuştu.

Sokağa çıktığında düşünüyordu: "Halkın çıkarları ha! Halkın değil senin çıkarların aslında. Yalnız senin çıkarların."

Nehlüdof, görevi hakkı hukuku, dini korumak, halkı eğitmek olan kuruluşlarda çalışan memurları gözünün önünden şöyle bir geçirdikten sonra izinsiz içki sattığı için cezaya çarptırılan köylü kadını, hırsızlıktan yatan ufaklığı, boş gezdiği için yakalanan ayla-

ğı, yangın çıkardı diye yargılanan köylüyü, para çaldığı gerekçesiyle deliğe tıkılan bankacıyı, sırf gerekli bilgileri ağzından alabilmek umuduyla karanlık hücrede yatırılan zavallı Lidiya'yı, Ortodoksluğa kötülükleri dokundu iddiasıyla içeri atılan köylüleri, anayasa istiyor diye tutuklanan Gurkeviç'i düşündü. Nehlüdof bütün bu insanların tutuklanmalarının, cezaevlerine atılmalarının ya da sürülmelerinin nedeninin hiç de başkalarına zararlarının dokunması ya da yasalara aykırı şeyler yapmaları olmadığını; memurların, zenginlerin, halktan topladıklarından diledikleri gibi yararlanmalarını engelledikleri için cezalandırıldıklarını kesinlikle biliyordu artık.

İzinsiz içki satan köylü kadın da kentte başıboş dolaşan hırsız da batıl inancı yıkmaya çalışan din suçluları da elinde bildirilerle Lidiya da anayasa üzerine düşünceleriyle Gurkeviç de ayak bağıydı onlar için. Bu yüzden Nehlüdof teyzesinin kocasından, yargıtay üyelerinden, Toporov'dan tutun da bakanlık kalemlerinde oturan o temiz giyimli çıtkırıldım küçük memurlara dek bütün devlet memurlarının, suçsuz insanların acı çektiklerini hiç mi hiç umursamadıklarına, yalnızca bütün bu tehlikeli insanlardan nasıl kurtulacaklarını düşündüklerine inanıyordu.

Öyle ki bir suçsuzu cezalandırmamak için on suçluyu salıvermeli kuralı kulak arkası edilmiş; tersine, yaşla kuru birlikte yanar hesabı, gerçek bir tehlikeliyi ortadan kaldırmak için on tehlikesiz insan gözden çıkarılıyordu.

Çevresinde olup bitenleri anlamak Nehlüdof'a pek kolay geliyordu. Onu bu görüşü benimsemekte kuşkuya düşüren de bu kolaylıktı zaten. Böylesine çapraşık, karmakarışık bir oluşun böylesine basit, korkunç açıklamasının olması akıl almaz bir şeydi. Hak hukuk üzerine, iyilik, yasa, din, Tanrı vb. üzerine söylenen bunca sözün kuru laf kalabalığı olduğuna, en kaba bir bencilliği, vicdansızlığı gizlediğine inanmak güçtü.

XXVIII

O akşam istese Petersburg'dan ayrılabilirdi Nehlüdof. Ama Mariette'ye tiyatroda ona uğrayacağına söz vermişti. Ne var ki oraya git-

memesi gerektiğini bilmesine karşın kendi kendini aldatıp, verdiği sözü tutmak zorunda olduğuna karar verip gitti.

"Beni yolumdan çevirmeye çalışan bu çekici şeylere karşı koyabilecek miyim?" diye düşünüyordu. –Hiç de içten değildi böyle düşünürken.– "Son bir kez daha bakalım ne var ne yok."

Frak giyinip tiyatroya geldiğinde ikinci perde başlamıştı. Konuk Fransız aktrisin veremli kadınların nasıl öldüklerini yepyeni bir biçimde sunduğu *"Dame aux Camélias"*[34] oynuyordu.

Tiyatro doluydu. Mariette'nin locası da. Kendisini soran kişiyi saygıyla Nehlüdof'a gösterdiler.

Koridorda resmi giysili bir uşak duruyordu. Nehlüdof'u görünce tanıdı onu. Öne saygıyla eğilerek açtı kapıyı.

Karşı sıradaki localarda oturanların da oturanların arkasında ayakta duranların da önde yalnız sırtları görünenlerin de, parterde oturan ak saçlıların, saçlarına ak düşmüşlerin, saçları dökülmüşlerin, dazlak kafalıların da saçları briyantinlilerin, ondülelilerin de bütün dikkati sahnedeki ipeklilere, dantellere bürünmüş, kendini paralayan, hiç de olağan olmayan bir sesle durmadan konuşan sıska, kemikleri fırlamış aktris üzerinde toplanmıştı. Kapı açılınca biri, "Şişşt!" dedi. Sıcak hava akımıyla koridordan gelen soğuk hava akımı çarptı Nehlüdof'un yüzüne.

Locada Mariette ile omzunda kırmızı şalı, kocaman saç tuvaletiyle orta boylu bir kadından başka iki erkek vardı: Mariette'in kocası, kemerli burunlu, yüzü sert, resmi giysisinin geniş göğsü nişanlarla dolu, yakışıklı, uzun boylu general; bir de uzun favorili, top sakallı, saçları dökülmüş sarışın bir adam. Zarif, ince yapılı, dekolte giyimli Mariette –yuvarlak omuzlarında bir canlılık, iki omzunun tam ortasında sırtında bir ben vardı– dönüp Nehlüdof'u görünce yelpazesiyle hemen arkasındaki sandalyeyi gösterip içtenlikle, –Nehlüdof'un anladığı kadarıyla– pek anlamlı gülümsedi. Kocası, her zamanki tavrıyla ağırbaşlı, baktı Nehlüdof'a, başıyla selam verdi. Her halinden –oturuşundan da karısıyla göz göze gelişinden de– güzel karısının her yönden tek sahibi olduğunu düşündüğü belliydi.

Aktrisin konuşması bitince alkıştan çınladı salon. Mariette kalk-

34 "Kamelyalı Kadınlar".

tı, locanın arka bölümüne çekilip kocasıyla Nehlüdof'u tanıştırdı. Generalin gözlerinin içi gülüyordu. Nehlüdof'la tanıştığına çok sevindiğini söyledi.

Nehlüdof, Mariette'e döndü.

– Bugün gitmem gerekiyordu, ama söz vermiştim size, dedi.

Mariette, Nehlüdof'un sözünün anlamına karşılık vermek amacıyla:

– Beni görmek istemiyorsanız, üstün bir aktris görün bari, dedi.

Kocasına döndü:

– Son sahnede ne başarılıydı değil mi?

Kocası başını salladı.

Nehlüdof,

– Bunlar etkilemez beni, dedi. Bugün öylesine gerçek zavallılar gördüm ki...

– Oturun da anlatın.

General dinliyor, gözlerinin içindeki alaylı gülümseme giderek daha bir belirginleşiyordu.

– Hiç suçu yokken onca zaman hücrede yatırdıktan sonra serbest bıraktıkları bir kız gördüm. Mahvolmuş bir zavallı.

Mariette kocasına,

– Sana söylediğim kız, dedi.

General başını öne eğdi.

– Evet. Onu kurtarabildiğinize çok sevindim. Ben sigara içmeye çıkıyorum.

Nehlüdof adamın bıyık altından alaylı alaylı gülümsediğini fark etmişti. Yalnız kaldıklarında Mariette'in ona "bir şeyler" söylemesini bekliyordu. Ama genç kadın oralı değildi. Şaka ediyor, Nehlüdof'u duygulandırması gereken oyundan söz ediyordu.

Nehlüdof, Mariette'in ona bir şey söylemek niyetinde olmadığını anlamıştı. Akşam tuvaleti içinde bütün çekiciliğiyle, omuzlarının güzelliğiyle, beniyle görünmek istemişti ona, hepsi o kadar. Nehlüdof hem hoşlanıyordu bundan hem iğreniyordu.

Dün bu güzelliği gizleyen örtü Nehlüdof için bütünüyle kalkmış değildi şimdi. Ama örtünün altında ne olduğunu görüyordu. Bakarken haz duyuyordu Mariette'e, ama onun bir yalancı olduğunu, yüzlerce insanın yaşamı, gözyaşı üzerinde yükselen kocasını sev-

diğini, bütün bunları umursamadığını, dün ona söylediklerinin tümümün yalan olduğunu, yalnız Nehlüdof'un onu sevmesini istediğini –ama bunun nedenini ne Nehlüdof ne Mariette biliyordu– anlamıştı. Hem hoşlanıyor hem iğreniyordu bu durumdan. Birkaç kez kalkıp gitmek istemiş, şapkasını eline almış, ama kalkmamıştı. Sonunda kocası bıyıklarında tütün kokusuyla locaya dönüp tanımamış gibi küçümser bir tavırla Nehlüdof'u yukarıdan aşağı süzünce Nehlüdof kapı kapanmadan koridora çıktı. Paltosunu buldu orada. Tiyatrodan çıkıp gitti.

Nevski Caddesi'nde eve doğru yürürken birden uzun boylu, düzgün bedenli, giyinişi albenili bir kadın gördü. Geniş, asfalt trotuarda yavaş yavaş yürüyordu. İğrenç etkisinin farkında olduğu yüzünden de, hallerinden de belliydi. Karşıdan gelenler de, arkadan gelip onu geçenler de tepeden tırnağa süzüyorlardı kadını. Nehlüdof ondan hızlı yürüyordu. Geçerken o da baktı yüzüne. Boyalı yüzü güzeldi. Kadın, gözlerini parlatarak gülümsedi Nehlüdof'a. Tuhaftır, o anda Mariette'i anımsadı Nehlüdof. Tiyatroda duyduğu istekle tiksintiyi birlikte duymuştu çünkü gene. Adımlarını çabuklaştırıp uzaklaştı –kendi kendine kızmıştı–, Morskaya'ya saptı. Rıhtıma çıkıp –oradaki bekçiyi şaşırtarak– bir aşağı bir yukarı dolaşmaya başladı.

"Tiyatrodaki de locaya girdiğimde tıpkı öyle gülümsemişti," diye geçiriyordu içinden. İki gülümsemede de aynı anlam vardı. "Yalnız tek ayrılık var aralarında. Bu açık açık, "Bana gereksinimin varsa al beni. Yoksa çek arabanı," diyor. Ötekiyse bunları düşünmüyormuş, birtakım soylu duyguları varmış gibi göz boyamaya çalışıyor. Numara yapıyor. Oysa ikisinin de hamuru aynı. Bu, hiç değilse yapmacık değil. Öteki yalancı. Dahası var, bunu yoksulluk düşürdü bu duruma; oysa öteki bu hoş, iğrenç, korkunç tutkuyla oynuyor, eğleniyor. Bu sokak kadını, susuzluğu iğrenme duygusundan güçlü olanlara sunulan pis kokulu, çamurlu bir sudur. Ötekiyse üzerine damladığı her şeyi hiç belli etmeden zehirleyen bir zehir. (Nehlüdof, soylular başkanının karısıyla ilişkisini anımsadı. Yüz kızartıcı anılar geldi aklına.) İnsanın içinde hayvani duyguların bulunması iğrenç bir şey. Ruhsal dünyasının yüksekliğinden görüyor bunu insan, iğreniyor. Ama düştüğünde ger-

çek kişiliği çıkıyor ortaya. Bu duygu yalancı, üstelik, şiirsel örtünün altına gizlenip kendisine değer verilmesini istediği zaman, insan onu zenginleştiriyor. Artık iyiyle kötüyü ayırt etmekten yoksun, bütünüyle tutsağı oluyor bu duygunun. O zaman müthiş bir şey oluyor işte bu."

Nehlüdof bunu, sarayları, nöbetçileri, kaleyi, nehri, kayıkları, kiralık araba durağını gördüğü gibi açık seçik görüyordu şimdi.

Kişiye rahatlık veren karanlığın yerine o gece kaynağı belirsiz, soluk, küskün, tuhaf bir aydınlık olduğu gibi, Nehlüdof'un ruhunda da bilinmezliğin ona huzur veren karanlığı yoktu artık. Her şey apaydınlıktı. Önemli, iyi sayılan her şeyin değersiz, iğrenç olduğunu görüyordu. Bu parlak ışıkların, bu lüksün alışılmış, yalnızca cezalandırılmamakla kalmayıp üstelik yüceltilen, kişioğlunun düşünebildiği tüm güzelliklerle bezenen suçları saklamaktan başka bir işe yaramadığını biliyordu.

Nehlüdof unutmak, görmemek istiyordu bunu. Ama görmemek elinde değildi artık. O anda Petersburg'un üzerindeki ışığın kaynağını göremediği gibi bu ışığın kaynağını da göremiyordu. Bu ışık ona ölgün, kasvetli, gerçeklerden uzak görünüyordu ama onun ışığın aydınlattığı şeyleri görmemek elinde değildi. Aynı anda hem neşeliydi, hem telaşlı.

XXIX

Nehlüdof Moskova'ya iner inmez kötü haberi Maslova'ya bildirmek, yargıtayın mahkeme kararını onayladığını, Sibirya yolculuğuna hazırlanmak gerektiğini söylemek için doğru cezaevi revirine gitti.

Avukatın çara yazdığı dilekçeyi de getirmişti yanında. Maslova'ya imzalatacaktı onu. Ama pek umutlu değildi bu dilekçeden. Tuhaftır, başarıya ulaşmak da istemiyordu artık. Sibirya'ya gideceği, sürgünlerin kürek cezalılarının arasında yaşayacağı düşüncesine iyice alıştırmıştı kendini. Maslova'yı bağışlarlarsa ne yapacağını, kendi yaşamını Maslova'nın yaşamını nasıl düzenleyeceğini düşünemiyordu bile. Amerikalı yazar Toro'nun sözlerini anımsıyordu. Amerika'da kölelik olduğu zamanlar şöyle demişti Toro: "Kö-

leliğin yasalarda öngörüldüğü, savunulduğu bir ülkede dürüst insanlara en yakışan yer cezaevidir."

Petersburg'a gidip geldikten, orada gördüklerinden sonra Nehlüdof da böyle düşünüyordu artık.

"Evet," diye geçiriyordu içinden. "Bu devirde Rusya'da dürüst bir insana en yakışan yer cezaevidir." Cezaevine yaklaşırken, kapısından girerken daha bir açık hissediyordu bunu.

Nehlüdof'u tanıyan revir kapıcısı Maslova'nın oradan ayrıldığını söyledi.

– Nerede şimdi?

– Gene içeride.

– Niçin geri yolladılar onu?

Kapıcı küçümser bir tavırla gülümseyerek,

– Bunlar hep böyledir efendim, dedi. Sağlık memuruyla mercimeği fırına verdi, başhekim de kovdu onu.

Nehlüdof Maslova'nın davranışlarının onu böylesine etkileyebileceğini hiç düşünmemişti. Bu haber şaşkına çevirmişti onu. Kişinin beklenmedik önemli bir haber aldığında etkilendiği gibi etkilenmişti. Bir acı saplanmıştı yüreğine. Bu haber karşısında duyduğu ilk şey utançtı. Maslova'nın ruh dünyasını değiştireceğini umduğu için gülüyordu şimdi kendine. "Yardım etmemi istememesi, o sitemler, gözyaşları benden elden geldiğince yararlanmak isteyen aşağılık bir kadının kurnazlıklarıydı hep." Son görüşmelerinde Maslova'nın düzelemeyeceğini sezinler gibi olduğunu anımsadı. Şimdi anlaşılıyordu her şey. Şapkasını giyip uyur gezer gibi revirden çıkarken geçmişti bütün bunlar aklından.

"Ama ne yapmalıyım şimdi?" diye soruyordu kendi kendine. "Ona bağlı mıyım? Özellikle bu davranışından sonra özgür değil miyim artık?"

Ne var ki bu soruyu kendine sorar sormaz kendini özgür sayıp Maslova'yı bırakmakla Maslova'yı değil, kendini cezalandıracağını anladı, dehşete kapıldı.

"Hayır!" dedi. "Bu olay verdiğim kararı değiştiremediği gibi, onu daha bir güçlendirmiştir. Varsın, ruhsal durumunun gerektirdiği her şeyi yapsın. Sağlık memuruyla fırına mı verdi mercimeği, varsın versin, bu onu ilgilendirir... Ben vicdanımın benden istediğini yap-

malıyım. Vicdanım, işlediğim günahı ödemem için özgürlüğümden vazgeçmemi, –kâğıt üzerinde de olsa– onunla evlenmemi, onu nereye yollarlarsa arkasından gitmemi istiyor. Yapacağım bunu." Öfkeli bir inatla söylemişti "yapacağım bunu" diye. Revirden çıkıp kararlı adımlarla cezaevinin büyük kapısına doğru yürüdü.

Kapıya yaklaşınca nöbetçiye, geldiğini müdüre haber vermesini, Maslova'yla görüşmek istediğini söyledi. Nöbetçi Nehlüdof'u tanıyordu. Nehlüdof'u kendine yakın bularak cezaevindeki büyük değişikliği haber verdi ona: Yüzbaşıyı görevinden almışlar, yerine yeni, çok sert bir müdür atamışlardı.

Nöbetçi,

– Anasını ağlatıyor herkesin, dedi. Kendisi burada, hemen bildirirler ona geldiğinizi.

Gerçekten de içerideydi müdür. Biraz sonra çıktı Nehlüdof'un yanına. Yeni müdür elmacık kemikleri çıkık, hareketleri pek ağır, asık suratlı, uzun boylu bir subaydı.

Başını çevirip Nehlüdof'un yüzüne bakmadan,

– Görüşmeler belirli günlerde görüşme yerinde olur, dedi.

– Ama çara yazdığımız bir dilekçeyi imzalatmam gerek.

– Bana verin, ben imzalatayım.

– Cezalıyı görmem gerek. Eskiden her zaman izin veriyorlardı bana.

Müdür Nehlüdof'a göz ucuyla bakarak,

– O eskidendi, dedi.

Nehlüdof, cebinden kâğıdı çıkarırken,

– Valilikten iznim var benim, diye diretti.

Müdür, hâlâ Nehlüdof'un yüzüne bakmadan,

– Veriniz, dedi.

Kuru, uzun parmaklarıyla –işaret parmağında altın bir yüzük vardı– Nehlüdof'un uzattığı kâğıdı aldı. Ağır ağır okudu:

– Odama buyurun, dedi.

Müdür odasında kimsecikler yoktu. Müdür, masasına oturup üzerindeki kâğıtları karıştırmaya başladı. Görüşme sırasında dışarı çıkmak niyetinde olmadığı belliydi. Nehlüdof, siyasi suçlulardan Bogodyhovskaya'yı görüp göremeyeceğini sorunca müdür bunun olamayacağını söyledi.

– Siyasi suçlularla hiç kimseyi görüştürmüyoruz, dedi.

Sonra kâğıtlara daldı gene. Nehlüdof, cebinde Bogodyhovskaya'ya mektupla, gizli niyetleri anlaşılmış bir suçlu gibi hissetti kendini.

Maslova odaya girince müdür başını kaldırdı. Ne Nehlüdof'a ne de Maslova'ya bakarak,

– Görüşebilirsiniz! dedi.

Önündeki kâğıtları karıştırmayı sürdürdü.

Maslova gene eskisi gibi giyinmişti: beyaz bluz, eteklik, başörtüsü. Nehlüdof'a yaklaşıp onun soğuk, öfkeli yüzünü görünce birden kulaklarına kadar kızardı. Bluzunun eteğiyle oynayarak gözlerini yere indirdi. Onun bu bozulması revir kapıcısının sözlerini doğruluyordu.

Nehlüdof son görüşmelerinde olduğu gibi davranmak istiyordu ona, ama elini "uzatamıyordu". Öylesine iğreniyordu şimdi ondan.

Elini uzatmadan, yüzüne de bakmadan, buz gibi bir sesle,

– Kötü haber getirdim size, dedi. Yargıtayda reddettiler dilekçenizi.

Maslova, tıkanıyormuş gibi tuhaf bir sesle,

– Biliyordum zaten, dedi.

Eskiden olsaydı Nehlüdof bunu nereden bildiğini sorardı. Oysa şimdi öyle yüzüne bakıyordu. Gözleri dolu doluydu Maslova'nın.

Ama bu Nehlüdof'u yumuşatmamış, daha da sinirlendirmişti.

Müdür kalktı, odanın içinde bir aşağı bir yukarı dolaşmaya başladı.

Nehlüdof, o anda Maslova'ya duyduğu tiksintiye karşın yargıtayın kararına üzüldüğünü söylemesi gerektiğini düşündü.

– Umutsuzluğa kapılmayın, dedi, çara yazdığımız dilekçeden bir sonuç alabiliriz belki, sonra öyle sanıyorum ki...

Maslova ağlamaklı, nemli gözlerle Nehlüdof'a bakarak:

– Benim dediğim bu değil... diye mırıldandı.

– Ya ne?

– Revire uğradınız, yüzde yüz benden söz ettiler size...

Nehlüdof kaşlarını çatıp soğuk,

– Sizi ilgilendiren bir şey bu, dedi.

Maslova revirden söz edince Nehlüdof'un unutur gibi olduğu öfkesi gene, bu kez daha bir güçlü, sarmıştı içini. Maslova'nın yü-

züne nefretle bakarak, "Yüksek çevreden her kızın seve seve evleneceği, bunu kendi için bir mutluluk sayacağı bir insan, karısı olmasını istiyor, o bekleyemiyor, sağlık memuruyla işler beceriyor," diye geçiriyordu içinden.

– İmzalayın şu dilekçeyi, dedi.

Cebinden büyük bir zarf çıkarıp masaya koydu. Maslova başörtüsünün ucuyla gözyaşını sildi. Masanın önündeki sandalyeye oturup nereyi, nasıl imzalayacağını sordu.

Nehlüdof gösterdi. Maslova sol eliyle bluzunun sağ kolunu yukarı çekti. Nehlüdof yanında ayakta duruyordu. Sessizce Maslova'nın masaya eğilmiş sırtına bakıyordu. Genç kadının bedeni, tutmaya çalıştığı hıçkırıklarla sarsılıyordu arada bir. İki duygu çarpışıyordu Nehlüdof'un ruhunda: Gururunun incinmesinden doğan öfkeyle acı çeken bir insana duyulan acıma. İkinci duygu daha baskın çıktı.

Eskiden de yürekten acıyor muydu ona, yoksa günahlarını, bayağılığını Maslova'yı suçladığı şeylerde mi görmüştü, anımsamıyordu. Nedense, ansızın suçlu hissetmişti kendini. Acımıştı Maslova'ya.

Maslova dilekçeyi imzalayıp mürekkeplenen parmağını eteğine sildikten sonra kalktı. Nehlüdof'a baktı. Nehlüdof:

– Ne olursa olsun, kararım değişmeyecektir, dedi.

Genç kadını bağışladığı düşüncesi acıma duygusunu daha da güçlendirdi. Avutmak istedi onu.

– Söylediğim şeyi yaparım ben. Nereye yollarlarsa yollasınlar sizi, ben de geleceğim.

Maslova'nın gözlerinin içinde sevince benzer bir ışık belirdi. Aceleyle kesti Nehlüdof'un sözünü:

– Boşuna uğraşıyorsunuz.

– Yolda nelere gereksiniminiz olacağını biliyor musunuz?

– Hiçbir şeye. Sağ olun.

Müdür yanlarına geldi. Onun uyarmasını beklemeden Nehlüdof, "Hoşça kalın," deyip ayrıldı Maslova'nın yanından. Çıktı. Daha önce hiç tatmadığı huzur dolu bir duygu vardı içinde. Sevinçliydi, insanları seviyordu. Maslova, ne yaparsa yapsın, ona karşı sevgisini sarsamayacağı bilinci Nehlüdof'u mutluluğun doruğuna

çıkarmıştı. Varsın sağlık memuruyla istediğini yapsındı Maslova, bu onu ilgilendirirdi. Kendi için sevmiyordu onu, onun için, Tanrı için seviyordu.

Öte yandan, Maslova'nın revirden kovulmasına neden olan Nehlüdof'un da inandığı, sağlık memuruyla gizli ilişkisinin aslı şöyleydi: Maslova, hemşirenin istediği ıhlamuru getirmek için koridorun sonundaki eczaneye gitmişti. Onu durmadan rahatsız eden, yüzü sivilceli, uzun boylu sağlık memuru Ustinov yalnızdı içeride. Adam hemen sarılmak istemişti ona gene, o da ondan kurtulmaya çalışırken itmişti onu. Sağlık memurunun başı rafa çarpmış, birkaç şişe yere düşüp kırılmıştı.

Tam o sırada koridordan geçmekte olan başhekim şangırtıyı duymuş, koşarak eczaneden çıkan yüzü kıpkırmızı Maslova'yı görünce öfkeyle bağırmıştı.

– Burada namusunla çalışmayacaksan yollarım seni geldiğin yere.

Koridora çıkan sağlık memuruna gözlüklerinin üstünden sert sert bakarak,

– Ne oluyoruz? diye sormuştu.

Sağlık memuru gülümseyerek temize çıkarmaya çalışmıştı kendini. Doktor onu dinlemeden odasına yürümüş, hemen o gün müdüre Maslova'nın yerine daha ağırbaşlı bir yardımcının gönderilmesini söylemişti. Maslova'yla sağlık memurunun arasındaki olay buydu işte. Erkeklerle oynaştı gerekçesiyle revirden kovulması, özellikle Nehlüdof'la görüşmesinden sonra çok ağır gelmişti Maslova'ya. Erkeklerden tiksiniyordu. Geçmişini, şimdiki durumunu göz önünde bulundurarak bazı kimseler, bu arada sivilceli yüzlü sağlık memuru da onu horlama hakkını buluyorlardı kendilerinde. Onun direndiğini görünce de şaşıyorlardı. Bu çok dokunuyordu ona. Kendi kendine acıyor, ağlamak istiyordu. Şimdi de Nehlüdof'la görüşmeye gelirken onun eninde sonunda duyacağı bu haksız suçlamayı ona anlatmak, kendini temize çıkarmak niyetindeydi. Konuşmaya başlayınca Nehlüdof'un ona inanmayacağını, ne söylerse söylesin, bunun onun kuşkularını doğrulamaktan başka bir şeye yaramayacağını hissedip susmuş, gözleri yaşarmış, gırtlağına bir hıçkırık düğümlenmişti.

Maslova hâlâ –ikinci görüşmelerinde Nehlüdof'a söylediği gibi– onu bağışlamadığına, ondan nefret ettiğine inandırmaya çalışıyordu kendini. Oysa yeniden sevmeye başlamıştı onu. Hem öyle seviyordu ki elinde olmadan Nehlüdof'un ondan istediklerini yapıyordu: İçkiyi, sigarayı bırakmıştı. Şuna buna cilve yapmıyordu artık. Revire girmeyi kabul etmişti. Bütün bunları, Nehlüdof'un böyle istediğini bildiği için yapıyordu. Evlenmeyi hep öylesine kesinlikle reddetmesinin asıl nedeni, ona bir zamanlar söylediği o gurur dolu sözleri gene söyleyebilmek isteğiydi. Sonra, evlenirlerse Nehlüdof'un mutsuz olacağını biliyordu. Nehlüdof'un kendini feda edişini kabul etmemeye kararlıydı. Öte yandan, Nehlüdof'un onu küçümsediğini, eskisi gibi bir sokak kadını olarak kalacağını düşündüğünü, onda olan büyük değişikliği göremediğini düşünmek de çok acı veriyordu ona. Nehlüdof'un, onun revirde kötü bir şey yaptığını düşünebilmesi, küreğe gitmesinin artık kesinleştiği haberinden daha çok acı veriyordu ona şimdi.

XXX

İlk kafileyle yollayabilirlerdi Maslova'yı. Bu yüzden yol hazırlıklarına hemen başlamıştı Nehlüdof. Oysa yapacak öylesine çok işi vardı ki kendini ne denli zorlarsa zorlasın, bitiremeyeceğini biliyordu. Eskisinden çok değişikti şimdi durum. Eskiden ne yapması gerektiğini önceden düşünerek yapardı. Her işinde tek düşündüğü şey Dmitri İvanoviç Nehlüdof'un çıkarıydı. Ne var ki şimdiye dek her şey Dmitri İvanoviç Nehlüdof içindi ama gene de sıkıcıydı yaşam. Oysa şimdi işleri başkalarıyla ilgiliydi, Dmitri İvanoviç Nehlüdof'la değil. Ama gene de ilginç, çekiciydi bu işler, hem çoktu.

Dahası eskiden Dmitri İvanoviç Nehlüdof'un işleriyle uğraşmak sıkıcı bir uğraştı. Başkalarının işleriyle uğraşmaksa haz veriyordu ona.

O sıralar üç çeşit işi vardı Nehlüdof'un. Her zamanki titizliğiyle kendi yapmıştı bu ayırımı. Her biri için ayrı bir çanta taşıyordu yanında.

Birinci iş Maslova ve ona yardım işiydi. Çara verilen dilekçenin izlenmesi, desteklenmesiyle Sibirya yolculuğu için hazırlıkları kapsıyordu.

İkinci iş mal mülk sorunuydu. Panovo'da toprak köylülere verilmişti. Köylüler köyün ortak kasasına yatıracaklardı paralarını. Gelgelelim bunu resmi bir anlaşmayla kesinleştirmek gerekiyordu. Kuzminsk'teyse onun bıraktığı gibi kalmıştı iş. Yani toprağın parasını o alacaktı. Ama ödemenin nasıl olacağını, bu paranın ne kadarını kendine alacağını, ne kadarını köylülere bırakacağını bir karara bağlamak gerekiyordu. Sibirya yolculuğunda nereye ne kadar para harcaması gerektiğini bilmediği için, zaten yarıya indirdiği bu gelirinden bütünüyle yoksun olmak istemiyordu.

Üçüncü iş de durmadan ona başvuran cezalılara yardım işiydi.

Önceleri, ondan yardım isteyen cezalılar için bir şeyler yapmaya koşuyordu hemen. Gelgelelim yardım isteyenler öylesine çoktu ki bir zaman sonra herkese yardım edemeyeceğini anladı. Kendiliğinden dördüncü bir iş çıktı ortaya.

Son zamanlarda öteki işlerinden çok zamanını alan bu dördüncü iş, ceza mahkemesi denilen garip kuruluşun nereden geldiğini, ne olduğunu araştırmaktı. Bu kuruluş içindeki cezalıların bir bölümüyle tanıştığı cezaevi de bu şaşırtıcı yasa yüzünden binlerce insanın ıstırap çektiği Petropavlovski'den Sahalin'e kadar cezaevlerinin varlığına neden olmuştu.

Cezalılarla görüşmelerinden, sorularına avukatın, cezaevi papazının, müdürünün verdikleri yanıtlardan, notlarından Nehlüdof, suçlu denilen cezalıların beş grup altında toplandıkları sonucuna vardı.

Birinci gruptakiler Menşov gibi, Maslova gibi bütünüyle suçsuz insanlardı. Hukuksal yanlışlıklar sonucu düşmüşlerdi buralara. Papazın gözlemlerine göre böyleleri çok değildi. Cezalıların yüzde yedisi kadardı. Ama bunların durumu pek bir ilgi çekici oluyordu.

İkinci gruba öfke, kıskançlık, sarhoşluk anları gibi olağan olmayan durumlarda yaptıkları yüzünden cezalandırılanlar giriyordu. Aslında yaptıkları onları yargılayanların, cezalandıranların aynı koşullar altında yapacakları yüzde yüz olan şeylerden başka bir

şey değildi. Nehlüdof'a göre bu gruptakiler cezalıların hemen hemen yarısından fazlasını oluşturuyordu.

Üçüncü gruptakiler, kendi anlayışlarına göre son derece olağan, hatta iyi; ama yasaları yapan, ona yabancı insanların anlayışına göre ise kötü şeyler yaptıkları için cezalanan insanlardı. Bunlar gizli şarap satanlar, kaçakçılık yapanlar, bey yerinden ya da devlet ormanlarından ot, odun kesenlerdi. Hırsızlık eden dağlılar, kilise soyan dinimize henüz girmemişler de bu gruptandı.

Dördüncü gruba, sırf toplumun genel düzeyinden yukarıda oldukları için suçlu sayılan insanlar giriyordu. Din suçluları da özgürlükleri için savaşan Lehler de Çerkezler de –devlet güçlerine karşı koymakla suçlanan– siyasi suçlular da bu gruptandı. Nehlüdof'un gözlemlerine göre, toplumun bu en gözde insanları hayli çoktu cezaevlerinde.

Beşinci gruba ise onların topluma olduğundan çok, toplumun onlara karşı suçlu olduğu insanlar giriyordu. Bunlar, yol kilimi çalan çocuk gibi, Nehlüdof'un cezaevinde de dışarıda da gördüğü, koşulların suç sayılan o davranışa adım adım yaklaştırdığı insanlar gibi sürekli yoksulluğun, ezilmenin yoldan çıkardığı zavallılardı. Nehlüdof'un gözlemleri, son zamanlarda bazılarıyla ilişki kurduğu hırsızların, katillerin çoğunun bu gruba girdiği sonucunu vermişti. Yeni görüşün suça yatkın diye adlandırdığı, toplumda bulunmaları ceza yasası için, ceza için en güçlü neden olarak öne sürülen insanları da –onları yakından tanıdıktan sonra– bu gruba sokmuştu Nehlüdof. Bozulmuş, suça yatkın, kötü diye adlandırılan bu insanlar Nehlüdof'a göre, onların topluma olduğundan çok toplumun onlara karşı suçlu olduğu insanlarla aynıydılar. Yalnız toplum doğrudan onlara değil babalarına, dedelerine karşı suçluydu.

Bu gibiler arasında Nehlüdof'u en çok şaşırtan, hırsızlıktan birçok kez yakayı ele vermiş Ohotin adında bir suçlu olmuştu. Babası belli değildi Ohotin'in. Bir genel kadından doğmuş, yetimhanede büyümüştü. Otuz yaşına kadar bekçiden yukarı insan görmediği belliydi. Genç yaşta bir hırsızlar çetesine girmişti. Olağanüstü bir güldürü yeteneği vardı. İnsanları kendine bağlıyordu bu yönüyle. Nehlüdof'dan yardım istemiş, o arada kendi kendiyle de yargıçlarla da cezaeviyle de, yalnızca ceza yasalarıyla değil, din yasalarıyla

da alay etmekten geri kalmamıştı. Öteki, başında bulunduğu çeteyle yaşlı bir memuru öldürdükten sonra soyan yakışıklı Fyodorov'tu. Bir köylüydü Fyodorov. Babasının elinden, yasalara hiç de uygun olmayan bir biçimde evini almışlardı. Sonra askere gitmişti Fyodorov. Orada subayının sevgilisine tutulduğu için çok acı çekmişti. Coşkun yaradılışlı, heyecanlı, ne olursa olsun yaşamda her şeyden zevk almak isteyen bir insandı. Ömründe herhangi bir şey için eğlencesinden, zevkinden vazgeçebilecek bir insanla karşılaşmamış, yaşamda zevkten başka şeylerin olabileceği üzerine bir tek sözcük duymamıştı. Nehlüdof, bunların ikisinin de ruhsal yönden değerli insanlar olduğuna, ama ilgilenilmeyen, bir kenarda bırakılan bitkiler gibi onların da bozulduğuna, soysuzlaştığına inanıyordu. Kaba anlayışsızlıklarıyla her şeyi yadsıyan bir aylakla bir kadın da gördü. Ama İtalyan okulunun "suça yatkın" dediği yaradılışı bir türlü bulamadı onlarda. İkisinden de –fraklı, apoletli, danteller içindeki birçok tanıdığından olduğu gibi– iğrendi yalnızca.

İşte, bu denli değişik yaradılışta insanların niçin cezaevlerine atıldıkları, oysa onlardan farksız başka insanların dışarıda dolaştıkları, hatta onları cezalandırdıkları sorununun çözümüydü Nehlüdof'un dördüncü işi.

Başlangıçta bu sorunun yanıtını kitaplarda bulabileceğini sanıyordu. Bu konuyu inceleyen kitapların tümünü almıştı. Lombro'nun, Garofalo'nun, Ferri'nin, List'in, Maudsley'nin, Tarde'ın kitaplarını büyük bir dikkatle okuyordu. Ama okudukça daha bir umutsuzluğa kapılıyordu. Bilime, bilimsel alanda bir şeyler yapmak –yazmak, tartışmalara katılmak, öğrenim yapmak– için değil de sıradan, yaşamla ilgili sorulara yanıt bulmak için başvuran kimselerin karşılaştığı durumla o da karşılaşmıştı. Bilim, ceza yasasıyla ilgili kurnaz, güç binlerce soruya yanıt vermesine karşın, yalnızca onun yanıt aradığı soruyu es geçiyordu. Çok basit bir şeydi öğrenmek istediği: Bir bölük insanın, kendilerinden bir ayrılığı olmayan başka insanların özgürlüğünü ne hakla ellerinden aldığını; ne hakla onları kırbaçladığını, sürgüne yolladığını, öldürdüğünü, onlara acı çektirdiğini öğrenmek istiyordu. İnsanda irade özgürlüğü olup olmadığı üzerine birtakım düşüncelerle yanıt veriyorlardı ona. Kafatası ölçülerinden, insanın suç işleyebilecek bir tip olup olmadığı

anlaşılabilir miymiş? Suç işlemede kalıtımın rolü neymiş? Kişi doğuştan kötü, ahlâksız olabilir miymiş? Ahlâk neye denirmiş? Delilik neymiş? Soysuzlaşmak neymiş? Kendini kaybederek nasıl suç işlermiş insan? İklimin, beslenmenin, bilgisizliğin, görgünün, hipnotizmanın, tutkunun suç işlemekte etkileri neymiş? Toplum neymiş? Toplumun görevleri neymiş? vb.

Bunlar Nehlüdof'a bir gün okuldan dönen küçük bir çocuktan aldığı yanıtı anımsatıyordu. Nehlüdof yazı yazmasını öğrenip öğrenmediğini sormuştu çocuğa. "Öğrendim." demişti çocuk. "Pençe yaz bakayım öyleyse." Çocuk bir an duralamış, kurnaz, "Ne pençesi?" demişti, "Köpek pençesi mi?" Sorusuna bilimsel kitaplarda bulduğu yanıtlar da bu çeşitti işte.

İlginç, bilimsel, derin anlamlı çok şey vardı içlerinde. Ama asıl soruya, insanların birbirini ne hakla cezalandırdıkları sorusuna yanıt yoktu. Yalnızca bu soruya yanıt vermemekle kalınmıyor, bütün düşünceler, gerekliliği aksiyon olarak alınan cezayı doğrulamak, açıklamak yönünde yürütülüyordu. Nehlüdof çok, ama aralıklı okuyor, sorusuna yanıt bulamamasının incelemelerinin yüzeyde kalmasından olduğunu sanıyor, sonunda yanıtı bulacağını umuyordu. Bu yüzden, son zamanlarda giderek daha sık karşısına çıkan o yanıtın doğruluğuna inanmamakta diretiyordu.

XXXI

Maslova'nın da içinde olduğu kafile 5 Temmuz'da yola çıkacaktı. Nehlüdof hazırlıklarını tamamlamıştı. Yola çıkmadan bir gün önce, onunla vedalaşmak için Nehlüdof'un ablası kocasıyla geldi kente.

Ablası Natalya İvanovna Ragojinskaya on yaş büyüktü Nehlüdof'tan. Bir bakıma ablasının etkisi altında büyümüştü Nehlüdof. Çocukken çok severdi onu ablası. Evlenmeden önce iki arkadaş gibiydiler. Ablası yirmi beş yaşında genç bir kız, Nehlüdof on beş yaşında bir çocuktu. Ablası o zamanlar, Nehlüdof'un –sonra ölen– arkadaşı Nikolenka İrtenyev'e âşıktı. Nikolenka'yı, ondaki iyi, insanları birbirine bağlayan özellikleri yüzünden seviyorlardı.

O zamandan bu yana ikisi de çok değişmişlerdi: Nehlüdof'u askerlik, kötü yaşayışı değiştirmişti. Ablasını ise duygu yönünden sevdiği, ama onun, Dmitri'yle bir zamanlar en değer verdiği şeyleri sevmemekten başka, onları anlamayan, ruhsal üstünlüğe erişme çabalarını, insanlara hizmeti kendini göstermek isteğine veren bir insanla evlilik değiştirmişti.

Ragojinski'nin malı mülkü yoktu. Ama yetenekli bir memurdu. İlericilikle tutuculuk arasında ustalıkla gidip gelerek –günün koşullarına ya da olayın durumuna göre bazen bu yanda, bazen öte yanda olurdu– özellikle kadınların hoşuna gitmesiyle hukuk alanında hayli yükselmişti. Pek genç sayılmayacak bir yaşta Avrupa'da Nehlüdoflarla tanışmış, gene pek genç sayılamayacak Nataşa'yı kendine âşık etmiş, bu evlilikte *mésalliance*[35] gören annesinin karşı koymasına aldırmadan evlenmişti onunla. Nehlüdof – gerçi kendi kendinden saklardı bu duygusunu, cenkleşirdi onunla ya– nefret ederdi enistesinden. Duygularının basitliğinden, kendine güven dolu akılsızlığından haz etmezdi. Ablasının da etkisi vardı bunda. Onun, içindeki tüm iyi, soylu duyguları bir yana itip bu duygusuz, zavallı insanı böylesine tutkuyla nasıl sevebildiğini aklı almıyordu. Nataşa'nın bu dazlak kafalı, uzun sakallı, kendini bir şey sanan adamın karısı olduğu aklına gelince yüreği sızlıyordu. Bütün çabasına karşın, onun çocuklarından iğrenmesine bile engel olamıyordu. Ablasının çocuğunun olacağını duyduğu her seferinde onun, bu her şeyi yabancı insandan gene kötü bir hastalık kaptığı duygusuna kapılmıştı.

Ragojinskiler çocuklarını getirmemişlerdi. Biri erkek, biri kız iki çocukları vardı. En iyi otelin en iyi dairesine yerleşmişlerdi. Natalya İvanovna önce annesinin eski evine gitmişti. Kardeşi yoktu orada, Agrafena Petrovna'dan onun mobilyalı bir daireye taşındığını öğrenince oraya gitti. Üstü başı pis erkek bir hizmetçi gündüz gaz lambasıyla aydınlatılan karanlık, ağır kokulu koridorda karşıladı onu. Prensin evde olmadığını söyledi.

Natalya İvanovna, bir pusula bırakmak için kardeşinin odasına girmek istedi. Hizmetçi yol gösterdi ona.

İki küçük odası vardı Nehlüdof'un. Natalya İvanovna her ya-

35 (Fr.) Denk olmayan evlilik.

nı dikkatle gözden geçirdi. Ona hiç de yabancı olmayan temizlik, düzen vardı bu odalarda. Ne var ki burada karşılaştığı alçakgönüllülük şaşırtmıştı onu. Çalışma masasının üzerinde köpek başlı bronz, tanıdık bir kâğıt baskısı gördü. Çantalar, yazılı kâğıtlar, yazı takımları, hukuk kitapları, Henry George'un İngilizce, –sayfalarının arasında fildişinden eğri, tanıdık kâğıt bıçağıyla– Tarde'ın Fransızca kitapları ona hiç yabancı olmayan bir özenle yerleştirilmişti.

Masaya oturup kardeşine kısa bir mektup yazdı. Hemen o gün ona gelmesini istiyordu. Sonra, gördüklerini anlayamamış gibi başını salladı. Otele döndü.

Natalya İvanovna'yı kardeşiyle ilgili iki sorun düşündürüyordu şimdi: Katyuşa'yla evlenmesi –oturdukları kentte duymuştu bunu. Herkes bu olaydan söz ediyordu çünkü–; bir de onun malını köylülere dağıtması –Bu da herkesin dilindeydi; çoğunluk kötüye yoruyordu bunu. Politik, tehlikeli birtakım düşünceleri olduğundan söz ediyorlardı.– Katyuşa'yla evlenmesi bir bakıma hoşuna gidiyordu Natalya İvanovna'nın. Onun bu kararlılığı gururunu okşuyor, ona evlenmeden önceki o mutlu günlerini, Nataşa'yla Nehlüdof'u anımsatıyordu. Öte yandan kardeşinin böylesine korkunç bir kadınla evleneceğini düşündükçe de dehşete kapılıyordu. Bu sonuncu duygu daha bir güçlüydü. Ne yapıp yapıp kardeşini kararından döndürmeye –bunun ne denli güç bir şey olduğunu bilmiyor da değildi– karar vermişti.

Toprağını köylülere verme işi o denli ilgilendirmiyordu onu. Ama kocası çok kızıyordu buna. Kardeşine etki etmesi için sıkıştırıyordu onu. İgnatiy Nikiforoviç bu davranışın düşüncesizlikten, akılsızlıktan, aşırı gururdan da öte bir şey olduğunu, böyle bir davranışı açıklamak gerekirse –açıklanabilecek bir davranışsa kuşkusuz– bunun, kendini göstermek, övünmek, kendisinden söz ettirmek isteğinden başka bir şeyden doğmadığını söylüyordu.

– Toprağı, ücretini kendi kendilerine ödemek üzere köylülere vermenin anlamı nedir? diyordu. Böyle bir şey istiyorduysa köy bankası aracılığıyla satabilirdi onlara malını. Bir anlamı olurdu o zaman. Aklın sınırlarını aşan bir davranıştır bu.

İgnatiy Nikiforoviç'in asıl istediği Nehlüdof'un, malının mülkünün yönetimini ona bırakmasıydı. Bu nedenle karısından kardeşiyle konuşmasını, bu garip kararından onu vazgeçirmesini istiyordu.

XXXII

Masasının üzerinde ablasının pusulasını bulunca hemen ona gitti Nehlüdof. Akşamdı. İgnatiy Nikiforoviç öteki odada uzanmıştı. Natalya İvanovna yalnız karşıladı onu. Beli dar siyah ipek bir giysi vardı üzerinde. Göğsüne kırmızı bir kurdele takmış, siyah saçlarını genç işi taramıştı. Kendisiyle hemen hemen aynı yaşta kocası için fazla süslenip püslendiği, genç görünmek istediği belliydi. Kardeşini görünce birden fırladı oturduğu kanepeden. İpek etekliğini hışırdata hışırdata, çabuk adımlarla yürüdü ona doğru. Öpüştüler. Birbirinin yüzüne bakarak gülümsediler. Sözle anlatılamayan, içinde her şeyin gerçek olduğu bu esrarlı bakışmadan sonra konuşmaya –pek o kadar gerçek yoktu artık bunda– başladılar. Annelerinin ölümünden bu yana görüşmemişlerdi.

Nehlüdof,

– Şişmanlamışsın, dedi. Gençleşmişsin de.

Sevinçten ağzı kulaklarına varmıştı Natalya İvanovna'nın.

– Sen de zayıflamışsın.

– İgnatiy Nikiforoviç nerede?

– Yatıyor. Dün gece hiç uyumadı.

Bu konuda söylenecek çok şey vardı, ama sözle değil bakışlarıyla söylediler birbirlerine söylenmesi gerekeni.

– Sana geldim.

– Biliyorum. Evden ayrıldım. Büyük geliyordu bana. Yalnız başıma sıkılıyordum. Hiçbir şey istemiyorum oradan. Hepsini sen al. Eşyaları, mobilyaları, hepsini.

– Agrafena Petrovna söyledi bana. Oradaydım. Çok teşekkür ederim. Ama...

Tam bu sırada garson gümüş bir çay takımı getirdi. Garson çay takımını yerleştirirken sustular. Natalya İvanovna masanın yanın-

daki koltuğa geçti. Konuşmadan çay koyuyordu. Nehlüdof da susuyordu.

Nataşa kardeşinin yüzüne bakarak, kararlı,

– Her şeyi biliyorum Dmitri, dedi.

– Buna çok sevindim.

– Böylesine bir yaşamdan sonra onu düzeltebileceğini gerçekten düşünebiliyor musun?

Nehlüdof ablasının karşısındaki sandalyede, dirseğini masaya dayamadan oturuyor, sözlerini iyi anlamak, iyi yanıtlar verebilmek için dikkatle dinliyordu onu. Maslova'yla son görüşmesinin verdiği ruhsal durumun mutluluk dolu sevinci ile insanlara sevgisi içindeydi hâlâ.

– Onu değil, kendimi düzeltmek istiyorum ben, dedi.

Natalya İvanovna göğüs geçirdi:

– Bunun için evlenmekten başka yollar da vardır.

– Ben en iyi yolun bu olduğu kanısındayım. Hem bu beni, insanlara daha yararlı olacağım bir çevreye sokacaktır.

Natalya İvanovna:

– Mutlu olabileceğini hiç sanmıyorum, dedi.

– Önemli olan benim mutluluğum değildir.

– Öyle kuşkusuz. Ama onda kalp varsa o da mutlu olamaz. İsteyemez senden böyle bir şeyi.

– İstemiyor zaten.

– Anlıyorum, ama yaşam...

– Ne olmuş yaşama?

– Başka şeyler ister yaşam.

Nehlüdof ablasının –gözlerinin, ağzının çevresinde küçük kırışıklar olsa da– güzel yüzüne bakarak,

– Yapmamız gerekenden başka bir şey istemez bizden yaşam, dedi.

Natalya İvanovna göğüs geçirdi:

– Anlayamıyorum seni.

Nehlüdof, Nataşa'yı evlenmeden önceki durumuyla anımsayıp "Zavallı ablacığım!" diye geçirdi içinden. "Nasıl böyle değişebildin?" Sayısız çocukluk anısından örülmüş bir sevgi besliyordu ona.

Bu sırada her zamanki gibi başı kalkık, geniş göğsü dimdik, yu-

muşak adımlı yürüyüşüyle İgnatiy Nikiforoviç girdi odaya. Gözlükleri, saçsız başı, siyah sakalları parlıyordu. Gülümseyerek:

– Merhabalar, merhabalar, hoş geldiniz! dedi.

Sözcüklerin üzerine tuhaf bir biçimde basarak konuşuyordu.

İgnatiy Nikiforoviç, Natalya İvanovna'yla evlendikten sonra Nehlüdof da o da senli benli olmak için hayli uğraşmışlardı ama başaramamışlardı bunu, "siz" diyorlardı birbirlerine.

Tokalaştılar, İgnatiy Nikiforoviç yavaşça çöktü koltuğa:

– Konuşmanıza engel olmuyorum ya?

– Hayır. Söylediklerimi de yaptıklarımı da hiç kimseden saklamam ben.

Bu yüzü, bu kıllı elleri görünce bu kendine güven dolu, karşısındakini küçümseyen sesi duyunca Nehlüdof'un keyfi bir anda kaçmıştı.

Natalya İvanovna,

– Onun verdiği karardan konuşuyorduk, dedi.

Çaydanlığa uzanırken ekledi:

– Sana da koyayım mı?

– Lütfen. Hangi verdiği karardan?

Nehlüdof açıkladı:

– Kendimi ona karşı suçlu hissettiğim kadını yolladıkları kafileyle Sibirya'ya gitmek kararımdan.

– Duyduğuma göre yalnızca gitmek değilmiş kararınız. Başka kararlarınız da varmış.

– Evet, kabul ederse evleneceğim onunla.

– Öyle mi? Sizce bir sakıncası yoksa durumu anlatır mısınız lütfen? İyice anlayamadım da..

– Durum şudur. Bu kadın... onun kötü yola düşmesinin... (Söyleyecek söz bulamadığı için kendi kendine kızıyordu Nehlüdof.) Durum şu, suçlu olan benim, cezalandırılansa o.

– Cezalandırıldığına göre o da masum olmasa gerek.

– Bütünüyle masumdur.

Nehlüdof, gereksiz bir heyecanla her şeyi baştan sona anlattı.

– Evet, dedi İgnatiy Nikiforoviç, mahkeme başkanının dalgınlığı, jürinin de kararını eksik bildirmesi neden olmuş buna. Ama bu durumlarda başvurulacak yer, yargıtay vardır.

– Yargıtay reddetti.

– Reddettiğine göre dilekçede gösterilen deliller yeterli değildi demek. (İgnatiy Nikiforoviç'in mahkeme kararının gerçeği yansıttığı inancında olduğu belliydi.) Yargıtay olayın nasıl olduğuyla ilgilenemez. Mahkeme kararında gerçekten bir yanlışlık varsa o zaman çara başvurmak gerekir.

– Dilekçe verdik. Ama umut yok. Bakanlıktan soracaklar. Bakanlık yargıtaya soracak. Yargıtay verdiği kararı yineleyecek. Her zaman olduğu gibi suçsuz bir insanı cezalandıracaklar gene.

İgnatiy Nikiforoviç alçakgönüllülükle gülümsedi:

– Önce şunu söylemeliyim, Bakanlık yargıtaya sormayacak. Mahkemeden dava dosyasını isteyecek. Kararda bir yanlışlık görürse bozacak. Sonra, suçsuzlar hiçbir zaman cezalandırılmazlar. Cezalandırılsalar bile çok ender olur bu. Suçlulardır cezalandırılanlar.

İgnatiy Nikiforoviç gururla gülümseyerek çabuk çabuk konuşuyordu.

Nehlüdof o anda eniştesinden nefret ediyordu.

– Bense bunun tam tersine inanıyorum, dedi. Olaylar, gördüklerim mahkemelerin cezalandırdıkları insanların yarısından çoğunun suçsuz olduğuna inandırdı beni.

– Nasıl olur?

– Evet. Bu kadının tüccarın zehirlenmesi olayında suçsuz olduğu gibi, sözcüğün tam anlamıyla suçsuzdurlar. İşlemediği bir cinayet yüzünden cezaya çarptırılan tanıdığım bir köylü gibi; ev sahibinin çıkardığı bir yangın yüzünden az kaldı ceza yiyecek ana oğul gibi suçsuzdur yarısından çoğu cezalıların.

– Adli yanlışlıklar her zaman olmuştur, olacaktır da. Kişioğlu kusursuz olamaz.

– Sonra, büyük bir çoğunluk da, belirli bir çevrede yetişmenin sonucu, yaptıklarının suç olduğunu bilmedikleri için suçsuzdur.

– İzninizle, burada haksızsınız: Her hırsız bilir hırsızlığın kötülüğünü, hırsızlık yapmaması gerektiğini, ahlâksızlık olduğunu.

İgnatiy Nikiforoviç kendine güven dolu bir tavırla, dudaklarında hep o –Nehlüdof'un canını sıkan– küçümser gülümsemesiyle konuşuyordu.

– Hayır, dedi Nehlüdof. Her hırsız bilmez bunları. Çalma diyorlar ona, ama fabrikatörlerin, onun parasını kısarak emeğini çaldıklarının; devletin, vergi adı altında onu durmadan soyduğunun farkındadır.

İgnatiy Nikiforoviç sakin, niteledi kayınbiraderinin sözlerini:

– Bu da anarşizm oluyor artık.

Nehlüdof,

– Ne olduğunu bilmiyorum, dedi. Gerçeği söylüyorum. Halk, devletin onu soyduğunu biliyor. Biz toprak sahiplerinin onun elinden herkesin ortak malı olan toprağı aldığımızı, ondan çaldığımız bu toprağın üzerinden kışın sobasını yakmak için çalı çırpı toplarken yakalayınca onu deliğe tıktığımızı, onu hırsız olduğuna inandırmaya çalıştığımızı da biliyor. Evet, hırsızın kendisi değil, toprağını çalanların olduğunu; her çeşit *restitution*'un[36] ailesine karşı bir görev olduğunu biliyor.

İgnatiy Nikiforoviç, Nehlüdof'un bir sosyalist olduğundan, – sosyalizmin toprağı yurttaşlar arasında eşit paylaştırılmayı öngördüğünü, bunun budalaca bir düşünce olduğunu bildiği için– Nehlüdof'un iddialarını kolay çürüteceğinden emin,

– Anlamıyorum, diye başladı, anlıyorsam da kabul etmiyorum. Toprak belirli kişilerin malı olmak zorundadır. Bugün herkese eşit ölçüde bölüştürseniz onu, yarın daha çalışkan, daha yetenekli insanların elinde toplanacaktır gene.

– Toprağın eşit pay edilmesini isteyen yok. Toprak herhangi bir insanın malı olmamalıdır. Alınıp satılmamalı, kiraya verilmemelidir.

– Mülkiyet hakkı yaradılışında vardır insanın. Mülkiyet hakkı olmazsa toprağın işlenmesi önemini yitirir. Mülkiyet hakkını ortadan kaldırırsanız yabani hayvanlardan bir ayrılığımız kalmaz.

İgnatiy Nikiforoviç, toprak mülkiyetinden yana düşünceler içinde en sağlam, en sarsılmazı bilinen bu düşünceyi öne sürerken pek mağrurdu.

Nehlüdof itiraz etti:

– Tam tersine, ancak o zaman şimdiki gibi boş kalmaz toprak. Toprak sahipleri, köpeğin kuru ot üzerine çöreklendiği gibi çörek-

36 (Fr.) Telafinin.

lenmişler toprağın üzerine. Kendileri işleyemiyorlar, işleyebilecekleri de bırakmıyorlar işlesinler.

– Bakın Dmitri İvanoviç, deli saçması sizin bu dediklerinizi! Günümüzde toprak mülkiyeti kaldırılabilir mi? Biliyorum, sizin eski *dada*'nızdır[37] bu. Ama izninizle açık söyleyeyim... (İgnatiy Nikiforoviç'in yüzü kireç gibi olmuştu. Sesi titriyordu. Bu sorunun onu çok ilgilendirdiği belliydi.) İş işten geçmeden iyice düşünüp taşınmanızı salık veririm size.

– Kişisel işlerimden mi söz ediyorsunuz?

– Evet. Toplumda belirli yeri olan bizlerin, bu yerin bizlere yüklediği sorumlulukları taşımamız gerektiği inancındayım ben.

– Bence benim sorumluluklarım...

İgnatiy Nikiforoviç, sözünün kesilmesine izin vermeden sürdürdü konuşmasını:

– Bir dakika, kendim için değil, çocuklarım için konuşuyorum. Çocuklarımın geleceği güven altındadır. Oldukça iyi bir para geçiyor elime. Çocuklarımın ileride sıkıntı çekmeyeceklerini sanıyorum. Biz de çekmiyoruz. Bu nedenle –izninizle, biraz düşünmeden verilmiş diyeceğim– kararınıza karşı durmam kişisel çıkarlarımdan değildir. Verdiğiniz karar yanlış. Biraz daha okumanızı, düşünmenizi salık veririm size...

Nehlüdof'un yüzü bembeyaz olmuştu.

– İzin verin kendi işlerime, neyi okuyup neyi okumayacağıma kendim karar vereyim, dedi.

Öfkeden ellerinin soğuduğunu, kendine hakim olmadığını hissedince sustu, çayını yudumladı.

XXXIII

Nehlüdof, biraz kendine geldikten sonra ablasına döndü:

– Çocuklardan ne haber?

Natalya İvanovna, çocukları babaannelerine bıraktıklarını söyledi. Kocasıyla kardeşi arasındaki tartışmanın bittiğine çok sevinmişti. Çocuklarının, bir zamanlar Nehlüdof'un, iki bebeğiyle –bi-

37 (Fr.) En sevilen konu.

rinin adı Arap, öbürünün Fransız matmazeldi– oynadığı gibi "seyahatçilik" oynadıklarını anlatmaya başladı.

Nehlüdof gülümseyerek,

– Anımsıyor musun o bebeklerimi? dedi.

– Düşün, tıpkı senin gibi oynuyorlar.

Can sıkıcı konuşmalar bitmişti artık. Nataşa rahatlamıştı, ama yalnız kardeşinin anlayabileceği şeylerden kocasının yanında söz etmek istemiyordu. Bir şeyler söylemiş olmak için, Petersburg'dan gelen haberden, tek oğlunu düelloda kaybeden anne Kamenskaya'nın acısından açtı.

İgnatiy Nikiforoviç düelloda öldürme olaylarının cinayet sayılmamasını kınadı.

İtiraz etti Nehlüdof. Gene tartışmaya başladılar. Bu tartışma da bir sonuca varmadı. Herkes kendi düşüncesinin doğru, karşısındakinin düşüncesinin yanlış olduğuna inanmayı sürdürdü.

İgnatiy Nikiforoviç, Nehlüdof'un onu suçladığını, görevini küçümsediğini hissediyor, böyle düşünmekle yanıldığını ona göstermek istiyordu. Nehlüdof da eniştesinin onun toprak işlerine burnunu sokmasından duyduğu can sıkıntısı bir yana (ruhunun derinliklerinde, mirasçıları olarak ablasının da eniştesinin de onların çocuklarının da buna hakları olduğunu hissediyordu.) bu kafasız insanın kendine güvenle, büyük bir gönül rahatlığıyla Nehlüdof'un kesinlikle anlamsız, kötü olduğuna inandığı şeyi doğru, yasalara uygun saymakta diretmesinden nefret ediyordu. Bu kendine güven sinirini bozuyordu.

– Mahkeme ne yapabilir? diye sordu.

İgnatiy Nikiforoviç,

– Düello edenlerden birini herhangi bir katil gibi kürek cezasına çarptırabilir pekâlâ, dedi.

Nehlüdof'un elleri soğudu gene. Heyecanlı konuşmaya başlamıştı.

– Ne olurdu o zaman?

– Hak yerini bulurdu.

– Mahkemelerin asıl amacı hakkın yerini bulmasıymış gibi konuşuyorsunuz.

– Nedir ya?

– Sınıf çıkarlarının korunması. Bence mahkemeler, bizim sınıf çıkarımıza olan yürürlükteki düzenin devamını sağlamak için kurulmuş bir yönetim silahıdır.

İgnatiy Nikiforoviç sakin, gülümsedi.

– Yeni ortaya atılmış bir görüş bu galiba, dedi. İlk kez duyuyorum çünkü. Mahkemeler üzerine daha bir başka düşünürler genellikle.

– Kitaplarda evet, ama gördüğüm kadarıyla pratikte hiç de öyle değildir. Mahkemelerin tek amacı toplumun bugünkü durumunun sürdürülmesini sağlamaktır. Bunun için, toplumdan önde olan, onu yükseltmek isteyen siyasi suçlular dediğiniz insanları olduğu gibi, ondan geride olan, suç işleyebilir diye nitelendirilen insanları da cezalandırır.

– Bu görüşünüzü kabul edemeyeceğim. Siyasi suçluların toplumdan önde oldukları için cezalandırıldıklarını sanmakla yanılıyorsunuz. Bu gibiler çoğunlukla, toplumdan geri olduklarını söylediğiniz insanlardan çok daha bayağı, iğrençtirler.

– Oysa onları yargılayanlardan çok çok üstün insanlar tanıyorum ben. Sözgelimi, din suçluları diye cezaevlerine atılan insanların hepsi üstün ahlâklı, kişilik sahibi kimselerdir...

Ne var ki İgnatiy Nikiforoviç, konuşurken sözünün kesilmemesine alışmış bir insan alışkanlığıyla, Nehlüdof'u dinlemeden –bu daha da bozmuştu sinirini Nehlüdof'un– konuşmasını sürdürüyordu.

– Mahkemelerin amacının yürürlükteki düzenin sürdürülmesi olduğu düşüncesini kabul edemem. Mahkemelerin amacı, düzeltmek...

Nehlüdof araya girdi:

– Cezaevlerindeki düzeltmeye de laf yok doğrusu.

İgnatiy Nikiforoviç inatla konuşmasını sürdürüyordu.

– ... ya da uzaklaştırmaktır, toplumun varlığını tehdit eden canavar ruhlu insanları.

– Önemli olan da bu zaten. Ne onu ne ötekini yapıyor. Bunu yapacak olanakları yok toplumun.

İgnatiy Nikiforoviç zoraki gülümseyerek,

– Nasıl yani? diye sordu. Anlamıyorum...

Nehlüdof,

– Şunu söylemek istiyorum, dedi, sağduyunun kabul edebileceği olumlu ceza çeşidi yalnızca ikidir. Eskiden kullanılıyordu bunlar: dayak, bir de ölüm cezası. Ama insan yaradılışının yumuşaması nedeniyle giderek yürürlükten kalkıyor bunlar.

– Sizden böyle bir şeyi duymak çok şaşırtıcı doğrusu.

– Evet, aynı şeyi bir daha yapmaması için insanın canını yakmak iyi bir yoldur. Toplum için zararlı, tehlikeli bir yaratığın kafasını kesmek de son derece akıllıca bir davranıştır. Bu iki çeşit cezanın da akla yatkın bir anlamı var. Peki ama kötü örneklerin, işsiz güçsüzlüğün bozduğu, zararlı bir duruma getirdiği bir insanı cezaevine, zoraki bir işsiz güçsüzlüğün içine, en tehlikeli, kötü insanların arasına atmanın ya da herhangi bir nedenle Tulsk'dan İrkuts iline devlet parasıyla –her biri beş yüz rubleden pahalıya mal oluyor– yollamanın ne anlamı var sizce?

– Ama devlet aracıyla yapılan bu yolculuktan korkuyor insanlar. Bu çeşit yolculuklar, cezaevleri olmasaydı şu anda oturduğumuz gibi oturamazdık burada sizinle.

– Cezaevleri güvenliğimizi sağlayamaz. Oradakiler ömürlerinin sonuna dek yatmıyorlar çünkü içeride. Tam tersine, bu gibi kuruluşlarda insanları bozulmuşluğun, ahlâksızlığın son kertesine getiriyorlar zorla. Yani tehlikeyi büyütüyorlar.

– Günümüzün ceza usulünün düzeltilmesi gerektiğini söylemek istiyorsunuz.

– Hayır, olanaksızdır böyle bir şey. Cezaevlerinin düzeltilmesi, halk eğitimine harcanan paradan fazlasını gerektirir ki bu da halkın sırtına yeni ağırlıklar yükler.

İgnatiy Nikiforoviç, kayınbiraderini dinlemeden,

– Ama cezaevlerinin durumunda aksaklıklar varsa bu mahkemeleri ilgilendirmez, dedi.

Nehlüdof sesini yükseltti.

– Bu aksaklıklar hiçbir zaman giderilemeyecek cinstendir, dedi.

İgnatiy Nikiforoviç karşısındakini küçümser bir tavırla gülümsedi.

– Ne olacak yani? Öldürmek mi gerek bunun için? Ya da bir devlet büyüğünün önerdiği gibi gözleri dağlamak mı?

– Evet, gerçi biraz sert olurdu bu, ama akla da yatkın olurdu. Şimdi yapılan da zorbalıktır. Ayrıca, sağduyuyla uzlaşmaması bir yana, öylesine budalacadır ki ruhsal yönden sağlıklı insanların, ceza mahkemeleri denilen bu anlamsız, insan yaradılışına aykırı alanda çalıştıklarını anlamak güçtür.

İgnatiy Nikiforoviç'in yüzü bembeyaz olmuştu.

– Ben de bu alanda çalışıyorum, dedi.

– Sizin işiniz bu, beni ilgilendirmez. Ama ben anlamıyorum.

İgnatiy Nikiforoviç'in sesi titriyordu:

– Bence çok şeyi anlamıyorsunuz siz, dedi.

– Her duygulu insanın gördüğünde acıyacağı zavallı bir çocuğu suçlamak için bir savcının nasıl çırpındığına tanık oldum mahkemede. Başka bir savcının *İncil* okudular diye köylüleri mahkemeye verdiğini biliyorum. Mahkemelerin bütün işi gücü bu tür incir çekirdeğini doldurmaz, haince işlerdir.

İgnatiy Nikiforoviç,

– Sizin gibi düşünsem çalışmazdım, dedi.

Kalktı.

Nehlüdof, enişteşinin gözlüğünün arkasından gözlerinin parladığını fark etti. "Gözyaşı mı onlar yoksa?" diye geçirdi içinden. Gerçekten de yaşarmıştı gözleri. Gururu çok incinmişti. İgnatiy Nikiforoviç pencereye gitti, mendilini çıkardı, öksürerek gözlüğünün camlarını sildi. Sonra gözlüğünü çıkarıp gözlerini sildi. Kanepeye dönünce sigara yaktı ve bir daha karışmadı söze.

Enişteşiyle ablasını üzdüğü için kendi kendinden utanıyordu şimdi Nehlüdof. Yarın yola çıkacağını, bir daha onlarla görüşemeyeceğini düşündükçe içi sızlıyordu. Üzgün, "Hoşça kalın," deyip ayrıldı onlardan, eve gitti.

"Söylediklerim pekâlâ gerçek olabilir," diye düşünüyordu. "Hiç değilse itiraz etmedi bana. Ama öyle konuşmamalıydım. Öfkeye kapılıp ona öylesine hakaret ettiğime, zavallı Nataşa'yı da üzdüğüme göre henüz pek az değişmişim demektir."

XXXIV

Maslova'nın da içinde bulunduğu kafile gardan saat üçte yola çıkacaktı. Ve bu yüzden Nehlüdof kafilenin cezaevinden ayrılışını görmek, kafileyle birlikte tren istasyonuna kadar yürümek için cezaevine saat on ikiden önce gelmek niyetindeydi.

Eşyalarını yerleştirirken günlüğünü eline aldı. Birkaç yerine şöyle bir göz gezdirdi. Son sayfaları okudu. Petersburg'a gitmeden önce şöyle yazmıştı: "Katyuşa benim kendimi feda etmemi istemiyor. Kendini feda etmek istiyor. O kazandı, ben de kazandım. Onun ruhunda olduğunu gördüğüm değişiklik –inanamıyorum böyle bir şeye– sevindiriyor beni. İnanamıyorum, ama farkındayım, değişiyor." Bundan hemen sonra şöyle yazmıştı: "Çok acı çektim, çok da sevindim. Katyuşa'nın revirde birtakım kötü davranışları olduğunu öğrendim. Birden dayanılmaz bir acı hissettim yüreğimde. Korkunç bir acı. Nefretle, iğrenerek konuştum onunla. Sonra birden kendimi düşündüm. Ondan nefret etmeme neden olan suçu kendimin kaç kez işlediğimi, –düşüncede bile olsa– şimdi de işlediğim geldi aklıma. Kendimden nefret etmeye, ona acımaya başladım. Bir sevinç doldurdu içimi. Kişi gözündeki merteği zamanında görebilse ne iyi olur." O gün şöyle yazmıştı: "Nataşa'ya gittim. Sevincimden kabalık ettim, tatsızlık çıktı. Elden ne gelir? Yarın yepyeni bir yaşama başlıyorum. Geçmişim, elveda! Sürüyle anım var, şöyle bir toparlayamıyorum onları."

Sabah uyanınca Nehlüdof'un ilk duygusu, dün eniştesiyle arasında geçen olaydan duyduğu pişmanlık olmuştu.

"Böyle gitmek olmaz," diye düşündü, "gidip ablamla onun gönlünü almalıyım."

Ama saate bakınca zamanı olmadığını, kafilenin cezaevinden ayrılışına yetişmek için acele etmesi gerektiğini gördü. Çabucak hazırlanıp kapıcıyla Taras'ı –Fedosya'nın kocasıydı bu, birlikte gidiyorlardı– eşyalarla doğru gara yolladıktan sonra önüne çıkan ilk kiralık arabaya atlayıp cezaevine yollandı. Cezalılar treni Nehlüdof'un bineceği posta treninden iki saat önce kalkacaktı. Bu yüzden, bir daha uğrayamayacağı için kaldığı evin sahibiyle hesabını kesmişti.

Temmuz sıcağı bastırmıştı. Sokakların, evlerin bunaltıcı gecede bile soğumamış taşları, damların tenekeleri serinliklerini durgun, kavurucu sıcak havaya dağıtıyorlardı. Rüzgâr yoktu. Yalnız arada bir hafiften esiyor, yağlıboya kokusuyla toz yüklü, pis kokan, sıcak havayı bir yerden bir yere taşıyordu. Sokaklar tenhaydı, birkaç kişi varsa onlar da evlerin gölgelerinde yürümeye çalışıyorlardı. Yalnızca, ayaklarında sandaletler güneşte yanmış, simsiyah olmuş kaldırım işçisi köylüler sokakların ortasında oturmuş, kızgın kuma yerleştirdikleri kaldırım taşlarına ellerindeki çekiçlerle vuruyorlardı. Kalkık yakalı beyaz ceketlerinin beyazlığı kalmamış, tabancalarının kemerleri sarı, asık yüzlü polis memurları can sıkıntısından bir bu bir öbür ayağına yaslanarak dikiliyorlardı sokak başlarında. Delik kulakları dimdik beyaz atlar koşulu, güneş içeri vurmasın diye bir yanlarına bez asılı tramvaylar çıngırak çala çala gidip geliyorlardı.

Nehlüdof'un bindiği araba cezaevine yaklaştığında kafile çıkmamıştı henüz. Sabah dörtte başlayan cezalıların sayılıp teslim alınma işi hâlâ sürüyordu. Kafilede altı yüz yirmi üç erkek, altmış kadın vardı: Her birinin kâğıtlarına teker teker bakmak, hastalarla güçsüzleri ayırmak, kafileyi götürecek görevlilere teslim etmek gerekiyordu. Yeni müdür, iki yardımcısı, doktor, sağlık memuru, kafile komutanı, bir de yazıcı avluda, duvarın dibine gölgeye konulmuş, üzerinde kâğıtlar, yazı takımları olan masada oturmuşlar, yanlarına sırayla gelen cezalılara sorular soruyorlar, onları tepeden tırnağa inceliyorlar, sonra listeye yazıyorlardı.

Masanın yarısına kadar gelmişti güneş. Rüzgâr olmadığı için boğucu bir sıcak vardı. Biriken cezalıların solukları daha bir çekilmez sıcak yapıyordu havayı.

Uzun boylu, şişman, kalkık omuzlu, kolları kısa, kırmızı yüzlü, bıyıklı kafile komutanı sigarasından bir soluk çekip,

– Bunun sonu geleceğe benzemiyor! dedi. Amma da yorulduk. Nerede bulmuşsunuz bunca adamı? Daha çok var mı?

Yazıcı listeye baktı.

– Yirmi dört kişi daha var. Bir de kadınlar, efendim.

Henüz kontrolden geçmeyen cezalılar birbirlerinin arkasına sıkışıp bekledikleri için komutan,

– Ne bekliyorsunuz be? Hadi sallanın biraz!.. diye bağırdı.

Cezalılar üç saattir ayakta –hem de gölgede değil, güneşin altında– sıralarını bekliyorlardı.

Kapının dışında her zamanki gibi silahlı bir nöbetçi bekliyordu. Cezalıların eşyalarıyla hastaları gara götürmek için yirmi kadar yük arabası vardı kapının önünde. Köşede de akrabaları, dostları cezalıları çıkarken görmek, olursa onlara bir şeyler söylemek, bir şeyler vermek için küçük bir kalabalık toplanmıştı. Nehlüdof da bu kalabalığa katıldı.

Bir saat kadar bekledi burada. Sonra içeriden zincir şakırtıları, ayak sesleri, emirler, öksürmeler, büyük bir kalabalığın alçak sesle konuşmasından oluşan uğultu duyuldu. Beş dakika sürdü bu uğultu. Bu arada yan kapıdan gardiyanlar girip çıkıyorlardı. Sonunda yüksek sesle bir emir duyuldu.

Büyük kapı gürültüyle açıldı. Zincir şakırtıları yaklaştı. Beyaz ceketli erler ellerinde silahlarla dışarı çıktılar, –besbelli, alışık oldukları bir manevrayla– kapının önünde düzgün, geniş bir yarım daire yaptılar. Sonra yeni bir emir duyuldu. Usturaya vurulmuş başlarında yamuk yumuk şapkalarıyla, omuzlarında torbalarıyla cezalılar ikişer ikişer çıkmaya başladılar. Zincirli ayaklarını yere sürtüyorlar, bir elleriyle omuzlarındaki torbayı tutarken boşta kalan ellerini sallıyorlardı. Erkekler önde yürüyorlardı. Hepsinin üzerinde bir tip gri pantolon, sırtları numaralı gömlekler vardı. Hepsi de –genci, yaşlısı, zayıfı, şişmanı, uçuk benizlisi, al yanaklısı, esmer yüzlüsü, bıyıklısı, sakallısı, sakalsızı, Rus'u, Tatar'ı, Yahudi'si– zincirlerini şakırdata şakırdata, çok uzak bir yere gidiyormuş gibi kollarını sallaya sallaya çıkıyorlardı kapıdan. Ama birkaç adım sonra duruyorlar, uysal uysal dörderli sıra oluyorlardı. Onların hemen arkasından, gene saçları kesilmiş, ama ayakları zincirsiz, bileklerinden birbirine kelepçeli, öndekiler gibi gri pantolon gömlekli cezalılar çıktılar. Sürgünlerdi bunlar... Onlar da öndekiler gibi canlı adımlarla çıkıyorlardı kapıdan, sonra duruyor, dörderli sıraya giriyorlardı. Onların arkasından eşlik edenler, daha sonra da kadınlar aynı sırayla çıktılar: Önce kürek cezalılar –gene gri etek bluzlu, başörtülüydüler–, sonra sürgünler, daha sonra sivil giysileriyle kafileye kendi istekleriyle ka-

tılanlar. Bazı kadınlar bebeklerini gri kaftanlarının etekleri altında taşıyorlardı.

Kadınlarla birlikte kızlı erkekli çocuklar yürüyorlardı. Bu çocuklar, at sürüsündeki küçük taylar gibi, kadınlara sokuluyorlardı. Erkekler sessiz duruyorlardı. Yalnızca arada bir öksürenler ya da yüksek sesle bir şey söyleyenler oluyordu. Kadınlarsa durmadan konuşuyorlardı. Nehlüdof, kapıdan çıkarken görür gibi oldu Maslova'yı. Ama kalabalık arasında gözden kaybetti onu. Erkeklerin arkasında gri giysileriyle, kucaklarında bebekler, aralarında çocuklarla insanlık, özellikle kadınlık niteliklerini yitirmiş büyük kalabalıktan başka bir şey görmüyordu şimdi.

Cezalılar içeride teker teker sayılmışlardı ama erler bir kez de dışarıda saymaya başlamışlardı onları. Bu sayma işi oldukça uzun sürdü. Çünkü bazı cezalılar yer değiştiriyorlar, erlerin hesabını karıştırıyorlardı. Erler, dediklerini uysal, ama kötü kötü bakarak yapan cezalılara küfrediyorlar, onları itip kakıyorlardı. Yeniden saymaya başlıyorlardı. Hepsi bir kez daha teker teker sayıldıktan sonra subay bir emir verdi. Kalabalıkta bir çalkalanma oldu. Yürüyemeyecek durumda güçsüz erkekler, kadınlar, çocuklar birbirleriyle yarışarak arabalara koştular. Önce torbalarını atıp sonra kendileri çıktılar. Kucaklarında viyaklayan bebekleriyle kadınlar, yer için birbirleriyle kavga eden neşeli çocuklar, asık yüzlü, kederli erkekler yerleştiler sonunda.

Birkaç cezalı erkek şapkalarını çıkarıp subayın yanına –besbelli bir şey dilemek için– gittiler. Onların da arabalara binmek istediklerini sonra öğrendi Nehlüdof. Subay başka yana bakarak sigarasını içiyor, cezalıyı dinlemiyordu bile. Sonra bir şey söylemeden, kısa kolunu vuracakmış gibi kaldırıyor; beriki, saçsız başını tokattan korumak için omuzlarının arasına çekip uzaklaşıyordu.

– Araba yaparım seni şimdi! diye bağırıyordu subay. Yürüyeceksin!

Yalpa vura vura yürüyen, ayakları zincirli uzun boylu bir ihtiyarın arabaya binmesine izin verdi yalnızca. Bu ihtiyarın şapkasını çıkarıp haç çıkardığını, sallana sallana arabaların yanına yürüdüğünü gördü Nehlüdof. Güçsüz, zayıf bacağını kaldırmasına engel

olan zincirler yüzünden, uzun süre çıkamadı arabaya. Sonra arabadaki bir köylü kadın kolundan tutup yardım etti ona.

Arabalar torbalarla dolduktan torbaların üzerine arabaya binmelerine izin verilenler oturduktan sonra subay şapkasını çıkardı. Mendiliyle alnını, saçsız başını, kırmızı, kalın boynunu sildikten sonra haç çıkardı. Komut verdi:

– Kafile, marş!

Askerlerin silahları şakırdadı. Cezalılar şapkalarını çıkarıp –bazıları sol elleriyle– haç çıkarmaya başladılar. Akrabalarını, dostlarını yolcu etmeye gelenler bağırarak bir şeyler söylüyorlar, cezalılar onlara karşılık veriyorlardı. Kadınlar ağlaşıyorlardı. Beyaz ceketli erlerin kuşattıkları kafile, bacaklarına bağlı zincirlerle toz kaldırarak yürüdü. En önde askerler, onların arkasında, dörderli sıra olmuş, ayaklarında zincirler şakırdayan kürek cezalıları, sonra elleri birbirine kelepçeli sürgünler, daha arkada gönüllüler, en arkada da kadınlar vardı. Kafilenin arkasından torbalarla, zayıf cezalılarla yüklü arabalar yola çıktı. Arabalardan birinde torbaların en yüksek yerine oturmuş, mantosuna sıkı sıkı sarınmış bir kadın hüngür hüngür ağlıyordu.

XXXV

Kafile çok uzundu. Öyle ki son araba hareket ettiğinde öndekiler gözden kaybolmuşlardı. Nehlüdof, onu bekleyen faytona bindi. Kafileyi geçmesini söyledi sürücüye. Erkek cezalılar arasında tanıdık kimse olup olmadığına bakacak, sonra kadınlar arasında Maslova'yı bulacak, gerekli her şeyi alıp almadığını soracaktı. Hava çok sıcaktı. Rüzgar yoktu. Binden çok ayağın kaldırdığı toz sokağın ortasında yürüyen cezalıların üzerinde asılı duruyordu. Kafile çabuk adımlarla yürüyordu. Nehlüdof'un bindiği fayton yavaş ilerliyordu. Tuhaf, korkunç görünüşlü yüzler sıra sıra geride kalıyorlardı. Aynı renk pantolonlu, potinli ayaklarını güçlükle öne atıyorlar, boşta kalan kollarını, kendilerine cesaret vermek istiyormuşcasına sallıyorlardı. Sayıları o denli çoktu, birbirlerine öylesine benziyorlardı, özellikle öylesine tuhaf koşullar altında bulunu-

yorlardı ki Nehlüdof insan değil, acayip, korkunç yaratıklar sandı onları bir an. Ama kürek cezalıları arasında katil Fyodorov'u, sürgünler arasında da komik Ohotin'le bir gün ona gelip yalvaran bir aylağı görünce bu izlenimi kayboldu. Cezalıların hemen hepsi yanlarından geçen faytona, içindeki beye yan gözle bakıyorlardı. Fyodorov, onu tanıdığı anlamında başını yukarı doğru salladı. Ohotin göz kırptı. Yasak olduğu için ne biri ne öteki selam vermişlerdi ona. Kadınların yanından geçerken hemen tanıdı Maslova'yı Nehlüdof. İkinci sıradaydı. Kenarda yüzü sıcaktan kıpkırmızı olmuş, eteğini kuşağının arasına sıkıştırmış, kısa bacaklı, siyah gözlü, biçimsiz bir kadın vardı. Çalımlı'ydı bu. Onun yanında, güçlükle adım atan gebe bir kadın yürüyordu. Üçüncü kadın Maslova'ydı. Omzunda bir torba vardı. Önüne bakarak yürüyordu. Yüzü sakin, kararlıydı. Onun yanındaki dördüncü kadın, dinç adımlarla yürüyen, etekleri kısa, başörtüsünü köylü biçimi bağlamış, genç güzel kadın Fedosya'ydı.

Nehlüdof faytondan indi. Maslova'ya her şeyi alıp almadığını, kendini nasıl hissettiğini sormak amacıyla kadınlara yaklaşınca kafilenin bu yanında yürüyen astsubay gördü onu, koşarak yanına gelirken,

– Kafileye yaklaşmak yasaktır efendim, diye bağırıyordu.

İyice yakına gelip de Nehlüdof'u tanıyınca (cezaevinde herkes tanıyordu artık Nehlüdof'u) elini kasketine götürüp selam verdi. Nehlüdof'un yanında durup,

– Şimdi olmaz, dedi. Garda konuşabilirsiniz, burada yasak.

Cezalılara dönüp bağırdı:

– Hadi durmayın, yürüyün, yürüyün!

Sonra yeni çizmelerini gıcırdata gıcırdata –sıcağa aldırmadan– koşarak yerine gitti.

Nehlüdof kaldırıma döndü. Faytoncuya peşinden gelmesini söyleyip kafilenin yanı sıra yürümeye başladı. Geçtiği her yerde acıma ve dehşetle karışık bir dikkat gösteriyorlardı kafileye. Arabayla geçenler, başlarını pencereden çıkarıp gözden kayboluncaya kadar bakıyorlardı arkasından. Yayalar duruyor, şaşkınlıkla, korkuyla bakıyorlardı bu dehşet verici gidişe. Bazıları yaklaşıp sadaka veriyorlardı. Askerler alıyordu sadakaları. Bazı fazla etkilenen-

ler kafilenin peşi sıra bir süre yürüyor, sonra durup başlarını sallayarak arkasından bakıyorlardı. Kapılardan birbirlerine seslenerek çıkıyorlar, pencerelerden sarkıyorlar, kıpırdamadan, sessizce bakıyorlardı geçenlere. Bir yol ağzında kafile zengin bir kupa arabasının yolunu kesti. Arabacı yerinde yüzü güneşte parlayan şişman, sırtında iki sıra düğmesiyle resmi giysili bir arabacı vardı. Arabada arka koltukta bir karı koca oturuyordu: Kadın zayıf, soluk benizliydi; şapkası beyaz, şemsiyesi parlaktı. Kocası silindir şapkalı, şık, açık renk pardösülüydü. Onların karşısında ön koltuktaysa çocukları vardı: Sarı saçları omuzlarına dökülen taptaze, cici bir kız –onun da şemsiyesi parlaktı–; bir de ince uzun boyunlu, omuz kemikleri çıkık, kurdelelerle süslü denizci şapkalı sekiz yaşlarında bir erkek çocuk. Baba, kafileyi zamanında geçemedi diye öfkeyle söyleniyordu arabacıya; anneyse iğrenerek gözlerini kısmış, yüzünü buruşturmuş, güneşten, tozdan korunmak için ipek şemsiyesini iyice indirmişti. Şişko arabacı, bu yoldan gelmesini kendisine emreden efendisinin haksız sitemlerine sinirli sinirli kaşlarını çatmış, yürümek isteyen, terlemiş bedenleri güneşte parlayan doru atları tutmaya çalışıyordu. Polis memuru bu güzel kupa arabasının sahibine elinden gelen hizmeti yapmak, kafileyi durdurup ona yol vermek istiyor –ama bu gidişte, böylesine zengin bir bey için bile bozulamayacak elemli bir görkem olduğunu hissettiğinden olsa gerek– durdurmuyordu. Yalnızca, zenginliğe saygılarını belirtiyormuşcasına elini kasketine götürmüş; cezalılara –herhangi bir durumda kupa arabasındakileri onlardan korumaya hazır olduğunu göstermek istiyormuş gibi– sert sert bakıyordu. Kupa arabası bütün kafile geçene dek bekledi. Ancak cezalı kadınların bindiği torbalar yüklü son yük arabası da geçtikten sonra hareket edebildi. Cezaevinden yola çıkıldığında hüngür hüngür ağlayan kadın da bu son geçen arabadaydı. Sakinleşmişti biraz. Ama zengin kupa arabasını görünce gene sarsıla sarsıla ağlamaya başlamıştı. Yerlerinde duramayan besili doru atlar arabacı yuları hafifçe oynatınca nallarıyla taşları döve döve lastik tekerlekleri üzerinde yumuşak yaylanan kupa arabasını, karı kocayla kızın, ince boyunlu, omuz kemikleri çıkık çocuğun eğlenmeye gittikleri, yazlık eve doğru hızla uzaklaştırmışlardı.

Ne anne ne baba gördükleri şeyi anlatmışlardı çocuklara. Öyle ki çocuklar gördükleri şeye kendilerince anlam vermek zorunda kalmışlardı.

Kız, annesiyle babasının yüzüne bakarak bu insanların onlardan, onların tanıdıklarından bambaşka insanlar olduklarına, bu nedenle onlara böyle davranıldığına karar vermişti. Böyle düşündüğü için korkmuştu kız. Bu insanlar uzaklaşınca da sevinmişti.

Ama cezalıların geçişine gözlerini kırpmadan bakan ince, uzun boyunlu çocuk başka türlü çözmüştü sorunu. İçgüdüsüyle, bu insanların da onun gibi, bütün insanlar gibi birer insan olduklarını kesinlikle bildiği için, onlara birisinin bir kötülük, yapılmaması gereken bir şey yaptığını hissetmişti. Acımıştı onlara. Ayakları zincire vurulmuş, saçları kesilmiş bu insanlardan da onları zincire vuran, saçlarını kesen insanlardan da korkmuştu. Bu yüzden giderek şişiyordu çocuğun dudakları. Ağlamamak için güç tutuyordu kendini. Böyle durumlarda ağlamanın ayıp olduğunu biliyordu çünkü.

XXXVI

Nehlüdof cezalıların adımlarına uydurmuştu adımlarını, çabuk çabuk yürüyordu. Ama üzerinde ince bir ceketle ince bir pardösü olmasına karşın bunalıyordu sıcaktan. Sokakların üzerinde asılı duran toz bulutundan, durgun yakıcı sıcak havadan boğulacak gibi oluyordu. İki yüz elli üç yüz metre yürüyemedi. Faytona bindi gene. Kafilenin önüne geçti. Ama sokağın ortasında faytonun içi daha sıcak geldi ona. Eniştesiyle dünkü konuşmasını düşünmeyi denedi. Sabahki gibi heyecanlandırmıyordu onu şimdi bu. Kafilenin cezaevinden çıkışı, sokaklardan geçişi bir kenara itmişti o düşünceleri. Dayanılacak gibi değildi sıcak. Duvarın dibinde, ağaçların gölgesinde, şapkalarını çıkarmış okullu iki çocuk yere diz çökmüş dondurmacının başında dikiliyorlardı. Çocuklardan biri kaşıklamaya başlamıştı bile dondurmasını. Öteki, dondurmacının tepeleme doldurduğu bardağı sabırsızlıkla bekliyordu.

Nehlüdof, biraz serinlemek isteğini yenemeyerek faytoncuya sordu:

– Bir şeyler içecek bir yer var mıdır buralarda?

– Hemen şurada temiz bir meyhane vardır efendim.

Faytoncu köşeyi döndü. Büyük bir tabelanın altında durdu.

Bölmenin arkasındaki gömlekli, şişko barmen de müşteri olmadığı için masalarda oturan bir zamanlar beyaz gömlekli garsonlar da bu değişik konuğu merakla süzdüler, hemen hizmetine koştular. Nehlüdof bir maden suyu istedi. Pencereden uzak, pis örtülü küçük bir masaya oturdu.

Biraz ötede, üzerinde çay takımıyla bir şişe duran masada iki kişi oturuyordu. Alınlarından terlerini siliyorlar, dostça, bir şeyi bölüşüyorlardı. Biri esmerdi. İgnatiy Nikiforoviç gibi dökülmüştü saçları. Ensesinde bir tutam siyah saç vardı yalnızca. Onu görünce gene eniştesiyle dünkü konuşmasını, gitmeden önce ablasıyla onu bir kez daha görmek istediğini anımsadı Nehlüdof. "Trenin kalkmasına az kaldı, yetişemem," diye geçirdi içinden. "İyisi mi mektup yazayım." Zarf, kâğıt, pul istedikten sonra, soğuk maden suyunu yudumlarken ne yazacağını düşünmeye koyuldu. Ama düşünceler karmakarışıktı kafasının içinde, ne yazacağına bir türlü karar veremiyordu.

"Sevgili Nataşa, İgnatiy Nikiforoviç'le dünkü konuşmamın verdiği üzüntü içimdeyken gidemiyorum..." diye başladı. "Ne yapabilirim? Dün söylediklerim için özür mü dilesem? Ama düşündüğümü söylemiştim yalnızca. Düşüncelerimin değiştiğini sanırdı sonra. Hem işlerime karışması... Hayır, yapamam." Nehlüdof bu yabancı, kendini pek beğenen, onu anlamayan adama karşı gene aynı nefreti duydu içinde. Yarın kalan mektubu cebine koydu, hesabı ödeyip çıktı. Faytona bindi, kafilenin arkasından gitti.

Sıcak daha da artmıştı şimdi. Duvarlar, taşlar sıcaklık kusuyorlardı sanki. Kızgın kaldırım taşları ayaklarını yakıyormuş gibi bir tuhaf yürüyordu herkes. Nehlüdof, faytonun tavanına dokununca elinin yandığını sandı bir an.

At, tozlu kaldırım taşlarında nallarıyla düzenli bir ses çıkararak tembel bir tırısla gidiyordu. Arabacı arada bir hafiften kestiriyor; Nehlüdof bir şey düşünmeden dalgın önüne bakıyordu. Yol inişe geçtiğinde büyük bir evin önünde bir kalabalıkla silahlı bir er gördü Nehlüdof. Faytonunu durdurdu.

Evin kapıcısına,

– Ne oluyor burada? diye sordu.

– Cezalının biri fenalaştı.

Nehlüdof faytondan indi. Kalabalığa yaklaştı. Meyilli yaya kaldırımın tümsek taşları üzerinde başı aşağı doğru iri yarı, sarı sakallı kırmızı yüzlü, genç sayılamayacak bir cezalı sırtüstü upuzun yatıyordu. Burnu yamyassıydı. Gri pantolon, gri gömlek vardı üzerinde. Çilli ellerini açıp avuçlarını yere yapıştırmış hırlıyor, uzun aralıklarla, geniş göğsünü düzenli indirip kaldırarak soluk alıyordu. Kan çanağına dönmüş gözleriyle donuk donuk gökyüzüne bakıyordu. Asık yüzlü bir polis memuru, bir postacı, bir tezgâhtar, bir hizmetçi, elinde şemsiyesiyle yaşlı bir kadın, bir de başı kabak, elinde boş bir sepet olan bir çocuk dikiliyordu başında.

Tezgâhtar, yanlarına gelen Nehlüdof'a birilerinden yakınmaya başladı hemen:

– İçeride canlarını çıkarmışlar zavallıların. Bitkin düşürmüşler. Sonra da böyle sıcak bir günde yürütüyorlar...

Şemsiyeli kadın ağlamaklı,

– Ölecek galiba, diyordu.

Postacı,

– Gömleğinin önünü açmak gerek, dedi.

Polis memuru titreyen kalın parmaklarıyla beceriksizce cezalının damarlı boynunu saran bağı çözmeye çalışıyordu. Heyecanlı, şaşkın olduğu belliydi. Ama gene de kalabalığa çıkışmayı gerekli görmüştü.

– Ne toplandınız canım? Zaten sıcak. Çekilin de hava alsın adam.

Tezgâhtar,

– Yola çıkarmadan önce doktora göstermeliydiler bunları, dedi. (Bu konudaki bilgisiyle övünmek istediği belliydi.) Dayanamayacaklar, gidemezler. Yoksa yolda ölürler.

Polis memuru bağı çözdükten sonra doğruldu, bakındı.

– Açılın diyorum, duymuyor musunuz? dedi. Hadi işinize gidin. Hasta adam görmediniz mi?

Konuşurken onu desteklesin diye Nehlüdof'a bakıyordu. Ama onun ilgisiz bakışı karşısında ere döndü. Er bir kenarda duruyor,

postalının kopmuş topuğuna bakıyordu. Polis memurunun karşılaştığı güçlüğü umursadığı yoktu.

Toplananlar söyleniyorlardı:

– Kimsenin baktığı yok ki. Göz göre göre öldürülür mü bir insan?

– Cezalıysa cezalı, o da insan.

Nehlüdof,

– Başını yukarı alın, su getirin, dedi.

Polis,

– Getirmeye gittiler, dedi.

Yerde yatan cezalıyı koltuk altlarından tutup güçlükle başını yukarı aldı. Birden sert bir ses duyuldu:

– Nedir bu kalabalık burada?

Bembeyaz ceketiyle, pırıl pırıl çizmeleriyle mahalle komiseriydi bunu söyleyen. Daha niçin toplanıldığını anlamadan,

– Dağılın! diye bağırıyordu. Toplanmayın!

Çabuk adımlarla yaklaşıp, can çekişen cezalıyı görünce –zaten bunu bekliyormuş gibi– başını evet anlamına sallayarak polis memuruna döndü.

– Nedir?

Polis memuru, kafile geçerken bu cezalının yere yuvarlandığını, subayın onun düştüğü yerde bırakılmasını emrettiğini anlattı.

– Demek öyle? Karakola götürülmesi gerekiyor. Bir araba çağırın.

Polis memuru elini kasketine götürdü.

– Kapıcıyı yolladım efendim, dedi.

Tezgâhtar sıcaktan söz edecek oldu. Komiser,

– Sana ne be? Ha? Hadi çek arabanı, diye bağırdı.

Adamın yüzüne öyle sert baktı ki tezgâhtar kesti sesini.

Nehlüdof,

– Biraz su vermeli ona dedi.

Komiser Nehlüdof'a da sert sert baktı. Ama bir şey söylemedi. Kapıcı tasla su getirince komiser polis memuruna cezalıya su içirmesini söyledi. Polis memuru cezalının düşen başını kaldırdı, ağzına su dökmeye çalıştı. Ama beriki içmiyordu. Su sakallarından göğsüne, tozlu gömleğine akıyordu.

Komiser,

– Başına dök! dedi.

Polis, cezalının bez şapkasını çıkardı, sarı kıvırcık saçlarına, çıplak tepesine döktü suyu.

Cezalının gözleri, korkmuş gibi daha da açıldı, ama durumunda en küçük bir değişiklik olmadı. Yüzünden çamurlu sular akıyordu. Hırlıyor, göğsü düzenli inip kalkıyordu.

Komiser polis memuruna Nehlüdof'un faytonunu gösterdi.

– Şu araba kimindir? Getirin onu buraya. Hey, arabacı!

Faytoncu başını kaldırmadan, üzgün,

– Boş değilim, dedi.

Nehlüdof,

– Benimdir, dedi. Ama olsun, alın.

Faytoncuya dönüp,

– Ben vereceğim ücretini.

Komiser,

– Hâlâ ne bekliyorsunuz? diye bağırdı. Tutun!

Polis memuru, kapıcılar, bir de er, ölmek üzere olan cezalıyı kaldırıp faytonun koltuğuna oturttular. Ama oturamadı cezalı, başı geri düştü, koltuktan aşağı kaydı. Komiser sert,

– Yatırın! diye bağırdı.

Polis ölmek üzere olan cezalının yanına oturdu. Onu güçlü sağ koluyla belinden kavrayıp,

– Olsun efendim, dedi, böyle de götürürüm.

Er, cezalının sandaletli, çorapsız ayaklarını kaldırıp arabacı yerinin altına uzattı.

Komiser şöyle bir bakındı. Yerde cezalının yamru yumru şapkasını gördü. Alıp geriye düşmüş ıslak başına geçirdi. Sonra,

– Marş! diye komut verdi.

Arabacı canı sıkkın, sağına soluna bakındı. Başını salladı, geri dönüp yavaş yavaş karakola doğru yürüdü. Er de yanı sıra yürüyordu. Cezalının yanında oturan polis memuru, fayton sallandıkça bir o yana bir bu yana düşen beden ile başı tutmaya çalışıyordu. Er arada bir eğilip ayakkabısını düzeltiyordu. Nehlüdof arkaları sıra yürüyordu.

XXXVII

Fayton yangın nöbetçisinin yanından geçip avluya girdi. Kapılardan birinin önünde durdu.

Avluda itfaiye erleri kollarını sıvamışlar, yüksek sesle konuşarak, kahkahalarla gülerek arabalarını yıkıyorlardı.

Fayton durur durmaz birkaç polis memuru koşup geldi, yarı canlı cezalıyı koltuk altlarından, bacaklarından tutup altlarında gıcırdayan faytondan indirdiler.

Cezalıyı getiren polis faytondan indi. Uyuşmuş kolunu salladı, şapkasını eline alıp haç çıkardı. Ölüyü kapıdan sokup merdivenden çıkardılar. Nehlüdof da peşlerinden gitti. Ölüyü getirdikleri küçük, pis odada dört kerevet vardı. İkisinde pijamalı iki hasta oturuyordu. Birinin ağzı çarpık, boynu sargılıydı. Öteki veremliydi. İki kerevet boştu. Birine cezalıyı uzattılar. Gözleri parlayan, kaşlarını durmadan oynatan, üzerinde bir gömlekten, ayaklarında çoraptan başka bir şey olmayan ufak tefek bir adam çabuk, yumuşak adımlarla cezalıya yaklaştı. Yüzüne baktı, sonra Nehlüdof'a döndü, kahkahayla gülmeye başladı.

Burada tutulan bir deliydi bu.

– Beni korkutmak istiyorlar sözde, dedi. Ama avuçlarını yalasınlar.

Biraz sonra komiserle sağlık memuru geldiler.

Sağlık memuru ölüye yaklaştı. Henüz yumuşak, ama ölüm beyazlığının yavaş yavaş sardığı çilli elini tutup kolunu kaldırdı, bir an havada tutup bıraktı. Kol taş gibi düştü ölünün karnının üzerine.

Sağlık memuru başını sallayarak,

– Tamamdır, dedi.

Ama –besbelli âdet yerini bulsun diye– ölünün kaba kumaştan ıslak gömleğinin önünü açtı, kıvırcık saçlarını kulağının arkasına atıp cezalının hareketsiz, sarı, geniş göğsüne koydu kulağını. Odada herkes susmuştu. Sağlık memuru doğruldu, bir kez daha salladı başını. Ölünün açık duran mavi gözlerinin önce birine sonra öbürüne dokundu parmağıyla.

Deli durmadan sağlık memuruna doğru tükürerek,

– Korkutamazsınız beni, boşuna uğraşmayın, diyordu.

Komiser,

– Evet? diye sordu.

Sağlık memuru,

– Evet, dedi. Ölü odasına almak gerek onu.

– İyi baktınız mı, gerçekten ölmüş mü? diye sordu komiser.

Sağlık memuru, nedense ölünün göğsünü örttü.

– Ortada, dedi. Matvey İvanıç'ı çağırtayım, bir de o baksın. Petrov, koş Matvey İvanıç'ı çağır.

Sağlık memuru çıkıp gitti.

Komiser,

– Ölü odasına götürün, dedi.

Ölünün yanından bir an ayrılmayan ere döndü:

– Sen sonra odama gel. İmza atacaksın.

Er,

– Baş üstüne efendim, dedi.

Polisler ölüyü kaldırdılar. Merdivenden geri indirdiler. Nehlüdof peşlerinden gitmek istiyordu, deli durdurdu onu.

– Siz onlarla birlik değilsiniz anlaşılan, dedi, öyleyse bir sigara verin.

Nehlüdof sigara paketini çıkarıp verdi ona. Deli, kaşlarını oynatarak burada ona telkin yoluyla nasıl eziyet ettiklerini çabuk çabuk anlatmaya koyuldu.

– Hepsi düşman bana, medyumları aracılığıyla durmadan kötülük ediyorlar, acı...

Nehlüdof,

– Kusura bakmayın, diye kesti sözünü.

Onu dinlemeden avluya çıktı. Ölüyü nereye götüreceklerini görmek istiyordu.

Polisler yükleriyle avluyu geçmiş, bodrum kapısından giriyorlardı. Nehlüdof arkalarından yürüdü, ama komiser durdurdu onu.

– Bir isteğiniz mi vardı?

– Hayır, dedi Nehlüdof.

– Öyleyse gidin buradan.

Nehlüdof ses çıkarmadı. Faytonunun yanına gitti. Faytoncu uyuyordu. Nehlüdof uyandırdı onu, gara çekmesini söyledi.

Daha yüz adım gitmemişlerdi, bir yük arabasıyla karşılaştılar. Arabanın yanında gene silahlı bir er yürüyordu. Besbelli ölmüş bir başka cezalı vardı arabada. Cezalı sırtüstü yatıyordu yük arabasında. Bez şapkası burnunun üzerine kaymıştı. Siyah sakallı, saçları kesilmiş başı arabanın her sarsılışında sallanıyordu. Kalın çizmeli arabacı atın yularından tutmuş, yanı sıra yürüyordu. Arkada bir polis vardı. Nehlüdof faytoncunun sırtına dokundu.

Faytoncu, atı durdurdu.

– Ne yapıyor bunlar? dedi.

Nehlüdof indi faytondan. Yangın nöbetçisinin yanından geçip yük arabasının arkasından avluya girdi gene. İtfaiye erleri arabaları yıkamış, götürmüşlerdi. Şimdi onların yerinde açık mavi sırmalarıyla uzun boylu, elmacık kemikleri çıkık itfaiye komutanı duruyor, elleri cebinde, bir itfaiye erinin önünden geçirdiği boynu incelmiş kula ata sert sert bakıyordu. At ön ayaklarından birine basarken hafiften aksıyordu. İtfaiye komutanı yanındaki veterinere öfkeli öfkeli bir şeyler söylüyordu.

Komiser de oradaydı. Yeni gelen ölüyü görünce arabanın yanına geldi. Başını iki yana sallayarak,

– Nerede buldunuz bunu? dedi.

Polis memuru,

– Staraya Gorbatovskaya'da, diye karşılık verdi.

İtfaiye komutanı,

– Cezalı mı? dedi.

– Evet efendim.

Komiser,

– Bugün ikinci bu, dedi. Ne yaparsınız! diye mırıldandı. Hava da çok sıcak olunca...

Sonra aksak kula atı götüren itfaiye erine dönüp bağırdı:

– Köşedeki ahıra götür onu! Eşşoğlu eşek, senden on kat değerli atları topal etmeyi göstereceğim sana!

Ölüyü, birincisini olduğu gibi kaldırdı polisler. Üst kattaki odaya götürdüler. Nehlüdof hipnotize olmuş gibi peşlerinden yürüyordu.

Bir polis memuru sordu ona.

– Siz ne istiyorsunuz?

Nehlüdof karşılık vermeden gidiyordu ölünün arkasından.

Deli, yatağına oturmuş, Nehlüdof'un verdiği sigarayı hırsla içiyordu.

– A, siz! dedi.

Kahkahayla gülmeye başladı gene. Ölüyü görünce yüzünü buruşturdu.

– Gene mi? Kabak tadı verdiniz artık. Çocuk mu sanıyorsunuz beni? (Nehlüdof'a dönüp gülümsedi.) Öyle değil mi?

Nehlüdof ölüye bakıyordu. Polisler çekilmişlerdi önünden. Yüzünü örten şapkasını da kaldırmışlardı. Öteki ölünün tersine, bunun yüzü çok güzeldi. Bedeni de biçimliydi. Güçlü kuvvetli olduğu belliydi. Yarısını tıraş ederek çirkinleştirdikleri başına; siyah, şimdi hayat ışığı kaybolmuş gözlerinin üstünde yükselen dar alnına karşın çok yakışıklıydı. İnce, siyah bıyıkların üstündeki kemerli, küçük burnu da güzeldi. Yavaş yavaş morarmaya yüz tutmuş dudaklarında bir gülümseme vardı sanki. Küçük sakalı yüzünün altını çevreliyordu yalnızca. Başının tıraş edilmiş yanında küçük, sağlam, güzel bir kulak çarpıyordu göze. Yüz anlatımı hem sakin hem sert hem içtendi. Bu insanın ruhsal yaşayıştan nasıl yoksun bırakıldığı yüzünden belliydi. Ellerinin, zincire vurulmuş ayaklarının ince kemiklerinden, ölçülü, biçimli bedeninin her şeyinden onun bir zamanlar ne denli güzel, güçlü, becerikli bir insan, itfaiye komutanının ayağı incitildi diye öylesine kızdığı o kula attan ne denli üstün bir yaratık olduğu belliydi. Oysa öldürmüşlerdi onu. Bir insan olarak ölümüne hiç kimse acımadığı gibi, insanlığın yok yere bir güç kaynağını yitirdiğine de üzülmüyordu kimse. Ölümü kimsede, yakında kokacak bu cesedi ortadan kaldırmak zorunluluğunun verdiği telaşın can sıkıntısından başka bir duygu uyandırmamıştı.

Odaya doktor, sağlık memuru, başkomiser girdiler. Doktor kısa boylu, şişman bir adamdı. Üzerinde açık gri ipek bir ceket, aynı kumaştan, adaleli baldırlarına yapışmış dar bir pantolon vardı. Başkomiser ufak tefek, şişmandı. Havayı ağzında tutmak alışkanlığı kırmızı, yuvarlak yüzünü daha da yuvarlak gösteriyordu.

Doktor ölünün yattığı kerevete oturdu. Tıpkı sağlık memuru gibi, kolunu kaldırıp bıraktı, kalbini dinledi, pantolonunu çekeleyerek kalktı sonra.

– Ölmüş, dedi.

Başkomiser, ağzını tıkabasa hava doldurup yavaşça bıraktıktan sonra ere döndü.

– Hangi cezaevindendi?

Er yanıt verdi. Ölünün üzerindeki zincirlerin ne olacağını sordu.

Başkomiser,

– Söylerim çıkarırlar, dedi. Neyse ki demircimiz var.

Gene ağzını hava doldurup yanaklarını şişirdi, sonra yavaş yavaş bırakarak kapıya yürüdü.

Nehlüdof doktora,

– Niçin ölüyor bunlar böyle? diye sordu.

Doktor gözlüklerinin arkasından baktı ona.

– Niçin olacak? dedi Güneş çarpmasından. Güneş ışığının girmediği hücrede bütün bir kış hareketsiz oturduktan sonra birden güneşe, hem de bugünkü gibi bir güneşe çıkarsa insan böyle olur. Hem kalabalık gidiyorlar, hava akımı yok. Çarpıyor güneş.

– Neden böyle götürüyorlar onları öyleyse?

– Bana ne soruyorsunuz bunu, gidin götürenlere sorun. Hem siz kimsiniz?

– Bir yurttaş.

– Ya!.. Kusura bakmayın, hiç zamanım yok.

Doktor pantolonunu can sıkıntısıyla aşağı doğru çekiştirerek hastaların yanına gitti.

Boynu sargılı, ağzı çarpık, soluk yüzlü hastaya,

– İşler nasıl bakalım? dedi.

Bu arada deli sigara içmeyi bırakmış, yatağında oturuyor, doktora doğru tükürüyordu.

Nehlüdof aşağı indi. Avluya çıktı. İtfaiye atlarının, tavukların, bakır miğferli nöbetçinin yanından geçip sokağa çıktı. Gene uykuya dalmış faytoncuyu uyandırıp gara yollandı.

XXXVIII

Nehlüdof gara geldiğinde cezalıları pencereleri parmaklıklı vagonlara bindirmişlerdi bile. Tanıdıklarını yolcu etmeye gelmiş birkaç kişi

vardı peronda. Vagonlara yaklaştırmıyorlardı onları. Erler pek telaşlıydılar şimdi. Cezaevinden gara gelinceye dek, Nehlüdof'un gördüğü ikisinden başka güneş çarpmasından üç cezalı daha ölmüştü. Birini, öncekiler gibi, en yakın karakola götürmüşlerdi, öbür ikisi burada, garda ölmüşlerdi.[38] Erlerin telaşı, kafilede sapasağlam beş kişinin ölmesinden değildi. Bunu umursadıkları bile yoktu. Düşündükleri, bu gibi durumlarda yasada öngörüleni noktası noktasına yapmaktı: Ölüleri kâğıtlarıyla, eşyalarıyla birlikte gerekli yere teslim etmek, Nijni'ye götürülmesi gereken cezalılar sayısından bunu düşmek. Özellikle böyle bir sıcakta oldukça büyük bir işti bu.

Görevliler bu işlerle uğraştıkları için Nehlüdof'u da öteki bekleyenleri de vagonların yanına bırakmıyorlardı. Ama sonra Nehlüdof'u bıraktılar. Astsubaya para verip almıştı bu izni. Astsubay, komutanın görmemesi için çabuk konuşup hemen geri gelmesini söyleyip bırakmıştı onu. Tren on sekiz vagondu. Komutanlık vagonu dışında geri kalanların hepsi tıka basa cezalı doluydu. Vagonların pencerelerinin önünden geçerken içeride olanlara kulak kabartıyordu Nehlüdof. Her vagondan zincir şakırtısı, gürültü patırtı, yakası açılmadık küfürlerle karışık konuşmalar duyuluyordu. Ama Nehlüdof'un beklediği şeyden, yolda düşüp ölen cezalılardan söz eden yoktu. Daha çok torbalardan, içecek sudan, oturacak yerden söz ediliyordu. Bir pencereden içeri baktı. Ortadaki yolda birkaç er cezalıların kelepçelerini çıkarıyorlardı. Cezalı ellerini uzatıyor, er anahtarla kelepçenin kilidini açıp çıkarıyordu. Bir başka er kelepçeleri topluyordu. Erkek vagonlarını geçtikten sonra kadın vagonlarına geldi Nehlüdof. İkinci vagondan bir kadın iniltisi duyuluyordu: "O-o-of! Anam, babam, o-o-of!"

Nehlüdof yürüyüp geçti. Bir er yol gösterdi ona. Üçüncü vagonun penceresine yaklaştı. Nehlüdof yüzünü parmaklığa yaklaştırınca acı ter kokusuyla yüklü sıcak bir hava çarptı yüzüne. İnce kadın sesleri daha bir açık seçik duyulmaya başladı. Tahta sıralarda terli yüzleri kıpkırmızı önlüklü, bluzlu kadınlar oturmuşlar yüksek sesle konuşuyorlardı. Nehlüdof'un parmaklığa dayanan yüzü dikkatlerini çekti. Pencere dibinde oturanlar susup ona

38 1880 yılında Butriskl Cezaevi'nden Nijegorodsk Garı'na götürülürken güneş çarpmasından bir günde beş cezalı ölmüştü. (L. N. Tolstoy'un notu.)

doğru uzandılar. Maslova –üzerinde bir tek bluz vardı, başörtüsünü bile çıkarmıştı– karşı pencerenin dibinde oturuyordu Fedosya bu yandaydı. Beyaz yüzünde bir gülümseme vardı. Nehlüdof'u tanıyınca Maslova'yı dürttü, pencereyi gösterdi ona.

Maslova aceleyle kalktı, siyah saçlarını başörtüsüyle örttü. Birden aydınlanan kırmızı, terli yüzünü bir gülümseme kapladı. Pencerenin yanına gelip parmaklığı tuttu. Sevinçle gülümseyerek:

– Çok sıcak, dedi.

– Eşyaları aldınız mı?

– Aldım, teşekkür ederim.

Güneşte kızdıkça kızmış vagonun penceresinden soba borusu gibi sıcak hava püskürüyordu Nehlüdof'un yüzüne.

– Başka bir şey gerekli mi? diye sordu.

– Değil, sağ olun.

Fedosya karıştı söze:

– İçecek bir şey olsaydı...

– Evet, dedi Maslova, içecek bir şey olsa...

– Suyunuz yok mu?

– Hepsini içtiler. Getirecekler.

Nehlüdof:

– Hemen, dedi, ere söylerim getirir. Nijni'e kadar görüşemeyeceğiz bir daha.

Maslova sevinçle Nehlüdof'un gözlerinin içine bakarak, bundan haberi yokmuş gibi,

– Siz de geliyor musunuz? diye sordu.

– Arkadaki trendeyim.

Maslova bir şey söylemedi. Birkaç saniye sonra derin bir göğüs geçirdi yalnızca.

Kaba sesli, yaşlı bir kadın:

– Bey, dedi, yolda on iki kişiyi öldürdükleri doğru mu?

Korableva'ydı bunu soran.

Nehlüdof,

– On iki kişi olduğunu duymadım, diye karşılık verdi. Ben ikisini gördüm.

– On iki kişi ölmüş, öyle diyorlar. Bunun için ceza vermezler mi onlara acaba? Şeytanın doğurduklarına?

Nehlüdof,

– Kadınlardan kimse fenalaşmadı mı? diye sordu.

Kısa boylu bir kadın gülümsedi:

– Kadınlar daha sağlamdır. Yalnız birinin aklına doğurmak esmiş. Bakın, bağırıp duruyor orada.

Hep aynı iniltinin geldiği yandaki vagonu gösterdi. Sevinç gülümsemesini tutmaya çalışan Maslova,

– Başka bir şey gerekli olup olmadığını soruyorsunuz, dedi. Bu kadını bırakamazlar mı burada? Çok acı çekiyor zavallı. Komutana bir söyleseydiniz.

– Söylerim.

Maslova, gülümseyen Fedosya'yı bakışıyla göstererek:

– Bir de Taras'ı, kocasını göremez mi acaba? Sizinle aynı trene binecek.

Bir astsubayın sesi duyuldu yakında:

– Beyefendi, cezalılarla konuşmak yasaktır.

Nehlüdof'u bırakan astsubay değildi bu.

Nehlüdof geri çekildi. Doğum yapmak üzere olan kadınla Taras işini söylemek için komutanı aramaya gitti. Ama uzun süre bulamadı onu. Erlerden de bir yanıt alamadı. Hepsi telaşlıydılar: Bazıları cezalıları bir yerden bir yere götürüyor, bazıları kendilerine yemeklik bir şeyler almaya koşuyor, eşyalarını vagonlara yerleştiriyor, bazıları da komutanın kafileyle gelen karısına hizmet ediyorlardı. Hepsi de isteksiz yanıt veriyorlardı Nehlüdof'a.

Nehlüdof komutanı bulduğunda ikinci zil çalmıştı.

Subay, ağzını örten bıyıklarını kısa kolunu kaldırmış sıvazlarken bir şey için haşlıyordu sağlık memurunu. Omuzlarını kaldırmıştı:

– Ne istiyorsunuz? diye sordu Nehlüdof'a.

– Bir kadın doğurmak üzere vagonda, düşündüm ki acaba...

Komutan ilgisiz:

– Doğursun varsın, dedi.

Kısa kollarını hızlı hızlı sallayarak vagonuna doğru yürüdü. Bu arada elinde düdükle hareket memuru geçti. Son zil duyuldu. Düdük öttü. Perondakiler arasında, kadın vagonlarında ağlayanlar, yüksek sesle dua edenler vardı. Nehlüdof, Taras'la yan yana dur-

muş tıraşlı erkek başlarının gözüktüğü pencereleri parmaklıklı vagonların önünden peş peşe geçişine bakıyordu. Sonra birinci kadın vagonu geçti. Düz saçlı, başörtüsüz kadın başları vardı parmaklıkların arkasında. Sonra hâlâ aynı kadın inlemesinin duyulduğu ikinci vagon, daha sonra Maslova'nın bulunduğu... Öteki kadınlarla parmaklığa yapışmış, acı acı gülümseyerek Nehlüdof'a bakıyordu.

XXXIX

Nehlüdof'un bineceği yolcu treninin kalkmasına iki saat vardı. Nehlüdof bu arada ablasına bir kez daha uğramayı düşünüyordu. Ama sabahtan beri tanık olduğu olaylardan sonra şimdi kendini o denli heyecanlı, bitkin hissediyordu ki birinci mevkiin küçük kanepesine oturunca birden bir uyku çökmüştü üzerine. Döndü, elini yanağının altına koyup hemen uykuya daldı.

Elinde peçete, fraklı bir garson uyandırdı onu.

– Beyefendi, beyefendi, Nehlüdof, Prens Nehlüdof siz misiniz? Bir hanım sizi arıyor.

Nehlüdof gözlerini ovuşturarak fırladı yerinden. Nerede olduğunu, o sabah olanları anımsadı.

Belleğinde şunlar vardı yalnızca: Cezalılar kafilesinin yürüyüşü, ölüler, pencereleri parmaklıklı vagonlar, parmaklıkların arkasındaki kadınlar, kimsenin yardım elini uzatmadığı, doğum sancıları çeken kadınla bir de demir parmaklıkların arkasından ona acı acı gülümseyen kadın. Gerçekteyse bambaşka şeyler vardı önünde; şişelerle, yemişliklerle, mumlarla, yemek takımlarıyla donatılmış bir masa; masanın çevresinde dolaşan becerikli garsonlar; şişelerin, yemişliklerin arasından görünen, salonun öte ucundaki büfenin önündeki büfeci, büfede oturan yolcuların sırtları...

Nehlüdof doğrulup otururken biraz toparlayabilmişti de kendini. Çevresindekilerin merakla kapıya baktıklarını fark etti birden. O da baktı o yana. İki kişinin, şemsiyeli koltuğunda bir hanımı taşıdıklarını gördü. Taşıyanlardan öndeki bir uşaktı. Nehlüdof'un gözü ısırmıştı onu. Arkadaki, kasketi sırmalı kapıcı da ya-

bancı değildi ona. Koltuğun peşinden önlüklü, saçları bukle bukle, zarif bir oda hizmetçisi yürüyordu. Deri bir çantayla şemsiyeler vardı elinde. Daha arkada kalın dudaklı, boynu tutuk, göğsünü öne çıkarmış, yol şapkasını giymiş Prens Korçagin yürüyordu. Sonra Missi, Mişa, Nehlüdof'un da tanıdığı, uzun boyunlu, gırtlak kemiği çıkık, her zaman neşeli diplomat Osten. Gülümseyen Missi'ye –besbelli şakadan– heyecanlı heyecanlı bir şeyler anlatıyordu. En akrada sigarasından öfkeyle nefes çeken doktor yürüyordu.

Korçaginler, prensesin kız kardeşinin Nijegorod yolundaki malikânesine gidiyorlardı.

Koltuğu taşıyanların, oda hizmetçisinin, doktorun kadınlar bölümünde son bulan bu geçişi yolcularda büyük bir merak, bir saygı uyandırmıştı. Yaşlı prens masaya oturup garsonu çağırdı. Bir şeyler istedi. Missi'yle Osten de yemek salonunda kalmışlardı. Tam oturuyorlardı ki kapıda tanıdık bir bayan görüp yanına yürüdüler. Natalya İvanovna'ydı bu. Natalya İvanovna, yanında Agrafena Petrovna, bakınarak yemek salonuna giriyordu. Missi'yi de kardeşini de aynı anda görmüştü. Nehlüdof'a başıyla selam verip önce Missi'nin yanına gitti. Onunla öpüştükten sonra hemen Nehlüdof'a döndü:

– Sonunda buldum seni.

Nehlüdof ayağa kalkıp Missi'yle, Mişa'yla, Osten'le tokalaştı. Konuşmaya başladılar. Missi köydeki evlerinin yandığını, bu yüzden teyzesinin yanına gitmek zorunda kaldıklarını anlatıyordu Nehlüdof'a. Osten fırsattan yararlanıp yangınla ilgili gülünç bir fıkra anlatmaya koyuldu. Nehlüdof, Osten'i dinlemeden ablasına döndü.

– Geldiğine sevindim, dedi.

– Geleli çok oluyor. Agrafena Petrovna'yla geldik.

Natalya İvanovna biraz ötede duran Agrafena Petrovna'yı gösterdi. Yaşlı kadının üzerinde ince bir pardösü, başında şapka vardı. Uzaktan içten bir gülümsemeyle çekingen, başıyla selam verdi Nehlüdof'a. Natalya İvanovna:

– Aramadık yer bırakmadık seni, dedi.

– Şurada uyuyakalmışım. Geldiğine çok sevindim. Bir mektup yazacaktım sana.

Natalya İvanovna ürkek:

– Sahi mi? dedi. Niçin?

Abla kardeş arasında kişisel bir konuşmanın başladığını fark eden Missi, Osten'le uzaklaştı yanlarından. Nehlüdof, ablasıyla pencerenin dibindeki kadife kanepeye, birinin eşyalarının, yol battaniyesiyle birtakım kutularının yanına oturdu. Hemen başladı Nehlüdof:

– Dün sizden ayrıldığımda geri dönmeyi özür dilemeyi çok istedim, ama nasıl karşılayacağınızı bilmiyordum. Kocana kabalık ettim. Üzüldüm sonra.

Natalya İvanovna:

– İsteyerek yapmadığını biliyordum, dedi. İnanıyordum buna. Biliyorsun ki...

Birden dolu dolu oldu gözleri. Kardeşinin elini tuttu. Belirgin bir anlamı yoktu bu söylediğinin. Ama Nehlüdof ablasının ne demek istediğini anlamış, duygulanmıştı. Natalya İvanovna kocasına karşı büyük sevgisinin yanında ona, kardeşine olan sevgisinin de önemli değerli olduğunu, onların arasındaki her anlaşmazlığın ona çok acı verdiğini anlatmak istemişti.

Nehlüdof:

– Teşekkür ederim, çok teşekkür ederim... dedi. Ah, bugün ne korkunç şeylere tanık oldum. (Ölen ikinci cezalıyı anımsamıştı birden.) İki cezalıyı öldürdüler.

– Öldürdüler mi? Nasıl?

– Basbayağı. Bu sıcakta çıkardılar onları dışarı. Güneş çarpmasından öldü ikisi de.

– Olamaz! Nasıl? Bugün mü? Şimdi...

– Evet, şimdi. Cesetlerini gördüm.

Natalya İvanovna heyecanlanmıştı:

– Peki ama niçin öldürsünler? Öldüren kim?

Ablasının bu konuda da kocası gibi düşündüğünü fark eden Nehlüdof sinirli:

– Onları bu yolculuğa zorla çıkaranlar, diye karşılık verdi.

Agrafena Petrovna yanlarına geldi.

– Aman Tanrım! dedi.

Nehlüdof,

– Bu zavallılara yapılanlardan hiç haberimiz yok, dedi.

Biraz ötede bir masada oturmuş peçeteyi boynuna bağlayıp meyveli içkisini içmeye hazırlanan yaşlı prense bakarak –bir an göz göze gelmişlerdi– ekledi:

– Oysa olmalı.

Prens seslendi ona:

– Nehlüdof! Serinlemek ister miydiniz? Bu sıcakta iyi gider!

Nehlüdof başını "istemem" anlamına sallayıp ablasına döndü. Natalya İvanovna:

– Ne yapmak niyetindesin peki? dedi.

– Elimden gelen her şeyi... Bilmiyorum, ama bir şeyler yapmak zorunda olduğumu hissediyorum. Elimden gelen her şeyi yapacağım.

– Evet, evet, anlıyorum seni. (Gülümseyerek gözüyle Korçagin'i gösterdi Natalya İvanovna.) Ya bunların işi ne olacak? Her şey bitti mi artık?

– Bitti. Hem sanıyorum, onlar da ben de üzülmedik buna.

– Yazık. Ben üzüldüm. Severim onu.

Natalya İvanovna kararsız, ürkek ekledi:

– Tutalım senin dediğin gibi olsun durum. Peki ama kendini bağlamak istemenin nedeni ne? Niçin gidiyorsun Sibirya'ya?

Nehlüdof, bu konuyu kapamak istiyormuş gibi ciddi, soğuk,

– Gitmem gerektiği için gidiyorum, dedi.

Ama ablasına böyle soğuk davrandığı için kendinden utandı. "Düşüncelerimi niçin anlatmayayım ona?" diye geçirdi içinden. Yaşlı oda hizmetçisine bakarak kendi kendine. "Varsın Agrafena Petrovna da duysun," dedi. Agrafena Petrovna'nın yanlarında bulunması kararını ablasına açması için daha bir kışkırtmıştı onu.

– Katyuşa'yla evlenmek niyetimden mi söz ediyorsun? dedi. Şunu bilesin ki onunla evlenmeye kararlı olduğumu kendisine söyleyince kesinlikle reddetti bunu. (Bundan söz etmeye başladığında her zaman olduğu gibi sesi titriyordu.) Benim onun için böyle bir özveride bulunmamı istemiyor. Kendi çok şey veriyor buna karşılık. Bir anlıksa ben de bu özveriyi kabul edemem. İşte bu yüzden onunla gidiyorum. Her yerde yanında olacağım. Elimden geldiğince yardım edeceğim ona. Daha az acı çekmesi için çalışacağım.

Natalya İvanovna susuyordu. Agrafena Petrovna soru dolu bakışlarını doğrulttu Natalya İvanovna'ya, başını salladı. Tam bu sırada kadınlar bölümünden çıktı deminki grup. Aynı yakışıklı uşak Filip'le kapıcı taşıyorlardı prensesi. Prenses durdurdu onu taşıyanları. Başını sallayarak Nehlüdof'u yanına çağırdı. Parmakları yüzük dolu beyaz elini güçlükle uzattı ona. Hemen sıcaktan söz etmeye başladı.

– *Épouvantable!*[39] Dayanamıyorum. *Ce climat me tue.*[40]

Rusya ikliminin kötülüklerini sayıp döktükten, Nehlüdof'un onlara gelmesini söyledikten sonra taşıyıcılarına işaret verdi. Uzaklaşırken uzun yüzünü Nehlüdof'a dönüp,

– Bekliyoruz, gelin, diye ekledi.

Nehlüdof perona indi. Prensesi sağa, birinci mevkiye doğru götürdüler. Nehlüdof eşyalarını taşıyan gar hamalının arkasından Taras'la sola yürüdü. Taras'ı göstererek ablasına,

– İşte yol arkadaşım, dedi.

Taras'tan daha önce söz etmişti ona. Nehlüdof üçüncü mevkinin önünde durdu. Hamal eşyalarla vagona çıktı. Taras da onu izledi. Natalya İvanovna:

– Üçüncü mevkide mi gideceksin? diye sordu.

– Evet, dedi Nehlüdof. Burası daha rahat. Taras'la yolculuk edeceğim. (Birden değişti ses tonu.) Aklıma gelmişken söyleyeyim, Kuzminsk'te toprağı köylülere vermiş değilim henüz. Ölürsem senin çocuklarına kalacak orası.

Natalya İvanovna:

– Kes artık Dmitri, dedi.

– Versem bile geri kalan her şey onların olacak. Çünkü evleneceğimi sanmıyorum. Evlensem bile çocuğum olmayacak. Sonra...

Natalya İvanovna:

– Dmitri, kapat bu konuyu lütfen, diye kesti sözünü.

Öte yandan, sözlerinin ablasının hoşuna gittiği kaçmamıştı Nehlüdof'un gözünden.

Yalnızca birinci mevkinin önünde küçük bir kalabalık vardı. Prenses Korçagina'yı bindirdikleri vagona bakıyorlardı. Geri kalan

39 (Fr.) Korkunç!

40 (Fr.) Bu iklim öldürecek beni.

yolcular yerlerini almışlardı. Geç kalan birkaç yolcu peronun tahtalarında topukları ses çıkara çıkara yerlerine koşuyor, görevliler kapıları kapıyor, yolculara yerlerini almalarını, yolcu olmayanlara da peronu boşaltmalarını söylüyorlardı.

Nehlüdof, güneşte iyice kızmış vagona girdi. Sahanlığa çıktı.

Natalya İvanovna şık şapkasıyla, şalıyla Agrafena Petrovna'nın yanında duruyordu. Söyleyecek bir şey aradığı, ama bulamadığı belliydi. *"Écrivez!"*[41] bile diyemezdi. Ayrılışlarda söylenmesi alışılmış bu sözcüğe kardeşiyle bir zamanlar çok gülmüşlerdi. Para ile miras üzerine o kısacık konuşma aralarında yavaş yavaş kurulan kardeşçe ilişkiyi bir anda darmadağın etmişti. Şimdi yabancı hissediyorlardı kendilerini birbirlerine. Öyle ki tren hareket edince Natalya İvanovna sevinmişti bile. Başını eğerek "Güle güle," demişti yalnızca, "Hadi güle güle Dmitri, yolun açık olsun!" Tren uzaklaşınca da kardeşiyle konuşmasını kocasına nasıl ileteceğini düşünmeye başlamıştı. Ciddileşmişti yüzü. Bir telaş anlatımıyla kaplanmıştı.

Ablasına karşı en içten duygulardan başka bir duygu beslememesine ondan hiçbir şey gizlememesine karşın Nehlüdof da aynı soğukluğu duymuştu içinde. Bir an önce uzaklaşmak istemişti ablasından. Bir zamanlar ona öylesine yakın olan Nataşa'nın artık var olmadığını; yalnızca yabancı, hiç hoşlanmadığı kara sakallı bir adamın karısının, kölesinin var olduğunu hissetmişti. Kesinlikle biliyordu bunu şimdi. Ablasının yüzünün ancak kocasını en çok ilgilendiren sorundan, toprağını köylülere bırakmak işinden miras sorunundan söz edince aydınlandığını görmüştü çünkü. Acı bir şeydi bu onun için.

XL

Kızgın güneşin sabahtan beri kavurduğu insan dolu büyük üçüncü mevki vagonun içinde öylesine boğucu bir hava vardı ki Nehlüdof içeri girmemiş, sahanlıkta kalmıştı. Ama burada da yoktu hava. Tren evleri geçip hava akımı başlayınca derin bir soluk aldı an-

41 (Fr.) "Mektup yazın!"

cak Nehlüdof. Ablasına söylediğini yineledi kendi kendine: "Evet, öldürdüler." O günün anıları içinde birden ikinci ölünün güzel yüzü, gülümseyen dudakları, sert bir anlatımla kaplı alnı, başının morarmaya yüz tutmuş saçsız yanındaki küçük, sağlam kulağı olağanüstü bir canlılıkla geldi gözlerinin önüne. "İşin en kötü yanı da öldürüldüler ama katili bilinmiyor. Öldürdüler onu. Öteki cezalılar gibi onu da Maslennikov'un emri uyarınca götürüyorlardı. Maslennikov her zaman yaptığı şeyi yapmıştır gene yüzde yüz. Emrin altına o budalaca imzasını atmıştır. Suçlu da hissetmiyordur şimdi kendini kuşkusuz. Cezalıları muayene eden cezaevi doktoru daha az suçlu hissedebilir kendini. Görevini titizlikle yerine getirdi çünkü. Zayıfları ayırdı. Ne böylesine korkunç bir sıcağın olacağını bilebilirdi ne de kafileyi böylesine geç saatte yola çıkaracaklarını. Onları böyle kalabalık götüreceklerini de bilemezdi. Ya cezaevi müdürü?.. Ama müdür, falan günde şu kadar kürek cezalısı, sürgün erkek ve kadının trene bindirilmesi üzerine verilen emrin gereğini yaptı yalnızca. Görevi, buradan sayıyla aldığı cezalıları oraya sayıyla teslim etmek olan kafile komutanı da suçlu olamaz. Kafileyi her zamanki gibi, yasanın buyurduğu biçimde götürüyordu. O iki cezalı gibi güçlü kuvvetli insanların dayanamayıp öleceklerini nereden bilebilirdi? Hiç kimse değildi suçlu. Ama öldürülmüştü insanlar. Hem onların ölümünde suçsuz bu insanlar öldürmüşlerdi onları.

Bütün bu valilerin, müdürlerin, komiserlerin, polis memurlarının bazı durumlarda insana insan gibi davranmanın zorunlu olmadığına inandıkları için oluyor bunlar. Onlar –Maslennikov da müdür de kafile komutanı da– vali, müdür ya da subay olmasaydılar insanları böylesine sıcak bir günde, böylesine kalabalık, yola çıkarmadan önce yirmi kez düşünürlerdi. Yolda yirmi kez mola verirlerdi. Birisinin düşecek gibi olduğunu, sık sık solumaya başladığını görünce sıradan çıkarırlardı onu. Gölgeye götürür, su verir, dinlendirirlerdi. Üzücü bir olay olunca içleri sızlardı. Ama onlar yapmadılar bunu. Yapmak isteyenlere de engel oldular. Onlar için önemli olan insan, insanlara karşı görevleri değil, her şeyin üstünde gördükleri görevleridir çünkü. Asıl neden budur işte. Bir saat için bile olsa, özel bir durumda da olsa insan sevgisinden daha

önemli bir duygunun bulunmadığı kabul edilebilirse kişi kendini suçlu saymadan bir kötülük edemez insanlara.

Nehlüdof düşüncelere dalmış, havanın değiştiğini fark etmemişti: Güneş öndeki alçak, dağınık bulutların arkasına saklanmıştı. Batıdan doğru açık gri bir yağmur bulutu yaklaşıyordu. Uzaklarda tarlalara, ormanlara yağmaya başlamıştı yağmur. Nemli bir yağmur kokusu kaplamıştı her yanı. Şimşekler aydınlatıyordu arada bir yağmur bulutlarını. Trenin gürültüsüne giderek daha bir sık karışıyordu gök gürültüsü. Bulut yaklaştıkça yaklaşıyordu. Rüzgârın sürüklediği iri yağmur taneleri sahanlığa, Nehlüdof'un pardösüsüne düşmeye başlamıştı. Öte yana geçti Nehlüdof. Uzun zamandır yağmur bekleyen toprağın ıslak serinliğini, kokusunu ciğerlerine çekerek geriye doğru koşan bahçelere, ağaçlıklara, sararan çavdar tarlalarına, henüz yeşil yulaflara, koyu koyu gözüken yeşil, çiçek açmış patates tarlalarına bakmaya başladı. Her şey cilalanmıştı sanki: Yeşil daha bir yeşil, sarı daha bir sarı, siyah daha bir siyahtı.

Nehlüdof, bereketli yağmur altında canlanan tarlalara, bahçelere, bağlara sevinçle bakarken,

– Yağ, daha çok yağ! diye mırıldanıyordu kendi kendine.

Bardaktan boşanırcasına yağan yağmur kısa sürdü. Bulut geçti. Islak yere yağmurun son, küçük damlaları düşüyordu şimdi. Gene güneş çıktı, her şeyi parlak bir aydınlığa boğdu. Doğuda, ufkun hemen üstünde, pembe rengi daha bir belirgin, bir ucu boşlukta kaybolan bir gökkuşağı oluşmuştu.

Doğanın bütün bu değişiklikleri sona erip de tren yüksek kenarlı bir yarmaya girerken Nehlüdof sordu kendi kendine: "Ne düşünüyordum? Ha evet, bütün bu insanların –müdürün de kafile komutanının da– aslında çoğunlukla temiz yürekli, iyi insanlar olduklarını, devlet hizmetinde çalıştıkları için böyle duygusuzlaştıklarını düşünüyordum."

Maslennikov'un cezaevinde olup bitenleri ona anlatırkenki ilgisizliğini anımsadı. Müdürün sertliğini, kafile komutanı subayın cezalıların arabalara binmesine izin vermemekle, trende doğurmak üzere bir kadının bulunduğunu duyunca bunu hiç umursamamakla gösterdiği katı yürekliliği düşündü. "Bu insanların böylesine hain, en olağan acıma duygusundan böylesine yoksun ol-

malarının tek nedeni devlet hizmetinde çalışmalarıdır kuşkusuz. –Nehlüdof, yarmanın çeşitli renkte taş kaplı kenarlarından akan yağmur sularına bakarak düşünmeyi sürdürüyordu.– Devlet memuru oldukları için, şu toprağın suya olduğu gibi onlar da insan sevgisine duyarsızdırlar. Yarmaların kenarlarının taşla kaplanması zorunludur belki, ama şu yukarıdaki gibi buğday, ot, ağaç yetişebilecek bu toprağın bitkiden böyle yoksun bırakılması dokunuyor insana. İnsanlarda da aynı durum var. Belki gereklidirler valiler, müdürler, polisler; ama insanlara vergi en önemli duygudan, birbirine acıma, birbirini sevme duygusundan yoksun insan görmek korkunç bir şey.

"Bunun tek nedeni, bu insanların, yasa olmayan şeyi yasa bellemeleri, insanoğlunun yüreğine Tanrı'nın koyduğu değişmez, dünya durdukça kalacak şeyiyse yasa bellememeleridir. Onun için sıkılıyorum bu insanların yanında. Düpedüz korkuyorum onlardan. Gerçekten de korkunçturlar. Haydutlardan bile korkunç. Acıyabilir haydut, ama bunlar acıyamazlar: Şu taşlar bitkilere karşı olduğu gibi onlar da acıma duygusuna karşı sigortalıdırlar. Korkunç olmaları da bu yüzden işte. Pugaçovlar, Razinler korkunçtular derler. Bunlar bin kat daha korkunçturlar. "Şöyle bir psikoloji sorusu verilse: Günümüzde insanların, Hıristiyanların, temiz ruhlu, iyi insanların, kendilerini suçlu hissetmeden korkunç canavarlıklar yapabilmeleri için nasıl bir düzen gerekir? Tek yanıtı olurdu bu sorunun: Şimdiki düzen. İnsanların vali, müdür, subay, polis olmaları, yani önce, insanlara eşya gibi, kardeşçe bir sevgi duymadan davranılmasına izin veren devlet hizmeti diye bir şeyin olduğuna inanan insanların bulunması; sonra, devlet hizmetindeki bu insanların, yaptıklarının sorumluluğu belli birisinin üzerine düşmeyecek biçimde örgütlenmeleri. Bugün gördüğüm canavarlıklar başka bir koşul altında gerçekleşmezdi. İnsanlara sevgisiz davranılabilecek durumların olduğunu sanıyorlar, oysa yoktur böyle bir durum. Eşyalara karşı sevgisiz davranabilir insan: Ağacı kesebilir, çamurdan tuğla yapabilir, acımadan dövebilir demiri, ama arılara karşı dikkatsiz davranamayacağı gibi, insanlara karşı da sevgisiz davranamaz. Arıların yanında bir dikkatsizlik edersen hem onlara hem kendine zararı dokunur bunun. Yaradılışı böyledir arıla-

rın. İnsanlar konusunda da aynıdır durum. Başka türlü de olamaz zaten. Çünkü insan yaşamının temel yasası insanlar arasında karşılıklı sevgidir. Evet, kişioğlu çalışmaya zorladığı gibi sevmeye de zorlayamaz kendini. Ama bu demek değildir ki insanlara özellikle onlardan bir şey istediğin zaman sevgisiz davranabilirsin. İnsanları sevmiyorsan otur oturduğun yerde. –Kendi kendine söylüyordu bunu Nehlüdof.– Kendi işinle, eşyalarla, neyle istersen onunla ilgilen, insanlarla ilgilenme de ne yaparsan yap. Nasıl ki insanın canı yemek istediği zaman yediği yemek yarar ona, bir zararı dokunmaz; insanlara karşı davranışlarının da ancak onları sevdiğin zaman bir yararı olur, zararı dokunmaz. Ama dün enişteye yaptığın gibi insanlara sevgisiz davranırsan, bugün tanık olduğun canavarlıkların da sonu gelmez, ömrünce çektiğin acıların da. Evet, evet böyle bu. Ne güzel esiyor!" Korkunç sıcaktan sonraki serinlik ile çoktan beri aklından çıkmayan soruna açık bir yanıt bulması tatlı bir haz veriyordu ona.

XLI

Nehlüdof'un yerinin olduğu vagon yarım doluydu. Hizmetçiler, tamirciler, fabrika işçileri, boyacılar, Yahudiler, kâhyalar vardı burada. İşçilerin karısı iki kadınla bir er, biri genç, biri yaşlı, kibar görünüşlü iki kadın –yaşlısının çıplak kolunda bilezikler parlıyordu–, bir de siyah kasketi kokartlı, sert yüzlü bir bey vardı. Hepsi de yer sorununu yoluna koyduktan sonra rahatlamış, bazısı ayçiçeği çekirdeği çıtırdatıyor, bazısı sigarasını tüttürüyordu. Bazısı da yanındakilerle heyecanlı heyecanlı konuşmaya dalmıştı.

Taras orta yolun sağında güleç bir yüzle oturuyordu. Yanında Nehlüdof'a yer ayırmıştı. Karşısındaki kaba kumaştan ceketinin önü açık sağlam yapılı adamla –iş yerine giden bir bahçıvan olduğunu sonra öğrendi Nehlüdof– heyecanlı heyecanlı konuşuyordu. Nehlüdof Taras'ın yanına gitmeden, yolun hemen kenarında oturan, köylü bir genç kadınla konuşan keten bezinden pardösülü, görünüşü insanda saygı uyandıran ak saçlı bir ihtiyarın önünde durdu. Kadının yanında, ayakları yere değmeyen, entarisinin kol-

ları kısa, saçları sapsarı, yedi yaşında bir kız çocuğu oturuyordu. Çocuk ha bire ayçiçeği çekirdeği çıtırdatıyordu. Yaşlı adam Nehlüdof'u görünce yalnız başına oturduğu, oturula kalkıla cilalıymış gibi parlayan tahta sıradan topladı pardösüsünün eteğini. Babacan bir tavırla,

– Buyurun oturun, dedi.

Nehlüdof teşekkür etti. Gösterilen yere oturdu. O oturur oturmaz kadın yarıda kesilen konuşmasını sürdürdü. Kentte kocasının onu nasıl karşıladığını anlatıyordu.

– Yortuda gelmiştim. Bir de şimdi geldim. Kısmet olursa yılbaşında gene görüşeceğiz.

İhtiyar, Nehlüdof'a baktı:

– İyi ediyorsun, dedi. Boş bırakmaya gelmez. Genç çünkü. Bakarsın birine kaptırıverir gönlünü kentte.

– Yok dedeciğim, öyle insan değildir benimki. Onu bırak, çiçeği burnunda bir kız gibi tertemizdir. Kazandığı parayı son kopiğine kadar eve yollar. (Gülümsüyordu genç kadın.) Kızını gördüğüne öyle sevindi, öyle sevindi ki anlatamam.

Durmadan ayçiçeği çekirdeği atıştıran, bir yandan da annesini dinleyen kız, annesinin sözlerini doğrulamak istiyormuş gibi sakin, zeki bakışlarını önce ihtiyarın, sonra Nehlüdof'un yüzüne doğrulttu. İhtiyar,

– Akıllı adam demek, dedi, aferin.

Karşı pencerenin dibinde oturan, giyinişlerinden fabrika işçisi oldukları belli karı kocayı bakışıyla işaret ederek ekledi:

– Bir de şunlara bak!

Fabrika işçisi koca, votka şişesini dikmiş içiyor, karısı da şişeyi çıkardıkları torba elinde, kocasına bakıyordu.

Kocasını bir kez daha övmek fırsatını kaçırmak istemeyen köylü kadın,

– Hayır, dedi, benimki ne içki içer ne sigara. Onun gibi iyi insan az gelmiştir dünyaya, dedeciğim.

Nehlüdof'a döndü sonra:

– Bulunmaz bir kocadır.

İhtiyar, içen fabrika işçisine bakarak,

– Ne mutlu sana, dedi.

Fabrika işçisi içeceği kadar içtikten sonra şişeyi karısına verdi. Kadın şişeyi aldı, başını sallayarak gülümsedi, o da ağzına götürdü şişeyi. Nehlüdof'la ihtiyarın ona baktığını fark edince işçi:

– Bir şey mi oldu, bey? dedi. Garibinize mi gitti içmemiz? Çalışırken hiç kimse görmez bizi, içerken herkes görür. Çalıştım, şimdi de içiyorum, karımı da içiriyorum. Kimseyi ilgilendirmez bu.

Nehlüdof ne karşılık vereceğini bilemeden:

– Evet, doğru, dedi.

– Sahi mi, bey? Karım iyi bir kadındır! Seviyorum onu, o da beni seviyor. Öyle değil mi Mavra?

Kadın şişeyi kocasına uzattı.

– Evet, evet, al, dedi. Ben daha içmeyeceğim. Kes sesini de işine bak.

İşçi anlatmayı sürdürüyordu:

– Gerçi iyidir iyi olmasına ama çenesi düşüktür biraz. Yağlanmamış öküz arabası gibi gıcırdar durur. Öyle değil mi Mavra?

Mavra kolunu sarhoş sarhoş sallayarak gülümsedi:

– Amaan sen de...

– İyidir, iyidir ama tepesi atmaya görsün! Anasından emdiği sütü burnundan getirir adamın... İnanın yalanım yok. Bağışlayın beni beyim, kusuruma bakmayın. Çok içtim, şöyle biraz kestireceğim...

İşçi, gülümseyerek ona bakan karısının dizine koydu başını, uyumaya hazırlandı.

Nehlüdof ihtiyarın yanında bir süre daha oturdu, anlattıklarını dinledi. İhtiyar, sobacı olduğunu, elli iki yıldır çalıştığını, sayısız soba kurduğunu, şimdi de dinlenmek istediğini, ama bir türlü dinlenemediğini anlatıyordu. Kentteymiş, çocukları işe yerleştirmiş. Şimdi de evdekilerin yanına, köye gidiyormuş. İhtiyarın anlattıklarını sonuna dek dinledikten sonra kalktı Nehlüdof. Taras'ın onun için ayırdığı yere geçti.

Taras'ın karşısında oturan bahçıvan, aşağıdan yukarı Nehlüdof'un yüzüne bakarak, babacan,

– Buyurun oturun beyim, dedi. Torbayı şu yana alalım.

Taras en azından otuz kilo gelen torbasını güçlü kollarıyla bir tüy gibi kaldırıp pencerenin yanına koydu. Gülümseyerek, ince sesiyle,

– Yer çok, dedi. Olmasa bile ne çıkar, ayakta da durabiliriz. Kanepenin altına bile girerim. Siz rahat edin yeter ki.

İçtenlikle, sevgiyle parlıyordu gözleri. İçmediği zamanlar söyleyecek söz bulamadığını, içince çok güzel konuştuğunu söylüyordu. Gerçekten de ayık olduğu zamanlar susardı hep. İçtiği zamanlarsa –pek seyrek, özel durumlarda içerdi– tatlı tatlı konuşurdu. Susmak bilmezdi böyle zamanlarda. İçten, mavi gözlerinin bakışında, dudaklarından hiç eksik olmayan tatlı gülümsemesinde söylediklerinin doğru, içten, sevgi dolu olduğunu açığa vuran bir şey olurdu.

Bugün de içmişti. Nehlüdof'un gelmesi üzerine bir an kesilmişti sözü. Ama torbayı yerleştirdikten sonra eski yerine oturdu gene. Kalın, güçlü ellerini dizlerinin üstüne koydu. Gözlerini bahçıvanın gözlerinin içine dikip anlatmayı sürdürdü. Yeni tanıştığı arkadaşına en ince ayrıntılarına varıncaya dek karısının öyküsünü, niçin cezaya çarptırıldığını, onun da karısının peşinden niçin Sibirya'ya gittiğini anlatıyordu.

Nehlüdof ayrıntılarıyla hiç dinlememişti bu öyküyü. Dikkatle dinlemeye koyuldu. O geldiğinde Taras, zehirleme olayından sonra bunu yapanın Fedosya olduğunun ailede öğrenildiğini anlatıyordu.

Nehlüdof'a dönüp dostça bir içtenlikle:

– Başıma gelen felaketi anlatıyorum, dedi. İyi bir arkadaş buldum, içimi döküyorum.

– Haklısın, dedi Nehlüdof.

– Durum böyle anlaşıldı işte kardeşcağızım. Anam çöreği kaptığı gibi, "Ben polise gidiyorum," dedi. Babam aklı başında, doğrucu bir insandır. "Dur bakalım kocakarı," dedi, "daha çocuk bu, ne yaptığının farkında bile değil, bağışlamalıyız onu. Belki aklı başına gelir." Anacığımın söz dinlediği yoktu. "Onu bu evde saklarsak tahtakurusu gibi gebertir hepimizi." Sözün kısası kardeşim, gitti polise. Adam soluğu bizde aldı... Tutanak, tanıklar.

Bahçıvan,

– Senin durumun nasıldı peki? diye sordu.

– Ben bir yanda danalar gibi böğürüyordum kardeşim. İçim dışıma çıkıyordu, konuşamıyordum. Babam arabayı hazırladı hemen. Fedosya'yı bindirdi. Doğru karakola. Oradan sorgu yargıcının kar-

şısına. Her şeyi bize olduğu gibi sorgu yargıcına da bir bir anlattı. Arseniği nereden aldığını, çöreği nasıl yaptığını. Sorgu yargıcı, "Niçin zehirledin kocanı?" diye sordu. "Çünkü iğreniyorum ondan," dedi. "Onun yanında yaşamaktansa Sibirya'ya giderim daha iyi." (Taras gülümsedi.) Benim yanımda yaşamak istemiyordu. Anlayacağın, her şeyi itiraf etti. Hemen dama attılar onu kuşkusuz. Babam yalnız döndü. İş zamanı yaklaşıyordu. Kadın olarak bir anam vardı evde, onun elinden de bir şey geldiği yoktu. Kefaletle serbest bıraktırabilir miyiz acaba onu diye düşündük. Babam bir müdüre gitti. Bir şey elde edemedi, bir başkasına gitti. Beş müdür dolaştı böyle. Artık vazgeçecektik uğraşmaktan. Bir memurla tanıştı sonunda. Öyle bir anasının gözüydü ki adam, o kadar olur. "Ver beş ruble, çıkarayım onu," dedi. Üç rubleye pazarlık ettiler. Evde dokunan kumaşları satıp parasını verdim adama. Kâğıdı yazar yazmaz (Taras tabanca atışından söz ediyormuş gibi uzatmıştı "yazmaz" sözcüğünü.) çıktı emir. O arada ben de iyileşmiştim. Onu almaya ben gittim. Kente indim, kardeşcağızıma söyleyeyim, atı hana bırakıp kâğıt elimde, doğru cezaevinin yolunu tuttum. "Ne istiyorsun?" Böyleyken böyle efendim, dedim, karım burada yatıyor. "Emir var mı?" Hemen çıkarıp uzattım kâğıdı. Baktı, "Bekle" dedi. Oradaki peykeye çöktüm. Öğle olmuş da geçmişti. Komutan geldi. "Varguşov sen misin?" dedi. "Evet efendim." –"Peki, al öyleyse." Hemen açtılar kapıyı. Kendi giysisiyle çıkardılar onu dışarı. "Gidelim." –"Yayan mısın yoksa?" –"Hayır, atla geldim." Hana geldik, hesabı verdim, hayvanı koştum, kalan otu heybeye doldurdum. Bindirdim onu. Atkısına sarındı. Yola düzüldük. Hiç konuşmuyordu, ben de susuyordum. Ancak eve yaklaştığımızda sordu: "Anan yaşıyor mu?" –"Yaşıyor." –"Ya baban?" –"Yaşıyor" –"Ettiğim aptallık için bağışla beni Taras, dedi. Ne yaptığımın farkında değildim." –"Korkma," dedim, "çoktan bağışladım seni." Daha bir şey söylemedim. Eve geldik, hemen anamın ayaklarına kapandı. Anam, "Allah affetsin seni," dedi. Babam, "Geçmişi unutmaktır en iyisi," dedi. "Bugüne bak. Hem eskiyle uğraşacak zaman değil şimdi, ekin tarlada bekliyor. Başaklar yerlerde yatıyor. Biçmek gerek onları. Yarın Taras'la gidip çalışmaya başlayın." Gelir gelmez işe girişti, kardeşcağızım. Öyle bir çalışıyordu ki görsen

şaşardın. O yıl kiraya üç hektarlık yer almıştık. Çavdar, yulaf başakları iri iriydi. Ben biçiyordum, o demet yapıyordu. İşte üstüme yoktur benim. Elimden her şey gelir. Ama o her işte benden üstündü. Genç, akıllı, çalışkandı. Durmadan dinlenmeden çalışmak istiyordu. Zorla eve getiriyordum onu akşamları. Sabahtan beri çalıştığımız için parmaklarımız sızlıyordu. Ama onun aldırdığı yoktu. Yemeğini bile yemeden ambara koşuyor, sabah için bağ hazırlamaya koyuluyordu. Akıl alacak şey değildi!

Bahçıvan,

– Sana karşı da iyi miydi? diye sordu.

– Hem de nasıl! Canciğer olmuştuk. Aklımdan geçeni anlayıveriyordu hemen. Ona o kadar kızan anam bile, "Bizim Fedosya'nın yerine başka bir kadın yolladılar sanki," diyordu. "Bu kadar değişir bir insan." Bir gün kestiğimiz ekini getirmeye gidiyorduk onunla. "Nereden aklına esti böyle bir şey, Fedosya?" diye sordum. "Senle yaşamak istemiyordum," dedi. "Ölürüm daha iyi, diyordum kendi kendime." –"Ya şimdi?" diye sordum. "Şimdi kalbimdesin" dedi. (Taras bir an sustu, sevinçle gülümseyerek başını salladı.) O gün tarladan döndüğümüzde baktım bir kâğıt masanın üzerinde. Mahkemeden çağırıyorlardı onu. Niçin çağırdıklarını bile unutmuştuk oysa.

Bahçıvan:

– Şeytan kandırmış zavallıyı, dedi. Yoksa bile bile cehennemlik olmak ister mi insan? Bizde bir adam vardı...

Bahçıvan uzun bir öykü anlatmaya hazırlanıyordu. Ama tren yavaşlayınca sustu.

– İstasyona geldik, dedi. Gidip bir şeyler içmeli.

Nehlüdof da kalktı. Bahçıvanın arkasından çıktı. Peronun ıslak tahtalarında yürüdü.

XLII

Nehlüdof daha vagondan çıkmadan istasyonun önünde, çıngıraklarının tok sesi duyulan, besili atlar koşulu güzel kupa arabaları görmüştü. Bazı arabalara üç, bazılarınaysa dört at koşuluydu. Yağ-

murdan kararmış ıslak perona inince birinci mevkinin önünde küçük bir kalabalık gördü. Değerli tüylerle süslü şapkalı, yağmurluklu, şişman, uzun boylu bir hanımla ince bacaklı, spor giyimli, uzun boylu, genç bir adam dikkati çekiyordu bu kalabalıkta. Genç adamın yanında güzel tasmalı, iri bir köpek vardı. Onların arkasında pardösülü, şemsiyeli uşaklar, bir de arabacı duruyordu. Bu kalabalıkta şişman hanımdan, uzun kaftanının eteklerini tutan arabacıya dek herkesin duruşunda bir kendine güven, bir tokluk vardı. Bu kalabalığı hemen zenginliğe hayran, meraklı insanlar kuşatmıştı: Kırmızı kasketiyle istasyon şefi, bir jandarma, yazın her treni karşılayan, boynunda boncuğu, sırtında Rus halk giysisiyle zayıf bir kız, bir telgrafçı, kadınlı erkekli yolcular.

Yanında köpek olan genç, Korçaginlerin lisede okuyan oğluydu. Şişman kadın da prensesin Korçaginlerin konuk geldikleri kız kardeşiydi. Parlak sırmaları, çizmeleriyle başkondüktör vagonun kapısını açtı. Filip'le beyaz önlüklü garson uzun yüzlü prensesin koltuğunu dikkatle dışarı çıkarırlarken saygılarını göstermek için tuttu kapıyı. Kız kardeşler kucaklaştılar. Prensesin hangi arabaya bineceği üzerine Fransızca konuşmalar duyuldu. Kalabalık istasyonun kapısına doğru yürüdü.

Nehlüdof onlarla karşılaşmamak için kapıya varmadan durdu. Alayın geçmesini bekledi. Prensesle oğlu, Missi, doktor, oda hizmetçisi önden gidiyorlardı. Yaşlı prens baldızıyla geride kalmıştı. Nehlüdof uzaktan kopuk kopuk Fransızca tümceler duyuyordu konuştuklarından. Prensin söylediği bu tümcelerden biri nedense –çoğunlukla olduğu gibi– ses tonunun bütün kıvrımlarıyla Nehlüdof'un belleğinde kalmıştı. Prens, kondüktörlerin, hamalların saygıyla yol gösterdikleri baldızıyla istasyon kapısına yürürken kendine güven dolu o tavrıyla yüksek sesle birinden söz ediyordu.

– *Oh! il est du vrai grand monde, du vrai grand monde.*[42]

Tam bu sırada istasyon yapısının köşesinden ayaklarında sandaletleriyle yarım kürkleriyle, sırtlarında torbalarıyla bir grup işçi çıkageldi. Kararlı adımlarla birinci mevkiye yürüdüler. Binmek istediler. Ama kondüktörler kovdular onları. İşçiler hiç duraksamadan, aceleyle, birbirinin ayağına basa basa öteki vagona yürüdüler.

42 (Fr.) Oh, gerçek bir sosyete insanıdır o, gerçek bir sosyete insanı.

Torbalarını sağa sola çarparak yukarı çıkmaya çalışıyorlardı. Bu durumu gören, istasyon kapısında bekleyen başka bir kondüktör bağırdı onlara. İşçiler hemen indiler, gene aynı yumuşak, kararlı adımlarla ondan sonraki vagona, Nehlüdof'un yolculuk ettiği vagona yürüdüler. Kondüktör gene durdurdu onları. İşçiler öteki vagona gitmek için bir an duraladılar. Nehlüdof, vagonda boş yerin olduğunu, binmelerini söyledi onlara. Bindiler. Nehlüdof da arkalarından girdi. İşçiler kendilerine yer bulup oturmaya çalışıyorlardı. Kokartlı adamla iki kadın onların bu vagona binmelerini kendilerine hakaret sayarak öfkeyle karşı duruyorlardı buna, kovuyorlardı onları. İşçiler –yirmi kişiydiler; gençler, ihtiyarlar vardı aralarında; güneşte yanmış yüzlerinde yorgunluk, bitkinlik okunuyordu– torbalarını duvarlara, kapılara, öteye beriye çarparak –kendilerini suçlu hissettikleri belliydi– yürüdüler. Dünyanın öteki ucuna kadar gitmeye, nereye izin verirlerse oraya –çivilerin üzerine bile olsa– oturmaya hazır görünüyorlardı.

Karşılarına çıkan başka bir kondüktör,

– Nereye gidiyorsunuz be mendeburlar! diye bağırdı. Burada kalın.

Kadınlardan biri,

– *Volià encore des nouvelles!*[43] diye mırıldandı.

Güzel Fransızcasıyla Nehlüdof'un dikkatini çekeceğine inanıyordu. Bilezikli kadın durmadan havayı kokluyor, yüzünü buruşturup pis kokan köylüler arasında bulunmanın hoşluğu üzerine bir şeyler söylüyordu.

İşçiler, büyük bir tehlikeyi atlatan insanların gönül rahatlığıyla, sevinciyle durdular. Bedenlerini sallayarak omuzlarından indirdikleri ağır torbalarını kanepelerin altına sokup yerleşmeye koyuldular.

Taras'la konuşan bahçıvan kendi yerine geçmişti. Taras'ın yanında ve karşısında üç kişilik boş yer vardı şimdi. Üç işçi oturdu bu yerlere. Ama Nehlüdof gelince onun efendi giyinişi ürküttü onları, kalkıp gitmek istediler. Nehlüdof kalmalarını söyledi. Kendi de kanepenin yol kenarındaki koluna oturdu. Elli yaşlarında iki işçiden biri şaşkınlıkla hatta korkuyla genç olanla bakıştı. Nehlüdof'un

43 (Fr.) Al bir yenilik daha sana!

her bey gibi küfredeceğine, onları kovacağına yerini onlara vermesi şaşırtmıştı onları, ürkütmüştü. Bu durumun başlarına bir iş açmasından korkuyorlardı bile. Ama bunda bir bit yeniğinin falan olmadığını Nehlüdof Taras'la konuşmaya başlayınca anladılar. Rahatladılar. Ufaklığa torbanın üzerine geçmesini söylediler. Nehlüdof'un yerine oturmasını rica ettiler. Nehlüdof'un karşısında oturan yaşlı işçi sandaletli ayaklarını, beye değmesinler diye dikkatle toplamış oturuyordu başlangıçta. Ama sonraları Nehlüdof'la, Taras'la öylesine dostça konuşmaya başladı ki konuşmasının Nehlüdof'un dikkatini çekmek istediği bazı yerlerinde elinin tersiyle dizine bile vuruyordu. Yaşamından, şimdi döndükleri bataklıktaki işlerinden söz ediyordu. İki buçuk ay çalışmışlar bataklıkta, eve dönerken arkadaşlarının cebinde onar ruble varmış. Biraz da işe başlarken almışlar. Gün doğumundan batımına dek diz boyu suyun içinde çalışmışlar. Yalnızca öğlenleri iki saat dinlenebiliyorlarmış.

– Alışık olmayanlar için çok ağır bir iştir bu elbette, diyordu, ama dişini sıkarsan alışırsın. Yemek iyi olsun, gerisi kolay. Önceleri kötüydü yemekler. Bizimkiler diretince iyi yemek vermeye başladılar. O zaman kolayladı iş.

Sonra yirmi sekiz yıldır nasıl çalıştığını, bütün kazancını eve verdiğini anlattı. Önce babasına vermiş parasını, sonra ağabeyine; şimdi de ev işlerine bakan yeğenine veriyormuş. Yılda kazandığı elli altmış rublenin ancak iki üç rublesini kendi keyfine –tütüne, kibrite falan– harcıyormuş.

Suçlu suçlu gülümseyerek,

– İnsan çok votka içtiğinde bile suçludur.

Sonra onların yerine kadınların evleri nasıl yönettiklerini, işverenin bugün ayrılmadan önce onlara yarım kova içki verdiğini, arkadaşlarından birinin nasıl öldüğünü, birini de geri hasta götürdüklerini anlattı. Sözünü ettiği hasta köşede oturuyordu. Yüzü sapsarı, dudakları morarmış bir gençti bu. Sıtmaya yakalandığı belliydi. Nehlüdof yanına gitti. Ama çocuk öylesine sert, öylesine acı dolu gözlerle bakıyordu yüzüne ki sorularıyla rahatsız etmek istemedi onu. Yaşlı işçiye kinin almalarını söyledi. İlacın adını bir kâğıda yazıp verdi ona. Para vermek istedi, ama yaşlı işçi almadı. İlacı kendi parasıyla alacağını söyledi.

Taras'a döndü.

– Bunca yer gezdim, böyle bir bey görmedim, dedi. Gırtlağımızı sıkmadığı bir yana, yerini bile verdi bize. Beyler de çeşit çeşit oluyor demek.

Nehlüdof bu kuru, adaleli kollara, ev dokuması kaba kumaştan giysilere, güneşte yanmış, içtenlikle ışıldayan yüzlere bakarken "Evet, yepyeni, bambaşka bir dünya bu," diye geçiriyordu içinden. O güne dek tanımadığı insanlarla, onların ciddi ilgileriyle, sevinçleriyle, çalışan insanın acılarıyla kuşatıldığını hissediyordu.

Nehlüdof, Prens Korçagin'in söylediği tümceyi; Korçaginlerin zavallı, değersiz düşünceleriyle içinde yaşadıkları o işsiz, lüks çevreyi anımsadı. "*Le vrai grand monde* budur işte," diye geçirdi içinden.

Önünde yepyeni, o güne dek bilmediği göz kamaştırıcı bir dünya açılan bir yolcunun duyduğu o sevinci duydu içinde.

Üçüncü Bölüm

I

Maslova'nın da bulunduğu kafile hemen hemen beş bin versta yol gitmişti. Permi'ye dek trende de vapurda da ağır suçlular arasında yolculuk etti Maslova. Nehlüdof ancak orada, gene bu kafiledeki Bogodyhovskaya'nın salık vermesi üzerine, siyasi suçlular arasına aldırabildi onu.

Permi'ye kadarki yolculuk Maslova için her yönden çok ağır geçmişti: Sıkışıklık, pislik, insana rahat vermeyen iğrenç böcekler bir yandan; böcekler kadar iğrenç –her menzilde değişmelerine karşın, her yerde aynı derecede can sıkıcı, yapışkan, ona rahat vermeyen– erkekler bir yandan. Kadın erkek cezalılar, gardiyanlar; erler arasında öylesine çirkin bir ahlâksızlık alıp yürümüştü ki, kadınlığından yararlandırmak istemeyen her kadının gözünü dört açması, her an tetikte olması gerekiyordu. Bu sürekli korku, dikkat dayanılması güç bir şeydi. Güzelliği, herkesin bildiği geçmişi nedeniyle en çok Maslova karşılaşıyordu bu saldırılarla. Ona yaklaşmak isteyen erkeklere gösterdiği kesin direnç gururlarına dokunuyordu erkeklerin. Kin besliyorlardı ona. Fedosya'yla Taras'ın yakınlığı bu bakımdan hayli yaramıştı ona. Taras, karısına yapılan saldırıları öğrenince onu savunabilmek için cezalılar ara-

sına alınmak istemiş, Nijni'den sonra bir cezalı gibi cezalılarla yolculuk ediyordu.

Siyasi suçlular arasına alınması Maslova'nın durumunu her bakımdan düzeltmişti. Siyasi suçluların yerlerinin daha rahat olması, yemeklerinin daha iyi çıkması, onlara karşı daha bir az kaba davranılması bir yana; Maslova siyasi suçlular arasına alınmakla erkeklerin saldırılarından, unutmayı öylesine istediği geçmişinin ona her an anımsatılmasından da kurtulmuştu. Bu yer değişmenin Maslova'ya en büyük yararı da orada, onun üzerinde büyük, son derece olumlu etkisi olan birkaç kişiyle tanışmasıydı.

Yalnızca menzillerde siyasi suçlularla kalmasına izin verilmişti Maslova'nın. Sağlığı yerinde bir kadın olarak, yürürken öteki suçluların yanında olması gerekiyordu. Tomsk'tan beri böyle geliyordu. İki siyasi suçluyla yürüyordu: Mariya Pavlovna Şçetinina –Bogodyhovskaya'yla görüşmesinde Nehlüdof'un dikkatini çeken iri gözlü, güzel kızdı bu–, bir de Yakut iline sürgün giden Simonson adında bir erkek –Nehlüdof'un aynı görüşmede gördüğü, gözleri çukura kaçmış, saçı sakalı birbirine karışmış esmer adam–. Mariya Pavlovna, arabadaki yerini gebe bir kadına verdiği için yürüyordu; Simonson ise sınıf ayrıcalığından yararlanmayı doğru bulmadığı için. Bu üçü arabalarla daha sonra yola çıkan siyasi suçlulardan önce, öteki suçlularla birlikte sabah erken yola çıkıyorlardı. Kafileyi yeni bir komutanın aldığı büyük bir kente varmadan son menzile dek böyle gelmişlerdi.

Puslu bir eylül sabahıydı. Yağmur yağıyor, arada kar serpiştiriyordu. Rüzgâr soğuktu. Dört yüz erkek ile elli kadar kadından oluşan kafile menzilin avlusuna çıkmıştı. Bazıları, iki günlük yemek parasını onbaşılara dağıtan astsubayın çevresinde toplanmışlardı. Bazıları menzilin avlusuna girmelerine izin verilmiş satıcılardan yiyecek bir şeyler alıyorlardı. Para sayan, yiyecek alan cezalıların konuşmaları, satıcıların cırlak sesleri duyuluyordu.

Katyuşa'yla Mariya Pavlovna –ikisi de çizmeli, yarım kürklüydü. Başlarında atkı vardı– avluya çıkıp satıcılara doğru yürüdüler. Rüzgârdan korunmak için kuzey duvarının dibine toplanmış satıcılar birbirlerinin önüne konmuş sergilerindeki mallarını satmaya çalışıyorlardı: Taze beyaz ekmek, börek, balık, erişte, pilav, çörek,

haşlanmış dana eti, yumurta, süt. Birinde kızarmış domuz yavrusu bile vardı.

Simonson da avludaydı. Kafilenin yola çıkmasını bekliyordu. Çok düğmeli deri bir ceket vardı üzerinde. Lastik çizmeler giymişti. Yün çoraplarını üstten sicimle (vejetaryen olduğu için öldürülmüş hayvan derisi kullanmazdı) sağlamlaştırmıştı. Kapıda duruyor, aklına gelmiş bir düşünceyi küçük defterine not ediyordu. Şuydu bu düşünce:

"Bir mikrop insan tırnağını kendince incelese," diye yazıyordu, "onun organik olmadığı sonucuna varır. Tıpkı biz insanların yeryüzü kabuğunu inceleyerek dünyamızın organik olmadığı sonucuna vardığımız gibi. Yanlıştır bu!"

Maslova aldığı yumurtaları, bir bağ simidi, balıkları, taze buğday ekmeğini torbasına yerleştirirken Mariya Pavlovna satıcılara parayı veriyordu. O sırada cezalılar arasında bir kıpırdanma oldu. Herkes susmuş, sıraya girmeye başlamıştı. Subay çıktı avluya. Son emirlerini vermeye başladı.

Her şey her zamanki gibi oluyordu: Saydılar, ayak zincirlerini kontrol ettiler, kelepçeli gidecekleri ikişer ikişer kelepçelediler. Bir ara subayın öfkeli sesi gürledi. Tekme tokat sesleri duyuldu. Bir çocuk ağlamaya başladı. Bir anda kesildi sesler. Kalabalık arasında boğuk bir mırıldanma dolaştı. Maslova ile Mariya Pavlovna seslerin geldiği yere yürüdüler.

II

Olay yerine gelince Mariya Pavlovna'yla Katyuşa'nın gördükleri şuydu: Sarı bıyıklı, iriyarı subay kaşlarını çatmış, bir cezalıya tokat atarken incittiği sol elini ovuşturuyor, yakası açılmadık küfürler savuruyordu. Karşısında başının yarısı usturaya vurulmuş, ceketi pantolonu kısa, zayıf, uzun boylu bir cezalı duruyordu. Bir eliyle kanayan yüzünü ovuşturuyor, öbürüyle kucağındaki atkıya sarılı, yırtınırcasına ağlayan çocuğu tutuyordu.

Subay,

– Seni (kaba küfür) seni, diye bağırıyordu. Gösteririm ben sa-

na fikir yürütmesini, (kaba küfür). Kadınlara vereceksin onu... Tak.

Subay, sürgüne götürülen cezalıya kelepçe vurulmasını istiyordu. Cezalı, Tomsk'ta tifodan ölen karısının geride bıraktığı kızını buraya kadar kucağında taşımıştı. Kelepçeyle çocuğu taşıyamayacağını söylemesi, canı daha önce bir şeye sıkılmış subayı kızdırmıştı. Subay, emre hemen boyun eğmeyen cezalıyı dövmüştü.[1]

Dayak yiyen cezalının karşısında bir erle bir elinde kelepçe, kaşlarının altından üzgün üzgün bir subaya bir dayak yiyen cezalıya bakan siyah sakallı bir cezalı duruyordu. Subay ere kızı almasını bir kez daha emretti. Cezalılar arasında homurdanmalar giderek daha yükseliyordu.

Arka sıralarda alçak sesle söyleniyorlardı:

– Tomsk'tan beri takılmıyor ona kelepçe.

– Köpek yavrusu değil ki bu çocuk...

– Ne yapsın kızını adam?

Biri daha da yükseltti sesini:

– İnsanlık değil bu.

Subay kalabalığın üzerine yürüdü.

– Kimdir o konuşan? diye haykırdı. İnsanlığı gösteririm ben sana. Kim söyledi bunu? Sen mi? Sen mi?

Kısa boylu, ablak yüzlü bir cezalı,

– Herkes söylüyor, dedi. Çünkü...

Adam sözünü bitiremedi. Subay iki eliyle tokatlamaya başlamıştı onu.

– Baş kaldırıyorsunuz demek! Nasıl baş kaldırılacağını gösteririm ben size. Köpekler gibi kurşunlarım sizi. Bunu yaptığım için de teşekkür ederler bana yalnızca. Al kızı!

Kalabalık sustu. Bir er avazı çıktığınca bağırarak ağlayan kızı babasının kucağından çekti aldı. Öteki kolunu uysal uysal uzatan cezalıya kelepçeyi takıyordu.

Subay kılıcının kayışını düzeltirken,

– Kadınların yanına götür onu, diye bağırdı.

Kız çocuğu yüzü kıpkırmızı, küçük kollarını atkıdan çıkarıp ba-

1 D. A. Linyev'in *Menzilde* adlı kitabında anlatılan olmuş bir olaydır bu. (L. N. Tolstoy'un notu.)

basına uzatarak ağlıyordu. Mariya Pavlovna öne çıktı. Subayın yanına gitti.

– İzninizle ben alayım çocuğu.

Kız kucağında olan er durdu.

– Sen kimsin? diye sordu subay.

– Siyasi bir suçlu.

Mariya Pavlovna'nın iri gözleri, güzel yüzü etkilemişti besbelli onu. (Kafileyi teslim alırken dikkatini çekmişti bu kız.) Tepeden tırnağa süzdü onu.

– Bana göre hava hoş, dedi. İstiyorsanız alın. Acımasına acıyorsunuz onlara, ama ya kaçarsa sorumlusu kim olacak?

Mariya Pavlovna,

– Çocuk kucağında nasıl kaçar? dedi.

– Sizinle çene yarıştıracak zamanım yok benim. İstiyorsanız alın.

Er,

– Vereyim mi komutanım? diye sordu.

– Ver.

Mariya Pavlovna çocuğu kucağına alırken,

– Gel bana, dedi.

Ama erin kucağından babasına doğru uzanan kız çocuğu ağlıyordu. Mariya Pavlovna'ya gitmek istemiyordu.

Maslova torbasından bir simit çıkardı.

– Durun Mariya Pavlovna, bana gelir, dedi.

Kız tanıyordu Maslova'yı. Onu ve elindeki simidi görünce ona gitti. Gürültü kesildi. Kapılar açıldı. Kafile dışarı çıkıp sıra oldu. Erler bir kez daha saydılar cezalıları. Torbalarının içine baktılar. Güçsüzleri arabalara bindirdiler. Maslova, kucağında çocukla kadınların yanına gitti. Fedosya'nın yanında durdu. Olayı başından sonuna izleyen Simonson kararlı adımlarla gerekli emirleri verdikten sonra yaylısına binmeye hazırlanan subayın yanına geldi.

– İyi bir şey değildi yaptığınız bay subay, dedi.

– Yerinize gidin, benim yaptığım sizi ilgilendirmez.

Simonson gür kaşlarının altından subayın yüzüne dik dik bakarak,

– Benim görevim size yaptığınızın kötü olduğunu söylemekti, söyledim, dedi.

Subay başını öte yana çevirerek,

– Hazır mı? diye bağırdı. Kafile, marş!

Arabacının omzuna tutunup yaylıya bindi.

Kafile hareket etti. Uzayarak, iki yanında hendek olan orman içindeki çamurlu yola çıktı.

III

Son altı yıldır kentteki kötü, lüks, kibar yaşayışından, cezaevinde cezalılar arasında geçirdiği iki aydan sonra, siyasi suçluların yanında –içinde bulundukları koşulların bütün ağırlığına karşın– çok rahat hissediyordu kendini şimdi Katyuşa. Güzel yemekler yiyip günde yirmi otuz versta yol yürümek, iki gün yürüdükten sonra bir gün dinlenmek bedence güçlendirmişti onu. Yeni arkadaşları o güne dek bilmediği şeylerle tanıştırmışlardı onu. Şimdi birlikte yürüdüğü –kendi deyimiyle– böylesine "harika" insanlar görmediği gibi, böyle insanların var olabileceğini düşünmemişti bile.

– Cezaya çarptırıldım diye ağlamıştım, diyordu. Oysa ömrümün sonuna dek şükretmeliyim Tanrı'ya. Buralara gelmeseydim dünyada öğrenemeyecektim bunları.

Bu insanların düşüncelerini kolaylıkla en küçük ayrıntılarına dek kavrıyor, halktan bir insan olarak onlara yürekten hak veriyordu. Onların halk için beylere karşı geldiklerini; onların da beylerden olduklarını, ellerindeki her şeyi, özgürlüklerini, canlarını halk için verdiklerini anlamıştı. Bu, onlara büyük değer vermeye, hayran olmaya zorluyordu onu.

Yeni arkadaşlarının hepsine hayrandı. Ama en çok beğendiği Mariya Pavlovna'ydı. Yalnızca beğenmiyordu onu, saygı dolu, hayranlık dolu bir sevgi de besliyordu ona. Üç dil bilen bu zengin, güzel general kızının en basit bir işçi gibi yaşamasına, zengin ağabeyinin yolladığı şeyleri başkalarına dağıtmasına, dış görünüşünü hiç önemsemeden yalnızca sade değil, bir yoksul gibi giyinmesine şaşıyordu. Kendini gösterme, başkalarının ilgisini çekme duygusundan bu arınmışlığı aklı almıyordu. Mariya Pavlovna'nın, güzel olduğunu bildiğinin, bundan hoşlandığının da farkındaydı Maslo-

va. Ama dış görünüşünün erkekler üzerindeki etkisini sevmediğini, bu etkiden nefret ettiğini, aşktan korktuğunu görüyordu. Onun bu yönünü bilen erkek arkadaşları, ona tutkun olsalar bile belli etmiyorlardı bunu. Bir erkek arkadaşmış gibi davranıyorlardı ona. Ama yabancılar sık sık yaklaşmak istiyorlardı ona. Bu saldırılardan gurur duyduğu –onun deyimiyle– bilek gücü kurtarıyordu onu.

Gülümseyerek şöyle anlatıyordu:

– Bir gün sokakta bir bey takıldı peşime. Ne yaptıysam kurtulamadım ondan. Sonra omuzlarından şöyle bir sarstım onu. Tabanları yağladı.

Anlattığına göre, çocukluğundan beri zengin yaşayıştan nefret ettiği, halkın yaşayışını sevdiği için devrimci olmuştu. Zamanını konuk salonunda değil hizmetçi kızların odasında, mutfakta, ahırda geçirdiği için hep sitem ederlermiş ona.

– Ne yapayım, diyordu, aşçıların, seyislerin yanında neşeleniyordum. Bizimkilerin yanındaysa sıkılıyordum. Yavaş yavaş aklım ermeye başlayınca yaşayışımızın kötü olduğunu gördüm. Annem yoktu. Babamı sevmiyordum. On dokuz yaşımda hizmetçi kızlardan bir arkadaşımla kaçtım evden. İşçi olarak bir fabrikaya girdim.

Fabrikadan ayrılınca köye gidip orada yaşamış bir süre. Sonra kente gelmiş. Gizli baskı makinesinin bulunduğu dairede oturuyormuş. Yakalamışlar onu, kürek cezasına çarptırmışlar. Mariya Pavlovna kendi bu konuda bir şey anlatmamıştı Katyuşa'ya. Ama Katyuşa, onun arama sırasında bir devrimcinin karanlıkta silahla ateş etmesinin suçunu üzerine aldığı için kürek cezasına çarptırıldığını başkalarından öğrenmişti.

Katyuşa onu tanıyalı beri nerede, hangi koşullar altında olursa olsun, onun kendini hiçbir zaman düşünmediğini, çevresindekilere küçük ya da büyük olsun, bir yardımda bulunabilmek için çırpındığını görmüştü. Şimdiki arkadaşlarından biri olan Novodvorov –şakayla– onun kendini iyilik sporuna adadığını söylüyordu. Doğruydu da bu. Yaşamının tek amacı –bir avcınınki av hayvanı bulmak olduğu gibi– başkalarına yardım etmek için fırsat bulmaktı. Bu spor alışkanlıktı onda artık. Yaşamını doldurmuştu. Hem bunu öylesine olağan yapıyordu ki onu tanıyanlar onun bu yanına alışmışlardı artık, bekliyorlardı bunu ondan.

Maslova onların yanına gelince önceleri Mariya Pavlovna tiksinmişti ondan. Katyuşa farkındaydı bunun. Ne var ki Mariya Pavlovna'nın kendini zorlayarak ona yakınlık gösterdiği de kaçmamıştı gözünden. Böylesine üstün bir insanın gösterdiği yakınlık Maslova'yı çok duygulandırmıştı. Bütün ruhuyla bağlanmıştı ona. Elinde olmadan düşüncelerini benimsiyor, ona benzemeye çalışıyordu. Katyuşa'nın bu bağlılığı etkiledi Mariya Pavlovna'yı, o da Katyuşa'yı sevdi.

İkisinin cinsel ilişkiye duydukları nefret de yakınlaşmalarına yardım etmişti. Biri, korkunç yanlarını yaşadığı için nefret ediyordu bu ilişkiden; öbürü onu tatmadan, onu anlaşılmaz, insanı küçülten, iğrenç bir şey saydığı için.

IV

Maslova'yı etkileyenlerden biri Mariya Pavlovna'ydı. Maslova'nın Mariya Pavlovna'yı sevmesiydi bu etkinin kaynağı. Öteki etki Simonson'un etkisiydi. Bu etkinin kaynağıysa Simonson'un Maslova'yı sevmesiydi.

Her insan bir ölçüde kendi düşüncelerine, bir ölçüde de başkalarının düşüncelerine göre davranır. Bir insanın ne ölçüde kendi düşüncelerine, ne ölçüde başkalarının düşüncelerine göre davrandığı insanlar arasındaki en önemli nitelikleri belirler. Bazı insanlar düşüncelerini çoğu zaman bir akıl oyuncağı gibi kullanırlar. Sağduyuları, kayışı çıkarılmış bir volandır onlar için. Başkalarının düşünceleri –gelenek görenekler, yasalar– en önemli etkendirler davranışlarında. Bazılarıysa eylemlerinin ana hareket kaynağının akılları olduğu inancıyla hemen her zaman sağduyularının sesine kulak verirler. Ancak pek seyrek –o da iyice eleştirdikten sonra– başkalarının düşüncelerine göre davranırlar. Simonson da bunlardandı. Her şeyi sağduyusunun süzgecinden geçirir, kararını ona göre verir, karar verdiği şeyi yapardı.

Levazım memuru olan babasının malını mülkünü dürüst yoldan kazanmadığına daha lisedeyken karar vermiş, her şeyini halka dağıtması gerektiğini söylemişti ona. Babası onun sözünü dinlemedi-

ği gibi bir de ona hakaret edince ayrılmıştı baba evinden. Babasının hiçbir şeyini kabul etmemişti artık. Toplumdaki tüm kötülüklerin halkın bilgisizliğinden geldiğine karar verip üniversiteyi bitirdikten sonra halkçılarla ilişki kurmuştu. Köye öğretmen olarak gitmişti. Doğru bulduğu şeyleri korkmadan anlatıyordu öğrencilerine, köylülere. Yalan bulduğu şeylerin de yalan olduğunu söylüyordu.

Tutuklamışlardı onu, mahkemeye vermişlerdi.

Mahkeme sırasında, yargıçların onu yargılamaya hakları olmadığına karar vermiş, duruşmada bunu söylemişti. Yargıçlar onun bu düşüncesini kabul etmeyip onu yargılamayı sürdürünce bu kez soruları yanıtlamamaya karar vermişti. Arhangelsk iline sürgün etmişlerdi onu. Orada yeni bir din görüşü edinmişti kendine.

Şöyleydi bu din görüşü: Dünyada her şey canlıdır, cansız diye bir şey yoktur. Cansız saydığımız her şey aslında, bizlerin aklımızın alamayacağı kadar büyük, organik bir yaratığın parçalarıdır. İnsanoğlunun görevi –bu büyük organizmanın bir parçası olarak– bu organizmanın, canlı parçalarının tümünün yaşamasını sürdürmektir. Bu yüzden, canlı bir yaratığı yok etmeyi suç sayardı. Savaşa, ölüm cezasına, her çeşit öldürmeye –yalnız insanları değil, hayvanları da– karşıydı. Evlilik konusunda da kendine göre bir görüşü vardı: Çoğalmak kişioğlunun en adi görevidir; en yücesiyse var olan canlı bir yaratığa hizmet. Bu düşüncesinin doğruluğuna kanda akyuvarların bulunmasını gösteriyordu. Ona göre bekâr bir insan, görevi organizmanın zayıf, hasta yerlerine yardım etmek olan bir akyuvardı toplumda. Delikanlılık çağında yapmadığı kalmamıştı ama buna karar verdiği günden bu yana değiştirmişti yaşayışını. Mariya Pavlovna gibi o da bir akyuvar görüyordu kendini.

Katyuşa'ya tutkusu bu düşüncesine ters değildi. Platonik bir sevgiydi onunki. Böyle bir sevginin, akyuvarlık görevini engellemeyeceği gibi, onu bu yolda daha heyecanlı çalışmaya iteceğine inanıyordu.

Ruhsal sorunlar gibi günlük sorunlarını da kendi bildiği gibi çözerdi. Günlük yaşayışında her şey kendi kurallarına bağlıydı: Günde kaç saat çalışması, kaç saat dinlenmesi, nasıl beslenmesi, nasıl giyinmesi, sobayı nasıl yakması, odasını nasıl aydınlatması gerektiği konularında kişisel görüşleri vardı.

Bununla birlikte, son derece çekingen, alçakgönüllü bir insandı. Ama bir şey yapmaya karar verdiğinde hiçbir şey durduramazdı onu artık.

İşte bu adamın da –onu sevdiği için– büyük bir etkisi vardı Maslova'nın üzerinde. Maslova, kadın duyarlılığıyla hemen anlamıştı durumu. Böylesine üstün bir insanın onu sevmesi kendi gözünde yüceltmişti Maslova'yı. Nehlüdof soyluluğundan, geçmişte olanlar için evlenmek istemişti onunla; oysa Simonson şimdi olduğu gibi seviyordu onu. Hem sevdiği için seviyordu. Sonra, Simonson'un onu üstün, bütün kadınlardan başka bir kadın olarak gördüğünün de farkındaydı. Ona ne özellikler yakıştırdığını iyice bilmiyordu; ama ne olursa olsun, Simonson'u yanıltmamak için, düşünebildiği en iyi özellikleri benimsemeye olanca gücüyle çalışıyordu. Bu da olabildiğince iyi olmak için çabalamaya zorluyordu onu.

Daha cezaevinde başlamıştı bu ilişki. Siyasi suçluları topladıklarında Maslova, Simonson'un kaşlarının altından temiz bakışlı, koyu mavi gözlerini ona diktiğini fark etmişti. Onun başkalarına benzemediğini, ona bakışının bir tuhaf olduğunu daha o zaman fark etmişti. Yüzünde iki anlatımın, dimdik saçlarıyla çatık kaşlarının kendiliğinden uyandırdığı sert anlatımla içten, masum bakışının çocuksu anlatımının yan yana olduğunu görmüştü. Sonra Tomsk'ta, siyasi suçluların yanına verildiğinde karşılaştı onunla. Hiç konuşmamışlardı. Ama birbirlerine bakışlarıyla birbirlerini anladıklarını, birbirleri için değerli olduklarını karşılıklı itiraf ediyorlardı. Anlamlı konuşmalar sonraları da geçmedi aralarında. Ama Maslova, Simonson'un onun yanında konuşurken sözlerinin hep ona dönük olduğunu, elinden geldiğince anlaşılmak amacıyla onun için konuştuğunu hissediyordu. Simonson ağır cezalılarla yürümeye başlayınca başlamıştı asıl yakınlaşmaları.

V

Nijni'den Permi'ye dek iki kez görüşebilmişti Nehlüdof Katyuşa'yla: Bir kez Nijni'de, cezalılar ağla çevrili mavnaya yerleştirilirken; bir kez de Permi'de, cezaevi müdürünün odasında. Bu iki gö-

rüşmede de Nehlüdof pek soğuk, içten pazarlıklı bulmuştu Maslova'yı. Nasıl olduğu, bir şey isteyip istemediği üzerine sorduğu sorulara kaçamak, düşmanca bir sitemle –eskiden de vardı onda bu sitem– yanıtlar vermişti. Maslova'nın, sırf o sıralar erkekler onu çok rahatsız ettikleri için kapıldığı bu karamsarlık Nehlüdof'u üzüyordu. Yolculuğun ağır koşulları altında Maslova'nın gene eski umutsuzluğa düşeceğinden, ondan nefret etmeye başlayacağından, her şeyi unutmak için kendini gene sigaraya, içkiye vereceğinden korkuyordu. Ama hiçbir türlü yardım edemezdi ona. Yolculuğun başlangıcında pek görüşememişti onunla çünkü. Ancak siyasi suçluların arasına alınmasından sonradır ki korkusunun boş olduğunu anlamıştı. Her görüşmelerinde, onda olmasını öylesine istediği ruhsal değişikliğin biraz daha güçlendiğini görüyordu. Tomsk'ta, yola çıkmadan önceki Maslova'ydı gene. Onu görünce yüzünü asmamış, kaşlarını çatmamış, tam tersine, sevinçle karşılamıştı onu. Ona yaptıkları için, onu şimdi aralarında bulunduğu insanların yanına aldığı için teşekkür etmişti.

Maslova'nın ruhunda oluşan değişiklik, menzil menzil uzayan iki aylık yürüyüş sırasında dış görünüşünde de gösterdi kendini. Zayıfladı, güneş yaktı yüzünü, yaşlandı sanki. Şakaklarında, ağzının çevresinde kırışıklar oluştu. Kaküllerini alnına bırakmıyordu artık. Başörtünün içine alıyordu bütün saçını. Giyinişinde de davranışlarında da o eski kendini beğendirme isteği yoktu. Ondaki bu değişiklik Nehlüdof'un hoşuna gidiyordu.

Ona karşı bambaşka bir duygu besliyordu şimdi. Bu duygusunun, ilk baştaki ozanca sevgisiyle de sonraki duygulu tutkusuyla da mahkemeden sonra onunla evlenmeye karar verdiği zamanki bencillikle karışık o görev duygusuyla da uzaktan yakından ilgisi yoktu. Bu duygu, Maslova'yla cezaevinde ilk görüşmesinde, revirden ayrıldıktan sonra –uydurma olduğu sonra anlaşılan– sağlık memuru olayını, içindeki tiksintiyi, nefreti bastırarak bağışladığı zamanki acıma, şefkat duygusuyla aynıydı. Yalnız bir ayrılık vardı bu duygular arasında: O zaman geçiciydi, şimdiyse kalıcı olmuştu. Son zamanlarda düşüncelerinde, davranışlarında yalnızca Maslova'ya değil, herkese karşı vardı bu acıma, şefkat duygusu.

Bu duygu, Nehlüdof'un ruhundaki, o zamana dek çıkış yolu bu-

lamamış sevgi selinin önündeki engeli kaldırmıştı. Karşılaştığı insanlara sevgiyle bağlanıyordu.

Yolculuk süresince heyecanlı bir duygululuk içindeydi. Arabacıdan, erlerden tutun da cezaevi müdürüne, valiye dek ilişkisi olan herkese yakın bir ilgi besliyordu.

Maslova'nın siyasi suçlular arasına alınmasından sonra Nehlüdof birçok siyasi suçluyla tanıştı. Önce Yekaterinburg'da tanıştı onlarla. Orada yolda, Maslova'nın yolculuk ettiği beş erkekle dört kadınla tanıştı. Bu sürgün siyasi suçlularla yakınlaşması Nehlüdof'un onlar üzerine düşüncelerini bütünüyle değiştirmişti.

Rusya'da devrim hareketlerinin başlamasından, özellikle 1 Mart olaylarından bu yana Nehlüdof devrimcileri küçümser, onlardan hoşlanmazdı. Her şeyden önce, devlete karşı açtıkları savaştaki davranışlarının sertliğini, gizliliğini sevmezdi. Özellikle, işledikleri cinayetlerden, kendilerini büyük görmelerinden nefret ederdi. Ama onları yakından tanıdıktan; devletin, çoğuna günahsız yere acı çektirdiğini öğrendikten sonra onların da olağan birer insan olduklarını gördü.

Ağır suçlu dedikleri insanlara edilen eziyetler ne denli korkunç, canavarca olursa olsun, yargılanmalarından önce de sonra da yasalar bir ölçüde uygulanıyordu onlara gene de. Oysa siyasi suçlulara yapılmıyordu böyle bir şey. Şustova'ya da sonra tanıdığı birçok siyasî suçluya da ağa düşmüş balığa davranıldığı gibi davranıldığını görmüştü. Ağı sahile çeker balıkçılar. İşlerine yarayan iri balıkları alırlar, geri kalan küçükleri karada ölüme bırakırlar. Burada da yalnızca suçsuz değil, devlete hiçbir kötülüğü dokunmayacak yüzlerce insanı yakalıyorlar, bazen yıllarca cezaevlerinde tutuyorlardı. Vereme yakalanıyorlardı zavallılar orada. Bazıları çıldırıyor ya da canlarına kıyıyorlardı. Hem özgürlüklerinin kısıtlanmasını gerektirecek bir neden yokken el altında tutulmakla herhangi bir sorunun aydınlatılmasında işe yarayabilecekleri düşünüldüğü için yoksun ediliyorlardı özgürlüklerinden. Suçsuz olduklarına devletin bile inandığı bu insanların kaderi jandarma subayının, polisin, ispiyoncunun, savcının, sorgu yargıcının, valinin, bakanın o andaki ruhsal durumuna, keyfine bağlıdır çoğunlukla. Böyle bir memur canı sıkılıyor ya da kendini göstermek istiyorsa tutup içeri

atabilir onu. Kendinin ya da amirinin ruhsal durumuna göre ya tutar cezaevinde ya serbest bırakır. En yüksek bir memur bile –kendini göstermesinin gerekip gerekmediğine ya da bakanla arasındaki havaya göre– ya dünyanın öte ucuna sürer ya tek kişilik hücrede yatırır, sürgüne, küreğe yollar, ölüm cezasına çarptırır ya da bir hanım bırakmasını söyleyince serbest bırakır onu.

Savaştaymış gibi davranılıyordu onlara. Kuşkusuz onlar da kendilerine karşı kullanılan yolları kullanıyorlardı. Askerlerinki gibi bir ruhsal durum içindeydiler. Bu ruhsal durum yaptıklarının kötü olduğunu saklamakla kalmıyordu onlardan, yaptıklarını birer kahramanlık olarak da gösteriyordu onlara. Politikacılar da böyle bir ruhsal durum içindeydiler. Onlar da onların yanında olanlar da –özgürlüklerini, yaşamlarını, insan için değerli olan her şeylerini yitirme korkusuyla– yaptıkları her çeşit sertliği kötü görmek şöyle dursun, soylu davranışlar olarak görüyorlardı. O güne dek akıl erdiremediği bir durumu bununla açıklıyordu şimdi Nehlüdof: Bir canlıya değil kötülük etmek, onun acısına içi sızlamadan bakmayacak ölçüde yumuşak yürekli bir insanın büyük bir soğukkanlılıkla cinayet işlemeye kalkışmasının nedeni buydu demek. Bu gibi durumlarda hemen hepsi cinayeti bir savunma aracı, insanlığın mutluluğu uğruna edinilen yüce amaca erişebilmek için haklı, doğru bir yol olarak görüyorlardı. Davalarına, dolayısıyla kendilerine böylesine büyük önem vermelerinin nedeni devletin onlara büyük önem vermesinden, onları böylesine sert cezalandırmasından geliyordu. Katlandıkları acıya dayanabilecek güçte olabilmeleri için kendilerine büyük önem vermeleri gerekirdi zaten.

Nehlüdof onları daha bir yakından tanıyınca bunların –bazı çevrelerde sanıldığı gibi– toptan kötü, canavar ruhlu insanlar olmadıklarını anlamıştı. Bazılarının sandığı gibi üstün insan da değillerdi. Her yerde olduğu gibi, içlerinde iyisi de kötüsü de ortası da olan olağan insanlardı. İçlerinde, düzenin bozukluğuyla cenkleşmek zorunda olduklarına inandıkları için devrimci olanlar vardı. Ama bu yolu kişisel çıkarlarını düşünerek, ün kazanmak isteğiyle seçenler de vardı. Çoğunluksa Nehlüdof'un savaş zamanından çok iyi tanıdığı tehlike tutkusuyla, kendi yaşamıyla oynama hazzı-

nı tatmak isteğiyle –gençlere özgü duygulardır bunlar– devrimciliğe gönül vermişlerdi. Bunların olağan insanlardan bir üstünlükleri vardı: Ahlâk anlayışları yüksekti. Yalnızca aşırılıktan kaçınmak, dürüstlük, hak gözetmek, çıkarını düşünmemek değildi onlar için zorunlu olan. Kişinin toplum uğruna her şeyini, canını bile vermeye hazır olması gerektiği inancındaydılar. Bu nedenle, onların ortadan yukarıda olanları çok üstündü Nehlüdof'dan. Yüce bir ahlâk anlayışları vardı. Ortadan aşağı olanlarsa çok aşağıydı. Bunlar çoğunlukla olduğu gibi kibirli, kendine aşırı güvenen, dürüstlükten uzak insanlardı. Öyle ki yeni tanıdıklarının bir bölümüne yalnızca saygı duymuyordu Nehlüdof, yürekten seviyordu da onları, bir bölümüne karşı ise ilgisizdi.

VI

Nehlüdof en çok, Katyuşa'nın kafilesinde Kriltsov adında kürek cezalısı veremli genci sevmişti. Nehlüdof daha Yekaterinburg'da tanışmıştı onunla. Sonra yolculuk sırasında birkaç kez görüşmüş, sohbet etmişlerdi. Bir menzilde verilen günlük molada bütün günü birlikte geçirmişlerdi. Kriltsov öyküsünü, nasıl devrimci olduğunu anlatmıştı ona. Cezaevine düşünceye kadar olan öyküsü çok kısaydı. Güney illerinden birinin zengin toprak sahiplerinden olan babası o daha bebekken ölmüş. Ailenin tek çocuğuymuş. Annesi yetiştirmiş onu. Lisede de üniversitede de çok rahat okumuş. Fen Fakültesi'nin Matematik bölümünü birincilikle bitirmiş. Üniversitede kalmasını, yurtdışına gitmesini önermişler ona. Karar veremiyormuş. Sevdiği bir kız varmış. Onunla evlenip tarımla uğraşmayı düşünüyormuş. Canı her şeyi istiyormuş, ama kararını veremiyormuş bir türlü. Bu arada üniversiteden birtakım arkadaşları toplumsal sorunları için para istemişler ondan. Bu toplumsal sorunun, o zamanlar hiç ilgi duymadığı devrimci çalışmalar olduğunu biliyormuş, ama arkadaş sevgisiyle, korktuğu sanılmasın diye gururundan, vermiş parayı. Parayı alanlar yakalanmışlar. Onlara parayı verenin Kriltsov olduğunu gösteren bir pusula geçirilmiş ele. Tutuklamışlar onu. Cezaevine atmışlar.

– Beni attıkları cezaevi, diye anlatıyordu Kriltsov (yüksek ranzasında ellerini dizlerine dayamış oturuyor; parlayan, zeki, içtenlik okunan gözleriyle arada Nehlüdof'a bir bakıyordu. Göğsü içeri çöküktü.) pek o kadar kötü değildi: Duvarı tıklatarak haberleştiğimiz gibi koridorda da dolaşabiliyor, fısıltıyla konuşuyor, sigaramızı, yiyeceğimizi paylaşabiliyor, akşamları koroyla şarkı bile söyleyebiliyorduk. Sesim çok güzeldi. Evet. Annem olmasaydı –perişandı kadıncağızın durumu– cezaevinde hiç sıkılmazdım. Sevinirdim bile oraya düştüğüme. Çok ilginçti çünkü. Çok kişiyle, bu arada ünlü Petrov'la da (sonra kalede camla bileklerini keserek intihar etti) tanıştım orada. Ama bir devrimci değildim. İki hücre komşum vardı. İkisinin de suçu aynıydı. Polonya devrimcilerinin bildirileriyle yakalanmışlardı. Trenle götürülürken kafileden ayrılıp kaçmak istedikleri için yargılanıyorlardı. Biri Lozinski adında bir Polonyalıydı. Öteki Yahudi'ydi. Rozovski'ydi adı. Evet. Daha çocuktu Rozovski. On yedi yaşında olduğunu söylüyordu, ama on beş yaşında gösteriyordu. Cılız, ufak tefek, simsiyah gözlerinin içi pırıl pırıl, hayat dolu bir çocuktu. Her Yahudi gibi müziği çok seviyordu. Sesi kıvamını bulmamıştı henüz, ama güzel şarkı söylüyordu. Öyle işte. Ben oradayken götürdüler onları mahkemeye. Sabahtı götürdüklerinde. Akşam döndüler. Ölüm cezasına çarptırıldıklarını söylediler. Hiç kimse beklemiyordu bunu. Çok önemsizdi suçları: Kafileden ayrılıp kaçmaya yeltenmişlerdi yalnızca, kimseyi yaralamamışlardı bile. Hem Rozovski gibi bir çocuğu idam etmek aklın alabileceği şey değildi. Cezaevinde hepimiz bunun bir gözdağı olduğu, kararın uygulanmayacağı inancındaydık. Önce heyecanlanmış, ama sona durulmuştuk. Eskisi gibi geçiyordu günlerimiz gene. Evet. Ama bir gün gardiyan benim kapıya yaklaştı, marangozların geldiğini, darağacı kurduklarını fısıldadı. Kimlerin geldiğini, gardiyanın ne darağacından söz ettiğini anlamamıştım önce. Ama yaşlı gardiyan öylesine heyecanlıydı ki yüzüne bakınca darağacının bizimkiler için hazırlandığını anladım. Duvarı tıklatarak arkadaşlarla konuşmak istiyordum, ama gardiyanların duyacaklarından korktum. Arkadaşların da sesi çıkmıyordu.

Besbelli herkes biliyordu durumu. Koridorda, hücrelerde o gece bir ölüm sessizliği vardı. Duvar tıklatarak konuşmuyor, şarkı söy-

lemiyorduk. Saat onda gene geldi gardiyan, Moskova'dan cellat getirildiğini söyledi. Hemen uzaklaştı. Geri gelmesi için seslendim. Koridorun karşı sırasındaki odasından Rozovski'nin sesi duyuldu ansızın: "Ne oldu? Niçin çağırıyorsunuz onu?" Bir şeyler söylemeye çalıştım, "Tütün isteyecektim de," dedim. Ama içine doğmuştu sanki. Niçin şarkı söylemediğimizi, niçin duvarı tıklatmadığımızı sormaya başladı. Ne yanıt verdiğimi anımsamıyorum. Onunla konuşmamak için geri çekildim kapıdan. Evet. Ne korkunç bir geceydi o! Bütün gece en küçük bir tıkırtıya kulak kabarttım. Sabaha karşı koridorun ucundaki kapının açıldığını duydum birden. Ayak sesleri vardı. Hücremin kapısındaki küçük pencereden bakıyordum. Gaz lambası yanıyordu koridorda. En önde müdür vardı. Şişko bir adamdı. Görünüşte sertti, gururluydu. Şimdi kireç gibiydi yüzü. Korkuyordu sanki. Yardımcısı iki adım arkasından yürüyordu. Yüzü asıktı, kararlıydı. Daha arkada nöbetçi bir er vardı. Benim kapının önünden geçip bitişik hücrenin önünde durdular. Müdür yardımcısının tuhaf bir sesle seslendiğini duydum: "Lozinski, kalkın. Temiz çamaşırlarınızı giyinin." Evet. Sonra kapı gıcırdayarak açıldı, Lozinski'nin hücresine girdiler. Lozinski'nin ayak sesini duydum. Koridorun karşı yanına yürüdü. Yalnız müdürü görebiliyordum. Yüzü bembeyaz, öyle duruyor ceketinin düğmeleriyle oynuyor, omuzlarını kaldırıp indiriyordu. Evet. Ansızın bir şeyden ürkmüş, bir kenara sinmişti sanki. Lozinski geçmişti o anda yanından. Benim hücremin kapısına yaklaşmıştı. Yakışıklı bir gençti. Polonyalıların yakışıklısının nasıl olduğunu bilirsiniz: İnce, kıvırcık, sarı saçların çevrelediği geniş, düz bir alın; güzel, mavi gözler. Kanlı canlı, sağlıklı, aslan gibi bir delikanlıydı. Tam önümde durdu. Yüzünü görüyordum. Korkuyla kaplanmıştı yüzü. Sarkmış, sararmıştı. "Kriltsov, sigaranız var mı?" Veriyordum ki müdür yardımcısı, geç kalmaktan korkuyormuş gibi aceleyle çıkardı sigara tabakasını. Ona uzattı. Bir sigara aldı. Müdür yardımcısı yaktı sigarasını. İçmeye başladı. Bir yandan da düşünüyordu sanki. Sonra bir şeyi anımsamış gibi konuşmaya başladı: "Canavarlık bu, haksızlık. Bir suçum yok benim. Ben..." Gözlerimi ayıramadığım beyaz, taze boynunda bir şey kıpırdadı. Konuşmasını sürdüremedi, sustu. Evet. O sırada Rozovski'nin ince, Yahudi sesi çınladı kori-

dorda. Bir şeyler söylüyordu. Lozinski sigarayı yere attı, uzaklaştı kapımdan. Küçük pencerenin önünde Rozovski belirdi. Nemli, siyah gözlerinin parladığı çocuksu yüzü güzeldi, terliydi. O da temiz çamaşırlarını giymişti. Pantolonu çok boldu. İkide bir yukarı çekiyordu onu. Zangır zangır titriyordu. Acıyla kaplı yüzünü kapımdaki küçük pencereye yaklaştırdı: "Anatoli Petroviç, doktor ıhlamur içmemi söylemişti, değil mi? Hastayım, biraz daha ıhlamur içmeliyim." Hiç kimse karşılık vermiyordu ona. Soru dolu bakışlarını bir bana bir müdüre çeviriyordu. Bununla ne demek istediğini anlayamamıştım. Evet. Sonra birden sertleşti müdür yardımcısı, gene o cırlak sesiyle, "Ne oyalanıyorsunuz?" diye bağırdı. "Yürüyün." Onu nelerin beklediğini anlayacak güçte olmadığı belliydi Rozovski'nin. Acelesi varmış gibi önden yürüdü. Sonra durdu. Kulak tırmalayan sesini, hıçkırıklarını duyuyordum. Bir patırtıdır başladı. Ayak sesleri doldurdu koridoru. Sonra giderek uzaklaştı sesler. Koridorun ucundaki kapı açılıp kapandı, derin bir sessizliğe gömüldü her şey... Evet. Astılar onları. İkisini de astılar. Asılışlarını gören başka bir gardiyan anlattı bana. Lozinski karşı koymamış hiç, ama Rozovski uzun süre çırpınmış. Öyle ki sürüyerek çıkarmışlar onu darağacına, ilmiği zorla geçirmişler boynuna. Evet. Biraz aptaldı bu gardiyan. "Bunun korkunç bir şey olduğunu söylüyorlardı beyim. Hiç korkunç değilmiş meğer. Sarkınca omuzlarını iki kez şöyle yaptılar –omuzlarını hızla kaldırıp indirdi–, sonra, ilmikler iyi otursun diye çevirdi onları cellat, tamam... Bir daha kıpırdamadılar."

Kriltsov gardiyanın sözlerini yineledi.

– Hiç de korkunç değilmiş meğer.

Gülümsemek istedi. Ama birden hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı.

Sonra uzun süre sustu. Sık sık soluk alıyor, boğazına düğümlenen hıçkırıkları tutmaya çalışıyordu.

Sakinleştikten sonra,

– O günden sonra devrimci oldum işte, dedi. Evet.

Kısaca anlattı öyküsünü.

Halk kurtuluş örgütündenmiş. Hatta devleti, iktidarı halka bırakıncaya dek sıkıştırmayı amaç edinmiş devrimci grubunun ön-

deriymiş. Bu amaçla kâh Petersburg'a kâh yurtdışına kâh Kiev'e, Odesa'ya gidiyormuş. Her yerde başarı sağlamış. En çok güvendiği adam ele vermiş onu sonunda. Tutuklamışlar, yargılamışlar, iki yıl sürmüş yargılanması. Ölüm cezasına çarptırmışlar. Ölüm cezasını müebbet küreğe çevirmişler.

Cezaevinde verem yapışmış yakasına. Şimdi içinde bulunduğu koşullar altında en çok birkaç aylık ömrünün kaldığı belliydi. Kendisi de biliyordu bunu. Ama yaptığına pişman değildi gene de. Bir ömrü daha olsa onu da aynı yolda –düzenin yıkılması yolunda– kullanacağını söylüyordu.

Kriltsov'un öyküsü, onun da dostluğu Nehlüdof'un o güne dek anlamadığı çok şeyi anlamasına yardım etmişti.

VII

Çocuk yüzünden kafile komutanı subayla cezalılar arasında tartışma çıktığı gün Nehlüdof geç uyanmış, –handa kalıyordu– kente varınca postaya atacağı mektuplardan birkaçını yazmış, handan her zamankinden daha geç çıktığı için kafileye eskiden olduğu gibi yolda yetişememiş, ara menzilin bulunduğu köye ancak ortalık kararıktan sonra varmıştı. Beyaz boynu son derece kalın, yaşlı, şişman, dul bir kadının hanında ıslak üstünü başını kuruttuktan; bir sürü tasvirle, tabloyla süslü temiz konuk odasında doya doya çay içtikten sonra Nehlüdof aceleyle çıkmıştı. Subaydan görüşme izni almak için menzile gidiyordu.

Bundan önceki altı etapta da kafile komutanı subaylar –her etapta değişmelerine karşın– Nehlüdof'u menzile sokmamışlardı. Öyle ki bir haftadan çok oluyordu Nehlüdof Katyuşa'yı görmeyeli. Bu sertliğin nedeni, cezaevleri genel müdürlüğünde görevli büyük bir memurun geçeceğinin öğrenilmiş olmasıydı. Büyük memur kafileye bakmadan gelip geçmişti. Nehlüdof, kafileyi o sabah teslim alan subayın, önceki subaylar gibi cezalılarla görüşmesine izin vereceğini umuyordu.

Han sahibesi, köyün sonundaki menzile gitmesi için faytona binmesini söyledi Nehlüdof'a. Ama o yayan gitmeyi yeğledi. Yeni

boyanmış kocaman çizmeleri zift kokan geniş omuzlu, yiğit görünüşlü genç işçi yol göstermek için onunla geldi. Zifiri karanlıktı. Genç işçi pencerelerden sokağa düşen ışıktan üç adım uzaklaşınca Nehlüdof gözden kaybediyordu onu artık. Yalnızca çizmelerinin çamurda çıkardığı sesi duyuyordu.

Kilisenin olduğu alanı, peşinden iki yanında aydınlık pencerelerin uzandığı uzun sokağı geçtikten sonra önde ona yol gösteren işçi, arkada Nehlüdof, karanlığa daldılar. Ama biraz sonra menzilin çevresinde yanan fenerlerin soluk ışıkları göründü. Önce kırmızı lekeleri andıran bu ışıklar giderek büyüdüler, belirginleştiler. Duvar, bir aşağı bir yukarı dolaşan nöbetçinin siyah gölgesi, çizgili direk, kulübe göründü. Nöbetçi her nöbetçi gibi karşıladı yaklaşanları: "Kim var orada?" Gelenlerin yabancı olduklarını anlayınca öyle sertleşti ki kapının önünde durmalarına bile izin vermek istemedi. Ama Nehlüdof'un yol göstericisi nöbetçinin sertliğine aldırmadı.

– Ne kadar da sertsin öyle canım! dedi. Hadi koş çavuşu çağır, biz bekliyoruz burada.

Nöbetçi karşılık vermeden bağırarak bir şeyler söyledi içeri. Sonra geniş omuzlu delikanlının yerden aldığı bir çöple fenerin ışığında Nehlüdof'un çizmelerinin çamurunu temizleyişine bakmaya başladı dikkatli dikkatli. Duvarın ötesinden kadın erkek sesleri geliyordu. Üç dakika sonra demir kapı açıldı. Paltosunu omzuna almış çavuş karanlıktan fenerin aydınlığına çıktı. Ne olduğunu sordu. Nehlüdof, özel bir iş için görüşmek istediğini önceden yazdığı kartı uzattı çavuşa. O kartı komutana vermesini söyledi. Çavuş nöbetçi gibi sert değildi. Ama çok meraklıydı. Nehlüdof'un niçin komutanla görüşeceğini, kimin nesi olduğunu ille de öğrenmek istiyordu. Bir çıkar kokusu aldığı, fırsatı kaçırmak istemediği belliydi. Nehlüdof, önemli bir işinin olduğunu, ona hakkını vereceğini, kartı komutana götürmesini söyledi. Çavuş kartı aldı. Başını "peki" anlamına sallayıp gitti. Biraz sonra gene açıldı kapı, ellerinde sepetlerle, süt kaplarıyla, torbalarla kadınlar çıkmaya başladı. Sibirya aksanıyla yüksek sesle konuşa konuşa çıkıyorlardı kapıdan. Hepsi de köylü gibi değil, kentli gibi giyinmişlerdi. Bazılarının üzerinde manto, bazılarının kürk vardı. Etek-

leri kısaydı. Başörtülüydüler. Geçerken fenerin ışığında Nehlüdof'la yanındakini merakla tepeden tırnağa süzüyorlardı. Biri tatlı tatlı küfretti geniş omuzlu delikanlıya –onunla karşılaştığına sevindiği belliydi.–

– Burada ne arıyorsun, deli? diye ekledi.

Delikanlı karşılık verdi:

– Konuğa yol gösterdim. Sen ne getirdin?

– Yemek. Sabah gene gelmemi söylediler.

– Gece kalmanı istemediler mi? dedi delikanlı.

Kız kahkahayla gülmeye başladı:

– Allah canını alsın e mi?! Hadi köye birlikte dönelim.

Delikanlı bir şeyler daha söyledi, yalnız kadınları değil, nöbetçiyi de güldürdü. Sonra Nehlüdof'a döndü.

– Yalnız bulabilir misiniz yolu? Kaybolmazsınız ya?

– Bulurum, bulurum.

– Kiliseyi geçtikten sonra iki katlı evi de geçin, sağdan ikinci sokak. Şu değneği de alın.

Elindeki bir adam boyundan uzun değneği Nehlüdof'a verdi. Kocaman çizmeleriyle çamurlara bata çıka kadınlarla kayboldu karanlıkta.

Kapı gene açıldı. Çavuş dışarı çıkıp Nehlüdof'u içeri, komutanın yanına buyur etti. Geniş omuzlu delikanlının, kadınların seslerini bastıran gür sesi hâlâ duyuluyordu karanlığın içinden.

VIII

Bu ara menzil de Sibirya yolundaki menzillerin, ara menzillerin aynıydı: Uçları sivri kalın kalaslardan yapılmış bir duvarla çevrili avluda tek katlı üç yapı vardı. Pencereleri demir parmaklıklı en büyük yapıda cezalılar vardı. Ötekinde erler, üçüncüde komutan. Üç yapının pencerelerinde de ışık vardı. Yalancı bir ışıktı bu. İçeride rahat, sıcak, huzur verici bir havanın olduğunu söyleyen yalancı bir ışık. Kapıların önünde fenerler yanıyordu. Ayrıca beş fener de duvarlarda vardı. Astsubay tahta yoldan yapıların en küçüğüne götürdü Nehlüdof'u. Üç basamağı çıkınca konuğu öne geçirdi.

Nehlüdof gaz lambasıyla aydınlanan, yanık kokan hole girdi. Kaba bezden gömlekli, kravatlı, siyah pantolonlu bir er yere çömelmiş, sarı konçlu çizmelerinden birinin koncu elinde, onunla üfleyerek semaverin altını yakmaya çalışıyordu. Nehlüdof'u görünce doğruldu. Pardösüsünü aldı, odaya girdi.

– Geldi, efendim.

Öfkeli bir ses duyuldu:

– Çağır bakalım.

Er,

– Girin, dedi.

Aceleyle semaverin önüne çöktü gene.

Tavana asılı bir lambanın aydınlattığı odada iki şişeyle yemek artıklarının olduğu masanın başında geniş omuzlarını, göğsünü saran Avusturya işi bir ceket giyen sarı, uzun bıyıklı, çok yakışıklı bir subay oturuyordu. Sıcacık odada sigara kokusundan başka insanın burun kemiğini sızlatan birtakım kokular daha vardı.

Nehlüdof'u görünce hafifçe doğruldu yerinden subay. Dik dik baktı ona. Alaya, kuşkuya benzer bir şey vardı bakışında.

– Ne istiyorsunuz? dedi.

Yanıt beklemeden kapıya doğru seslendi:

– Bernov! Ne zaman hazır olacak şu semaver?

– Yanıyor efendim.

Subay, gözleri öfkeyle parlayarak,

– Yanıyor yapacağım seni, göreceksin! diye bağırdı.

Er,

– Getiriyorum! dedi.

Semaverle girdi odaya.

Er semaveri koyarken Nehlüdof bekliyordu. Subay ise –erin neresine tokatı yapıştıracağını hesaplıyormuş gibi– ufak gözleriyle hain hain bakıyordu ona. Semaver koyulduktan sonra subay çayı demledi. Dolaptan dört köşeli bir konyak şişesiyle Albert marka bisküvisini çıkardı. Hepsini masaya koyduktan sonra gene Nehlüdof'a döndü.

– Emriniz?

Nehlüdof oturmadan,

– Cezalı bir bayanla görüşmek istiyordum, dedi.

– Siyasi mi? diye sordu subay. Siyasilerle görüşmek yasalarca yasaklanmıştır.

– Siyasi değil.

– Buyurun oturun lütfen.

Nehlüdof oturdu.

– Siyasi değil, diye yineledi, ama benim ricam üzerine genel müdürlük siyasilerin arasına almıştı onu.

Subay,

– Biliyorum, diye kesti sözünü. Ufak tefek, esmer bir kadın mı? Olur kuşkusuz. Sigara ister miydiniz?

Sigara kutusunu Nehlüdof'a doğru itti: Dikkatle iki bardak çay koyduktan sonra birini Nehlüdof'un önüne sürdü.

– Buyurun, dedi.

– Teşekkür ederim. Hemen görüşsem çok iyi olurdu...

– Gece uzun. Görüşürsünüz. Çağırtırım onu.

Nehlüdof,

– Çağırtmasanız da ben oraya gitsem olmaz mıydı acaba? diye sordu.

– Siyasilerin yanına mı? Yasaları çiğnemek olur bu.

– Birkaç kez bıraktılardı beni. Onlara herhangi bir şey vereceğimden endişeleniyorsanız görüşeceğim kadın aracılığıyla da verebilirim.

Subay pis pis gülümseyerek,

– Veremezsiniz, dedi, ararlar üzerini.

– Benim üzerimi arayın.

Subay mantarını çıkardığı konyak şişesini Nehlüdof'un bardağına götürdü.

– İster misiniz? dedi. Önemli değil canım, bunu yapmasak da olur. Nasıl isterseniz. İnsan şu Sibirya'da okumuş, kibar biriyle karşılaşınca seviniyor bayağı. Bildiğiniz gibi, bizim görevimiz en can sıkıcı görevdir dünyada. Hele başka görevlere alışmış bir insan için daha da ağırdır. Halk arasında kafile komutanı subayların kaba, kara cahil insanlar oldukları düşüncesi yaygındır. Oysa onların arasında da bambaşka yaradılışta insanların olabileceği hiç kimsenin aklına gelmez.

Subayın kırmızı yüzü, kullandığı lavantaların kokusu, yüzüğü,

özellikle soğuk gülüşü tiksindiriyordu Nehlüdof'u. Ama yolculuk boyunca olduğu gibi, şimdi de ciddi, dikkatli bir ruhsal durum içindeydi. Bu ruhsal durum karşısındaki nasıl bir insan olursa olsun, nefretle davranmasına izin vermiyordu. Herkese karşı "içten" olmak zorunda olduğu inancındaydı.

Subayı sonuna dek dinlendikten sonra; onun, emri altındaki insanlara acı çektirilmesine katıldığı için üzüldüğünü düşünerek, ciddi,

– Sanırım bulunduğunuz görevde bile insanların çektikleri acıyı hafifleterek biraz olsun huzur bulabilirsiniz, dedi.

– Ne acısı? Böyledir bunlar.

Nehlüdof,

– Nasıl? dedi. Onlar da insan. Aralarında suçsuz olanları da var.

– Her çeşidi vardır kuşkusuz. Elinde olmadan acıyor insan. Başka subaylar gözlerinin yaşına bakmazlar. Ben elimden geldiğince iyi davranıyorum onlara. Onlar acı çekeceğine ben çekeyim daha iyi. Başkaları bir şey olunca hemen yasaları uygularlar, tetiğe asılırlar.

Gene çay koyarken konuşmasını sürdürdü:

– İster misiniz? Bisküvi de alın. Görüşmek istediğiniz kadın kim?

– Geneleve düşmüş bahtsız bir kadın. Haksız yere cinayetle suçladılar onu. Aslında çok iyi bir insandır.

Subay başını salladı.

– Evet, oluyor böyle şeyler. Kazan'da bir kadın vardı. Emma'ydı adı.

O olayı anımsayınca elinde olmadan gülümsedi.

– Macar'dı. Ama İranlı bir kadınınki kadar iriydi gözleri. Öylesine çalımlıydı ki kontes sanırdınız...

Nehlüdof subayın sözünü kesti, eski konuya döndü gene:

– Emriniz altındayken bu insanların çektikleri acıları hafifletebilirsiniz sanıyorum. Böyle davranmakla mutluluğa da erişeceğiniz kanısındayım.

Nehlüdof, bir yabancıyla ya da çocukla konuşuyormuş gibi elinden geldiğince tane tane, anlaşılır bir biçimde konuşmaya çalışıyordu.

Subay gözlerinin içi parlayarak bakıyordu Nehlüdof'a. O anda aklının takıldığı, İranlı bir kadınınki kadar iri gözlü Macar kadından söz edebilmek için Nehlüdof'un susmasını sabırsızlıkla beklediği belliydi.

– Evet, dedi, haklısınız. Acıyorum da onlara. Yalnız şu var, Emma'yı anlatıyordum size. Öyle bir...

Nehlüdof,

– Beni artık ilgilendirmiyor böyle şeyler, diye kesti sözünü. Açık açık söyleyeceğim size, eskiden başka türlü düşünürdüm bu konuda, ama şimdi, kadınla erkek arasındaki bu çeşit ilişkiden nefret ediyorum.

Subay ürkek ürkek baktı Nehlüdof'a.

– Bir bardak daha içer miydiniz?

– Hayır, teşekkür ederim.

Subay,

– Bernov! diye seslendi. Beyi Bakulov'a götür. Siyasilerin yanına bıraksınlar onu. Yoklamaya kadar kalabilir orada.

IX

Nehlüdof emir erinin arkasından, fenerlerin soluk ışığının aydınlattığı karanlık avluya çıktı gene. Karşılarına çıkan nöbetçi er, Nehlüdof'u götüren emir erine sordu:

– Nereye?

– Siyasilerin yanına, beş numaraya.

– Buradan geçemezsiniz. Kapı kilitli, arkadan dolaşın.

– Kim kilitledi?

– Çavuş kilitleyip köye gitti.

– Böyle buyurun efendim.

Emir eri, Nehlüdof'u arkadan dolaştırıp, tahtaların üzerinden geçirip bir kapıya götürdü. Daha uzaktan duyuluyordu içerideki uğultu. İyi bir oğula hazırlanan bir kovanda olduğu gibi kaynaşma vardı içeride. Kapı açılınca çoğaldı uğultu. Bağırıp çağırmalar, küfürler, kahkahalar duyuldu. Zincir şakırtısıyla, tanıdık ağır pislik, katran kokusu birbirine karışmıştı.

Bu iki izlenim –uğultuyla zincir şakırtısı ve bu korkunç koku– Nehlüdof'un üzerinde mide bulantısını andıran bir etki uyandırırdı. Bu iki izlenim birbirine karışır, birbirini güçlendirirdi.

Pis kokan kocaman bir teknenin bulunduğu hole girince Nehlüdof'un dikkatini ilk çeken teknenin kenarında oturan bir kadın oldu. Kadının karşısında, tıraş edilmiş başında yana yatmış yamru yumru şapkasıyla bir adam oturuyordu.

Konuşuyorlardı. Adam Nehlüdof'u görünce göz kırptı ona,

– Su içene yılan bile dokunmaz, diye mırıldandı.

Kadın eteğini düzeltti. Başını önüne eğdi.

Holden sonra, koğuşların kapılarının açıldığı koridor geliyordu. İlk koğuş ailelerindi, sonra bekârların büyük koğuşu geliyordu. Koridorun sonunda da siyasilere ayrılmış iki küçük koğuş vardı. Yüz elli kişilik menzil yapısına dört yüz elli kişiyi doldurunca öylesine sıkışık olmuştu ki cezalılar koğuşlara sığmamış, koridoru doldurmuşlardı. Bazıları yerlere oturmuş, yatmışlardı. Bazıları da ellerinde boş ya da sıcak su dolu çaydanlıklarla bir aşağı bir yukarı gidip geliyorlardı.

Taras da onlardandı. Nehlüdof'un arkasından yetişti. Sevgiyle gülümseyerek,

– Hoş geldiniz, dedi.

Taras'ın güzel yüzünde, burnunun üzerinde, gözünün altında morluklar vadı.

– Ne oldu sana? diye sordu Nehlüdof.

Taras gülümsedi.

– Bir şey yok.

Astsubay, küçümser bir tavırla,

– Yiyorlar birbirlerini, dedi.

Arkalarından gelen bir cezalı,

– Kadın yüzünden, diye ekledi. Fedka'ya tutulmuş biri körkütük.

Nehlüdof,

– Fedosya nasıl? diye sordu.

Taras,

– İyi, dedi. Çay suyu götürüyorum ona.

Aile koğuşuna girdi.

Nehlüdof başını uzatıp içeri baktı. Koğuş tıklım tıklım doluy-

du. Kadınlı erkekli cezalılar ranzalarda, yerlerde yatıyorlardı. İçerisi kuruyan ıslak çamaşırlardan çıkan buharla doluydu. Kadınlar bağıra çağıra konuşuyorlardı. Sonraki kapı bekârların koğuşunun kapısıydı. Burası daha da kalabalıktı. Kapının hemen dibinde bile, yarısı koridorda, aralarında bir şeyi paylaşmaya çalışan üstleri başları ıslak sekiz on kişi vardı. Astsubay çavuşun yemek parası dağıttığını söyledi Nehlüdof'a. Astsubayla yanında kibar konuğu görünce sustular kapıdakiler. Önlerinden geçenlere kötü kötü baktılar. Para alan cezalılar arasında Nehlüdof çekik kaşlı, beyaz yüzlü, gözleri şiş zavallı görünüşlü bir çocuğu yanından hiç ayırmayan kürek cezalısı Fyodorov'la sözde Sibirya taygalarında dolaşırken arkadaşını öldürmesiyle ünlü yüzü çiçek bozuğu iğrenç, burunsuz aylağı gördü. Aylak, ıslak ceketini omzuna atmış koridorda duruyor, kenara çekilmeden alaylı alaylı, küstahça Nehlüdof'un gözünün içine bakıyordu. Nehlüdof yürüyüp geçti.

Gerçi bu görünüm hiç yabancı değildi Nehlüdof'a. Üç aydır bu dört yüz ağır cezalıyı çeşitli durumlarda görmüştü –yakıcı sıcakta da zincire vurulmuş bacaklarının çıkardığı toz bulutu içinde de yolda verilen molalarda da menzillerdeki açık ahlâksızlığa dalmış bir durumda da– ama aralarına her girdiğinde, şimdi olduğu gibi, hepsinin, bakışlarını ona yönelttiğini hissettiğinde her zaman kendinden utanır, acı duyar, bu insanlara karşı suçlu olduğu duygusuna kapılırdı. Onun için en acı olan bu utanç duygusuyla suçluluk duygusuna bir de dayanılmaz iğrenme duygusuyla korkunun karışmasıydı. Bu insanların, içine sokuldukları durumda başka türlü olamayacaklarını biliyor, gene de onlardan iğrenmemek elinden gelmiyordu.

Nehlüdof, siyasilerin kapısına yönelince bir ses duydu arkasında:

– Hanım evlatlarına gelmiş, asalaklara.

Kısık bir ses karşılık verdi:

– Birine bir şey olmuştur gene. Karıncığı ağrımasın sakın.

Arkasından kaba bir küfür geldi.

Alaylı, nefret dolu kahkahalar duyuldu.

X

Nehlüdof'u getiren astsubay, bekârların koğuşunu geçtikten sonra, yoklamadan önce gelip onu alacağını söyleyip geri döndü. Astsubay gider gitmez çıplak ayaklı bir cezalı, zincirlerini tutarak çabuk adımlarla yaklaştı Nehlüdof'a, –ekşi ekşi ter kokuyordu– esrarlı bir fısıltıyla,

– Yardım edin efendim, dedi. Ufaklığın işi tamam. İçirdiler onu. Bu sabah yoklamada Karmanov'un yerine geçti. Yardım edin, yalnız yapamayız bu işi, öldürürler bizi.

Konuşurken telaşlı bakışlarını çevresinde dolaştırıyordu. Sözünü bitirir bitirmez ayrıldı Nehlüdof'un yanından.

Olay şuydu: Kürek cezasına çarptırılmış Karmanov, yüzce kendisine çok benzeyen sürgün bir delikanlıyı onunla yer değiştirmeye razı etmişti. Delikanlı onun yerine küreğe gidecekti. Karmanov da sürgüne.

Nehlüdof'un haberi vardı bu olaydan. Aynı cezalı bir hafta önce açmıştı ona bu yer değiştirme girişimini. Nehlüdof anladı, elinden geleni yapacağı anlamına başını salladı. Kimseye bakmadan yürüdü. Nehlüdof Yekaterinburg'dan tanıyordu bu cezalıyı. Karısının onunla gelmesine izin verilmesi için yardım istemişti Nehlüdof'tan. Onun bu davranışı şaşırtmıştı Nehlüdof'u. Orta boylu, otuz yaşlarında, tam bir köylüydü. Adam soymaya ve öldürmeye teşebbüsten kürek cezasına çarptırılmıştı. Makar Devkin'di adı.

Çok tuhaftı savunması.

Nehlüdof'a suçu kendisinin değil, içindeki şeytanın işlediğini anlatmıştı.

– Bir adam gelip, kırk versta ötedeki bir köye gitmek için babamın kızağını kiraladı, diye anlatıyordu. Babam müşteriyi benim götürmemi söyledi. Atı kızağa koştum. Giyindim. Müşteriyle oturup çay içtim. Çay içerken adam evlenmeye gittiğini, yanında beş yüz rublesi olduğunu anlattı bana. Bunu duyunca avluya çıktım. Baltayı alıp kızağa, samanların altına sakladım. Baltayı niçin aldığımı ben de bilmiyorum. İçimden bir ses, "Al," dedi, aldım. Binip yola koyulduk. Güzel güzel gidiyorduk. Baltayı unutmuştum bile. Ancak gideceğimiz köye yaklaştığımızda... altı yedi

versta yolumuz kalmıştı. Şoseden ayrılıp dağ yoluna saptım. Sonra kızaktan inip arkasından yürümeye başladım. O "ses" durmadan fısıldıyordu kulağıma: "Daha ne bekliyorsun? Dağa çık. Şosede gelen geçen olur. Orada ağaçtan başka canlı yok. Bir sürü para var adamın cebinde. Bekleme artık, tamam." Samanları düzeltecekmişim gibi eğildim kızağın üzerine. Balta hemen geliverdi elime. Adam dönüp baktı o anda. "Ne yapıyorsun?" dedi. Baltayı salladım, kafasını uçurmak için tabii... Ama çakı gibi adamdı. Birden aşağı atladı. Ellerimden yakaladı. "Ne yapıyorsun be hayvan?.." dedi. Bir yumrukta karların içine yolladı beni. Kavgaya bile girişmedim onunla. Hemen teslim oldum. Kuşağıyla bağladı kollarımı. Kızağa attı beni, doğru karakola götürdü. İçeri tıktılar, yargıladılar. Tanıdıklar iyi bir insan olduğumu, kötü bir şeyimin o zamana dek görülmediğini söylediler yargıca. Yanında çalıştığım karı koca da söyledi. Avukat tutmaya gerek yoktu. Onun için dört yıl verdiler.

İşte bu Makar, hemşerisini kurtarmak için, canını bile bile tehlikeye atarak cezalıların bir sırrını Nehlüdof'a açmıştı. Yaptığından arkadaşlarının haberi olsa onu boğazını sıkarak öldüreceklerini biliyordu.

XI

Siyasi suçluları, kapıları koridorun tahta bir perdeyle ayrılmış bölümüne açılan iki küçük koğuşa koymuşlardı. Tahta perdeyi geçince Nehlüdof'un ilk gördüğü, elinde bir çam odunuyla, yeni tutuşan sobanın önüne çömelmiş Simonson oldu. Ceket vardı üzerinde.

Nehlüdof'u görünce yerinden kalkmadan, kalın kaşlarının altından aşağıdan yukarı baktı ona. Nehlüdof'un gözlerinin içine anlamlı anlamlı bakarak,

– Geldiğinize çok sevindim, dedi, konuşmalıyım sizinle.

– Ne var? diye sordu Nehlüdof.

– Sonra. Şimdi işim var.

Simonson gene sobayla ilgilenmeye başladı. Özel bir kuramına

uygun olarak ısı enerjisini en az kayıpla yakmaya çalışıyordu sobayı.

Nehlüdof birinci kapıdan giriyordu ki öteki kapıdan, süpürgenin üzerine yığdığı çöpü sobaya götüren Maslova'nın çıktığını gördü. Beyaz bir bluz vardı üzerinde. Eteğini alttan bağlamış, çorap giymişti. Saçları tozlanmasın diye beyaz başörtüsünü kaşlarına kadar indirmişti. Nehlüdof'u görünce telaşlandı. Yüzü kıpkırmızı oldu. Süpürgeyi aceleyle yere koyup ellerini etekliğine sildi. Geldi tam karşısında durdu.

Nehlüdof elini uzattı ona,

– Ortalığı mı temizliyorsunuz? diye sordu.

Maslova gülümsedi.

– Evet. Eskiden de aynı şeyi yapardım. Öyle pisti ki her yan, anlatamam. Ne zamandan beri temizliyoruz, ancak bu kadar oldu.

Simonson'a döndü.

– Battaniyeniz kurudu mu?

Simonson Maslova'ya, Nehlüdof'u şaşırtan tuhaf bir biçimde bakarak,

– Hemen hemen, dedi.

Maslova, öteki kapıya doğru yürürken,

– Şimdi gelip alırım onu, önce kürkleri getireyim, dedi.

Uzaklaşırken Nehlüdof'a birinci kapıyı göstererek ekledi:

– Bizimkiler orada.

Nehlüdof kapıyı açıp, yerde duran teneke bir gaz lambasının yarım yamalak aydınlattığı küçük koğuşa girdi. Soğuktu içerisi. Toz, rutubet, tütün kokuyordu. Teneke gaz lambası yakınındakileri iyi aydınlatıyordu, ama ranzalar karanlıktaydı. Duvarlarda sallanan gölgeler dolaşıyorlardı.

Yiyecekle sıcak su almaya gitmiş iki erkek dışında, herkes koğuştaydı. Nehlüdof'un tanıdığı Vera Yefremovna da buradaydı. Daha da zayıflamış, benzi solmuştu şimdi. İri gözlerinde bir ürkeklik vardı gene. Alnındaki damar gözüküyordu. Gri bir bluz giymişti. Saçları kısaydı. Yere serdiği gazete kâğıdının içine tütün koymuş, sigara sarıyordu.

Nehlüdof'un siyasi suçlu kadınlar arasında en çok hoşlandığı Emiliya Rantseva da buradaydı. Koğuşun içişlerine bakardı Emi-

liya Rantseva. En ağır koşullar altında bile bir kadın sıcaklığı, çekiciliği verirdi koğuşa. Bluzunun kolunu kıvırmış –güneşte yanmış kolları çok güzeldi–, çanakları, fincanları kuruluyor, kuruladıklarını yandaki yatağın üzerine serdiği havlunun üzerine koyuyordu. Çirkin denebilecek genç bir kadındı Rantseva. Yüzünün gülümserken neşeli, içten, çekici oluveren zeki, cana yakın bir anlatımı vardı. Şimdi Nehlüdof'u böyle bir gülümsemeyle karşılamıştı.

– Biz de sizi Rusya'ya geri döndünüz sanıyorduk, dedi.

Mariya Pavlovna da oradaydı. Köşede karanlıkta oturuyordu. Tatlı çocuk sesiyle bağırıp çağıran sarı saçlı kız çocuğuyla bir şeyler yapıyordu.

Nehlüdof'u görünce,

– Ne iyi ettiniz geldiğinize, dedi. Katya'yı gördünüz mü?

Kız çocuğunu göstererek ekledi:

– Bakın ne güzel bir konuğumuz var.

Anatoli Kriltsov da koğuştaydı. İyice zayıflamış, sararıp solmuştu. İçi kürklü çizmeli bacaklarını altına alıp en köşedeki yatağın üzerine iki büklüm oturmuş, ellerini yarım kürkünün kollarına sokmuş, zangır zangır titriyordu. Parlayan gözleriyle Nehlüdof'a bakıyordu. Nehlüdof ona doğru yürüdü. Kapının hemen sağında gülümseyen, güzel Grabets'le konuşurken bir yandan da torbasında bir şey arayan gözlüklü, deri ceketli, sarı saçları kıvırcık bir adam oturuyordu. Adını herkesin duyduğu ünlü devrimci Novodvorov'tu bu. Nehlüdof acele selam verdi ona. Kafiledeki siyasi suçlular içinde bir bu adamdan hoşlanmadığı için selam vermekte acele etmişti. Novodvorov gözlüklerinin arkasından mavi gözlerini parlatarak baktı Nehlüdof'a. Yüzünü buruşturarak elini uzattı. Açık bir küçümsemeyle,

– Nasıl, yolculuğunuz iyi geçiyor mu? diye sordu.

Nehlüdof, karşısındakinin küçümser tavrını fark etmemiş, bunu yakın ilgi sanmış gibi davranarak,

– Evet, dedi, çok iyi geçiyor.

Kriltsov'un yanına yürüdü.

Nehlüdof umursamaz davranıyordu Novodvorov'a. Ama gerçekte hiç de öyle değildi. Novodvorov'un bu sözleri, gizlemediği

nefreti, Nehlüdof'un içinde bulunduğu iyi ruhsal durumunu bozuyordu. Canı sıkılıyor, üzülüyordu.

Kriltsov'un soğuk, titreyen elini sıktı.

– Nasılsınız?

Kriltsov, elini aceleyle yarım kürkünün koluna sokarken,

– İyiyim, dedi. Ama ısınamıyorum bir türlü. Sırılsıklam üstüm başım. Burası da öyle soğuk ki.

Demir parmaklıkların dışındaki iki camı kırık pencereyi gösterdi.

– Pencereler de kırık. Sizden ne haber? Nerelerdeydiniz?

– Bırakmadılar. Komutanlar çok sertti. Neyse bugünkü biraz yumuşak çıktı.

– Ne de yumuşak ya! dedi, Kriltsov. Bu sabah ne yaptığını Maşa'ya sorun.

Mariya Pavlovna yerinden kalkmadan o sabahki kız çocuğu olayını anlattı.

Vera Yefremovna kararlı bir sesle ama kararsız, ürkek bakışlarını koğuştakilerin yüzünde dolaştırarak,

– Bence toplu dilekçe vermeliyiz, dedi. Vladimir söyledi, ama yetmez.

Kriltsov yüzünü ekşitti.

– Dilekçe mi? dedi.

Vera Yefremovna'nın tavırlarındaki yapmacıktan, sinirli davranışlarından uzun zamandır hoşlanmadığı belliydi. Nehlüdof'a döndü hemen.

– Katya'yı mı arıyorsunuz? Durup dinlenmeden çalışıyor. Ortalığı temizliyor. Önce burayı, erkek koğuşunu temizledi. Şimdi kadınlarınkini temizliyor. Yalnız pireleri temizlemek gelmiyor elinden. Onlar da rahat rahat yiyorlar bizi.

Başıyla Mariya Pavlovna'nın olduğu köşeyi gösterdi.

– Maşa ne yapıyor orada? diye sordu.

Rantseva,

– Evlatlığının saçlarını tarıyor, dedi.

Kriltsov gülümsedi.

– Biti pireyi bizim üzerimize salmasın da.

Mariya Pavlovna,

– Yo, dedi, dikkatli oluyorum. Temizlendi artık zaten. (Rantseva'ya döndü.) Alın onu, ben gidip Katya'ya yardım edeceğim. Battaniye de götüreyim ona.

Rantseva çocuğu aldı. Çıplak, tombul kollarını bir anne şefkatiyle sıkarak yanına oturttu onu, bir parça şeker verdi eline.

Mariya Pavlovna çıktı, biraz sonra sıcak suyla, yiyecekle iki erkek girdi.

XII

Girenlerden biri orta boylu, zayıfça bir gençti. Kürkü kalındı, çizmeleri uzundu. Sıcak su dolu, buhar çıkan iki çaydanlık tutuyordu elinde. Koltuğunun altında beze sarılı ekmek vardı.

Çaydanlığı fincanların yanına koyduktan sonra, ekmekleri Maslova'ya verirken,

– Sonunda bizim Prens gelmiş demek dedi.

Yarım kürkünü çıkarıp başının üzerinden ranzanın kenarına atarken ekledi:

– Çok güzel şeyler aldık. Markel sütle yumurta aldı. Balo var sanki bu akşam.

Rantseva'ya bakıp gülümsedi.

– Kirillovna da her şeyi gıcır gıcır yapmış. Hadi koy çayı.

Bu gencin hareketlerinden, ses tonundan bakışına dek her şeyinde bir canlılık, neşe vardı. Gene orta boylu olan ötekinin ise yüzü asıktı. Bakışlarında hüzün vardı. Renksiz, kuru yüzünde elmacık kemikleri hemen dikkati çekiyordu. Güzel, yeşil gözleri iri iri, dudakları inceydi. Eski, pamuklu kumaştan bir palto vardı üzerinde. Çizmeleri lastikti. İki çömlekle bir sepet vardı kucağında. Getirdiklerini Rantseva'nın önüne koyduktan sonra başını hafifçe eğerek selam verdi Nehlüdof'a. Öyle ki selam verirken gözlerini ayırmamıştı ondan. Sonra terli elini isteksiz isteksiz uzattı ona. Sepettekileri çıkarmaya başladı.

Bu iki siyasi suçlu da halktandı: Birinci köylü Nabatov, ikincisi fabrika işçisi Markel Kondratyev'ti. Markel otuz beş yaşındayken katılmıştı devrimcilerin arasına. Nabatov'sa on sekiz yaşında

köy okulunu bitirdikten sonra, üstün başarı gösterdiği için liseye gönderilmişti. Derslerinden başka bir şeyle ilgilenmediği için orayı da altın madalya alarak bitirmiş, ama –daha yedinci sınıfta, unutulmuş kardeşlerini aydınlığa kavuşturmak için, arasından çıktığı halkın arasına dönmeye karar verip– üniversiteye gitmemiş. Büyük bir köye kâtip olmuş. Ama köylülere kitap okudu, aralarında alışveriş için küçük ortaklıklar kurdurdu gerekçesiyle kısa bir zaman sonra tutuklanmış. Bu birinci tutuklanışında sekiz ay yatmış cezaevinde. Davranışları gizliden izlenilmek üzere serbest bırakılmış. Cezaevinden çıkar çıkmaz başka bir ile gitmiş. Bir köye öğretmen olmuş. Aynı şeyi orada da yapmış. Gene yakalamışlar onu. Bu kez bir yıl iki ay tutmuşlar içeride. Cezaevinde daha da güçlenmiş inançları.

Cezaevine ikinci girişinden sonra Permi iline sürmüşler onu. Kaçmış oradan. Gene yakalanmış, yedi ay cezaevinde yatırdıktan sonra Arhangelsk iline sürmüşler. Orada bu kez yeni çara bağlılık yemini etmediği için Yakut bölgesine sürgün edilmiş. Öyle ki kendisini bildi bileli ömrünün yarısı cezaevlerinde geçmiş. Bütün bunlar onu hiç öfkelendirmediği gibi, canlılığını da azaltmıyor, tersine, onu daha da neşeli ediyordu. Sindirim sistemi çok iyi çalışan, her zaman neşeli, çalışkan, hareketli bir insandı. Hiçbir zaman pişmanlık duymaz, gelecek üzerine kafa yormaz, aklının bütün gücünü, becerikliliğini, işbilirliğini günün koşullarına göre kullanırdı. Dışarıdayken kendine amaç olarak seçtiği şey için –işçi, özellikle köylü sınıfının aydınlığa kavuşması, örgütlenmesi için– çalışıyor; içerideyken de gene aynı heyecanla, aynı beceriklilikle dış dünyayla ilişki kurmak için, günün koşulları altında, yalnız kendisinin değil, bütün arkadaşlarının en iyi biçimde yaşamaları için elinden geleni yapıyordu. Her şeyden önce bir toplum insanıydı. Kendisi için bir şey istemez, en küçük bir şeyle yetinir, ama arkadaşları için çok şey ister, her çeşit işi –beden işini de fikir işini de– durmadan, dinlenmeden, yemeden, uyumadan yapabilirdi. Bir köylü olduğu için çalışkan, açıkgöz, becerikli, davranışlarında ölçülü, kendini zorlamadan kibar, başkalarının yalnızca duygularına değil, düşüncelerine karşı da saygılıydı. Okuma yazması olmayan, dinine bağlı, dul, yaşlı annesi sağdı. Nabatov yardım ederdi

ona. Cezaevinde olmadığı zamanlar da sık sık gider görürdü onu. Nabatov eve geldiğinde annesinin yaşayışının içine girer, işlerinde ona yardımcı olurdu. Eski arkadaşlarıyla, köyün delikanlılarıyla ilişkisini kesmezdi. Gizli gizli tütün içerdi onlarla. Yumruk yumruğa dövüşürdü. Nasıl aldatıldıklarını, aldatılmaktan kurtulmak için ne yapmaları gerektiğini anlatırdı onlara. Devrimin halka getirecekleri üzerine düşünmeye, konuşmaya başlayınca içinden çıktığı halkı hep olduğu gibi –yalnız toprağa kavuşmuş, memurlardan, beylerden kurtulmuş olarak– getirirdi gözünün önüne. Halkın yaşayışını temelinden değiştirmesi gerektiğini düşünürdü. –Bu konuda Novodvorov'la, onun öğrencisi Markel Kondratyev'le ayrılıyordu görüşleri.– Devrimin bütün yapıyı yıkmaması gerektiğini düşünüyordu. Bu çok sevdiği sağlam, yüce yapının iç kuruluşunda birtakım değişiklikler yapmalıydı yalnızca.

Din konusunda tam bir köylüydü: Fizik ötesi sorunlar, her şeyin başlangıcı, ölümden sonra ne olacağı üzerine kafa yormazdı.

Tanrı –Arago için olduğu gibi– onun için de incelemeyi aklının ucundan geçirmediği bir varsayımdı. Dünyanın nasıl kurulduğunu, Moisey'nin dediklerinin mi yoksa Darwin'in dediklerinin mi doğru olduğunu umursadığı yoktu. Arkadaşlarının öylesine önemsedikleri Darwinizm de altı günde yaratılma kuramı gibi bir düşünce oyuncağıydı onun için.

Dünyanın nasıl kurulduğu sorunuyla ilgilenmemesinin nedeni, dünyada daha iyi nasıl yaşanılabileceği sorununun bir an aklından çıkmamasıydı. Geleceği de düşündüğü yoktu. Toprakla uğraşan insanların hepsinde ortak olan o kesin inanç atalarından ona da kalmıştı. Ruhunun derinliklerinde taşıyordu onu: Dünyada canlılardan, bitkilerden hiçbirinin yok olmadığına, sürekli biçim değiştirdiklerine inanıyordu. Gübre buğday, buğday tavuk oluyordu. Lavra kurbağaya, tırtıl kelebeğe, fidan ağaca dönüşüyordu. Öyleyse insan da yok olmayacak, biçim değiştirecekti. Buna inanıyor, bu yüzden ölümden hiç mi hiç korkmuyor, ölümün getireceği acıları önemsemiyor, ama bu konuda konuşmayı da sevmiyor, beceremiyordu. Çalışmaktı onun sevdiği. İnsanı başarıya götürecek işlerle uğraşırdı. Arkadaşlarını da bu çeşit işlerde çalışmaya zorlardı.

Kafiledeki halktan öteki siyasi suçlu Markel Kondratyev yaradılış

bakımından Nabatov'tan çok değişikti. On beş yaşında işe girmiş, aşağılık duygusunu yenmek için sigaraya içkiye başlamıştı. Bu aşağılık duygusunu ilk kez, çocukken bir yılbaşında duymuştu: Fabrikatörün karısının hazırladığı çam ağacının yanına götürmüşlerdi onları. Ona da öteki işçi çocuklarına da bir rublelik birer düdük, elma, fındık, çilek vermişlerdi. Fabrikatörün çocuklarınaysa o zaman ona büyülü gibi görünen, –elli rubleden pahalı olduklarını sonra öğrendiği– oyuncaklar armağan etmişlerdi. Fabrikaya tanınmış bir kadın devrimci işçi olarak girdiğinde yirmi yaşındaydı Kondratyev. Kadın onun kafası çalışan bir genç olduğunu hemen anlamış. Ona kitaplar, bildiriler veriyordu. Onunla uzun uzun konuşuyor, toplumun içinde bulunduğu durumu, bu durumun nedenlerini, düzeltilmesi için gerekeni anlatıyordu ona. İçinde bulunduğu kötü durumdan kendisinin de başkalarının da kurtulmak olanağının bulunduğunu öğrenince bu haince haksızlığı yapanların cezalandırılmaları için önüne geçilmez bir istek doldurdu benliğini. Bu olanağı kişioğluna bilimin sağlayacağını söylemişlerdi ona. O da büyük bir hırsla bilime vermişti kendini. Bilimin sosyalist ülküyü nasıl gerçekleştireceğini bilmiyordu, ama içinde bulunduğu durumun haksızlıklarını ona gösterdiğine göre, aynı bilimin bu haksızlıkları düzelteceğine de inanıyordu. Sonra kendi gözünde öteki insanlardan daha bir yükseğe çıkarmıştı onu bilim. Bu nedenle sigarayı, içkiyi bırakmış, fabrika deposuna yazıcı olarak alındıktan sonra çoğalan boş zamanının tümünü okumaya ayırmaya başlamıştı.

Devrimci kadın gerekli bilgileri veriyordu ona. Her şeyi öğrenmekte gösterdiği üstün kavrama yeteneğine, hırsına şaşıyordu. İki yıl cebir, geometri, tarih çalıştı –özellikle tarihi çok seviyordu–; edebiyat kitaplarını, eleştiri yazılarını, sosyal yayınları okudu. Devrimci kadını cezaevine attılar, Kondratyev'i de odasında yasak kitaplar bulunduğu için tutuklayıp bir süre cezaevinde tuttuktan sonra Vologda iline sürgün ettiler. Orada Novodvorov'la tanıştı. Devrimci bir sürü kitap daha okudu. Eski bilgilerini tazeledi. Sosyalist görüşleri daha da güçlendi. Sürgünden döndükten sonra çalıştığı fabrikanın yıkılmasına, müdürünün öldürülmesine neden olan bir işçi ayaklanmasına önderlik etti. Cezaevine attılar onu. Yurttaşlık haklarından yoksun edip sürgün cezasına çarptırdılar.

Ekonomik düzene olduğu gibi, dine karşı da olumsuzdu tutumu. Yetiştirildiği dinin anlamsızlığını gördükten, kendini ondan büyük çaba harcayarak, –önceleri korkuyla, sonra heyecanla, coşkuyla– kurtardıktan sonra; onun da atalarının da böylesine aldatılmalarının öcünü almak istiyormuşcasına papazlarla, dinle alay etmeye başlamıştı.

Kendi için çok şey istemez, en küçük bir şeyle yetinirdi. Çalışmaya çocukluktan başlamış herkes gibi adaleli, sağlam yapılıydı. En ağır bir işte rahatlıkla uzun süre çalışabilirdi. Okuyabilmek için cezaevlerinde, menzillerde boş zamanı olsun çok isterdi. Şimdi Marks'ın birinci cildini okuyordu. Kitabı çok değerli bir şey gibi özenle saklıyordu torbasında. Arkadaşlarına karşı soğuktu. Yalnız Novodrof'a yakınlık gösteriyordu. Yürekten bağlıydı ona. Her konuda düşüncesini tartışma götürmez gerçek sayıyordu.

Önemli işlerde ayak bağı olarak gördüğü kadınlara karşı sonsuz bir küçümseme duyardı. Ama Maslova'ya acırdı. Halkın üst tabakaca ezilmesinin bir örneği gördüğü için iyi davranırdı ona karşı. Bu yüzden Nehlüdof'u sevmez, onunla pek konuşmazdı. Nehlüdof ona selam verdiği zaman yalnızca elini uzatırdı, kendi Nehlüdof'un elini sıkmaz, Nehlüdof'un onun elini sıkmasını beklerdi.

XIII

Soba tutuşmuş, çay demlenmiş, bardaklara, fincanlara konmuş, üzerine süt eklenmişti. Taze ekmekler, haşlanmış yumurtalar, yağ, dana başı, paça ortaya çıkarılmıştı. Herkes masa olarak kullanılan ranzanın başına toplanmış yiyor, içiyor, konuşuyordu. Rantseva bir sandığın üzerinde oturuyor, bardağı boşalana çay koyuyordu. Islak yarım kürkünü çıkarıp kuru battaniyesine sarınmış, yatağına uzanmış, Nehlüdof'la konuşan Kriltsov'dan başka herkes Rantseva'nın çevresindeydi.

Yolculuk sırasında soğuktan, yağmurdan çamurdan, bu menzilde karşılaştıkları pislikten, düzensizlikten, ortalığa bir çekidüzen vermek için yorucu çalışmadan sonra karınları doyunca, sıcak çay içince herkes neşelenmişti.

Duvarın öte yanından duyulan öteki suçluların gürültü patırtısı, bağırıp çağırmaları, küfürleri nasıl bir ortamda olduklarını anımsatıyormuş gibi huzur veriyordu onlara. Denizin ortasında küçücük bir adadaymış gibi, onları kuşatan acılardan, hor görülmeden bir an uzak hissetmişlerdi kendilerini, neşelenmiş, heyecanlamışlardı. İçinde bulundukları durumdan, onları nelerin beklediğinden başka her şeyden söz ediyorlardı. Ayrıca, zoraki bir araya getirilmiş kadınlı erkekli gençler arasında her zaman görüldüğü gibi, onlar arasında da bilinen, bilinmeyen gönül bağları doğmuştu. Hemen hepsi birbirine tutkundu. Novodvorov, hep gülümseyen güzel Grabets'e âşıktı. Grabets az düşünen, genç bir üniversite öğrencisiydi. Devrime karşı da ilgisizdi... Ama zamanın etkisine kapılmış, ne yapıp edip sürgün cezasına çarptırtmıştı kendini. Onun için en önemli olan, erkekler konusunda başarılarıydı. Sorgularda da cezaevinde de sürgünde de bundan başka bir düşündüğü olmamıştı. Şimdi de Novodvorov'un ilgisiyle avunuyordu. O da Novodvorov'a âşıktı. Her önüne gelene tutulan, ama nedense sevilmeyen Vera Yefremovna kâh Nabatov'a kâh Novodvorov'a âşık oluyordu. Kriltsov da Mariya Pavlovna'ya karşı aşka benzeyen bir duygu besliyordu. Erkeklerin kadınlara karşı duydukları sevginin aynıydı bu. Ama onun aşk üzerine düşüncelerini bildiği için bu duygusunu dostluk, minnettarlık –Mariya Pavlovna çok yakın ilgi gösteriyordu ona, hizmetini yapıyordu– perdesi arkasında ustalıkla gizliyordu. Nabatov'la Rantseva çok seviyorlardı birbirlerini. Mariya Pavlovna'nın sağduyulu bir kız olduğu kadar, Rantseva da sağduyulu, kocasına bütün varlığıyla bağlanan bir kadındı.

On altı yaşında daha lisedeyken Petersburg Üniversitesi'nde öğrenci Rantsev'e tutulmuş, on dokuz yaşında, Rantsev daha üniversitedeyken evlenmişti onunla. Kocası, dördüncü sınıfta üniversite olaylarına karışmış, Petersburg'dan sürülmüş, devrimci olmuştu. O da Tıp Fakültesi'nden ayrılmış, kocasının peşinden gitmiş, devrimci olmuştu. Kocasının dünyadaki erkeklerin en iyisi, en akıllısı olduğuna inanmasaydı sevmezdi onu. Sevmeyince de evlenmezdi. Dünyanın en iyi, en akıllı erkeğini sevip onunla evlendikten sonra yaşamı, yaşamın amacını en iyi, en akıllı erkeğin anladığı biçimde anlamaya, görmeye başlamıştı. Kocası önceleri yaşamın amacı-

nın okuyup öğrenmek olduğuna inanırdı. O da bu görüşü benimsemişti. Kocası devrimci olunca o da olmuştu. Bu düzenin sürüp gidemeyeceği, her insanın bu düzene karşı savaş açması; kişinin özgürce gelişebileceği politik, ekonomik ortamın sağlanması için elinden geleni yapması gerektiği üzerine oldukça inandırıcı konuşuyordu. Gerçekten böyle düşündüğünü, hissettiğini sanıyordu. Oysa aslında kocasının düşünceleriydi bunlar. İstediği tek şey kocasıyla arasında bir görüş ayrılığının olmamasıydı.

Kocasından, annesinin yanına bıraktığı oğlundan uzakta olmak çok ağırdı onun için. Ama bu ayrılığa ruhsal çöküntüye uğramadan, soğukkanlılıkla katlanıyordu: Bunu kocası için, –kocası da ona hizmet ettiğine göre– doğruluğundan kuşku edilemeyecek bir dava uğruna yaptığını biliyordu çünkü. Her an kocası vardı aklında. Eskiden olduğu gibi şimdi de kocasından başka hiç kimseyi sevemezdi. Gelgelelim, Nabatov'un yürekten, temiz aşkı duygulandırıyor, heyecanlandırıyordu onu. Kocasının arkadaşı olan dürüst, kişilik sahibi Nabatov kız kardeşiymiş gibi davranıyordu ona. Gelgelelim davranışlarında kardeş duygusundan öte bir şey vardı sanki. Bu şey ikisini de ürkütüyor, aynı zamanda güç yaşayışlarına renk katıyordu.

Öyle ki bu grupta aşk duygusundan bütünüyle uzak yalnızca Mariya Pavlovna ile Knodratyev'di.

XIV

Nehlüdof, her zaman olduğu gibi Katyuşa'yla çaydan sonra yalnız görüşmek niyetindeydi. Kriltsov'un yanına oturmuş, onunla konuşuyordu. Nehlüdof Makar'ın öyküsünü anlatıyordu. Kriltsov, parlayan bakışını Nehlüdof'un yüzüne dikmiş büyük bir dikkatle dinliyordu.

Birden:

– Evet, dedi. Sık sık düşünürüm aynı şeyi. Kimlerle gidiyoruz Sibirya'ya? Mutlulukları için buralara sürüldüğümüz insanlarla. Oysa hiç tanımıyoruz onları. Tanımak da istemiyoruz. Üstelik nefret ediyorlar bizden. Düşman sayıyorlar bizi. Asıl korkunç olan bu işte.

Nehlüdof'la Kriltsov'un konuşmasına kulak kabartan Novodvorov, çatlak sesiyle,

– Korkunç olan bir şey yok ortada, dedi. Halk iktidara saygı duyar. Bugün hükümettir iktidarda olan, ona saygı duyuyor. Bizden nefret ediyor. Yarın biz olacağız iktidarda, o zaman bize saygı duyacak...

Tam o sırada duvarın öte yanında bir gürültü oldu. Küfürler, zincir sesleri, bağırıp çağırmalar duyuldu. Duvarı yumrukluyorlardı. Birini dövüyorlardı. Biri, "Nöbetçi!" diye bağırıyordu.

Novodvorov sakin,

– Baksanıza hayvandan farkları var mı? dedi. Onlarla bizim aramızda bir yakınlaşma söz konusu olabilir mi?

Kriltsov sinirli,

– Hayvan diyorsun ama, dedi, Nehlüdof şimdi bir olay anlattı. Makar'ın, hemşerisini kurtarmak için kendini nasıl tehlikeye attığını anlattı.

– Bu hayvanlık değil, soylu bir davranıştır, diye ekledi.

Novodvorov alaylı,

– Duygululuk! dedi. Bu insanların ruhlarında olup bitenleri, davranışlarını bizler anlayamayız. Sen soyluluk görüyorsun bu davranışta, oysa belki kıskanmıştır o kürek cezalısını.

Birden Mariya Pavlovna karıştı söze, öfkeli,

– Başkalarında iyi bir yan göremezsin sen zaten, dedi. (Herkesle senli benliydi.)

– Olmayan bir şeyi nasıl göreyim?

– Kendini bile bile korkunç bir tehlikeye atıyor adam, nasıl olmaz bunda iyi bir yan?

Novodvorov,

– Bence, dedi, başarıya ulaşmak istiyorsak bunun ilk koşulu (Kondratyev, lambanın yanında okuduğu kitabı bir kenara koydu, dikkatle dinlemeye başladı öğretmenini) olayları gözümüzde büyütmeden, olduğu gibi görmektir. Her şeyi halk için yapmak, ondan hiçbir şey beklememek. Halk çalışmamızın ereğidir bizim. Ama bugünkü durgunluk içinde bulunduğu sürece yardımcı olamaz bize. Bu nedenle, halkı hazırladığımız gelişme gerçekleşinceye dek ondan yardım beklemek hayale kapılmak olur.

Söylev veriyormuş gibi konuşuyordu.

Kriltsov, yüzü kıpkırmızı,

– Ne gelişmesi? dedi. Keyfî yönetime, yönetimde baskıya karşı olduğumuzu söylüyoruz, bu da bir çeşit baskı değil midir?

Novodvorov sakin, karşılık verdi:

– Değildir. Ben halkın hangi yoldan yürümesi gerektiğini bildiğimi söylüyorum. Gösterebilirim de bu yolu.

– Peki ama gösterdiğin yolun doğru olduğunu nereden biliyorsun? Engizisyonu, büyük devrimin cinayetlerini doğuran baskı da bu değil midir? Onlar da biliyorlardı doğru olan tek yolu.

– Onlar yanıldılarsa bizim de yanıldığımız anlamına gelmez bu. Hem onların saçmalıklarıyla ekonomi biliminin gerçekleri arasında büyük ayrılıklar vardır.

Novodvorov'un sesi koğuşu dolduruyordu. Yalnız o konuşuyor, ötekiler dinliyordu.

Bir an ara verince Mariya Pavlovna,

– Durmadan tartışırlar, dedi.

Nehlüdof sordu ona:

– Siz ne düşünüyorsunuz bu konuda?

– Bence Anatoli haklıdır. Halkı bizim gibi düşünmeye zorlayamayız.

Nehlüdof Maslova'ya döndü, gülümseyerek,

– Ya siz Katyuşa? dedi.

Onun yanıtını beklerken uygunsuz bir şey söyleyeceği korkusuyla titredi içi.

Maslova, kulaklarına dek kızardı.

– Bence ezilmiştir basit halk, dedi, hem çok.

Nabatov,

– Doğru Mihaylovna, çok doğru, diye haykırdı. Çok ezildi. Artık ezilmemeli. Biz de bunun için çalışıyoruz zaten.

Novodrovof,

– Devrimin amacı üzerine tuhaf bir düşünce, dedi.

Canı sıkkın, sigara içmeye başladı.

Kriltsov,

– Onunla konuşamıyorum, diye fısıldadı.

Nehlüdof,

– Konuşmamak çok daha iyi, dedi.

XV

Novodvorov bütün devrimcilerce sayılmasına, çok bilgili, çok zeki bilinmesine karşın, Nehlüdof ahlâk yönünden aşağı devrimcilerden sayardı onu. Bu adamın akıl gücü –bölüneni– çok büyüktü. Ama kendi üzerine düşüncesi –böleni– bölüneninden kat kat büyüktü. Akıl gücünü çok gerilerde bırakmıştı.

Ruhsal yönden Simonson'un tam tersi bir insandı. Simonson, davranışları düşünceden doğan, düşünce sınırlarını aşmayan insanlardandı –çoğunlukla erkekler arasında görülür böyleleri–, Novodvorov ise –daha çok kadınlarda görüldüğü gibi– düşünce eylemi bir ölçüde duygunun koyduğu amaca, bir ölçüde de gene duygunun neden olduğu davranışları haklı göstermeye yönelmiş insanlardandı.

Novodvorov'un devrim çalışması –onu son derece inandırıcı delillerle, çok güzel açıklamasına karşın– Nehlüdof'a bir kendini göstermek, önder olmak çabası gibi görünüyordu. Başlangıçta, başkalarının düşüncelerini kavramakta, onları oldukları gibi aktarmakta yetenekli olduğu için öğrenimi süresince, bu yeteneğe büyük değer verildiği çevrede (lisede, üniversitede) önderdi her zaman. Seviyordu önderliği. Ama diplomasını alıp okuldan ayrılınca bu önderliği de sona ermişti –Novodvorov'dan hoşlanmayan Kriltsov böyle anlatmıştı Nehlüdof'a–, yeni çevresinde de önder olabilmek için bu kez tüm düşüncelerini değiştirmiş, ılımlı ilericilikten aşırı ilericiliğe geçmişti. Yaradılışında kuşku, kararsızlık uyandıran ruhsal, estetik niteliklerden bulunmadığı için çok geçmeden devrim çevresinde de istediği önderliği elde etmişti. Kendine bir yol seçtikten sonra bu konuda hiçbir şeyden kuşku etmezdi artık. Kararsızlığa düşmezdi. Bu yüzden hiç yanılmadığına inanırdı. Her şey son derece basit, açık seçik, kesindi onun için. Görüşlerinin darlığı, tek yanlılığı nedeniyle gerçek sade, açık görünüyordu ona. Gerçeğin akla yatkın olması gerektiği inancındaydı. Kendine güveni öylesine büyüktü ki bu güven ya uzaklaştırıyordu insanları kendinden ya buyruğu altına alıyordu. Çalışmalarını, onun kendine bu sınırsız güvenini derin düşünce, sağduyu sanan çoğu genç insan boyun eğiyordu ona. Dev-

rimciler arasında önemli bir yeri vardı. Çalışmaları gençleri baş kaldırmaya hazırlamak yönünde oluyordu. Sonra yönetimi eline alacak, insanları çevresinde toplayacaktı. Onun yaptığı program uygulanacaktı. Bu programın her çeşit sorunu ortadan kaldıracağına, onun uygulanmasının zorunlu olduğuna inanıyordu.

Arkadaşları gözü pekliği, kararlılığı yüzünden saygı duyuyorlardı ona. Ama sevmiyorlardı onu. O da hiç kimseyi sevmiyor, yetenekleriyle dikkati çekenleri kendine rakip görüyordu. Elinden gelse yaşlı erkek maymunların genç maymunlara yaptığını yapardı onlara. Kendi yeteneklerini göstermesine engel olmasınlar diye hepsinin yeteneklerini, akıllarını alırdı ellerinden. Onun önünde eğilen insanlara iyi davranıyordu yalnızca. Şimdi de yalnızca etkisi altına aldığı işçi Kondratyev'e, Vera Yefremovna'ya bir de güzel Grabets'ye iyi davranıyordu. Vera Yefremovna'yla, Grabets âşıktılar ona. Gerçi görünüşte kadın sorunuyla ilgilenirdi görünüşte, ama ruhunun derinliklerinde kadınları akılsız, değersiz yaratıklar sayardı. Yalnız, duygu yönü ağır basan –şimdi Grabets'ye olduğu gibi– bir sevgiyle sık sık bağlandığı kadınları, yüksek yeteneklerini yalnız kendisinin görebileceği olağanüstü kadınlar olarak görürdü.

Kadın erkek ilişkisini bütün öteki sorunlar gibi son derece basit, sıradan, özgür sevginin çözümlenmiş bir yanı sayardı.

Biri yasadışı, biri resmi nikâhlı iki karısı olmuştu. Nikâhlı karısından, aralarında gerçek aşk olmadığını anlayınca ayrılmıştı. Şimdi Grabets'yle resmi olmayan bir evlilik kurmayı düşünüyordu.

Nehlüdof'u, Maslova'yla –onun deyimiyle– "fingirdeştiği"; en önemlisi de düzenin aksaklıkları, bu aksaklıkların düzeltilmesi üzerine noktası noktasına onun –Novodvorov'un– düşündüğü gibi düşünmediği –bir prens gibi, yani aptalca düşündüğü– için küçük görüyordu. Nehlüdof, Novodvorov'un ona olan bu tutumunu biliyor, yolculuk sırasındaki iyi ruhsal durumuna karşın onun da ona aynı biçimde karşılık vereceğinden korkuyor, bu adama duyduğu aşırı soğukluğu bir türlü yenemiyordu.

XVI

Bitişikteki odada emirler duyuldu. Ses kesildi. Sonra yanında iki erle çavuş girdi koğuşa. Yoklama yapacaklardı. Çavuş parmağıyla dokunarak bir bir sayıyordu herkesi. Sıra Nehlüdof'a geldiğinde yılışık bir gülümsemeyle,

– Yoklamadan sonra kalamazsınız burada, dedi. Çıkmalısınız.

Bunun ne anlama geldiğini bilen Nehlüdof çavuşa yaklaştı. Önceden hazırladığı üç rubleyi eline sıkıştırdı.

– Pekâlâ, dedi! Oturun biraz daha bari.

Çavuş dönüp çıkıyordu ki arkasında seyrek sakallı, gözü şişmiş, uzun boylu, zayıf bir cezalıyla başka bir astsubay girdi.

Cezalı,

– Kızımı almaya geldim, dedi.

Birden bir çocuk sesi çınlattı koğuşun içini:

– Babam geldi!

Kız çocuğunun sarı saçlı başı Rantseva'nın verdiği etekten ona yeni bir entari dikmeye çalışan Rantseva ile Mariya Pavlovna'nın, Katyuşa'nın arasından uzandı.

Buzovkin şefkatle,

– Benim, kızım, ben, dedi.

Mariya Pavlovna, Buzovkin'in şiş yüzüne acıyarak baktı.

– Burada rahattı, dedi. İzin verin yanımızda kalsın.

Kız çocuğu, entarisini babasına göstererek,

– Hanımlar bana yeni *lopat*[2] dikiyorlar, dedi. Çok gü-ü-üzel oluyor.

Rantseva kızın başını okşayarak,

– Bizim yanımızda uyumak istiyor musun? diye sordu.

– İstiyorum. Babamı da istiyorum ama.

Rantseva sevgiyle gülümsedi.

– Baban olmaz.

Kızın babasına döndü:

– Bırakın onu bize.

Çavuş kapıdan,

– Hadi bırakın, diye mırıldandı.

2 Lopat: Sibiryaca entari. (L.N. Tolstoy'un notu.)

Astsubayla çavuş koridora çıktılar.

Erler de çıkar çıkmaz Nabatov Buzovkin'in yanına sokuldu. Elini omzuna koydu.

– Karmanov'un yer değiştirmek istediği doğru mu? dedi.

Buzovkin'in içtenlikle kaplı yüzü birden değişti, bulutlandı. Gözlerine bir gölge indi sanki.

– Bilmiyorum, duymadım, dedi. Öyle bir şey mi var?

Gözlerinde gene o gölge,

– Peki Akcyutka! diye ekledi, hanımların yanında keyfine bak.

Aceleyle çıkıp gitti.

Nabatov,

– Bilmesine biliyordur ama söylemez, dedi. Yer değiştiler anlaşılan. Ne yapacaksınız şimdi?

Nehlüdof,

– Kentte komutanlığa bildireceğim durumu. İkisini de tanıyorum.

Besbelli gene tartışmanın başlamasından çekindikleri için hepsi susuyordu.

Deminden beri ellerini başının altına almış, söze karışmadan köşedeki yatağında sırtüstü yatan Simonson kararlı, doğruldu yerinden. Oturanları dikkatle gözden geçirdikten sonra Nehlüdof'un yanına geldi.

– Şimdi dinleyebilir misiniz beni?

Nehlüdof,

– Elbette, dedi.

Simonson'un arkasından çıkmak için ayağa kalktı.

O anda Nehlüdof'la göz göze gelen Katyuşa kızardı. Şaşırmış gibi başını salladı.

Koridora çıktıklarında Simonson,

– Sizinle bir konuyu görüşmek istiyorum, diye başladı.

Öteki cezalıların bağırıp çağırmaları, gürültüleri koridorda daha çok duyuluyordu. Nehlüdof yüzünü buruşturdu. Ama Simonson'un bunu umursamadığı belliydi. İçtenlik okunan gözleriyle Nehlüdof'un yüzüne dikkatli bakarak söze başladı:

– Katerina Mihaylovna'yla aranızdaki ilişkiyi bildiğim için kendimi...

O sırada kapıda iki kişi bağıra bağıra bir şeyin tartışmasını yapmaya başladıkları için susmak zorunda kalmıştı.

Adamlardan biri,

– Anlamıyor musun gâvur suratlı herif, benimki değil! diye bağırıyordu.

Kısık bir ses karşılık veriyordu ona:

– Allah belanı versin, şeytan tohumu!

Tam o anda Mariya Pavlovna çıktı koridora.

– Burada konuşulmaz, dedi. Bizim odaya gelin, Vera'dan başka kimse yok orada.

Önden yürüdü. Besbelli tek kişilik bir hücre olan, şimdi siyasi suçlu kadınlara ayrılmış küçük odaya girdi. Vera Yefremovna yüzükoyun uzanmıştı bir yatağa. Mariya Pavlovna,

– Migreni tuttu, dedi. Uyuyor, duymaz sizi. Ben de gidiyorum!

Simonson,

– Hayır, diye atıldı. Kal, hiç kimseden özellikle senden gizlim yoktur benim.

Mariya Pavlovna,

– Pekâlâ, dedi.

Çocuksu bir hareketle bedenini iki yana sallayarak ranzaya çöktü. İri güzel gözleriyle uzaklarda bir yere bakarak dinlemeye hazırlandı.

– Sizinle bir konuyu görüşmek istiyorum, diye yineledi Simonson. Katerina Mihaylovna'yla aranızdaki ilişkiyi bildiğim için kendimi onunla ilgili düşüncelerimi size açmak zorunda hissediyorum.

Simonson'un içtenliğinden hoşlanan Nehlüdof,

– Yani? diye sordu.

– Yani, Katerina Mihaylovna'yla evlenmek isterdim...

Mariya Pavlovna bakışını Simonson'a doğrulttu.

– Şaşılacak şey! dedi.

Simonson konuşmasını sürdürüyordu.

– ... karım olmasını isteyeceğim ondan, kararını verdim.

Nehlüdof,

– Benim yapacağım bir şey yok burada, dedi. Onun bileceği şey bu.

– Öyle, ama sizin bu konuda ne düşündüğünüzü bilmeden karar veremez.

– Neden?

– Çünkü, aranızdaki ilişki kesin sonuca bağlanmadıkça bir seçim yapamaz.

– Benim yönümden kesin sonuca bağlanmıştır. Kendimi yapmak zorunda saydığım şeyi yapmak istedim. Ayrıca onun durumunu kolaylaştırmak için çalışıyorum. Ama ne olursa olsun özgürlüğünü kısıtlamak istemem.

– Evet, ama kendinizi feda etmenizi istemiyor.

– Öyle bir şey yok zaten.

– Bu konuda kararının kesin olduğunu da biliyorum.

Nehlüdof,

– Benimle görüşmek istediğiniz nedir öyleyse? diye sordu.

– Sizin de onun gibi düşünmenizi istiyor.

– Yapmam gerektiğine inandığım şeyi yapmamın gerekmediğini nasıl söyleyebilirim? Söyleyebileceğim bir şey vardır bu konuda: Ben serbest değilim, ama o serbettir.

Simonson, düşünceye dalıp bir an sustu.

– Pekâlâ, dedi. Böyle söylerim kendisine. Ona âşık olduğumu sanmayın sakın. Temiz ruhlu, çok acı çekmiş, iyi bir insan olduğu için seviyorum onu. Hiçbir şey istemiyorum ondan. Ama ona yardım etmeyi, duru...

Simonson'un sesinin titremesi şaşırtmıştı Nehlüdof'u. Simonson konuşmasını sürdürüyordu:

– ... durumunu kolaylaştırmayı çok istiyorum. Sizin yardımınızı kabul etmezse benimkini kabul etsin. Razı olsa cezasını çekeceği yere yollanmam için dilekçe verirdim. Dört yıl göz açıp kapayana dek geçer. Yanında kalır, belki de üzüntülerini hafifletirdim...

Heyecandan susmak zorunda kaldı gene.

Nehlüdof,

– Ne söyleyebilirim? dedi. Sizin gibi bir koruyucu bulduğu için sevinçliyim...

Simonson,

– Ben de bunu öğrenmek istiyordum işte, dedi. Onu seven, iyiliğini isteyen bir insan olduğunuz için benimle evlenmesini iyi karşılayıp karşılayamayacağınızı bilmem gerekti.

Nehlüdof, kararlı,

– Elbette iyi karşılıyorum, dedi.

Simonson, böylesine durgun, üzgün görünüşlü bir insandan beklenmeyen çocuksu bir içtenlikle baktı Nehlüdof'a,

– Her şey onun kararına bağlı, dedi. Tek isteğim, çok acı çekmiş bu ruhun artık huzura kavuşmasıdır.

Simonson ayağa kalktı Nehlüdof'un elini tuttu. Uzandı, çekimser, gülümseyerek öptü onu.

– Böyle anlatacağım kendisine, dedi.

Çıktı.

XVII

Mariya Pavlovna,

– Nasıl? dedi. Sırılsıklam âşık. Kırk yıl düşünsem Vladimir Simonson'un böylesine aptalca, çocukça âşık olacağı aklıma gelmezdi.

Nehlüdof,

– Ya Katya? diye sordu. Sizce bu konuda o ne düşünüyor?

– Katya mı?

Mariya Pavlovna, besbelli, bu soruya elinden geldiğince doğru yanıt vermek için bir an durduktan sonra,

– O mu? diye başladı. Size bir şey söyleyeyim mi, geçmişi ne denli karışık olursa olsun, yaradılış bakımından çok iyi bir insandır... Duyguları da incedir... Seviyor sizi, tertemiz bir sevgi besliyor size. Kendisine bağlanmanıza izin vermemekle size iyilik yapabildiği için de mutludur. Sizinle evlenmek onun için tüm geçmişinden de kötü, korkunç bir düşüş olurdu. Dahası var, sizin varlığınız da huzursuz ediyor onu.

Nehlüdof,

– Ne yapayım yani, kayıp mı olayım? dedi.

Mariya Pavlova'nın dudaklarında o sevimli, çocuksu gülümsemesi dolaştı.

– Evet, bir ölçüde öyle.

– Bir ölçüde nasıl kaybolur insan?

– Yanlış söyledim. Asıl söylemek istediğim Katyuşa'nın, Simonson'un aşırı heyecanlı sevgisini (hiç söz etmiyor ona bundan çün-

kü) anlamsız bulduğu, bu sevginin onu etkilediği, korkuttuğuydu. Biliyorsunuz, bu konularda bilgim yoktur pek, ama bence Simonson, gizli de olsa son derece olağan bir sevgi besliyor Katya'ya. Simonson, bu sevginin ona güç verdiğini, sevgisinin platonik olduğunu söylüyor, ama bu ne denli olağanüstü bir sevgi olursa olsun, temelinde gene de iğrençliğin yattığını biliyorum... Novodvorov'la Lyuboçka arasındaki sevgide olduğu gibi.

Mariya Pavlovna, onu en çok ilgilendiren şeyden söz etmeye başlamış, konuyu dağıtmıştı.

Nehlüdof,

– Peki ama benim ne yapmam gerekiyor? diye sordu.

– Bence, onunla konuşmalısınız. Gizli kapaklı bir şeyin olması her zaman iyidir. Konuşun kendisiyle. Çağırayım mı onu? İster misiniz?

Nehlüdof,

– Lütfen, dedi.

Mariya Pavlovna çıktı.

Küçük odada yalnız kalınca Vera Yefremovna'nın ara sıra iniltiyle kesilen durgun soluk alışını, ağır cezalıların iki kapı arkasından duyulan uğultusunu dinlerken tuhaf bir duygu doldurdu Nehlüdof'un içini.

Simonson'un söyledikleri zayıf anlarında ona ağır, tuhaf gelen bir zorunluluktan kurtarıyordu onu. Ama şimdi nedense tatsız, acı bir duygu vardı içinde. Bu duyguda, Simonson'un önerisinin onun bu davranışını olağanlaştırması, özverisini onun da başkalarının da gözünde küçültmesi vardı. Öyle ya, bu denli iyi, üstelik Maslova'yla uzaktan yakından ilişkisi olmayan bir insan kaderini onunkiyle birleştirmek istediğine göre, Nehlüdof'un özverisi anlamını yitirmiş sayılırdı artık. Ayrıca, küçücük de olsa bir kıskançlık duygusu bile vardı içinde belki. Maslova'nın onu sevmesine alışmıştı. Şimdi onun başkasını sevmesini aklı almıyordu. Verilmiş bir kararın bozulmasından duyulan can sıkıntısı da söz konusuydu burada: Maslova'nın cezası sona erene dek yanından ayrılmamaya karar vermişti çünkü. Maslova Simonson'la evlenirse onun yanında olmasının gereği kalmayacaktı artık. Yeni bir karar vermesi gerekecekti. Duygularını bir düzene koyamıyordu. Açılan kapıdan ağır

cezalıların uğultusu doldu içeri (daha çok bağırıp çağırıyorlardı bu gece). Katyuşa girdi koğuşa.

Çabuk adımlarla Nehlüdof'un yanına geldi. Tam yanında durdu.

– Mariya Pavlovna yolladı beni, dedi.

– Biliyorum. Sizinle konuşmam gerek. Oturun. Vladimir İvanoviç anlattı bana.

Katyuşa ellerini dizlerinin üzerine koyup oturmuştu. Sakin görünüyordu. Ama Nehlüdof Simonson'un adını söyleyince bir anda kıpkırmızı oldu yüzü.

– Ne anlattı size? diye sordu.

– Sizinle evlenmek istediğini.

Katyuşa büyük acı çekiyormuş gibi buruşturdu yüzünü. Bir şey söylemeden başını önüne eğdi.

– Bunu onaylayıp onaylamadığımı soruyor. Ona bir akıl vermemi istiyor. Kararı sizin vereceğinizi, vermeniz gerektiğini söyledim.

Maslova,

– Ah, nedir bu? diye mırıldandı. Niçin?

Nehlüdof'u her zaman çok etkileyen o şehla, tuhaf bakışını tam gözlerinin içine dikti. Bir şey söylemeden birkaç saniye öyle kaldılar göz göze. Bu bakışma ikisine de çok şeyler anlatmıştı.

– Kararı siz vermelisiniz, dedi Nehlüdof.

– Ne kararı verebilirim? Her şeye çoktan karar verilmiş.

Nehlüdof,

– Hayır, dedi. Vladimir İvanoviç'in önerisini kabul edip etmeyeceğinize kararı siz vermelisiniz.

Katyuşa kaşlarını çattı.

– Kürek mahkûmundan karı mı olurmuş? Ne diye bir de Vladimir İvanoviç'in hayatını mahvedeyim?

– Öyle ama ya bağışlanırsanız?

Katyuşa,

– Ah, bırakın beni, dedi. Konuşacak bir şey kalmadı artık.

Kalkıp kapıya yürüdü. Çıktı.

XVIII

Nehlüdof, Katyuşa'nın peşinden erkek koğuşuna girdiğinde orada herkes heyecanlıydı. Her yerde dolaşan, herkesle ilişki kuran, her şeyi inceleyen Nabatov'un şaşırtıcı bir haberi heyecana boğmuştu koğuştakileri. Haber şuydu: Kürek cezasına çarptırılmış devrimci Petlin'in yazdığı bir pusula bulmuştu duvardaki bir delikte. Herkes, Petlin'in çoktan Kara'ya varmış olduğunu sanıyordu. Oysa bu pusuladan onun kısa bir süre önce buradan geçtiği anlaşılıyordu.

Şöyle yazıyordu pusulada: "17 Ağustos'ta ağır cezalıların arasında tek siyasi suçlu olarak yola çıkarıldım. Neverov benimleydi. Kazan'da akıl hastanesinde astı kendini. Ben iyiyim. İyi şeyler düşünüyorum."

Herkes Petlin'in durumunu, Neverov'un intiharını konuşuyordu. Kriltsov düşünceliydi. Susuyordu. Durgun, parlayan bakışlarını önüne indirmişti.

Rantseva,

– Kocam Neverov'un daha Petropavlovski'de kötü bir düş gördüğünü söylemişti, dedi.

Novodvorov,

– Evet, dedi, ozan ruhlu, hayalci bir insandı. Böyleleri yalnızlığa dayanamazlar. Tek kişilik hücreye atıldığımda hayalimin çalışmasına izin vermiyordum. Zamanımı çeşitli şeyler yaparak doldurmuyordum. Böyle dayanabiliyordum ancak.

Nabatov, besbelli odadakilerin üzerine çöken kederi dağıtmak istediği için neşeli bir sesle,

– Dayanmak da ne oluyor? dedi. Beni tek kişilik hücreye kapadıklarında sevinmiştim bile. Dışarıda sürekli bir kuşku, korku içinde yaşıyor insan: Ha yakalandım ha yakalanacağım korkusu. Arkadaşlarının ne yaptığı düşüncesi, işlere bir kötülüğünün dokunup dokunmayacağı kuşkusu... Ama hücreye girince sorumluluklarından kurtuluyorsun. Dinlenebilirsin artık. Otur keyfine bak. Sigaranı tellendir.

Mariya Pavlovna Kriltsov'un birden değişen, bulutlanan yüzüne bakarak,

– Yakın arkadaşın mıydı? diye sordu.

Kriltsov, uzun süre bağırıp çağırmış ya da şarkı söylemiş gibi sık sık soluyarak,

– Neverov muydu hayalci? dedi. Neverov bizim kapıcının deyimiyle, "toprak ananın az doğurduğu" insanlardandı... Evet... İçi dışı bir, pırlanta gibi bir insandı. Evet... yalan söylemeyi bırakın, şaka olsun diye numara bile yapamazdı. Ruhunda en küçük bir gizlilik yoktu. Evet... üstün bir insandı Neverov, başkalarına benzemezdi... Neye yarar artık!

Bir an sustu. Kaşlarını çatıp öfkeli, sürdürdü konuşmasını:

– Önce halkı eğitip, istediğimiz biçime getirip sonra yaşayışını mı değiştirelim, yoksa yaşayışını değiştirdikten sonra propagandayla, baskıyla onu istenilen biçime mi getirelim, bunu tartışıyoruz. Oysa onlar tartışmıyorlar. İşlerini biliyorlar onlar. Yüzlerce insanın ölmesini umursamıyorlar bu uğurda. Hem de ne insanların! Üstelik en iyi, en değerli insanların ölmesini zorunlu buluyorlar. Evet Herzen Aralık Devrimcileri'ni ölüm cezasına çarptırmakla toplumsal düzeyimizin çok düşürüldüğünü söylüyordu. Hem de çok düşürüldü! Sonra Herzen ve arkadaşlarına yaptılar aynı şeyi. Şimdi de Neverovlara...

Nabatov gür sesiyle,

– Her şeyi yok edemezler, dedi. Gelecek kuşaklara kalacaktır anıları.

Kriltsov, sözünün kesilmesine izin vermeden, sesini yükselterek,

– "Onlara" acırsak anı diye bir şey kalmaz, dedi. Bir sigara ver bana.

Mariya Pavlovna,

– İçme lütfen Anatoli, dedi, zararlı senin için.

Kriltsov öfkeli,

– Boş ver, diye söylendi.

İçmeye başladı. Ama birkaç soluk çektikten sonra öksürmeye başladı. Bir türlü dinmek bilmiyordu öksürüğü. Sonunda gırtlağını temizledi,

– Oysa biz aynı şeyi yapmıyoruz, diye ekledi. Bu nasıl olsun, şunu nasıl yapsak acaba diye tartışmayı bırakıp birleşmeli... onların hepsini yok etmeliyiz. Evet.

Nehlüdof,

– Ama onlar da insan, dedi.

– Hayır, insan değildir onlar. İnsan yapmaz çünkü onların yaptığını... Evet, şu bombayı da balonu da bulanlar çok iyi etmişler. Balona binip yükselmeli, yükselmeli, sonra hepsi geberene dek bomba yağdırmalı tepelerine... Evet. Çünkü...

Konuşmasını sürdüremedi. Birden deminkinden kötü öksürmeye başladı. Ağzından kan geldi.

Nabatov kar getirmeye koştu. Mariya Pavlovna kediotu damlası getirdi. Ama Kriltsov gözlerini kapayıp beyaz, zayıflamış eliyle itti ilacı. Sık sık soluyordu. Karla soğuk su gelince biraz rahatladı. Yatağına yatırdılar onu. Nehlüdof kendisini almaya gelmiş, hanidir bekleyen astsubayla çıktı.

Ağır cezalılar susmuşlardı şimdi. Çoğu uyuyordu. Ranzalarda da yerde de kapı ağızlarında da yatanlar vardı ama gene de sığmamışlardı koğuşlara; bir o kadarı da koridorda, torbalarını başlarının altına yastık yapmış, ıslak paltolarını üstlerine almış, yerde yatıyordu.

Koridorda horlayanların, inleyenlerin, uyku arasında konuşanların sesleri duyuluyordu. Her yan paltolarla örtülü insan kümeleriyle doluydu. Yalnız, bekârlar koğuşunda köşedeki mumun çevresinde oturan birkaç adamla –astsubayı görünce mumu hemen söndürmüşlerdi– koridorda gaz lambasının dibinde oturan yaşlı adam –üstü çıplaktı, fanilasındaki bitleri topluyordu– uyumuyordu. Siyasi suçluların bölümündeki ağır hava buradaki pis kokan, boğucu havaya oranla çok çok temizdi. İsli yanan lamba koyu bir sis içinde yanıyordu sanki. Güçlükle soluk alabiliyordu insan. Uyuyanlardan birinin üstüne basmamak ya da ayağına takılmamak için önünde boş bir yer bulup ayağını oraya koymak, sonra öteki adımını atacağı yeri aramaya koyulmak zorundaydı insan. Üç kişi – koridorda yer bulamadıklarından olacak– girişteki, her yanından sular sızan, pis kokan el yüz yıkama teknesinin yanına yere uzanmıştı. Bunlardan biri, Nehlüdof'un yolculuk sırasında sık sık gördüğü, biraz aptalca bir ihtiyardı. On yaşlarında bir çocuk iki cezalının arasında, elini yanağının altına koymuş, birinin bacağını kendine yastık yapmış, uyuyordu.

Dışarı çıkınca durdu Nehlüdof. Buz gibi soğuk, temiz havayı uzun süre hırsla çekti ciğerlerine.

XIX

Yıldızlar pırıl pırıldı gökyüzünde. Nehlüdof çamura bata çıka döndü hana. Karanlık pencerenin camına vurdu. Geniş omuzlu delikanlı yalınayak açtı ona kapıyı. Sağ yandan arabacıların horlaması geliyordu. Avluda atlar yulaf yiyorlardı. Solda, kibar müşteriler bölümüne açılan kapı vardı. Burası içki ile ter kokuyordu. Yandaki odada biri geniş ciğerlerine havayı çekerek düzenli horluyordu. İkon dolabının önünde kırmızı şişeli küçük bir gaz lambası yanıyordu. Nehlüdof soyundu. Muşamba divanın üzerine yol battaniyesini serdi. Deri yastığını başının altına alıp yattı. O gün gördükleri içinde ona en korkunç geleni, başını bir cezalının bacağına koymuş, tekneden sızan pis suların içinde uyuyan çocuktu.

O akşam Simonson ve Katyuşa'yla konuşması gerçi hiç beklenmedik önemli bir olaydı, ama durmuyordu üzerinde: Bu olay karışık, aynı zamanda belirsiz bir izlenim bırakmıştı üzerinde. Bu yüzden, düşünmek istemiyordu onu. Ama havasızlıktan güç soluk alan, tekneden akan pis suların içinde uyuyan o zavallı insanların, özellikle, bir kürek cezalısının bacağının üzerine başını koyup uyumuş o masum yüzlü çocuğun anıları çok canlıydı belleğinde.

Uzaklarda bir yerde birtakım insanların öteki insanlara acı çektirdiklerini, onları insanlık dışı ahlâksızlıklara, küçük görülmeye, ezilmeye katlanmak zorunda bıraktıklarını bilmekle üç ay aralıksız buna, insanların başka insanlarca ezilmesine tanık olmak aynı şey değildi. Nehlüdof da hissediyordu bunu. Üç aydır durmadan sormuştu kendi kendine: "Başkalarının göremediğini gördüğüm için ben mi deliyim, yoksa benim gördüğümü yapanlar mı deli?" Gelgelelim, onu öylesine şaşırtan, korkutan şeyi yapanlar (hem çoktu bunlar) yaptıklarının gerekli, üstelik önemli, yararlı olduğuna inanarak öylesine sakin, kendilerinden emindiler. Bütün bu insanları deli saymak kolay değildi. Öte yandan kendine de deli diyemezdi. Düşünceleri açık seçikti çünkü. Bu yüzden, sürekli bir kararsızlık, kuşku içindeydi.

Bu son üç ay süresince gördükleri Nehlüdof'u şöyle düşünmeye zorluyordu: Mahkemeler, yönetim organları özgür insanlar arasın-

dan en sinirli, heyecanlı, ateşli, yetenekli, güçlü, ötekilerden daha az kurnaz ve sakıngan olanlarını ayırıyorlardı. Oysa bu insanlar hiç de ötekilerden suçlu ya da toplum için zararlı değildiler. Cezaevlerine, menzillere kapatıyorlardı onları. Kürek cezasına çarptırıyorlardı. Aylarca, yıllarca bomboş, ekmek elden su gölden tutuyorlardı onları orada. Doğadan, ailelerinden, emekten uzak, yani insanca yaşayışın doğal, ruhsal tüm koşullarının dışında... Sonra bu insanlar buralarda gereksiz küçümsemelerle karşı karşıya bırakılıyorlardı: Zincire vuruluyorlardı, saçları kesiliyordu, yüz kızartıcı giysiler giydiriyorlardı onlara. Yani kişioğlunu iyiye götüren güçlerden yoksun bırakıyorlardı onları. En aşağılık ahlâksızlığın, utanmazlığın içine atılıyorlardı. Ayrıca, sürekli tehlikeyle –güneş çarpması, suda boğulma, yangın gibi seyrek görülenler dışındaki tehlikelerdi asıl önemli olanlar– karşı karşıya bulunmanın, kapatıldıkları yerlerdeki bulaşıcı hastalıkların, bitkin düşmenin, dayağın verdiği, en iyi bir insanı bile kendini koruma içgüdüsüyle başkalarını en canavarca, ahlâksızca şeyleri yapmakla suçlamaya iten bir ruhsal duruma sokuluyordu bu insanlar. (Gene bu kuruluşlarda) Yaşamın alabildiğine bozduğu, ahlâksızlaştırdığı katillerle, kötülerle bir arada yaşamak zorunda bırakılıyorlardı. O güne dek ahlâksızlaşmayanlar böylece mayalanıyorlar, istenilen kıvama getiriliyorlardı. Bu insanlara en inandırıcı yollarla –kendilerine, çocuklarına, karılarına, yaşlı ana babalarına işkence ederek, onları döverek, kırbaçlayarak, bir kaçağı ölü ya da diri yakalayana armağanlar vererek, karı kocayı birbirinden ayırıp onları başkalarının karılarıyla, kocalarıyla yaşamaya zorlayarak, kurşuna dizerek, asarak– devletin her çeşit zor kullanmayı, zorbalığı, canavarlığı –bu onun yararınaysa– yasaklamak şöyle dursun, buna izin bile verdiği, özellikle özgürlüğü elinden alınmış yoksul, zayıf insanlara bunların yapılmasını hoş gördüğü düşüncesi aşılanıyordu.

Başka hiçbir koşulda erişilemeyecek bu en düşük ahlâksızlığı elde etmek, sonra bu ahlâksızlığı halk arasında yaygınlaştırmak için sanki mahsus düşünülmüştü bu kuruluşlar. Nehlüdof, cezaevlerinde, menzillerde olup bitenleri gözünün önüne getirip "Elden geldiğince çok insan en iyi, en güvenilir biçimde nasıl soysuzlaştırılır görevi verilmiş sanki onlara," diye düşünüyordu. Her yıl yüz

binlerce insan ahlâksızlığın doruğuna vardırılıyor. Bütünüyle ahlâksızlaştıktan sonra cezaevlerinde edindikleri ahlâksızlığı halkın arasına yaymaları için serbest bırakılıyordu.

Nehlüdof, toplumun benimsediği bu amaca Tümensk, Yekaterinburg, Tomsk cezaevlerinde, menzillerde başarıyla varıldığını görmüştü. Hıristiyan ahlâkına, Rus, köylü gelenek göreneklerine bağlı, dürüst, temiz insanlar düşüncelerini, anlayışlarını değiştiriyorlardı buralarda. Yararlıysa insan kişiliğine yapılan her çeşit baskının, hakaretin hoş görülebileceği düşüncesini benimsiyorlardı. Cezaevine düşen bir insan kendisine yapılanlardan, kilisenin, ahlâk öğretmenlerinin öğrettikleri insana saygı, insana acıma yasalarının gerçekte kaldırıldıkları, bu nedenle onların da artık böyle şeylere inanmamaları gerektiği sonucuna varıyordu. Tanıdığı bütün cezalılarda aynı inanç değişikliğini görmüştü Nehlüdof: Fedorov'da, Makar'da, menzillerde geçirdiği iki aydan sonra ahlâksızca düşünceleriyle Nehlüdof'u şaşırtan Taras'ta bile. Yolda aylakların, arkadaşlık kurdukları zavallıları kandırıp onlarla Sibirya taygalarına nasıl kaçtıklarını, orada onları öldürüp etlerini nasıl yediklerini öğrenmişti Nehlüdof. Bu suçtan cezaya çarptırılmış, suçunu da itiraf etmiş biriyle karşılaşmıştı bu yolculuk sırasında. Asıl korkunç olanı da insan yeme olayları seyrek olan bir şey değildi. Sürekli görülüyordu.

Ancak bu gibi kurumlarda yapıldığı gibi, ahlâksızlık böylesine artınca bugünkü durumuna getirilebilirdi Rus toplumu. Nietzsche'nin en son öğretisini benimsemiş, dünyada her şeyi serbest sayan, yasak kabul etmeyen aylaklar ancak böyle türeyebilirlerdi. Bu öğreti önce cezaevlerinde, sonra halk arasında yayılmıştır.

Bütün bunların kötülüklere son vermek, korkutmak, düzeltmek, suçluya yasaların öngördüğü cezayı vermek amacını güttüğü söylenmektedir. Oysa bunların aslı yoktur. Son verileceğine, daha da yaygınlaştırılmıştır kötülükler. Suçlular, korkutulacak yerde kışkırtılmıştır. Sözgelişi, aylaklar seve seve giriyorlar cezaevine. Kötüler düzeltilmemiş; tersine, daha da kötü olmaları için elden gelen yapılmıştır. Suçlulara verilen cezalar ağırlaştırıldıkça ağırlaştırılmış, halk buna alışmıştır.

Nehlüdof kendi kendine "Nedir bütün bunların nedeni?" diye soruyordu kendine. Yanıt bulamıyordu bu soruya.

Onu en çok şaşırtan da şuydu: Bütün bunlar yanlışlıkla, bilmeden, bir kez yapılmıyor; yüz yıllardan beri aralıksız yapılageliyordu. Yalnız, eskiden cezalıların burnunu yırtıyor, kulağını kesiyorlardı. Sonra damgalamaya, kalın demir tellerle bağlamaya başlamışlardı onları. Şimdiyse kelepçeli, eskisi gibi at arabasıyla değil, trenle götürülüyorlardı Sibirya'ya.

Onu üzen görevlilerin dediği gibi, cezaevlerinin, sürgün yerlerinin iyi olmaması değildi. Yeni, rahat cezaevlerinin yapılmasıyla bu durumun düzeltileceği üzerine yürütülen düşünceleri yeterli bulmuyordu Nehlüdof. Çünkü onu üzen şeyin, cezaevlerinin iyi ya da kötü durumunun olmadığını hissediyordu. Cezaevlerine elektrik zili konması, ölüm cezalarını Tarde'ın önerdiği elektrikli sandalyelerde uygulanması üzerine birçok yazı okumuştu. İnsanları daha da ezmek için düşünülen bu yenilikler korkutuyordu onu.

Nehlüdof'un aklının almadığı bir şey daha vardı: Mahkemelerde, bakanlıklarda halktan toplanan parayı aylık olarak alan –hem de çok yüksekti aylıkları– memurlar vardı. Bu memurlar, gene onlar gibi memurların yazdıkları kitapları karıştırıyor, onların yazdıkları yasaları çiğneyen insanları bu yasalara göre yargılıyor, onları uzak yerlere sürüyorlardı. Bu insanları gittikleri yerde hiç görmemişlerdi bu memurlar. İnsanlıktan uzaklaşmış kaba, duygusuz gardiyanların, erlerin kesin buyruğu altında ruhsal yönden de bedensel yönden de milyonlarcası mahvoluyordu oralarda bu insanların.

Cezaevlerini, menzilleri daha yakından tanıyınca cezalılar arasında görülen ahlâksızlıkların –sarhoşluğun, kumarın, katı yürekliliğin, korkunç cinayetlerin, hatta insan yemenin– dar görüşlü bilginlerin dediği gibi –devletin de işine gelir böylesi– birer rastlantı ya da kişinin doğuştan sahip olduğu niteliklerin neden olduğu olaylar değil, insanın insanı cezalandırabileceğini sanmakla içine düşülen kaçınılmaz aymazlık olduğuna inanmıştı. Nehlüdof insan yemenin taygada değil; bakanlıklarda, komitelerde, dairelerde başladığının, ancak taygada sonuçlandığının farkındaydı. Sözlerini, eniştesinin de yargıçların da, köy korucusundan bakana dek bütün memurların da, sözünü öylesine çok ettikleri halkın haklı olup olmadığını, mutluluğunu umursamadıklarını; bu ahlâksız-

lığın, acının yayılmasını sağlamak olan görevlerine karşılık aldıkları rublelerden başka bir şey düşünmediklerini biliyordu. Apaçık ortadaydı bu.

"Bütün bunlar yanlışlıkla yapılmış olabilir mi?" diye soruyordu kendi kendine Nehlüdof. "Bu memurların aylıklarını güven altına almak, şimdi yaptıklarını yapmamaları için onlara daha yüksek aylık vermek için ne yapmalı?"

Horozlar ikinci kez de ötmüşlerdi. Nehlüdof düşünüyordu hâlâ. Sonunda bitkin düştü. Birazcık kıpırdayınca her yanından fıskiye gibi atlayan pirelere karşın, derin bir uykuya daldı.

XX

Nehlüdof uyandığında, handa kalan arabacılar çoktan gitmişlerdi. Han sahibesi çayını içtikten sonra terli, kalın ensesini mendiliyle silerek geldi Nehlüdof'un yanına. Kafileyi götüren erlerden birinin ona bir pusula bıraktığını söyledi. Mariya Pavlovna'dandı pusula. Kriltsov'un durumunun onların sandığından ağır olduğunu yazıyordu. "Onu burada bırakmak, biz de onun yanında kalmak istedik, ama izin vermediler. Beraberimizde götürüyoruz onu, ama çok da korkuyoruz. Kentte elinizden geleni yapın. Yatırsınlar onu. Yanında bizden birimizin kalması için de uğraşın. Bunun için onunla evlenmem gerekiyorsa hazırım buna."

Nehlüdof delikanlıyı araba getirmesi için istasyona yolladı. Kendi de aceleyle hazırlanmaya başladı. Daha ikinci bardak çayını içmemişti ki troykanın çıngırak sesi duyuldu. Tekerlekleri donmuş çamurda kaldırım taşındaymış gibi ses çıkararak yaklaştı kapıya. Hesabı ödedikten sonra aceleyle çıktı Nehlüdof. Arabaya bindi. Arabacıya hızlı sürmesini söyledi. Kafileye yetişmek istiyordu. Gerçekten de köyden çıktıktan biraz sonra, çözülmeye yüz tutmuş çamurda güçlükle ilerleyen, torbalarla, hastalarla yüklü arabalara yetişti. Subay yoktu. Önden gitmişti. Besbelli, kafaları çekmiş erler neşeyle konuşarak arabaların arkasından, yolun kenarından yürüyorlardı. Çok araba vardı. Öndekilerde ağır cezalılardan hasta olanlar altışar halde sıkışmışlardı. Arkadakilerdeyse –her ara-

bada üçer kişi– siyasi suçlular vardı. En arkadaki arabada Novodvorov, Grabets bir de Kondratyev oturuyordu. İkincide Rantseva, Nabatov, bir de Mariya Pavlovna'nın kendi yerini verdiği romatizmalı, hasta kadın vardı. Üçüncü arabada samanların, yastıkların üzerinde Kriltsov yatıyordu. Hemen yanında, arabacı yerinde Mariya Pavlovna oturuyordu. Nehlüdof Kriltsov'un olduğu arabanın yanında durdurdu arabasını. İnip yanına gitti. Sarhoş bir er kolunu salladı ona. Nehlüdof başını çevirip bakmadan arabaya yaklaştı, kenarından tutup yanı sıra yürümeye başladı. Kalın kürkü içinde, başında kuzu postundan şapkasıyla daha zayıf, renksiz görünüyordu şimdi Kriltsov. Ağzına bir başörtü sarmışlardı. Güzel gözleri her zamankinden iri, parlaktı. Arabanın sarsıntısından bedeni hafiften sallanıyordu. Gözlerini Nehlüdof'tan ayırmıyordu. Sağlığının nasıl olduğu sorusuna yalnızca gözlerini kapayarak yanıt verdi. Öfkeyle başını salladı. Bütün gücünü arabanın sarsıntısına dayanabilmeye harcadığı belliydi. Mariya Pavlovna arabanın öte yanındaydı. Kriltsov'un durumundan duyduğu endişeyi açığa vuran anlamlı bir bakışla baktı Nehlüdof'a. Sonra neşeli bir sesle,

– Subay utandı galiba, dedi. (Arabaların tekerlek gürültüsü arasından sesini Nehlüdof'a duyurabilmek için bağırıyordu.) Buzovkin'in kelepçelerini çıkardılar. Kızını kendi taşıyor artık. Katya'yla Simonson, benim yerime de Veroçka yanlarında.

Kriltsov Mariya Pavlovna'yı gösterdi. Güç duyulur bir sesle bir şey söyledi. Kaşlarını çatıp sustu birden –öksürüğünü tutmaya çalıştığı belliydi.– Ne dediğini duymak için başını uzattı Nehlüdof. Kriltsov ağzındaki başörtüyü çekip,

– Şimdi çok daha iyiyim, dedi. Üşütmesem iyi.

Nehlüdof "evet" anlamına başını salladı. Mariya Pavlovna'yla bakıştı.

Kriltsov, güçlükle gülümseyerek,

– Üçlü problem konusunda düşünceniz? diye fısıldadı. Güzel çözülmüş, değil mi?

Nehlüdof anlamadı ne demek istediğini. Mariya Pavlovna açıkladı: Güneş'le Ay'ın, Dünya'nın arasındaki ilişki üzerine kurulmuş bir problemdi bu. Kriltsov şakadan bu problemi Nehlüdof'la Katyuşa'nın, Simonson'un arasındaki ilişkiye uygulamıştı. Kriltsov,

Mariya Pavlovna'nın onun şakasını iyi açıkladığı anlamına başını salladı.

Nehlüdof,

– Çözüm bana bağlı değil, dedi.

Mariya Pavlovna,

– Pusulamı aldınız mı? diye sordu. Bir şeyler yapacak mısınız?

– Elbette yapacağım.

Kriltsov'un yüzünü buruşturduğunu görünce Nehlüdof uzaklaştı arabanın yanından. Gidip arabasına bindi. Yolun bozuk kenarında sarsılarak ilerleyen arabanın yanına tutundu. Gri paltolu, yarım kürklü, ayakları zincirli, elleri ikişer ikişer kelepçeli cezalılar kafilesinin uzunluğu bir versta kadardı. Başa doğru yaklaşıyordu yavaş yavaş Nehlüdof. Bir ara yolun karşı yanında Katyuşa'nın mavi başörtüsünü, Vera Yefremovna'nın siyah mantosunu, Simonson'un ceketini, örme şapkasını, sandalet gibi sicimle bağlanmış beyaz yün çoraplarını gördü. Simonson kadınların yanı sıra yürüyor, heyecanlı heyecanlı bir şeyler anlatıyordu.

Nehlüdof'u görünce kadınlar selam verdiler. Simonson mağrur bir tavırla başını salladı. Onlara söyleyecek bir şeyi yoktu Nehlüdof'un. Arabacısına durmasını söylemeden geçti. Yolun ortasına çıkınca arabacı biraz daha hızlı sürdü. Ama yol boyunca uzanan yük arabalarını geçmek için sık sık yolun kenarına inmesi gerekiyordu.

Derin tekerlek izleriyle oyuk oyuk yol, karanlık bir çam ormanından geçiyordu. Yolun iki yanında sarı yapraklarını henüz dökmemiş kayın ağaçları vardı. Yarı yolda orman bitti. Bir manastırın altın haçları, kubbeleri gözüktü. Hava değişmişti. Bulutlar dağılmış, güneş ormanın üstünde yükselmişti. Islak yapraklar, su birikintileri, manastırın haçları, kubbeleri parlıyordu güneşte. Troyka, kente yakın olduğu belli büyük bir köye girdi. Köyün sokağında büyük bir kalabalık vardı: Ruslar, garip şapkalarıyla, giysileriyle yabancılar, sarhoş, ayık kadınlar, erkekler sergilerin, meyhanelerin, arabaların çevresinde kaynaşıyor, bağırıp çağırıyorlardı. Kentin yakın olduğu hissediliyordu.

Arabacı, sağdaki ata kamçıyla hafifçe dokunup yularını şöyle bir çektikten sonra oturduğu yerde yular sağında kalacak biçimde yan

döndü –çevresine çalım satmak istediği belliydi– hızını azaltmadan geçti sokaktan. Salla geçmeleri gereken nehre sürdü. Sal akıntının tam ortasındaydı. Karşı sahilden bu yana geliyordu. Bu yanda on beş yirmi araba bekliyordu. Nehlüdof çok beklemedi. Başını yukarı veren sal akıntıyla sürüklene sürüklene geldi, iskeleye yanaştı.

Geniş omuzlu, uzun boylu, çok az konuşan güçlü kuvvetli salcılar –hepsinin sırtında yarım kürk, ayaklarında çizme vardı–alışkanlıkla, ustalıkla attılar halatları, direklere bağladılar. Sürgüleri çekip arabaları sahile çıkardılar. Bekleyen arabaları, sudan ürken atlarıyla yüklemeye koyuldular. Hızla akan geniş nehrin suları salın kenarına çarpıyor, halatları geriyordu. Sal dolduktan sonra –Nehlüdof'un arabası bir kenarda arabaların, atların arasına sıkışmıştı– salcılar sürgüleri sürdüler. Sala binemeyenlerin yalvarıp yakarmalarına aldırmadan halatları çözdüler, açıldılar. Salda salcıların ayak seslerinden, atların ayak değiştirirken nallarının tahtada çıkardığı tok seslerden başka ses duyulmuyordu.

XXI

Nehlüdof kenardaydı. Hızla akan nehre bakıyordu. Sırayla, bir Kriltsov'un araba sarsıldıkça sallanan başı; bir, Katyuşa'nın yolun kenarında Simonson'la yan yana kararlı adımlarla yürüyüşü geliyordu gözlerinin önüne. Ölmek üzere olan, ama ölüme henüz hazırlanmamış Kriltsov'un anısı ağır, hüzün vericiydi. Simonson gibi bir insanın sevdiği, artık iyi, doğru yola girmiş, kararlı adımlarla yürüyen Katyuşa'nın anısıysa sevindirici olmalıydı. Oysa bu da ağır geliyordu Nehlüdof'a. Dayanamıyordu bu ağırlığa.

Kentten doğru bir uğultu yayılarak geliyordu suyun üzerinde. Kilisenin büyük çanının madeni sesi duyuluyordu. Nehlüdof'un yanında ayakta duran arabacı, peşinden öteki arabacılar şapkalarını ellerine alıp haç çıkardılar. Parmaklığın dibinde ayakta duran saçı sakalı birbirine karışmış kısa boylu ihtiyar –daha önce fark etmemişti onu Nehlüdof– haç çıkarmadı. Başını kaldırıp Nehlüdof'un yüzüne bakmaya başladı. Yamalı bir palto vardı ihtiyarın

sırtında. Pantolonu kaba kumaştandı. Çizmeleri delik deşikti. Küçük bir torba vardı omzunda. Kürklü şapkası eski püsküydü.

Nehlüdof'un arabacısı şapkasını giyip özenle düzelttikten sonra,

– Niye haç çıkarmadın moruk? dedi. Hıristiyan değil misin yoksa?

Saçı başı karmakarışık ihtiyar çabuk çabuk konuşarak, kararlı,

– Kime haç çıkarayım? diye sordu.

Arabacı alaylı,

– Kime olacak, Tanrı'ya, dedi.

– Göstersene bana neredeymiş o Tanrı dediğin?

İhtiyarın konuşmasında anlamlı, kesin bir şey vardı. Arabacı, karşısındakinin boş bir adam olmadığını anlamış, biraz bozulmuştu. Ama onları dinleyenlere karşı mahçup olmamak için bunu belli etmemeye çalışıyordu. Hemen karşılık verdi:

– Nerede olduğunu bilmiyor musun?.. Gökte.

– Gittin mi oraya hiç?

– Gittim ya da gitmedim, seni ilgilendirmez. Tanrı'ya haç çıkarmanın gerektiğini herkes bilir.

İhtiyar kaşlarını çattı, gene çabuk çabuk konuşarak,

– Tanrı'yı hiç kimse görmemiştir, dedi. Tek oğul, gerçek baba odur.

Arabacı kamçısını kuşağının arasına sokup sağdaki atın koşumunu düzeltirken,

– Putperestsin sen galiba, dedi. Puta tapıyorsun...

Bir kahkaha duyuldu.

Salın kenarında, arabasının yanında duran orta yaşlı bir arabacı,

– Hangi dindensin sen amca? dedi.

İhtiyar gene çabuk çabuk konuşarak, kararlı, karşılık verdi:

– Dinim falan yoktur benim. Çünkü kendimden başka hiç kimseye inanmam. Hiç kimseye.

Nehlüdof karıştı söze:

– İnsan nasıl yalnız kendine inanır? Yanılabilir sonra.

İhtiyar başını iki yana sallayarak kararlı,

– Yanılmaz, dedi.

Nehlüdof,

– Öyleyse niçin çeşitli dinler var yeryüzünde? diye sordu.

– İnsanlar yalnız kendilerine değil de başkalarına inanıyorlar da ondan. Ben de inandım bir zamanlar insanlara. Taygada gibi şaşırdım yolumu. Zor kurtardım paçamı. Ne kadar din, mezhep varsa hepsi ötekileri kötüler. Kendini göklere yükseltir. Dünya kurulalı beri böyledir bu. Görüyorsunuz, ne yana bakarsanız kör kutyata[3] gibi yerlerde süründüklerini görürsünüz. Çok din var ama ruh tektir. Senin ruhun da benimki de onunki de aynıdır. Demek herkes kendi ruhuna inanırsa birleşecek insanlar. Kendine inanmalı insan, birlik ancak o zaman olur.

İhtiyar yüksek sesle, durmadan çevresine bakınarak konuşuyordu. Herkesin onu dinlemesini istediği belliydi. Nehlüdof sordu:

– Bu inancı yaymaya başlayalı çok oluyor mu?

– Oluyor. Yirmi üç yıldır kovalıyorlar beni.

– Nasıl kovalıyorlar?

– İsa'yı kovaladıkları gibi. Yakalayıp yargılıyorlar. Papazların dediğine, kitapların yazdığına göre içeri tıkıyorlar. Birkaç kez de tımarhaneye attılar. Gene de bir şey yapamıyorlar bana. Özgürüm çünkü. "Adın nedir senin?" diye soruyorlar. Bir adım olduğunu sanıyorlar. Oysa yoktur adım. Hepsini attım; ne adım vardır ne yurdum. Ben varım yalnız. Adın nedir? İnsan. "Kaç yaşındasın?" Saymadım. İstesem de sayamazdım zaten. Her zaman vardım, her zaman da var olacağım çünkü. "Anan, baban kim?" diye soruyorlar. Tanrı'dan bir de topraktan başka ne anam ne babam var, diyorum. Tanrı babam, toprak anamdır. "Çarı sayıyor musun?" diye soruyorlar. Niçin saymayayım? O kendine göre çar, ben de kendime göre çarım. "Seninle konuşulmaz," diyorlar. Benimle konuş diye yalvarmadım zaten sana, diyorum. Canımı sıkıyorlar.

Nehlüdof,

– Şimdi ne yana gidiyorsunuz böyle yayan? diye sordu.

– Tanrı hangi yanı gösterirse o yana. İşçiyim ben, ama iş yok. Bulamadım, dileniyorum.

İhtiyar, salın iskeleye yaklaştığını fark edince sustu. Onu dinleyenlerin yüzüne gururla baktı.

Sal yanaştı. Nehlüdof para kesesini çıkarıp ihtiyara para vermek istedi. İhtiyar almadı.

3 Kutyata: Enik. (L.N. Tolstoy'un notu.)

– Almam, dedi, ekmek alırın ben.

– Kusuruma bakma öyleyse.

– Kusura bakılacak bir şey yok ki. Gururumu incitmedin. İncinmez benim gururum.

Omzundan indirdiği torbasını gene omzuna aldı. Bu arada Nehlüdof'un arabası sahile çıkarılmış, atları koşulmuştu.

Arabacı, güçlü kuvvetli salcılara bahşişlerini verip arabaya bindikten sonra Nehlüdof'a döndü:

– Konuşmayı çok seviyorsunuz beyim, dedi. Serserinin tekiydi.

XXII

Kente yaklaşınca arabacı gene döndü Nehlüdof'a:

– Hangi otele götüreyim sizi?

– En iyi hangisidir?

– Sibirskaya'dır en iyisi. Dük'ün oteli de güzeldir.

– Hangisine istersen ona götür.

Arabacı gene yan oturdu. Biraz daha hızlı sürdü. Kentin öteki kentlerden ayrı bir yanı yoktu: Aynı cumbalı, damları yeşil evler, aynı kilise, küçük dükkânlar, ana caddede mağazalar. Polis memurları bile aynıydı. Yalnız evlerin hemen hepsi ahşap, sokaklar topraktı. Kalabalık sokaklardan birinde bir otelin önünde durdurdu troykayı arabacı. Ama boş yer yoktu otelde. Ötekine gitmeleri gerekti. Orada yer buldular. Nehlüdof, alışık olduğu temizlikle rahatlığı iki aydır ilk kez buluyordu. Ona verilen daire gerçi pek lüks değildi, ama menzillerden, hanlardan, onu buraya getiren arabadan sonra büyük bir hafifleme, rahatlık duymuştu burada. Her şeyden önce, menzillere girip çıkmaya başlayalı beri bir türlü kurtulamadığı bitlerden temizlenmeliydi. Eşyalarını yerleştirdikten sonra banyoya girdi. Oradan çıkınca kentte gerektiği gibi giyindi: kolalı gömlek, ütülü pantolon, redingot, pardösü. Bölge komutanına gitmek üzere çıktı. Otel kapıcısının çağırdığı besili, kocaman bir at koşulu, her yanı dökülen fayton Nehlüdof'u kapısında nöbetçilerin, bir de polisin beklediği büyük, güzel bir eve götürdü. Evi, yapraklarını dökmüş söğüt, kayın ağaçlarının çıplak

dalları arasından çam ağaçlarının laden ağaçlarının yeşil yeşil gözüktükleri bir bahçe kuşatıyordu.

General hastaydı. Kimseyi kabul etmiyordu. Nehlüdof gene de verdi kartını uşağa. Generale götürmesini söyledi. Uşak iyi haberle döndü:

– Buyurun, görüşecekler sizinle.

Giriş, uşak, emir eri, merdiven, parkesi pırıl pırıl salon... Hepsi Petersburg'u andırıyordu. Yalnız biraz pis, daha bir gösterişliydiler. Nehlüdof'u çalışma odasına aldılar. Patates burunlu, alnında, dazlak kafasında şişler, gözlerinin altında torbacıklar olan şişko general –heyecanlı bir insan olduğu belliydi– üzerinde ipek bir Tatar gömleği, elinde sigara, oturmuş, gümüş tabaklı bir bardaktan çay içiyordu.

Arkası kat kat kalın ensesini gömleğiyle örterek:

– Hoş geldiniz efendim, hoş geldiniz! dedi. Sizi gömlekle kabul ettiğim için bağışlayın beni. Hiç kabul etmemekten iyidir. Biraz keyifsizim de. Evden çıkmıyorum. Hangi rüzgâr attı sizi bu kuş uçmaz, kervan geçmez kente?

Nehlüdof:

– Bir yakınımın da bulunduğu cezalılar kafilesiyleyim, dedi. Bu yakınım için, bir de başka bir şey için dileğim olacaktı sizden.

General uzandı, çayından bir yudum aldı. Sigarasını yeşil bakır taşından küllükte söndürdü. Şiş, fıldır fıldır ufak gözlerini Nehlüdof'tan ayırmadan ağırbaşlı, dinlemeye başladı. Ancak, sigara isteyip istemediğini sormak için kesti sözünü. General, mesleğinin insanlıkla, özgür düşünceyle bağdaşabileceğini sanan aydın askerlerdendi. Ne var ki doğuştan zeki, temiz yürekli bir insan olduğu için bu bağdaşmanın olamayacağını anlamakta gecikmemiş, ruhundaki bu çelişmeyi görmemek için askerler arasında pek yaygın bir alışkanlığa, çok içki içmek alışkanlığına giderek daha bir bırakmıştı kendini. Öyle ki askerlik yaşamının otuz beşinci yılında, doktorların alkolik dediği insanlardan olmuştu. Benliğine işlemişti içki. Sarhoş olmak için herhangi bir sıvı içmesi yetiyordu artık. Onsuz yaşayamayacak ölçüde düşkündü içkiye. Her akşam tam anlamıyla sarhoş oluyordu. Artık öylesine alışmıştı ki sarhoşluğa yürürken yalpa vurmuyor, konuşurken saçmalamıyordu. Saçmalasa

bile önemi yoktu zaten. Çevresindekilerin en büyüğü olduğu için, ne denli saçmalarsa saçmalasın, saygıyla karşılanıyordu ağzından çıkan her söz. Ancak sabahları, Nehlüdof'un onu görmeye geldiği saatlerde aklı başında bir insana benzer; ona söylenenleri anlayabilir; çok sevdiği, sık sık yinelediği "Hem sarhoş hem akıllı, iki işe yarıyor adam," atasözünde sözü edilen insan gibi iyi ya da kötü, bir şeyler yapabilirdi. Komutanları sarhoş olduğunu biliyorlardı. Öyleyken daha bilgiliydi meslektaşlarından –oysa bilgisi sarhoşluğa başladığı zamanki bilgisiydi, daha ilerlememişti–; yürekliydi, becerikliydi, kendini kabul ettirmesini bilirdi. Sarhoşken bile ağırlığından bir şey eksilmezdi. Böylesine önemli, büyük bir görevde bunun için tutuyorlardı onu.

Nehlüdof, kafilede bir kadınla ilgilendiğini, kadının hiç suçu yokken cezaya çarptırıldığını, bağışlanması için çara dilekçe verildiğini anlattı. General:

– Evet efendim, dedi. Öyle demek?

– Petersburg'da söz verdiler. Dilekçenin yanıtını en geç bu ayın sonunda bildirecekler bana. Buraya yazacaklar...

General gözlerini Nehlüdof'dan ayırmadan küt parmaklı elini masaya uzattı, zili çaldı. Yüksek sesle öksürerek gırtlağını temizledikten sonra sigarasını fosurdatarak sessizce dinlemeyi sürdürdü Nehlüdof'u.

– İmkânı varsa dilekçenin yanıtı gelene dek bu kadını burada bekletmenizi dileyecektim.

Emir eri girdi odaya. General:

– Sor bakalım Anna Vasilyevna kalkmış mı? dedi. Daha çay da getir. (Nehlüdof'a döndü.) Başka?

Nehlüdof devam etti:

– Öteki dileğim, aynı kafiledeki siyasi bir suçluyla ilgili.

General başını anlamlı anlamlı salladı:

– Ya! dedi.

– Ağır hasta, ölmek üzere. Belki burada hastaneye yatırırlar onu. Siyasi suçlulardan bir kadın yanında kalmak istiyor.

– Neyi oluyor?

– Hiçbir şeyi. Ama bu ona hastanın yanında kalmak olanağını sağlayacaksa onunla evlenmeye de hazır.

General bir şey söylemeden dinliyor, parlak gözlerini Nehlüdof'un yüzünden ayırmıyordu. Bakışının etkisiyle onu şaşırtmak istediği belliydi. Durmadan sigara içiyordu.

Nehlüdof sözünü bitirince general masanın üzerindeki kitabı aldı. Parmağını tükürükleyip çabuk çabuk çevirdi sayfaları. Evlilik maddesini bulup okudu. Sonra başını kitaptan kaldırdı.

– Cezası nedir kadının? diye sordu.

– Kürek.

– Cezalının cezası evlenmekle hafifleyemez.

– Evet...

– Onunla serbest biri evlense bile cezasını çekmek zorundadır. Önemli olan şu burada: Hangisinin cezası daha ağır, kadının mı erkeğin mi?

– İkisinin cezası da kürek.

General gülümsedi:

– Eşitler demek. Kadınınki neyse erkeğinki de o. Hasta olduğu için burada bırakılabilir. İyileşmesi için elden gelen her şey yapılacaktır kuşkusuz. Ama onunla evlense bile kalamaz burada kadın...

Uşak gelip haber verdi:

– Hanımefendi kahvelerini içiyorlar.

General başını öne eğip ekledi:

– Ama gene de bir düşüneyim ben. Soyadları nedir? Şuraya yazıverin.

Nehlüdof yazdı.

General, Nehlüdof'un hastayla görüşmek için izin istemesi üzerine:

– Bu olamaz işte, dedi. Kuşkulanmasına kuşkulanmıyorum sizden elbette. Ama bu hastayla olduğu gibi ötekilerle de ilgileniyorsunuz. Zenginsiniz de. Bizim burada her şey satılıktır. Rüşveti kaldır, diyorlar bana. Herkes rüşvet alıyorken nasıl kaldırırsınız rüşveti? Küçükler daha çok alıyor hem. Beş bin versta ötede adam. Nasıl engel olursun ona? Benim burada olduğum gibi o da orada kral. (Gülümsedi general.) Para verip görüşmüşsünüzdür siyasi suçlularla yüzde yüz, sokmuşlardır sizi yanlarına. Öyle değil mi?

– Öyle.

– Başka çıkar yolunuzun olmadığını biliyorum. Bir siyasi suçluyu görmek istiyorsunuz. Acıyorsunuz ona. Gardiyan ya da er parayı alıp bırakıyor sizi içeri. Kırk kapiktir aylığı çünkü. Ailesinin gereksinimi vardır paraya. Almak zorundadır. Onun yerinde olsam ben de alırdım. Ama bulunduğum görevdeyken yasaların dışına çıkamam. Ben de insanım çünkü. Acıyabilirim. Uygulayıcıyım ben. Belirli koşullar altında güvenilmiştir bana, bu güveni hak etmeliyim. Bu iş de böyle. Şimdi anlatın bakalım neler olup bitiyor sizin oralarda?

General, aynı zamanda hem yeni haberler almak hem bilgisini, iyi bir insan olduğunu göstermek için sorular sormaya, bazı şeyler anlatmaya başladı.

XXIII

– Nerede kalıyorsunuz kentte? Dük'ün otelinde mi? İğrenç bir yerdir orası.

General, Nehlüdof'u yolcu ederken:

– Akşam yemeğine gelin, diye ekledi. Saat beşte. İngilizce biliyor musunuz?

– Biliyorum.

– Çok güzel. Bir İngiliz var burada. Sibirya'nın sürgün yerleriyle cezaevlerini incelemeye gelmiş. Akşam yemeğini bizde yiyecek. Siz de gelin. Saat beşte yeriz yemeğimizi. Karım bu konuda titizdir. Bu kadınla hastayı ne yapacağımız üzerine yanıtımı da o zaman bildiririm size. Belki bırakabiliriz hastanın yanında birisini.

Nehlüdof generale selam verdikten sonra, iyi bir şeyler yapmış olmanın verdiği gönül rahatlığıyla postaneye gitti.

Alçak tavanlı, direkli bir salona girdi. Bölmenin arkasında memurlar vardı. Bekleyen kalabalığa bir şeyler veriyorlardı. Bir memur, başını yana eğmiş, zarfları damgalıyordu. Çok çabuk, büyük bir ustalıkla yapıyordu işini. Uzun süre bekletmediler Nehlüdof'u. Soyadını söyleyince oldukça büyük bir paket verdiler ona. Pakette para, birkaç mektup, kitap, *Anayurt Notları* dergisinin son sayısı vardı. Nehlüdof, bir erin oturduğu –küçük bir defter vardı elinde,

bir şey bekliyor olmalıydı– tahta sıraya gidip oturdu. Gelen mektupları gözden geçirmeye koyuldu. Biri taahhütlüydü. Güzel bir zarfı vardı. Üzeri inci gibi bir yazıyla, özenilerek yazılmıştı. Zarfı açtı. İçinden Selyenin'in mektubuyla bir de resmi kâğıt çıkınca yüzünün bir anda kıpkırmızı olduğunu, yüreğinin sıkıştığını hissetti. Katyuşa için verilen kesin karardı bu. Nasıl bir karardı acaba? Karar olumsuz muydu? Nehlüdof güç okunan, küçük küçük, karmakarışık yazılmış kâğıtta yazılanı çabucak okudu. Derin bir soluk aldı. Karar olumluydu.

Selyenin, "Sevgili dostum!" diye yazıyordu. "Son konuşmamız büyük bir etki bıraktı üzerimde. Maslova konusunda haklıymışsın. Dosyayı dikkatle inceledim. Kadıncağızın büyük bir haksızlığa uğradığını gördüm. Bu haksızlığı dilekçe komisyonu düzeltebilirdi ancak. Senin dilekçen de oradaydı zaten. Komisyona başvurdum. Elimden geleni yaptım. Af kararının kopyasını yolluyorum sana. Adresini Kontes Yekaterina İvanovna'dan aldım. Kararın aslı duruşmalar sırasında Maslova'nın yattığı cezaevi müdürlüğüne yollandı. Sanırım oradan da hemen Sibirya'da gerekli yere yollarlar onu. Bu mutlu haberi bir an önce duyurayım istedim sana. Dostça sıkarım elini. Arkadaşın Selyenin."

"Çarlık katına verilen dilekçeleri kabul komisyonu" başlıklı resmi kâğıtta sayı numarası, masa numarası, tarihten sonra şöyle yazıyordu: "Çarlık katına verilen dilekçeleri kabul komisyonu başkanlığı emriyle Yekaterina Maslova'ya, dilekçesinin göz önüne alınarak kürek cezasının Sibirya'da daha yakın bir yerde sürgün cezasına çevrildiği bildirilir."

Haber hem sevinç verici hem önemliydi: Nehlüdof'un Katyuşa için de kendi için de yapabileceği her şey gerçekleşmişti. Katyuşa'nın durumundaki bu değişiklik Nehlüdof'la onun arasındaki ilişkiye yeni güçlükler getirecekti. Katyuşa bir kürek cezalısıyken Nehlüdof'un onunla evlenmesi olanaksızdı. Oysa birlikte yaşamalarına bir engel kalmıyordu şimdi. Nehlüdof hazır değildi böyle bir şeye. Hem sonra ya Simonson'la ilişkisi? Dünkü sözlerinin anlamı neydi Katyuşa'nın? Simonson'la evlenmeye razı olursa akıllıca bir karar mı vermiş olurdu acaba? Nehlüdof yanıt bulamıyordu bu sorulara. Şimdilik bir yana bıraktı onları. "Sonra anlaşılır her şey,"

diye geçirdi içinden. "Şimdi bir an önce onu görmeye, sevinçli haberi ona ulaştırmaya, onu kurtarmaya çalışmalıyız." Elindeki kopyanın bunun için yeterli olduğunu sanıyordu. Postaneden çıkınca arabacısına cezaevine çekmesini söyledi.

General cezaevine gitmesine izin vermemişti. Ama Nehlüdof, o güne dek başından geçen olaylardan, büyük memurlardan elde edilemeyen bir şeyin küçüklerden çoğu kez kolaylıkla elde edilebildiğini bildiği için Katyuşa'ya mutlu haberi iletmek, Kriltsov'un sağlık durumunu öğrenmek, Mariya Pavlovna'yla ona, generalin söylediğini duyurmak amacıyla cezaevine gitmeye karar vermişti. Olursa Katyuşa'yı serbest de bıraktıracaktı.

Cezaevi müdürü çok uzun boylu, şişman, mağrur duruşlu biriydi. Bıyıkları, favorileri ağzının çevresinde kıvır kıvırdı. Nehlüdof'u pek sert karşıladı. Komutanlığın izni olmadan hiç kimseyi cezalılarla görüştüremeyeceğini açıkça söyledi. Nehlüdof'un, başkentte bile görüştüğünü söylemesi üzerine:

– Olabilir, dedi, ama ben görüştüremem.

Ses tonuyla şöyle söylemek istiyordu sanki: "Siz başkent beyleri bizi şaşırtacağınızı, sersemleteceğinizi sanırsınız; ama Doğu Sibirya'da bile olsak dünyadan haberimiz vardır bizim, bunu gösteririz de size."

Çar'ın dilekçe komisyonundan gelen kâğıt da etki etmedi müdüre. Nehlüdof'un cezaevine girmesine kesinlikle izin vermedi. Nehlüdof büyük bir saflıkla, bu kopyanın belki de Maslova'nın serbest bırakılmasına yeteceğini söylemesi üzerine; müdür küçümsemeyle gülümsedi. Bir cezalının serbest bırakılması için doğrudan genel müdürlükten yazı gelmesi gerektiğini anlattı. Ama bağışlandığını Maslova'ya bildireceğine, emir gelir gelmez de onu bir saat bekletmeden serbest bırakacağına söz verdi.

Kriltsov'un sağlık durumu üzerine bilgi de vermedi. Cezaevinde böyle bir cezalının bulunduğunu söylemeye bile yetkisi olmadığını anlattı. Böylece, bir şey elde edemeden arabasına bindi Nehlüdof, otele döndü.

Müdürün ona böylesine sert davranmasının nedeni, alacağından bir kat fazla insan doldurulmuş cezaevinde tifo salgınının olmasıydı. Yolda arabacı şöyle anlatıyordu ona: "Cezaevinde sapır sa-

pır dökülüyor insanlar. Bir hastalık var içeride. Günde yirmi yirmi beş kişi gömüyorlar."

XXIV

Nehlüdof, cezaevinde işi ters gitmesine karşın neşesinden, heyecanından bir şey kaybetmeden, Maslova'nın bağışlanmasıyla ilgili yazının gelip gelmediğini öğrenmek için valiliğe uğradı. Gelmemişti. Hemen otele gitti. Selyenin'le avukata birer mektup yazıp durumu bildirdi. Mektupları bitirince saatine baktı. Generalin yemeğine gitme zamanı gelmişti.

Yolda Katyuşa'nın bu haberi, bağışlanmasını nasıl karşılayacağını düşünüyordu. Nereye yollayacaklardı onu acaba? Birlikte nasıl yaşayacaklardı? Simonson ne olacaktı? Katyuşa Simonson'a karşı nasıl duygular besliyordu? Katyuşa'da olan değişikliği anımsadı. Arkasından geçmişi geldi aklına.

"Unutmalıyım bunu, silip atmalıyım belleğimden," diye geçirdi içinden. Bu düşünceyi hemen kovdu. "Zaman gösterecek her şeyi," dedi kendi kendine. Generale ne söylemesi gerektiğini düşünmeye koyuldu.

Nehlüdof'un yabancısı olmadığı, ancak varlıklıların, büyük memurların evinde görülen zenginlik generalin masasında da vardı. Aylardan beri her şeyden yoksun Nehlüdof'un hoşuna gitmişti böyle bir sofraya oturmak.

Generalin karısı eski Petersburg sosyetesinden, Nikola Sarayı'nın önde gelen kadınlarındandı. Fransızcayı Rusçadan daha rahat konuşuyordu. Dimdik duruyor, el kol hareketi yaparken dirseklerini bedeninden ayırmıyordu. Kocasına karşı ağırbaşlı bir saygıyla, şefkatle; konuklarının ise her birine başka davranıyordu. Nehlüdof'u içtenlikle, gizli bir yakın ilgiyle karşıladı. Bu ilgi yeteneklerini yeniden anımsattı Nehlüdof'a. Tatlı bir haz verdi ona. Generalin karısı Nehlüdof'un, onu Sibirya'ya getiren tuhaf, ama dürüst davranışından haberi olduğunu söylüyordu. Nehlüdof'u çok iyi, saygıdeğer bir insan saydığını gizlemiyordu. Bu ince ilgi, generalin evindeki huzur, rahatlık, zenginlik Nehlüdof'un üzerin-

de etkisini göstermişti. Zenginliğin, güzel yemeklerin hazzına; alışık olduğu çevrenin insanları arasındaki ilişkilerin inceliğine, hoşluğuna bıraktı kendini. Son zamanlarda içinde yaşadığı dünya bir düştü sanki. Uyanmıştı şimdi, gerçek yaşama dönmüştü.

Yemekte, aileden olanların –kocasıyla gelmiş generalin, kızının, yaverinin– dışında bir İngiliz, altın ticareti yapan bir tüccar; bir de Sibirya'nın uzak illerinden birinin valisi vardı. Hepsinden de hoşlanmıştı Nehlüdof.

Fransızcayı çok kötü, ama İngilizceyi çok güzel konuşan al yanaklı, sağlıklı İngiliz çok dolaşmıştı. Amerika, Hindistan, Japonya, Sibirya üzerine ilginç şeyler anlatıyordu.

Bir köylünün oğlu olan altın tüccarı –Londra'da dikilmiş, pırlanta düğmeli takım frak giyiyordu; büyük bir kitaplığı vardı, hayır işlerine yardım ederdi her zaman, Avrupa aydınları gibi düşünürdü– Avrupa kültürü aşılanmış sağlıklı bir Rus köylüsünden elde edilen yeni, iyi insan örneği olduğu için hoşuna gitmişti Nehlüdof'un.

Uzak ilin valisi, Nehlüdof Petersburg'dayken sözü öylesine çok edilen bakanlık danışmanından başkası değildi. Seyrek saçları kıvırcık, mavi gözlerinden kibarlık okunan, bedeninin alt bölümü çok kalın, beyaz tombul parmakları yüzük dolu, gülüşü içten, şişman biriydi. Ev sahibi, rüşvetçiler içinde olmasına karşın, rüşvet almadığı için severdi onu. Müziğe pek düşkün, kendi de iyi piyano çalan ev sahibesi ise iyi bir müzikçi olduğu, iki kişi birlikte piyano çaldıkları için büyük değer veriyordu ona. Nehlüdof öylesine iyi bir ruhsal durum içindeydi ki bu adama karşı bile nefret duymuyordu.

Herkese yardıma koşmaya hazır, gerdanı hafif morarmış, neşeli, hareketli, yaver, içten, cana yakın bir insandı.

Nehlüdof'un hoşuna en çok generalin sevimli kızıyla kocası gitmişlerdi. Günleri iki çocuğuyla dopdolu, güzel sayılamayacak, temiz yürekli, genç bir kadındı generalin kızı. Anne babasıyla uzun süre cenkleştikten sonra severek evlendiği, Moskova Üniversitesi'ni bitirmiş, alçakgönüllü, zeki kocası sevdiği, incelediği, yok olmaktan kurtarmaya çalıştığı azınlıklarla ilgili istatistikler işinde çalışıyordu.

Nehlüdof'a hepsi yakınlık gösteriyordu. İlgi çekici bir insan-

la karşılaştıklarına sevindikleri belliydi. Salona resmi giysisi, boynunda beyaz haç nişanıyla gelen general Nehlüdof'un elini eski bir dostuymuş gibi sıktı. Konuklarını masaya buyur etti. Generalin, sabahki görüşmelerinden sonra neler yaptığı sorusuna Nehlüdof, postaneye gittiğini, ilgilendiği cezalının bağışlandığını öğrendiğini söyledi. Cezaevine girmesine izin verilmesini istedi gene.

General, besbelli yemekte işten söz edildiğinde canı sıkılmış, yüzünü buruşturdu, yanıt vermedi Nehlüdof'a. İngiliz'e döndü, Fransızca,

– Votka ister misiniz? dedi.

İngiliz, o gün büyük kiliseyi, atölyeyi gördüğünü, cezaevini dolaşmayı da çok istediğini anlattı.

General, Nehlüdof'a döndü:

– Bu güzel işte, birlikte gidersiniz. (Yaverine) Giriş kâğıdı verin onlara, dedi.

Nehlüdof İngiliz'e,

– Cezaevine akşam gitmeyi yeğlerim, dedi. Herkes içeridedir o saatte. Herhangi bir hazırlık yoktur. Her şey olduğu gibidir.

General,

– Bütün güzelliğiyle mi görmek istiyor orasını? diye sordu. Görsün bakalım. Kaç kez yazdım, dinlemiyorlar beni. Varsın yabancı basından öğrensinler.

Nehlüdof ev sahibesiyle İngiliz'in arasında oturuyordu. Karşısında generalin kızıyla vali vardı.

Yemekte aralıklarla sürüyordu konuşma. İngiliz, Hindistan'dan söz etti. Generalin sert bir biçimde eleştirdiği Tonkinsk bilimsel gezisinden, Sibirya'da salgın düzenbazlıktan, rüşvetçilikten konuştular. Bütün bunlar az ilgilendiriyordu Nehlüdof'u.

Yemekten sonra konuk salonunda kahve içerlerken ev sahibesiyle İngiliz, bir de Nehlüdof arasında Gladstone üzerine çok ilginç bir konuşma başladı. Nehlüdof oldukça güzel şeyler söyledi. Güzel bir yemekten, içkiden, kahveden sonra kibar, kültürlü insanlar arasında yumuşacık bir koltukta oturmak giderek neşelendiriyordu onu. İngiliz'in isteği üzerine ev sahibesiyle vali piyanonun başına oturup birlikte piyanoya uyguladıkları Beethoven'ın Beşinci Senfonisi'ni çalmaya başladıklarında Nehlüdof'un içini çoktan beri

duymadığı bir duygu doldurmuştu. Ne denli iyi bir insan olduğunu ilk kez şimdi anlıyormuş gibi mutluydu.

Piyano çok güzel, Beşinci Senfoni'nin çalınışı daha güzeldi. Hiç değilse, bu senfoniyi iyi bilen, seven Nehlüdof'a öyle gelmişti. O güzelim andanteyi dinlerken kendi iyiliğini, erdemlerini sezinlemenin verdiği duygululuktan burun kemiğinin sızladığını hissediyordu.

Çoktandır uzak olduğu bir hazzı ona tattırdığı için ev sahibesine teşekkür ettikten sonra gitmeye hazırlanıyordu ki generalin kızı kararlı adımlarla geldi Nehlüdof'un yanına, yüzü kızararak,

– Çocuklarımı sormuştunuz, dedi, görmek ister miydiniz onları?

Annesi kızının içten, sevimli kabalığına gülümsedi:

– Çocuklarını herkesin görmekten haz duyacağını sanır. Prense ne senin çocuklarından?

Bu dışa taşan mutlu analık sevgisi duygulandırmıştı Nehlüdof'u.

– Çok isterim, dedi. Gösterin lütfen.

General oyun masasından –damadı, altın tüccarı, bir de yaveriyle kâğıt oynamaya oturmuştu– seslendi:

– Prense ufaklıklarını gösterecek. Gidip görevinizi yapın, prens, gidin.

Genç kadın –şimdi çocukları eleştirmeye başlayacaklarından korktuğu için olacak– Nehlüdof'un önünden çabuk adımlarla yürüdü. Yüksek tavanlı, duvar kâğıtları beyaz, koyu abajurlu, küçük bir lambanın ışıttığı odada yan yana iki karyola vardı. Karyolaların arasında elmacık kemikleri çıkık, içten görünüşlü, beyaz önlüklü bir dadı oturuyordu. Genç kadınla Nehlüdof'u görünce ayağa kalktı, selam verdi. Generalin kızı birinci karyolanın üzerine eğildi. Karyolada uzun, kıvır kıvır saçları yastığın üzerine serilmiş, küçücük ağzı açık, sere serpe uyuyan iki yaşlarında bir kız çocuğu vardı.

Anne, altından çocuğun beyaz, minnacık ayağı çıkmış mavi çizgili battaniyeyi düzeltirken,

– Bu Katya'dır, dedi. Güzel mi? İki yaşında daha.

– Çok güzel!

– Bu da Vasyuk. Dedesi öyle diyor ona. Bambaşka bir yüzü var. Tam bir Sibiryalı. Öyle değil mi?

Nehlüdof yüzükoyun uyuyan tombul çocuğa iyice baktıktan sonra,

– Çok tatlı bir çocuk, dedi.

Annesi derin anlamlı bir gülümsemeyle,

– Sahi mi? diye sordu.

Nehlüdof, zincirleri, tıraş edilmiş kafaları, insanlara atılan kırbaçları, menzillerdeki yüz kızartıcı ahlâksızlığı, ölmek üzere olan Kriltsov'u, bütün geçmişiyle Katyuşa'yı anımsadı. İmrendirmişti onu bu huzur. Böylesine mutlu olmak isteği doldurmuştu içini.

Çocukları birkaç kez daha övdükten; onu büyük bir dikkatle dinleyen genç anneyi böylece mutlu ettikten sonra, onun arkasından konuk salonuna yürüdü. İngiliz bekliyordu onu. Cezaevine birlikte gideceklerdi, öyle sözleşmişlerdi. Nehlüdof, herkesin elini sıkıp İngiliz'le çıktı.

Dışarıda hava değişmişti. Lapa lapa kar yağıyordu. Yol, evlerin damları, ağaçlar, avlu, faytonun üstü, atın sırtı bembeyaz olmuştu. İngiliz'in kendi arabası vardı. Nehlüdof, İngiliz'in arabacısına cezaevine gideceğini söyledikten sonra faytona bindi. İçinde hiç de hoş olmayan bir görevi yerine getirmenin verdiği tatsız duygu, karda güçlükle ilerleyen yaylı faytonuyla İngiliz'in arkasından yola koyuldu.

XXV

Büyük kapısının dibinde nöbetçisiyle, fenerleriyle cezaevinin kasvetli yapısı –şimdi yolunu da damını da duvarlarını da örten tertemiz, bembeyaz örtüye karşın– hepsinde ışık olan ön pencereleriyle sabahkinden çok daha kasvetli görünüyordu.

Mağrur müdür kapıya çıktı. Nehlüdof'la İngiliz'e verilen giriş kâğıdını fenerin ışığında okuduktan sonra, buna akıl erdirememiş gibi silkti güçlü omuzlarını. Ama emrin gereğini yaptı. Konuklara arkasından gelmelerini söyledi. Avludan geçirdi onları. Sağdaki kapıdan girip merdiveni çıktı. Konukları kendi odasına götürdü. Oturmalarını söyledikten sonra, onlar için ne yapabileceğini sordu. Nehlüdof'un Maslova'yı hemen görmek istediğini öğrenin-

ce gardiyana gidip onu getirmesini söyledi. Sonra İngiliz'in Nehlüdof aracılığıyla sorduğu soruları yanıtlamaya başladı.

İngiliz:

– Cezaevi kaç kişiliktir? diye soruyordu. Şu anda kaç cezalı var burada? Kaç erkek, kaç kadın, kaç çocuk? Kürek cezalısı kaç kişi, sürgünler, gönüllüler kaçar kişi?

Nehlüdof, İngiliz'in söylediklerini Rusçaya, müdürün söylediklerini İngilizceye, ne anlama geldiklerini anlamadan çeviriyordu. Katyuşa'yla biraz sonra görüşeceği düşüncesi nedense çok heyecanlandırıyordu onu. Bir tümceyi İngilizceye çevirirken yaklaşan ayak sesleri duyduğunda yüreği daha hızlı çarpmaya başlamıştı. Odanın kapısı açılıp da –çoğunlukla olduğu gibi– gardiyanın arkasında başörtülü, bluzlu Katyuşa'yı görünce ağır bir duygu çöktü içine. Katyuşa başı önünde, çabuk adımlarla odaya girerken Nehlüdof ona bakarak, "Yaşamak istiyorum," diye düşündü, "Bir ailem, çocuklarım, insanca bir yaşamım olsun istiyorum."

Ayağa kalkıp ona doğru birkaç adım attı. Katyuşa'nın yüzünde soğuk, tuhaf bir anlatım vardı. Nehlüdof'a sitem ettiği zaman yüzünde olan anlatımdı bu. Kâh kızarıp bozararak kâh kanı çekilerek bluzunun kenarıyla sinirli sinirli oynuyor, arada bir başını kaldırıp Nehlüdof'a bakıyor, sonra gene yere indiriyordu bakışını Nehlüdof:

– Affedildiğinizi duydunuz mu? diye sordu.

– Duydum. Gardiyan söyledi.

– Emir gelir gelmez cezaevinden çıkıp istediğiniz yere yerleşebilirsiniz. Düşünürüz...

Maslova sabırsızlıkla kesti Nehlüdof'un sözünü:

– Düşünecek bir şey yok. Vladimir İvanoviç nereye giderse ben de oraya gideceğim.

Heyecanlı olmasına karşın, Nehlüdof'un gözlerinin içine bakarak, –ne söyleyeceğini önceden hazırlamış gibi– çabuk, tane tane konuşuyordu.

Nehlüdof:

– Öyle mi? dedi.

– Evet. Vladimir İvanoviç onunla birlikte yaşamamı isterse – korkuyla sustu bir an, düzeltti– yani onun yanında olmamı ister-

se daha ne isterim? Bunu mutluluk saymalıyım kendim için. Daha ne?..

Nehlüdof, "İkisinden biri," diye geçirdi içinden "Ya Simonson'u seviyor, benim özverimi istemiyor ya da hâlâ beni seviyor, mutluluğum için reddediyor beni, Simonson'a gitmekle geri dönüş yollarını kapıyor, gemilerini yakıyor." Kendi kendinden utanıyordu Nehlüdof. Yüzünün kızardığını hissetti.

– Onu seviyorsanız... diye başladı.

– Sevmenin ya da sevmemenin bir anlamı yoktur artık benim için. Bıraktım öyle şeyleri. Vladimir İvanoviç çok iyi bir insan.

– Evet, öyle olsa gerek... İyi bir insan, hem sanırım...

Katyuşa, Nehlüdof'un gereksiz bir şey söyleyeceğinden ya da kendisinin her şeyi açığa vuracağından korkmuş gibi kesti gene Nehlüdof'un sözünü. Esrarlı, şehla bakışını Nehlüdof'un gözlerinin içine dikti:

– Sizin istediğiniz şeyi yapmıyorsam bağışlayın beni Dmitri İvanoviç, dedi. Belli zaten bunun istediğiniz şey olmadığı. Hem sizin de hakkınız var yaşamaya.

Söyleyeceklerini önceden hazırladığı belliydi. Ama şimdi Nehlüdof'un içinde bambaşka duygular vardı. Yalnızca utanç duymuyordu. Katyuşa için yitirdiği her şeye acıyordu da.

– Bunu beklemiyordum, dedi.

Katyuşa tuhaf bir gülümsemeyle,

– Bunda üzülecek bir şey yok, dedi.

– Üzülmüyorum. Hoşuma bile gitti, elimden gelse daha yardım etmek isterdim size.

Katyuşa:

– Bize, dedi –"Bize" diyordu–, bir şey gerekli değil. Benim için öylesine çok şey yaptınız ki. Siz olmasaydınız...

Sesi titredi. Sözünün sonunu getiremedi.

Nehlüdof:

– Bana teşekkür etmenizin gereği yok, dedi.

Katyuşa:

– Bırakalım, diye mırıldandı. Tanrı karar versin.

Siyah gözleri dolu dolu olmuştu.

– Ne iyi bir kadınsınız! dedi Nehlüdof.

Katyuşa gözyaşları arasından,

– Ben mi iyiyim? diye sordu.

Acı bir gülümseme ışıttı yüzünü.

İngiliz girdi araya:

– *Are you ready?*[4]

Nehlüdof:

– *Directly*,[5] dedi.

Maslova'ya dönüp Kriltsov'u sordu.

Genç kadın, heyecanı biraz yatıştıktan sonra, bildiklerini anlattı: Kriltsov yolda çok ağırlaşmıştı. Buraya gelince hemen revire yatırmışlardı onu. Mariya Pavlovna çok üzülmüş, revire hastabakıcı olarak alınması için yalvarmış, ama kabul etmemişler.

Maslova, İngiliz'in sabırsızlandığını fark edip,

– Gidebilir miyim artık? diye sordu.

Nehlüdof:

– Vedalaşmıyorum sizinle, dedi. Görüşeceğiz.

Maslova işitilir işitilmez bir sesle:

– Bağışlayın, dedi.

Göz göze geldiler. Şehla bakışından, "hoşça kalın" diyeceğine, "bağışlayın" derkenki içli gülümseyişinden Nehlüdof, Katyuşa'yı bu kararı vermeye zorlayan nedenin düşündüğü nedenlerden ikincisinin doğru olduğunu anlamıştı: Seviyordu onu Katyuşa; onu kendine bağlamakla Nehlüdof'un yaşamını zehir edeceğini, Simonson'a giderse onu özgürlüğüne kavuşturacağını düşünmüştü. Çoktandır yapmayı istediği şeyi sonunda yapabildiğine seviniyordu şimdi. Ama ondan ayrıldığına da üzülüyordu.

Nehlüdof'un elini sıktı. Hızla dönüp çıktı odadan.

Nehlüdof İngiliz'e baktı. Küçük not defterine bir şeyler yazıyordu. Nehlüdof duvarın dibindeki tahta sıraya oturdu. Oturur oturmaz korkunç bir bitkinlik çöktü üzerine. Ne uykusuzluktu onu böyle bitkin düşüren ne aylarca süren yolculuk ne de heyecan. Yaşamaktan, yaşamdan yorulduğunu hissediyordu. Sıranın arkalığına yaslandı. Gözlerini kapadı, bir anda derin bir uykuya daldı.

Müdür:

---

4 Hazır mısınız? (İngilizce. L. N. Tolstoy'un çevirisi.)

5 Şimdi. (İngilizce. L. N. Tolstoy'un çevirisi.)

– Koğuşları dolaşmak ister misiniz? diye sordu.

Nehlüdof gözlerini açtı. Şaşkın şaşkın bakındı çevresine. İngiliz yazmayı bitirmişti. Koğuşları görmek istiyordu. Nehlüdof yorgun, isteksiz, onlarla çıktı.

XXVI

Holü, boğucu bir pis kokunun doldurduğu koridoru –doğrudan döşemeye işeyen iki cezalıyı görünce çok şaşırmışlardı– geçip gardiyanların arkasından ilk koğuşa girdiler. Kürek cezalılarının koğuşuydu burası. Ranzalar orta yerdeydi. Cezalılar yatmışlardı. Yetmiş kişiydiler. İstif olmuşlardı sanki. Girenleri görünce zincirlerini şakırdatarak fırladılar yattıkları yerden. Ranzalarının yanında ayakta durdular. Tıraşlı başları parlıyordu. İki kişi doğrulmamıştı. Biri, yüzü kıpkırmızı –ateşi olduğu belliydi– genç bir adamdı. Öteki yaşlıydı. Durmadan inliyordu.

İngiliz, genç cezalının çoktan beri mi hasta olduğunu sordu. Müdür sabah hastalandığını, ihtiyarınsa midesinin eskiden beri ağrıdığını, ama revir dolu olduğu için yatıramadıklarını söyledi. İngiliz, başını iki yana salladı. Bu insanlara birkaç sözcük söylemek istediğini söyledi. Nehlüdof'tan, söyleyeceklerini Rusçaya çevirmesini rica etti. İngiliz'in, Sibirya'daki sürgün yerlerini, cezaevlerini görüp yazmaktan başka bir amacının daha olduğu anlaşılmıştı: Kişinin dinle, günahlarının cezasını çekmekle huzura kavuşacağı inancını yaymaya çalışıyordu.

– İsa'nın onlara acıdığını, onları sevdiğini, onlar için öldüğünü söyleyin onlara, dedi. Buna inanırlarsa kurtulurlar.

İngiliz konuşurken cezalılar ranzalarının yanında hazır olda dinliyorlardı.

– Söyleyin onlara, bu kitapta öyle yazıyor. Okuma yazması olanlar var mı?

Yirmiden çok okuma yazması olan çıktı. İngiliz çantasından ciltli birkaç *Kutsal Kitap* çıkardı. Kaba kumaştan yenlerden uzanan kalın, siyah tırnaklı, adaleli eller birbirini iterek uzandı. İki *İncil* verdi bu koğuştakilere. Ötekine yürüdü.

Öteki koğuşta da aynı durum vardı. Hava pis mi pisti gene. Karşıda, pencerelerin arasında aynı tasvir asılıydı. Kapının hemen sağında bir el yüz yıkama teknesi vardı gene. Burada da istif olmuş gibi yatıyorlardı cezalılar. Konukları görünce ikisi –üçü inmemişti ranzasından bu kez– ikisi yataklarında doğruldu hafifçe, biri yatmayı sürdürdü. Başını kaldırıp bakmadı bile gelenlere. Üçü de hastaydı. İngiliz aynı şeyleri burada da söyledi, iki de *İncil* verdi.

Üçüncü koğuştan gürültü patırtı, bağrışmalar geliyordu. Müdür kapıya vurdu. "Susun!" diye bağırdı. Kapı açılınca birkaç hastadan, kavga eden iki kişiden başka hepsi ranzasının yanında hazır ola geçti gene. Kavga edenlerden biri ötekinin saçına, öteki de sakalına yapışmıştı, öfkeyle çekiştiriyorlardı. Gardiyan yanlarına koşunca bıraktılar birbirlerini. Birinin burnu kanamış; salyası, sümüğü birbirine karışmıştı. Kaftanının yeniyle siliyordu onları. Öteki de sakalından kopan kılları ayıklıyordu.

Müdür, sert:

– Çavuş! diye bağırdı.

Kırmızı yüzlü, güçlü kuvvetli bir adam çıktı öne. Gözlerinin içi gülerek:

– Engel olamıyorum onlara efendim, dedi.

Müdür kaşlarını çattı.

– Ben olurum, dedi.

– *What did they fight for?*[6] diye sordu.

Nehlüdof koğuş çavuşuna cezalıların niçin kavga ettiklerini sordu.

Çavuş gülümsemeyi sürdürerek,

– Ayaklarına sardıkları bez için, dedi. Bu vurdu önce, öteki de geri kalmadı.

Nehlüdof anlattı İngiliz'e.

İngiliz müdüre döndü:

– Birkaç sözcük söyleyebilir miyim onlara?

Nehlüdof Rusçaya çevirdi. Müdür,

– Söyleyebilirsiniz, dedi.

İngiliz deri ciltli *İncil*'ini çıkardı. Nehlüdof'a:

– Lütfen Rusçaya çevirin, dedi. Sizler bir konuda anlaşamadı-

6 (İng.) Niçin kavga ediyorlardı? (L.N. Tolstoy'un notu.)

ğınız için kavga ettiniz. Oysa bizlerin uğruna canını veren İsa, aramızdaki anlaşmazlıkları çözmemiz için başka bir yol göstermiştir bize. Sorun onlara bakalım, İsa'nın yasasına göre, bize kötülük eden bir insana nasıl davranmamızın gerektiğini biliyorlar mı?

Nehlüdof İngiliz'in sözlerini, sorusunu Rusçaya çevirdi.

Cezalılardan biri yan gözle mağrur müdüre bakarak, çekingen,

– Komutana mı bildiririz? diye sordu.

Bir başkası,

– Ağzının payını verdin mi bir daha kötülük etmez sana, dedi.

Gülüşmeler duyuldu. Nehlüdof cezalıların yanıtlarını İngilizce'ye çevirdi. İngiliz,

– Söyleyin onlara, dedi, tam tersini yapmalıyız: Bir yanağına vurana ötekini uzatacaksın.

Bunu söylerken yanağını uzatmıştı.

Nehlüdof Rusçaya çevirdi.

Bir ses duyuldu cezalılar arasından:

– Kendi denesin bir kez de görelim...

Yatan hastalardan biri,

– Ya ötekine de yapıştırırsa tokatı herifçioğlu? dedi. O zaman neyi uzatacaksın?

– Geberinceye kadar sopa yersin.

Köşedekilerin biri:

– Denesin hele bir de görelim, dedi.

Kahkahayla gülmeye başladı. Herkes katıla katıla gülüyordu. Dayak yiyen cezalı bile –yüzü gözü kan içinde– gülüyordu.

İngiliz hiç bozulmamıştı buna; Nehlüdof'tan, olamayacak gibi görünen bir şeyin inananlar için çok kolay olduğunu onlara söylemesini istedi.

– Sorun bakalım, içki içiyorlar mı?

Bir ses duyuldu:

– Elbette.

Gene makaraları koyverdiler.

Bu koğuşta dört hasta vardı. İngiliz'in, hastaları niçin bir koğuşta toplamadıkları sorusuna müdür, kendilerinin istemedikleri yanıtını verdi.

– Bulaşıcı değildir hastalıkları. Sağlık memurumuz sürekli ilgileniyor onlarla.

Bir ses duyuldu cezalılar arasından:

– İki haftadır adımını atmadı buraya...

Müdür sesini çıkarmadı. Konukları öteki koğuşa götürdü. Gene açtılar kapıyı. Gene kalktılar cezalılar. Gürültüyü kestiler. İngiliz *İncil* dağıttı gene. Beşinci, altıncı, daha sonraki koğuşlarda da aynı şeyler oldu.

Kürek cezalılarından sürgünlere, sürgünlerden gönüllülere, kendi isteğiyle gelenlere geçtiler. Her yerde aynı durum vardı: Aç, hasta, duygusuz, horlanmış, özgürlüklerinden yoksun edilmiş bu insanların yabani hayvanlardan ayrı yanları yoktu.

Dağıtacağı kadar *İncil*'i dağıtmıştı İngiliz. Başka vermiyor, cezalılarla konuşmuyordu bile. Burada gördükleri, –en önemlisi de– boğucu hava enerjisini tüketmişti anlaşılan. Her koğuşta hangi cezalıların yattığını söyleyen müdüre yalnızca, *"All right,"*[7] diyerek geçiyordu koğuşları. Hâlâ aynı bitkinliği, umutsuzluğu hisseden Nehlüdof, onları bırakıp gidemeyecek kadar güçsüz, uykuda gibi dolaşıyordu onlarla.

XXVII

Sürgünlerin koğuşlarından birinde o sabah salda gördüğü tuhaf ihtiyarı görünce çok şaşırdı Nehlüdof. Saçı sakalı birbirine karışık bu ihtiyar –yüzü kırış kırıştı; sırtında yırtık pırtık, kirli, kül rengi bir gömlek, ayağında gene öyle bir pantolon vardı; yalınayaktı– ranzalardan birinin dibinde yerde oturuyor, soru dolu, sert bakışlarla, gelenlere bakıyordu. Kirli gömleğinin deliklerinden gözüken cılız bedeni güçsüzdü. Acıklı bir görünümü vardı. Ama yüzü salda olduğundan daha ciddi, canlıydı. Müdür içeri girince öteki koğuşlarda olduğu gibi, cezalılar hemen fırladılar yattıkları yerden, hazır ola geçtiler. İhtiyar kıpırdamadı bile. Gözlerinin içi parlıyordu. Öfkeyle çatmıştı kaşlarını.

Müdür,

7 (İng.) Çok güzel.

– Ayağa kalk! diye bağırdı.

İhtiyar hâlâ kıpırdamıyordu. Küçümser bir gülümseme vardı dudaklarında.

– Senin karşında uşakların kalkar ayağa, diye mırıldandı. Ben uşağın değilim.

Müdürün alnını göstererek,

– Alın yazınım senin... diye ekledi.

Müdür öfkeyle üzerine yürüdü ihtiyarın.

– Ne-e-e? Ne dedin?

Nehlüdof müdürü tuttu. Çabuk çabuk konuşarak:

– Tanıyorum bu adamı, dedi. Niçin attılar onu buraya?

Müdür, ihtiyara yan gözle, öfkeyle bakarak,

– Kimlik kâğıdı olmadığı için polis yollamış, dedi. Yollamayın, diyoruz, gene yolluyorlar.

İhtiyar Nehlüdof'a döndü:

– Sen de bu dinsizlerdensin galiba?

– Hayır, dedi Nehlüdof, görmeye geldim cezaevini.

– Dinsizlerin insanlara nasıl eziyet ettiklerini görmeye geldin demek? Gör işte. Toplayıp kafese tıkmışlar hepsini. Kişioğlu alın teriyle kazanıp yemelidir. Oysa bu adam domuz gibi kapamış onları, hayvanlaşsınlar diye çalıştırmadan besliyor.

İngiliz,

– Ne diyor? diye sordu.

Nehlüdof, ihtiyarın, insanları cezaevine kapadığı için müdürü suçladığını söyledi.

İngiliz:

– Sorun ona bakalım, dedi, yasaları çiğneyen insanları ne yapmaları gerektiğini düşünüyor.

Nehlüdof soruyu Rusçaya çevirdi.

İhtiyar, sık dişlerini parlatarak gülümsedi. Küçümser bir tavırla,

– Yasaları! diye yineledi. Önce soydu soğana çevirdi herkesi. Toprağı, zenginlikleri aldı insanların elinden. Üzerine oturdu. Karşı çıkanları öldürdü. Sonra da aldıklarını ondan geri almasınlar, onu öldürmesinler diye yasalar koydu. Eskiden koysaydı ya bu yasaları.

Nehlüdof İngilizceye çevirdi. İngiliz gülümsedi.

– Söyleyin ona, dedi, hırsızları, katilleri ne yapmalı şimdi, onu söylesin.

Nehlüdof gene çevirdi soruyu. İhtiyar kaşlarını çattı.

– Söyle ona, dedi, dinsizliği bırakırlarsa ne hırsız kalır dünyada, ne katil. Böyle söyle ona.

Nehlüdof, ihtiyarın söylediklerini İngilizceye çevirince İngiliz,

– *He is crazy*,[8] dedi.

Omuz silkip çıktı koğuştan.

İhtiyar, oyalanan Nehlüdof'a,

– Sen kendi işine bak, diye mırıldandı. Her koyun kendi bacağından asılır. Kimi cezalandıracağını, kimi bağışlayacağını Tanrı bilir. Biz bilemeyiz! Kendinin efendisi ol, efendi kalmaz yeryüzünde. Hadi git, git... Dinsizlerin insanları bitlere pirelere nasıl yem ettiklerini gördün. Git artık, git!..

Nehlüdof koridora çıktığında müdürle İngiliz kapısı açık, boş bir koğuşun önünde duruyorlardı. İngiliz bu koğuşun ne işe yaradığını soruyor, müdür de ona buranın ölü odası olduğunu anlatıyordu.

Nehlüdof müdürün söylediklerini İngilizceye çevirince İngiliz,

– O! dedi.

İçeri girmek istedi.

Ölü odası, değişik yanı olmayan, küçük bir koğuştu. Duvarda bir gaz lambası yanıyor; soluk ışığı, sol köşedeki gelişigüzel yığılmış torbaların, odunların, sağdaki ranzalara uzatılmış dört ölünün üzerine düşüyordu. Ev dokuması keten bezinden gömlekli, kaba ayakkabılı birinci ölü uzun boyluydu. Küçük sivri bir sakalı vardı. Başının yarısı tıraş edilmişti. İyice katılaşmıştı bedeni. Morarmış kolları –önlüğünde göğsünün üzerine kavuşturuldukları belliydi– yana düşmüştü. Çorapsız bacakları da ayrılmıştı. Yanında beyaz etek bluzlu, çıplak ayaklı, düz saçlı yaşlı bir kadın yatıyordu. Buruşuk bir yüzü, küçük, sivri bir burnu vardı. Yaşlı kadının ötesinde pembe giysili bir erkek cesedi uzanıyordu. Bu renk bir şeyi anımsatır gibi oldu Nehlüdof'a.

Yaklaşıp baktı.

Dimdik duran küçük, sivri bir sakalı, güzel bir burnu, beyaz, ge-

8 (İng.) Deli bu adam.

niş bir alnı, seyrek, kıvırcık saçları vardı. Tanımıştı bunları. Gözlerine inanamamıştı. Dün bu yüzü öfkeyle, acıyla kaplı görmüştü. Şimdi sakin, kıpırtısız, son derece güzeldi.

Evet, Kriltsov'tu bu. Hiç değilse onun maddi varlığının bir izi.

Nehlüdof, "Niçin acı çekti? Niçin yaşadı? Şimdi biliyor mu acaba bunları?" diye geçirdi içinden. Bu sorulara yanıt bulunamayacağını, ölümden başka hiçbir şeyin gerçek olmadığını hissetti. Birden fenalaşmıştı.

İngiliz'e, "Hoşça kalın," demeden gardiyana onu dışarı çıkarmasını söyledi. O akşam hissettiklerini enine boyuna düşünmek için yalnız kalmak istiyordu. Otele gitti.

XXVIII

Otele gelince yatmadı. Odasının içinde bir aşağı bir yukarı dolaşmaya başladı. Katyuşa'yla ilişkisi sona ermişti. Artık gerekli değildi Katyuşa'ya. Bu hem üzüyordu onu, hem utandırıyordu. Ama bu değildi ona şimdi acı veren. Başka bir işi daha vardı. Bitirmemişti henüz bu işini. Her zamankinden daha bir acı veriyordu ona şimdi bu. Bir şeyler yapmaya zorluyordu onu.

Son zamanlarda tanık olduğu, özellikle o akşam şu korkunç cezaevinde gördüğü, sevimli Kriltsov'u da yok eden o kötülükler bütün gücüyle sürüp gidiyordu. Bunları yenmenin olanağı yoktu görünüşte. Nasıl yenilebileceklerini düşünmek bile olanaksızdı.

Hiçbir şeyi umursamaz generallerin, savcıların, müdürlerin bu havasız, pis yere tıktıkları yüzlerce, binlerce insan geldi gözünün önüne. Onları içeri atanları suçladığı için deli denen özgür ihtiyarı, öfke içinde ölen Kriltsov'un cesetler arasındaki güzel, balmumu yüzünü anımsadı. Eskiden aklına sık sık gelen soru bu kez daha bir güçlü dikilmişti karşısına. Yanıt bekliyordu: O muydu deli, yoksa kendilerini akıllı sananlar, bütün bunları yapanlar mı?

Dolaşmaktan yorulunca lambanın önünde kanepeye oturdu. İngiliz'in ona verdiği, geldiğinde ceplerini boşaltırken kanepenin üzerine attığı *İncil*'i bir şey düşünmeden açtı. "Her şeyin yanıtı

vardır orada, diyorlar," diye geçirdi içinden. Rastgele açtığı sayfayı okumaya başladı: Matfey. Başlık XVIII.

1. O zaman öğrencileri İsa'nın yanına sokuldular, sordular ona: Kim daha yakındır Tanrı katına?

2. İsa bir çocuk çağırdı yanına, onların arasına koydu onu.

3. Sonra şöyle dedi: Gerçeği söylüyorum size, çocuk gibi olmaz, çocuk gibi davranmazsanız çıkamazsınız Tanrı katına.

4. İşte kim bu çocuk kadar çocuklaşırsa o daha yakın olacaktır Tanrı katına.

Nehlüdof, kendini önemsiz gördüğü zamanlar ne denli mutlu, huzur içinde olduğunu anımsadı. "Evet, evet çok doğru," diye geçirdi içinden.

5. Böyle bir çocuğu benim adıma kim yanına alırsa yanına beni almış sayılır.

6. Bana inanan böyle bir küçüğü yoldan çıkaranıysa boynuna bir değirmen taşı bağlayıp denizin dipsiz derinliklerine atsalar daha iyi olur onun için.

"Ne demek yanına alırsa?" diye geçirdi içinden Nehlüdof. "Benim adıma"nın anlamı ne? (Bu sözlerin ona bir şey anlatmadıklarını hissediyordu Nehlüdof.) Boynuna değirmen taşı bağlayıp denize atmak? Hayır, belirli bir anlamı yok bunların. Daha önceleri de *İncil*'i birkaç kez eline alıp okumaya başladığını, her seferinde, bu gibi yerlerin belirsiz anlatımı yüzünden bıraktığını anımsadı. Yedinci, sekizinci, dokuzuncu, onuncu sözleri de okudu: Günahlardan, öteki dünyadan, cehennemde insanların çekecekleri korkunç acılardan, Tanrı'nın yüzünü gören çocuk meleklerden söz ediliyordu. "Ne yazık ki pek düzensiz anlatılmış bunlar," diye düşünüyordu Nehlüdof, "ama gene de tatlı bir duygu doluyor insanın içine okurken."

11. Kişioğlu, mahvolanı aramaya, kurtarmaya geldi çünkü.

12. Ne dersiniz? Yüz koyunu olsa birisinin, bir tanesi kaybolsa doksan dokuz koyunu dağ başında bırakıp kaybolan o bir koyununu aramaya gitmez mi?

13. Hem şuna inanın ki bulursa o koyunu, kaybolmayan o doksan dokuz koyuna sevindiğinden çok sevinir buna.

14. Babanız da yavrularından birinin yok olmasını istemez işte.

Nehlüdof, "Babamız bir yavrusunun yok olmasını istemiyor, oysa burada yüzlercesi, binlercesi yok oluyor. Kurtuluşları da yok," diye geçirdi içinden.

21. O zaman Pyotr yanına sokuldu, şöyle dedi: Rabbim! Bana kötülük eden kardeşimi kaç kez bağışlayacağım? Yedi kez mi?

22. İsa yanıt verdi: Yedi kez değil, yedi tane yetmiş kez bağışlayacaksın.

23. Tanrı katında hesap bu bakımdan, halkıyla hesaplaşmak isteyen kralın yaptığının aynıdır.

24. Hesap görülürken ona on bin talant borcu olan bir yurttaşı getirmişler karşısına.

25. Borcunu ödeyecek parası olmadığı için kral adamın da, karısının da çocukların da varının yoğunun da satılmasını, parasının ona getirilmesini buyurmuş.

26. O zaman adam ayaklarına kapanmış kralın. Yüce Kralım! demiş, biraz izin ver bana, ödeyeceğim borcumu.

27. Kral acımış ona, salıvermiş, borcunu da bağışlamış.

28. Bu adam saraydan çıkınca doğru gitmiş, ona yüz dinar borcu olan arkadaşının yakasına yapışmış. Borcunu ver diye sıkıştırmış onu.

29. Arkadaşı ayaklarına kapanmış, yalvarmış yakarmış. Biraz izin ver, ödeyeceğim borcumu, demiş.

30. Ama beriki vermemiş izin, borcunu vermedi diye zindana attırmış onu.

31. Bunu gören tanıdıklar gidip krala anlatmışlar durumu.

32. Kral çağırmış adamı sarayına, kötü bir insansın sen! demiş. Yalvardığın için bütün borcunu bağışladım.

33. Benim sana yaptığımı senin de arkadaşına yapman gerekmez miydi?

Bu satırları okuyunca birden yüksek sesle,

– Hepsi bu kadar mı? dedi Nehlüdof.

Sonra, bütün benliğini kaplayan bir ses, "Evet, bu kadar" diye fısıldadı kulağına.

Duygu yönü ağır basan insanlarda sık sık görülen değişiklik Nehlüdof'ta gerçekleşiyordu şimdi. Bir zamanlar ona tuhaf, akıl almaz, şaka gibi gelen düşünce, günlük olaylarla doğrulana doğrulana, sonunda birden gerçeğin ta kendisi oluvermişti gözünde. İnsanlara acı çektiren bu korkunç kötülüklerden kurtulmanın tek yolunun, insanların kendilerini Tanrı'ya karşı suçlu hissetmeleri, başkalarını cezalandırmaya ya da düzeltmeye yetkin olmadıkları bilincine varmaları olduğu düşüncesi şimdi açıktı onun için. Cezaevlerinde, Sibirya'da tanık olduğu bu korkunç kötülüğün de bu kötülüğü sürdürenlerin öylesine sakin, kendilerinden emin olmalarının da nedeninin, insanların olmayacak bir şeyi gerçekleştirmek, kendileri kötüyken kötülükleri düzeltmeye çalışmak istemelerinden geldiğini biliyordu artık. Aşağılık insanlar, kendileri gibi aşağılık insanları düzeltmek istemişler, bunu mekanik bir yolla yapmayı düşünmüşlerdi. Ne var ki tek sonuç vermişti bu düşünce: Gözü yükseklerde olan, çıkarcı bazı insanlar bu uydurma cezadan, düzeltmeden bir meslek çıkarmışlardı kendilerine; alabildiğine ahlâksızlaşmış, bozulmuş, acı çektirdikleri insanları da ahlâksızlaştırmışlardı. Tanık olduğu bu korkunç kötülüğün nereden geldiğini, onu ortadan kaldırmak için ne yapmanın gerektiğini biliyordu artık. Şimdiye dek bir türlü bulamadığı yanıt İsa'nın Pyotr'a verdiği yanıtta gizliydi: Kişioğlu her zaman, sonsuz kez bağışlamalıydı; çünkü suçsuz insan, başkalarını cezalandırmaya, düzeltmeye hakkı olan insan yoktu yeryüzünde.

Nehlüdof, "Hayır, böylesine basit böylesine kolay olamaz bu," diye düşünüyor; öte yandan –bambaşka şeylere alışık olduğu için başlangıçta bunu çok yadırgamasına karşın– bunun gerçek, sorunun en doğru çözümü olduğunu hissediyordu. Her zaman aklına takılan "Canavar ruhlu insanları ne yapmalı? Cezalandırmamalı mı?" sorusu artık rahatsız etmiyordu onu. Cezanın suçları azalttığı, suçluları düzelttiği kanıtlanmış olsaydı bir anlamı olabilirdi bu sorunun. Oysa bunun tam tersi gerçekken insanların başka insanları düzeltmeye yetkin olmadıkları kesinlikle biliniyorken tutulabilecek en akıllıca yol, yalnızca yararsız değil, üstelik zararlı, kötü, çirkin olanı sürdürmekten vazgeçmektir. "Suçlu saydığınız insanları birkaç yüzyıldır öldürüyorsunuz. Bitirdiniz mi onları? Ne ge-

zer! Üstelik çoğaldılar. Cezalarınızın iyice kötüleştirdiği suçlular doldurdu her yanı. Oturdukları yerde adam cezalandıran kendileri de suçlu yargıçlarınız, savcılarınız, sorgu yargıçlarınız, cezaevi yöneticileriniz de onlardandır aslında." Toplumun, düzenin insanları yargılayan, cezalandıran bu yasal insanların yüzünden değil, insanların –bunca kötülüğe karşın– hâlâ birbirlerine acımaları yüzünden var olduğunu biliyordu artık Nehlüdof.

Bu düşüncesini doğrulayacak bir şeyler bulmak umuduyla *İncil*'i açtı gene. Baştan okumaya başladı. Onu her zaman duygulandıran Nagorni ayetini okurken şimdi ilk kez soyut, süslü düşüncelerle, yerine getirilemeyecek isteklerle karşılaşmamıştı bu ayette. Açık, yerine getirilmesi kolay buyruklar veriliyordu burada. Bu buyruklar yerine getirilirse bambaşka, Nehlüdof'u öylesine üzen kötülüklerin görülmeyeceği, mutluluğun doruğuna varılacağı bir toplum düzeni kurulurdu.

Sayısı beşti bu buyrukların:

"Birinci buyruk" (Mt. V, 21-26) insanın insanı öldürmesini yasaklamakla kalmıyor, insanların birbirlerine kızmamalarını, birbirlerini küçük görmemelerini, kavga ederlerse Tanrı'ya yakarmadan önce barışmalarını buyuruyordu.

"İkinci buyruk" (Mt. V, 27-32) erkeklerin kadın güzelliğinden haz duymak şöyle dursun, bu hazdan kaçmalarının, bir kadınla yuva kurduktan sonra da ömrünün sonuna dek o kadına bağlı kalmalarının gerektiği üzerineydi.

"Üçüncü buyruk" (Mt. V, 33-37) insanın yemin ederek bir şeye söz vermesini yasaklıyordu.

"Dördüncü buyruk" (Mt. V, 38-42) insanın göze göz, dişe diş diye düşünmemesini buyurduğundan başka; bir yanağına vurulunca ötekini uzatmasını, kendisine yapılan her çeşit kötülüğü bağışlamasını, bu kötülüklere yakınmadan katlanması, ondan her istenileni yapması gerektiğini söylüyordu.

"Beşinci buyruk" (Mt. V, 43-48) insanın, düşmanlarından nefret etmek, onlarla savaşmak bir yana, onları sevmesini, onlara yardım etmesini, hizmetlerine koşmasını buyuruyordu.

Nehlüdof'un bakışı lambanın ışığına takıldı, gözleri daldı. Yaşayışımızın tüm çirkinliğini anımsadı bir an. İnsanlar bu buyrukları

benimseyip yaşayışlarını onlara göre düzenleseler insan yaşamının nasıl olacağı geldi gözünün önüne. Uzun zamandır duymadığı bir coşkunluk doldurdu ruhunu. Yıllarca çektiği acılardan kurtulmuş, gerçek huzura, özgürlüğe kavuşmuştu sanki.

Bütün gece uyamadı. *İncil*'i okuyanların çoğunda görüldüğü gibi o da önceleri birçok kez okuduğu, bir anlam çıkaramadığı sözcüklerin anlamını açık seçik görüyordu şimdi. Bu kitapta bulduğu onun için gerekli, önemli, sevindirici şeyleri süngerin suyu emdiği gibi yutarcasına benimsiyordu. Okudukları yabancı değildi ona sanki. Çoktan beri bildiği, ama bilincine varmadığı, kesinlikle inanmadığı şeyleri doğruluyor gibiydiler. Şimdi varmıştı artık bu bilince, inanıyordu.

Bu buyruklara uymakla insanların en büyük mutluluğa ulaşacaklarına inanmaktan başka, insanların bu buyruklara uymak zorunda olduklarına, insan yaşamının anlamının bu olduğuna, bu yoldan en küçük bir sapmanın bile cezayı gerektiren bir hata olduğuna da inanıyordu. *Kutsal Kitap*'ın öğretisinden anlaşılıyordu bu. Özellikle üzüm bağcıları ayetinde büyük bir güçle, apaçık anlatılıyordu. Üzüm bağcıları, mal sahibi için çalışmaya gönderildikleri bağın kendilerinin olduğunu, bağdaki her şeyin onlar için hazırlandığını, yapacakları tek şeyin bu bağda gönüllerince yaşamak olduğunu sanmışlardı. Mal sahibini unutmuşlardı. Bağın onların olmadığını, görevlerini onlara anımsatanları öldürmüşlerdi.

"Aynı şeyi biz de yapıyoruz," diye düşünüyordu Nehlüdof. "Yaşamımızın sahibi olduğumuzu, onun bize zevkimiz için verildiğini sanıyoruz. Gerçekten aptallık bu. Buraya gönderildiğimize göre birisi bir görevle yollamış olmalı bizi. Oysa yalnızca kendi sevinçlerimiz, mutluluğumuz için yaşadığımıza karar vermişiz biz. Mal sahibinin istediğini yapmayan işçi gibi bizim de sonumuzun kötü olduğu kuşku götürmez. Dünyanın sahibinin istediği bu buyruklarda var. İnsanlar bu buyruklara uysalar, yeryüzü cennete döner. İnsanlar akıllarının ucundan geçiremeyecekleri bir mutluluğa ererler.

Tanrının krallığını ve gerçeği arayan, geri kalanı size gelir. Oysa biz geri kalanını arıyoruz, besbelli, bulamayacağız da.

Asıl görevim, yaşamımın amacı bu işte. Biri bitti, öteki başlıyor."

O geceden sonra yepyeni bir yaşam başladı Nehlüdof için. Es-

ki koşulların yerini yenileri aldığından değil, o geceden sonra her şeyi eskisinden bambaşka bir gözle gördüğündendi bu değişiklik. Yaşamının bu yeni döneminin ne kadar süreceğini zaman gösterecekti.

16 Aralık 1899

SONSÖZ

DİRİLİŞ

HUGH MCLEAN

1887 Haziranı'nda, Yasnaya Polyana'da, Tolstoy'un malikânesinde misafirken, seçkin hukukçu Anatolii Koni, Tolstoy'a kendi başından geçen inanılmaz bir hikâye anlattı. Koni, 1870'lerin başında, St. Petersburg Bölge Mahkemesi'nde savcı olarak görev yaparken, iyi giyimli genç bir adam "soluk, anlamlı bir yüz ve huzursuz, ateş gibi gözlerle" ofisine gelmişti. Koni'den Rozalia Oni adındaki bir kadın mahkûma gelen mektubu okumadan ona iletmeyi reddeden bir hapishane görevlisinin bu kararını geçersiz kılmasını istemişti. Rozalia Oni Finlandiya kökenli bir fahişe idi. Bir müşterisinin 100 rublesini çalmaktan hüküm giymiş, dört ay hapse mahkûm olmuştu. Genç adam amacını belli etmeden, kadınla *evlenmek* istediğini söylemişti.

Koni bu genç adamın tanınmış bir aileden geldiğini, iyi eğitimli olduğunu ve kamu hizmetlerinde sorumluluğu olan bir görevi olduğunu biliyordu. Koni, Rozalia'nın onunla asla mutlu olmayacağını söyleyerek onu bu isteğinden vazgeçirmeye çalışmıştı ama boşunaydı. Rozalia'nın kendisi çok istekli bir biçimde evliliğe evet demişti. Ancak Koni evliliği çabuklaştırmayı reddetmişti ve Paskalya öncesi perhiz zamanının gelmesi bu evliliğin daha da ertelenmesini gerekli kılmıştı. Bu bekleyiş sırasında Rozalia Rus hapishanesinde tifüs salgınına yakalanmış ve ölmüştü. Koni'nin de anlamlı bir biçimde ifade ettiği gibi "Tanrı onun hayatına bir perde çekmiş ve zavallı kalbini durdurmuştu."

Koni bu aykırı adamı bir daha görmemişti, ama daha sonra bir kadın gardiyan Rozalia'nın kendisine aktardığı şekliyle bütün hikâyeyi ona anlatmıştı. Rozalia'nın babası, genç adamın zengin bir St. Petersburg hanımefendisi olan teyzesinden bir çiftlik evi kiralamıştı. Kanserden ölürken, ev sahibesine yetim kalan kızını koruması altına alması için yalvarmıştı. Hanımefendi merhamet göstererek bu isteği kabul etmiş ve adamın ölümünden sonra kızı evine almıştı. Rozalia on altı yaşındayken, genç adam teyzesini ziyarete geldiği sırada kızı baştan çıkarmıştı. Kızın hamile olduğunu anlayan zengin hanımefendi öfkeyle kızı evinden kovmuştu. Âşığı tarafından terk edilen kadın bebeğini bir yetimhaneye vermiş ve ondan sonra da ahlâkî ve sosyal açıdan büyük bir çöküntüye uğramış ve en sonunda kendisini bir kenar mahalle genelevinde bulmuştu. Birkaç yıl sonra, tamamen şans eseri, onu baştan çıkaran genç adam kadını soyguncukla yargılayan jüride görev almaktaydı. Kadının düşüşüne neden olanın kendisi olduğunu anlayan genç adam, kendisini yiyip bitiren pişmanlık duygusuyla, ona bu yaptıklarının bir telafisi olarak evlenme teklif etmeye ahlâkî bakımdan zorunlu olduğunu hissetti.

Yıllar sonra Tolstoy'un günlüklerinde ve yazışmalarında "Koni hikâyesi" başlığı altında geçen hikâye böyleydi. Bu hikâye Tolstoy'un hassas olduğu bir konu ile ilgiliydi: bütün hayatı boyunca ona acı çektiren ve özellikle söz konusu hikâyenin anlatıldığı zaman diliminde, yani 1880'ler ile 1890'ların başında şiddetli derecede kendisini gösteren cinsel suçluluk ve tiksinme duyguları. *Diriliş*'in yanı sıra, bu dönemde yazılmış olan üç önemli kurgu hikâyeye ilham kaynağı olan bu duygulardır: *Kroyçer Sonat*, *Şeytan* ve *Peder Sergey*. Bu hikâyelerin hepsi de erkekler tarafından kadınlara karşı işlenmiş olan cinsel suç örneklerine ilişkindir; baştan çıkarma, ihanet, cinsel motifli cinayet. "Koni hikâyesi" bu aynı tipteki, iyi düşünülmüş Tolstoyvari anlatılara uygun düşmektedir.

Bu anlatıların kaynağı hiç şüphesiz Tolstoy'un geçmişinin derinliklerinde, belki de çocukluğunda yatmaktadır. Ancak en yakın ve bilinçli kaynak, onun kendi hayatından paralellik taşıyan bölümler olabilir. Tolstoy ölmeden birkaç ay önce biyografisini yazan Pavel Biriukov'a, Kazan'da üniversiteye gittiği dönemde teyzesi Pelageia Yuşkova'nın evinde yaşadığı sırada evdeki hizmetçilerden birini baştan çıkardığını, sonra da kızın sonunun kötü olduğunu söylemişti. *Diriliş*'in ilk versiyonlarında kahramanın adının Yuşkova olması (daha sonra değiştirilerek Yuşkin olmuş-

tur) Tolstoy'un zihnindeki hayatının o dönemine ilişkin bağlantıyı işaret etmektedir. Karısı günlüğünde başka bir olaydan, Tolstoy'un kız kardeşi Mariya'nın evindeki bir hizmetçiden bahsetmektedir. Kontes 13 Eylül 1898'de "Bana onu gösterdi ve bu bende büyük bir üzüntü ve tiksinme yarattı," diye yazmıştı. Özellikle Tolstoy'un, kendi günahlarının kurbanları için hiçbir şey yapmamışken ve "bedensel aşka" bağımlı olmaya devam etmişken, bütün bu ince pişmanlık, karşılık düşüncelerini ve cinsel saflık yeminlerini kurgusal otobiyografik kahramanlar ile ilişkilendirmesine öfkelenmişti.

Her halükârda, Tolstoy "Koni hikâyesi"ne hayran kalmış, hikâyenin romana dönüştürülebilir olduğunun farkına varmış ve Koni'den hikâyesini kaleme almasını istemiştir. Koni bunu başaramadığında, Tolstoy hikâyeyi kendisinin kullanabilmesi için arkadaşından izin istemiştir. Koni de bunu seve seve kabul etmiştir. Hikâyeyi önce bir süre zihninde altüst ettikten sonra Tolstoy, 26 Aralık 1889'da "aniden" yazmaya başlamıştır. Ancak, başlangıçtaki heyecanına rağmen, *Diriliş*'in oluşma süreci son derece uzun ve sancılı olmuş ve eser ancak on yıl ve yedi bin taslak sayfadan sonra son halini alabilmiştir.

Yazım birbirinden tamamen ayrı olan üç farklı aşamada gerçekleştirilmiştir. İlk taslaklar Tolstoy'un Krapina yakınlarındaki bir mahkemeyi ve hapishaneyi ziyaret ettiği ve duyduğu ve gördüğü şeyleri sonradan kullanmak üzere kızgın bir biçimde not aldığı 1889-91 yılları arasında oluşturulmuştur. Ancak, 1891-92 yılları arasında açlıkla mücadeleye katılması nedeniyle çalışmalarına bir ölçüde ara vermiştir. Öte yandan, projenin tamamına ilişkin büyük bir duygu karmaşası yaşamıştır. Dünyanın en büyük romancılarından birisi olmasına karşın, Tolstoy kurmaca hikâyeler yazmanın dürüstlüğüne ilişkin ciddi kuşkular duymuştur. 1895'te oğlu Lev'e "Kurmaca hikâyeler çirkindir," diye yazmıştır. "Her şey uydurulmuş ve gerçekdışıdır." Ayrıca Tolstoy hiçbir zaman kendisini işi insanları eğlendirmek için para karşılığı hikâyeler yazmak olan profesyonel bir yazar olarak görmek istememiştir. Hayatının daha ciddi bir amacının olmasını istemiştir. Ve artık, 1879-81 yılları arasında yaşadığı dinsel dönüşümden bu yana, bu sorumluluk gereksinimi fazlasıyla şiddetlenmiştir. Kendisine akla gelebilecek en ciddi sorumluluğu yüklemiştir: dünyayı yeniden kurmak. Kendisine Hıristiyanlığı, bütün mucizeler, gizemler ve büyüler de dahil olmak üzere, tarih içinde bağlamış olduğu o habis ka-

buktan kurtarmayı hedefleyen o muazzam görevi atfetmiştir. Bir şekilde saptırılmış olan İncil'den İsa'nın gerçek öğretilerini çekip çıkararak, insanlara ahenk ve sevgi içinde, birlikte nasıl yaşanacağını gösterecekti. Bu görev roman yazmaktan açıkça çok daha önemliydi. 1890 yılına kadar Tolstoy mesajını bir dizi tez ile ortaya koymuştu bile: *Soyedinenie i perevod chetyrekh evangelii* (Dört İncil'in Ahengi ve Aktarımı), *Issledovaniye dogmaticheskogo bogosloviya* (Dogmatik Teolojinin Eleştirisi), *V chom maya vera* (Neye İnanıyorum?), *Tak şto je nom diylıt?* (O halde Ne Yapmalıyız?) ve *Hayat Üzerine Düşünceler*. 1891-93 yılları arasında, İsa'nın karşı koyduğumuz emirlerinin kötü olmadığını (şiddetle), gerçekten uygulanırlarsa dünyayı değiştirebileceklerini açıklayan *Tanrı'nın Egemenliği İçinizdedir* adlı başka bir çalışmasını tamamladı. Söz konusu çalışma şiddete dayalı olan orduları, savaşları, polisi, mahkemeleri ve aslında bütün hükümetleri ortadan kaldırıyordu.

Tolstoy böylece insanlığa cevapları vermişti, ama dinlerler miydi? Belli ki hayır ya da pek değil. Elbette müritleri vardı, hem Rusya'dan hem de başka ülkelerden; Mohandas Gandhi diğer ülkelerdeki müritleri arasında öne çıkanlardandı. Tolstoy'un sıra dışı bir ahlâkî fazilet figürü olarak kişisel imajı bütün dünyada kabul görmüştü. Ancak bu eğitimsiz dünyanın Tolstoy'un tezlerine olan ilgisi yüzeyseldi ve söz konusu çalışmalar bir romancı olarak onun doruğa çıkmış ününün sadece bir yan ürünü olarak görülüyordu. Birçok insana göre söz konusu tezler ele avuca sığmaz bir dâhinin öylesine çiziktirilmiş, okunmamış alışılmadık uydurmaları idi. Romanlarını seviyorlardı fakat vaazlarından sıkılmışlardı.

Tolstoy 1895-96 yılları arasında "Koni hikâyesini" yeniden ele aldı. Artık roman, yazarın Rus toplumuna ve aslında bütün "uygar" toplumlara olan öfkesinin gittikçe artan bir biçimde dışa vurumu haline gelerek orijinal cinsel niteliğinden daha geniş sosyal meselelere uzanmaya başlamıştı. Kendisini kötülükle çevrelenmiş, kötülüğün içine batmış hissetti ve buna karşı durmak zorundaydı. Başlıca amacı Rusya nüfusunun halen büyük bir çoğunluğunu oluşturan köylüler için çaba sarf etmek, onları eğitmek ve düzeylerini yükseltmekti. Ancak sorun büyük bir romanı ancak çok az sayıda köylünün okuyacak olmasıydı. Bu nedenle kendisini daha önce olduğu gibi onlar için değil, gittikçe daha fazla sevmemeye başladığı bir sınıf olan Rus aydınlar sınıfı için yazarken buldu. 5 Ekim 1895'te arkadaşı Nikolai Strakhov'a "Yazmam (yani *Diriliş*) korkunç bir

şekilde karmaşık bir hal aldı ve artık çok sıkıldım," diye yazmıştı. "Anlamsız, bayağı, ve asıl sorun da faydasızlıktan başka hiçbir anlam ifade etmeyen ve asla da etmeyecek olan asalak ve hiçbir işe yaramaz aydınlar takımı için yazıyor olmaktan nefret ediyor olmam." Ve çalışmasına tekrar ara vermişti.

Büyük bir sanatçı olan Tolstoy, sanatın tam olarak varlığını açıklamaya ve doğrulamaya kendisini zorunlu hissetmişti. Sanat ne içindir? Etik midir? Onu nasıl yargılayabiliriz? Tolstoy'un bu sorularla boğuşmasının sonucunda bir başka müthiş tez ortaya çıkmıştır, *Sanat Nedir?* (1898). Küçük bir elit sınıfa hitap eden, Tolstoy'un büyük romanlarının da dahil olduğu sofistike sanata ateş püskürmesine karşın, *Sanat Nedir?* etik olarak kabul edilebilir olan bazı sanat kategorilerini de ortaya koymuştur. İyi sanat, alıcısına güzel duygular "bulaştırır". Böylece, *Diriliş* gibi büyük bir roman bile, eğer insanları söz konusu tezlerde belirtilmiş olan ahlâkî zorunlulukları yerine getirmeye sevk edecek duygular aşılamışsa, bu boşluktan süzülüp geçebilir.

1898'in ortalarında Tolstoy, bu kez başka bir güdü ile kamçılanmış olarak üçüncü kez *Diriliş* üzerinde çalışmaya geri dönmüştür. Doukhoborlar (Ruh Güreşçileri) adıyla anılan dinî bir tarikat, vergi ödemeyi ya da askere gitmeyi reddettikleri için hükümet tarafından yargılanmaktadır, ki bu tam olarak Tolstoy'un *Tanrı'nın Egemenliği İçinizdedir* adlı eserinde herkese tavsiye ettiği şeydir. Doğrudan müritleri olmasalar da, Doukhoborlar aynı türden ruhlar, gerçek köylü Hıristiyanlardı. Açık bir şekilde tekrar yapmamaya yemin etmiş olduğu bir şeyi yapmaya, para için yazmaya karar vermişti ve kazanacağı para Doukhoborları onları göçmen olarak kabul edecek olan Kanada'ya götürmek için kullanılacaktı.

O tarihte, Tolstoy artık bütün dünyada tanınıyordu ve yirmi yıl önceki *Anna Karenina*'dan sonra yayımlanacak ilk Tolstoy romanına yönelik beklenti heyecan uyandırmıştı. *Diriliş* Rusya'da kitap olarak çıkmadan önce tefrika halinde yayımlanacaktı ve Avrupa ve Amerika'da hemen çevirileri yapılmıştı. Ve 1898-99 yıllarında kitap, yeni metinler kopyalanarak, gözden geçirilerek, Tolstoy'un ailesi ve akrabaları tarafından tekrar kopyalanarak, tekrar gözden geçirilerek, dergiye gönderilerek ve bazen iki üç kere basılmaları gereken deneme baskıları halinde neredeyse tekrar yazılarak telaş ve acele içinde bitmiş ve büyük ölçüde genişlemişti. Sonunda, 15 Aralık 1889'da Tolstoy günlüğüne şöyle yazmıştı: "*Diriliş*'i bi-

tirdim. İyi değil. Düzeltilmemiş. Acele ile yazılmış. Ama yakamdan düştü ve artık beni ilgilendirmiyor."

Roman o zamana kadar "Koni hikâyesi"nin orijinal boyutlarını büyük ölçüde aşmıştı. Yakışıksız cinsel davranışlar ve pişmanlığın temel çekirdeği Rus toplumunun toptan suçlanmasına dönüşmüştü: ayrıcalıklı sınıfların sahip olduğu lükse ve duyarsızlığa karşılık, kitlelerin fakirliği ve açlığı; tamamen merhametsiz olan adalet sistemi; Ortodoks kilisesinin gerçek Hıristiyanlıktan oldukça uzak olması. Sovyet döneminde bazı Rus eleştirmenler[1] bu geniş kapsamın baştan beri Tolstoy'un amaçladığı bir şey olduğunu, onun baştan beridir 15 Eylül 1890 tarihinde günlüğünde ifade ettiği gibi büyük bir sosyal roman (büyük çaba gerektiren) planladığını göstermeye çalıştılar. "Koni hikâyesi"nin bu geniş plana sadece uygun düştüğünü ileri sürüyorlardı. Bu yorum bana hiç de ikna edici gelmiyor. 1880'lerin sonunda, Tolstoy kendisini tekrar büyük bir romanın içine gömmek için zaman zaman yanıp tutuşmuş olabilir, fakat benim görüşüme göre "Koni hikâyesi" o romana oldukça uzun bir süre sonra dönüşmüştür. Tolstoy'un belirttiği *Diriliş*'te yaşadığı zorlukların nedenlerinden birisi de konunun ona ait olmayışıdır, "benim içimde doğmadı". Romanı başlangıçtan itibaren geniş kapsamlı bir sosyal suçlama olarak düşünmüş olsaydı, bu tür bir beyanda bulunması çok düşük bir olasılık olurdu.

Tolstoy meraklıları *Diriliş*'in kahramanının Prens Dmitri Nehlüdof olan isminin Tolstoy'un sayfalarında ilk kez görülmediğini fark edeceklerdir. Bu ismi taşıyan bir karakter, Tolstoy'un erken dönem eserlerinin birkaçında da göze çarpmaktaydı. Prens Dmitri Nehlüdof, *Çocukluk, İlkgençlik, Gençlik*'in kahramanı Nikolenka Irteniev'in hayranlık duyulan bir arkadaşıydı; hepsi de 1850'lerde yazılmış olan üç hikâyenin ana karakteriydi, *Zapiski markara* (Bir Bilardo Katibinin Notları), *Lucerne* ve *Utro pomeşçika* (Bir Ev sahibinin Sabahı). Bu, *Diriliş*'in kahramanının daha önceki adaşlarının safi bir reenkarnasyonu olduğu anlamına gelmiyor. Ama söz konusu ismin *Diriliş*'te tekrar hayat bulması kuşkusuz, özel olsa da, bir anlam taşımakta. Tolstoy, bir zamanlar Nikolenka Irteniev'e âşık olan Nehlüdof'un kız kardeşinin ölmüş olduğuna ilişkin görünüşte gereksiz olan

1 Örneğin Konstantin Lomunov, *Nad stranitsami* "Voskreseniia", Sovremennik, Moskova, 1979 ve Vladimir Zhdanov, *Tvorcheskaia istoriia romana L. N. Tolstogo* "Voskresenie", Sovetskii pisatel, Moskova, 1960.

ayrıntıyı da ekliyor. Elbette sadece mükemmel bir hafızaya sahip olan ve Tolstoy'un bütün eserlerini hatmetmiş olan okurlar (ya da Tolstoy'un öğrencileri) bu bağlantıları fark edecektir, ama yazar fark etmiştir.[2]

Neden özellikle bu isim? Dilbilimsel olarak "doğru" olan başka etimolojiler ileri sürülmüş olsa da, ben bunu, *Anna Karenina*'daki kahraman Lev gibi incelikle gizlenmiş bir otobiyografik sinyal olarak algılıyorum. Bence Tolstoy'a göre Nehlüdof, sadece *nekhudoi* yani "ince olmayan", "yumuşatılmış"ın bir türevi, Tolstoy'un da bir türevi olduğu *tolstyi yani* "şişman"ın, bir sesteşi idi.

Dolayısıyla Dmitri Nehlüdof maskelenmiş bir Tolstoy'dur. Ama sadece Lev Tolstoy değil. Dmitri Tolstoy, Lev'e yaşça en yakın olan erkek kardeşinin ismiydi; 1856'da Oryol'da köhne bir otelde, bir genelevden getirdiği Maşa adlı eski bir fahişe yanındayken veremden ölen erkek kardeşi. Baflı metresiyle Dmitri Tolstoy *Anna Karenina*'daki Nikolay Levin karakteri için zaten bir model olmuştu, ancak bir Tolstoy ile bir fahişe arasındaki bağlantı halen Lev Tolstoy için açıkça bir yaratıcı sorumluluk taşıyordu. "Koni hikâyesi" onu yeniden canlandırmıştır.

Onlarla evlenmek pahasına olsa bile fahişeleri "kurtarma" temasının, "gerçek hayatla" olan bağlantılarının yanı sıra Rus edebiyatında uzun bir geçmişi olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Gogol'ün *Nevski Bulvarı* (1835) adlı eserinde alay edilse de, Nekrasov'un şiiri "Kogda iz mraka zablujdeniya"*da* (Hatanın Karanlığından Geldiğinde, 1846) son derece duygusal bir biçimde işlenirken, Dostoyevski'nin bu memnuniyet verici komplonun görünmez tehlikelerinin bazılarını ortaya koyan *Yeraltından Notlar (1864)* adlı eserinde bir özdeyiş olarak yer bulmuştur. *Anna Karenina*'dan sonra, 1880'lerde Vsevolod Garshin söz konusu temayı *Nadezhda Nikolaevna* (1885) adlı eserinde yeniden canlandırmış ve Çehov da "Bir Sinir Bozukluğu" (1889) adlı eserinde ona atıfta bulunmuştur. Bu çok güçlü bir gelenekti.[3]

Ancak, Nehlüdof-fahişe bağlantısının gerçek hayat ile en doğrudan ilişkili olan modeli, çok daha erken yaşlarda yazarın kendisidir. Herhangi bir fahişe ile uzun süreli bir bağ kurmamasına karşın, Lev Tolstoy'un ilk

---

2 Donna Orwin'in farklı Nehlüdoflara ilişkin detaylı incelemelerine bkz. "The Riddle of Prince Nexljudov", *Slavic and East European Journal*, sayı 4, 1986, s. 473-86.

3 Bkz. George Siegel, "The Fallen Woman in Nineteenth-Century Russian Literature", *Harvard Slavic Studies*, haz. Horace G. Lunt, cilt 5, 1970, s. 81-108.

cinsel ilişki deneyimi henüz on dört yaşında taze bir delikanlı iken bir fahişe ile olmuştu ve ilişkiden sonra yatağın kenarında ağlamıştı. Bunu uç bir cinsel ilişki sonrası endişe vakası, Tolstoy'u daha sonra sık sık rahatsız eden bir üzüntü olarak görebiliriz. Seksin her zaman için bir hayal kırıklığı, anlık bir zevk ve sonrasında bir üzüntü olduğunu düşünüyordu. *Diriliş*'te, Nehlüdof "hayvani aşkın" en iyisinin bile vaat ettiği şeyi hiçbir şekilde veremediğini keşfeder. Önceleri büyük romanlarında biyolojik üretkenliğin zevklerini göklere çıkarmasına karşın, Tolstoy 1890'da "iyi" seks diye bir şey olmadığı sonucuna varmıştı. *Kroyçer Sonat*'ının sonsözünde, evli bir çiftin çocuk sahibi olmak için yaşadığı cinsel ilişkinin en az saldırgan olduğundan, ancak onun bile insanları özverili bir biçimde Tanrı'ya ve insanlığa hizmet etmekten uzaklaştırdığından söz edilmektedir. Seksiz bir "saflıkta", ağabey kız kardeş olarak birlikte yaşamak daha iyidir.[4]

Tolstoy'un sözde otobiyografik kahramanlarının çoğu gibi, Dmitri Nehlüdof'un varoluşsal duruşu, onu ağına düşürmeye çalışan ahlâksız bir toplumun çabalarına karşın dürüstlük ve doğruluk yolunu bulmak için çabalayan *çevresinden bir şekilde ahlâkî açıdan üstün* genç bir adamın duruşudur. Tolstoy'un kendisi de bu duruşu *İtiraflarım (1884)* adlı eserinde üstlenmiştir. Kendini küçümsemeyi gösterişli bir şekilde ortaya koymuş olmasına karşın, *İtiraflarım* gerçek bir pişmanlık barındırmayışı itibariyle olağanüstü görünmektedir. Olay kahramanının günahlarının sorumluluğu onun asil mücadelesi ile alay eden ve onu şehvetin ve açgözlülüğün zevk çukurları ile baştan çıkaran ismi meçhul bir "topluluğa" yüklenmektedir. Benzer bir biçimde, *Diriliş*'te Nehlüdof doğasının "hayvani" tarafına yenik düşer ve Katyuşa Maslova'yı baştan çıkarır, çünkü "herkes" yani kendi sınıfındaki zengin bıçkın delikanlıların hepsi böyle şeyler yapmakta, hatta bundan gurur duymaktadırlar. Ancak onlar zevklerinin peşinden suçluluk hissetmeden koşarlarken, Nehlüdof kendinden iğrenme duygusunu ancak geçici olarak bastırabilmektedir. Bu ahlâkî üstünlüğün kaynağı hiçbir zaman araştırılmamıştır.

İtiraflarım'da, gençlere özgü ahlâklılığı yazarınkinden bile daha çok dile getirilen bir karakter daha vardır: Kazan dönemi sırasında bir süre için son derece dindar olan, titizlikle oruç tutan ve teyzesinin evinin yakınla-

4 Edwina Cruise Tolstoy'un kadın erkek farkı gözetmeden herkes için önerdiği seksiz aşkın temelde anneliğe özgü olduğunu ileri sürmektedir. "The Ideal Woman in Tolstoi: Resurrection", *Canadian-American Slavic Studies*, cilt 11, sayı 2, 1977, s. 281-86.

rındaki, şüphesiz *Diriliş*'teki Ortodoks şarap ve ekmek ayininin ünlü "ezber bozan" hicvinde tasvir edilene benzeyen bir hapishane kilisesindeki Paskalya'dan Önceki Hafta ayinleri de dahil olmak üzere kiliseye giden aynı kardeş Dmitri. Kuşkusuz erkek kardeşi Lev de dahil olmak üzere Dmitri'nin akrabaları bu aşırı dindarlık yüzünden onunla alay etmişler ve ona "Nuh" adını takmışlardı. Daha sonra Dmitri zevk ve sefa yoluna geri dönmüştü. "Birden içki ve sigara içmeye, para saçmaya ve genelevlere gitmeye başlamıştı." Daha sonraki ahlâkî gelişimi ölümü nedeniyle yarıda kalmıştı fakat Maşa'yı "satın alması" bazı vicdan kımıldanmalarına ve sorumluluk duygusuna işaret eder gibidir.

İki tür, bedensel ve ruhsal aşk, *eros* ile *agape* arasındaki ayrım uzun zamandır Tolstoy'un aklını meşgul etmekteydi. Platon'un *Şölen*'inde Tolstoy'un onda "büyük etkiler" bırakması nedeniyle ayrı tuttuğu bir çalışma bulunmaktadır. *Anna Karenina*'da, Konstantin Levin su götürmez bir şekilde *agape* karşısında *eros*'a tutkun olan Stiva Oblonski ile restoranda yaptığı sohbet sırasında *Şölen*'den bahseder. Ancak bu iki aşkın "zıtlığı" Tolstoy'un erken dönem eserlerine, üçlemeye ve özellikle Dmitri Olenin'in iki aşk arasında gidip geldiği *Kazaklar*'a dayanır. *Anna Karenina*'da, Levin karısıyla olan derin ruhsal bağından yola çıkarak evlilik hayatında *eros* ile *agape* arasında şehvetin sağlıklı bir karışımı ile makul bir denge bulmuş gibi görünmektedir.[5] Fakat *Diriliş*'te, Tolstoy'un *eros*a gösterdiği bütün hoşgörü kaybolmuştur. Nehlüdof'u Katyuşa'yı canice baştan çıkarmaya iten ve "Liubka" Maslova'nın durmaksızın birbiri ardından gelen şehvet dolu erkeklerle; tacirlerle, memurlarla, Ermenilerle, Yahudilerle, Tatarlarla, zenginle, fakirle, sağlıklı olanla, hasta olanla, sarhoş olanla, ayık olanla, kaba olanla, nazik olanla, askerle, siville, üniversite öğrencileriyle, liseli oğlanlarla arkadaşlık ettiği genelevin ucuz bayağılığında hüküm süren *eros*tu. Kadının hayatı erotik bir dehşetten ibaretti. Sonunda Simonson ile evliliğinin açıkça karşı uçta olması şaşırtıcı değildir: "Platonik," sekssiz.

Diriliş'te, Tolstoy curcunanın tam ortasında geriye dönüşlerin takip ettiği iki başlangıç yaratacak şekilde kronolojik sıralamadan vazgeçmeye karar vermişti. Şehirde olsa bile, baharın gücünün bir giriş niteliğinde

5 Bkz. Irina Gutkin, "The Dichotomy Between Flesh and Spirit: Plato's Symposium in *Anna Karenina*", *In the Shade of the Giant: Essays on Tolstoy* içinde, der. Hugh McLean, University of California Press, Berkeley, 1989, s. 84-99.

göklere çıkarılmasından sonra hemen içine gömüldüğümüz durum o iki ana karakterin o bahar sabahındaki yaşamlarının bir karşıtlığıdır. İlk olarak, yargılanmak için askerler eşliğinde hapishaneden mahkeme salonuna getirilen genç kadın Katerina ("Katyuşa") Maslova'yı görürüz. Bu noktadaki geriye dönüş, Tolstoy'un gözlemlediği "Koni hikâyesinin", "çok sıradan bir hikâyenin" sadece çıplak gerçeklerini otobiyografik olarak içermektedir: baştan çıkarma, hamilelik, kovulma, fahişeliğe kadar düşüş. Ancak kadının suçu bu noktada açığa vurulmamaktadır.

Prens Nehlüdof'un sabahı çok farklıdır. Lüks bir apartman dairesinde uyanır. Etrafı güzel *şeylerle* çevirilidir. Temiz bir Felemenk entarisi giymektedir, ellerini yüzünü ve "kalın boynunu" kokulu sabunla yıkar. Giyindiğinde, üzerine giydiği her şey en pahalı cinstendir. Daha yataktan çıkmadan gümüş bir tabladan aldığı sigarayı yakar; bu, zenginliğinin açık göstergelerinden birisi olmaktan daha anlamlı bir harekettir. Okuyucu bütün roman boyunca, sigara ve içki içmenin Tolstoy'un "İnsanlar Neden Kendilerini Serseme Çevirirler?" (1890) adlı makalesinde ileri sürdüğü doktrini tasvir etmek için nasıl kullanıldığının farkına varacaktır. Tolstoy'a göre alkol ve tütün tüketmenin amacı ahlâkî duyguları öldürmektir. İnsanlar ahlâkî doğalarına ters gelen bir şey yaptıkları zaman içki ya da sigara içerler. Romanın başında Nehlüdof'un gözle görülür tek günahı, ilk günahı olan zengin olmaktır (ve Tolstoy'a göre dolayısıyla fakirleri soymuş olmak); fakat aynı zamanda sosyeteden kültürlü ve hali vakti yerinde bir kadınla evlilik düşünmektedir, ancak öncesinde zina içeren uzun süreli bir aşk ilişkisini sona erdirmek zorundadır.

Aynı zamanda Nehlüdof'un da özgeçmişi bize sunulur. Yedi yıl önce askerlik görevinden istifa etmiştir. O zamandan beri kendini sanata adamış ancak sınırlı bir yeteneğe sahip olduğunu anlamıştır (*Anna Karenina*'daki Vronski'nin kendisinden önce yaptığı gibi). Dolayısıyla mevcut durum itibariyle boşta gezmektedir ve hatta jüri görevi hayatına kısa süre için de olsa belirli bir anlam katacağı için minnettardır.

Sonra vahşi bir hicivle betimlenen mahkemeye geçeriz. Tolstoy avukatlara hiç bu kadar gereksinim duymamıştı – Aleksey Karenin'in olası bir boşanma ile ilgili olarak danıştığı avukatın güve yuvası ofisine bakın. Fakat *Diriliş*'te bu düşmanlık çok daha şiddetli hale gelmiştir. Burada Tolstoy İsa'nın "Yargılama ki yargılanmayasın," şeklindeki talimatını ciddiye almamız gerektiğine ilişkin inancını sergilemektedir. İnsanların birbirlerini

yargılama ve cezalandırma hakları yoktur. Bu Tanrı'nın işidir. "İntikam benimdir, dedi Tanrı" – bu *Anna Karenina*'nın başlangıcında yer alan özdeyiş idi. "İlk taşı günahsız olan atsın." Halk tabakasından bir jüri üyesinin dediği gibi, "Biz aziz değiliz." Dolayısıyla ceza mahkemeleri tam da doğaları gereği ölümsüz kurumlardır.

Maslova'nın işlediği suçun içeriği Rozali Oni'ninkinden daha yüksekte konumlandırılmıştı. Maslova sadece hırsızlıkla değil, iki suç ortağı ile işlenen bir cinayetle de suçlanmaktadır. Gerçekten de müşterisi olan Sibiryalı zengin tacire uyku ilacı verdiğini kabul etmektedir ancak bunu sadece onun sarhoş emellerinden kurtulmak amacıyla onu uyutmak için yaptığını ileri sürmektedir. Niyet meselesi hayati öneme sahiptir. Jürinin, kadının cinayet kastı taşımadığına ilişkin ulaştığı fikir birliği bir dikkatsizlik sonucu verdikleri kararın dışında tutulmuştur ve yargıç da jüriye bu olasılığı hatırlatmayı ihmal etmiştir. Bu hatalardan dolayı Maslova dört yıl ağırlaştırılmış hapis gibi ağır bir ceza almıştır. Böylelikle Rus hukuku kriterlerine göre bile bir adli hata durumu ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle davayı temyize götürmek için iyi sebepler olabilirdi, ancak elbette Tolstoy en az asıl davaya olduğu kadar temyiz sürecine de hicivsel bir şekilde yaklaşacaktı. İnsanların oluşturduğu kurumlardan elde edilecek olan bir adalet söz konusu değildi.

Mahkeme salonunu ve onun gerçek hayata ilişkin objelerini genel olarak bu tür şeyleri ilk kez gören Nehlüdof'un naif gözlerinden bize sunsa da (yine Tolstoy'un belirgin özelliği olan "ezber bozma" karşımıza çıkıyor), Tolstoy hicivsel amaçlarına uygun düştüğünde tanrısal "her şeyi bilen yazar" bakış açısına başvurmaktan rahatsızlık duymaz. Örneğin, bize mahkemeye başkanlık eden ve tarafsız adalet hazretlerini temsil etmesi gereken yargıcın eşlerin her ikisini de arzu ettikleri zaman zina işlemeleri için özgür bırakan açık bir evlilik yürüttüğünü anlatmaktadır. Bu yargıç önceki yaz alımlı bir İsviçreli mürebbiye ile bir ilişki yaşamıştır. Bu kadının o anda Moskova'ya yolu düşmüş olup, o öğleden sonra yargıcı bir otel odasında bekliyor olacaktır. Bundan dolayı davayı aceleyle bitirmek ister; belki de onu Maslova'nın kaderini belirleyen adli hatayı işlemeye yönelten bu aceledir. Böylelikle, insanın zayıf yönlerine karşı son derece dayanıklı olması gereken kanunun tam da tersi olduğu, konuyla ilgisi olmayan insani tutkuların tutsağı olduğu ortaya çıkmıştır. "Dâhi" bir avukat herkes tarafından takdir edilir çünkü yaşlı bir hanımefendiyi, onların üzerin-

de hiçbir hak sahibi olmayan ahlâksız bir tacirin menfaati icabı malından mülkünden etmiştir. (Romanın tanrısı olarak, Tolstoy bu kararın tamamen yanlış olduğunu bilmektedir.) Her yerde bir rol kesme söz konusudur: kendini beğenmiş konuşmaları ile avukatlar, dindarlık taslayarak yemini yerine getiren papaz, kendi sesini oldukça beğenen baş yargıç. Dikkate değer bir ironi de, bu tehlikeli fahişe için öfkeyle en ağır cezayı isteyen savcının bizzat kendisinin, arkadaşlarıyla birlikte şehirde sonu tam da Maslova'nın çalışmakta olduğu genelevde biten bir gece geçirdikten sonra uykusuz bir halde mahkemeye gelmiş olmasıdır.

Duruşma tabii ki Nehlüdof'un "dirilişinin" başladığı sahnedir. Maslova'yı görmesi ve tanıması onu, kadınla olan ilişkisine dair bastırılmış hatıraları tekrar canlandırmaya zorlamaktadır ve daha sonra kadını da aynı şeyi yapması için zorlayacaktır.[6] Nehlüdof'un hatıraları, teyzelerini ilk kez ziyaret ettiği ve Katyuşa ile tanıştığı zamana esaslı bir dönüş yapmak için motivasyon sağlamaktadır. O tarihte on dokuz yaşındaki ağırbaşlı, Herbert Spencer okuyan ve arazi sahibi olmanın ahlâkî olup olmadığı üzerine kafa yoran genç bir adamdır, aynı zamanda hâlâ bakirdir ve evlilik dışında seksi hayal bile edememektedir. O ve Katyuşa birbirlerine âşık olurlar, masum, "saf" bir aşk, o kadar ki teyzeleri onun bu köylüyle evlenmeyi kafasına koyacağından endişe ederler. Üç yıl sonra askerî değerler sistemi ile tamamen yozlaşmış olan genç bir subay olarak tekrar gelir. Artık ona "hayvani tarafı" komuta etmektedir; sigara ve içki içer.

İronik bir biçimde, Katyuşa'nın baştan çıkarılması Paskalya zamanı gerçekleşir. İsa'nın dirilişinin köy kilisesindeki kutlaması, sanki bu genç âşıkların ikisi tarafından da hissediliyormuşçasına, daha sonraları Ortodoks ayini ile alay etmede kullanılan hiçbir gülünç hiciv olmaksızın büyüleyici bir lirizm ile temsil edilir. Âşıklar hâlâ iffetlidir; ayinden sonra öpüşmeleri coşkulu ama masumdur. Bu aşklarının zirvesidir. Sonra, nehirdeki buzun kırılma gürültüsünün sembolik olarak eşlik ettiği baştan çıkarma sahnesi gelir. Her zaman olduğu gibi, Tolstoy vücut diline özellikle ayak uydurmaktadır. Katyuşa'nın dudakları hayır dedi fakat "bütün varlığı" "her şeyimle seninim," diyordu. Söz konusu sahne Kontes Tolstoy'da öfke uyandırmıştı ve yaşlı kocasının böyle müstehcen fanteziler üretmesinden iğrenmişti. "Subay ve hizmetçinin zina sahnesini lezzetli bir yemek yemek-

6 Bkz. Marie Sémon, "Le rôle de la mémoire dans *Résurrection*", *A propos de Résurrection* içinde, Institut d'Etudes Slaves, Paris, 1996, s. 15-25.

te olan bir gurmenin beğenisi ile tasvir ediyor," diye burnundan solumuştu. Katyuşa'yı duygusuz bir şekilde terk edişine (ve bedeline!) ilişkin hatıraları Nehlüdof'a acı vermektedir ve bu hatıralarının yüzeye çıkmasına mümkün olduğunca karşı koyar. Ancak Tolstoy'a göre, vicdanlarımız içimizdeki Tanrı'nın sesidir ve Nehlüdof zaten göreceli olarak yüksek ahlâk standartlarına sahip bir adamdır. Kendisini en büyük sorumluluğu almaya zorlar, sadece para ya da kadının cezasının temyiz edilmesine destekte bulunmaz, ona evlenme teklifinde de bulunur.

Sonraları kötü yola sapmaya bazı eğilimleri olmasına karşın, Nehlüdof böylelikle "dirilişini" romanın başlarında esas itibariyle tamamlamaktadır. Kendisini Maslova ile evlenmeye ve kadın onu kocalığa kabul etmezse en azından yanında olmaya ve onun hayatını daha katlanılır hale getirmek için yapabileceği her şeyi yapmaya adar. Ruhu arınmıştır ve doğru yoldadır. Nehlüdof artık yardımseverliğinin kapsamını Maslova'dan başkalarını da içine alacak şekilde genişletebilecektir. Vera Bogodyhovskaya adındaki devrimci bir kadın ile olan eski bağlantısı yeniden canlanmıştır ve onun aracılığı ile Maslova'nın anlattığı hor görülmüş adi suçlularla birlikte üst sınıftan diğer devrimcilerin davalarını ele almaktadır. Çar'ın mahkemeler ve ceza sisteminin neden olduğu ıstırapları hafifletmek için parasını ve bağlantılarını kullanan bir çeşit mahkûm ombudsmanı olmuştur.

Ancak Maslova için, diriliş süreci daha yeni başlamıştır. Davadan sonraki ilk buluşmalarında, Nehlüdof onu içindeki bütün doğal duyguların boğulmuş olduğu "ölü bir kadın" olarak algılar. Nehlüdof'un ortaya çıkışı ve desteği dirilişi başlatan katalizör görevi görmektedir ancak sadece Nehlüdof'un değil, özellikle Sibirya'ya yolculuğu sırasında arkadaşlık etmesine izin verilmiş olan üst sınıftan devrimciler olmak üzere bir dizi mahkûm arkadaşının da yardımıyla dirilişin başarılı olması zaman alacaktır. Bakire Mariya Şketinina'dan esinlenerek bütün "işvesinden", *eros*un ona verdiği, erkekleri üzerindeki gücünden faydalanmaya yönelik bütün çabalarından vazgeçmeyi öğrenir. Önceleri, yardımseverliğinin onu tekrar kullanmaya yönelik bir çabadan ibaret olmasıyla suçladığı Nehlüdof'a olan öfkesini açığa vuracak cesareti ona votka verir, ama bu defa bu Nehlüdof'un ruhunu arındırma aracıdır. Fakat Nehlüdof'un ahlâkî etkisi hâlâ güçlüdür ve kadın kısa bir süre sonra tütün ve alkol denen uyuşturucuları bırakır.

Sonunda, hem kadın hem de Nehlüdof *agape* tarafından kurtarılırlar.

Kendi ihtiyaçlarını ve çıkarlarını bir tarafa koyarak kendilerini başkalarının sorunlarına adarlar, her zaman hizmet etmeye, yardım etmeye çalışarak. Böylelikle kendi içlerindeki hapishaneden kaçarlar. Hayat, edebi bir hapishanede bile daha özgür ve daha zengin hale gelir. Bu Tolstoy'un vaazının özüdür: Komşunu sev, kendin olarak değil, kendinin yerine.

Nehlüdof'un cinsel ıslahına, *Diriliş*'in en büyük konularından birisine, sosyal yapının bütününün acımasızlığına ve ahlâksızlığına işaret eden bir sosyal ve ekonomik ıslah eşlik etmektedir. Kendi sınıfını inkâr ederek "ataerkil köylülüğün" bakış açısını benimseyen ve Lenin'in Tolstoy hakkındaki makalelerinde ifade ettiği gibi Sovyet döneminde *bıktıracak derecede* bu bakış açısından bahseden yazar, dünyayı köylülerin gözlerinden görmeye çalışmıştır. Serfliğin on yıllarca önce ortadan kaldırılmasına karşın, köylülerin yoksulluğu her zaman olduğu gibi korkunçtur. Onlara göre sorun nüfusun fazlalığı, düşük miktarda yatırım ve geri kalmış tarımsal yöntemler değil, arazi kıtlığıydı. Sayıları artıyordu ama sahip oldukları araziler artmıyordu. Köylüler çözümü, geriye kalan seçkinlere ait arazinin kendilerine verilmesinde görüyordu ve Tolstoy bu konuda hemfikirdi. Tolstoy'un ütopyası; geçimini karşılamaya yetecek kadar evrensel tarımın olduğu, herkesin kendi yiyeceğini yetiştirdiği ve sömürünün ve sınıf ayrımlarının olmadığı daha basit bir dünya idi. Şehirler de yok olacaktı çünkü şehirler sömürenlerin güçlerini birleştirdikleri ve kırsal bölgelerden elde ettikleri serveti harcadıkları yerlerden başka bir şey değildi.

Tolstoy, 1917'de ayaklanmış köylülerin arazilere zorla el koyması olasılığını tahmin edememişti. Arazi sahiplerinin, Nehlüdof'un babasından miras kalan küçük bir arazi parçasını verdiği gibi gönüllü olarak arazilerini vermelerini istiyordu. Kendisinin büyük bir hayranı olduğu sosyal kötülüklerin kökeninin arazi sahipliği olduğunu ileri süren Amerikalı reformcu Henry George'dan (1839-97) esinlenmişti. Ancak Nehlüdof'un annesinden (ve bekâr olan teyzelerinden) miras kalan çok daha büyük arazilerle yaşadığı sorun çok daha ciddiydi. Köylüler önceleri isteksizce ve şüpheyle yaklaştılar ama sonunda Nehlüdof'un iyi niyet ve iyi duygular ile hareket ettiğini anladılar. Ancak bu arazilerle Nehlüdof istediği yolu katedememişti. Köylülere çok daha uygun koşullarda arazi kiralamaya ve kendi yaşam standardını önemli ölçüde düşürmeye istekliydi. Ama hem göreceli olarak konforlu bir biçimde geçimini sağlamak hem de *agape*den

esinlenen çeşitli girişimlerini yürütebilmek için yine de paraya sahip olması gerekiyordu. Nehlüdof hiçbir zaman para *kazanmaz* ve kazanmaya da niyetli değildir. Aristokrat zihniyet kolay kolay yok olmaz.

Tolstoy'un üst sınıfın yaşamını tasvir edişi merhametsizce hicivseldir. Duruşmadan sonra Nehlüdof müstakbel nişanlısının, "Missi" Korçagina'nın evine akşam yemeğine gider. Evdeki lüks oldukça gösterişlidir, genç kadın ise hem fiziksel hem de kültürel olarak çekicidir. Ancak Nehlüdof artık yabancılaşmıştır, sahip olduğu ahlâkî enerji Maslova'ya ilişkin düşünceleri tarafından tüketilmiştir. Korçaginaları değişmiş, "yabancılaşmış" gözlerle görmektedir. Baba, suçluları kırbaçlamaya ve asmaya düşkünlüğüyle tanınan eski kaba bir validir. Anne ise saçmalık derecesinde kibirli, zevkine düşkün bir yatalaktır. Onu Missi'ye koca olması için tuzağa düşürme umuduyla Nehlüdof'a dil dökmektedir ama artık çok geçtir, Nehlüdof yolunda ilerlemiştir.

Nehlüdof'un Maslova'nın cezasını temyize götürme çabası onu uzun zaman önce Tolstoy'un nefretini kazanmış olan parıldayan imparatorluk başkenti St. Petersburg'a götürür. Burada prens, prens olması nedeniyle sahip olduğu bağlantıların kendisini ulaştırdığı bir dizi üst düzey memurla görüşür. Gogol'ün *Müfettiş* adlı eserindeki geçit töreni yapan rüşvetçilerin üst sınıf versiyonları gibi, önümüzde biri diğerinin arkasında geçit töreni yaparlar. Tolstoy, Nehlüdof aracılığıyla onlarda güç bela bir kurtarıcı özellik bulur. Kendini beğenmiş ve açgözlüdürler, çalıştıkları kurumların himaye ettiği gaddarlıklara kayıtsızdırlar ve ayrıca bomboş bir zekâya sahiptirler. Aralarında; ispritizma (*ouija*)[7] ve hepimiz içli bir Alman vaizin kurtarılmış söylevleriyiz gibi aptalca hevesler gelişmektedir. (Üçüncü bölümde, dindarlık taslayarak kavgacı mahkûmlara İnciller dağıtan ve onlara Hıristiyan ahlâkının şiddete başvurmayan ilkelerini incelemelerini tembih eden başka bir Evanjelist olan bir İngiliz ortaya çıkar. Kendisinin değer verdiği öbür yanağını çevir doktrini ile alay etmeye tehlikeli bir biçimde yaklaşan bir pasajda Tolstoy, içlerinden birisi İngiliz'e "Ya ötekine de yapıştırırsa tokatı herifçioğlu dedi. O zaman neyi uzatacaksın?" diye sorduğunda mahkûmları kahkahaya boğar.)

Maslova'nın temyizi, açıkça haklı nedenlere dayanmasına karşın tabii ki başarısız olur. Burada mahkemenin kararı her zamanki safsatacı hu-

7 İspritzma seanslarına mahsus üstünde harfler veya işaretler bulunan iki tahtadan ibaret tertibat – e.n.

kuki teknik ayrıntılarla bile değil, yargıçların arasındaki çekişmeler ve önyargılarla belirlenir. Bu yüksek resmilik arasında hiçbir yerde insanlığın ve merhametin izlerine rastlanmamaktadır. En azından bir ruh kalıntısına sahip olan tek Petersburg karakteri Nehlüdof'un öğrencilik günlerinde düşünceli ve düzgün bir ahlâka sahip olan genç adam olarak tanımış olduğu eski arkadaşı Selyenin'dir. Ancak Selyenin, Petersburg'daki kariyerinin doğasındaki tavizler nedeniyle feci şekilde yozlaşmıştır.

Diriliş'te akılda kalan en ünlü Petersburg karakteri, Nehlüdof'un Ortodoks olmayan dua ayinleri düzenlemekten tutuklanmış olan, bazı tarikatçıların adına temyiz talebinde bulunduğu En Kutsal Rahipler Meclisi'nin Baş Temsilcisi Toporov'tur. Toporov, on yıllarca baş temsilcilik yapmış olan aşırı tutucu ünlü Konstantin Pobedonostsev'in bariz bir karikatürüdür. Tolstoy onu, Ortodoksluğu kişisel bir inanca sahip olmaksızın kitlelerin beynini yıkamak için destekleyen tam bir alaycı olarak tasvir eder. Toporov'un ricasını kabul etmesine karşın (kişisel çıkarları nedeniyle), Nehlüdof adamın elini sıktığına bile pişman olmuştur. *Eros* Nehlüdof'un içinde tam olarak bastırılmamıştır; "hayvani tarafı" hâlâ yaşamaktadır. Şu anda üst düzey bir memur ile evli olan eski bir tanıdığı "Mariette" ile bir aşk ilişkisi olasılığı onu kısa bir süre için cezbetmiştir. Mariette fiziksel ve ruhsal bütün cazibesini kullanır, ama sonunda Nehlüdof'un yeni kazanmış olduğu fazilet teslim olmaz. Bardağı taşıran son damla, onu sokakta sıkboğaz eden bayağı bir fahişe ile yapılan dikkat çekici karşılaştırmadır. İki kadın arasındaki farkın içerik farkı değil, sadece sınıf farkı olduğunu artık anlamıştır.

Nehlüdof'un Moskova'ya dönmesiyle Tolstoy'un yakınmaları şiddetlenir. Ceza sistemindeki anlamsız gaddarlığın en çarpıcı anlatımlarından birisi, büyük bir mahkûm grubunun Sibirya'ya gidiş sahnesidir. Yakıcı yaz sıcağının olduğu bir günde mağdurlar güneşin altında sıraya dizilirler, sayılırlar, tekrar sayılırlar ve sonunda Moskova sokaklarından tren istasyonuna yürütülürler. Bazı mahkûmlar güneş çarpmasından ya da sıcak çarpmasından ölürler; hepsi acı çeker. Bu, Nehlüdof nedenleri analiz ederken, ıstıraba sorumluluk atfetmenin imkânsız olduğu durumlardan birisidir. Her memur sadece işini yapmakta, emirleri uygulamaktadır; ama sonuç ıstırap ve ölüm olmuştur. Resmî, yasal görevler, asfaltın yolu yağmura karşı dayanıklı hale getirmesi gibi insanları kalplerindeki Tanrı'nın yazdığı insani kanunlara karşı dayanıklı hale getirmektedir.

Diriliş'in üçüncü bölümü, Maslova'nın da aralarında bulunduğu mahkûm grubunun, Nehlüdof'un mümkün olduğunca yakın refakatinde, Sibirya'ya olan yolculuğunu anlatmaktadır. Burada Tolstoy kişisel bilgilerine dayanarak değil, bu tür yolculukları yaşayanlardan duyulmuş ya da onların yazdıklarından öğrenilmiş anlatılardan yola çıkarak, belki de en çok hayranlık duyduğu Dostoyevski kitabı olan *Ölü Bir Evden Hatıralar*'dan ilham alarak yazıyordu. Yararlandığı kaynaklardan birisi de Tolstoy'un 1886'da ziyaretine de gelen Amerikalı George Kennan'ın *Siberia and the Evile System* (Sibirya ve Sürgün Sistemi, 1891) adlı eseridir . Bir Polonyalının ve bir Yahudi delikanlının idam edilişinin dehşet verici anlatımı bir tanığın yayınlanmamış biyografisine dayanmaktadır. Tolstoy'un yeteneği ve hayal gücünün devasa niteliği onun bu malzemelerden Sibirya'ya giden, çok sayıda perişan mahkûm tarafından arşınlanmış o "uzun yolun" etkili bir biçimde kotarılmış tasvirini yaratmasına olanak tanımıştır.

Romanın bu bölümündeki başlıca yenilik, gerçek devrimcilerin Tolstoy'un külliyatında ilk defa ortaya çıkmasıdır. Devrimcilere ilişkin betimlemeler çeşitlilik arz etmektedir ve Tolstoy'un bütün insanları kendilerine özgü şahsiyetleriyle algılamaktaki olağanüstü kapasitesini yansıtmaktadır; ama aynı zamanda da Tolstoy'un onlara ve onların gayelerine ilişkin yargısını aktarabildiği bir araç görevi görmektedir. Yöntemlerini tasvip etmese de, onları insan olarak genelde sevmektedir. Maslova sayesinde Tolstoy eğitimli üst sınıftan gelen devrimcilerin, kendi konforlarını ve statülerini başkaları uğruna gönüllü olarak feda etmeleri nedeniyle neredeyse doğaları gereği iyi insanlar olduklarının farkına varmaktadır. Aynı zamanda, öğrenilmiş üst tabaka davranışının, sıradan halkın kabalığından ve sık rastlanan gaddarlığından insani olarak daha iyi olduğunu da kabul etmiş görünmektedir. Devrimciler iğrenç konuşmazlar, kibardırlar ve birbirlerine saygılıdırlar. İnsanların aslında birbirlerine karşı kibar olabilecekleri Maslova için bir esin kaynağıdır ve bu onun "dirilişinde" önemli bir rol oynamaktadır.

Ancak Tolstoy devrimcilerin olumsuz niteliklerine de gözünü kapatmamıştır. "Ünlü" Novodvorov'a ilişkin betimlemesi, kabataslak olsa da, devrimci amaçlar ve araçlara ilişkin görüşü küçümseyici olan kibirli ve kendinden emin otoriter Lenin tipini açıkça göstermektedir. "Kitleler daima sadece güce taparlar..." der. "Hükümetin gücü var- ona tapıyorlar ve bizden nefret ediyorlar; yarın bizim gücümüz olur-bize taparlar." Karakteris-

tik olarak, doktrinlerinin "bilimsel" olarak desteklenmesini ister.

Tolstoy tabii ki, şiddet yalnızca şiddet doğurur düşüncesi nedeniyle, ılımlısından katısına bütün devrimcilerle temelde fikir ayrılığı yaşamıştır. II. Aleksandr suikastı (1 Mart olayı) durumu herkes için açıkça daha da kötüleştirmiştir; hükümet sadece baskılarını yoğunlaştırma yoluna gitmiştir. Nehlüdof ölüm döşeğindeki veremli Kriltsov'un öfke ve hüsran içinde kendisini o "insan kılığındaki tahtakurularının" üzerine bir balondan bomba atma yetkisine sahip olarak hayal etmesi üzerine, yazarın devlet makamları için "onlar da insan" diyen teorik vakasına itiraz etmektedir. Tolstoy'un ideal çözümüne göre, onun tezleri ile ikna olan zengin ve güçlüler, ayrıcalıklarını ve yetkilerini gönüllü olarak teslim edeceklerdir; ama romanın kendisi bu ütopyayı muhtemel olarak göstermemektedir. Nehlüdof kesinlikle sınıfındaki tek örnektir; Petersburglu asilzadelerin herhangi bir şeyi gönüllü olarak teslim edecekleri hayal edilemez.

Orijinal "Koni hikâyesi" entrikası –Nehlüdof'un pişmanlığı ve Maslova'yı düzeltme çabaları– aslında birinci bölümün sonunda temel olarak çözülmüştür. Dolayısıyla romanın geriye kalan bölümü, geleneksel anlatımsal koşullar göz önüne alındığında, neredeyse entrikasızdır. Geriye kalan tek "entrikasal" soru, evliliklerinin gerçekleşip gerçekleşmeyeceği ve gerçekleşirse ne tür bir ilişkileri olacağıdır. Romanın ilk taslaklarından birisinde sadece evlenmekle kalmayıp Sibirya'dan Londra'ya kaçarlar. Ancak Tolstoy nihai olarak tersine karar vermiş ve romanın yapısını daha da gevşek, daha geniş kapsamlı sosyal sorunlara odaklanmış bir hale sokmuştur. Manevi dirilişinden sonra Maslova, Nehlüdof'un evlilik teklifini tereddütsüz bir biçimde reddeder. Belki de bunun nedenleri tamamen açık değildir. Bazı eleştirmenlerin ileri sürdüğü gibi Nehlüdof'u hâlâ sevmekte ve aralarındaki kültür farkının kapatılamayacak kadar büyük olduğunu bilerek gerçekten sadece onu özgür bırakmak mı istemektedir? Yoksa üzerine titreyen erotizm ile uzaktan yakından bir ilişkisi olmayan Simonson'a gerçekten âşık mı olmuştur?

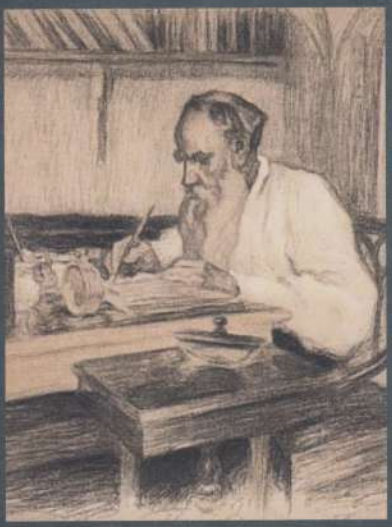
Her halükârda roman, artık affedilmiş olan (Selyenin'in çabaları sayesinde) Maslova'nın Simonson'u nereye giderse gitsin takip edeceğini taahhüt etmesi ve Nehlüdof'un kriminolojiye olan ilgisinin peşinden gitmek için özgür kalmasıyla doğrusu birdenbire bitiyor gibidir. Tolstoy'un Nehlüdof'un dinî inançlarına ilişkin çok az şey söylemesine karşın, dinî olarak oyunun dışına itilmiştir. Sadece gençliğinde Selyenin gibi arayış

içinde olduğunu, "resmî kilisenin batıl inançlarından" çoktan arınmış olduğunu ve Tanrı'nın insanların kalbindeki aşkın kanununu yazdığına inandığını biliyoruz. Bu nedenle, romanın uzun dizeler halinde İncil'den alıntılarla ansızın sona ermesi neredeyse hiç makul görünmemektedir. En azından Anton Çehov'un düşüncesi budur. Çehov kitabı beğenerek onu "olağanüstü bir sanat eseri" olarak nitelendirmesine karşın, "Romanın sonu yok... O kadar çok şey yazıp sonra birden her şeyin sorumlusunu İncil'den dizeler olarak göstermek biraz fazla papaz okulu tadı veriyor," diyerek karşı çıkmıştır.

Zamanında *Diriliş* bütün dünyada heyecanla okunmuş, tartışılmış, kınanmış ve yüceltilmiştir. O zamandan bu yana geçen korkunç yüzyılda ise, Novodvorov'un ütopyası Rusya'da gerçekleşmiş ve sadece gulag denizi cehennemini, hem de Tolstoy'un tarif ettiği çarlık cehenneminin hem sayı hem de gaddarlık bakımından daha kötüsünü yaratmakla kalmıştır. Neyse ki, o Sovyet cehennemi de sonunda kaybolup gitmiştir. Belki *Diriliş*'in didaktik mesajını artık daha berrak ve faydalı bir şekilde alabiliriz – insanların birbirleriyle olan ilişkilerini yürütmek için *agape*'nin kalplerine girmesine izin vermeleri gerektiğine dair bir rica olarak.

Romanın kendisine gelince, verdiği "mesajdan" oldukça farklı olarak ve ağır didaktik yöntemine karşın, önemli bir edebi sanat eseri, kendisinden önce gelen iki eser ile pek de aynı prestije sahip olmasa da, bizi yine de, sadece Tolstoy'un yapabildiği şekilde, insanlardan ve insan hayatından oluşan ve sanki kendi dünyamızmış gibi gerçek görünen bir hayalî dünyanın içine sokabilen bir kitap olarak konumunu ve popülerliğini korumuştur.

Çeviren ELİF URAS AKHAN

Bireysel vicdanın uyanışını anlatırken hukuk sisteminin adaletsizliğini, imkânsız bir aşk öyküsünü resmederken Hıristiyanlığın kalıplaşmış yanlışlarını ele alan *Diriliş*, Tolstoy'un hem bireyi hem toplumu eleştirdiği en acımasız romanıdır.

Tolstoy çalışma odasında.
(Leonid Pasternak, 1908)

Zengin ve yakışıklı bir Rus prensi olan Nehlüdof, halalarının hizmetindeki güzel köylü kızı Katyuşa'yı baştan çıkardıktan sonra bırakıp gider. Bir sonraki karşılaşmaları, yıllar sonra bir mahkeme salonunda olur: Katyuşa kötü yola düşmüştür ve adam öldürmek suçuyla yargılanacaktır. Katyuşa'nın durumundan kendini sorumlu tutan prens, vicdanının ezici baskısıyla baştan ayağa değişecek, yaşadığı dünyaya farklı gözlerle bakmaya başlayacaktır. İnsan ruhunun, vicdanının, inancının ve 19. yüzyıl Çarlık Rusyası'nın gerçekçi bir portresini çizen bu başyapıt, Tolstoy'un ateist ilan edilmesine ve 1901 yılında Kilise'den aforoz edilmesine sebep olmuştur.

"Ne büyük bir sanatçı ve ne büyük bir psikolog!"

GUSTAVE FLAUBERT

THG
0906285
HRN

ISBN-13: 978-975-05-1398-5

iletişim